

10

Kütüb-i Sitte

AKÇAĞ

Prof. Dr.
İBRAHİM CANAN

Kütüb-i Sitte

MUHTASARI
TERCÜME VE ŞERHİ

AKÇAĞ

AKÇAĞ YAYINLARI: 116

Hadis : 3/10

ISBN 975-338-054-2 (Takım)
ISBN 975-338-064-X (10. CİLT)

Editör : *Ahmet Hikmet Ünalmiş*
Tashih : *Ismail Karakaya, Ömer Parlak*
Ahmet Tülek

© *Bu eserin bütün yayın hakkı Akçağ A.Ş'ne aittir.*

Baskı Yeri : *Ankara 1995*
Cilt : *Balkan Cilt Sanayii*
Film Montaj : *Ekspress Basım Hizmetleri*

Prof. Dr.
İBRAHİM CÂNAN

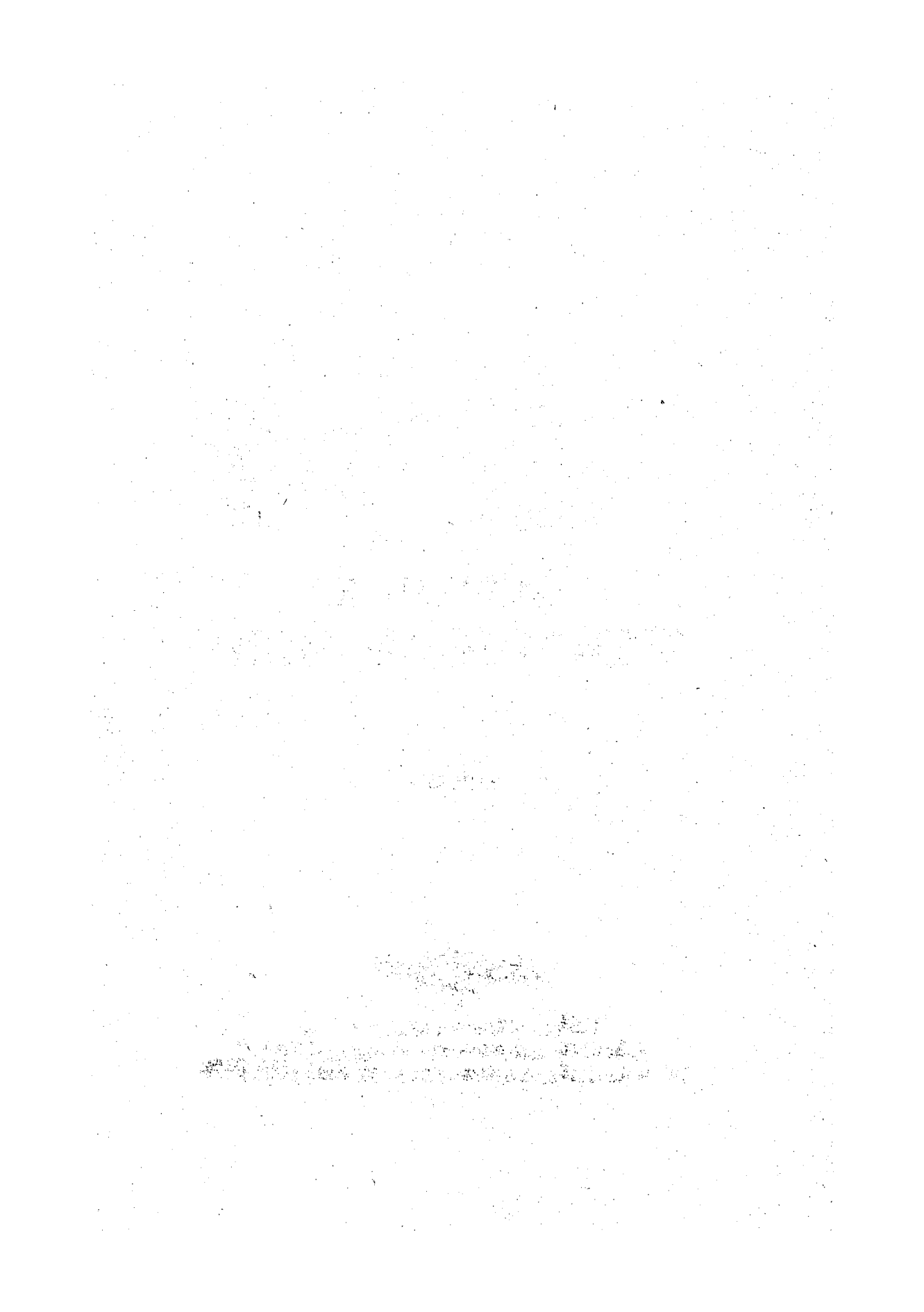
Kütüb-i Sîte

MUHTASARI
TERCÜME VE ŞERHİ

10. CİLT

Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. No. 8/1 06420 Kızılay-Ankara
Tel: 0. (312) 432 17 98-433 86 51 Fax : 432 28 52

SIDK (DOĞRULUK) BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Sıdkla ilgili bölümde, iki hadis yer almaktadır. Halbuki, gerek Kur'an ve gerekse Sünnet, yani yüce dinimiz İslamiyet sıdk ve kizb meselesine müstesna bir yer vermiştir. Sıdkın güzelliği ve ona teşvik, kizbin çirkinliği ve ondan sakındırma hususunda beyanlar çokça gelmiştir. Bu mevzuda okuyucularımızı aydınlatmak için, mahdut sayıdaki hadisler ve onların gerektirdiği açıklamalarla yetinmeyerek, derli-toplu bazı bilgileri ön açıklama şeklinde burada sunmayı gerekli gördük.

Sıdk: Sözün öze ve kendisinden haber verilen şeye mutabakatı diye tarif edilmiştir. Bu şartlardan biri eksik olursa söz, *sıdk* sayılmaz, ya kizb (yalan) olur, ya da bu iki şey arasında mütereddid kalır. Tıpkı münafığın "*Muhammed Allah'ın Resulüdür*" demesi gibi... Bu söz, kendisinden haber verilene nisbetle *sıdk*'tır dense sahih olduğu gibi, Söz'ün öz'e uymaması yönüyle *kizb* dense bu da doğrudur. Kendisinden hep *sıdk* sâdır olan kimseye *sıddık* denir.

Sıdk sadece sözde olmaz; niyet, irade, azm ve amelde de olur.

Sıdk'ın zıddı *kizb*'dir. Birini anlamak için diğerini de bilmek, beraber mütâlaa etmek gerekir.

Gazâli der ki: "*Kizb, günahın çirkin olanlarından. Li-aynihi haram değildir. Çirkinliği, onda bulunan zarar sebebiyledir. Bu sebeple, maslahata götürceği ayan beyan belli ise yalana cevaz verilir.*" Onun bu yorumuna itiraz edilmiş ve: "*Bu sözden, yalandan zarar hâsıl olmadığı hallerde yalananın mubah olması neticesi çıkar, böyle bir mubah yoktur*" denmiştir. Bu itiraza şöyle cevap verilmiştir: "*Yalan, asıl itibarıyla kesinlikle yasaktır, ancak bir maslahata sebep olana cevaz verilmiştir, başkasına değil.*"

Sıdk, İslam'ın en ziyade övdüğü hasletlerden biridir, *kizb* de en ziyade reddettiği...

Birkaç hadis:

«الْكُذْبُ كُلُّهُ إِثْمٌ إِلَّا مَا نَفَعَ بِهِ مُسْلِمٌ أَوْ دَفَعَ بِهِ عَنْ دِينٍ» "Yalanın her çeşidi günah-
tır, bir müslümana fayda sağlayanla, borç defedilene hâriç";
«الْكُذْبُ يُسَوِّدُ الْوَجْهَ وَالتَّوْبَةُ عَذَابُ الْقَبْرِ» "Yalan yüzü karartır, nemime (söz taş-

mak) kabirde azabtır”;

يُطَبِّعُ الْمُؤْمِنُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا الْحَيَاةَ وَالْكَذِبَ “Mü’minde her huy bulunabilir, yalan ve hyânet hâriç.”

Münâvî der ki: Yalanın çirkinliği, peşinden bütün fevâhişi (çirkinlikleri, yasalıkları) getirmesi sebebiyledir. Yalanın terkiyle fevâhiş de terkedilir. Yalanın çirkinlikle münasebeti, *sıdk*’ın güzellikle olan münasebeti gibidir. Bu sebeple yalanın -bir zaruret ve maslahat dışında- haramiyeti hususunda ülemâ icma etmiştir.

Gazali yalan için “*Büyük günahların anarındandır*” demiştir. Yine der ki: “*Kişi yalancı bilirse sözüne güven kalmaz, gözlerden düşer, nazalarda değersiz olur. Yalanın çirkinliğini anlamak istersen, başkalarının yalanının çirkinliğine bak, nefsin ondan ne kadar nefret duyacak gör, yalanın sâhibini ne kadar istihkar edeceğine, söyleyeceği yalanını ne kadar çirkin bulacağına dikkat et...*”

Bazı hakîm kişiler: “*Bütün günahların tevbe ile terkedileceği ümid edilir, kizb hâriç. Nice hırsızın düzeldiğini, nice ayyaşın rücû ettiğini görürüz de, yalancının vazgeçtiğini görmeyiz*” demiştir. Belki de bu telâkinin sevkıyla, hadîsciler, *Resulullah* hakkında bir kere de olsa yalan vaki olan bir kimseden artık ebediyen hadis rivayeti kabul etmezler. Tevbe edip ıslah-ı hal etse bile. Nazarlarında bütün günahlardan tevbe makbuldür, *kizb ale’r- Resûl* hariç.

Beyhaki yalanın beş mertebesinden bahseder.

- ★ Çirkinlikte ve haramlıkta en yüce mertebesi Allah adına söylenen yalandır.
- ★ İkinci mertebeyi *Resulullah* adına söylenen yalan tutar.
- ★ Üçüncü mertebedeki gözüne, diline, ve diğer organlarına karşı söylediği yalandır.
- ★ Dördüncü mertebede valideynine karşı yalanı gelir.
- ★ Beşinci mertebeye de yakınlarına yaptığı yalandır. Yakınlarına söylediği yalan başkalarına söyleyeceğinden daha ağırdır.

Râğıb, yalan olabilecek sözleri şöyle açıklar: “*Yalan ya hiç aslı olmayan bir kıssayı uydurmaktır, yahut kıssaya ilâvede bulunmaktır, yahut kıssayı eksiltmektir yahut tahriftir. Söz konusu olan tahrif ibâreyi değiştirmek suretiyle yapılır.*⁽¹⁾ Yoktan uydurmaya iftira, uydurma, eksiltme, artırma denir.

Başkasına yalan söylemek isteyen, bunu ya kişinin huzurunda ya da gıyabında söyler. Yalanın en büyüğü, kişinin huzurunda yapılan uydurmadır. Buna büh-tan da denir.

(1) Burada kıssa’dan murad, rastgele anlatılan bir hikaye, muhayyel edebi bir vak’a tasviri değildir. Herhangi bir şahsı zemmî veya meuh gibi, bir hakkı elde etmek, birini hakkından mahrum etmek gibi maksadlarla mesele çıkarmak, meseleyi saptırmak tagyir etmek vs. dir.

Kişiyi yalana sevkeden âmil, dünya menfaatine olan sevgi, reislik sevdasıdır.”
 Bir hadiste, “Üç tanesi hariç bütün yalanların kişinin aleyhine olduğu”
 belirtilmiştir: كَلُّ الْكَذِبِ يَكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا ثَلَاثَ الرَّجُلِ يَكْذِبُ فِي الْحَرْبِ فَإِنَّ
 الْحَرْبَ حُدُوعَةٌ أَوْ الرَّجُلِ يَكْذِبُ الْمَرْأَةَ فَيَرْضَاهَا وَالرَّجُلِ يَكْذِبُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا

Ruhsat verilen bu üç yalan şunlardır:

★ Harb esnasında düşmana karşı söylenen yalan. Burada yalan câizdir çünkü “Harb bir hiledir.”

★ Erkeğin, gönlünü hoş ederek, âile dirliğini sağlamak maksadıyla hanımına karşı söylediği yalan.

★ İki kişi arasında sulh ve antlaşma sağlamak maksadıyla söylenen yalan.

BEDİÜZZAMAN'A GÖRE SIDK VE KIZB: Sıdk ve kizbin İslam içtimaiyyatındaki yeriyle ilgili bir tahlili Bediüzzaman merhumdan aynen iktibas ediyoruz. Tahlilin sonunda göreceğiz ki merhum, zamanımızda hiç bir suretle yalana fetva vermemekte, ya sıdk ya sükut demektedir.

“Bütün hayatımdaki tahkikatımla ve hayat-ı ictimaiyenin çalkamasıyla hülâsa ve zübdesi bana kat’î bildirmiş ki, sıdk, İslamiyet’in üssü’l-esasıdır ve ulvî seciyelerinin râbitasıdır ve hissiyat-ı ulviyesinin mizacıdır. Öyle ise, hayat-ı içtimaiyemizin esası olan sıdkı, doğruluğu içimizde ihyâ edip onunla mânevî hastalıklarımızı tedâvi etmeliyiz.

Evet sıdk ve doğruluk, İslâmiyet’in hayat-ı içtimâyesinde ukde-i hayatiyesidir. Riyakârlık, fiilî bir nevi yalancılıktır. Dalkavukluk ve tasannu alçakça bir yalancılıktır. Nifâk ve münâfiklik muzır bir yalancılıktır. Yalancılık ise: Sâni-i Zülcelâl’in kudretine iftirâ etmektir. Küfür, bütün envâıyla kizbdır, yalancılıktır. İman sıdktır, doğruluktur. Bu sırra binaen kizb ve sıdkın ortasında hadsiz bir mesafe var. Şark ve Garb kadar birbirinden uzak olmak lâzım geliyor. Nar ve nur gibi birbirine girmemek lazım. Halbuki, gaddar siyaset ve zalim propaganda birbirini karıştırmış, beşerin kemalâtını da karıştırmış.

Bu sıdk ve kizb, küfür ve iman kadar birbirinden uzak, Asr-ı saadette sıdk vâsıtasıyla Muhammed aleyhissalâtu vesselâmin âlâ-yı illiyyîne çıkması ve o sıdk anahtarıyla hakaik-i mâniye ve hakaik-i kâinat hazinesi açılması sırrıyla, içtimâiyat-ı beşeriye çarşısında sıdk en revâçlı bir mal ve satın alınacak en kıymetli bir meta hükmüne geçmiş.

Ve kizb vasıtasıyla Müseylime-i Kezzab’ın emsâli, esfel-i sâfiline sükût etmiş ve kizb o zamanda küfriyat ve hurafatın anahtarı olduğunu o inkılâb-ı azîm

gösterdiğinden kâinat çarşısında en fena, en pis bir mal olup, o malı satın almak değil; herkes nefret etmesi hükmüne geçen kizb ve yalana, elbette o inkılâb-ı azîmin saff-ı evveli olan ve fitratlarında en revâçlı ve medâr-ı iftihar şeyleri almak ve en kıymetli ve revâçlı mallara müşteri olmak fitratında bulunan Sahabeler; elbette, şüphesiz bilerek ellerini yalana uzatmazlar. Kizb ile kendilerini mülevves etmezler. Müseylime-i Kezzab'a kendilerini benzetmezler. Belki, bütün kuvvetleriyle ve meyl-i fitrileriyle en revâçlı mal ve en kıymettâr meta ve hakikatların anahtarı Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın âlâ-yı illiyyine çıkmasının basamağı olan sıdk ve doğruluğa müşteri olup, mümkün olduğu kadar sıdk'tan ayrıl-mamaya çalıştıklarından, ilm-i Hadisçe ve ulema-i şeriat içinde bir kaide-i mukarrere olan "Sahabeler, daima doğru söylerler. Onlardaki rivayet, tezkiye-ye muhtaç değil. Peygamberden (aleyhissalâtu vesselâm) rivayet ettikleri hadisler, bütün sahihdir" diye ehl-i şeriat ve ehl-i Hadisin ittifakına kat'î hüccet ve mezkûr hakikattir.

İşte Asr-ı Saadet'teki inkılâb-ı azîm, sıdk ile kizb, iman ile küfür kadar birbirinden uzak iken zaman geçtikçe gele gele birbirine yakınlaştı. Ve siyâset propagandası bazan yalana ziyade revaç verdi. Fenâlık ve yalancılık bir derece meydan aldı. İşte bu hakikat içindir ki Sahabelere kimse yetişemez...

*Necat yalnız sıdkla, doğrulukla olur. "Urvetü'l-vüska" sıdktır. Yani, en muh-kem ve onunla bağlanacak zincir doğruluktur. Amma maslahat için kizb ise, zaman onu neshetmiş. Maslahat ve zaruret için bazı âlim "muvakkat" fetvâsı vermişler. Bu zamanda o fetvâ verilmez. Çünkü, o kadar su-i istimal edilmiş ki yüz zararı içinde bir menfaati olabilir. Onun için hüküm maslahata bina edilmez. Meselâ: Seferde namazı kasretmenin sebebi, meşekkattir. Fakat illet olamaz. Çünkü muayyen bir haddi yok. Su-i istimale düşebilir. Belki illet yalnız sefer olabilir. Aynen öyle de maslahat dahi yalan söylemeye illet olamaz. Çünkü muayyen bir haddi yok, su-i istimale müsait bir bataklıktır. Hüküm-ü fetva ona bina edilmez. Öyle ise: *أَمَّا الصَّادِقُ وَ أَمَّا السُّكُوتُ* yani yol ikidir, üç değildir. Ya doğru, ya yalan, ya sükût değildir.*

İşte şimdi beşerin ortadaki dehşetli yalancılığıyla ve tezviratlarıyla emniyet-i umumiyenin ve rûy-i zemin asâyişlerinin zir-ü zeber olması kizble ve maslahatın su-i istimâli ile olmasından, elbette o üçüncü yolu kapatmaya beşeri mecbur ediyor ve kat'î emir veriyor. Yoksa, bu yarım asırda gördükleri umumî harpler ve dehşetli inkılâblar ve sükutlar ve tahribatlar, başlarına bir kıyâmeti koparacak.

Evet, her söylediğin doğru olmalı; fakat her doğruyu söylemek doğru değil. Bazan zarar verse sukût etmek, yoksa yalana hiç fetva yok. Her söylediğin hak olmalı, fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yok. Çünkü hâlis olmazsa su-i tesir eder, hak, haksızlıkta sarf olur."

۹- وعن ابن مسعود رضى الله عنه قال: [قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ الصَّدَقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ، وَيَتَحَرَّى الصَّدَقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صَدِيقًا، وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا]. أخرجها لسته إلا النسائي

1. (3247)- İbnu Mes'ud (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Sıdk insanı birr’e (Allah’ı razı edecek iyiliğe) götürür, birr de cennete götürür. Kişi, doğru söyler ve doğruyu arar da sonunda Allah’ın indinde siddik (doğru sözlü) diye kaydedilir. Yalan da kişiyi haddi aşmaya götürür. Haddi aşmak da ateşe götürür. Kişi yalan söyler ve yalanı araştırır da sonunda Allah’ın indinde yalancı diye kaydedilir.” [Buharî, Edeb 69; Müslim, Birr 102, 103, (2606, 2607); Muvatta, Kelam 16, (2, 989); Ebu Dâvud, Edeb 38, (4989); Tirmizî, Birr 46, (1972).]

۲- وعن أبى الجوزاء قال: [. قُلْتُ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: مَا حَفِظْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: حَفِظْتُ مِنْهُ: دَعَا مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ، فَإِنَّ الصَّدَقَ طُمَأْنِينَةٌ، وَالْكَذِبُ رِيَّةٌ]. أخرجها الترمذى وصححه والنسائي.

2. (3248)- Ebi'l-Cevzâi rahimehullah anlatıyor: “Hasan İbnu Ali (radiyallahu anhümâ)’ye: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’dan ne ezberledin?” diye sordum. Şu cevabı verdi:

“Aleyhissalâtu vesselâm’dan “Sama şüphe veren şeyi terket, emin olduğun şeye ulaşmaya kadar git. Zira sıdk (doğruluk) kalbin itminamıdır, yalan şüpheci.” [Tirmizî, Kıyâmet 61, (2520); Nesâî, Eşribe 50, (8, 327, 328).]

AÇIKLAMA:

1- Sıdk bölümünde yer alan iki hadisi müştereken açıklayacağız. Birinci hadiste sıdk’ın ehemmiyeti ve neticesi belirtilmekte, ikinci hadiste de mutlaka sıdkı aramız tavsiye edilmekte, sıdkından emin olmadığımız şeyden emin oluncaya kadar kaçmamız istenmektedir.

★ Birr nedir?

Birinci hadiste sıdk’ın insanı birr’e ulaştıracağı ifade edilmekte ve ideal bir

hedef olarak gösterilen *birr*'e ulaşma vasıtası olarak *sıdk* gösterilmektedir. Öyleyse *birr* nedir?

Birr: Hâlis amel-i sâlih demektir. Yani *birr*'le Allah rızası için yapılan bütün sâlih ameller ve hayırlar ifade edilir. Bazı nasslarda, anne-baba hukukuna riâyet, bazılarında Allah'a ve âhirete iman, taat, ibâdet, ahde vefa, *sıdk*, istikâmet üzere olmak, sevdiği maldan Allah yolunda harcamak... bu kelime ile veya bu kökten gelen bir başka kelime ile ifade edilmiştir. ⁽²⁾

Birr'in zıddı *fücûr*, *ukuk*, *fuşş*, *günah*, *isyan* gibi fenalığı ifade eden bütün kelimelerdir.

Şu halde hadis, *sıdk*'ın, kişiyi yaratılışımızın gayesi olan hâlis ibadete götürecektir, dolayısıyla Allah'ın rızasına erdirecek yegâne vasıta olan mutlak hayra yani *birr*'e ulaştıracağını haber vermektedir.

Sıdk bu mânada bir bakıma İslam'dır da. Çünkü vahy-i ilahidir, hiçbir şüphe bulunmayan, eksiklik-fazlalık taşımayan hakikattir ve ayrıca her çeşit hayırlara, kemallere, faziletlere iyi amellere sahip çıkmış, tavsiye ve teşvikte bulunmuştur. Sonradan, başkaları tarafından keşfedilecek, onların elinde görülecek *sıdk*'lara (hikmetlere) "*müslümanın yitiği*" namını vererek hiç bir *sıdk*'a bigane kalınmamasını, soğuk davranılmamasını irşad buyurmuştur. Öyleyse İslam'ı buñan, onu yaşayan *birr*'e erer, rızaya kavuşur.

2- *Sıdk*'ın kişiyi nasıl yüceltip cennete götüreceğinin fiili, canlı bir örneğini Kur'an-ı Kerim kaydeder: *Ka'b İbnu Mâlik*... Hikayesini daha önce kendi ağzından uzunca kaydettiğimiz (652. hadis) bu sahâbi, nefsine uyup *Tebük seferi*'ne katılmamıştır. Bu sefere katılmamakta o yalnız değildir, pek çok münafık da bu seferden yan çizmiştir. Ama sefer dönüşü, *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*, katılmayanları sigaya çekince herkes bir mâzeret uydurur, özür beyan eder ve *Aleyhissalâtu vesselâm* da özürlerini kabul eder. *Ka'b İbnu Mâlik*, özür uydurmayıp, suç itirafında bulunan yani *sıdk*'tan ayrılmayan üç samimi müslümandan biridir. *Resulullah* bunları: "**Allah'ın emri gelinceye kadar kimse onlarla konuşmayacak**" diye cezalandırır. Elli gün kadar tecrid ve boykot edilmeye hayatı yaşarlar. Bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle "**Bütün genişliğine rağmen dünya onlara dar gelecek**" kadar sıkıntıları çekerler. Ancak, sonunda, *sıdk*larının mükâfaatı olarak lütufların en büyüğü en şâhânesi olan *aff-ı İllâhî*'ye mazhar olurlar: "... Allah, tevbe ettikleri için onların tevbe kabul etmiştir. Çünkü O, tevbe-leri kabul eden, merhametli olandır. Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve doğrularla beraber olun!" (Tevbe 117-119).

(2) Bir âyet meali şöyle: "Yüzlerinizi doğudan yana ve batın'ı yana çevirmeniz *birr* (iyi olmak) değildir. Lâkin *birr* (iyi olan) Allah'a, âhiret gününe, meleklerle, kâinata, peygamberlere inanan, O'na sevgiyle yaklaşmaya, yetimlere, dâğlanlara, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kulan, zekat veren ve âhdleri de âhdlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredendirler..." (Bakara 177).

Evet başta *Ka'b*, diğer iki arkadaşımı bu ilahî lutfu mazhar kılan tek şey *doğru sözlü* olmaları, *sıdk*'tan ayrılmamaları idi. Rabbimiz Teâlâ Hazretlerinin, vak'ayı özetleyip, affını belirttiikten sonra: “Ey iman edenler, Allah'tan sakının doğrularla beraber olun” buyurması, *af*, *ittika* (sakınma) ve *sıdk* arasındaki sıkı irtibatı belirtmiş olmaktadır.

Esasen, *Ka'b İbnu Mâlik*'in kendisi, bir sureye isim olabilme ehemmiyetini taşıyan *aff-ı İlâhî*'ye mazhariyetinin sebebini *sıdk* bilmekte ve bunu şuurla ifade etmektedir:

مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ بَعْدَ إِذْ هَدَانِي لِلْإِسْلَامِ. أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي أَنْ لَا

أَكُونَ كَذَبْتُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا “Allah Teâlâ Hazretleri'nin beni mazhar ettiği İslam hidayetinden sonra bana en büyük lütfu *sıdk*ımdır, yalan söylememiş olmamdır. Şayet *sıdk*tan ayrılıyordum helak olurdum, nitekim yalan söyleyenler hep helâk oldular.”

3- Hadisin Müslim, Ebu Dâvud ve Tirmizî'deki veçhi,

عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ “Size *sıdk* (doğruluk)tan ayrılmamak) gerekir, çünkü *sıdk*...” diye başlar ve yalandan yasaklayan kısmı da, وَأَيُّكُمْ وَالْكَذِبِ فَإِنَّ الْكَذِبَ “Sakın yalana yaklaşmayın zira yalan...” şeklinde devam eder.

Sıdk'la ulaşılan *birr*'in kurtuluşa götüreceğini ifade eden Kur'anî âyetlerden biri şudur: إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ “İyiler (*ebrâr* = *birr* sahipleri) şüphesiz nimet içindedirler. Fâcîrler (Allah'ın emrinden çıkanlar) da cehennemdedirler” (İnfitar 13).

4- Hadis, *sıdk*'ın hayat boyu devam etmesi gereğine irşad eder. *Siddikler* arasına yazılmanın şartı, *sıdk*tan hiç ayrılmamaya, doğru olmaktan usanmamaya bağlıdır. *Siddik*, *sıdk*'ta mübâlağa eden, hiç mi hiç *sıdk*'tan doğruluktan ayrılmayan demektir. Gramer açısından mübâlağa ifade eden bir kelimedir.

5- *Fücûr*: Lügat açısından çatlamak, yarılmak, bölünmek gibi mânalara gelir, nitekim sabah aydınlığının ufukta çatlaması hâline *fecir* denmiştir, aynı köktendir. Öyleyse dinî bir tâbir olarak *fücûr*, diyânet perdesini yırtmak, şeriâtın koyduğu sınır ve hududun dışına çıkmak demektir. *Fesâd*'a olan meyle, meâsi ve günahlara dalmaya da *fücûr* denmiştir. Nasıl ki *birr*'le her çeşit hayır ifade edilmişse, onun zıddı demek olan *fücûr*'la da her çeşit şerr ifade edilmiştir. Aynı mânada olmak üzere *fisk* da kullanılır.

6- “Kaydedilmek” veya “yazılmak”tan murad, burada “hükmedilmek”tir.

sıdk sahibinin Allah'ın yanında *sıddık* diye yazılıp kaydedilmesi, Allah'ın, onun hakkında bu hükmü vermesi, *Mele-i Â'lâ* denen mukarreb meleklerin teşkil ettiği yüce mecliste onu *sıddık* olarak zikretmesi ve bu hükmünü arz ehlinin kalblerine de atmasıdır. *İmam Mâlik*, hadisi *İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)*'un rivayeti olarak aynen kaydettikten sonra bizce son derece ehemmiyetli ve mânidar olan şu ziyadede bulunur: "... Kul, yalan söylemeye ve yalana tabi olmaya devam eder ve böylece kalbinde siyah bir benek teşekkül eder. (Yalana devam ettikçe büyüyerek) bütün kalbi siyahlaştırır. Böylece, artık Allah indinde yalancılar arasında kaydedilir."

Ülemâ der ki: "*Bu hadiste sıdkı araştırmaya -ki bu ona yönelmek, ona tabi olmak ve ondan ayrılmamak hususlarında itina göstermektir- ve yalandan ve yalan mevzuunda gevşeklik göstermekten sakınmaya teşvik var. Şayet gevşek davranacak olursa, bu hemen artar ve öyle bilinir.*"

Bazı âlimler, hadiste gerek sıdk ve gerekse kizb için *taharrî* (aramak, araştırmak, peşine düşmek) kelimesinin kullanılmasından şöyle bir sonuç çıkarmışlardır: "*Bu kelimenin kullanılmış olması, hakiki sıdk'a yer vererek kizb'den korunan kimseye, sıdk'ın zamanla bir seciyye haline geleceğine ve sıdk ile tavsif edilmeye hak kazanacağına işâret vardır. Yalan'ı taharrî edene de aksi durum...*"

7- İkinci hadiste şekke ve şüpheye düşülen şeyden kaçma emredilmekle *sıdk*'ta ulaşılabilecek kemale veya gerçek *sıddık* olabilmeye tâkip edilecek yola işâret edilmiş olmaktadır. Yani gerek söz ve gerekse davranıştan yasak mı değil mi, iyi mi-kötü mü, sünnet mi-bid'at mı karar veremeyip vicdanen kararsızlık ve tereddüt içerisinde kaldığı hallerde uygun ve selametli olanı, doğruya daha yakın olanı ondan kaçınmaktır, söz ise söylememek, fiil ise yapmamaktır. Mükellef, bir ucu dine temas eden meselelerde işini kesin bilgi ve yakîne bina etmelidir. Kalbin, bir işte şüpheye düşmemesi o işin sıdkına delil olmaktadır. "*Çünkü, diyor Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kalb sıdk'tan mutmain olur, (sükûnete erer).*"

Hadiste geçen *ribe*, nefsin huzursuzluğu ve ızdırabı yani kararsızlığıdır. Öyleyse bir işin, kalbi şekkte bırakacak mahiyette olması kalbte sıkıntıya sebep olur, işin sahih ve sâdik olması da kalbte itminan ve huzura sebep olur.

Bu hususun daha iyi anlaşılması için şunu da hatırlamamızda fayda var: *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*, dinde nassla belirlenip tavsif edilmeyen meselelerin varlığına başka hadislerde dikkat çeker:

"Helal olan şeyler beyan edilmiştir, haram olan şeyler de beyan edilmiştir. Bu ikisi arasında durumu belli olmayan şeyler de vardır, insanların çoğu bunları bilemez. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa dinini ve ırzını (şer'i ithandan) temize çıkarmış olur. Şüpheli şeyleri işleyen haramı işlemiş olur,

tıpkı koruluğun (yasak bölgenin) kenarında koyun otlatan çoban gibi; her an koyun buraya kayabilir. Bilesiniz, her melikin bir koruluğu vardır, bilesiniz Allah'ın koruluğu da O'nun haram kıldıklarıdır..."

Şu halde hayatta her an, âyet ve hadislerde durumu belirtilmemiş yeni meselelerle karşılaşabileceğiz. Bu durumda şüphesiz en selametli yol, "bilen"e sormaktır. Ya bilen de yoksa, veya bilen'in kim olduğunu bilmiyorsak, veya şartlarımız bilene sorup netice alıncaya kadar yeterli fırsat tanımıyorsa vs... Hattâ, *bilen* diye başvurduğumuz kimseden aldığımız cevap da-bizi tatmin etmeyebilir.

İşte bütün bu durumlarda, bazı rivayetlerde beyan edilmiş olan bir prensiple daha da açıklanmış olan sadedinde olduğumuz hadis bize rehber olmalıdır. Sözüünü ettiğimiz prensip, "günah"ı kalbin titremesi, istirahatı olarak tarif etmektedir: *الإِصْمَ حَزَاؤُ الْقُلُوبِ* "Günah kalblerin titremesidir." Bir başka rivayet, böylesi şüpheli meselelerde fetvâ alırsa bile, yine vicdanın sesinin esas alınabileceğine parmak basar: *اسْتَفْتِ نَفْسَكَ وَإِنَّ أَتَاكَ الْمُفْتُونَ*. "Fetva verenler sana fetva vermiş olsa bile, nefesine bir sor, fetvayı nefsenden al."

Münâvî: Bu nefsin, (nefs-i emmâre değil, Rabbinin emir ve yasaklarından razı olmuş) "*nefs-i mutmainne*" olduğunu, bu nefsin hak ile bâtili, sıdkla kizbi tefrik edip ayıran bir nûr olduğunu söyler. *Resulullah* bu tavsiyeyi Ashab-ı Kiram'dan *Vâbisa (radıyallahu anh)*'ya yapmıştır. O'nun bu evsafa bir şahsiyet olduğu belirtilir.

Münâvî der ki: "*Nefsin, âkibeti iyi veya kötü olan şeyi hissedecek bir şuuru vardır.*" Yani bir bakıma, tamamen tefessüh etmedikçe, fitratı tamamen bozulmadıkça, iyiyi ve kötüyü hissedip iyiye iyi, kötüye kötü diyebilecek bir cihazın her vicdanda bulunduğu kabul edilmektedir. Bu cihaz *Vâbisa (radıyallahu anh)* gibi bazılarında hassastır, faaldir. Bazılarında ise sönmüştür, paslanmıştır, aktif değildir. *Nefs-i emmârenin* galebe çaldığı her şeyi egosentrik gözle değerlendiren insanların derûnlarından gelen sese nasıl güvenilebilir, bu ses hakîki fitrî vicdandan mı yoksa nefisten mi geliyor nasıl ayırdedilebilir?

İşte bu sebeple şârihler umumiyetle bu hükmün *Hz. Vâbisa* ile alâkalı olduğunu, genelleştirilemeyeceğini söylemişlerdir. *Vâbisa*'dan başkası için de olabileme ihtimali üzerinde duranlar: "*Hadis, Allah'ın kalblerini yakîn nuruyla parlattığı, bu sebeple başkasına, şer'i delile dayanmaksızın sırf sezgi (hads) veya meyil ile fetva verenler hakkındadır*" demiştir. Aksi takdirde: "*Şer'i delile dayanarak verilen fetvaya, günlünden tasvib gelmese de uyması gerekir*" derler.

Müftülerin fetvası karşısında ihtiyatlı olmayı gerektiren bir sebep, *Hüccetü'l-İslam* tarafından özetle şöyle açıklanmıştır: "*Müçtehidler ve onların mukallidleri hükümlerini (nefsülemr'e göre değil) kendilerine zâhir olan delillere göre ve-*

rirler. Bundan dolayı fetvadan sonra verâ sahiplerine, bir de: “Onlar sana fetva vermiş de olsa kalbine de dâniş” denir. Çünkü günahın kalbte hasıl ettiği titremeler vardır. Meselâ, (dâvâ sonunda haklı çıkıp, ihtilafı) malı kabzedenden kimse, içinde bir titreme duyuyorsa Allah’tan korkması gerekir. O malı, zâhirî delillerle kendisine hükmeden ülemânın fetvasına dayanarak helal addetmemelidir. Çünkü onları fetvayı öyle vermeye zorlayan bir kısım zaruri kayıtlar, tahminler vardır. Şüpheleri aşmak ve çekinmek dindarların hâli ve âhiret yolcularının âdetidir.”

SADAKA VE NAFKA BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

SADAKA VE NAFKANIN FAZİLETLERİ

İKİNCİ FASIL

SADAKA VE NAFKAYA TEŞVİK

ÜÇÜNCÜ FASIL

SADAKANIN AHKÂMI

UMUMİ AÇIKLAMA

UMUMİ AÇIKLAMA:

Sadaka, İslam kitabiyatında birçok mânalarda kullanılan bir kelimedir. Liigat olarak *sıdk* (*doğruluk*) kökünden gelir, Allah'a karşı kulluğumuzda sıdk ve sadâkat mânası taşır. *Sadaka vermek* demek olan "*tasadduk*" da *taharri-i sıdk* mânasını tazammun eder.

Sadaka, dinî bir tabir olarak birçok mânada kullanılmıştır: Bir nevi vergi demek olan zekât, sadaka-ı fitr, nafîle olarak yapılan her çeşit maddi bağışlar...

Sadaka, dinî bir tabir olması sebebiyle bir hayır amelinin dinen sadaka sayılabilmesi için üç vasıf beraber olmalıdır:

★ Fakr: Yani muhtaç olana verilmelidir.

★ Allah için olmalıdır: İnsaniyet, iyi vatandaşlık gibi duygularla yapılan bağışlar dinî sadaka olmaz.

★ Temlik, verilen kimsenin mülkü kılmak demektir. Sadaka ya vacibtir, ya nafîle. Vâcib kısmı zekat, oşür, sadaka-ı fitr gibi çeşitlere ayrılır.

Kur'an-ı Kerim, farz ve nafîle bütün çeşitlerine şamil olarak, nerelere sadaka verileceğini belirtmiştir. Bunlar cem'an sekiz kısımdır:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَمَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
“Sadakalar ancak şunlar içindir: Fukara, mesâkin, onun üzerine me'mur olanlar, müellefetülkülüb, köleler hakkında, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar... Allah tarafından kat'î olarak böyle farz kılındı. Allah alîmdir, hakîmdir” (Tevbe, 60).

Burada dikkatimizi çeken husus, öncelikle farz zekatın kastedildiği, bu âyete sayılan sekiz kısımdan zekat üzerine çalışanlarla müellefe-i külüb hariç hepsi muhtaç ve fakirleri teşkil etmektedir. Bazı âlimler, İslam devlet gelirlerinin öncelikle bu esasta harcanması gerektiğini söylemiştir. Zekatın fukara ile olan bu alâkasındandır ki, sadakanın sıhhatinde fakire verme şartı istikrar etmiştir. Bir hadislerinde *Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm*: “Ben sadakayı zenginlerinizden alıp fakirlerinize vermeye gönderildim” buyurur.

Allah için yapılan her bir hayır amel *sadaka* olunca, hadislerde farklı şekil-

lerde bu kelimeye yer verildiği görülür. *Ebu Zerr* hazretleri sadaka yapmaya gücü yetmeyenler hakkında sorunca: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*: “Başkalarına fenalık yapmaktan korun, zira bu, kendi nefesine yaptığın bir sadakadır” buyurur.

Yolculukta dört rekatlık namazın iki rek’ate indirilmesinden hayrete düşen *Hz. Ömer*’i ikna için *Aleyhissalâtu vesselâm*: “Bu Allah’ın yaptığı bir sadakadır. O’nun sadakasını kabul edin.”

Bir hadiste: “Her ma’ruf (iyi kabul edilen) sadakadır (كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ) denmiştir.

Şu halde: Pek değişik hayırlar “sadaka” olarak tanıtılmıştır:

تَعْدِلُ بَيْنَ اثْنَيْنِ صَدَقَةٌ وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَائِيهِ فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ... وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ وَكُلُّ حَطْوَةٍ تَمْشِيهَا صَدَقَةٌ وَتُحِيطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ
İki kişi arasında adalet yapman sadakadır. Bir kimseye hayvanına binmede veya yükünü üzerine koymada yardım etmen sadakadır. Güzel bir söz sadakadır. Namaza giderken attığın her adım sadakadır. Yoldan eza veren şeyi kaldırman sadakadır.”

إِنَّ بَكْلَ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ
... Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmid sadakadır, her bir tehlil sadakadır. Emr-i bi'l-ma'ruf sadakadır, nehy-i ani'l-münker sadakadır.”

مَا مِنْ أَمْرٍ تَكُونُ لَهُ صَلَاةٌ بَلِيلٌ فَقَلْبُهُ عَلَيْهَا نَوْمٌ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ صَلَاتِهِ وَكَانَ نَوْمُهُ
صَدَقَةٌ عَلَيْهِ “Gece namazı kılan bir kimseye (bir gün) uykusu galib gelir namaza kalkamazsa, Allah namaz sevabını yine de yazar, uykusu da sadaka yerine geçer.”

EN HAYIRLI SADAKA

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عَلِمًا ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ
“En faziletli en üstün sadaka, müslüman kişinin ilim öğrenmesi, sonra da müslüman kardeşine öğretmesidir.”

BİRİNCİ FASIL
SADAKA VE NAFAKANIN FAZİLETİ

3249 ۱- عن أبى هريرة رضى الله عنه قال: [قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ، وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ، إِلَّا أَخَذَهَا الرَّحْمَنُ بِيَمِينِهِ وَكَلَّمَا يَدَيْهِ يَمِينًا، وَإِنْ كَانَتْ تَمْرَةً. فَتَرَبُّو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ كَمَا يُرَبِّي أَحَدَكُمْ فَلَوْهُ أَوْ فَصِيلُهُ]. أخرجه الستة إلا أبا داود.
قوله «فَتَرَبُّو» أى تكثر وتزيد.

«وَكَفِّ الرَّحْمَنِ» هنا كناية عن محل قبول الصدقة التي توضع فيه، وإلا فلا كف لله ولا جارحة؛ تعالى الله عما يقول الظالمون والمجسمون علواً كبيراً.
«وَالْفُلُو» المهر أول ما يولد.
«وَالْفَصِيلُ» ولد الناقة إلى أن يفصل عن أمه.

1. (3249)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Temiz şeylerinden kim ne tasadduk ederse -ki Allah sadece temizi kabul eder- Rahmân onu sağ eliyle alır -ki O’nun her iki eli de sağdır- bu sadaka bir tek hurma bile olsa, O, Rahmân’ın avucunda dağdan daha iri oluncaya kadar büyür, tıpkı sizin bir tayı veya bir boduğu büyütmeniz gibi (O da sadakanızı büyütür).” [Buharî, Zekat 8; Müslim, Zekât 63, (1014); Muvatta, Sadakât 1, (2, 995); Tirmizî, Zekât 28, (661); Nesâî, Zekât 48, (5, 57); İbnu Mâce, 28, (1842).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Allah Teâlâ Hazretlerinin temiz ve helal kazançtan yapılan hayırları kabul edeceğini belirtmektedir. Kurtubî, Allah’ın haram kazançtan yapılan sadakaları kabul etmeyişi, “Çünkü o mal, tasadduk edene ait değildir. Kendi-

ne ait olmayan malda tasarruftan kişi yasaklanmıştır. Halbuki, burada tasadduk eden kimse, yasağa rağmen hareket etmiş olmaktadır. Allah bunu ondan kabul edecek olsa muhal bir durum ortaya çıkar. Bu iş aynı anda hem yasaklanmış hem emredilmiş olur.”

2- “Sağ elle alması” meselesine gelince: Önce şunu belirtelim, Allah’a el nisbet edilmesi bir teşbihten ibârettir. Allah hiçbirşeye benzemez. O’nun bizim gibi eli, ayağı olması mevzubahis olamaz. Ancak, İlâhî ve Rabbânî hakikatleri insanların anlayabilmeleri için, insanların me’lûfu oldukları tabirlerle ifade etmek vazgeçilmesi imkansız bir zarurettir. Âyet ve hadislerde buna sıkça rastlanır. Kelimelerin âlem-i şehadetle ilgili zâhîrî mânalarında takılıp kalarak Allah’ı insana benzetmek, kelâmın maksudu olan mânayı aramamak büyük hata olur. Geçmişte birkısım insanlar bu hataya düşerek hem gereksiz münakaşalara ve hem de itikadi bozukluk ve sapmalara sebep olmuşlardır.

Tirmizî, Ehl-i Sünnet âlimlerinin: “Bu çeşit hadislere inanırız ancak teşbih tevehhüm etmeyiz, keyfîyeti hakkında da bir şey söylemeyiz” dediklerini kaydeder.

Mâzîrî bu sözdeki hakiki maksadı şöyle açıklar: “Bu ve benzeri hadislerde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Arapların kitapta alıştıkları üslûba uygun olarak ifâde-i meramda bulunmaktadır, maksadı, anlamalarını sağlamaktır. Sağ el tabiriyle sadakanın makbuliyetini kinaye etmiştir, terbiye (büyütme) tabiriyle de sevabın artırılmasını kinaye etmiştir.”

Kadı İyaz da şunu söyler: “Razı olunan şey sağ elle karşılıp onunla alınması sebebiyle, benzer durumlarda hep aynı ifadeye yer verilir ve makbuliyet, sağ el ile istiare edilir.”

Bazıları: “Sağ el ile kabul ciheti ifade edilir, çünkü sol el bunun zıddıdır.”

Bazıları: “Murâd, kendisine sadaka verilen sağ eldir. Bunu mülk ve tahsis izafetiyle Allah’a izafe etmiştir, çünkü bu sadakayı alan kimsenin sağ eline Allah rızası için koymuştur.”

Bazıları: “Bundan maksad süratle kabul edildiğini ifade etmektir” demmiştir.

Zeyn İbnü’l- Münir’in yorumu da şöyle: “Rıza ve kabul’ün “sağ elle almak”la kinaye edilmesi, ma’kul mânaların zihinde tesbitini yapmak, ruhlarda, maddi şeylerin anlaşılması seviyesinde anlaşılmasını sağlamaktır. Bir başka ifadeyle, böylece kişi, sadakasının kabul edileceği hususunda şekke düşmez, nasıl ki, bir şeyin sağ elle alındığını gözleriyle gören kimsenin bundan şekke düşmediği gibi. Ancak buradaki alma, alışageldiğimiz alma, ona alan da insanî bir uzuv değildir.”

3- Sadakanın artmasını ifade eden tabirler muhtelif rivayetlerde farklı kelimelerle ifade edilmiştir: “(Tek hurma tanesi) dağdan daha büyük olur”; “Kı-

yamet günü... Uhud dağından daha büyük...”, “Tek lokma Uhud dağı kadar olur.” Bazı rivayetlere, Resulullah’ın sözünü te’yiden Kur’an’dan şu ayet-i kerime ilave edilmiştir: **يَمْحُؤُا اللّٰهُ الرَّبِّي وَيُزِي الصَّدَقَاتِ** “Allah ribayı eksiltir, sadakaları artırır” (Bakara 276).

4- Sadakanın artmasını ifade ederken deve ve at yavrularının (boduk ve tay) zikrinde de âlimler incelik görürler: Bunlar en büyük hayvanlardır, artmanın ziyade olacağına işaret vardır. Ayrıca, sadaka amelin ürünüdür, ürün (yavru) ise en ziyade terbiyeye, itinaya muhtaçtır. İtina ve alâka güzel olursa en mükemmel şekilde büyür. Öyleyse, insanoğlunun ameli de böyledir. Hususen sadaka kişi helal kazançından, kazancının iyisinden Allah yolunda tasadduk ederse, onun terbiyesi (yani büyütülüp artırılması) ile bizzat Allah ilgilenecek, bir hurma dânesini dağ kadar büyütecek demektir.

2450 ۲- وعنه رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: بيننا رجل في فلاة من الأرض إذ سمع صوتاً في سحابة أسقى حديقة فلان. فتحنى ذلك السحاب فأفرغ مائه في حرّة فإذا شرجة من تلك الشراج قد استوعبت ذلك الماء. فتبع الماء فإذا رجل قائم في حديقة يحول الماء بمسحاته. فقال له: يا عبد الله، ما اسمك؟ قال فلان، الاسم الذي سمع في السحابة. فقال له: يا عبد الله، لم سألتني عن اسمي؟ قال: سمعت صوتاً في السحاب الذي هذا ماؤه يقول: اسقى حديقة فلان، لإسمك. فما تصنع فيها؟ قال: أما إذ قلت هذا فإني أنظر إلى ما يخرج منها فأصدق بثلثه. وأكل أنا وعيالي ثلثه، وأردّ فيها ثلثه]. أخرجه مسلم.

«الحرّة» بفتح الحاء: الأرض ذات الحجارة السوداء
والشرجة والحلة الشراج وهى مسابيل الماء إلى السهل من الأرض.
«والمسحاة» المخرّفة من الحديد.

2. (3250)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Bir adam boş bir arazide giderken bulut içinden gelen bir ses işitti: “Falancanın bahçesini sula!” diyordu. O bulut uzaklaşarak suyunu bir ketire (kayağı) boşalttı. Derken oradaki sel yollarından biri bu suların tamamını akıtmaya başladı. Adam da suyun istikametini takiben yürüdü. Bir müddet sonra, suyu bahçesine çevirmek üzere elinde bir kürek, çalışan bir adam gördü. Ona:

“Ey Allah’ın kulu ismin ne?” diye sordu.

“Falan!” dedi. Bu isim, adamın buluttan işittiği isimdi. Bu sefer o sordu:

“Ey Allah’ın kulu, peki sen benim adımı niye sordun?”

“Ben sana şu suyu getiren buluttan bir ses işitmişim, senin ismini söyleyerek “Falanın bahçesini sula!” diyordu. Sen bahçede ne yapıyorsun?”

“Madem ki sordun söyleyeyim. Ben bu bahçeden çıkan mahsule nezaret ederim. Ondan çıkan mahsülün üçte birini tasadduk ederim. Üçte birini ben ve ailem yeriz, üçte birini de bahçeye îade ederim” dedi.” [Müslim, Zühd 45, (2984).]

۳- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: سَبَقَ دِرْهَمٌ مِائَةَ أَلْفِ دِرْهَمٍ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: كَانَ لِرَجُلٍ دِرْهَمَانِ فَتَصَدَّقَ بِأَجْوَدِهِمَا وَأَنْطَلَقَ آخِرُ إِلَى عَرْضٍ مَالِهِ فَأَخْرَجَ مِنْهُ مِائَةَ أَلْفِ دِرْهَمٍ فَتَصَدَّقَ بِهَا]. أَحَجَّه النَّسَائِيُّ.

« عَرْضُ الشَّيْءِ » جَانِبُهُ وَنَاحِيَتُهُ.

3. (3251)- Yine Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

“Bir dirhem, yüzbin dirhemi geçmiştir.”

“Bu nasıl olur, ey Allah’ın Resulü?” diye sordular. Şu cevabı verdi.

“Bir adamın iki dirhemi vardı. Bunlardan daha iyisini tasadduk etti. Diğeri ise, malının yanına varıp, malından yüzbin dirhem çıkardı ve onu tasadduk etti.” [Nesâî, Zekât 49, (5, 59).]

AÇIKLAMA:

Hadis, bağışlanan malın Allah yanındaki kıymeti, onun azlığına çokluğuna

bakmadığını, bağışlayanın haline ve niyyetine baktığını göstermektedir. Hadiste bir dirhem veren, malının yarısını vermiş olmaktadır. Ayrıca o, ancak kavîlerin bağışta bulunabileceği bir halde vermiş olmaktadır. Böylece bunun ücreti, himmeti nisbetinde olacaktır. Halbuki zengin olan kişi, malının yarısını vermiş değildir. Ayrıca hiç kimsenin bağışta bulunamayacağı bir halde de değildir. Yani normal olarak herkesin bağış yapacağı bir haldedir. Ve yine muhtemeldir ki, bu fakirin bağışı, zenginin bu çok parayı bağışlamasına da sebep olmuştur. Bu durumda, fakirin ücreti, zengininkini geçer. Çünkü sebep olması bakımından zenginin ücretini aynen bir misliyle almıştır. Buna kendi koyduğu tek dirhem dâhil olunca zengini geçmiş olmaktadır. Gerçi hadiste bu te'vili destekleyen bir karine mevcut değildir. Çünkü tek dirhemi veren fakirin önce davrandığı, zenginin buna bakarak hamiyete geldiği ve fedakârlıkta bulunduğunu söylememize imkan verecek bir ifade yoktur. Ancak, fakirin koyduğu tek dirhemın sevabını bu derece artıran husus, niyetindeki hülûsiyetten gelebilir. “*Yarabbi, imkânım olsaydı senin yolunda daha ziyâde tasaddukta bulunurdum. Sen, uğrunda bütün malların, canların feda edileceği yegâne Rabbimizsin. Senin yolunda harcananın boşa olmadığına, onu binlerle yüzbinlerle katlayarak mükâfaatlandıracağına inanıyorum, ben kulundan bunu kabul buyur ey Rabbim!*” diyerek yapılan az bağışın, “*Kimsenin yapamadığı kadar bağış yapmaktayım*” havası içinde çok bağış yapandan, Allah indinde daha makbul olacağını kavramak zor olmaz. Esasen hadiste de. **نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ** “Mü’minin niyyeti amelinden daha hayırlıdır” buyrulmuştur.

3252 ٤- وعن ابن عباس رضي الله عنهما. [أَنَّهُ جَاءَهُ سَائِلٌ: فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَصُومُ وَتُصَلِّي؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: سَأَلْتُ وَلِلْسَائِلِ حَقٌّ، إِنَّهُ يَحِقُّ عَلَيْنَا أَنْ نَصَلِّكَ. فَأَعْطَاهُ ثَوْبًا وَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَكْسُو مُسْلِمًا ثَوْبًا إِلَّا كَانَ فِي حِفْظِ اللَّهِ تَعَالَى مَا دَامَ عَلَيْهِ مِنْهُ خِرْقَةٌ.] أخرجه الترمذی.

4. (3252)- İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre, kendisine bir dilenci gelmiş o da dilenciye sormuştur:

“Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed aleyhissalâtu vesselâm’ın O’nun elçisi olduğuna şehadet ediyormusun?” Adam, “Evet!” deyince tekrar sormuştur: “Oruç tutuyor musun?” Adam tekrar “Evet!” demiştir. Bunun üzerine İbnu Abbâs:

“Sen istedin. İsteyenin bir hakkı vardır. Bizim de isteyene vermek, üzerimize vazifedir” der ve ona bir elbise verir. Sonra ilaveten der ki:

“Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ı işittim şöyle demişti: “Bir müslümana elbise giydiren her müslüman mutlaka Allah’ın hıfzı altındadır, ta o giydirdiğinden bir parça onun üzerinde buldukça.” [Tirmizî, Kıyamet 42, (2485).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müslümanları giydirmeye teşvik etmektedir. Hatta hadiste gelen “müslüman” kaydı ve buna ilaveten Hz. İbnu Abbâs’ın dilenciye imamı açısından imtihan etmiş olması, gayr-ı müslimin giydirilmesinde burada vaadedilen sevabın olmayacağı hükmünün çıkarılmasına yol açmıştır.

2- Hadis ayrıca, yeni ve sağlam giyecek vermeye de teşvik etmiş olmaktadır. Zira elbise ne kadar dayanırsa fakirin üzerinde o kadar uzun müddet kalır. Hadis ise, elbise eskiyinceye kadar yani kullanıldığı müddetçe, bağışi yapana dünyevî ve uhrevî himaye-i İlâhî vaatmektedir.

3- Bu hadis, fakirlik mi üstün, zenginlik mi? ihtilafında “zenginlik” diyenlere delil sunmaktadır. Çünkü, fayda ve ihsan Allah’ın sıfatlarındandır. Allah Teâla Hazretleri kendi sıfatlarından biriyle muttasıf olanları sever. Zenginlik ve cömertlik sıfatını da, Zat-ı akdeslerinin sıfatı olduğuna göre, zenginlik ve cüd’u sevecektir.

4- İbnu Abbâs’ı, **وَلِلسَّائِلِ حَقٌّ** “İsteyenin bir hakkı vardır” demeye sevkeden husus şu âyet-i kerime olabilir: **وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ** “Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır” (Zariyat 19). Mamafif bu husus bazı hadislerde de ele alınmıştır. Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Davud’da rivayet edilen bir hadiste, **لِلسَّائِلِ حَقٌّ وَإِنْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ** “İsteyen, at üzerinde gelse bile ona bir hak vardır.”

Sâil’i, İbnu’l- Esir, “Dilenen, isteyen” diye tarif eder. Mahrum’u İbnu Abbas (radiyallahu anhümâ) ve Mücâhid: “Beytü’l- maldan (şu veya bu şekilde) herhangi bir pay almayan, geçimini sağladığı bir geliri veya mesleği olmayan fakir kimse” olarak tavsif eder. Hz. Aîşe (radiyallahu anhâ): “Kazancı ihtiyacını karşılayamayan fakir” diye tarif etmiştir. Dahhâk: “Malını (sel, yangın, âfet gibi bir sebeple) kaybeden kimse” diye tarif ederken, Zührî de: “İnsanlara ihtiyacını açmayan, onlardan hiçbir şey istemeyen kimsedir” demiştir.

İslam âlimleri, dilencilik yaparak nefsinin alçaltan kimseyi sû-i zanla karşılamak, güler yüz, tatlı söz ve ikramla karşılamak gerektiğine hükmetmişlerdir. Hattâbî, “Dilenen, at üzerinde gelse bile ona bir hak vardır” hadisinde dilenciler hakkında hüsn-ü zan edilmesinin “emredildiğini” belirtir; “onları tasdîm imkanı varken tekziple karşılamamak icabettiğine” dikkat çeker. Hadisin: ‘

lencinin görünüşü seni şüpheye atsa bile, ata binerek gelmiş olsa bile onu mahrum bırakma” diye emrettiğini söyler ve ilave eder: “Zira, bazan kişinin atı olur ama, geride bıraktığı âilesi ve borcu da olur ve içinde bulunduğu bu şartlar sadaka almasını câiz kılar. Bazan da adam yolcudur, memleketinde zengin olsa bile sadaka alması câizdir.” *İbnu'l-Esir* gâzi ve borçluların da sadaka almalarının câiz olduğunu belirtir.

Hülâsa âlimler, çeşitli meşru sebepler göstererek, kapıya gelenlerin boş çevrilmemesi gerektiği sonucuna varırlar. Ancak, fakir diye sadakadan verilen kimşenin fakir olmadığını ortaya çıkması halinde alınacak tavır hususunda ihtilaf edilmiştir. *Ebu Hanife* ve *İmam Muhammed*, *Hasan Basri*, verenden sadaka borcu düşer demişlerdir. *Sevri* ve iki görüşünden birinde *Şâfiî* ve *Ebu Yusuf* sadaka borcunun düşmeyeceğini söylemişlerdir.

3253-و عن أبي سعيد رضي الله عنه. [أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْهَجْرَةِ. فَقَالَ: وَيْحَكَ إِنَّ شَأْنَهَا شَدِيدٌ، فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتُعْطَى صَدَقَتَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَهَلْ تَمْنَحُ مِنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَحْلِبُهَا يَوْمَ وَرْدِهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ الْبِحَارِ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَتْرُكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

5. (3253)- *Ebu Sa'id* (radiyallahu anh) anlatıyor: “Bir bedevi gelerek: “Ey Allah'ın Resülü! Bana hicretten haber ver!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Vah sana! O ağır bir iştir. Senin develerin var mı?” dedi. Adam, “Evet!” deyince:

“Zekatlarını veriyor musun?” diye sordu. Adam yine “Evet!” deyince:

“Öyleyse sen o uzaklarda kal ve çalış, zira Allah senin amelinden hiçbir şeyi eksiltmeyecektir” buyurdu.” [Buharî, Zekât 36, Edeb 95; Müslim, İmaret 87, (1865); Ebu Dâvud, Cihâd 1, (2477); Nesâî, Bey'a 11, (7, 144).]

AÇIKLAMA:

1- *Resulullah*'a yapılan bu müracaat Mekke Fethi'nden sonra olmalıdır. Çünkü ondan önce hicret, her mü'mine farz-ı ayn mesabesinde idi. Hicretle ilgili bölümde genişçe tahlil edeceğimiz üzere (5779. hadisten sonraki tahlil) hem müslümanların azınlık kalarak azılı düşmanlar içerisinde eriyip gitmemeleri, hem de Medine'de zayıf durumda olan İslam Devletinin güçlenmesi için, her yeni müslüman, her ne zorluk olursa olsun, Medine'ye hicret etmek zorunda idi. Burada ki hadis, bedevînin işinin başında kalmasını, bu takdirde amelinden hiçbir şey

eksiltilmeyeceğini tavsiye etmektedir. Bu tavsiye, şartların değiştiğini, herkesin dilediği yerde İslam'ı yaşayabilecek hale geldiğini ifade eder.

2- Hadiste develerin zekatı meselesi de geçmektedir. Ancak bu husus zekât-la ilgili bölümde tahlil edildiği için burada meseleye girmeyeceğiz.

۶- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: الصدقة تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَتُدْفَعُ مِيتَةَ السُّوءِ]. أخرجه الترمذی.

6. (3254)- Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Sadaka Rabbin öfkesini söndürür ve kötü ölümlü bertaraf eder.” [Tirmizî, Zekât 28, (664).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kulların isyanları karşısında gadaba gelen Cenâb-ı Hakk'ın öfke ve gadabını, sadakanın gidereceği ifade edilmektedir. *Kötü ölümden* murad, Resulullah'ın istiâzede bulunduğu ölüm tarzlarıdır: *Göçük altında kalmak, kayalıktan düşmek, boğulmak, yanmak, ölüm anında şeytanın çarpması, savaştan kaçarken öldürülmek* gibi... Bazı âlimler de bundan muradın “*âni gelen ölüm*” olduğunu, “*asılmak gibi herkese teşhir edilen ölüm*” olduğunu söylemiştir.

NAFAKA

۱- عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ ما من يوم يُصْبِحُ فِيهِ الْعِبَادُ إِلَّا وَمَلَكَانِ يَنْزِلَانِ مِنَ السَّمَاءِ يَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا؛ وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلْفًا]. أخرجه الشيخان. وفي أخرى: [يقول الله تعالى: يَا بَنَ آدَمَ أَنْفِقْ أَنْفِقْ عَلَيْكَ].

1. (3255)- Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Kulların sabaha erdiği her günde iki melek semadan iner ve bunlardan biri şöyle dua eder: “Ey İlahımız! İnfak edene halef (devam) ver.” Diğeri de şöyle dua eder:

“Ey İlahımız! Cimriye de telef ver.” [Buharî, Zekât 28; Müslim, Zekât 57, (1010).]

Bir başka rivayette: “Allah Teâlâ Hazretleri şöyle der: “Ey Âdemoğlu! Sen infak et, ben de sana infak edeyim” şeklinde gelmiştir.

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde *Resulullah* şöyle buyurmuşlardır: “Güneşin doğduğu her günde, güneşin iki tarafında iki melek, cin ve ins hariç Allah’ın bütün mahlukâtının işiteceği bir şekilde şöyle bağırırlar: “Ey insanlar! Rabbinize gelin. Bilin ki az ve yeterli olanı, çok ve oyalayıcı olandan daha hayırlıdır!” Güneş batarken de iki tarafındaki iki melekten biri: “İnfak edene halef (devam, karşılık) ver”; diğeri de: “Ey İlahımız cimriye de telef ver” diye dua eder.”

2- *Nevevî*, burada teşvik edilen infakın tâat yolunda, aileye, müsâfire harcananlarla, Allah rızası için yapılan tetavvuât nev’inden yapılan harcamalar olduğunu belirtir. *Kurtubî* ise: “Buraya her çeşit vâcib ve mendub harcamalar girer, mendub harcamalardan kaçınan bu duaya mazhar olamaz. Ancak kime mezzum olan cimrilik galebe eder de, üzerindeki hakkın edasından kaçınırsa veya eda etse bile bunu gönül hoşluğu ile yapmazsa bedduaya mazhar olur” der.

۲- وعن أبي ذر رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: ما من عبد مسلم ينفق من كل مال له زوجين في سبيل الله تعالى إلا استقبلته حجة الجنة كلهم يدعوه إلى ما عنده. قيل: وكيف ذلك قال: إن كان إبلاً فبعيرين وإن كان بقراً فبقرتين]. أخرجه النسائي.

2. (3256)- *Ebu Zerr (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki:

“Müslüman olan bir kul, sahib olduğu her bir maldan Allah yolunda bir çiftini infak ederse, cennetin kapıcıları onu mutlaka karşılar ve her biri kendi beklediği kapıdan girmesi için dâvet eder.”

“Bu nasıl olur?” diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:

“Diyelim ki malı deve cinsindedir, iki deve; sığır cinsindedir, iki sığır (infak eder).” [Nesâî, Cihâd 45, (6, 48-49).]

AÇIKLAMA:

Önceki rivayette Allah rızası için harcanan az da olsa, ehemmiyet ve değerinin fazla olduğunu ifade ediyordu. Bu hadis, Allah rızası için yapılacak büyük harcamaların ne kadar değerli bir amel olduğunu ifade etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadiste mâlik olunan malların her birinden birer çift başışa teşvik edilmektedir. Az malı olanlar, yarısından ibâret olan bir dinarı veya bir keçiyi kolayca başışlayabilir. Ama çok malı olanlar mallarının yüzde birini bile teşkil etmeyen

bir çift sığır veya deveyi vermekte daha bir zorluğa düşer, karar veremez. *Resulullah* bu hadiste bu çeşit bağışlarla nefsin cimrilığının kırılmasına teşvik buyurmaktadır.

3257 - ۳- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: دينارٌ أنفقته في سبيل الله، ودينارٌ أنفقته في رغبة، ودينارٌ تصدقت به على مسكين، ودينارٌ أنفقته على أهلِكَ ! أعظمها أجرًا الذي أنفقته على أهلِكَ].
أخرجه مسلم.

3. (3257)- *Ebu Hureyre (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “Bir dinar var Allah yolunda harcadın, bir dinar var köle azad etmede harcadın, bir dinar var fakirler için tasadduk ettin, yine bir dinar var onu da ailen için harcadın. İşte (hep hayırda harcaman) bu dinarların sana en çok sevap getirecek olanı ehlin için harcadığındır.” [Müslim, Zekât 39, (995).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, aile efradına harcamaya teşvikte bulunmaktadır. Esasen aile ihtiyaç içinde kıvranırken dışarıya harcamak câiz değildir. Aileye harcamak bir bakıma farzın ifasıdır, diğer harcamalar mendubtur. Elbette farz amelin sevabı ile nafile amelin sevabı bir değildir. Başkaları için harcamak, ihtiyaçtan artan üzerinden yapılmalıdır. Nitekim âyet-i kerime’de, *وَسئَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ* “Sana ne infak edeceklerini sorarlar. De ki: “Artan...” (Bakara, 219) buyrulmaktadır. Burada “artan” ihtiyaç fazlasıdır. “Aile için harcamak farz nev’indedir” dedik, çünkü kişiye aile efradının nafakasını karşılaması onun üzerindeki mükellefiyetlerden biridir. Hanımı, çocukları, muhtaç iseler yaşlı annesinin nafakaları buraya girer. Nafaka deyince giyecek, yiyecek, mesken gibi zaruri ihtiyaçları anlamamız gerekir. Aslında bunların da kesin bir sınırı yoktur. Dinimiz, mevki ve içtimâî muhite göre emsali esas alır. Örfün değerlerine yer verir. Şu halde israfa, lükse gitmemek, vasatı esas almak prensip kılınarak aileye harcaıyıp, başka hayırlara da para ayırmalıdır. Aksi takdirde, kendi seviyemizin şartlarını esas almadığımız, imkânları iyi olanlara göre hayat standardı tuturmaya çalıştığımız takdirde bu hadisten de aldığımız fetva ile, hayır hasenata ayıracak tek kuruşumuzun olmadığı zehâbına düşebiliriz, bu yanlış olur.

3258 - ۴- وعن أبي مسعود البدری رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: إنَّ المسلمَ إذا أنفقَ على أهله نفقةً وهو يستشيئها كانت له صدقةً].

أخرجه الخمسة إلا أبا داود.

4. (3258)- Ebu Mes'ud el- Bedrî (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Müslüman kişi, ailesinin nafakası için harcar ve bundan sevap umarsa bu ona sadaka olur.” [Buharî, Nafakât 1, İman 41; Müslim, Zekât 48, (1002); Nesâî, Zekât 60, (5, 69); Tirmizî, Birr 42, (1966).]

AÇIKLAMA:

1- Aile için harcamaların “sadaka” olacağı birçok rivayette gelmiştir. Bazı rivayetlerde “ihtisâb (sevap ummak)” kaydı yoktur. Ama bu kaydın olması maksada bir başka canlılık, aile için harcamaya bir başka şuur katıyor. Zira fitrî ve tabii olarak büyük çoğunluğuyla bütün insanlık, ailesi için harcar. İnanan kimse- nin bunu bir ibadet şuuruyla yapması, bu harcamaya bir başka ehemmiyet ve has- bilik katacaktır. Mühelleb'in bir açıklaması burada kayda değer: “Ailenin nafakası kişi üzerine vâcibtir. Bu hususta ülemâ icma eder. Şâri bu farz'ı sadaka olarak tesmiye etmiştir. Tâ ki, farz vazifeyi yerine getirmenin sevâbı olmadığı zannına düşülmesin. Zira herkes bilir ki sadaka vermede sevap var. Şâri, aile için harca- manın da sadaka vermek gibi olduğunu haber vermektedir. Tâ ki sevap için aile- lerini ihmal ederek başkalarına harcamasınlar. Bunda önce farz olan harcamaya teşvik var. Bu yapıldıktan sonra nâfile olan harcama yapılır.”

2- Hadisdeki “nafaka” kelimesinin üzerinde de durmak gerekir. Nafaka zaruri ihtiyaçları ifade ettiğine göre, bu vasfı taşımayan lüks ve fuzûlî harcamalar sadaka sayılmayabilecektir. İsrâf imkânlarının çok arttığı ve insanların ideolo- jik, görünmez güçlerle şuurlu ve sistemli bir şekilde çeşitli vasıtalarla israfı itil- dikleri günümüz şartlarında müslümanların bu noktada şuurlu olması gerekir. Aksi takdirde, zaten çeşitli sınıf dalavereler ve tuzaklarla soyulan müslüman, eline geçen sınırlı imkânlarını “ailemin ihtiyaçlarına harcıyorum” diyerek zaruri nafakanın dışındaki lüks harcamalarda tüketir ve hayır yolunda harcamaya gelince, “ka- zancım nafakama yetmiyor ki!..” diyebilir. Bunu diyen büyük hasârete düşer. Halbuki zaruri nafaka üzerinde düşünecek olsa ister mesken ve tefrişi, ister elbi- se ve zinetler ve isterse yiyecek ve içeceklerde, tasarruf edecek lüzumsuz harca- malar bulabilir.

❦ - وعن ابن مسعود رضی اللہ عنہ قال: [قال رسول اللہ ﷺ: مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَائِرَ سَنَتِهِ. قَالَ سُفْيَانُ: إِنَّا قَدْ جَرَّبْنَا فَوَجَدْنَاهُ كَذَلِكَ]. أخرجه رزين.

5. (3259)- *İbnu Mes'ud (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “*Kim ailesine Aşure günü geniş (cömert) davranırsa Allah da ona senenin geri kalan günlerinde geniş davranır.*” *Süfyan Sevrî* der ki: “*Biz bunu denedik ve öyle bulduk.*” [Rezin tahrir etmiştir. (Câmi'üs-Sağır (Şerhi Feyzu'l- Kadir'de mevcuttur) 6, 235).]

AÇIKLAMA:

1- Aşûra günü Muharrem'in onuncu günüdür. Bu gün hakkında geniş bilgi daha önce geçti (3149-3152).

2- *Münâvî*, geniş davranmayı “*nafaka'da*” diye kayıtlar ve böylece israf yapılmamasına dikkat çekmiş olur.

3- *Münâvî*, “*O günde Hz. Nuh aleyhissalâm'ın ve yanındakilerin, Tûfan'dan kurtulmuş olarak ilk defa karaya indiklerini, selamet ve bereket içinde, ailelerinin geçimliklerini hazırlamakla emrolunduklarını, böylece bu günün geçim vazifelerinde bir genişlik ve bolluk günü olduğunu, bu bolluğa her sene katılmamanın bir sünnet kılındığını*” -eslâftan naklen- belirtir. O gündeki bolluk ve bereketin tecrübeyle sabit olduğunu birçokları söylemiştir. *Hz. Câbir (radiyallahu anh)* bunlardan biridir. *İbnu Uyeyne*: “*Biz bunu elli veya altmış yıl denedik*” diyerek te'yid etmiştir.

İKİNCİ FASIL
TASADDUK VE İNFAKA TEŞVİK

۱- عن حارثة بن وهب رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: تَصَدَّقُوا: فَيُوشِكُ الرَّجُلُ أَنْ يَمْشِيَ بِصَدَقَةٍ. فَيَقُولُ الَّذِي يُعْطَاهَا: لَوْ جِئْتَنَا بِهَا بِالْأَمْسِ قَبْلَتُهَا. فَأَمَّا الْآنَ فَلَا حَاجَةَ لِي فِيهَا! فَلَا يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا مِنْهُ].
أخرجه الشيخان والنسائي.

1. (3260)- *Hârise İbnu Vehb (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “Sadaka verin. Kişinin eline parayı alıp sadaka olarak vermek üzere çıktığı ve fakat kendisine bağışta bulunulan kimsenin “Bunu dün getirmiş olsaydın kabul ederdim, ama şu anda ona ihtiyacım yok” diye cevap vereceği ve böylece sadakasını kabul edecek bir kimseyi bulamadan sadakası elinde olduğu halde geri döneceği zaman yakındır.” [Buharî, Fiten 24, Zekât 9; Müslim, Zekât 58, (1011); Nesâî, Zekât 64, (5,77).]

۲- وعن أبى موسى رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَطُوفُ الرَّجُلُ فِيهِ بِالصَّدَقَةِ مِنَ الذَّهَبِ فَلَا يَجِدُ أَحَدًا يَأْخُذُهَا مِنْهُ، وَتَرَى الرَّجُلَ الْوَاحِدَ يَتَّبِعُهُ أَرْبَعُونَ امْرَأَةً يَلْذَنُّ بِهِ مِنْ قَلَّةِ الرِّجَالِ وَكَثْرَةِ النِّسَاءِ]. أخرجه الشيخان.

2. (3261)- *Ebu Mûsa (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “Muhakkak ki insanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o vakit kişi altından sadaka ile (çarşı pazar) dolaşır da bunu kendisinden sadaka olarak kabul edecek tek kişi bulamaz. O zaman, tek bir erkeğe kırk tane kadının tâbi olduğunu ve kadınların çokluğu ve erkeklerin azlığı sebebiyle ona sığındıklarını görürsün.” [Buharî, Zekât 9; Müslim, Zekât 59, (1012).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler, âhir zamanda bolluğun artacağını, öyle ki zekat kabul ede-

cek kimsenin kalmayacağını haber vermektedir. Hadiste zekat malı olarak *altın* kelimesinin zikri, mânayı te'kid içindir. Çünkü insanlar arasında tedavül eden kıymetli eşyaların en değerlisi, taşınma ve saklanması en kolay olanı altındır. İnsanlar sunulan altına bile istigna gösterirlerse, gözleri, gönülleri son derece doymuş demektir. Bu da o devirde bolluğun fevkalâde artacağını ifâde eder. Bu mâna birçok hadislerde ifâde edilmiştir. Aynı'ye göre, bu hal fitnelerin artması ve insanlar arasında öldürme hadiselerinin çoğalmasıyla hâsıl olur. Elli kadının bir erkeğe sığınmaya çalışmaları da aynı devrenin vasıfları olarak zikredilmiş olması da bu mânayı te'yid eder. Zira fitnelerde daha ziyade erkekler hayatını kaybeder. Geriye kalan zevceler, yakınlarının himâyeye muhtaç kadın ve kızları epeyce bir yekûn tutar. Hadisler, bu hâlin Kıyamete yakın vâki olacağını, bu esnâda bolluğun, sadaka kabul edecek kimse kalmayacak derecede artacağını belirtir. Bazı hadisler, bu bolluğun Hz. İsa'nın zuhur edip, *Deccal*'ı öldürmesinden sonra vukua geleceğine işaret eder.

Mezkur bolluğa temas eden hadislerden Müslim'de kaydedilen bir rivayet şöyle:

لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَكْثُرَ فِيكُمْ الْمَالُ فَيُضَيِّعَ حَتَّى يَهْمَ رَبَّ الْمَالِ مَنْ يَقْبَلُ مِنْهُ صَدَقَةً

“Aranızda mal çoğalmadıkça Kıyamet kopmaz. Mal o kadar artacak ki, mal sahibi aceb sadakamı kim alır? diye endişeyle fakir arayacak. Sadaka vermek üzere biri çağrılacak olsa, “ihtiyacım yok!” diye cevap verecek.”

Bir başka hadis, Arabistan çöllerinde nehirler akıp, çayırliklar hâsıl olacağını haber verir.

Bütün bu hadisler, ilerleyen teknik vasıtalar sebebiyle mi, yoksa sağlanacak olan sulh-ü umumî sebebiyle mi, yoksa bazı şârihlerin söylediği üzere, Kıyametin yaklaştığını anlayan insanların mal hırsını bırakmaları sebebiyle mi, her ne ise Kıyamete yakın, bolluk ve bereketin artacağını haber vermektedir. *İbnu't-Tîn* der ki: “Bu hâl, Hz. İsa'nın inmesinden sonra, arz bereketini çıkardığı, bir narla bir âilenin doyduğu, yeryüzünde tek kâfirin kalmadığı zamanda husûle gelecektir.”

Sadedinde olduğumuz hadis, bu bolluğun, hiç beklenmedik bir tarzda sür'atle gelebileceğine dikkat çekerek, sadaka verme fırsatlarını değerlendirmeyi emretmektedir.

۳- وعن علي رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: بَادِرُوا

بِالصَّدَقَةِ فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَتَخَطَّاهَا]. أخرجه رزين.

3. (3262)- Hz. Ali (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Sadaka vermede acele edin. Çünkü belâ sadakanın önüne geçemez.” [Rezîn tahric etmiştir. (Câmi'u's-Sagîr şerhi Feyzu'l-Kadir'de mevcuttur) 3, 195].]

AÇIKLAMA:

Bu hadîste belâ ile sadaka, yarış yapan iki ata benzetilmiştir. İlahî kanun, sadaka atımı, belâ atının geçemiyeceği hükmüne bağlamıştır. Yani, kişi belâ henüz gelmemişken sadaka verebilirse, artık belâ gelmeyecek demektir.

3263 ۴- وعن أنس رضى الله قال: [قال رسول الله ﷺ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ تَمِيدٌ وَتَشْكُفًا فَأَرْسَاهَا بِالْجِبَالِ فَاسْتَقَرَّتْ. فَتَعَجَّبَ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ. فَقَالَتْ: يَا رَبَّنَا هَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ نَعَمْ، الْحَدِيدِ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ، النَّارَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ، الْمَاءَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ، الرِّيحَ. قَالُوا فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ، ابْنَ آدَمَ إِذَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ يَمِينِهِ فَأَخْفَاهَا عَنْ شِمَالِهِ]. أخرجه الترمذی.

«مَادَتِ الْأَرْضُ» تميد: إذا تحركت واضطربت.

4. (3263)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Allah arzı yarattığı zaman, arz sallanmaya (tıpkı bir hurma ağacı gibi sağa sola) yalpalar yapmaya başladı, bunun üzerine dağlarla onu sabitleştirdi ve böylece arz istikrarını buldu. Melekler dağların şiddetine hayrette kaldılar.

“Ey Rabbimiz, dediler, dağlardan daha şiddetli bir mahluk yarattın mı?”

“Evet, buyurdu. Demiri yarattım.”

“Demirden daha şiddetli bir şey yarattın mı?” dediler. Hak Teâla:

“Evet, dedi. Ateşi yarattım.”

“Ateşten daha ağır bir şey yarattın mı?” diye yine sordular. Hak Teâla:

“Evet, dedi, suyu yarattım!”

“Sudan daha şiddetli bir şey yarattın mı?” dediler. Hak Teâla tekrar cevap verdi:

“Evet, rüzgârı yarattım.”

“Rüzgârdan daha şiddetli bir şey yarattın mı?” diye yine sordular. Hak Teâla:

“Evet insanoğlunu yarattım” dedi ve devam etti: “Eğer o, sağ eliyle sadaka verir, sol eli görmeyecek kadar gizlerse (daha şiddetlidir).” [Tirmizî, Tefsir, Muavvizeyn 2, (3366).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, insanın, sayılanların hepsinden daha güçlü olduğu neticesi çıkmaktadır. Bu gücün de sadakayı gizli verme şartına bağlanması, sadakada gizliliğin ehemmiyetini belirtir.

Bazı şârihler hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: “İnsanoğlunun sadaka vermesi, rüzgar ve diğer zikredilenlerin hepsinden daha şiddetlidir. Çünkü burada nefse muhalefet, tabiat ve şeytanı kahretme var. Yukarıda zikri geçenlerden hiçbirinden bu hal husûle gelmez.” Veya şu da söylenebilir: “Madem ki insanın sadakası Allah’ın gazabını söndürmektedir ve Allah’ın gazabına şiddet ve zorlukta hiçbir şey mukabil olamaz, eğer bir kimseye Allah’ın azabının rüzgârla inmesi taraf-ı İlâhiden kararlaştırılsa, o da bu sırada bir fakire gizlice sadaka verecek olsa, mezkur azabı bu sadaka giderir, böylece rüzgardan daha şiddetli olmuş olur.”

Tîbî de şöyle demiştir: “İnsanoğlunun cibilliyetinde arzın tabiatından olan tutmak (kabz) ve cimrilik vardır. Keza istilâ ve şöhretini intişar ettirme arzusu da onun cibilliyetindedir ve bu iki vasıf ateş ve rüzgârın tabiatında da vardır. Öyleyse, insanoğlu vermek suretiyle arzı cibilliyetine, gizlice yaprak suretiyle de ateş ve rüzgâra ait cibilliyetine muhalefet ederse, bunların hepsinden daha şiddetli (güçlü) olmuş olur.”

323- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [قال رسول اللہ ﷺ وهو على المنبر وذكر الصدقة والتعفف عن المسئلة، اليد العليا خير من اليد السفلى (والعليا هي المنفقة والسفلى هي السائلة)]. أخرجه الستة إلا الترمذی.

5. (3264)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: “Resulullah (aleyhis-salâtu vesselâm) minberde, sadakadan ve dilenmeye tevessül etmemekten bahsettiği sırada:

“Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır!” buyurdu. “Üstteki” infak eden, “alttaki” de dilenen demektir.” [Buharî, Zekât 18; Müslim, Zekât 94, (1033); Muvatta, Sadaka 8, (2, 998); Ebu Dâvud, Zekât 28, (1648); Nesâî, Zekât 52, (5, 61).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada vermeye teşvik ederken dilenmekten caydırmaktadır. Bunu yaparken kinayeye başvurmuştur. Veren kimseyi yukarı el (veya üstteki el), alan, yani dilenen kimseyi de aşağı el (veya alttaki el) tabirleri ile kinaye etmiştir.

Hadîsin sonunda yer alan “Üstteki” infak eden, alttaki de dilenen demektir” açıklamasının İbnu Ömer’e ait olduğunu şârihler belirtir.

3265 - وعن عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قال رسول الله ﷺ اتقوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ].

6. (3265)- *Adiyy İbnu Hatim (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*: “Yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun” buyurdu.”

3266 - وفي رواية: [مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَتِرَ مِنَ النَّارِ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَلْيَفْعَلْ]. أخرجه الشيخان والنسائي.

7. (3266)- Bir rivayette de: “Sizden kim, bir yarım hurma ile de olsa ateşten korunabilirse, bunu yapsın” buyurmuştur.” [Buharî, Zekât 10, 9, Menâkıb 25, Edeb 34, Rikâk 49, 51, Tevhîd 24, 36; Müslim, Zekât 66-67, (1016); Nesâî, 63, (5, 74-75).]

3267 - 8- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: جُهْدُ الْمُقْلِ، وَأَبْدَأُ بِمَنْ تَعُولُ]. أخرجه أبو داود.

«الجُهدُ» بالضم: الوسع والطاقة من المقل الذي ماله قليل فهو يعطى بقدر ماله.

8- (3267)- *Ebu Hüreyre (radiyallahu anh)* anlatıyor: “Bir gün: “Ey Allah’ın Resûlü! dendi, hangi sadaka daha üstündür?”

“Fakirin cömertliğidir. Sen bakımıyla mükellef olduklarından başla.” [Ebu Dâvud; Zekât 40, (1677).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, kişinin ailesine harcadığı şeylerin de sadaka ve hatta daha üstün bir sadaka olduğunu belirtiyor. Ayrıca fakirin cömert davranmasının, zengin cömertliğinden üstün olduğunu belirtiyor. Öyleyse, tasadduk etmek için zengin olacağı zamanı beklemek veya o işin zenginlere has bir fazilet olduğunu söylemenin yanlışlığına da dikkat çekiyor. Kişi sadaka hususunda her fırsatı değerlendir-

dirmeli, az da olsa tasadduk etmeli, hatta bu azın, Allah indinde, zenginın vereceği çoktan daha kıymetli olacağı belirtilmektedir.

۹- وعن سعيد بن المسيب قال: [أتى سعد بن عبادة رضى الله عنه رسول الله ﷺ فقال: أئى الصدقة أعجب إليك؟ قال: الماء]. أخرجه أبو داود.

9. (3268)- Said Ibnu'l Müseyyeb (radiyallahu anh) anlatıyor: “Sa'd İbnu Ubâde (radiyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordu:

“Senin hoşuna giden sadaka hangisidir?”

“Su!” cevabını verdi.” [Ebu Dâvud, Zekât 41, (1679-1680).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın “su”yu en üstün sadaka ilân etmesi, iki muhtemel sebebe bağlanmıştır:

★ Suyun o devirde Medine'de azlığı.

★ En ziyade ihtiyaç duyulan madde oluşu...

Su temin edip dağıtma hususunda yapılan bu teşvik, İslam âleminde *sebil* adı altında insan ve hayvanlara *su te'min hizmetlerinin* gelişip müesseseseleşmesine sebep olmuştur. Yollara, kırlara, çarşılara, dağ başlarına kısacası canlıların uğrak yerlerine çeşmeler, sarnıçlar, kuyular te'sis edilmiş, bunların inşası sadaka-i câriye addedilmiştir. Bu maksadla yapılan eserler bazan bir sanat, bazan bir târih âbidesi olarak yurdumuzun her tarafını tezyin etmektedir.

Bir çift kelâmı, canlıların susuzluğunu gideren yüzbinlerle hayır müessesesine vesile olan Resül'ün makamı ne yücedir! Ya Rabb! Ahiretteki susuzluğumuzun giderilmesinde de O'nun şefaatinı bize yâr eyle!

۱۰- وعن زيد بن أسلم رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: أعطوا السائل ولو جاء على قرس]. أخرجه مالك.

10. (3269)- Zeyd İbni Eslem (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Dilenci at üzerinde de gelse ona sadaka verin.” [Muvatta, Sadaka 3, (2, 992).]

۱۱ ولأبى داود رضى الله عنه: [للسائل حق ولو جاء على قرس].

11. (3270)- Ebu Dâvud'daki bir rivayette: “Dilenci için bir hak vardır,

at üzerinde gelse bile” buyurmuştur.” [Ebu Dâvud, Zekât 33, (1665).]

AÇIKLAMA:

Açıklaması 3252 numaralı hadîste geçti.

۱۲- [3271] وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا، وَلَا تَوَاضَعَ عَبْدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ]. أخرجه مسلم ومالك والترمذى.

12. (3271)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

★ “Mal sadaka ile eksilmez.”

★ “Allah affı sebebiye kulun izzetini artırır.”

★ “Allah için mütevazî olan bir kimseyi Allah yüceltir.” [Müslim, Birr, 69 (2588); Tirmizî, Birr 82, (2030); Muvatta, Sadaka 12, (2, 1000).]

۱۳- [3272] وعن جابر رضى الله عنه قال: [أمر رسول الله ﷺ من كل جادٍ عَشْرَةَ أُوسُقٍ مِنَ التَّمْرِ يَقْنُو يُعَلَّقُ فِي الْمَسْجِدِ لِلْمَسَاكِينِ]. أخرجه أبو داود.

13. (3272)- Hz. Cabir (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hurma mahsulünden her on vask miktara, fakirler için, bir salkım hurmanın mescide asılmasını emretti.” [Ebu Dâvud, Zekât 32, (1662).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) henüz fetihler başlamadan önce, fakirlerin ve hususan Suffa’da kalanların rızıklarını te’min için bir kısmı tedbirler almıştı. Bu tedbirlerden birini burada görmekteyiz: Mescide hurma salkımı astırmak... Devamlı mescidde bulundurulmuş bu salkımlardan ihtiyaç sahipleri değnekleri ile bir miktar hurma düşürür ve onları yiyerek açlığını giderirdi. (3) Müteakip hadîste göreceği üzere bu hurma salkımlarının bazan kalitesizlerine rastlanmış, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalitelisinin asılması için dikkatleri çekmiştir.

Hattâbî bu sadakanın farz olan ve zekat denen sadaka olmadığını, mendub nev’inden sadaka olduğunu belirtir.

Hadîs, her on vask miktarı hurma mahsulü için bir hurma salkımının fakir-

(3) Birinci cilt 446. sayfada daha geniş bilgi var.

lerin istifadesi için mescide asılmasını, *Aleyhissalatu vesselamın* emrettiğini göstermektedir.

۱۴- وعن عوف بن مالك رضى الله عنه قال: [خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ: يَوْمًا وَيَبْدِهِ عَصًا، وَقَدْ عَلَّقَ رَجُلٌ قِنُوقَ حَشِيفٍ فَجَعَلَ يَطْعُنُ فِيهِ وَيَقُولُ: لَوْ شَاءَ رَبُّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ تَصَدَّقَ بِأَطْيَبِ مِنْ هَذَا إِنَّ رَبَّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ يَأْكُلُ حَشِيفًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ] أخرجه أبو داود والنسائي.

«القنوق» العذق بما فيه من الرطب.

14. (3273)- *Avf İbnu Mâlik (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*, bir gün elinde âsası olduğu halde çıktı. Adamın biri çürüklü bir hurma salkımı asmış idi. *Aleyhissalatu vesselam salkıma değneğini dürtüyor ve:*

“Bu sadakanın sâhibi, keşke bundan daha iyisini tasadduk etmek isteseydi. Bu sadakanın sâhibi, Kıyamet günü çürük hurma yiyecek” diyordu.” [Ebu Dâvud, Zekât 16 (1608); Nesâî, Zekât 27, (5, 43, 44).]

۱۵- وعن جرير رضى الله عنه قال: [أَتَى النَّبِيُّ ﷺ قَوْمَ حُفَاةٍ عُرَاةَ مُجْتَابِي النَّمَارِ أَوْ الْعَبَاءِ مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ عَامَتُهُمْ مِنْ مُضَرَ. فَتَمَعَّرَ وَجْهَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِمَا رَأَى بِهِمْ مِنَ الْفَاقَةِ، فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ. فَأَمَرَ بِبِلَالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَذَّنَ وَأَقَامَ فَصَلَّى؛ ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا الْآيَةَ؛ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا. وَالْآيَةُ الَّتِي فِي الْحَشْرِ اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ. تَصَدَّقْ رَجُلٌ مِنْ دِينَارِهِ، مِنْ دِرْهِمِهِ، مِنْ تَوْبِهِ، مِنْ صَاعِ بُرِّهِ، مِنْ صَاعِ تَمْرِهِ، حَتَّى قَالَ: وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ؛ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ بَصْرَةَ كَادَتْ كَفَّهُ تَعَجُّزُ عَنْهَا! بَلْ قَدْ عَحَزَتْ ثُمَّ تَتَابَعِ النَّاسُ حَتَّى رَأَيْتُ كَوْمَيْنِ مِنْ ثِيَابٍ وَطَعَامٍ حَتَّى رَأَيْتُ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَتَهَلَّلُ كَأَنَّهُ مُذْمَبَةٌ. فَقَالَ: مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ

سُنَّةٌ حَسَنَةٌ فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْوَرِهِمْ شَيْءٌ؛ وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ]. أخرجہ مسلم والنسائی.

قوله «مُجْتَابِي النَّمَارِ» أى لابسها، والتمار جمع نمره وهى شملة مخططة من مآزر الأعراب.

«تمعر» أى تغير وتلون من الغضب.

15. (3274)- Hz. Cerir (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a üstü başı yok, ayakları çıplak, sadece kaplan postu gibi çizgili bedei peştamalı -veya abalarına- sarınmış, kılıçları boyunlarında asılı oldukları halde hepsi de Mudarlı olan bir grup geldi. Onların bu fakir ve sefil halini görmekten Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın yüzü değişti. Odasına girdi, tekrar geri geldi. Hz. Bilâl’e ezan okumasını söyledi. O da ezan okudu, sonra ikamet getirdi. Namaz kılındı.

Aleyhissalatu vesselam namazdan sonra cemaate hitabetti ve:

“Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratıp, ondan zevcesini halk eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın var eden Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’ın ve akrabasının haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp gözetmektedir” (Nisâ 1) ayetini okudu. Bundan sonra Haşir sûresindeki şu âyeti okudu:

“Ey insanlar, Allah’tan korkun. Herkes yarına ne hazırladığına baksın. Allah’tan korkun, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır” (Haşr 18). Resulullah sözüne devamla: “Kişi dinarından, dirheminden, giyeceğinden, bir sa’ buğdayından, bir sa’ hurmasından tasaddukta bulunsun. Hiçbir şeyi olmayan, yarım hurma da olsa mutlaka bir bağışta bulunmaya gayret etsin” buyurdu. Derken Ensâr’dan bir zât, nerdeyse taşıyamayacağı kadar ağır bir bohça ile geldi. Sonra halk sökün ediverdi (herkes bir şey getirmeye başladı). Öyle ki, az sonra biri yiyecek, diğeri giyecek maddesinden müteşekkil iki yığın meydana geldiğini gördüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) memnun kalmıştı, yüzünün yaldızlanmış gibi parladığını gördüm. Şöyle buyurdular:

“İslam’da kim bir hayırlı yol açarsa, ona bu hayrın ecri ile, kendisinden sonra o hayrı işleyenlerin ecrinin bir misli verilir. Bu, onların ecrinden hiçbir şey eksiltmez de. Kim de İslâm’da kötü bir yol açarsa, ona bunun günahı ile, kendinden sonra onu işleyenlerin günahı da verilir. Bu da onların

günahından hiçbir eksilmeye sebep olmaz.” [Müslim, Zekât 69, (1017); Ne-sâî, Zekât 64, (5, 75-76).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs *Resulullah*'ın ihtiyaç içinde olanlara, onlar ihtiyaç arzetmeden yardıma koşmasına örnek olmaktadır. Zira, huzur-u Nebevi'ye gelen bedevîlerin halinden fakirlikleri okunuyordu. *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*, onlardan bir yardım talebi vaki olmadan en müessir bir üslupla müslümanları yardıma davet etmiştir.

2- Yapılan yardımlardan *Aleyhissalatu vesselam* son derece memnun kalmış, bu hal, görünüşüne bile aksetmiştir. Ancak, en ziyade yardım etme işini başlatandan memnun olmuş, onun zor taşıyacağı bir bohça ile gelmesi, diğerlerinin de yardım için koşmalarında müessir olmuştur. Efendimizin, “İslam'da kim hayırlı bir yol açarsa...” ifadesi ilk defa bohça getiren bu zatla ilgilidir. Onun, diğerlerine sebep ve örnek olması yönüyle, o anda yapılan bütün yardımlardan hâsıl olan sevaba da iştirak edeceğini, ancak onun iştirakinin, öbürlerinin sevabından bir eksilmeye sebep olmayacağını anlıyoruz.

Efendimiz, kötülüğe öncülük yapanların da aynı şekilde, sonradan aynı yolda giderek kötülük yapanların günâhına iştirak edeceğini belirtiyor. Nitekim bir başka hadiste, *Hz. Âdem aleyhisselâm*'ın oğlu *Kâbil*'e -yeryüzünde haksız yere ilk kan döken insan olması hasebiyle- Kıyamete kadar dökülecek olan her haksız kanın günahından bir mislinin yazılacağı belirtilmiştir.

Hadîs, iyi çıgırlar açmaya, hayır müesseseleri kurmaya, insanların istifade edeceği yeni keşifler, buluşlar yapmaya fevkalâde teşvik ettiği gibi; kötü işler yapmaktan, faydasız, zararlı icadlar ortaya koymaktan da fevkalâde zecr etmektedir.

3- Va'z ve nasihatlerde en müessir yolu aramak, maksadı, imkân nisbetinde âyetlerle ifâde etmek müstehab olmaktadır. Zira *Aleyhissalatu vesselam* iki ayrı âyetle sözlerini takviye buyurmuşlardır.

۱۶ - وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: قَالَ رَجُلٌ لَاتَصَدَّقَنَّ اللَّيْلَةَ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ. فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تَصَدَّقَ اللَّيْلَةَ عَلَى سَارِقٍ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، عَلَى سَارِقٍ. لَا تَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ. فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تَصَدَّقَ اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ وَزَانِيَةٍ.]

لَا تَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ غَنِيِّ، فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تُصَدِّقَ اللَّيْلَةَ عَلَى غَنِيِّ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقِ وَزَانِيَةٍ وَعَنِيِّ، فَأَتَى فَقِيلَ لَهُ: أَمَّا صَدَقَتُكَ فَقَدْ قُبِلَتْ، أَمَّا السَّارِقُ فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعْفَّ عَنْ سَرِقَتِهِ وَأَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا أَنْ تَسْعَفَّ عَنْ زِنَاهَا، وَأَمَّا الْعَنِيُّ فَلَعَلَّهُ أَنْ يَعْتَبِرَ فَيُنْفِقَ مِمَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى]. أخرجه الشيخان والنسائي.

16. (3275)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Bir adam: “Bu gece mutlaka bir sadaka vereceğim!” deyip, sadakasıyla çıktı. Fakat (farkına varmadan) onu bir hırsızın avucuna sıkıştırdı. Sabah olunca herkes:

“Bu gece bir hırsıza sadaka verilmiş!” diye dedikodu yaptı. Adam:

“Ya Rabbi bir hırsıza sadaka verdiğim için sana hamdediyorum” dedi ve ilâve etti: “Ancak mutlaka bir sadaka daha vereceğim!”

Yine sadakasıyla çıktı. (Gece karanlığında bu sefer de) bir zaniyenin avucuna sıkıştırdı. Sabahleyin herkes:

“Bu gece bir zâniyeye sadaka verilmiş!” diye dedikodu yaptı. Adam:

“Allah’ım bir hırsız ve zâniyeye sadaka verdiğim için sana hamdolsun! Ancak yine de bir sadakada bulunacağım!” dedi. Sadakasıyla birlikte sokağa çıktı. (Karanlıkta) bu sefer de bir zenginın eline sıkıştırdı. Sabahleyin herkes:

“Bu gece bir zengine sadaka verilmiş!” diye dedikodu yaptı. Adam:

“Allah’ım, bir hırsız, bir zâniyeye ve bir zengine sadaka verdiğim için sana hamdediyorum!” dedi. (Bilahare rüyasında ona gelip şöyle denildi):

“Senin sadakaların kabul edildi. Şöyle ki: (İhlasla yani Allah rızası için vermen sebebiyle) hırsızın hırsızlıktan vazgeçip iffete gelmesi, zâniyenin zinanadan vazgeçmesi, zenginın ibret alıp Allah’ın kendine verdiklerinden tassadduk etmesi umulur.” [Buharî, Zekât 14; Müslim, Zekât 78, (1022); Nesâf, Zekât 47, (5, 55-56).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste sadaka veren şahsın ismi belli değildir. Ancak Ahmed İbnu Hanbel’de gelen zayıf bir rivayette Benî İsrâil’den olduğu tasrih edilmiştir.

2- Bir rivâyette adam “Bu gece sadaka vereceğim” der ve üç ayrı yerde aynı şeyi tekrar eder. Yani, adam sadakayı karanlıkta, yani gizlice verme azminde-

dir. Bu durumdan anlaşılıyor ki hürsüz, zâniye, zengin gibi sadaka verilmesi münâsib olmayan kimselere vermiş olması kasdî değil, bilakis bir yanılmadır.

3- Adamın Allah'a hamdetmesi, *İbnu Hacer*'e göre: "Allah'ım, hamd bana değil, sanadır, çünkü sadakam müstehak olmayanın eline kondu, ama bu sadaka benim değil, senin iradenle yapıldığı için hamd sanadır, çünkü Allah'ın iradesinin tamamı güzeldir, hoştur." Ancak *Tibî* bu hamdi, *İbnu Hacer*'in tatminkar bulmadığı bir başka zâviyeden açıklar: "Adam müstehak olana sadaka vermeye azmetmiş olmasına rağmen (yanlışlıkla) zâniyenin eline koymuş olmakla beraber, yine de hamdediyor, zira durumu zâniyeden daha kötü olan birine de tasadduk edebilirdi, sadakasını öyle birine vermemiş olduğu için hamdetmiştir veya şu da söylenebilir: Adam hamd'i tesbih yerine söylemiştir, çünkü insanı taaccüb ve hayrete sevkeden bir şey meydana gelince kişi, Allah'ı tâzim için *Sübhânallah!* der, aynı durumda tesbih yerine tahmidde bulunmak da Arap örfünde câridir. Herkes, adamın fiilinden taaccüb edince, kendisi de taaccüb etmiş ve "Allah'ım, zâniyeye (sadaka vermiş olmaktan) sana hamdederim" demiştir."

İbnu Hacer, "her ikisini de kabul edilebilir bulmadığını" belirttiği bu tevil-leri kaydettikten sonra şunu söyler: "Adam sadakasını (ihlasla) verdikten sonra, gerisini Allah'a bıraktı, ve Allah'ın yaptığından râzı oldu. Sonra da o hâle hamdetti. Çünkü o verdikten sonra bütün hallerde O'na hamdedilir. Allah'tan başkasına hoş olmayan şey sebebiyle hamdedilmez. Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hoşuna gitmeyen şeyler için de: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى كُلِّ حَالٍ "Ey Allah'ım, her hal için hamd sanadır" dediği sahih rivâyetlerde gelmiştir."

4- Adama gelen kimdi, nasıl gelmişti hususu da çok açık değildir. Bazı rivâyetler rüyada gelindiğini tasrih etmiş ise de âlimler "rüyada gördü", "hâtif bir melekten işitti"; "bir peygamber haber verdi", "âlimler böyle fetva verdiler" gibi farklı tahminler yürütmüşlerdir.

5- HADİSTEN ÇIKAN BAZI HÜKÜMLER:

★ Sadaka, o devirde, sadece hayır ehlinden olan ihtiyaç sâhiplerine aitti. Bu sebeptendir ki, sadakanın zikredilen üç sınıfa verilmiş olmasından hayrete düşüp dedikodusunu yaptılar.

★ Hadîs, hâlis niyetle yapılan sadakanın, liyakatlisini bulmasa bile Allah nazarında makbul olduğunu göstermektedir. Ancak fakihler, bu hal farz olan zekâtın başına gelse, bunun borcu düşürüp düşürmeyeceğinde ihtilaf etmiştir. Hadîs, bu hususta ne evet ne de hayıra delalet etmiyor. *İmam-ı A'zam*, *İmam Muhammed*, *Hasan Basrî*, *İbrahim Nehâî rahimehümullah* fakir zannı ile zekât verilen kimsenin sonradan zengin olduğu anlaşılacak olsa, verenden zekat borcunun düşeceğine ve yeniden zekât vermek gerekmediğine hükmederler. *İmam Şâfi'i*, *Süfyan-ı Sevrî*, *Ebu Yûsuf*, *Hasan İbnu Sâlih* gibi bazıları, bunun zekâtın yerine

geçmeyeceğini, yeniden zekât vermesi gerekeceğini söylemişlerdir. “Çünkü derler, adam içtihadında yanılmış ve zekâtını yerine verememiştir. Şu halde yanında su olduğunu unutarak teyemmümle namazını kılan kimse, suyu hatırladığı zaman namazını iade ettiği gibi bu da zekâtını iâde etmelidir.”

★ Yerini bulmayan sadakanın tekrarı müstehabtır.

★ Sadaka ihlâsla ve gizlice verilirse fazileti büyüktür.

★ Fâsık kimselere sadaka vermek haram değilse de mekruhtur. Bir kısım âlimler: “Sadaka için sâlih kimseler aranmalıdır, hâli iyi olmayanlara verilirken hâlini düzeltmesi şartı konmalıdır” demiştir. Böyle birinin “namaz kılarım”, “oruç tutarım”, “kötülüğü terkederim” demesi kâfidir, (tahkik edilmez) demişlerdir.

★ Fakir olan hırsız ve fâhişeye zekât vermek câizdir. Ancak zekât ve sadaka alan kimsenin de kendine dikkat edip, kötü hallerinden vazgeçmesi, zengin de zekât ve sadaka kabul etmemesi gerekir.

★ Hüküm vermede zâhir esastır, nefsü'l-emir araştırılmaz. Hilafı anlaşılınca kadar zâhire göre verilen hüküm müteberdir.

ÜÇÜNCÜ FASIL
SADAKANIN AHKÂMI

3276 ۱- عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنَى، وَأَبْدَأُ بِمَنْ تَعُولُ]. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى.

1. (3276)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Sadakanın en hayırlısı zenginlik halinde verilendir. Nafakasını vermek zorunda olduklarından başla.” [Buharî, Zekât 18; Nafakat 2; Ebu Dâvud, Zekât 39, (1676); Nesâî, Zekât, 53, (5,62).]

AÇIKLAMA:

1- Burada ifadedeki nefiyden murad hakikat değil, kemaldır. Yani mana şöyledir: “Kâmil ve mükemmel sadaka ancak zenginlik halinde verilendir.” Bir başka ifadeyle sadaka veren kimsenin kendisi veya bakmak zorunda oldukları, muhtaç durumda olmamalı veya ne kendisini ne de onları muhtaçlar sırasına indirecek şekilde her şeyini tasadduk etmemelidir. Diğer teberrular da hep bu esasa dahildir: Keza elindeki malına bedel borcu olan kimsenin de sadaka vermesi câiz addedilmemiştir.

2- Bu çeşit hadislerde ehl ve iyâl kelimeleri geçmektedir. Aralarında terâdüf olmakla birlikte farklılık olduğu da kabul edilmiştir. Şöyle ki:

Ehl daha ziyade zevce ve akârib (yakınlar) mânasına kullanılır.

Iyâl ise, zevce ve hizmetçiler mânasına gelir.

Kişi, ehl ve iyâlin nafakasını vermekle mükelleftir. Şu halde, kişi harcamayı önce aile halkının nafakasına yapacaktır. Ülemâ, aileye bakma işinin farziyyetinde icma eder. Ancak takdirinde ihtilaf husûle gelmiştir.

“Nafakasını vermek zorunda olduklarından başla” emrinde ehem yani daha ehemmiyetli olana öncelik verme prensibi gözükmektedir. Öncelik hakkı dâima şer’i emirlerdedir. Çünkü ilahî emirdir, hem dünyaya hem de âhirete bakar.

3- Hadisle ilgili olarak Nevevi der ki: “Bu sadaka, bütün malını tasadduk etmekten daha hayırlıdır. Çünkü, malının tamamını bağışlayan kimse, bilahare çoğunlukla pişman olmaktadır. Hele muhtaç duruma düştü mü kesinlikle pişmanlık geçirmekte ve bağışlamamış olmayı temenni etmektedir. Halbuki, ba-

ğıştan sonra, kendisini başkasına muhtaç kılmayacak şekilde malının bir kısmını bağışlamayan kimse, başısından hiçbir zaman pişman olmaz, bilakis onunla memnuniyet ve sürür duyar. Ülema, malının tamamını tasadduk hususunda ihtilaf etmiştir. Bizim mezhebimize (Şâfiî) göre, borcu olmayan, (bağışın getireceği) darlık ve fakirliğe sabredemeyecek horantası bulunmayan kimse için müstehaptır. Bu şartlara tam olarak sahip olmayan kimsenin, bütün malını bağışlaması mekruhtur.”

Kadı İyaz, “Ülemânın cumhuru ve her taraftaki imamların, kişinin bütün malını bağışlamasını caiz gördüğünü, ancak bazılarının: “Bu durumda bütün bağışı geri iade edilir” dediğini ve bu görüşün Hz. Ömer (radiyallahu anh)’den rivayet edildiğini, Şam ülemâsının: “Bu durumda üçte biri kabul edilir” dediğini, bazılarının: “Yarısı aşarsa fazlası reddedilir dediğini ve bu görüşün de Mekhûl’den rivayet edildiğini” kaydeder.

Ebu Cafer et-Taberi de şunu söylemiştir: “Hepsini bağış câiz ise de, müstehap olanı, buna yer vermemesi ve üçte birin bağışıyla yetinmesidir.”

۲- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [أمر رسول الله ﷺ يوماً بالصدقة فقال رجل: يا رسول الله، عندي دينار؟ قال: تصدق به على نفسك قال: عندي آخر؟ قال: تصدق به على ولدك. قال: عندي آخر. قال: تصدق به على زوجك. قال: عندي آخر. قال: تصدق به على خادمك. قال: عندي آخر قال: أنت أبصر به]. أخرجه أبو داود والنسائي.

2. (3277)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün sadaka (nafaka) vermeyi emretmişti. Bir adam:

“Ey Allah’ın Resûlü, dedi yanımda bir dinarım var!”

“Onu kendine tasadduk et (kendi nafakan için harca!)” buyurdu. Adam:

“Yanımda bir dinar daha var(sa)?” dedi. Aleyhissalatu vesselam:

“Onu da çocuklarına tasadduk et” buyurdular. Adam tekrar:

“Bir başka dinarım daha var(sa)?” deyince:

“Onu da zevcene tasadduk et” emrettiler. Adam bu sefer:

“Başka bir dinarım daha var(sa)?” dedi. Aleyhissalatu vesselam:

“Onu da hizmetçine tasadduk et!” deyince, adam tekrar atıldı:

“Bir başka dinarım daha var(sa)?” Aleyhissalatu vesselam:

“Onun nereye verileceğini sen daha iyi bilirsin” cevabını verdi.” [Ebu Dâvud, Zekât 45, (1691); Nesâf, Zekât 54, (5, 62).]

AÇIKLAMA:

Burada, aile fertlerinin, ihtiyaç yönünden aralarındaki hiyerarşi gözükmemektedir. Başta kişinin kendisi gelmektedir. Evladın, zevceden önce gelmesini Tîbî: “Çocuklar nafakaya zevceden daha muhtaçtır, çünkü zevce boşanma hâlinde bir başkasıyla evlenebilir” diye izah eder. Hattâbî ise şu açıklamayı yapar: “Eğer düşünecek olursan, bu tertipte, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın kişiye evlâ ve yakın oluşlarını esas aldığını görürsün. Nitekim önce kendine, sonra da çocuğuna tasadduk etmeyi emretti. Çocuk kendisinin bir parçası durumundadır. Babayı zâyî edecek olsa, helâk olur ve kendisine infakta babanın yerini tutacak birini bulamaz. Üçüncü sırada zevceyi zikretti ve bunu evlâddan sonraya aldı. Zira, erkek, kadına infak edecek para bulamasa kocasıyla boşandırılır, bu halde ona yeni zevce veya nafakasını vermesi gereken bir zî-rahm (yakını) el atabilir. En sonunda köleyi zikretti, çünkü nafakasından aciz kalsa onu satabilir ve kölenin nafakası, onu satın alan ve ona mâlik olana terettüp eder. Hadisin sonundaki, “Sen daha iyi bilirsin” sözü “Geri kalan parayı istersen tasadduk edersin, istersen tasarruf edersin” demektir.”

Hattâbî devamla der ki: “Bundan kıyasla bazı alimler şu hükümlere ulaşmışlardır:

- ★ Erkek, kadın için de sadaka-i fitir vermelidir.
- ★ Yiyeceğinden bir sa’dan fazla artan kimseye, çocuğuna bedel sadaka vermesi gerekir. Çünkü çocuğun hakkı zevceninkinden önce gelir.
- ★ Çocuğun nafakası, nesebten gelen ba’ziyyet (bir parçası olma) sebebiyle vacib olur.
- ★ Kadının nafakası ise, “istifade”nin karşılığı olarak vacib olur.
- ★ Karı-koca arasındaki hukuk, boşanma ile ortadan kalkabilir, neseb ise ebediyen kalkmaz.”

Hattâbî, “bu hadiste geçen sadaka kelimesinin nafaka mânasında olduğunu da” söyler ki, tercüme sırasında buna dikkat çektik.

3- وعن أبي سعيد الخدري رضى الله عنه قال: [دَخَلَ رَجُلٌ الْمَسْجِدَ بِهَيْئَةِ بَدُوِّ النَّبِيِّ ﷺ يَأْمُرُ بِالصَّدَقَةِ. فَتَصَدَّقَ النَّاسُ فَأَعْطَاهُ النَّبِيُّ ﷺ تَوْبِينَ. ثُمَّ قَالَ: تَصَدَّقُوا؟ فَطَرَحَ الرَّجُلُ أَحَدَ تَوْبِيهِ. فَقَالَ ﷺ: أَتَرُونَ إِلَى هَذَا الَّذِي

رَأَيْتُهُ بِهَيْبَةٍ بَدَّةٍ فَأَعْطَيْتُهُ تَوْبِينَ. ثُمَّ قُلْتُ: تَصَدَّقُوا. فَطَرَحَ أَحَدُ تَوْبِيهِ. حُذِّ تَوْبِكَ وَانْتَهَرَهُ]. أخرجه أبو داود. والنسائي.

3. (3278)- Hz. Ebu Saîdi'l-Hudri (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadaka vermeyi emrettiği sırada mescide, düşük kıyafetli bir adam girdi. Halk bağıştta bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama iki parça giyecek verdi. Sonra halka tekrar:

“Sadaka verin!” diye hitabetti. Derken o adam üzerindeki iki parçalık elbisesinin bir parçasını çıkarıp (sadaka olarak) attı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

“Benim kılık kıyâfetini düşük görerek iki parça giyecek verdiğim şu adamı siz de görüyor musunuz? “Sadaka verin!” dediğim zaman, kendisine az önce verdiğim iki parçadan birini çıkarıp (sadaka olarak) attı.” (Resulullah adama yönelip:) “Elbiseni al!” dedi ve adamı (niye böyle yapıyorsun? diye) azarladı.” [Ebu Dâvud, Zekât 39, (1575); Nesâî, Cuma 26, (3, 106), Zekât 59, (5, 63).]

3279 ٤- وعن جابر رضى الله عنه قال: [جاء رجل بمثل بيضة من ذهب فقال: يا رسول الله؟ أصبت هذه من معدن فخذها فهي صدقة، ما أم لك غيرها. فأعرض عنه رسول الله ﷺ. ثم أتاه من قبل ركنه الأيمن فقال: مثل ذلك. فأعرض عنه فاتاه من قبل ركنه الأيسر. فقال: مثل ذلك. فأعرض عنه ثم أتاه من خلفه. فقال: مثل ذلك. فأخذها ﷺ فحذفه بها فلو أصابته لأوجعته؛ وقال يأتي أحدكم بما يملك فيقول: هذه صدقة؟ ثم يعمد يتكفف الناس. خير الصدقة ما كان عن ظهر غنى]. أخرجه أبو داود.

«يَتَكَفَّفُ النَّاسَ» يسألهم ويطلب منهم ما يأخذه ببطن كفه.

4. (3279)- Hz. Câbir (radiyallahu anh) anlatıyor: “Adamın biri yumurta büyüklüğünde bir altın getirip:

“Ey Allah'ın Resûlü, şunu bir mâdende ele geçirdim, bunu alın, tasadduk ediyorum! Bundan başka birşeyim de yok” dedi. Aleyhissalâtu vesselam (memnuniyetsizliğini ifâde için ondan yüzünü çevirdi. Sonra adam Resûlullah'ın sağ

tarafından yaklaşmış aynı şeyleri söyledi. Efendimiz yine adamdan yüzünü çevirdi. Adam bu sefer sol tarafından yaklaştı, aynı şeyleri söyledi. Resulullah yine adamdan yüzünü çevirdi, sonra adam arka cihetinden yine yaklaşmış önceki sözlerini aynen tekrar etti. Bunun üzerine Aleyhissalatu vesselam onu aldı ve adama attı. Eğer değseydi canını yakacaktı. Buyurdular ki:

“Biriniz bütün sahib olduğu serveti getirip: “Bunu sadaka olarak veriyorum” diyor ve sonra da oturup halka avuç açıyor! Hayır. Sadakanın hayırlısı zenginlikten sonrakidir.” [Ebu Dâvud, Zekât 39, (1673).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette, bütün servetini tasadduk etmek isteyen bir zâta karşı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavrını görmekteyiz: Bu bağış kabul etmemek... Aleyhissalatu vesselam'ın bu tavrına başka örnekler de var. Söz gelimi, hasta yatarken, kendisini ziyarete gelen Resulullah'a, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radiyallahu anh) servetinin tamamının Allah yolunda harcanması için vasiyet etmek arzunu açar. Aleyhissalatu vesselam bunu uygun bulmaz: اِنَّكَ اَنْ تَذَرُ وَّرَثَتَكَ: “Sen, varislerini insanlara el açan fakirler olarak bırakma, zenginler olarak bırak. Bu senin için daha hayırlı” der.

Kişinin bütün servetini bir kerede bağışlamasını hoş karşılayan rivâyetler de mevcut. Meselâ Hz. Ebu Bekir örneği meşhurdur. O'nun bir seferinde bütün malını bağışlamasını yadırgamamış, “Ailene ne bıraktın?” sorusuna Hz. Ebu Bekir'in “Allah ve Resûlünü!” cevabını hoş karşılamıştır. Hattâbî, Resulullah'ın bu davranışını, “onun niyetindeki doğruluğu ve yakînindeki kuvveti bildiği ve toptan bağışını reddettiği şahıs hakkında düşüştüğü, “fitneye ducâr olur” endişesine “onun hakkında düşmediği için” diye açıklar.

Bu farklı vak'aları göz önüne alan bazı şârihler hadiste geçen عَنْ ظَهْرٍ غَنِيٍّ “Zenginlikten sonraki...” tabirini Hz. Ebu Bekir misalinde olduğu üzere kalbî zenginlik veya başka misalde olduğu üzere maddî zenginlik olarak anlamıştır.

Sindî der ki: “Eğer sadaka, verildikten sonra, sahibini dilenmekten müstağni kılacak bir zenginlik bırakıyorsa, -bu zenginlik “kalb kuvveti” şeklinde de olabilir”; geriye kalan “bir miktar servetin varlığı”, şeklinde de olabilir- bu sadaka güzeldir. Bilakis sahibini, tasadduktan sonra, güçlük içinde bırakacak ve muhtaç hale düşürecek olursa böylesi bağış câiz olmaz.”

260 ۵- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ فَلَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ وَالزَّوْجُ بِمَا

اَكْتَسَبَ وَلِلْحَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ مِنْ أَجْرِ بَعْضٍ شَيْئًا]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ.

5. (3280)- Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Eğer kadın, evin yiyeceğinden zarar vermeyecek şekilde infak ederse, kadın infak ettiği için, erkek de kazandığı için sevaba kavuşurlar, malı koruyan vekilharc için de aynı şekilde sevab vardır. Bunlardan birinin sevabı diğerinin sevabından hiçbir şey noksanlaştırmaz.” [Buharî, Zekât 26, 17, 25, Büyü’ 12; Müslim, Zekât 80, (1024); Ebu Dâvud, Zekât 44, (1685); Tirmizî, Zekât 34, (671, 672); Nesâî, Zekât 57, (5, 65).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadis, ilk nazarda evin reisi durumunda olan erkeğin kazancından verilecek sadakanın hükmünü açıklıyor gözükmekte ve kadının bazı kayıtlarla vermesi halinde, hem kendisine ve hem de kocasına sevap kazandıracağını göstermektedir.

Ancak âlimler, burada infak ile sadece “sadaka”nın kastedildiğinde ittifak etmezler. Teferruatı İbnu'l-Arabî'den takip edelim: “Selef ülemâsı, kocasının malından kadının infakı meselesinde ihtilaf etmiştir. Bazıları: “Bu câizdir, ancak maldan eksilme hissedilmeyecek kadar az bir miktarda olmalıdır” demiştir. Bazıları bu cevazı, “kocanın icmâli bir tarzda da olsa vereceği izin” şartına bağlamıştır. Mamafih, bu izin meselesi, cemiyetin âdetine de hamledilebilir, (yani kadınların vermesi âdetten ise, erkekler de bunu biliyorlarsa, ayrıca bir de izin gerekmez, örfen bu izin var kabul edilir. Nitekim denmiştir ki: Hicaz ahâlisinin âdetinde kocaların kadınlarına ve hizmetçilerine misafirleri ağırlamaları, fakirlere, dilencilere, komşulara bağışta bulunmaları için izin vermek câri idi. Resulullah, ümmetini bu güzel âdete teşvik etmiş olmaktadır). “Zarar vermeyen” kaydında hepsi ittifak eder, (bundan maksat israf etmemek, lüzumsuz aşırı harcamalara yer vermemektir. Bu takdirde sevaptan mahrum kalınacaktır). Bazıları: “Kadın, köle ve vekilharc’ın infakından kastedilen şey (muhtaçlara, dilencilere yapılan sadaka değil), mal sâhibinin horantasına onların ihtiyaçları için yapılan harcamadır, bunun ev sahibine zarar verecek şekilde ölçüsüz olması gerekir” demiştir. Bazıları kadınla hizmetçiyi bir tutmamış: “Kadının, kocanın malında hakkı vardır, evin nezâretine yetkilidir, dolayısıyla hizmetçinin aksine, onun tasaddukta bulunması câizdir, ama hizmetçi (veya köle) efendisinin malında tasarruf yetkisi yoktur, onun hakkında izin şarttır” demiştir. Ancak bu görüş, “kadın, hakkını ayırdıktan sonra bundan tasaddukta bulursa bu kendine aittir, yetkisindedir, fakat hakkı olmayan şeyden tasadduk edecek olursa mesele aslına rücû eder” denilerek tenkid edilmiştir.”

2- Şu hususu da belirtmek gerekir: Buradaki hadis, kocanın malından “zarar vermeyecek şekilde” infak etmeyi şart koşmaktadır. Müteakiben görülece-

ği üzere, diğer bir kısım hadîsler de kocanın iznini şart koşmaktadır. Âlimler, bu iki şarta riâyet edilmeden yapılacak infaklardan sevap hâsıl olmayacağını ve hatta bunun *haram* olacağını belirtirler.

Nevevî şöyle der: “Kadın, kocasından sarîh bir izin olmaksızın veya örfte câri bir izin bulunmaksızın infak edecek olursa, bu ona helâl olmaz, sevab da getirmez, bilakis günaha girer.”

3- Hadîs, ayrıca emânette emin olmanın, cömert ruhlu olmanın, hayır işlerini gönül rızası ile yapmanın, hayır işlerine yardımcı ve teşvikçi olmanın gereğine ve faziletine dikkat çekmektedir.

3281 ۶- وعن أبي أمامة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُنْفِقُ الْمَرْأَةُ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِهِ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: وَلَا الطَّعَامَ؟ قَالَ: ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا]. أخرجه الترمذی.

6. (3281)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhis-salâtu vesselâm):

“Kadın kocasının evinden, onun izni olmadan infak edemez!” buyurmuştu ki sordular:

“Ey Allah’ın Resülü! yiyecek de mi veremez?”

“Evet buyurdular, o, mallarımızın en kıymetlisidir.” [Tirmizî, Zekât 34, (670).]

3282 ۷- وعن ابن عمرو بن العاص رضي الله عنهما قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَجُوزُ لِامْرَأَةٍ عَطِيَّةٌ إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا].

7. (3282)- Abdullah İbnu Amr İbni’l-Âs radıyallahu anhümâ anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

“Kadının ihsanda bulunması, ancak kocasının izniyle câizdir!” buyurdular.”

3283 ۸- وفي رواية: [لَا يَجُوزُ لِامْرَأَةٍ أَمْرٌ فِي مَالِهَا إِذَا مَلَكَ زَوْجُهَا عَصَمَتَهَا]. أخرجه أبو داود والنسائي.

8. (3283)- Bir rivayette şöyle buyurmuştur: “Koca, kadının ismetine (nikâhuna) sahipse, kadının kendi malında da tasarrufu câiz olmaz.” [Ebu Dâvud, Büyü 86, (3546, 3547); Nesâî, Zekât 58, (5, 65, 66).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen üç hadîsin üçü de evden kadının *infak* yetkisini mev-zubahis etmekte ve bunu kocanın iznine bağlamaktadır. Hadîslerin zâhiri mutlak olduğu için, yasak, miktarla cinsle kayıtlı değildir, az da olabilir, çok da; yiyecek de olabilir, giyecek veya bir başka şey de... Birinci hadiste olduğu üzere, belki de işe yarayacak en az miktar yiyecekten olabileceği için “*Yiyecek de mi..?*” diye soruya mevzu olmuştur. Efendimiz “*o, mallarımızın en kıymetlisidir*” diyerek ondan da verilebilecek en az miktarı dahi “*izn*’e bağlamış olmaktadır.

Hadisin zâhiri bu olmakla beraber, ülemâ yasağın şiddetini, farklı şartlara göre tahfif etmiştir.

Aynî der ki: “*Bu yasağın hükmü:*

- ★ *Çeşitli beldelerin âdetine;*
- ★ *Kocaların bu husustaki müsâmaha ve rıza durumuna;*
- ★ *Verilen malın az veya çokluğuna, kıymet durumuna;*
- ★ *Verilen şeyin, dayanıklı veya hemen çürüyüp bozulacak cinsten oluşuna vs. 'ye göre değişir.’*”

2- Kadının kendi malı olursa. Üçüncü hadîsin zâhiri, kadının kendine has malı üzerindeki tasarrufunu da kocanın iznine bağlamaktadır ⁽⁴⁾. Ancak bu hususta ülema ihtilaf etmiştir. Neylû'l-Evtâr'ın kaydına göre:

★ *Leys:* “*Kocanın izni olmadan, kadın kendi malından da infak edemez, bu yasak mutlaktır, ehemmiyetsiz bir miktar hâriç, tamamında tasarruf yetkisi olmadığı gibi, üçte birinde de tasarruf yetkisi yoktur, kadın reşid olsa da olmasa da hüküm böyledir...*” demiştir.

★ *İmam Mâlik ve Tâvus:* “*Kadın, kendi malından üçte bir miktarında tasarruf yetkisine sahiptir, daha fazlasına yetkisi yoktur, kocasının izni şarttır*” demiştir.

★ *Cumhur ise,* mutlak surette câiz olduğu, kadın sefih değilse malında tasarruf için kocasından izin almaya gerek olmadığı görüşüne zâhib olmuştur. *İbnu Hacer,* cumhurun gerek Kur'an'dan ve gerekse sünnetten bir çok delile dayandığını belirtir.

Hattâbî der ki: “*Bu, fuğahanın çoğunun yanında iyi geçinmeleri için kocanın da gönlünü yapma mânasında anlaşılmıştır, (değilse, kadın kendi malından tasarruf edebilmek için kocadan izin almaya mecburdur, mânasında değil).* *İmam*

(4) Bazı âlimler, bu hadiste de erkeğin malının kastedildiğini, malı kadına nisbetin onun tasarrufunda bulunması sebebiyle mecaz olduğunu, böylece nehyin tahfif ifâde ettiğini söylemiştir. Ancak İslam dini, kadına erkekten ayrı ve müstakil mülk edinme hakkı tanınması hâsiyyetiyle, hadiste kadının şahsî malının kastedilmesi de mâkuldür ve çoğunlukla ülemâ öyle anlamış ve görüleceği üzere o paralelde hüküm getirmiştir.

Mâlik: “Kadının bu baktaki tasarrufu kocadan izin çıkmadıkça reddedilir” demıştır. Onun bu hükmü, henüz reşid olmamış kadınla ilgili olabilir. Nitekim Resulullah’ın kadınlara, “Sadaka verin!” demesi ve bunun üzerine kadınların kocalarından izin almadan, yüzük, küpe, bilezik neleri varsa Hz. Bilâl’in eteğine atmaları sahih rivayetlerle sabittir.”

3- Hadiste, “koca kadının ismetine sahipse” denmektedir. Buradaki ismetten maksad *nikâh*’dır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de, لَا تُنْسِكُوا بِعِصْمِ الْكُوفَرِ
“Kâfir zevcelerinizi (nikâhınız altında) tutmayın” ayetinde, عِصْم ile nikâhlı kadınlar kastedilmiş olmaktadır.

9- وعن أبي موسى رضي الله عنه: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْحَايِرُ الْمُسْلِمُ الْأَمِينُ الَّذِي يُعْطَى مَا أَمَرَ بِهِ طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ]. أخرجہ الشيخان.

9. (3284)- Ebu Musâ (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Müslüman emin vekilharç, kendisine emredilen mal, gönül hoşluğu ile verdiği taktirde tasadduk edenlerden biri olur (ve sevaba iştirak eder).” [Buharî, Zekât 25; Müslim, Zekât 79, (1023).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîsin Buharî’deki veçhi bazı ziyadeler ihtiva eder: “Mal sâhibinin emrini eksiksiz tam olarak, gönül hoşluğu ile icra ederek kendisine emredilen şeyi, söylenen kimseye aynen veren müslüman, emin vekilharç, (sevabta), bağışta bulunan iki kişiden biri olur.”

2- Hadîs sadaka sevabına iştirak için, vekilharç’ta bazı şartlar aramaktadır:

★ Önce müslüman olması şartını koşmaktadır, çünkü gayr-i müslim, müslüman niyetiyle hareket edemez.

★ Emin olma şartını da koşmuştur, çünkü hâin, günahkârdır, sevaba iştirak edemez.

★ Bir diğer şart emredilen miktara uymaktır, fazlası da, noksanı da ihânet sınıfına girer.

★ Son bir şart gönül hoşluğudur, tâ ki amelinin mahiyetini niyetiyle bozmasın, İslâm’da niyet, âdetleri ibâdetlere çevirecek kadar ehemmiyetlidir. Niyeti kaybederse sevabtan mahrum kalır.

10- وعن عمر رضي الله عنه قال: [حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ 3285]

فَأَصَاعُهُ الَّذِي عِنْدَهُ فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُحْصٍ. فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: لَا تَشْتَرِهِ وَلَا تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ، وَإِنْ أَعْطَاكَه يَدِرْهُمْ. فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ. أَخْرَجَهُ السُّنَّةُ.

وفي رواية لمالك: «كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ».

10. (3285)- Hz. Ömer (radiyallahu anh) anlatıyor: “Ben Allah yolunda bir at tasadduk etmiş idim. Ona sâhip olan kişi, hayvanın bakımını ihmal etti. Bunun üzerine atı satın almak istedim. Biraz ucuza satar diye düşünüyordum. Önce Resulullah aleyhissalatu vesselam’a bir sorayım dedim.

“Sakin ha! buyurdu, ne onu satın al ne de sadakana dön, hatta onu sana bir dirheme verse bile. Zira sadakasına dönen, kustuğuna dönen gibidir!.” buyurdular.” [Buhârî, Zekât 59, Vesâya 31, Cihâd 119, 137; Müslim, Hibât 3, (1621); Muvatta, Zekât 50, (1, 282); Ebu Dâvud, Zekât 9, (1793); Tirmizî, Zekât 23, (668); Nesâî, Zekât 100, (5, 108, 109).]

Muvatta’nın bir rivayetinde şu ziyade vardır: “... (Sadakasına dönen) kusmuğuna dönen köpek gibidir.”

AÇIKLAMA:

1- “Ben Allah yolunda bir at tasadduk etmişim” diye yapılan tercümenin kelimelere bağlı tercümesi şöyledir: “Ben, Allah yolunda bir ata adam bindirdim.” Bu ifadeden maksad, rivayetin devamından anlaşıldığı üzere bağış ve tasadduktur.

2- İbnu Sa’d’ın kaydına göre, bu atın adı Verd’dir. Temîmu’d-Dârî (radiyallahu anh) Resul-i Ekrem aleyhissalatu vesselam’a hediye etmiş, Aleyhissalatu vesselam da Hz. Ömer’e bağışlamıştı. Hz. Ömer’in bağışladığı zâtın ismi bilinmiyor.

3- Bazı şârihler atın vakıf olduğunu söylemiştir, ancak Resulullah’ın “Sadakandan dönme” ifadesi, bunun vakıf değil, hibe olduğuna delil kılınmıştır.

4- Allah yolunda tabiri de farklı yorumlara sebep olmuştur. Yani “Allah rızası için” anlaşılabilir gibi, “cihad’da kullanılmak” veya “hacc’da kullanılmak için” mânasına da anlaşılabilir. Rivayetin metni herhangi bir ihtimali kuvvetlendirmiyor.

5- Bu hadisten hareketle bazı âlimler, “tasadduk edilen şeyi geri almak haramdır, akıt batıldır” demiştir. Bunlar bu hükmü, “kusmuğa dönmek” teşbihinden çıkarırlar. “Çünkü derler, kusmuk haramdır.” Ancak bazıları Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın bu teşbihe, yasak olan fiilî istikrah yani nefret ettir-

mek için yer verdiğini söylemiş ve: “Sadakanın geri alınması haram değil mekruhtur, akit de bâtil değil sahihtir” diye hükmetmiştir. Bu görüşte olanlar, Kûfe ülemâsı, Şâfiî, Mâlik başta olmak üzere cumhurdur. Hasan Basrî, ve İbnu Sîrîn gibi bazıları da sadaka başkasının eline geçtikten sonra normal fiatıyla satın alınmasında bir beis görmemiştir. Bunlar Resulullah’ın yasaklamasını, rivayette de görüldüğü üzere Hz. Ömer’in ucuz fiata satın almak istemesine hamlederler.

6- Bu hadisin hükmü kefâret, nezir, zihâr vs. sadakalarına da teşmil edilmiştir. Ancak verâset yoluyla geri gelirse kerâhet olmadığı söylenmiştir. Zâhirîler buna da mekruh demiştir.

Buharî’nin bir rivayeti, İbnu Ömer’in, tasadduk ettiği bir şeyi satın alacak olsa tekrar tasadduk ettiğini belirtir.

7- Hadisten şu hükümler çıkarılmıştır:

★ Sadakayı geri almak mekruhtur.

★ Cihada her vasıta ile yardımcı olmak, gazveye destek vermek faziletli amel-lerdendir.

★ Allah yolunda “bindirmek”, temlik etmek demektir.

★ Bindirilen kimse, bağışlanana satabilir, parasından istifade edebilir.

۱۱- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا [أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ أُمَّي تُوَفِّيْت. أَيَنْفَعُهُا أَنْ أَتَصَدَّقَ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: إِنَّ لِي مِخْرَافًا، فَأَنَا أُشْهِدُكَ أَنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِهَ عَنِهَا]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

«المخراف» الحديقة.

11. (3286)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Bir adam gelerek:

“Ey Allah’ın Resülü, annem vefat etti. Ben onun için tasaddukta bulunsam ona faydası olur mu?” diye sordu. Aleyhissalatu vesselam:

“Evet!” deyince, adam:

“Benim bir meyveligim var. Sizi şahid kılıyorum, onu annem için tasadduk ediyorum!” dedi.” [Buharî, Vesâyâ 15, 20, 26, Ebu Dâvud, Vesâyâ 15, (2882); Tirmizî, Zekât 33, (669); Nesâî, Vesâyâ 8, (6, 252, 253).]

۱۲- وعن سعد بن عُبَادَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ. فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الْمَاءُ. فَحَفَرَ بَرًّا وَقَالَ: هَذِهِ لِأُمِّ سَعْدٍ].

أخرجه أبو داود والنسائي.

12. (3287)- Sa'd Ibnu Ubâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, annem vefat etti, (onun adına) yapacağım sadakanın hangisi efdaldir?"

"Su!" buyurdular. Bu cevap üzerine Sa'd bir kuyu kazdı ve: "Bu kuyu Sa'd'ın annesi için" dedi." [Ebu Dâvud, Zekât 42, (1679, 1680, 1681); Nesâî, Vesâyâ 9, (6, 254, 255).]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "su"yu en efdal sadaka olarak tavsifi iki sebebe bağlanmıştır.

★ Su, o devirde Medine'de azdır ve bu sebeple kıymetlidir.

★ İnsanların yaşayabilmek için en çok muhtaç oldukları şeylerden biri sudur. Gerek dinî ve gerekse dünyevî hususlarda su en başta gelen temel ihtiyaçlar arasında yer alır. Öyle ise onun kıymeti, Medine gibi sıcak bir beldeye daha da artacaktır. Bu hadîsin hükmünü bugün bile aynen koruduğunu söyleyebiliriz.

2- Sa'd, rivâyetinin sonunda kendisini üçüncü bir şahıs gibi zikretmekte, "kuyu kazdım" demeyip kuyu kazdı demekte, annem demeyip "... Sa'd'ın annesi..." demekte... Bu üslup değişikliği yanlış anlamaya meydan vermemelidir.

3- Son iki rivayet, ölü adına hayır yapılabileceğini gösteren delillerdir. Nesâî'nin bir rivâyetinde Sa'd önce vefat eden annesi adına sadaka verip veremeyeceğini sorar. Cevap müsbet olunca hangi sadakanın efdal olduğunu sorar. Bunun üzerine, "Su!" cevabını alır.

SILA-İ RAHM BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

İslam'ın çokça ehemmiyet verdiği hususlardan biri de sila-i rahm'dir. Yan akrabalar, yakınlar arasındaki münâsebet... Bunun iyi olması, karşılıklı sevgi saygı ve yardımlaşma esasına dayanması gerekmektedir.

Rahm, kelime olarak *rahmet*'ten gelir; rahmet, "acımak", "şefkat duymak" mânalarını taşır. Türkçemizde *sıla-i rahm* tabiri içerisinde *rahm* şeklinde kullanılan bu kelime, Arapça aslında *rahim* şeklinde kullanılır. Akrabalık, hısımlık yakınlık, kuvvet, karâbet gibi farklı kelimelerle dile getirilen beşeri yakınlığı ifade eder.

Sıla, ulaşmak, kavuşmak manasına gelen *vüsûl* kökünden masdardır.

Öyleyse *sıla-i rahm*, tabir olarak, kısaca *akrabalara kavuşmak* manasına gelişârihler atıyye (ihsan), şefkat, merhamet, yardım, görüşme, ziyaret gibi değişik mânaları *sıla-i rahme* izafe ederler. Daha değişik ifade ile yakınlarımıza kar dinimizin tahmil ettiği birkısım vazifelerimiz vardır ki, bunların yerine getirili ifa edilmesine *sıla-i rahm* denmiştir. Sözelimi iş ve ikâmet yerimiz akrabala dan uzaklarda ise zaman zaman ziyaretlerine gitmek, mektup yazıp telefon etmek; yakında ise arada sırada görüşmek, yardımımıza muhtaçsa yardım etmel hastaysa ziyaret etmek, bir meselesi varsa ilgilenmek; sürurunda tebrik, üzü tüsünde teselli ve tâziyede bulunmak, hal hatır sormak, selam vermek vs. hep *sıla-i rahm*'e dâhildir. Bütün bu sayılanlar akrabalar arasındaki mânevi bağla güçlendirir, artırır, insanı hayata daha çok bağlar, ferdlere bencillik, yalnızlı gibi kötü hislerden ve böylesi duyguların getireceği marazi hal ve durumları korur. Allah'ın rızasına, rahmetinin tecellisine sebep olur.

Sıla-i rahim öncelikle akrabalara karşı talebedilmiş ise de, komşulara, a kadaşlara, meslekdaşlara, iş arkadaşlarına, din kardeşlerine ve her çeşit tar dıklara karşı da vazife ve borç kılınmıştır. Sözelimi, karşılaştığımız bir mü'min tanımasak bile verilen bir selâm, yaşlı bir kimseye yer gösterme, otobüste y verme, düşen bir çocuğu kaldırma, soran kimseye adres tarif etme, içtimâî m nasebetlerde güler yüzlü, tatlı sözlü olma, hayırhah ve yardımsever tavrı takı ma vs. vs. hepsi birer *sıla-i rahim*'dir. Şu halde *sıla-i rahmi*, bu sayılanlard sadece biri olarak anlamak büyük bir eksiklik olur. Alimler *sıla-i rahm*'in dei

celeri olduğunu, en yüksek derecesinin nikah düşmeyecek derecedeki yakın akrabalar arasında bulunduğunu, buna riayetın farz olduğunu söylerler. Bu görüşe göre amca, dayı çocukları arasında farz olmaz. En aşağı derecesini de selamlaşma olarak ifade eden olmuştur. Bazı âlimler, miras babında zevi'l-erhâm denen bütün akrabaya farz olduğuna hükmetmiştir. (5)

Cenab-ı Hakk'ın insanlar arasına böyle bir bağı koyup buna vâcib emirler arasında yer vermesi, insanlara olan büyük nimet ve rahmetlerinden biridir. Fert ve cemiyetlerin birbirlerini karşılıklı olarak sevmeye ve saymalarının mayasını sıla-i rahm teşkil eder. Dinimiz beşerî saadetin vazgeçilmez şartlarından olan sıla-i rahm'in terkinini büyük günahlardan addetmiştir. Buna kat-ı rahim de denir, yani rahm'ı (akrabalık bağlarını) koparmak, geniş mânasıyla beşeri bağları koparmak demektir.

Resulullah meselenin ehemmiyetini şu hadisleriyle tesbit eder:

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ حَقًّا إِذَا فَرَّغَ مِنْهُمْ قَامَتْ الرَّحِمُ فَقَالَتْ : هَذَا مَقَامُ الْعَائِدَةِ مِنَ الْقَطِيعَةِ

“Allah Teâla hazretleri mahlukatı yaratıp bu işten fâriğ olduğu zaman, rahim ayağa kalkarak dedi ki: “Bu, kat edilmekten (koparılmaktan) sıgnanın makamıdır.” Cenab-ı Hak cevaben:

“Evet sana sıla yapana, benim sıla yapmam, senden kopup alâkayı kesene benim de kopup alâkayı kesmem yetmez mi, bundan razı değil misin?” buyurdu. Rahm:

“Evet razıyım!” deyince, Cenab-ı Hak:

“Bu sana verildi!” diye hükmetti. Sonra Resulullah: “Dilerseniz şu ayeti okuyun” dedi. (Meâlen): “Geri dönerseniz yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalık bağlarını kesmeniz beklenmez mi sizden? İşte Allah'ın lanetlediği, sağır kıldığı ve gözlerini kör ettiği bunlardır. Bunlar Kur'an'ı düşünmezler mi? Yoksa kalpleri kilitli midir?” [Muhammed 23-24]

Müslim'in bu rivayeti, sıla-i rahm'in insanlığın yaratılışıyla birlikte yaratılmış olduğunu gösterir. Yine bu hadisten anlıyoruz ki, Allah'ın insanlara rahmet ve merhametinin tecellisi, sıla-i rahmin edası şartına bağlanmış olmaktadır. Bizzat Kur'an sıla-i rahm'i kesenlere Allah'ın lânetini yani rahmetinden mahrumiyeti haber vermektedir. Buna hangi mü'minin gönlü razı olur?

Sıla-i rahm'in ehemmiyetini belirten hadis çoktur. Birkaçını kaydediyoruz:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ رَحِمٍ

“Sıla-i rahm'i kesen cennete giremez.”

(5) Sıla-i rahm, tabiriyle aynı menşeden olması hasebiyle zevi'l-erhâm hakkında da açıklama kaydetmemiz, mevzumuz açısından faydalı olacaktır. en-Nihâye'de şu açıklamaya yer verilir: “Zü-rahim mahrem veya zü-rahim da denen zevi'l-erhâm, akrabalarıdır. Seninle aranızda neseb bağı olan herkes hakkında kullanılır. Ferâiz'de (miras bahsinde) kadın cihetinden akrabalara zevi'l-erhâm denir ve şöyle ifade edilir: Zu-rahmi mahrem -ve muharrem- bunlar nikahı haram olan kadınlardır: Anne, kız, kız kardeş, hala, teyze gibi. Sahabe ve Tabi'lerden ulemanın çoğu bu görüştedir. Ebu Hanîfe ve Ashabi da bu görüştedir.

الرَّحِمُ مُعَلَّقٌ بِالْفَرَشِ تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ

“Rahim, Arş-ı A’lâ’ya asılı olarak şöyle der: “Kim bana sıla yaparsa Allah ona vâsul olsun, kim de beni koparırsa Allah da ondan kopsun.”

Yani: “Sıla-i rahmi yerine getirerek insanlara karşı olan vazifelerini yapan kimseye Allah rahmetiyle muamele etsin, bu vazifeyi yapmayanlar da Allah’ın rahmetinden mahrum kalsın.”

Ebu Hureyre radiyallahu anh anlatıyor: “Bir adam Aleyhissalâtü vesselam’a gelerek:

“Ey Allah’ın Resulü! Benim akrabalarım var. Ben onlara sıla-i rahm yapıyorum, onlar mukabele etmeyip alakayı kesiyorlar. Ben onlara iyilik yapıyorum, onlar bana kötülük yapıyorlar. Ben onlara yumuşak davranıyorum onlar bana karşı cahillik yapıyorlar!” dedi. Bunun üzerine Efendimiz aleyhissalâtü vesselam:

“Eğer dediğin gibi isen, sanki onlara sıcak kül yediriyor gibisin. Sen bu şekilde devam ettikçe, onlara karşı Allah’ın yardımı seninle olacaktır.”

صَلَّةُ الرَّحْمِ وَحَسَنُ الْخُلُقِ وَحَسَنُ الْجَوَارِ يَغْمُرُنَ الدِّيَارَ وَيَزِدُنَ فِي الْأَعْمَارِ

“Sıla-i rahm, güzel ahlâk, başkalarıyla iyi geçinmek, beldeleri mâmur, ömürleri uzun eder.”

“Yakınlara sıla, malda zenliğinliği, ailede sevgiyi, ömürde uzamayı artırır.”

بِئْسَ مَنْ قَطَعَكَ وَأَخْسِنَ مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ وَقُلَّ الْحَقُّ وَلَوْ عَلَى نَفْسِكَ

“Senden kopandan sen kopma, sana kötülük yapana sen iyilik yap, aleyhine bile olsa hakkı söyle.”

Son olarak şu hususu da kaydedelim ki, Resulullah aleyhissalatu vesselam’ın daha peygamberlik gelmezden önceki mümtaz vasıflarından biri sıla-i rahme verdiği ehemmiyet idi. Öyle ki Hz. Peygamber, risaletin ilk tezahürleri karşısında ve bilhassa Cebrail aleyhisselam’la ilk karşılaşması akabinde korkmuş ve Hz. Hatice’ye bunu açmıştı. Hz. Hatice, korkmaması, Allah’ın kendisini mahçup etmiyeceği hususunda teselli ederken Resulullah’ı ikna etmek üzere zikrettiği delillerden biri Aleyhissalatu vesselam’ın sıla-i rahm’e riayet etmesi idi.

Peygamberliğin ilk yıllarından itibaren Resulullah’ın, muhataplarını ısrarla davet ettiği şeylerden biri yine sıla-i rahim’di. Hatta, Herakliyus, peygamberlik iddiasında bulunan Muhammed hakkında bilgi edinmek üzere ticarî maksadla Şam’a gelmiş olan Ebu Süfyan ve yanındakileri çağırıp “Size ne emrediyor?” diye sorunca Ebu Süfyan’ın söyledikleri arasında sıla-i rahm’i de görmekteyiz:

“Bize namazı, sadakayı, iffeti ve sıla-i rahmi emrediyor.”

3288 - 1- عن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [قال رسول اللہ ﷺ: الرَّحْمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ. تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ. وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ].
أخرجه الشيخان.

1. (3288)- Hz. Aişe (radiyallahu anha) anlatıyor: “Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: “Rahim Arş’a asıhdır, der ki: “Kim beni sıla ederse Allah da ona sıla etsin. Kim benden koparsa Allah da ondan kopsun.” [Buharî, Edeb 13; Müslim., Birr 17, (2555).]

3289 - 2- وعن أبي هريرة رضی اللہ عنہ قال: [قال رسول اللہ ﷺ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسُطَّ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَأَنْ يَنْسَأَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ].
أخرجه البخارى والترمذى.

2. (3289)- Ebu Hüreyre (radiyallahu anha) anlatıyor: “Resullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: “Kim, rızıkının Allah tarafından genişletilmesini, ecelinin uzatılmasını isterse sıla-i rahim yapsın.”

3290 - 3- وعند الترمذى: [تَعَلَّمُوا مِنْ أُنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ فَإِنَّ صِلَةَ الرَّحِمِ مَحَبَّةٌ فِي الْأَهْلِ، مَثْرَاءٌ فِي الْمَالِ، مَنْسَأَةٌ فِي الْأَثْرِ].

«يَنْسَأُ» أَى يُؤَخِّرُ.

«وَالْأَثْرُ» هِنَا الْأَجَلُ.

3. (3290)- Tirmizî’deki rivayet şöyle: “Nesebinizden sıla-i rahm yapacaklarınızı öğrenin. Zira sıla-i rahim akrabalarda sevgi, maldaki bolluk, ömürde uzamadır.” [Buharî, Edeb 12; Tirmizî, Birr 49, (1980).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resulullah, sıla-i rahm için neseb yani akrabaları öğrenmeyi emretmektedir. Alimler bu hadise dayanarak sıla yapılması gerekenlerin valideyn’den ibaret olmayıp, bütün zevi’l-erhama (babalar, dedeler, amcalar, dayılar vs.) şâyi olduğunu söylemişlerdir. Akrabalara karşı gösterilecek sıla-i rahm, onlara yakınlaşma, şefkat ve ihsandan ibarettir.

2- Sıla-i rahm’in ömürde uzamaya sebep olması meselesi, ecelin değişmeyeceğini beyan eden âyetle teâruz eder. Buna cevap sadedinde: “Amelde bere-

sebebiyle Hz. Ömer'in: "Ya Rab! Beni şakî yazdınsa sil!" diye dua ettiği belirtilir. "Senin ilminde şakî isem değiştir" demezmiş. Zira Allah'ın olacak bir şey hakkındaki bilgisi asla değişmez, O'nun bildiği şekilde olur.

Alimler bu iki izah şeklinden öncekinin, sadedinde olduğumuz hadise daha uygun düştüğünü söylerler.

Tîbî'den kaydedildiğine göre şöyle demiştir: "Önceki vecih daha muvafıktır. Buna, Fâik'in müellifi (Zemahşerî)'nin sözü işaret eder. Der ki: "Mânanın şöyle olması caizdir: "Allah, rahim'in eser ve aslını dünyada uzun müddet devam ettirir, bunu sila-i rahmi yapmayanın eserini hemen yok ettiği gibi çabucak yok etmez."

Üçüncü bir açıklama Taberânî'nin Mücemu's-Sağîr'inde gelmiştir: Ebu'd-Derda anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam'ın yanında "Kim sila-i rahimde bulunursa eceli uzatılır" diye zikredilmişti, Aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Ömürde ziyade olmaz. Allah Teâla Hazretleri: "Ecelleri geldiği zaman bir saat ne ileri almır ne de geriye.." (A'raf 34) buyurmaktadır. Ancak kişinin, kendisine vefatından sonra dua edecek hayırlı zürriyet olur."

Yine Taberânî'nin Mücemu'l Kebir'inde gelen merfu bir hadiste: "Allah, eceli gelen kimsenin ömrünü uzatmaz, ömrün ziyâdeleşmesi sâlih zürriyet demektir" buyurmuştur.

İbnu Fûrek, ömrün artması'ndan maksadın sila-i rahim yapan kimsenin anlayış ve aklından âfâtın nefyedilmesi olduğunda cezmetmiştir.

3- Hadis, neseb öğrenmenin mendub olduğunu ifade etmektedir.

4- وعن ميمونة رضى الله عنها قالت: [أَعْتَقْتُ وَوَلِدَةً وَلَمْ أَسْتَأْذِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَهَا الَّذِي يَدُورُ عَلَيْهَا فِيهِ. قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَشَعَرْتُ أُنِّي أَعْتَقْتُ وَوَلِدَتِي. قَالَ: وَقَعَلْتِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: أَمَا إِنَّكَ لَوِ اعْطَيْتَهَا أَحْوَالَكَ كَانَ أَعْظَمَ لِأَجْرِكَ]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

4. (3291)- Meymûne radiyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam'dan izin almadan bir câriye azad ettim. Resûlullah'ın benimle kalma günü gelip, beraber olduğumuz zaman:

"Ey Allah'ın Resûlü, câriyemi azad ettim, farkettiniz mi?" dedim.

"(Sahi mi söylüyorsun), bunu yaptın mı?" dedi. Ben, "Evet!" deyince:

"Keşke onu dayılarına verseydin, senin için daha hayırlı olacaktı!" buyurdular." [Buhari, Hibe 15; Müslim, Zekât 44, (999); Ebu Dâvud, Zekât 45, (1690).]

3292 - وعن سلمان بن عامر رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: الصدقة على المسكين صدقة، وعلى ذي الرحم ثنتان: صدقة وصلّة]. أخرجه النسائي.

5. (3292)- *Selmân İbnu Âmir (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “**Fakirlere yapılan tasadduk bir sadaka-dır, ama zî-rahm’a (yani akrabaya) yapılan ikidir: Biri sıla-i rahim, diğeri sadaka.**” [Nesâî, Zekât 82, (5,92); Tirmizî, Zekât 26, (658); İbnu Mâce, Zekât 28, (1844).]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, sadaka ve bağış gibi hayırlarda, önce yakınları düşünmeye teşvik etmektedir. Köleyi azad etmektense muhtaç bir yakına bağışlamak, sadakayı rastgele bir fakire vermektense, yakınlığı olan birine vermek evlâdır. Bu hayır amelinde iki ayrı hayır gösterilmektedir:

- 1) Sadaka,
- 2) Sıla-i rahm.

Resulullah böylece sıla-i rahm’e ehemmiyet vermeye, itina göstermeye teşvik etmektedir.

2- Birinci hadisi rivayet eden *Meymune, Resulullah*’ın zevce-i pâklerinden olan *Meymune Bintu’l-Hâris’dir (radiyallahu anhâ)*.

3- Hadis kadınların, kendi mallarında, kocalarına sormadan tasarrufla bulabileceklerini göstermektedir. Çünkü *Hiz. Meymune* câriyesini âzâd ettikten sonra *Resulullah*’a bilgi verme kabilinden mevzubahis etmiş, *Resulullah* da onu bu davranışı sebebiyle muâheze etmemiş, sadece daha evlasına işâret buyurmuştur. *Meymune (radiyallahu anhâ)*, malında tasarrufa şayet yetkili olmasaydı, *Hiz. Peygamber*, akdi iptal ederdi.

4- *İbnu Hacer*, bu hadisten hareketle: “*Akrabaya hibede bulunmak mutlak olarak efdaldir*” denemez, zira bazı yakınlar gerçekten muhtaçtır, bazıları da değildir” der. Keza ilave eder: “*Akrabaya hibe etmek de azad etmekten mutlak olarak efdaldir denemez. Zira açıkladığımız üzere bu, ahvale göre değişir.*”

SOHBET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde onsekiz fasıl var).

BİRİNCİ FASIL ERKEĞİN HANIMI ÜZERİNDEKİ HAKKLARI

★

İKİNCİ FASIL KADININ KOCA ÜZERİNDEKİ HAKKI

★

ÜÇÜNCÜ FASIL SOHBET ÂDÂBİ

★

DÖRDÜNCÜ FASIL MECLİS (OTURMA) ÂDÂBİ

★

BEŞİNCİ FASIL ARKADAŞIN VASFI

★

ALTINCI FASIL KARŞILIKLI SEVME VE SAYMA

★

YEDİNCİ FASIL DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

★

SEKİZİNCİ FASIL İZİN TALEBİ

★

DOKUZUNCU FASIL SELAMLAŞMA

★

ONUNCU FASIL MÜSAFAHA

★

ONBİRİNCİ FASIL HAPŞIRMA VE ESNEME

★

ONİKİNCİ FASIL
HASTA ZİYARETİ VE FAZİLETİ

★

ONÜÇÜNCÜ FASIL
BİNME VE TERKIYE BİNDİRME

★

ONDÖRDÜNCÜ FASIL
KOMŞULUK HAKKI

★

ONBEŞİNCİ FASIL
KÜŞÜŞME

★

ONALTINCI FASIL
KUSURLARI ARAŞTIRMA VE ÖRTME

★

ONYEDİNCİ FASIL
KADINLARA BAKMAK

★

ONSEKİZİNCİ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

UMUMİ AÇIKLAMA

UMUMİ AÇIKLAMA:

Arapçadaki aslî mânâsına oldukça yakın bir kullanışla dilimize de girmiş bulunan *sohbet*, beraber olmak, arkadaşlık etmek, karşılıklı münâsebette bulunmak, mülâzemet etmek gibi mânâlara gelir. Dilimizde daha ziyade karşılıklı olarak dostça, samimi duygularla konuşmaya sohbet deriz. Sözelimi telefonla konuşma *sohbet*'e girmez, daha ziyade beraberlik aranır. Tatsız bir konuşmaya da *sohbet* demeyiz, hattâ resmiyetin girdiği konuşma da sohbetin dışında kalır. Sadedinde olduğumuz bölümde *sohbet*'e daha geniş bir mânâ ile, insanî beraberlikler girmektedir. Kari-koca beraberliği, bu beraberlikten doğan haklar, komşuluk, yolculuk beraberlikleri, bu beraberliklerde ortaya çıkan hukuk, âdab; ziyâretler, ziyaret âdabı; dayanışma, selamlaşma, küşüşme, barışma; kadınlara bakmak, dedi-kodu, tecessüs, kusurları araştırmak vs...

Bölümün fasıl başlıklarından da anlaşılacağı üzere *sohbet*'le, *medeniyü'n-bittab* yani *yaratılış icabı medenî* kabul edilen insanın medeniliği gereği hasıl olan içtimâî münâsebetlerin pok çoğu kastedilmektedir. İnsan hayatının her safhasına ıstık tutup en iyi tarzı, en güzel istikâmeti, her hususta ilahi değerleri beyan eden din-i mübîn-i İslam, beşerî sohbetin Allah'ın rizasına uyacak, insanları kâmil mânâda saadet ve maâliyata götürececek edeb ve âdabı da beyan etmiştir. Şu halde sadedinde olduğumuz bölümde bu âdabı açıklayan hadisleri göreceğiz. "*Sohbetler*"imizi bu âdab çerçevesinde yürüttüğümüz ölçüde imanî samimiyetimiz ortaya çıkacak ve İslamımız tezahür edecek ve Allah'ın mü'minlere vaadettiği nimetlere yine o nisbette mazhar olma liyakatını kazanacağız.

Tevfik Allah'tandır.

BİRİNCİ FASIL
ERKEĞİN HANIMI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

3293 ۱- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَوْ كُنْتُ
أَمِيراً أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لِأَمْرٍ الزَّوْجَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا].
أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1. (3293)- Hz. Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: “Şayet ben bir insanın başka bir insana secde etmesini emredecek olsaydım, kadına, kocasına secde etmesini emredirdim.” [Tirmizî, Rada’ 10, (1159)].

AÇIKLAMA:

Dinimiz, Allah’tan başkasına secdeyi şiddetle yasaklamış ve haram kılmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) İslamî esaslara göre işleyecek, ailedeki kocanın hanımı karşısındaki hukukunun büyüklüğünü ifade etmek için böyle mübalağalı bir üslûba başvurmuştur. İslam’da âile dirliği kocanın hakimiyetine dayandırılmıştır. Ayet-i kerime, âilede erkeğin reisliğini esas kılmıştır, ama bunu nafaka temin etme sebebine bağlamıştır. Nafakanın te’mini itaati gerektiren bir hukuk getirmektedir. Ayet aynen şöyle: الرَّجَالُ قَوَامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا آفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ “Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirlər. O sebeple ki, Allah onlardan kimini (erkekleri) kiminden (kadından) üstün kılmıştır. Bir de (erkekler onların) mallarından infak etmektedirler. İyi kadınlar itaatli olanlardır...” (Nisa 34).

Aile dirliği büyük ölçüde itaate dayandığı için, itaat meselesi birçok hadiste tekrar tekrar ele alınarak te’yid edilmiştir. Tirmizî yukarıdaki hadisi kaydettikten sonra bu mevzuda Mu’az İbnu Cebel, Sürâka İbnu Mâlik, Hz. Aişe, İbnu Abbâs, Abdullah İbnu Ebi Evfâ, Talk İbnu Ali, Ümmü Seleme, Enes ve İbnu Ömer (radiyallahu anhüm ecmâîn)’den de rivayetler olduğunu belirtir. Bunların hepsini burada kaydetmek uzun kaçar. Abdullah İbnu Ebi Evfâ’nın rivayeti şöyle:

“Mu’az İbnu Cebel (radiyallahu anh) Şam’dan dönmüştü, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a secde etti.

“Ey Muaz bu da ne?” diye sorunca:

“Şam’a gitmiştim. Orada insanların piskopos ve patriklerine secde ettiklerini gördüm. Bunu sana yapmak, içimden geçti” dedi. Bunu işiten Efendimiz:

“Sakin bunu yapmayın. Eğer ben bir kimsenin Allah’tan başka birine secde etmesini emretseydim, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammed’in nefsi kudret elinde olan Zât’a yemin ederim, kadın kocasına olan hakkını eda etmedikçe Rabbine olan hakkını eda edemez. Kocası, nefisini talep etse, kadın havid üzerinde bile olsa bunu men edemez.”

Hz. Enes’in rivayeti de şöyle: “Bir insanın diğer bir insana secdesi doğru olmaz, şayet doğru olsaydı, üzerindeki hakkının büyüklüğü sebebiyle kadının kocasına secde etmesini emrederdim...”

3294 - ۲- وعن أم سلمة رضى الله عنها قالت: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَيُّمَا امْرَأَةً مَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَنْهَا رَاضٍ دَخَلَتْ الْجَنَّةَ]. أخرجه الترمذی.

2. (3294)- Ümmü Seleme (radiyallahu anhá) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse, cennete girer.” [Tirmizî, Radâ 10, (1161).]

3295 - ۳- وعن أبى هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَتَأْتِي عَلَيْهِ إِلَّا كَانَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ سَاحِطًا عَلَيْهَا حَتَّى يَرْضَى عَنْهَا زَوْجُهَا].

3. (3295)- Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Nefsim kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl’e yemin ederim, bir erkek hanımını yatağa davet ettiğinde kadın imtina edip gelmezse, kocası ondan râzî oluncaya kadar semada olan (melekler) ona gadab ederler.”

3296 - ۴- وفي رواية: [إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ أَنْ تَجِيءَ فَبَاتَ غَضْبَانَ لَعْنَتُهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ، وَفِي رَوَايَةٍ حَتَّى تُرْجَعَ].

4. (3296)- Bir başka rivâyette şöyle denmiştir: “Erkek, kadını yatağına çağırır, kadın da gelmeye yanaşmaz, erkek öfkelenmiş olarak sabahlar-sa, melekler sabaha kadar -bir rivâyette yatağa gelinceye kadar- kadına lânet okurlar.”

❶ - وفي رواية: [إِذَا بَأَتِ الْمَرْأَةُ مُهَاجِرَةَ فِرَاشِ زَوْجِهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ] الحديث. أخرجه الشيخان وأبو داود.

5. (3297)- Bir başka rivâyette: “Kadın küskünlükle kocasının yatağundan ayrı olarak sabahlarsa, melekler onu lânetler” denmiştir. [Buhârî, Nikâh 85, Bed’ü'l-Halk 6; Müslim, Nikâh 120-122 (1436); Ebu Dâvud, Nikâh 41, (2141).]

AÇIKLAMA:

Bazı hadislerde kadının başta gelen vazifeleri arasında zikredilen *taat*'ın mühim maddelerinden biri, yatağa icâbettir. Erkek yatağa dâvet edince, buna icabet etmesi gerekmektedir. Bazı hadislerde: “Fırın üzerinde olsa bile..” veya “Havîd (deve semeri) üzerinde olsa bile...” diye, yani “yarıda bırakılması zor olan bir işte bile olsa mutlaka emre icabet etsin” manasında te'kid edilmiştir.

Yukarıdaki rivâyetler sebepsiz, meşru olmayan bir mâzeretle emre icâbet etmeyen, kocasının yatak dâvetine uymayan kadının bu davranışına terettüp eden mânevî müeyyideyi beyan etmektedir: **Kocasının davetine icâbet edinceye, kocasını razı ve memnun kılincaya kadar meleklerin lânetine maruz kalmak...** Mü'mine bir kadın için bu pek büyük bir hasâret ve zarardır.

Şârihler, “yatak” kelimesiyle *münâsebet-i cinsiye*'nin kinaye edildiğini belirtirler. Utanma vesilesi olan meselelerin zikrinde Kur'an ve hadiste sıkça *kinâye* başvurulmuştur, örneği çoktur..

Hadiste geçen “*sabah oluncaya kadar...*” ibâresi, imtina hâdisesinin geceye mahsus olduğu intibâını vermekte ise de, bu hal, kadının gündüzleri olacak davete imtinâına cevaz vermez. Gecenin zikri, istirahat ve yatma vaktinin gece olması, gündüzleri maişet kazanma meşguliyetinin galebe çalması sebebiyledir. Ayrıca bazı hadislerde, “gece” veya “gündüz” ayırımına yer verilmeden aynı durum mevzubahis edilmiştir.

Hız. Câbir'in bir rivayeti şöyle: “Üç kişinin namazı kabul edilmez ve hiçbir hayırları semaya yükseltilmez:

- ★ Geri dönünceye kadar, kaçan köle;
- ★ Ayılincaya kadar, sarhoş;
- ★ Râzı edinceye kadar, kocasını darıltan kadın.”

3296 numaralı rivâyette geçen “*erkek öfkeli olarak sabahlarsa*” ifadesi, kadının her icâbet etmeme hâlinin aynı derecede olmadığını belirtir. Yani erkek, kadının gelmeyişi için mâzur addetmiştir veya çağırma hakkından vazgeçmiştir ve hanımına bu davranışı sebebiyle kızmamıştır. Şu halde yatağa gelmeme halleri, aynı mânevî müeyyideyi icâb ettirmemektedir. Kadının *yataktan ayrı sabahlaması*

meselesi de böyle.

Mühelleb, sadedinde olduğumuz hadislerden hareketle: “*Bedenlerdeki olsun, mallardaki olsun hukukun men edilmesi, mağfiretiyle örttükleri hariç, Allah’ın gadabını gerektiren durumlardır*” der ve hadisten şu hükmü çıkarır:

“*Hadis, müslüman âsiye, eyleme geçmesini önlemek için, korkutma maksadıyla lânette bulunmanın câiz olduğunu göstermektedir. Şâyet fiili işlerse, ona lânet değil, af ve hidâyet duasında bulunmak gerekir.*”

Bazı âlimler bu istidlali hoş karşılamamışlar ve demişlerdir ki: “*Müslüman için, rahmetten uzak olması mânasına lânet okumak uygun değildir. Muvafık olanı, onun için hidayet, af ve mâsiyetten dönmesi için dua etmektir. Lâneti tecviz edenler, lânetin örfî mânasını düşünmüş olmalıdırlar: Bu da, kötü söz söylemek mânasına olan sebbetmektir. Bunun da caiz olduğu durum, günaha düşenin bu kötü sözden ders alıp, utanma ve dönüş yapma hâline bağlıdır. Sadedinde olduğumuz hadiste meleklerin bunu yapmış olması, insanların da lânet okumasına mutlak cevâzi ifâde etmez.*”

Bazı âlimler hadisten şu hükümleri de çıkarmıştır:

★ Melekler, mâsiyet ehline, mâsiyete devam ettikleri müddetce beddua etmektedirler. Bu onların, itaat edenlere de taatte oldukları müddetçe hayır dua ettiklerini ifâde eder.

★ Meleklerin duası, hayra da olsa şerre de olsa makbûldür. Bu sebeptendir ki, *Aleyhissalâtu vesselâm*, onların duasıyla korkutmuştur.

★ Kocaya yardım ve rızasını aramaya irsâd var.

★ Erkeğin cimayı terketmeye sabrı, kadınların sabrından daha zayıftır.

★ Erkeğe en kuvvetli teşviş nikah yönünden gelmektedir. Bu sebeple şâri bilhassa bu hususta kadının yardımcı olmasına ehemmiyet atfetmiş, teşriatta bulunmuştur:

★ Hadis, hiçbir meselesini ihmâl etmeyip, herhangi bir arzusuna mümânaat edeni bile meleklerin bedduasına mazhar etmek suretiyle alakasını gösteren, hukukunu koruyan Allah’a, erkeğin bu nimetlerine bedel, itaat etmesi, ibadetlerine sabır göstermesi gereği anlaşılır. Evet kula düşen, Rabbinin kendinden talep ettiği hakları yerine getirmektir. Aksi takdirde onun davranışı, ihsanı bol bir zengine muhtaç durumda olan fakirin gösterdiği kabalık ve nankörlükten daha çirkin kaçır.

٦- وعنه رضى الله عنه قال: [قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَى النِّسَاءِ خَيْرٌ؟ قَالَ

الَّتِي تَسْرُهُ إِذَا نَظَرَ، وَتُطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ، وَلَا تُخَالِفُهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهَا بِمَا يَكْرَهُ].

أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ.

2- Kocasına, niçin dövdüğünün sorulamayışını âlimler kayda bağlamışlardır. Bu yasak mutlak değildi: “Eğer, dinin cevaz verdiği hudud çerçevesinde dövmüşse” denmiştir.

Şu halde dinin meşru kıldığı şartların dışına çıkarak dövülmesi halinde erkek muâheze edilebilir. Söz gelimi, yaralayıcı şekilde dövmüşse meşru hududu dışarı çıkmış demektir.

3300 ۸- وعن أبي سعيد رضي الله عنه قال: [جَاءَتِ امْرَأَةٌ صَفْوَانَ بْنِ الْمُعَطَّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَصَفْوَانُ عِنْدَهُ. فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ زَوْجِي يَضْرِبُنِي إِذَا صَلَّيْتُ، وَيُفْطِرُنِي إِذَا صُمْتُ، وَلَا يُصَلِّي صَلَاةَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. فَسَأَلَهُ عَمَّا قَالَتْ: فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَمَا قَوْلُهَا يَضْرِبُنِي إِذَا صَلَّيْتُ! فَإِنَّهَا تَقْرَأُ بِسُورَتَيْنِ وَقَدْ نَهَيْتُهَا. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَوْ كَانَتْ سُورَةٌ وَاحِدَةً لَكَفَّتِ النَّاسَ، وَأَمَا قَوْلُهَا يُفْطِرُنِي إِذَا صُمْتُ فَإِنَّهَا تَنْطَلِقُ تَصُومُ وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ لَا أَصْبِرُ. فَقَالَ ﷺ: لَا تَصُومُ امْرَأَةٌ إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا، وَأَمَا قَوْلُهَا إِنِّي أُصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَإِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ قَدْ عُرِفَ لَنَا ذَلِكَ لَا نَكَادُ نَسْتَيْقِظُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. فَقَالَ ﷺ: فَإِذَا اسْتَيْقِظْتَ يَا صَفْوَانُ فَصَلِّ]. أخرجه أبو داود.

8. (3300)- Ebu Sa'îd (radiyallahu anh) anlatıyor: “Safvân İbnu Muattâl (radiyallahu anh)'in hanımı, yanında Safvân da bulunduğu bir anda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

“Ey Allah'ın Resülü, namaz kıldığım zaman kocam beni dövüyor, oruç tuttuğum zaman da orucumu bozuyor, güneş doğuncaya kadar da sabah namazını kılmıyor!” dedi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımının bu söyledikleri hakkında Safvân'a sordu. Safvân:

“Ey Allah'ın Resülü! “Namaz kıldığım zaman dövüyor” sözüne gelince, o zaman (bir rekatte uzun) iki sûre okuyor. Halbuki ben bunu yasakladım” dedi. Resulullah kadına:

“İnsanlara tek surenin okunması yeterlidir” buyurdu. Safvân devam etti:

“Oruç tuttuğum zaman bozuyor” sözüne gelince, “Hanım oruç tutup

duruyor. Ben gencim, hep sabredemiyorum.” dedi. *Aleyhissalâtu vesselâm:*

“Bir kadın kocasının izni olmadan (nafile) oruç tutamaz!” buyurdular. *Safvân devamla:*

“Güneş doğuncaya kadar sabah namazı kılmadığım sözüne gelince, biz (gece çalışan) bir âileyiz, bunu herkes biliyor. (Sabaha yakın yatınca) güneş doğuncaya kadar uyanamıyoruz” diye açıklama yaptı. *Aleyhissalatu vesselam:*

“Ey Safvân, uyanınca namazını kıl!” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Savm 74, (2459).]

AÇIKLAMA:

1- *Safvân (radiyallahu anh)*'in hanımı namazda iki uzun sûre okur olmalı ki müdahale mevzuu olmuştur. *Tîbî:* “Tek surenin okunması mevzubahis ise, bu *Fatiha* suresi olmalıdır” der.

2- *Hattâbî* bu hadîste bazı fikhî bilgilerin bulunduğuna dikkat çeker:

★ Erkeğin hanımından istifadesi için belli bir vakit yoktur, bütün ahvâlde caizdir.

★ Erkeğin hakkını kullanmasına kadın mümânaat edecek olursa, erkek onu şiddetli olmayacak şekilde dövebilir.

Kadın hacc için ihrama girecek olursa erkek ona mâni olabilir, hacca göndermeyebilir. Zira, erkeğin kadın üzerindeki hakkı muacceldir, Allah'ın hakkı ise muahhardır. *Atâ İbnu Ebî Rebah* böyle hükmeder. Bütün imamlar, nâfile hac-cına erkeğin mâni olabileceğinde ittifak ederler.

3- *Safvân İbnu Muattal* ailesi geceler boyu su çeker, sabaha doğru yatarlardı. Bu hadisi bir kısım şarihler ihtiyatla karşılamıştır. Hem senedde zayıf, hem de metinde nekâret vardır: Namazda tek sureye ruhsat, sabah namazının güneşin doğmasına kadar te'hir edilmesine ruhsat gibi. *Azîmâbâdî* şu açıklamayı dermeyer eder: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'in: “Uyanınca namazını kıl!” sözü -hadisin sahih olması halinde- dikkat çekici bir ruhsattır. *Cidden ilâhî bir lütuftur, Resulullah'tan ümmetine bir rıfkı, bir şefkatidir. Safvân'ın işi sanki fit-rî bir meleke haline gelmiş ve çalışma âdeti onu istilâ etmiş ve artık ondan vazgeçmesi imkânsız hale gelmiş gibidir. Bu durumda, bu halin sahibi, kendisine bağımlık gelen kimse menzilesindedir, mazur addedilir, ayıplanmaz. Mamafih bu halin her zaman değil, bazen âriz olması da muhtemeldir. Bu da yanında uyan-dırıp uykusunu açacak birilerinin olmamasından ileri gelebilir. Böylece uyku, güneş doğuncaya kadar devam etmiş olabilir. Bu durum her zaman değil arada sırada olan bir haldir. Çünkü insanın her vakit böyle olması ihtimalden uzaktır. Dolayısıyla arada sırada bu durumla karşılaşan insan hakkında namazı vaktinde kılmaktan kaçıyor diye düşünmek câiz olmaz.”*

4- Şunu da kaydedelim ki, hadisi bazı alimler sened yönüyle ihticac edilemeyecek kadar zayıf addedmiş, metnindeki hüküm yönüyle de münker bulmuştur: “*Bilhassa sabah namazının güneş doğduktan sonra kılınmasına Resulullah'ın ruhsat vermesi oldukça uzak bir ihtimaldir, bir yanlışlıktır*” demişlerdir.

9 - وعن أبي الورد بن ثمامة قال: [قال علي رضي الله عنه لابن أعين] أَلَا أُحَدِّثُكَ عَنِّي وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَأَنَّ مِنْ أَحَبِّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ؟ قُلْتُ بَلَى. قَالَ: إِنَّهَا جَرَّتْ بِالرَّحَى حَتَّى أَثْرَتْ فِي يَدِهَا. وَاسْتَقَمَتْ بِالْقَرْيَةِ حَتَّى أَثْرَتْ فِي نَحْرِهَا. وَكُنَسَتْ الْبَيْتَ حَتَّى اغْبَرَّتْ ثِيَابَهَا. فَأَتَى النَّبِيُّ ﷺ بِخَدَمٍ. فَقُلْتُ لَهَا: لَوْ أَتَيْتِ أَبَاكَ فَسَأَلْتِهِ خَادِمًا؟ فَأَنْتَهُ فَوَجَدْتِ عِنْدَهُ حُدَانًا فَرَجَعَتْ. فَأَتَاهَا مِنَ الْعَدِ فَقَالَ: مَا كَأَنَّ حَاجَتِكَ؟ فَسَكَتَتْ. فَقُلْتُ: أَنَا أُحَدِّثُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؛ إِنَّهَا جَرَّتْ بِالرَّحَى حَتَّى أَثْرَتْ فِي يَدِهَا، وَحَمَلَتْ بِالْقَرْيَةِ حَتَّى أَثْرَتْ فِي نَحْرِهَا. فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْخَدَمُ أَمَرْتُهَا أَنْ تَأْتِيكَ تَسْتَعْدِمُكَ خَادِمًا يَقِيمُهَا حَرَّ مَا هِيَ فِيهِ. فَقَالَ: اتَّقِيَ اللَّهَ يَا فَاطِمَةُ وَأَدِّي فَرِيضَةَ رَبِّكَ، وَاعْمَلِي عَمَلَ أَهْلِكَ، وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ فَسَبِّحِي ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَاحْمِدِي ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَكَبِّرِي أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ. فَذَلِكَ مِائَةٌ هِيَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ خَادِمٍ. قَالَتْ: رَضِيتُ عَنِ اللَّهِ وَعَنْ رَسُولِهِ ﷺ، وَلَمْ يُخْدِمْهَا]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةَ إِلَّا النَّسَائِيَّ.

9. (3301)- Ebu'l-Verd İbnu Sümâme anlatıyor: “Hz. Ali (radıyallahu anh) İbnu Ağyed'e dedi ki: “Sana kendimden ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma (radıyallahu anhâ)'dan -ki o, babasına, ailesinin en sevgili olanı idi- bahsedeyim mi?”

“Evet, bahsedin!” dedim. Bunun üzerine:

“Fâtıma radıyallahu anhâ değirmen çevirirdi; elinde yaralar meydana gelirdi. Kırba ile su taşırdı. Bu da boynunda yaralar açtı. Evi süpürüyordu. Üstü başı toz-toprak oldu. (Bu sıralarda) Rasûlullah'a bir kısım köleler getirilmişti. Fâtıma'ya:

“Babana kadar gidip bir köle istesen!” dedim. Gitti. Aleyhisselâtu vesselâm'ın yanında bazılarının konuşmakta olduklarını gördü ve geri

döndü. Ertesi gün Resulullah Fâtıma'ya gelerek:

“Kızım ihtiyacın ne idi?” diye sordu. Fâtıma sükût edip cevap vermedi. Ben araya girip:

“Ben anlatayım Ey Allah'ın Resûlü!” dedim ve açıkladım: “Fâtıma'nın de-ğirmen kullanmaktan elleri yara oldu, kırba ile su taşımaktan da omuzları incindi. Köleler gelince ben kendisine, size uğramasını, sizden bir hizmetçi istemesini ve böylece biraz rahata kavuşmasını söyledim. Bu açıklamam üzerine Resulullah:

“Ey Fâtıma, Allah'tan kork, Allah'a olan farzlarını eda et, âileyin işle-rini yap. Yatağına girince otuzüç kere sübhanallah, otuzüç kere elhamdülil-lah, otuzdört kere Allahakber de. Böylece hepâi yüz yapar. Bu senin için hizmetçiden daha hayırlıdır..” buyurdular. Fâtıma (radıyallahu anhâ):

“Allah'dan ve Allah'ın Resulünden razıyım” dedi. Resulullah ona hizmetçi vermedi.” [Buharî, Fedâilul Ashâb 9, Humus 6, Nafakât 6,7, Da'avât 11; Müs-lim, 80, (2727); Tirmizî, Da'avât 24, (3405); Ebu Dâvud, Harâc 20, (2988, 2989), Edeb 109, (5062, 5063).]

AÇIKLAMA:

1- Burada, bidayet-i İslâm'da kadınların ev işlerinde çalıştıklarını görmek-teyiz. Hatta Hz. Peygamber'in en sevgili kızı Fâtıma'nın, ev işlerinin en ağırını, en çok rahatsız edenini bile yaptığını, bu yüzden ellerinin yara, omuzlarının ezik ve bere içinde kaldığını görmekteyiz. Bu çeşit rivayetler çoktur. Resulullah'ın baldızı Esmâ (radıyallahu anhâ)'nın tarlada çalıştığı, ata yem hazırladığı, at t-mar ettiği rivayetlerde belirtilmiştir.

Sadedinde olduğumuz rivâyet, bu işleri bir peygamber kızının yaptığını, hiz-metçi istediği zaman Resulullah'ın hizmetçi vermeyip ondan daha hayırlı olan bazı tesbihâtı tavsiye ettiğini göstermektedir. Şu halde bu işlerin kadınlar tara-fından yapılmasını, Efendimiz normal ve tabii karşılamaş olmaktadır.

Hadisin bazı vecihlerinde, Resulullah, “Suffa Ashabı ihtiyaç içerisinde kıvr-ınırken ben size hizmetçi veremem...” mealinde cevap vermiş, “fazla köle olsa satıp, parasıyla Suffa Ashabı'nın bazı ihtiyaçlarını karşılamaya çalışacağını” belirtmiştir. Bazı rivayetlerde: “Bedir yetimleri (ihtiyaçta) sizi geçti”; bir başka rivayette: “Ey Fâtıma sabret, kadınların en hayırlısı ailesi-ne faydalı olandır” der. Hülâsa hadis, çok farklı vecihlerle rivâyet edilmiştir. Hepsinde pek faydalı ziyadeler var.

2- BAZI FEVAİD: Alimler, muhtelif vecihlerindeki ziyadeleri de nazar-ı dik-kate alarak bu hadisten pek çok ibretler, düsturlar, hükümler çıkarmışlardır. Ba-zılarını kaydediyoruz:

★ Resulullah uyku sırasında muhtelif zikirlerin okunabileceğini belirtmiş-

tir. İsteyen bunlardan birini veya birkaçını okuyabilir. Şartlara, ahvâle, eşhasa ve evkâta göre bunlardan her birinin ayrı bir fazileti vardır.

★ İbnu Battâl: “Bu hadiste, fakirliği zenginlikten üstün addedenlere delil var. Çünkü Resulullah: “Size hizmetçiden daha hayırlı olanı söyleyeyim mi?” demiş ve onlara zikir öğretmiştir. Eğer zenginlik üstün olsaydı onlara hizmetçi verirdi ve zikri de öğretirdi. Şu halde hizmetçi vermeyip zikir talimiyle yetinmesi, Efendimizin onlara Allah indinde daha hayırlı olanı tercih ettiğini gösterir” demiştir.

İbnu Hacer buna itiraz eder ve der ki: “Bu iddia, Hz. Peygamber’in yanında fazla hizmetçi olmasına rağmen böyle yapması halinde doğrudur. Halbuki rivayetler açıkça ifade ediyor ki, Resulullah, satıp parasını Ehl-i Suffe’nin veya Bedir yetimlerinin nafakasına harcamak için bunlara hizmetçi vermemiştir.” Buradan hareketle Kadı İyaz: “Bu hadiste “Fakir zenginden efdaldır” hükmünü çıkaranlara delil yoktur” der.

★ Hadiste gelen “hayırlı olma” meselesinde de ihtilaf edilmiştir. Kadı İyaz, hadisin zâhirine göre: “Resulullah, onlara âhiretle ilgili amelin, her hâl ve kârda dünya işlerinden daha hayırlı olduğunu öğretmek istemiştir. Onlara hizmetçi vermek mümkün olmayınca, bununla yetindi, sonra istekleri olmayınca, onlara istediklerinden daha efdal ecir hâsıl edecek bir zikir öğretti” der.

Kurtûbi de: “Onları zikre havale etti, tâ ki bu, ihtiyaç halinde, duanın yerine geçsin yahut da Resulullah kendisi için sevdiğini kızı için de sevmesi sebebiyle böyle yaptı, çünkü Aleyhissalatu vesselam, eciri büyük olması sebebiyle fakrı ve sabrederek onun sıkıntısına katlanmayı tercih ediyordu” der.

Mühelleb de şöyle der: “(Aleyhissalâtu vesselâm) kızına, âhirette ona daha çok fayda verecek olan zikri öğretti. Ehl-i Suffe’yi ise, onlar nefislerini karın tokluğuna, ilim dinlemeye ve sünnet öğrenmeye vakfettikleri, mal ve iyâl kesbini düşünmedikleri için tercih etti.”

★ Bu hadis, humus’un taksiminde ilim talebelerinin öne alınması gereğini ifade eder.

★ Hadis Selef-i Sâlih’in içinde bulunduğu geçim darlığı, kıtlık ve sıkıntıyı gösterir. Allah onları, dünyaya tabi olmaktan korumak için, elde etme imkanına rağmen dünyaya bulaştırmamış, ondan uzak tutmuştur. Bu, enbiya ve evliyanın büyük çoğunluğunun yoludur.

★ İsmâil el-Kâdi: “Bu hadis, humusu İmamın dilediği gibi taksim edeceğini gösterir. Çünkü köleler, humus’tandır. Humus’un beşte dördü ganimetcilerin hakkıdır” der. İmam Malik ve bazıları böyle hükmetmiştir.

★ Mühelleb der ki: “Hadiste, kişinin âhireti dünyaya tercihte kendi gittiği

yola, ehlini de sevketmesinin örneği vardır, yeter ki onların da bu işe gücü yetsin.”

★ Bazı âlimler: “Kişi, kızının ve kocasının evine izin almadan girebilir, yataklarına oturabilir” demiş ise de, diğer bir kısım alimler rivâyetin bir veçhinde “izin alarak girdi” kaydını göstererek “izinsiz girme” istidlâline karşı çıkmıştır.

İKİNCİ FASIL
KADININ KOCA ÜZERİNDEKİ HAKKI

۱- عن أبي هريرة رضى الله عنه قال [قال رسول الله ﷺ: استوصوا بالنساء فإن المرأة خلقت من ضلع وإن أعوج ما في الضلع أعلاه. فإن ذهبت تقيمه كسرته، وإن تركته لم يزل أعوج، فاستوصوا بالنساء خيراً].
أخرجه الشيخان والترمذى.

1. (3302)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Kadınlara hayırhah olun, zira kadın bir eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Eyeği kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi hâline bırakırsan eğri halde kalır. Öyleyse kadınlara hayırhah olun.” [Buharî, Nikâh 79, Enbiya 1, Edeb 31, 85, Rikâk 23; Müslim, Radâ 65, (1468); Tirmizî, Talâk 12, (1188).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde rivayet edilmiştir. Burada zikri gereken ziyâdeli bir veçhi şöyle: “Kadın eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Asla bir istikamet üzere doğru olmayacaktır. Ondan istifâde etmek istersen eğri hâliyle istifâde et, doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Onun kırılması,boşanmadır.”

2- Hadis kadınların kendilerine has tabiatları olduğuna, bu tabiatın fitrî olup istenen şekilde değiştirilemeyeceğine, onu kendi tabii şekliyle kabul etmek, mevcut hali üzere uyum yapma yolları aramak icabettiğine, onların eğriliklerine tahammül etmek gerektiğine dikkat çekiyor. Aksi halde istenen şekilde bir istikamet vermek, onu kırmak demek olacaktır. Bu da boşanmadır. Hadisin bir veçhinde: “Kadın eyeğindedir, doğrultarsan kırarsın. Ona iyi muamelede bulun onusula yaşa” denir.

Bu veçhinden daha iyi anlaşılacağı üzere, Resulullah kadınların hassas bir maizaç üzere yaratıldıklarına, onlara iyi muamele yapıldığı takdirde onlarla uyum içinde yaşanabileceğine dikkat çekmektedir. İmam Gazâlî: “Kocanın karısı ile iyi geçinmesi, ona karşı güzel ahlakla muamelede bulunması, kadının hakkıdır. Güzel ahlaktan murad kadına eza-cefa etmemek değil, onun ezasına tahammül

göstermektedir, Resulullah'ın yolundan giderek kadının taşkınlık ve gazabına karşı halîm selîm davranmaktadır" der. Bazı âlimler bu hadiste Resulullah'ın kadınlara olan şefkat ve merhametini görürler.

3- Hadis kadınların bidayette eyeği kemiğinden yaratıldığına da parmak basıyor. Yani ilk kadın Hz. Havva aleyhisselam'ın, Hz. Adem aleyhisselam'dan yaratıldığına dikkat çekiyor. Başka rivayetlerde daha sarfî olarak Hz. Havvâ'nın, Hz. Adem'in en kısa olan sol eyeği kemiğinden yaratıldığı ifade edilmiştir. Esâsen Kur'an muhtelif âyetlerinde insanlığın bir tek nefisten (Hz. Âdem'den) yaratılıp sonradan çoğaltıldığını açıklar. Ayette bir tek nefisten nasıl yaratıldılar? Eyeğisinden mi, hangi eyeğisinden? gibi teferruta girilmez. Nisa sûresindeki âyet şöyle:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً “ Ey insanlar sizi bir nefisten yaratan, ondan da zevcesi- ni (Havva'yı) yaratan Rabbinizden korkun. Sonra da o ikisinden çok sayıda erkek ve kadınlar yarattı” (Nisâ 1).

4- Âlimler kadınların eğriliği deyince onların hırçınlığı, hissiliği, aklen zayıf oluşu, en basit bir hâdisede boşanma talep etmesi, kocanın gücünü aşan talep ve isteklerde bulunması, aile sırrını ifşa etmesi, nankörce davranması, dedikodu yapması gibi umumiyetle fitrî olan zaaflarını anırlar. Şu halde Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste, kadınların bu fitrî hallerine dikkat çekerek, onların bu zaaflarını gidermeye kalkma yanlışlığına düşmeden, bu hallerine tahammül ederek geçinme yollarını aramayı tavsiye etmektedir. Onlarla güzel geçinmede nebevî tavsiyenin esasî tahammül, anlayış ve iyi davranıştır.

۲- وعن عمرو بن الأحوص رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّهُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ. لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاجِشَةٍ مُبِينَةٍ. فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَجٍ. فَإِنْ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا. أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا. فَحَقُّكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئَنَّ فَرْشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَلَا يَأْذَنَ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ، أَلَا وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ، وَطَعَامِهِنَّ]. أخرجه الترمذى.

«عَوَانٌ» جمع عانية وهي الأسيرة، شبه المرأة في دخولها تحت حكم الزوج بالأسير.

و «المبرحُ» الشديد والشاق.

2. (3303)- *Amr İbnu 'l-Ahvas (radıyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “Kadınlara karşı hayırhah olun. Çünkü onlar sizin yanınızda esirler gibidirler. Onlara iyi davranmaktan başka bir hakkınız yok, yeter ki onlar açık bir çirkinlik işmesinler. Eğer işlerlse yatakta yalnız bırakın ve şiddetli olmayacak şekilde dövün. Size itaat ederlerse haklarında aşırı gitmeye bahâne aramayın. Bilesiniz, kadınlarınız üzerinde hakkınız var, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakkı var. Onlar üzerindeki hakkınız, yatağınızı istemediklerinize çiğnetmemeleridir. İstemediklerinizi evlerinize almamalarıdır. Bilesiniz onların sizin üzerinizdeki hakları, onlara giyecek ve yiyeceklerinde iyi davranmanızdır.” [Tirmizî, Tefsîr Tevbe, (3087).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis karı-koca arasındaki karşılıklı hak ve vazifeleri tesbitte temel nasslardan biridir. *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'in veda hutbesinden bir parçadır. Tirmizî'deki aslı çok daha uzundur. Burada şunu hatırlatmamızda fayda var: Bu hadis, İslam'ın insanlık tarihinde icra ettiği büyük inkılablardan birine temas etmektedir: “Kadın hakları”. *Kadın hakkı* mefhumu sadece cahiliye Arablarına yabancı bir mefhum değildir. Yakın zamana kadar Batı dünyası dahil, bütün insanlığın meçhûlü idi. İlk defa İslam, kadının da hukukundan bahsetmiş, erkekle hukukî eşitliğe yükseltmiştir. Hz. Ömer der ki: “(Cahiliye devrinde) Allah'ın kadınlar hakkında koyduğu hükümler gelinceye kadar biz onlara hiçbir değer atfetmezdik.”

2- Hadîsteki *istfisa* vasiyet kabul etmek mânasına gelir. Yani *Resulullah* şöyle demiş olmaktadır: “Ben kadınlar hakkında hayır tavsiye ediyorum, siz onlar hakkındaki bu tavsiyemi kabul edin.” Bazı alimler: “Kadınlar hakkın-da kendinizden hayır arayın” veya: “Biriniz diğerinizden kadınlar hakkında hayır talebetsin” şeklinde anlamanın da uygun olacağını söylemiştir.

3- Hadisin müteakip kısmı şu mânada anlaşılmalıdır: “Siz kadınlar hakkında, bu hayırhahlık dışında başka bir davranışa yetkili değilsiniz, onlara kötü davranma hakkına sâhip değilsiniz, yeter ki çirkin bir iş yapmasınlar...”

Şu halde onlara kötü davranma hakkı, onların “çirkin iş” yapmalarıyla doğuyor. Çirkin bir iş yapmadıkları müddetçe erkek kötü davranma hakkına sahip değildir. Kötü davranırsa hakkı olmayan bir iş, yani zulüm yapmış olur. Bunun

Allah katında mes'uliyeti vardır.

Çirkin iş nedir? Ayette nüşûz diye geçen kelime hadiste fâhişe diye gelmiştir. Hatta bu hadîsi, mezkur âyetin tefsiri olarak bile görmemiz mümkündür. en-Nihâye'ye göre, fuşş, fevahiş, fâhişe Allah'a isyan ve günah nev'inden işlenen fiillerin pek çirkinlerine denir. Bunların en çirkinini zina olduğu için çoğunlukla fâhişe, zina mânasında kullanılır. Hattâ dilimizde fuşş deyince nerdeyse zinâyı, fâhişe deyince de zâniyeyi kastederiz. Fâhiş bir hata, fâhiş bir fiyat dediğimiz zaman kelimeyi aslı mânasında kullanmış oluruz. Şu halde hadiste geçen fâhişe, mübeyyine, "pek açık olay çirkinlik" diye anlaşılmalıdır. Hadiste kastedilen şey de, gerek sözle, gerekse fiille işlenen her çeşit çirkinlikler, ahlaksızlıklar olmalıdır. Bu tâbiri "zina" olarak anlamak mümkün değildir. Çünkü zinâ fazîhasının dindeki hükmü, dayakla nihayet bulan bir terbiye vetiresi değil, recm denen ağır bir cezadır.

4- Yatakta yalnız bırakmayı, *İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ "yatakta sırtını dönüp konuşmamaktır"* diye tefsir etmiştir. Ancak "*Bir başka yatağa geçmek*" diye tefsir eden de olmuştur.

5- *Şiddetli olmayan dövme mevzuunda Nevevî şu açıklamayı sunar: "Şiddetli dövme (darb-ı müberrih) şiddetli, ağır dövmedir. Hadis buna izin vermiyor. Hadisin manası: "Kadınları şiddetli ve ağır olmaksızın dövün" demektir." Berh, meşakkat demektir. Gayr-ı müberrih tabiri dilimizde umumiyetle yaralayıcı olmaksızın diye tercüme edilmiştir. Ancak, kelimenin aslı yara'dan ziyade, meşakkati, fazla acı'yı ifade etmektedir.*

Resulullah, "Size itaat ederlerse aşırı gitmeyin" buyurarak, "kendilerinden istenen hususlara riâyet etmeleri hâlinde, zulmen yataklarını ayırmak, dövme gibi muamelelerde bulunmayın, kötü davranmaya bahâne aramayın" demek istemiştir.

6- Erkeğin kadın üzerindeki hakkı olarak zikredilen "*yatağı, istenmeyece çignetmemesi*" tabirini Nevevi şöyle açıklar: "*Bunun mânası, evlerinize girip oturmalarını istemediğiniz kimselerden hiçbirine bu hususta müsaade etmemeleridir. Bunun yabancı bir erkek olması ile, kadının akrabalarından bir kadın olması arasında fark yoktur. Yasak bunların hepsine şâmilidir.*"

۳- وعن حكيم بن معاوية عن أبيه رضي الله عنه قال: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَا حَقُّ زَوْجَةٍ أَحَدِنَا عَلَيْهِ؟ قَالَ: أَنْ تُطْعِمَهَا إِذَا طُعِمْتَ، وَأَنْ تَكْسُوَهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ، وَلَا تُضْرِبَ الْوَجْهَ، وَلَا تُقَبِّحَ، وَلَا تَهْجُرَ إِلَّا فِي الْبَيْتِ].
أخرجه أبو داود.

3. (3304)- *Hakîm İbnu Mu'âviye babası Mu'âviye (radiyallahu anh)*'den anlatıyor: “*Ey Allah'ın Resûlü! dedim, bizden her biri üzerinde, zevcesinin hakkı nedir?*”

“*Kendin yiyince ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbîh etmemen, evin içi hariç onu terketmemen.*” [Ebu Dâvud, Nikâh 42, (2142, 2143, 2144).]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce kaydedilen hadisteki dövme ruhsatına burada bir kayıt zikredilmektedir: *Başa vurmamak.. Resulullah*, kadın dayağı haketse bile, başına vurulmamasını, onun haklarından biri olarak zikretmektedir. Alimler, te'dib sırasında başa vurmaktan kaçınmanın *vâcib* olduğunu belirtirler.

2- *Takbîh etmek*, kötü söz söylemek mânasında anlaşılmalıdır. Yani her çeşit rencide edici sözler... Hakaret etmek, sebbetmek, ayıplamak, beddua etmek, lanetlemek vs. Bütün bunları İslam yasaklamıştır. Erkek, hanımına karşı rencide edici sözlere dilini alıştıracak olursa, kadın da dayanamayıp mukabele etti mi dirlik kalmaz. Bu çeşit küçük görülen davranışlar, aile huzurunu bozup, boşanmaya kadar götürülebilir. Halbuki boşanma, gerek erkek, gerek kadın ve gerekçe çocuklar için büyük bir yıkım ve şekâvettir.

3- *Evin içi hâriç onu terketmemek* tâbiri, yine önceki hadiste geçen “*yatakta terketme*”nin açıklanması mâhiyetindedir. *Kadını yatakta terketmek*, bir başka eve, bir başka mahal ve hatta şehre gitmek şeklinde de gerçekleşebilir. Ancak *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*, o ihtimale binâen meseleye açıklık getirmiştir. Kadın *yatakta terk*'le cezalandırılacaksa bu müştereken yaşanan meskenin içerisinde cereyân etmelidir. Aynı ev içerisinde bir başka odaya veya aynı oda içerisinde bir başka yatağa geçme şeklinde olabilir. Ne kadını evden uzaklaştırmak, ne de erkek, evi terketmek şeklinde bir “*yatakta ayırma cezası*” İslamî değildir. Esasen *Tercümân'ül-Kur'an* olan *İbnu Abbâs (radiyallahu anh)*'in bunu “*aynı yatakta kadına arkasını dönüp konuşmamak*” şeklinde açıkladığını önceki hadiste kaydetmiştik.

ÜMMÜ ZER' HADİSİ

3305 ۱- عن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [جَلَسَ إِحْدَى عَشْرَةَ أَمْرَأَةً قَتَاهَدْنَ وَتَعَاقَدْنَ أَنْ لَا يَكْتُمَنَّ مِنْ أَنْخَبَارِ أَرْوَاجِهِنَّ شَيْئًا. قَالَتْ: الْأُولَى: زَوْجِي لَحْمٌ جَمَلٌ غَثٌ عَلَى رَأْسِ جَبَلٍ. لَا سَهْلٌ فَيَرْتَقِي وَلَا سَمِينٌ فَيَتَّقِلُ؛ وَفِي رِوَايَةٍ

للبخارى: فَيَنْتَقِي. قَالَتِ الثَّانِيَةُ: زَوْجِي لَا أُبْثُ خَبْرَهُ، إِنِّي أَخَافُ أَنْ لَا أَدْرَهُ
 إِنَّ أَدْرَهُ أَذْكَرُهُ أَذْكَرُ عُجْرَهُ وَبُجْرَهُ. قَالَتِ الثَّلَاثَةُ: زَوْجِي الْعَشَقُّ. إِنْ أَنْطَقَ أُطَلِّقُ،
 وَإِنْ أَسْكُتَ أُعَلِّقُ. قَالَتِ الرَّابِعَةُ: زَوْجِي كَلِيلُ نَهَامَةَ، لِأَحْرٍ وَلَا قَرٍّ، وَلَا
 مَخَافَةَ وَلَا سَامَةَ. قَالَتِ الْخَامِسَةُ: زَوْجِي إِنْ دَخَلَ فِهْدٌ، وَإِنْ خَرَجَ أُسَيْدٌ،
 وَلَا يَسْأَلُ عَمَّا عَهْدٌ، قَالَتِ السَّادِسَةُ: زَوْجِي إِنْ أَكَلَ لَفٌّ، وَإِنْ شَرِبَ
 أَشْتَفَّ، وَإِنْ أَضْطَجَعَ التَّفُّ، وَلَا يُوَلِّجُ الْكَفَّ لِيَعْلَمَ الْبَيْتُ. قَالَتِ السَّابِعَةُ:
 زَوْجِي عَيَّيَاءٌ أَوْ غَيَّيَاءٌ طَبَّاقَاءُ، كُلُّ دَايٍ لَهُ دَوَاءٌ، شَجَّكَ أَوْ فَلَكَ أَوْجَمَعَ
 كَلًّا لَكَ. قَالَتِ الثَّامِيَةُ: زَوْجِي الْمَسُّ مَسُّ أَرْسَبٍ، وَالرَّيْحُ رَيْحُ زَرْبٍ. قَالَتِ
 التَّاسِعَةُ: زَوْجِي رَفِيعُ الْعِمَادِ، طَوِيلُ النَّجَادِ، عَظِيمُ الرَّمَادِ، قَرِيبُ الْبَيْتِ مِنَ
 النَّادِ. قَالَتِ الْعَاشِرَةُ: زَوْجِي مَالِكٌ، وَمَالِكٌ؟ مَالِكٌ: خَيْرٌ مِنْ ذَلِكَ، لَهُ إِبِلٌ
 كَثِيرَاتُ الْمَبَارِكِ، قَلِيلَاتُ الْمَسَارِحِ. وَإِذَا سَمِعْتَ صَوْتَ الْمِزْهَرِ أَيَقِنَّ أَنْهِنَّ
 هَوَالِكٌ. قَالَتِ الْحَادِيَةَ عَشْرَةَ: زَوْجِي أَبُو زَرَعٍ. وَمَا أَبُو زَرَعٍ؟ أَنَاسٌ مِنْ
 حُلِيِّ أَدْنَى. وَمَلَأٌ مِنْ شَحْمِ عَضُدِي. وَبَجَّحْنِي فَبَجَّحْتِ إِلَى نَفْسِي. وَجَدْنِي
 فِي أَهْلِ غُنَيْمَةِ بِشِقِّ. فَجَعَلْنِي فِي أَهْلِ صَهِيلٍ وَأَطِيطٍ وَدَائِسٍ وَمُنْقٍ. فَعِنْدَهُ
 أَقُولُ فَلَا أَقْبَحُ. وَأَرْقُدُ فَأَنْصَبُ. وَأَشْرَبُ فَأَتَقَبَّحُ. أُمُّ أَبِي زَرَعٍ. فَمَا أُمُّ أَبِي
 زَرَعٍ؟ عَكُومُهَا رَدَاخٌ. وَبَيْتُهَا فَسَاخٌ. ابْنُ أَبِي زَرَعٍ. فَمَا ابْنُ أَبِي زَرَعٍ؟
 مَضْجَعُهُ كَمَسَلٌ شَطْبِيَّةٌ، وَيُسَبِّعُهُ ذِرَاعُ الْجَفْرَةِ. بِنْتُ أَبِي زَرَعٍ، فَمَا بِنْتُ
 أَبِي زَرَعٍ؟ طَوْعُ أَبِيهَا، وَطَوْعُ أُمِّهَا، وَمَلَأُ كِسَائِهَا. فِي رَوَايَةٍ: وَصَفْرُ
 رِدَائِهَا، وَغَيْظُ جَارَتِهَا. جَارِيَةُ أَبِي زَرَعٍ، فَمَا جَارِيَةُ أَبِي زَرَعٍ؟ لَا تُبْثُ
 حَدِيثَنَا تَبْثِيئًا، وَلَا تَنْقُتُ مِيرَتَنَا تَنْقِيئًا، وَلَا تَمْلَأُ بَيْتَنَا تَعْشِيئًا. قَالَتْ: جَرَجَ
 أَبُو زَرَعٍ وَالْأَوْطَابُ تَمْحُضُ فَلَقِي أَمْرًا مَعَهَا وَلَدَانِ لَهَا كَالْفَهْدَيْنِ: يَلْعَبَانِ
 مِنْ تَحْتِ حَصْرِهَا بِرُمَّانَتَيْنِ. فَطَلَّقْنِي وَتَكَحَّهَا، فَتَكَحَّتْ بَعْدَ رَجُلٍ سَرِيًّا،

رَكِبَ شَرِيًّا، وَأَخَذَ حَطِيًّا، وَأَرَاخَ عَلَيَّ نَعْمًا ثَرِيًّا، وَأَعْطَانِي مِنْ كُلِّ رَائِحَةٍ زَوْجًا؛ وَقَالَ: كُلِّي. أُمُّ زَرْعٍ: وَمِيرِي أَهْلِكِ. قَالَتْ: فَلَوْ جَمَعْتُ كُلَّ شَيْءٍ أَعْطَانِيهِ مَا بَلَغَ أَصْغَرَ آيَةِ أَبِي زَرْعٍ. قَالَتْ: عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كُنْتُ لَكَ كَأَبِي زَرْعٍ لِأُمِّ زَرْعٍ. أخرجه الشيخان.

وقد سقط حديث أم زرع من تجريد قاضى القضاة، وقد أثبتته هنا من جامع الأصول لشهرته، وقد أفرد شرح هذا الحديث بالتأليف، وقد رأيت أن أذكرها هنا من الكلام عليه ماتمس إليه الحاجة مما لا بد منه. فأقول وبالله التوفيق:

قول الأولى: «زوجى لحمٌ جميلٌ غثٌ» أى مهزول.

«على رأسِ جبَلٍ» أى صعب الوصول إليه. وصفته بقلّة الخير، تقول: هو كلحم الجمل لا كلحم الضأن، ومع ذلك مهزول ردىء صعب المتناول لا يوصل إليه إلا بمشقة شديدة.

وقول الثالثة: «لَا أُبْثُ خَيْرَهُ» أى لا أنشره وأشيعه.

وقولها: «إِنِّي أَخَافُ أَنْ لَا أَذَرَهُ» أى خيره طويل، إن شرعت في تفصيله لا أقدر على إتمامه لكثرتة.

«وَالْعُجْرُ وَالْبُجْرُ» المراد بهما عيوبه الباطنة وأسراره الكامنة.

«وَالْعُجْرُ» تعقد العصب والعروق حتى ترى ناتئة في الجسد.

«وَالْبُجْرُ» نحوها إلا أنها في البطن خاصة.

قول الثالثة: «زوجى العَشَنُّ» هو الطويل بلا نفع. فإذا ذكرت عيوبه طلقنى،

وإن سَكَتُ عنها علقني، فتركني لا عِزْباً وَلَا مُزْوَجةً. قَالَ اللهُ تَعَالَى:
(فَتَدْرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ).

وقول الرابعة: «زوجي كليل تهامة. لا حرٌّ وَلَا قُرٌّ، وَلَا مَخَافَةَ وَلَا سَامَةَ»
هذا وصف بليغ، وصفته بعدم الأذى، وبالراحة، ولذاذة العيش، والاعتدال. كليل
تهامة: الذي لا حرّ فيه ولا يرد مفرطين، أنها لا تخاف غائلته لكرم أخلاقه، ولا
تخشى منه ملاً ولا سامة.

وقول الخامسة: «زوجي إن دَخَلَ فَهَدَّ إِلَى آخِرِهِ» هذا مدح بليغ، وصفته
بكثرة النوم إذا دخل بيته وعدم السؤال عما ذهب من متاعه وما بقي لقولها
(وَلَا يَسْأَلُ عَمَّا عَهِدَ) أي عما عهدته في البيت من متاعه وماله لكرمه.
وقولها «وإن نَخَرَجَ أَسَدٌ» أي إذا خرج إلى الناس ومارس الحرب كان
كالأسد، تصفه بالشجاعة.

وقول السادسة: «زوجي إن أَكَلَ لَفًّا» أي أكثر من الطعام وخلط
من صهوفه حتى لا يبقى شيئاً.

«وإن شَرِبَ اشْتَفَّ» أي استوعب جميع ما في الإناء.
«وَلَا يُولِجُ الكَفَّ لِيَعْلَمَ البَثُّ» هذا ذم له. أرادت أنه إذا اضطجع ورقد
التف في ثيابه ناحية ولم يضاجمني ليعلم ما عندي من محبته ولا بثّ هناك إلا
حبة الذنوّ من زوجها.

وقول السابعة: «زوجي عَيَاءٌ أَوْ غَيَاءٌ» إلى آخره.
«عَيَاءٌ» بمهملة ومعجمة، ومعناه بالمهملة الذي لا يُلقح وهو العين الذي تُعييه مُبَاضِعَةُ
النساعو يعجز عنها، وبالمعجمة: الذي لا يبتدي إلى مسلك من الغيابة وهي الظلمة.

ومعنى «طَبَاقَاءَ» المنطبقة عليه أموره. حمقاً، وقيل الغبى الأحمق القدم.
وقولها «كُلُّ دَاءٍ لَهُ دَوَاءٌ» أى جميع أدواء الناس مجتمعة فيه.
«وَالشَّجُّ» جرح الرأس.

«وَالْقُلُّ» الكسر والضرب. تقول: أنا معه بين جرح رأس أو ضرب وكسر
عُضْوٍ أو جمع بينهما.

وقول الثامنة: «زَوْجِي الْمِسُّ مِسُّ أَرْنَبٍ، وَالرَّيْحُ رَيْحُ زَرْبٍ» (١) وصفته بلين
الخُلُقِ، والجانب، وحسن العشرة، وأنه طيب الريح أو طيب الشاء في الناس.
وقول التاسعة: «زَوْجِي رَفِيعُ الْعِمَادِ» إلى آخره. فرفيع العماد وصف له
بالشرف وسناء الذكر والرفعة في قومه.

«وَطَوِيلُ النَّجَادِ» بكسر النون وصف له بطول القامة، والنَّجَادِ حمائل السيف،
والطويل يحتاج إلى طول حمائل سيفه، والعرب تمدح بذلك.
«وَعَظِيمُ الرَّمَادِ» وصف له بالجود وكثرة الضيافة من اللحوم والخبز فيكثر
وقوده ويكثر رماده.

وقولها «قَرِيبُ الْبَيْتِ مِنَ النَّادِ» أى النادى، وهو مجلس القوم، وصف له
بالكرم والسؤدد لأنه لا يقرب البيت من النادى إلا من هذه صفته لأن الضيفان
يقصدون النادى، وأصحاب النادى يأخذون ما يحتاجون إليه في مجلسهم من البيت
القريب من النادى، وهذه صفة الكرام، والثناء بخلاف ذلك.

(١) هو نبت طيب الرائحة، وقيل هو شجرة عظيمة بالشام يجبل لبنان لا تثمر لها ورق
أخضر بين الخضرة والصفرة، وقيل هو حشيشة دقيقة طيبة الرائحة ليست ببلاد العرب.

وقول العاشرة: «زَوْجِي مَالِكٌ» إلى آخره. تقول هو خير مما أصفه به، له إبل كثيرة فهي باركة بفنائها لا يوجهها تسرح إلا قليلا عند الضرورة، ومعظم أوقاتها تكون باركة بفنائها، فإذا نزل به الضيف قراهم من ألبانها ولحومها.

«وَالْمِزْهُرُ» بكسر الميم: عود الغناء الذي يضرب به. وأرادت أن زوجها عود إبله إذا نزل به الضيفان انتحر لهم منها، وإتيانهم بالعيدان والمعازف والشراب، فإذا سمعت الإبل صوت المِزْهُر علمن أنه قد جاءه الضيفان وأنهن منحورات هوالك.

وقوله الحادية عشرة «زَوْجِي أَبُو زَرْعٍ» إلى آخره.

فمعنى «أُنَّاسٌ» بنون ومهمله من النوس وهي الحركة من كل شيء متدل. «وَأُدُنِّيُّ» بتشديد الياء على التثنية: أى حلائى قِرْطَةَ وَشُنُوفاً فيها فهى تُنُوس: أى تتحرك لكثرتها.

ومعنى «مَلَأُ مِنْ شَحْمٍ عَضُدِيَّ» أى أسمى وملاً بدنى شجماً لأن العضدين إذا سمنوا فغيرهما أولى.

ومعنى «بَجَّحْنِيَّ» بتشديد الجيم.

«فَبَجَّحْتُ» بكسر الجيم وفتحها، والفتح أفصح. أى فرحتى ففرحت وعظمتى فعظمت عند نفسى.

وقولها «وَجَدْنِي فِي أَهْلِ غُنَيْمَةٍ» بضم الغين تصغير الغنم، أرادت أهلها كانوا أصحاب غنم لا أصحاب خيل وإبل، لأن الصهيل أصوات الخيل، والأطيط أصوات الإبل وحنينها، والعرب إنما تعتد بأصحابها لا بأصحاب الغنم.

وقولها «بِشَقِّ» بكسر الشين وفتحها. قال أبو عبيد: هو بالفتح والمحدثون يكسرونه. بفتح شق جيل: أى ناحيته لقتلهم وقلة غنمهم.

وقولها «ودائس» هو الذى يدوس الزرع فى بيدة.

«ومُنَّق» بضم أوله وفتح ثانيه على المشهور، وقد يكسر، وتشديد القاف. والمراد به بالفتح عند الجمهور الذى يُنْقَى الطعام: أى يخرج من بينه وَقَشُورُهُ وَيُنْقِيهِ بِالْغُرْبَالِ: أى أنه صاحب زرع يدوسه ويُنْقِيهِ.

وقولها «فَعِنْدَهُ أَقُولُ فَلَا أَقْبِحُ» أى لا يقبح قولى فيرده بل يقبله منى.

«وَأَرْقَدُ فَأَتَّصِحُّ» أى أنام الصُّبْحَةَ: أى بعد الصباح لكفائتها بمن يخدمها.

وقولها «وَأَشْرَبُ فَأَتَفْتَحُ» بالنون بعد القاف وبالميم بدل النون. فمعناها بالميم: أروى حتى أدع الشراب من شدة الرى، وبالنون أُقَطِّعُ الشراب وأتمهل فيه. «وَالْعُكُومُ» الأعدال وأوعية الطعام.

«وَالرِّدَاخُ» العظيمة الكبيرة.

«وَيَبِيئُهَا فَسَاخٌ» بفتح الفاء وتخفيف السين المهملة، أى واسع.

وقولها «مَضْجَعُهُ كَمَسَلٌ» بفتح الميم والسين المهملة وتشديد اللام.

«وَشَطْبَةٌ» بشين معجمة مفتوحة ثم طاء مهملة ساكنة ثم موحدة ثم هاء: ما شُطِبَ من جريدة النخل: أى شُقَّ لأن الجريدة يشقق منها قضبان. فمرادها أنه مهفهب قليل اللحم كالشطبية، وهو ما يمدح به الرجل، وقيل أرادت أنه كالسيف يسل من غمده.

وقولها «وَتُشْبِعُهُ ذِرَاعُ الْجَفْرَةِ» الذراع مؤنثة وقد تذكر. والجفرة بفتح الجيم الأثنى من أولاد المعز، وقيل من الضأن، وهى ما بلغت أربعة أشهر وفُصِلت عن أمها، وأرادت أنه قليل الأكل، والعرب تمدح به.

وقولها «طَوَّعُ أَيْبَاهَا وَطَوَّعُ أُمَّهَا» أى مطيعة لهما متقادة لأمرهما.

ومعنى «مِلءُ كِسَائِهَا» ممتلئة الجسم سمينة. وفي رواية صِفْرُ رِدَائِهَا بكسر الصاد والصفر الخالي: أى ضامرة البطن.

«وَعَيْظُ جَارَتِهَا» المراد بالجارة هنا: الضرة أى يعيظ ضربتها ما ترى من حسنها وجهالها خلقاً وَحَلَقاً.

وقولها «لَا تَبُتُّ حَدِيثَنَا تَبِيثًا» بالثاء أى لا تشيعه وتظهره بل تكتمه.

«وَلَا تُنْقُتُ مِيرَتَنَا» الميرة الطعام المجلوب. ومعنى لا تُنْقُتُ لا تفسدها ولا تفرقها وتذهب بها، وصفتها بالأمانة.

«وَلَا تَمَلَأُ بَيْنَنَا تَعْشِيشًا» بالعين المهملة أى لا تترك الكناسة والقمامة فيه متفرقة كعش الطائر بل هى مُصلحة للبيت معتنى بتنظيفه. وروى بالغين المعجمة من الغش فى الطعام.

«وَالْأَوْطَابُ» جمع وَطْبٍ بفتح الوا وسكون الطاء وهى أسقية اللبن التى يُمخض فيها. ومعنى «يَلْعَبَانِ مِنْ تَحْتِ حَضْرِهَا بِرُمَاتَيْنِ» قَالَ أَبُو عبيد: معناه أنها ذات كفل عظيم فإذا استلقت على قفاها نَأَى الكَفَلُ بها من الأرض حتى تصير تحتها فَجْوَةٌ يجرى فيها الرمان.

«وَالسَّرِيُّ» بالمهملة السيد الشريف وقيل السخى

«وَالشَّرِيُّ» بالمعجمة: الفرس الفائق الخيار.

«وَالْحَطَى» بفتح الحاء المعجمة وكسرها والفتح أشهر: الرمح منسوب إلى الخط: قرية بساحل البحر عند عَمَانَ، وسميت الرماح حَطِيَّةً لأنها تحمل إلى هذا الموضع وتُنقَب فيه.

«وَأَرَاخٌ عَلَى نَعْمَاتِيَّاءَ» أى أنى بها إلى مُرَاحِهَا وهو موضع مبيتها، والنعم الإبل والبقر والغنم.

«وَالثَّرِيُّ» بالثالثلة وتشديد الياء: الكثير من المال وغيره.

«وَأَعْطَانِي مِنْ كُلِّ رَائِحَةٍ» أَيْ مَا يَرُوحُ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالغَنَمِ وَالْعَبِيدِ.

«زَوْجًا» أَيْ اثْنَيْنِ.

«وَمِيرَى أَهْلِكَ» بِكَسْرِ الْمِيمِ مِنَ الْمِيرَةِ: أَيْ أَعْطَيْهِمْ وَأَفْضَلِي عَلَيْهِمْ، وَقَوْلُهُ ﷺ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «كُنْتُ لَكَ كَأَبِي زَرْعٍ لَأُمِّ زَرْعٍ» قَالَ الْعُلَمَاءُ: هُوَ تَطْيِيبٌ لِنَفْسِهَا وَإِيضًا لِحَسَنِ عَشْرَتِهِ إِيَّاهَا. وَمَعْنَاهَا أَنَا كَأَبِي زَرْعٍ وَكَانَ زَائِدَةً أَوْ لِلدَّوَامِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

1. (3305)- Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: “Onbir kadın oturup, kocalarının ahvalini haber vermede ve hiçbir şeyi gizlemeyecekleri hususunda birbirlerine kesin söz verip anlaştılar:

Birincisi (zemmederek): “Benim kocam (yalçın) bir dağın başındaki zayıf bir devenin eti gibidir. Kolay değil ki çıkılsın, semiz değil ki götürülsün” dedi. (Yani kocasının sert mizaçlı, huysuz, gururlu oluşuna, ailenin kendisinden istifade etmediğine işaret etti.)

İkincisi (de zemmederek): “Ben kocamın haberini fâş etmek istemem, çünkü korkarım. Eğer zikretmeye başlarsam büyük-küçük herşeyini söyleyip bırakmamam gerekir, (bu ise kolay değil)” dedi. (Bu sözülle kocasının çok kötü olduğuna işaret etti).

Üçüncüsü (zemmederek): “Benim kocam uzun boyludur, konuşursam boşanırım, konuşmazsam muallakta bırakılırım” dedi. (Bu da kocasının akılca kıt olduğunu belirtmek istedi).

Dördüncüsü (överek): “Kocam Tihâme gecesı gibidir. Ne sıcaktır, ne soğuktur. Ne korkulur, ne usanılır” dedi.

Beşincisi: “Kocam içeri girince pars⁽⁶⁾, dışarı çıkınca arslan gididir. Bana bıraktığı (ev işlerinden hesap) sormaz” dedi.

Altıncısı: “Kocam, yedi mi (üst üste katlayıp) çok yer, içti mi sömürür, yatı mı sarınır. Benim kederimi anlamak için (elbiseme) elini sokmaz.” (Bu da kocasının kendisiyle ilgilenmediğini, yiyip içmekten başka birşey düşünmediğini söylemek ister.)

Yedincisi: “Kocam tohumusuzdur (erlik yapmaktan acizdir). Her dert onundur (vücudunda çeşitli hastalıklar var). Başımı yarar, vücudumu yaralar, (bunla-

(6) Kârnus'ta Asım'ın açıklamasına göre pars, köpek gibi avda kullanılan bir hayvandır. Avladığını yemez, sahibine getirir, uykuyu çok sever. Hikâyede kadın, kocasının iyi kazamp ailesine getirdiğini, ailesinin harcama vs. işlerine karışmadığını ifade ediyor. Dışarda arslan olması, çalışıp kazanmasından kinaye olmalıdır.

rı yapmak için) herşeyi toplar, (her eline geçeni kullanır, vurur)” dedi.

Sekizincisi: “Onun (vücuduna) dokunmak tavşana dokunmak gibi (yumuşak)tır. Güzel kokulu bitki gibi hoş kokar” dedi.

Dokuzuncusu: “Kocamın direği yüksektir (evi rahattır), kılıcının kını uzundur (boylu posludur), ocağının külü çoktur, evi meclise yakın (misafirperver) bir adamdır” dedi.

Onuncusu: “Kocam mâliktir, hem de ne mâlik! Artık akıl ve hayalinizden geçen her hayra mâliktir. Onun çok devesi vardır. Develerin çökecek yerleri çok, yaylakları azdır. Çalgı sesini duydular mı helâk olacaklarını anlarlar. (Yani develer yayılmaya salınmaz, kesilmek üzere bekletilir, çalgı ve eğlence sesi duyunca kesileceklerini anlarlar demektir.)

Onbirincisi: “Kocam Ebu Zerr’dir. Amma ne Ebu Zerr’dir! Anlatayım: Kulaklarımı zinetlerle doldurdu, bazularımı yağla tombullaştırdı. Beni hoşnut kıldı, kendimi bahtiyar ve yüce bildim. O beni Şikk denen bir dağ kenarında bir miktar davarla geçinen bir âilenin kızı olarak buldu. Beni atları kişneyen, develeri böğüren, ekinleri sürülüp daneleri harmanlanan müreffeh ve mesud bir cemiyete getirdi. Ben onun yanında söz sahibiyim, hiç azarlanmam. (Akşam) yatar sabaha kadar uyurum. Doya doya süt içerim. Ebû Zerr’in annesi de var: Ümmü Ebû Zerr. Ama o ne annedir! Onun zahire anbarları büyük, hararları iri, evi geniştir.

Ebû Zerr’in oğlu da var. Ama ne nezaketli gençtir o. Onun yattığı yer, kılıcı çekilmiş kın gibidir. Onu dört aylık bir kuzunun tek budu doyurur, (az yer). Ebu Zerr’in bir de kızı var. Ama o ne terbiyelidir. Babasına itaatkârdır. Anasına da itaatkârdır. Vücudu elbisesini doldurur. Endamıyla (kuma ve akranlarını) çatlatır.

Ebu Zerr’in bir de câriyesi var. O ne sadakatli, ne iyi câriyedir. Aile sırrımızı kimseye söylemez, evimizin azığını asla ifsad ve israf etmez, evimizde çer çöp bırakmaz, temiz tutar. Nâmusludur, eve kir getirmez.

Bir gün Ebu Zerr evden çıktı. Her tarafta süt tulumları yağ çıkarılmak için çalkalanmakta idi. Yolda, bir kadına râstladı. Kadının, beraberinde, pars gibi çevik iki çocuğu vardı, koltuğunun altından kadının memeleriyle oynuyorlardı. (Kocam bu kadını sevmiş olacak ki) beni bıraktı, onunla evlendi. Ondan sonra ben de şeref sâhibi bir adamla evlendim. O da güzel ata binerdi. Hattî mızrağını alır ve akşam üzeri deve ve sığır nev’inden birçok hayvan sürer, bana getirirdi. Getirdiği her çeşit hayvandan bana bir çift verirdi. (Bu kocam da bana:)

“Ey Ümmü Zerr! Ye, iç ve akrabalarına ihsanda bulun!” derdi. Ümmü Zerr der ki: “Buna rağmen, ben bu ikinci kocamın bana verdiklerinin hepsini bir araya toplayam, Ebu Zerr’in en küçük kabını dolduramaz.”

Bu hadisi rivayet eden Hz. Aişe der ki: “Resulullah (aleyhissalâtu vesse-

lâm) (gönlümü almak için):

“Ey Aişe, buyurdular, ben sana Ebu Zerr’in Ümmü Zerr’e nisbeti gibiyim. (Şu farkla ki Ebu Zerr Ümmü Zerr’i boşamıştır, ben seni boşamadım. Biz beraber yaşayacağız).” [Buhârî, Nikâh 82; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe 92, (2448)].

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, çok veciz, edebi, teşbihli bir üslûb ve garib kelimelerle kadınlar arasında cereyan eden bir muhâvereyi nakletmektedir. Muhavere onbir kadın arasında geçmekte ve kadınlar kocalarını medh veya zemmederek anlatmaktadır. Rivayetin sanat yönü ve edebî zevki, tercümede maalesef kaybolmaktadır. Bu hadîsten, bunu rivâyet eden Hz. Aişe’nin edebî gücünü ve onun müstesna ve mümtaz şahsiyetini anlamak mümkündür.

2- Hadîste yer verilen teşbihlerle ifade edilmek istenen mânâyı tercüme sırasında parantez içi ilaveler veya dipnotlar halinde kısaca belirtmeye çalıştık. Âlimler bu teşbihleri daha da geniş açmışlar, hatta bazan aynı ibâreden birbirine ters düşen yorumlara gitmişlerdir. Zikri geçen onbir kadının şahsiyet ve isimlerini tesbite çalışanlar da olmuştur. Bazılarının ismi söylenmiş ise de bazıları mübhemliklerini korumuştur. Ancak isimden bahseden rivayetlerin mevsûk ve güvenilir olmadığını âlimler ayrıca belirtir. Bu çalışmamızda, çok gerekli olmayan teferruata yer vermediğimiz için, sadedinde olduğumuz rivayetle alâkalı bu nevi teferruata girmedik.⁽⁷⁾

3- Hadis Sahihey’de Hz. Aişe’nin rivayetidir. Sadece sondaki “Ey Aişe ben sana, Ebu Zerr’in Ümmü Zerr’e nisbeti gibiyim” kısmı merfudur. Ancak diğer bazı rivâyetlerde ve mesela Nesâî’nin Abbâd İbnu Mansûr’dan kaydettiği bir rivayette hadisin her tarafı merfudur. Hz. Aişe hadîse şöyle başlar: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki: “Ben sana, Ebu Zerr’in Ümmü Zerr’e nisbeti gibiyim” dedi. Ben de: “Ey Allah’ın Resülü, annem babama sana kurban olsun, Ebu Zerr’de kim?” diye sordum. Anlatmaya başladı: “Kadınlar toplandı...” ve hadisi böylece Aleyhissalatu vesselam sonuna kadar anlatır.

4- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVÂİD:

★ Kadınlara iyi muamelede bulunmak gerekir. Onlara gösterilecek yakınlık, mübah meseleler çerçevesinde sohbet, mizah bu iyi muamelenin bir parçasıdır. Resulullah bu hikâyeyi Hz. Aişe’den dinlemiş veya Hz. Aişe’ye anlatmıştır.

★ Erkek hanımına mizah yapmalı, şakalaşmalı, kadının şımarmasına mey-

(7) Hadîsle ilgili teferruat merak edenler Ahmed Davudoğlu’nun Müslim Şerhi’ne bakabilirler. 10, 308-315. (İbnu Hacer, hadisin şerhine tam yirmibeş sayfa tahsis eder.)

dan vermeyecek ölçüde kendisini sevdiğini ihsas etmeli ve hatta söylemelidir.

★ Hadiste malla övünmek yasaklanmakta, dinî meselelerdeki faziletin söylenmesinin câiz olduğu beyan edilmektedir.

★ Erkek, ailesine onlarla olan durumunu haber verebilir. Bilhassa yaptığı ihsanlara küfrân müşahede ettiği zaman bunu hatırlatması uygundur.

★ Kadın, kocasının kendisine yaptığı iyilikleri zikredebilir.

★ Erkek hanımlarından birine, diğerinin yanında söz ve fiille hususî bir ikramda bulunabilir. Ancak bu, diğerlerine çevre müncer olmamalıdır.

★ Çok evli olan kimse, kadınlarıyla, onların nöbetleri dışında da sohbet edebilir.

★ Eski ümmetlerden ibretli temsiller anlatılabilir.

★ Ruhları hafifletmek, gönülleri neşelendirmek maksadıyla bir kısım nükteli hikâyeler, nezih fıkralar anlatılabilir.

★ Kadınların, kocalarına sâdık ve vefâdar olmaya, nazarlarını onlara hasretdip, iyiliklerine şükranında bulunmaya teşvik var.

★ Kadın kocasından bildiği iyi ve kötü tarafları anlatabiliyor, tavsifte mübâlağaya da kaçabiliyor. Yeter ki bunu âdet haline getirmesin, bu durumda mü-rüvvetin kırılmasına sebep olur.

★ *Hattâbî*, “Kişiyi kendisinde bulunan bir kusuruyla zikretmek câizdir, yeter ki, bunu yapmaktan nefret ettirmek kastedilsin, bu gıybet sayılmaz” diye bir hüküm çıkarmış, ancak *Ebu Abdullah et-Teymî* buna karşı çıkıp şöyle demiştir: “Bu şekilde istidlâl Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın, kocasını gıybet eden kadını bizzat işitip, müdâhelede bulunmaması hâlinde doğru olurdu. Amma, hazır olmayandan yapılan hikâye böyle değil. Şöyle ki, halk içinde birisi: (Herhangi muayyen bir şahsı belirtmeden) “Beş para etmeyen bir kimsedir” diyecek olsa bunda bir mahzur yoktur.” *İbnu Hacer*, *Hattâbî*’nin de bunu kastetmiş olabileceğini söyleyerek, hakkındaki tenkidin yersiz olduğunu söyler.

Mazîrî der ki: “Böylesi bir özür beyanına, bu hadis yanında zikredilen kimse, kadınları kocalarının gıyabında konuşurlarken dinleyip onları bu davranışlarında ikrar etmiş olsaydı, ihtiyaç duyulurdu. Ama hadiste cereyan eden vak’a böyle değil. Hadiste Hz. Aîşe, Resulullah’a gâib, meçhul kadınların hallerini hikaye etmiştir. Şu halde burada özür aramak gereksiz. Şayet bir kadın, kocasının hoşlanmayacağı bir halini vasfetmiş olsa, bu davranış, Kur’an-ı Kerim’in haram ettiği gıybet olur; bu, konuşana da dinleyene de haramdır. Böyle bir konuşma sadece hâkimin huzurunda şikayet makamında yapıldığı taktirde haram olmaz. Ama tekrar edelim, bu söylediğimiz muayyen bir şahısla ilgilidir. Fakat şahsı

bilinmeyen meçhul birisi hakkında olursa bunu dinlemekte bir mahzur yoktur. Zira kişi, yanında zikredildiği kimsenin kendisini tanıdığını bilmesi halinde rahatsız olur.

Şurası da mâlum ki, bu şahıslar zaten meçhul kimseler. İsimleri şöyle dursun ne şahısları ne de zatları bilinmemektedir. Kadınların müslüman oldukları sabit değil ki haklarında gıybet hükmüne gidilsin. Öyleyse söylenen sebeple bununla istidlâl bâtil olur.”

★ Daha önce evlenmiş bir dulla nikâhlanmayı mekruh addedenleri, bu hadis te'yid etmektedir. Zira, Ümmü Zerr, ikinci kocasının elinden geldiğince kendisine iyilikler yapıp ikramlarda bulunduğunu itiraf etmesine rağmen, ilk göz ağrısı olan birinci kocasını unutamamakta ve ikinciyi evvelkiyle kıyaslıyarak alçaltmaktadır.

★ Sevgi kusuru örtmeye, görmemeye sevk etmektedir. Nitekim Ümmü Zerr önceki kocasının, kendisini boşanmış olmak gibi ciddi bir kötülüğüne rağmen, sevgisi sebebiyle hâlâ faziletlerini mübalağalı şekilde söylemektedir. Rivâyetin bazı veçhinde Ebu Zerr de onu boşamaktan pişmanlık ifâde etmektedir.

★ Hadîs, meçhul olması kaydıyla bir kadının vasfedilip mehâsininin erkekere söylenmesinin câiz olduğunu da göstermektedir. Muayyen bir kadının bir erkek yanında tavsifi veya kadından, yabancı bir erkeğin bakması haram olan kısımlarının zikri câiz değildir.

★ Benzetme (teşbih), benzetilenle benzeyenin her hususta eşitliğini gerektirmez. Nitekim Resulullah, “Ben sana Ebu Zerr gibiyim” demiştir. Maksudı, Ebu Zerr’le Ümmü Zerr arasındaki ülfetteki benzerliği hatırlatmaktadır; onun şerreti, çocukları, hizmetçisi, hanımını boşaması vs. değildir.

★ Kinaye ile boşama, niyetin mukarenetiyle gerçekleşir. Nitekim Resulullah Ebu Zerr’e kendisini benzetti, ama bununla Hz. Aişe’yi boşama niyeti yoktu. Halbuki Ebu Zerr karısını boşanmış birisi idi.

★ Mühelleb’e göre fazilet ehli hangi dinden olursa olsun, onun fazileti örnek alınabilir, taklid edilebilir. Zira Ümmü Zerr, Ebu Zerr’in iyi davranışlarını anlatınca Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu kendine örnek alarak, Hz. Aişe’ye söylediğini söylemiştir.

Kadı İyaz bu yoruma şu şekilde itiraz etmiştir: “Hadisin siyakında, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın Ebu Zerr’i örnek edindiğini gerektiren bir karine yok. Bilakis Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe’ye karşı davranışının, Ebu Zerr’in Ümmü Zerr’e karşı davranışına benzediğini ifâde etmiştir.”

Bu itirazı mâkul bulmamak mümkün değil, zira örnek almak, önceden kendinde olmayan bir şeyde olur. Böylece kişi bir başkasını örnek alarak, kendinde-

ki eksikliği giderir. Halbuki sadedinde olduğumuz rivayette *Resulullah*, aradaki benzerliğe dikkat çekmiştir. *Mühelleb*, hükmünü ümmet hakkında bazı kayıtlar tahtında ifade etse daha uygun olurdu: “*Güzel olan bir şeyi bir başka din mensubundan almak câizdir*” şeklinde. Bu durumda şu soru akla gelir: “*Acaba İslâm’ın ihmal ettiği bir güzellik var mıdır?*”

★ Kişiyi yüzüne karşı medhetmek caizdir, yeter ki şımarıp fesada uğrayacağından emin olursun.

★ Hadis, konuştukları zaman kadınların çoğunlukla kocalarından söz ettiklerine delildir. Erkekler bunun hilafıdır. Zira onlar umumiyetle geçim meselelerinden söz ederler.

★ Garip kelimelerin kullanılmasına, zorlamaya, yapmacıklığa kaçmıyorsa sözde secîe yer verilmesine cevaz var. Bu husus hikâyenin Arapça aslını okuyunca, Arapça bilenlerce teyid edilecektir. *Kadı İyaz*, konuşmalarda edebî sanatlardan pekçoğuna yer verildiğini söyler. Şârihler bunları gösterir ve açıklar. Teyisîr, hadiste geçen garip kelimelerin, teşbihli ibârelerin açıklanmasına, ihtiyaca binâen beş sayfadan fazla yer ayırmıştır.

۲- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَا يَفْرُكُ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً. إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ آخَرَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

2. (3306)- Hz. *Câbir (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Bir mü’min erkek, bir mü’min kadına buğzetmesin. Çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir.”* [Müslim, Radâ 61, (1469)].

AÇIKLAMA:

Nevevî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın, erkekleri kadınlara küsüp darılmaktan yasakladığını belirtir. Çünkü bazı huyları hoş olmasa bile, mutlaka hoşlanacağı başka huyları vardır. Sözelimi kadın hırçın ve huysuzdur ama dindardır, namusludur, ailesine, çocuklarına düşkündür.

Şu halde, *Aleyhissalatu vesselam*, diğer birçok hadislerinde olduğu gibi, burada da erkeklerin, kadın tabiatı hakkında sağlıklı bir telâkkiye kavuşarak onlar karşısında sabırlı ve anlayışlı olmalarını sağlamaya çalışmaktadır.

۳- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلِ وَدِينِ أَغْلَبَ لِيذَى لُبِّ مِنْ إِحْدَاكُنَّ. قَالَتْ أَمْرَأَةٌ مِنْهُنَّ

جَزَلَةٌ: وَمَا تُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالِدَيْنِ؟ قَالَ: أُمَّمَا تُقْصَانُ الْعَقْلِ فَإِنَّ شَهَادَةَ امْرَأَتَيْنِ بِشَهَادَةِ رَجُلٍ. وَأُمَّمَا تُقْصَانُ الدِّينِ فَإِنَّ إِحْدَاكُنَّ تُفِطِرُ رَمَضَانَ وَتُقِيمُ أَيَّامًا لَا تُصَلِّي. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

و «اللُّبُّ» الْعَقْلُ.

و «الْجَزَلَةُ» التَّامَةُ، وَقِيلَ ذَاتُ كَلَامٍ جَزَلٌ: أَيُّ قَوَى شَدِيدٍ.

3. (3307)- İbnu Ömer radiyallahu anhüma anlatıyor: “Resulullah (aleyhis-salâtu vesselâm):

“(Ey kadınlar topluluğu!) Ben, akıl sahiplerine akli ve dini nakıs olanlardan galebe çalan sizin kadarını hiç görmedim!” demişti. İçlerinden dirayetli bir kadın:

“Bizim aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?” diye sordu.

“Aklınızın noksanlığı, şâhidlikte, iki kadının şehâdetinin bir erkek şehâdetine denk olmasıdır. Dindeki noksanlık ise, ay hali sebebiyle) ramazanda oruç yemeniz ve bazı günler namaz kılmamanızdır” cevabını verdi.” [Ebu Dâvud, Sünnet 16, (4679). Bu, Sahiheyn’de geçen uzunca bir hadisten bir parçadır. Müslim, İman 132, (79); Buharî Hayz 6; İbnu Mâce, Fitn 19, (4003).]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyet birçok vecihten gelen hadislerden biridir, aslı uzuncadır. Mesela a Buharî’deki bir veçhine göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bayram günü (Kurban veya Ramazan), hutbe sırasında musallânın kadınlar kısmına geçerek, kadınlara hususî hitapta bulunur:

“Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin, zira bana cehennem ehlinin ekseriyetini kadınların teşkil ettiği gösterildi!” Kadınlar:

“Niye ey Allah’ın Resülü!” diye sorarlar.

“Siz laneti fazla yapıyor, kocalarınıza nankörlük ediyorsunuz. Ben azim sahibi erkeğin aklını çelmede akli ve dini noksanlardan sizin kadar ileri olanı hiç görmedim” buyurdu. Kadınlar:

“Ey Allah’ın Resülü aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?” dediler. Aleyhissalatu vesselâm:

“Kadının şehâdeti erkeğin şehadetinin yarısı değil mi?” dedi. Kadınlar, “Evet!” deyince:

“İşte bu onun aklının noksanlığıdır. Hayız olduğu zaman namaz ve orucu

terketmiyor mu?” buyurdu. Kadınlar yine, “Evet!” dediler.

“İşte bu da dinlerinin noksanlığıdır” buyurdular.”

2- *Cehennem ehlinin çoğunu kadınların teşkil etmesini*, bazı alimler, irade sâhibi erkeklerin aklını çelerek kötü söz ve davranışlara itilmelerine sebep olmalarıyla izah ederler: “*Böylece onların günahına ortak olurlar. Buna kendi günahları da inzıam edince, kadınlar erkeklere nazaran daha ziyade günahkâr duruma düşerler.*”

3- Akıl: Hadiste akıl bahsi geçmektedir. Alimler onu “*ilim*”, “*Bazı zarurî ilimler*”, “*Bilinen hakikatların arasını temyiz gücü*” gibi tariflere tabi tutarlar. Aklın mahiyeti, kısımları, insanda bulunduğu yer hakkında ihtilaf edilmiştir. Burada teferruata girmeyeceğiz. *Resulullah*, kadınların “*Aklımızın noksanlığı nedir?*” “*Dinimizin noksanlığı nedir?*” şeklindeki sorularına, onlara kızıp, levm etmeden anlayacakları bir dille cevap vermiştir. “*Şehâdetiniz erkeğin şehâdetinin yarısı..*” demekle, *فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَيْهُمَا* “*Erkeklerinizden iki şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahidlerden râzı olacağınız bir erkek, -biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak- iki kadın olabilir*” (Bakara 282).

Kadınlardan iki şahidin bir şahid yerine geçmesi, bu onları levm değildir. Onların fitrî zaaflarını tescildir. Hissilik esas olması sebebiyle zabt yönüyle nâkısurlar. Âyet-i kerime, “*Birinin unuttuğunu diğeri hatırlatır*” buyurarak bu fitrî farklılığa dikkat çeker.

İbnu Hacer: “*Diğerinin yardımını talep etmek zabtının azlığını haber vermektir, bu da aklının noksanlığına işaret eder*” der.

4- Hadisten istinbat edilen fevâid’e daha önce de kısaca temas edilmişti. Burada yeri gelmişken bir kere daha belirtelim ki kadınlardaki bazı fitrî zaafı söylemek, bu onları levm etmek mânasına gelmez. Bilakis yaratılıştan fitratına konan ve menfi tezâhürlere de sebep olabilen bir vafına dikkat çekmektir. Bu, ihmal ve dikkatsizlik gibi levm’i gerektiren irâdî bir kusur değildir. Zaaflarına dikkat çekerek, o cihetten gelecek mahzurlara karşı uyarmak, tedbire davet etmek -*İbnu Hacer*’in ifadesiyle- “*onlar sebebiyle fitneye düşmekten tahzîr*” emektir. Nitekim, *Resulullah* akli ve dinî noksanlıkları sebebiyle değil, fakat:

- 1- Laneti çok yapmaları,
- 2- Kocalarına nankör olmaları,
- 3- Erkeklerin akıllarını çelmeleri sebebiyle ateş terettüp ettiğini belirtmiştir.

Kadınların dinî yönden noksanlıkla tavsif edilmeleri hususunda şu açıklama-yı yapar: “*Bazıları bunu anlamakta zorluk çektiler. Aslında mesele açıktır. Şöyle ki: Din, İman ve İslam her üç kelime de bir mânaya gelir. Nitekim bu hususu*

ran, riba yiyen, riba yediren, musavvirler, zâlimler, fâsıklar, kâfirler, tarlalar-dan hudud taşlarının yerlerini değiştirenler, kendisini azad eden efendisinden bir başkasını eski efendisi diye iddia eden, kendini babasından başkasına nisbet eden, İslam'da bid'a çıkaran, bid'acıyı himâye eden... gibi hadislerde lânet izâfe edil-enler. Bu vasıflara, şahıs tayini yapmadan lânet edilebilir.

Hadis herçşit kaba ve çirkin sözleri, şetmi fazla yapmaktan yasaklamaktadır.

★ **TEKFİR:** Hadis, Allah'ı inkar edenlerden başkalarına da küfür kelimesi-nin izafe edilmesinin câiz olduğunu göstermektedir. Biz bunu dilimizdeki nan-körlük veya *küfrân-ı nimet* kelimeleriyle karşılıyoruz. Kocaya veya iyiliğe veya nimete nankör olmak veya *küfrânda bulunmak* gibi. Bu çeşit kullanmalarda, imânı selbeden -yani Allah'ı inkar mânasındaki- küfür kastedilmez. Ancak, nimetleri inkârın haram olduğu belirtilmiştir.

★ Hadis imanın artıp eksildiğine delildir.

★ İmam, vali gibi halkın büyüklerinin halka vaa'z ve nasihat etmelerine, hayra teşvik, şerden tahzirlerine örnek görülmektedir.

★ Talebenin hocaya, tâbinin metbûa, memurun âmire, sözlerinden anlaya-madığı hususlarda başvurup tavzih istemesine örnek var. Hadiste dirâyetli bir kadın *Resulullah*'a sual tevcih etmiştir.

★ Hadis, *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'ın yüce ahlâklarına, güzel mü-sâmahalarına, rıfkına, re'fetine, nezâketine delil olmaktadır.

زَادَهُ اللَّهُ تَشْرِيفًا وَتَكْرِيمًا وَتَعْظِيمًا

3308 ۴- وعن أسامة بن زيد رضي الله عنهما قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا

تَرَكَتُ بَعْدِي فِتْنَةٌ هِيَ أَضْرُّ عَلَى الرَّجَالِ مِنَ النَّسَاءِ]. أخرجه الشيخان والترمذی.

4. (3308)- *Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “Erkeklere kendimden sonra kadın-lardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.” [Buharî, Nikâh 17; Müslim, Zikr 97, (2740); Tirmizî, Edeb 31, (2781).]

AÇIKLAMA:

Burada *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* erkeklerin en çok kadın sebebi-yle fitneye düşeceğine dikkat çekmektedir. *Sübki*, bu hadisten halkın yanlış mâna çıkardığını belirtir. Şöyle ki: Hadis, kadın sebebiyle bir kısım düşmanlıkların ve fitnelerin çıktığını haber verdiği halde, halk “kadının uğursuz olduğu”, “insan-lar üzerinde kötü tesirler hâsıl ettiği” inancına kapılmıştır. *Sübki*, ülemâdan hiç-birinin böyle bir iddiada bulunmadığını belirtir. Sözüne şöyle devam eder: “Kim

kadının bunda sebep olduğunu söylerse o câhildir. Nitekim Şâri, yağmurun yıldızın tesiriyle hasıl olduğuna inanan kimseye küfr nisbet etmiştir. Şerrin, hiçbir medhali olmayan kadın sebebiyle vukua geldiğini söyleyen kimseye ne denmez? Gerek şu ki kaza ve kaderin hükmü ona muvafakat edip tesadüf eder, nefis de bu durumdan tedirginlik duyar. Kim bu halle karşılaşrsa bilsin ki, fiilin ondan geldiğine itikad etmedikçe onu terketmesinde bir zarar yoktur.”

Şurası muhakkak ki, fitrat gereği erkekler kadınları sever. Hatta dünya me-tâi arasında sevdikleri şeylerin en başında kadın gelir. Nitekim ayet-i kerimede, insana sevdirilen dünya nimetleri sayılırken önce kadın zikredilmiştir: **رُئِنَ لِلنَّاسِ حُبَّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ** “Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir” (Â-i İmrân 14).

Evlâd bile kadın sebebiyle sevilir. Öyle ki sağ ve yanında olan kadının çocuğu, ölmüş olan eski kadının çocuğundan daha çok sevilir. Hükemâdan biri der ki: “Kadınların hepsi şerdir. Asıl büyük şer onlardan müstağni olunamayıştır. Akıl ve din yönüyle eksik olmasına rağmen, erkeği de akıl ve dini noksan olanların yapacağı işleri yapmaya sevkederler. Dinî umûrun peşine düşmekten alıko-yarlar, dünya işlerinin peşine takarlar. İşte bu en büyük fitne ve fesaddir.” Müslim’in bir rivâyetinde *Aleyhissalatu vesselam*: **وَاتَّقُوا النِّسَاءَ فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةٍ بَيْنِي** **وَأَسْرَائِيلَ كَانَتْ فِي النِّسَاءِ** “Kadınlardan kaçın; zira İsrailoğullarına ilk fitne kadın yüzünden düştü.”

Hadislerde *kadın fitnessi* derken, sadece yabancı kadınlara karşı düşülecek zaaf kastedilmiyor. Bilakis kişinin hanımı, kızı, kızkardeşi hepsi dahildir. Kendi hanımından düşeceği fitnenin daha beter olabileceği söylenmiştir.

3309 5- وعن مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَكَانَ لَهُ امْرَأَتَانِ فَخَرَجَ مِنْ عِنْدِ إِحْدَاهُمَا فَلَمَّا رَجَعَ قَالَتْ لَهُ: [أَتَيْتَ مِنْ عِنْدِ فُلَانَةٍ؟ قَالَ: أَتَيْتُ مِنْ عِنْدِ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ فَحَدَّثَنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَنَّ أَقْلَ سَاكِنِي الْجَنَّةِ النِّسَاءُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

5. (3309)- Mutarrif İbnu Abdillâh’ın anlattığına göre, bu zatın iki hanımı vardı. Bunlardan birinin yanından çıkmıştı. Geri dönünce, hanımı: “Falan hanımın yanından geliyor olmalısın!” dedi. Mutarrif: “Hayır, dedi İmrân İbnu Husayn’ın yanından geliyorum. O bana Resulullah’ın şu sözünü nakletti:

“Cennet sakinlerinin en azı kadınlardır.” [Müslim, Zikir 95, (2738).]

3310 6- وعن أبي سعيد رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ مِنْ

أَعْظَمَ الْأَمَانَةِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُفْضَى إِلَى امْرَأَتِهِ، وَالْمَرْأَةُ تُفْضَى إِلَى زَوْجِهَا ثُمَّ يَنْشُرُ أَحَدُهُمَا سِرَّ صَاحِبِهِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

6. (3310)- Ebu Sa'îd (radiyallahu anhu) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Şüphesiz ki Kıyamet günü, Allah’ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, kadın-koca arasındaki emanettir. Kadınlara koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, kadının esrarını erkeğin neşretmesi, o gün en büyük ihanettir.” [Müslim, Nikâh 123, (1437); Ebu Dâvud, Edeb 37, (4870).]

AÇIKLAMA:

Hadiste içli-dışlı olmak diye çevirdiğimiz *afşî* tabiri, daha ziyade münasebet-i cinsiyeden kinayedir. Erkeğin, hanımıyla olan hususi hayatını başkalarına anlatması, görüldüğü üzere dinen yasaklanmıştır. Esasen mürüvvet ve insanlık bakımından da hoş değildir.

3311 - ۷- وعن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنِّي لَأَعْلَمُ إِذَا كُنْتُ عَنِّي رَاضِيَةً وَإِذَا كُنْتُ عَلَيَّ غَضِبِي. فَقُلْتُ: وَمِنْ أَيْنَ تَعْرِفُ ذَلِكَ؟ قَالَ: إِذَا كُنْتُ عَنِّي رَاضِيَةً فَإِنَّكَ تَقُولِينَ: لَا، وَرَبِّ مُحَمَّدٍ. وَإِذَا كُنْتُ عَلَيَّ غَضِبِي. قُلْتُ: لَا، وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ. قُلْتُ: أَجَلُ يَارَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ مَا أَهْجُرُ إِلَّا اسْمَكَ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

7. (3311)- Hz. Aişe radiyallahu anha anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana:

“Ben senin bana kızdığın ve benden razı olduğun zamanları biliyorum” buyurdular. Ben: “Bunu nereden anlıyorsunuz?” diye sordum.

“Benden râzı oldun mu bana: “Hayır Muhammed’in Rabbine yemin olsun!” diyorsun. Bana öfkeli olunca: “Hayır! İbrahim’in Rabbine yemin olsun!” diyorsun” dedi. Ben:

“Doğru, ey Allah’ın Resülü, ben sadece senin adını terkederim?” dedim.” [Buharî, Nikâh 108, Edeb 63; Müslim, Fedâilü’s-Sahâbe, 90, (2439).]

AÇIKLAMA:

Hadis, karı-koca arasında cereyan eden bazı dargınlıkların Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile zevce-i pâkleri arasında da cereyan ettiğini göstermektedir.

Ancak, *Ümmühatü'l-Mü'minîn*'den Resulullah'a hâsıl olan kırgınlık, isimde kalmaktadır. Kalblerinde yer etmiş olan hakiki sevgiye kadar uzanıp onu halleder etmemektedir.

Tibî, Hz. Aişe'nin "sadece adını terkederim" sözünde pek latif bir hasır bulur. "Çünkü der, Hz. Aişe âkil kişinin ihtiyarını selbeden öfke hâlinde bile, kalbindeki sevgide bir değişiklik olmadığını beyan etmektedir."

İbnu'l-Münir de şu yorumu yapar: "Hz Aişe'nin bu sözden muradı, sadece lafzi tesmiyeyi bıraktığını, kalbinin ise Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm)'ın zât-ı kerimelerine sevgi ve muhabbetle bağlılığı bırakmadığını beyandır."

Alimlerin açıklamasına göre Hz Aişe'nin, Resulullah (aleyhissalatu vesselâm)'a zaman zaman kızması, kıskançlık sebebiyledir. Resulullah, başka zevceleri deolan bir insandır. Kadınlar fitrî olan kıskançlık damarıyla zaman zaman aralarında birkısım hadiseler çıkarmışlardır. Resulullah'ın müdâhele ettiği haller bile var. belli bir hudud çerçevesinde kaldığı müddetçe, kıskançlığı sebebiyle kadın kınanmaz. Ama işi iftiraya, haksızlığa, yalana, tecâvüze başvuracak kadar ileri götürürse ayıplanır. Kıskanç olmamak irâdî değil ama ifrata götürmek iradîdir, müktesebdir, bu noktada sorumluluk başlar. Nitekim *İmam Mâlik* ve ona tabii olan ülemâ: "Kadın, kıskançlığın sevkiyle kocasına kazifte bulunsa, ondan hadd düşer" diye hükmetmişlerdir. *İmam Mâlik* bu istidlali, Resulullah'ın *إِنَّ الْغَيْرَى* "Kıskanç kadın vadinin tepesiyle dibini birbirinden ayıramaz" hadisine dayanarak yapmış ve "Böyle olmasaydı, Hz Aişe cidden günahkâr olurdu. Çünkü Resulullah'a kızmak ve onu terketmek büyük günahdır" der.

Yeri gelmişken, kıskançlığın ve onun tezahürü olacak bazı davranışların Resulullah -dolayısıyla İslam- nazarında nasıl mâzur addedilecek bir durum olduğunu belirtmek için bir hadis daha kaydetmek isteriz:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى كَتَبَ الْغَيْرَةَ عَلَى النَّسَاءِ وَالْجِهَادَ عَلَى الرِّجَالِ فَمَنْ صَبَرَ مِنْهُنَّ لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ "Allah erkeklere cihadi, kadınlara da kıskançlığı yazmıştır. Onlardan kim kıskançlığına dayanır sabrederse şehid sevabı kazanır."

İSLAM'DA KADININ YERİ

İslam'a atılan iftiralardan biri, kadınlarla ilgili olduğu için, yeri gelmişken kadın bahsini, daha önce yaptığımız bir çalışmadan iktibas ederek biraz açacağız.

Burada, kadınların mânevi yönden erkelerle eşitliğini temin etmek maksadıyla, tarih boyunca insanların iliklerine işleyen kadınları istihkâr edici peşin hükümlerin yıkılabilmesi için Hz. Peygamber'in kadın meselesine husûsî ağırlık verip, ahlâkî bir kısmı esaslar koyduğunu göreceğiz.

İslam'dan önceki Arap cemiyetinde kadınlara ve kız çocuklarına karşı umû-

mî bir istihkâr hâkimdi. Kur'an'ın ifadesiyle “Birine kız doğduğuna dâir haber gelse öfkelenir, çehresi bozulurdu” (Nahl, 58). Bu istihkar, birçok durumlarda kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeye kadar götürmüştür (Nahl 59).

Hz Ömer: “Câhiliye devrinde kadına hiç bir değer vermezdik, İslâm gelip, Allah'ın onlardan bahsettiğini görünce (...) onların üzerimizde bâzı hakları olduğunu gördük” der. Nitekim hadîs: “Kadınlar erkeklerin anne-baba bir kardeşleridir”, “Allah Teâlâ size kadınlar için hayırhâh olmanızı tavsiye eder, zira onlar anneleriniz, kızlarınız ve teyzelerinizdirler”, “Allah Teâlâ eşini senin için bir libâs, seni de onun için bir libâs kılmıştır” gibi pek çok ibârelerle dâima kadından bahsetmiş, riâyet edilmesi gereken hukûku, hürmet edilmesi gereken şahsiyeti olduğunu tekrar etmiştir.

Câhiliye Arapların, kadını, erkeğin mülkiyet ve tasarrufundaki diğer eşyalarından biri olarak telakkî ederek hiçbir hukukî şahsiyet tanımamasına âmil olarak, kadının savaş yapamayacağına dâir vicdanlarda hâkim olan umûmî kanaat zikredilir.

İslâm dîni kadınları hukûken erkeklerle aynı seviyeye getirip erkeklerin sâhip oldukları bütün haklara onları da sahip kılmaktan başka, Allah karşısında da her hususta eşit mes'ûliyetler yüklemiştir. Namaz, oruç zekât gibi bütün vecibeler kadına da terettüb etmekte, emre uyduğu veya uymadığı takdirde aynı müeyyidelere mâruz kalmaktadır. Bu söylediklerimizi: “Kadınlara cuma, cenâze bir de cihâd hâriç, erkeklere farz olanların hepsi farz kılınmıştır” hadîs-i şerîfi hülâsa eder.

Öte taraftan Hz Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların istihkâr edilmesine sebep olan espriyi kökten kaldırmak için kadınların askerî seferlere katılmasına mâni olmamıştır. Bütün gazvelere kadınların katıldığını te'yid eden rivâyetler var. *Buhârî, Kitâbu'l-Cihâd* da meâlen: “Kadınların cihâd”, “Kadınların deniz seferlerine katılması”, “Kişinin hanımını seferde yanına alması”, “Kadınları gazvesi ve erkeklerle mukâtelesi”, “Kadınların gazvede erkeklere su taşınması”, “Gazvede kadınların yaralıları tedâvisi”, “Kadınların yaralı ve ölüleri harp sâhasından (geri) çekmeleri” adları altında tam yedi ayrı bâbta ilgili hadisleri vererek bu husûsun sünnetekiehemmiyetini tebârüz ettirir.

Bu davranış, muhtemelen kadınları harp edemeyecekleri hususundaki kötü kanaati kökten yıkmayı istihdaf ediyordu. Ancak Hz Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlar konusunda her tarafta insanların iliklerine işlemiş olan menfi telakkîyi yıkabilmek için başkaca tedbir ve telkînlere de yer vermiştir.

1- Kızı da erkeği de Allah irâdesiyle yaratmıştır: “Evlâdlarınız size Allâh'ın bir bağışı (hibesi)dir. dilediğine kız, dilediğine erkek verir.” Şu halde bu ilâhî hibeye karşı sâdece sevinç ve şükür izhâr etmek lâzımdır. “Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda yönüyle size daha yakın olduğunu bilemezsiniz”

(Nisâ 11) âyetinin de ifâde ettiği üzere kız veya oğullardan hangisinin daha hayırlı olacağı meçhûldür. Şu hâlde biri için üzölmek, ilâhî ihsânı beğenmemek, kadere itirâz etmek mânâlarını tazammun edeceğinden mü'minlik edebiyile bağdaşmaz. Hattâ İslâm müellifleri, doğumda kız haberi gelince, câhiliye düşünce-sine muhâlefet için daha fazla sevinç izhar edilmeli derler. Nitekim Hz. Aîşe'ye âilelerinden bir doğum haberi ulaşınca kız mı erkek mi diye hiç sormayıp, yaratılışı tam mı diye sorduğu, evet cevâbını alınca da: "*Âlemlerin rabbine hamdolsun*" diye dua ettiği belirtilir.

2- Müteaddid hadîslerde kız çocuğu yetiştirmenin Allah'ındaki ecrinin büyüklüğü ifâde edilmiştir: "**Kimin üç kız çocuğu olur da, onlara sabreder, kendi malından yedirir, içirir ve giydirirse, kızlar Kıyâmet günü ateşle onun arasında perde olur.**" Bu ecri elde etmek için yetiştirilecek kız çocuğunun üç olması da şart değildir, iki ve hattâ terbiyesi iyi yapılmış olan bir kız çocuğu için de aynı vaad beyân edilmiştir. Tirmizî'nin bir tahririnde, haklarında Allah'tan korkup (iyi muâmele etmek) şartıyla bunların kızı veya kız kardeşi bulunmalarının da farketmeyeceği belirtilir.

Hadîslerde umûmiyetle gelen, kızlara iyilik (ihsân)da bulunmak tâbirinde geçen iyilik (ihsân)dan murâdın onlara gösterilen sabır, onlara yedirip içirip giydirme, terbiyelerini iyi yapıp evlendirme, şefkat etme, işlerini tekeffül etme gibi pek çok umûra şâmil olduğunu, *İbnu Hacer* hadîsin çeşitli varyantlarını şâhit göstererek ifade eder. *Zeynü'd-Dîn el-İrâkî*, *Resûlullah*'ın kızlar için talep ettiği iyiliğin (ihsân) tam olarak gerçekleşmesini, onlara bağırıp çağırılmama, surat asmama, memnûniyetsizlik ve istiskâl izhâr etmeme şartlarına bağlar ve: "*Zirâ bunların hepsi iyiliği (ihsân) bulandırır, gölgeler*" der.

3- Diğer bazı hadîslerde de "**kızlara karşı nefret duymayın, zirâ onlar kıymetli can yoldaşlarıdır**"; "**..Zira ben de kızların babasıyım ve anneleri de kıymetli can yoldaşlarıdır**" diyerek kızları istihkâr etmeyi yasaklar. *Ahmed İbnu Hanbel*'in, kız evlâdı dünyâya gelen kimseleri, "*Peygamberler de kız babalarıdır*" diye tebrik ve tesellî ettiği belirtilir.

4- Bâzı hadîslerde de, kızlardan hoşâ gitmeyecek şeyler husûsunda mutlak sabır istenmektedir. "**Kim kızlarla (veya kızlar vesilesiyle mâruz kaldığı hoşâna gitmeyen şeylerle) imtihân olundukta onlara sabrederse, (kızlar) ateşe karşı kendisine perde olurlar.**" *İbnu Hacer*, burada, imtihân edilen şeyle biz-zât kızlar mı yoksa onlar vesilesiyle insana ulaşan nâhoş şeyler mi diye ihtilâf edildiğini belirtir. Kız çocuğunun kastedildiği görüşünü iltizâm eden *Nevevî*: "*Halk kızlardan nefret ettiği için, kızlar ibtilâ yâni imtihân sebebi*" olarak tavsîf edilmişlerdir" der. Kezâ aynı mânâyı te'yîd etmek üzere "*Kimin kızı doğar da onu görmmez, horlamaz, oğlan çocuğunu ona tercîh etmezse, Allah o kimseyi bu kızı vesilesiyle cennetine kor*" denmektedir.

5- Bâzı durumlarda kızların oğlanlara takdîm edildiğini görmekteyiz. Her şeyden önce, kız ve erkek çocukların bir *hibe-i ilâhîye* olduğunu belirten âyette kızlar önce zikredilmektedir: “.. dilediği kimseye kız evlâd verir, dilediği kimseye de erkek evlâd verir” (Şûrâ 49). Bu takdîmden bâzı âlimler, kızların erkeklere nazaran daha hayırlı olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bunu te’yîd eden bir hadîs, *Vâsile*'ye *vakfen* rivâyet edilir: “Bir kadının ilk doğumunun kız olması, onun uğurlu ve hayırlı olmasındandır. *Zirâ Cenâb-ı Hak âyet-i kerîme*'de önce kızları zikreder.”

Sünnette de *Hz. Peygamber*, ihsân ve ikrâmda kızla erkek çocuk arasında eşit davranmayı emrettikten sonra: “Eğer ben, birisini üstün tutacak olsaydım, kızları üstün tutardım” der. Nitekim *Hz. Peygamber (aleyhissalâtu ves-selâm)*'in sefere çıkarken son vedâlaştığı, seferden dönünce de ilk uğradığı kimsenin kızı *Fâtıma* olduğu belirtilmektedir.

Hadîslerde gelen bu çeşit ifâdelerin bir sonucu olarak terbiye kitaplarımızda “Çarşıdan getirilen değişik yeni bir şey olursa, bunu çocuklar arasında taksîm yaparken kızlardan başlamalı. *Zirâ onlar kalben daha hassâs, rûhen daha incedirler*” kaidesi yer etmiştir. Aynı mânâ, *Âdâb-ı Menâzil*'de 10. hicrî asrın Türkçesiyle aynen şöyle ifâde edilir: “*Husûsan kızcağızlara şefkati artık gerektir. Zirâ kızcağızların gönlü yumuşak ve kalpleri zayıftır. Ve sünnet oldur ki: Bir kimse yabandan gelse, oğlancıklar karşı varsalar, evvel kızcağızlarını eline almak gerek.*”

Erkeklerle nazaran, kızlarda “umûmiyetle mevcut” zaaf ve acz sebebiyle onların hakkının zâyî olmaması için sünnet dâima çeşitli ifadelerle dikkati çekmiştir: “İki zayıfın hakkına dikkat edin: Biri yetim, biri kadın.”

Keza: “En hayırlınız kadınlarına ve kız çocuklarına karşı en hayırlı olanınızdır” hadîsi de çocuklara ve bilhassa kız çocuklarına iyi muâmelenin lüzûmuna delâlet etmektedir. *İbnu Hacer Hz. Peygamber*'in kız torunu *Ümâme*, sırtında olduğu halde namaz kılmasını da câhiliye Araplarında kız çocuklarına karşı mevcut nefret hissine muhâlefet olarak değerlendirebilir.

Söylediklerimizi hülâsa edersek, sünnet, kızların terbiyesinde onları cemiyetin istihkâr edilen bir sınıfı olmaktan kurtarıp, erkeklerle mânevî eşitliğe kavuşturabilmek için gereken her çeşit tedbîri almış, maddî-mânevî müeyyideler koymuştur. Kadın okuma-yazma, ilim talebinde bulunma hakkına dâima sâhip-tir. Kızlara yazı öğretilmeyeceği husûsundaki hadîs mevzû olup, kadınlara karşı eskiden beri duyulan câhiliye taassubunu dile getirmektedir. Her şeye rağmen sünnet, kadının kadın, erkeğin de erkek olarak yetiştirilmesini, kıyâfet ve bir kısım ahvâlde birbirinden mutlaka ayrılmasını emretmektedir.

ÜÇÜNCÜ FASIL
SOHBET ÂDÂBI

3312 ۱- عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا كُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلَا تَجَسَّسُوا، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَنَافَسُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ تَعَالَى: الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ، وَلَا يَخْذُلُهُ، وَلَا يَحْفَرُهُ. بِحَسَبِ أَمْرٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْفَرَ أَحَاهُ الْمُسْلِمِ. كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ، مَالُهُ وَدَمُهُ وَعِرْضُهُ. إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَجْسَادِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ. التَّقْوَى هُنَا، التَّقْوَى هُنَا، وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ. أَلَا لَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا. وَلَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَحَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ]. أخرجہ الستة إلا النسائي، وهذا لفظ مسلم.

«التَّجَسُّسُ» بالجيم: البحث عن عورات النساء، وبالحاء: استماع الحديث.

و «التَّدَابُرُ» التقاطع والتهاجر.

1. (3312)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resulullah aley-hissalâtu vessalâm buyurdular ki: “Sakin zanna yer vermeyin. Zira zan, sözlerin en yalanıdır. Tecessüs etmeyin, haber koklamayın, rekâbet etmeyin, hasedleşmeyin, birbirinize buğzetmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, ey Allah'ın kulları, Allah'ın emrettiği şekilde kardeş olun.

Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona (ihânet etmez), zulmetmez, onu mahrum bırakmaz, onu tahkir etmez.

Kişiye şer olarak, müslüman kardeşini tahkir etmesi yeterlidir. Her müslümanın malı, kanı ve ırzı diğer müslümana haramdır.

Allah sizin suretlerinize ve kalıplarınıza bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar. Takva şuradadır-eliyle göğsünü işaret etti:-

Sakın ha! Birinizin satışı üzerine satış yapmayın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun. Bir müslümanın kardeşine üç gündend fazla küsmesi helâl olmaz. [Buharî, Nikâh 45, Edeb 57, 58, Ferâiz 2; Müslim, Birr 28-34, (2563-2564); Ebu Dâvud, Edeb 40, 56, (4882, 4917); Tirmizî, Birr 18, (1928).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, çok değişik vecihlerde rivâyet edilmiştir. Her rivâyette bir kısım ziyade ve noksanlar var. Burada, zikri geçmeyen bazı mühim ziyâdeleri kaydediyoruz: **وَلَا تَنَاجَشُوا** "Pazarlığa girip yalandan fiat yükseltmeyin"; **وَلَا تَقَاطَرُوا** "Bölünüp dağılmayın"; **وَلَا تَهَاجَرُوا** "Birbirinize küsmeyin"; **وَلَا يَبِيعُ بِنُحْمِكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضِ** "Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayın"; **وَلَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أُخِيهِ حَتَّى يَنْكِحَ أَوْ يَتَرَكَ** "Kişi kardeşinin istediği kıza talip olmasın, tâ evleninceye veya kesinlikle vazgeçinceye kadar."

2- Hadîs, müslümanlar arası münasebetlerin temel prensiplerini vazetmektedir. Bu münasebetlerin esası kardeşliktir. Diline, rengine, coğrafyasına, içtimâî mevkiine, iktisâdî durumuna bakılmaksızın bütün inananlar kardeşdir. Bu iman kardeşlerinin müşterek pederleri Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm, müşterek anneleri de, Resûlullah'ın zevceleri, Ümmühâtu'l- Mü'minîn'dir (*radıyallahu anhünne ecmaîn*). Öyleyse kardeşler arasında câiz olan şeyler burada da câiz, câiz olmayan şeyler burada da câiz değildir.

Bu münâsebet esasları nelerdir?

★ Müslüman kardeşi için zanna yer vermemek. Yâni, şekke düşmemek. Şekk, kişinin kalbine delilsiz olarak ârız olan şeydir. Bazı âlimler bunu su-i zan diye açıklamıştır. Şu halde hadis, kardeşi hakkında zannı yasaklamakla "*İnsanların ayıplarını araştırmayın, aklınıza düşen kötü zanların, kötü dedikoduların tahkik etmek üzere peşine düşmeyin*" demektedir. Zaten zannın, hadîste, "en yalan söz..." olarak tavsîfi, onun hiçbir aslı astarı olmayan, insan vehmine şeytanın attığı bir kuruntu olduğunu ifâde eder. Elbette kuruntuyla amel edilmemeli, peşine düşülmemelidir. Böylesi zannın, açık yalandan daha kötü ilân edilmesi, *İbnu Hâcer*'in açıklamasıyla, yalanın çirkinliği herkesçe bilindiği ve bu sebeple kolay kolay ona yer verilmediği içindir. Halbuki yalanın zanna dayanamı gizlidir. Çoğunu aldatır, cür'et ettirir. Bu sebeple bu çeşit yalana daha çok rastlanır. Hadîs, bunu yasaklamaktadır. Bu mevzuda âyet de nazil olmuştur. Rabbimiz (meâlen) şöyle buyurur: "**Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Zirâ zannın bir kısmı günâhtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Birbirinizi gıybet etmeyin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoş-**

lanır?" (Hucurât 12).

Bazı âlimler bu hadîsten hareketle: Ahkâmda içtihad ve reyle amelin yasak olduğunu söylemiştir. Ancak Nevevî, hadîsin hiçbir surette, ahkâma müteallik içtihada giren "zann"ı mevzubahis etmediğini kesin bir dille söyler. Kurtubî "şer'î zannın iki canibten birini gâlib kılmak olduğunu" söyler ve "Bu hadîsten şer'î zannın inkârını istidlâl edenlere iltifat edilmez" der.

★ *Tecessüs*: Dilimizde de olan bu kelime, casusların yaptığı gibi halkın haberini toplamak mânasına gelir. *Tahassüs* ise, bütün hislerle, beş duyu ile haber toplamak, âdeta havadan nem kaparcasına, koklayarak insanların girdisini çıkmasını, kusurunu, ayıbını, söylentisini toplamaya çalışmaktır. İşte bu yasaktır.

Ayette, Hz. Yakup, hayatlarından ümidini kesmediği Yusuf ve kardeşi için haber toplamalarını oğullarına emrederken: اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَآجِهِهِ "Ey oğullarım, gidin Yusuf'u ve kardeşini arayın" (Yusuf 87) der ve tahassüs kelimesini kullanır.

★ *Hased*: Hadîsin yasakladığı mezmum ahlâklardan biridir. Bunu şârihler, "Bir şahsın, nimetin layık olan kimseden zevâlini temenni etmesi" diye tarif ederler. Bu duygunun insanda fitrî olarak varlığı kabul edilir. Şu halde, hadîste yasaklanan husus bu duyguyu taşımak değil, bu duygu mücibince amel etmek, bunun gerçekleşmesi için fiile geçmek, koşuşturmadır. His hâlinde kalması zarar vermez. İstenen, onun frenlenmesidir. Ancak bu frenleme işinin tesâdüfî değil, şuurlu ve irâdî olması gerekir. Acz sebebiyle hasedin gereğini yapmayanla, gücü yettiği halde yapmayan farklıdır. Resulullah'ın istediği bu ikinci kısımdır. Bunda nefsi mücahede var, bunda Allah rızası için, Resulünün emrine uymak için ortaya konan bir gayret var.

Şu kaydedeceğimiz hadîs, sadedinde olduğumuz hadîste yasaklanan bazı hislerin fitrî olduğunu belirtir ve bir kurtuluş yoluna dikkat çeker: ثَلَاثٌ لَا يَسْلَمُ مِنْهَا أَحَدٌ الطَّيْرَةَ وَالظَّنَّ وَالْحَسَدَ قِيلَ فِيهَا الْمَخْرَجُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا تَطَيَّرْتَ فَلَا تُرْجِعْ مِنْهَا أَحَدًا "Üç şey vardır, kimse onlardan salim değildir: Uğursuzluk, zan, hased..." Resulullah'a bunlardan kurtuluş yolu nedir? diye sorulunca şu cevabı verdi: "Uğursuzluk içinden geçince hoşlandığın işi bırakma, zanna düşünce araştırmaya kalkma, hased duyunca da gereğiyle amel etme."

Şu halde, zan ve hasedden kurtuluş, bu hislerin peşine düşmemek suretiyle gerçekleşir. Hasan el-Basrî hazretleri de şöyle der: "İçinde hased olmayan insan yoktur. Kim bu hissi aşır, peşine düşmez ve zulme yer vermezse, hased yapmamış olur."

★ *Tedâbü*r: Birbirlerini terketmek demektir. Küşümek diye tercüme et-

tik. Aslında kelime birbirlerine sırt çevirmek, yani karşılaştıkları, görüştikleri zaman sırtlarını dönmek mânasına gelir. *İbnu Abdilberr*: “*’Raz yani yüzünü çevirmek tedâbürlle ifâde edilmiştir, zaten yüzünü çeviren sırtını dönmüş olur*” der. *Tedâbü*’ü düşmanlık olarak anlayan da olmuştur. Hatta *Kâdı İyâz*, “*Hadisteki mâna “mücâdele etmeyin, yardımlaşın” demektir*” der. *İmam Mâlik* bunu, “*selamlaşmadan yüz çevirmek*” olarak anlamış ve “*Bunun, iki müslüman karşılaşıncaya birbirlerine selamdan yüz çevirmelerinden başka bir mânaya geleceğini zannetmiyorum*” demiş, bu durumda ilk selam verenin onların hayırlısı olduğunu belirtmiştir.

★ *Tebağuz*: Birbirine buğz etmek, kin taşımak. Bunun da esas itibarıyla mükteseb olmadığı belirtilir. Şu halde, bu da fitrîdir. Ancak iradî olarak gelişir veya baskı altında tutulur. Hadis buğzetmeyi yasaklamakla, buna götüren sebeplere tevessül etmeyi yasaklamış olmaktadır. Bazı âlimler: “*Maksad, buğza, kinleşmeye götüren batıl hevânın yasaklanmasıdır*” diye özetlemiştir.

İbnu Hacer bu telakkiyi dar bulur ve *tebağuzun yasaklanması, hevânın yasaklanmasından âmmdır, çünkü hevaya uymak bunun sadece bir çeşididir, tebağuzun (kinleşmenin) hakikati, iki kişinin arasında bunun cereyanıdır. Sadece birinden vâki olunca da buğz denmiştir. Buğzun mezmum olanı, Allah için olmayanıdır. Allah için buğz etmek vâcibtir ve bunu yapan Allah’ın hakkına tazimden dolayı sevaba erer. Birbirlerine buğz eden iki kişiden biri veya her ikisi, Allah indinde selâmet ehlinden olsa, -içtihadı ile diğerinin hatâdar olduğuna hükmederek bu hatası sebebiyle buğzeden kimse gibi- bu, Allah indinde ma’zurdur*” der.

★ Hadisin sonunda: “*Ey Allah’ın kulların kardeş olun!*” denmektedir. Bir başka rivâyette “*Allah’ın emrettiği şekilde!*” ziyadesi mevcuttur.

Hadis: “*Bu yasaklananları terk ederseniz gerçek kardeşler olursunuz*” demektir. Mana-yı muhalifi: “*Bu söylenenleri terketmezseniz düşmanlar olursunuz*” demektir. Öyleyse “*kardeşler olun!*” demenin mânası: “*Zikredilenler gibi, sizi kardeş kılacak şeyleri iktisâb ediniz*” demektir. Mâna böyle olunca iktisabı gereken şey sayıca artar: Bir kısmı terk nev’inden, bir kısmı fiil.

Kurtubî der ki: “*Kardeşler olun!*” emrinin mânası şefkatte, merhamette, muhabbette, dostlukta, yardımlaşmada, hayırhahlıkta neseb kardeşleri gibi olun” demektir. *Kardeşliğin, Allah’ın emrettiği şekilde olması, Hz. Peygamber’in zikrettiği hususlara riayet edilmesi demektir, çünkü kardeşliğin gerçek mânâda tahakkuku onlarsız olmaz. Bu vasıfları Allah’a nisbet, Resulullah’ın O’nun adına tebliğ etmesi sebebiyledir...*”

İbnu Abdilberr der ki: “*Hadis, şer’î bir günah işlemedikçe müslümana buğz edip ondan yüz çevirmenin, sohbetten sonra kopmanın, Allah’ın ona verdiği nimet sebebiyle ona hased etmenin haram olduğunu ifade ettiği gibi, neseb karde-*

şi ile olan muamele gibi muamelede bulunmasının, hiç bir surette kusurunu araştırmamasının gerektiğini de ifade etmektedir. Bu vecibeler hazır müslüman hakkında olduğu gibi gâib olanlar hakkında da caridir. Pek çok meselede ölümlerle dirilerin hukuku müşterektir."

İSLAMÎ TERBİYEDE MÜHİM BİR ESAS: FITRÎ DUYGULARIN YÖNLENDİRİLMESİ

Sadedinde olduğumuz hadîsin açıklaması sırasında kaydettiğimiz bir hadîste *Resulullah* zan ve hased duygularının fitrîliğini haber vermektedir. İslam âlimleri diğer bir çok huyların da *mükteseb* değil, fitrî olduğunu belirtir. Şu halde İslamî terbiyede bunları insandan çıkarıp atmak diye bir mesele mevcut değildir. Ama bunların istikâmetini değiştirmek gerekmektedir. Esasen *Resulullah* da buna temas etmiştir: "Müslümana buğzetmemek, müslümana hased etmemek, adâvette bulunmamak" emredilmiştir. Bir kısım kötülöklere, kötülükleri fiil haline getirenlere, İslâm'a, müslümana kin ve adâvet besleyenlere, nefis hesabına değil, Allah hesabına olmak üzere kin câizdir, adâvet gereklidir.

Bu duygular yaradılışımızda olduğuna göre bunların meşru bir kullanılma yerleri olmalıdır.

Öyleyse terbiyeciler, mü'min muhataplarına hitab ederken insanda "yasaklanan" bu huyların meşru ve kullanılması câiz olan yerlerini açıklamaları, iyi göstermeleri gerekir. Bu meseleye geniş yer veren *Bediüzzaman*'a göre, zamânımızdaki vaizler buna riayet etmediği için halka müessir olamıyorlar. Şöyle irşad eder:

"...*Tahmîn ederim ki, nâsihlerin nasihatları, şu zamanda tesirsiz kaldığının bir sebebi şudur ki; ahlâksız insanlara derler: "Hased etme! Hırs gösterme! Adâvet etme! İnad etme! Dünyayı sevme! Yani, fitratını değiştir" gibi zâhiren onlarca mâlâyutâk (güç getirilemeyecek) bir teklifte bulunurlar. Eğer deseler ki: "Bunların yüzlerini hayırlı şeylere çeviriniz, mecrâlarını değiştiriniz." Hem nasihat te'sir eder, hem dâire-i ihtiyarlarında bir emr-i teklif olur."*

Hemen kaydedelim ki, merhum, bahsin başında, bu hislerin yüzlerini, hayırlı şeylere nasıl çevrileceğini, mecrâlarının nasıl değiştirileceğini daha açık daha müşahhas şekilde göstermeye ehemmiyet vermiştir.

Ona göre, insanın hakiki kemâle ulaşmasının yolu, insan fitratındaki "şiddetli merak", "hararetili muhabbet", "dehşetli hırs", "inadlı taleb" gibi hisleri hayra yöneltmekten geçer. Bu hisler aslında âhireti kazanmak için verilen sermaye hükmündedir. İnsan ise bunları dünyanın fâni umûruna harcayarak elmas almaya mahsus sermayesini cam parçalarına yatırarak büyük ziyana düşmektedir. Açıklamasına şöyle devam eder:

“Aşk, şiddetli bir muhabbetir; fâni mahbublara müteveccih olduğu vakit ya o aşk, kendi sahibini daimî bir azab ve elemde bırakır; veyahud o mecazi mahbub, o şiddetli muhabbetin fiyatına değmediği için bâki bir mahbûbu arattırır, aşk-ı mecazi, aşk-ı hakîkiye inkulâb eder.

İşte insanda binlerle hissiyat var. Herbirisinin aşk gibi iki mertebesi var. Biri mecazi, biri hakîki. Meselâ: Endişe-i istikbal hissi, herkeste var; şiddetli bir surette endişe ettiği vakit, bakar ki, o endişe ettiği istikbale yetişmek için elinde senet yok. Hem rızık cihetinde bir taahhüd altında ve kısa olan bir istikbal o şiddetli endişeye değmiyor. Ondan yüzünü çevirip, kabirden sonra hakiki, uzun ve gâfiller hakkında taahhüd altına alınmamış bir istikbale teveccüh eder. Hem mala ve câha karşı şiddetle bir hırs gösterir. Bakar ki: Muvakkaten onun nezaretine verilmiş o fâni mal ve âfetli şöhrat ve tehlikeli ve riyaya medar olan câh (mekki), o şiddetli hırsa değmiyor. Ondan, hakikî câh olan meratib-i maneviyeye ve derecât-ı kurbıyyeye ve zâd-ı âhirete ve hakîki mal olan a'mâl-i sâlihaya teveccüh eder. Fena haslet olan hırs-ı mecazî ise, âli bir haslet olan hırs-ı hakikiye inkulâb eder. Hem meselâ: Şiddetli bir inad ile; ehemmiyetsiz, zâil, fâni umûrlara karşı hissiyatını sarfeder. Bakar ki, bir dakika inada değmeyen bir şeye, bir sene inad ediyor. Hem zararlı, zehirli bir şeye inad namına sebat eder. Bakar ki bu kuvvetli his, böyle şeyler için verilmemiş. Onu onlara sarfetmek, hikmet ve hakikata münafidir. O şiddetli inadı, o lüzumsuz umûru zaileye vermeyip, âlî ve bâki olan hakaik-i îmaniyeye ve esasat-ı İslâmiyeye ve hidemât-ı uhreviyeye sarfeder. O haslet-i rezile olan inad-ı mecazî, güzel ve âli bir haslet olan hakiki inada, -yani hakta şiddetli sebata- inkulâb eder.

İşte şu üç misâl gibi, insanlara verilen cihazât-ı maneviyeyi, eğer nefsin ve dünyanın hesabıyla istimal etse ve dünyada ebedî kalacak gibi gâfilâne davransa, ahlâk-ı rezileye ve israfat ve abesiyete medar olur. Eğer hafiflerini dünya umuruna... ve şiddetlilerini ve zaif-i uhreviyeye ve mânevîyeye sarfetse, ahlâk-ı hamideye menşe, hikmet ve hakikata muvâfik olarak saadet-i dareyne medar olur.”

۲- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ: رَدُّ السَّلَامِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَازَةِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ]. أخرجہ الخمسة.

وزاد مسلم في رواية: «وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَأَنْصَحْ لَهُ».

2. (3313)- Yine Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resulullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Müslümanın, müslüman üstündeki hakkı beştir: “Selamın olmak, hasta ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetine icâbet etmek, hıçırınca yerhamükallah demek.” [Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Selam 4,(2162); Ebu Dâvud, Edeb 98, (5030); Tirmizî, Edeb 1, (2738); Nesâî, Cenâiz. 52, (4,52).]

Müslim’in bir rivayetinde şu ziyâde vardır: “Eğer seni davet ederse icâbet et, senden nasihat talep ederse ona nasihat et.”

AÇIKLAMA:

1- Burada müslümanın müslümana karşı vazîfesi “beş” olarak ifâde edilmiştir. *Tirmizî*’nin rivayetinde “altı” denilir ve altıncı olarak “Kendisi için istediğini onun için de istemek...” olduğu belirtilir. Bir başka rivayette “yedi” denir ve “mazluma yardım...” da zikredilir.

2- Sadedinde olduğumuz hadîste sayılan hususlar, “müslümanın müslüman üzerindeki hakkı...” olarak ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde, *أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ* “Hz. Peygamber bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı....” şeklinde ifâde edilmiştir.

İbnu Hacer’in açıklamasına göre, bu ifâdeleri değerlendiren bir kısım âlimler, bunu “vâcip” olarak hükme bağlamışlardır. Yani bu sayılan vazifeleri, mü’minin, mü’min kardeşine ifası vâcibtir. Hatta bu hususu te’yid eden hadîs dahi gösterilmiştir: *خَمْسٌ تَجِبُ لِلْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ* “Beş şey vardır ki bunlar bir müslümanın üzerine diğer müslümana karşı “vâcip” bir vazifedir...”

Mâlikîlerden bazıları ile, *Zâhirîlerin* cumhûru bunun vücûbunda ısrar etmiştir. *İbnu Ebî Cemre* “bazılarının “farz-ı ayn” dediğini belirtir.

Bunun, *Resulullah* tarafından ya bizzat vâcip kelimesi, ya da vücûb ifâde eden bir üslûbla geldiğine dikkat çeken *İbnu'l-Kayyim*: “Bu husus sarîh şekilde vücûb kelimesiyle gelmiş olmaktan başka, vücûb’a delâlet eden hakk kelimesiyle, zahiriyle vücûba delalet eden bir lafızla, hakikatı vücûb ifâde eden emir sîgasıyla ve *Sahâbî*’nin: “Resulullah bize emretti” lafzıyla gelmiştir” der ve şu neticeye ulaşır: “Şurası muhakkak ki, fakihler, birçok şeyin vâcip olduğuna bu kadar delile dayanmadan hükmetmişlerdir.”

Bazıları da bu vazîfelerin farz-ı kifâye olduğuna, bir kısmı yapınca diğerlerinden düşeceğine hükmetmiştir. Hanefîlerle Hanbelîlerin çoğunluğu bu görüştedir.

Şâfiîlerle, *Mâlikîlerden* bir grup, bunun müstehab olduğuna, bir kişinin yapmasıyla diğerlerinden sâkit olacağına hükmederler.

3- وعن أبي موسى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَطْعَمُوا

الْجَائِعَ، وَعَوَّدُوا الْمَرِيضَ، وَفُكُّوا الْعَائِلَ]. أخرجه البخارى وأبو داود.

«العاني» الأسيير

3. (3314)- *Ebu Musa radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resulullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: “Aç’ı doyurun, hastayı ziyaret edin, casurleri hürriyetine kavuşturun.” [Buhârî, Mardâ 4, Cihâd 171, Nikâh 71, Ahkâm 23; Ebu Dâvud, Cenâiz 11, (3105).]

4- وعن أبي ذر رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: يَا أَبَا ذَرٍّ لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئاً وَلَوْ أَنَّ تَلَقَّى أَحَاكَ بَوَجْهٍ طَلَّقَ. وَإِذَا اشْتَرَيْتَ لَحْماً أَوْ طَبَخْتَ قَدراً فَأَكْبِرْ مَرَّقَتَهُ وَاغْرِفْ لِحَارِكِ مِنْهُ]. أخرجه الترمذی.

4. (3315)- *Ebu Zerr radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “Ey Ebu Zerr! *Mâruf*’dan (iyilik) hiç bir şeyi hakir görme, hatta bir kardeşini güler bir yüzle karşılaman bile (basit bir şey değildir). Et satın aldığın veya bir tencere kaynattığın zaman suyunu artır, ondan komşuna bir avuç (kadar da olsa) ver.” [Tirmizî, Et’ime 30, (1834).]

AÇIKLAMA:

Ma’ruf, aklın ve şeriâtın güzel bulduğu, tasvib ettiği her şeydir. Türkçemizdeki *iyilik* kelimesi kısmen bunu karşılayabilir. Allah’a ibadet ve taat, insanlara ihsan sayılan her şey bu kelimeyle ifade edilebilir. İnsanların görüp garipsemediği, normal karşıladığı bir fiil, bir durum, adâletli bir iş, aile ve başkalarıyla hoş sohbet, güler yüz hep *ma’ruf*’tan sayılmaktadır. *Resulullah*, güler yüzü de *ma’ruf*’tan saymıştır. Çünkü bu, mü’minin kalbine sürür verir. İşte bu, *ma’ruf*’tur.

Gönderilecek çorba suyunun avuçla ifâdesi, az bile olsa yapılacak iyiliğin gerekli ve makbul olduğunu ifade eder.

DÖRDÜNCÜ FASIL
MECLİS (OTURMA) ÂDÂBI

3316 ۱- عن أبي سعيد الخدري رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: يَاكُمْ وَالْجُلُوسَ فِي الطَّرَقَاتِ. قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَا لَنَا بُدٌّ مِنْ مَجَالِسِنَا، تَتَحَدَّثُ فِيهَا. فَقَالَ: إِذَا أُبِيئْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ. قَالُوا: وَمَا حَقُّهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ الْأَدَى، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

وزاد في أخرى عن عمر: «وَتُغَيَّبُوا الْمَلْهُوفَ، وَتَهْتَدُوا الضَّالَّ».

1. (3316)- Ebu Saîd el- Hudrî radiyallahu anh anlatıyor: “Resulullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün):

“Sakin yollarda oturmayın!” buyurmuştu.

“Ya Resulullah dediler, oturmadan edemeyiz, oralarda (oturup) konuşuyoruz.”

“Mutlaka oturacaksınız, bari yola hakkını verin!” buyurdu. Bunun üzerine:

“Ey Allah'ın Resûlü, onun hakkı nedir?” diye sordular:

“Gözlerinizi kısmak, (gelip geçeni) rahatsız etmemek, selama muka-bele etmek, emr bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker yapmaktır!” dedi.” [Buhârî, İsti'zân 2, Mezâlîm 22; Müslim, Libas 114, (2121); Ebu Dâvud, Edeb 13, (4815).]

Hz. Ömer'den yapılan bir başka rivayette şu ziyâde var: “Yardım isteyen nazlûma yardım edersiniz, yolunu kaybedene rehber olursunuz.”

AÇIKLAMA:

1- Hadîste, Resulullah aleyhissalâtu vesselâm Ashâb-ı Kiram hazerâtına yollarda oturmamalarını söylediği halde, onların itirazları mevzubahis olmaktadır. Bu durumdan “Ashab, Resulullah'a itiraz eder miydi?” diye bir soru akla ge-

lebilir.

Kadı İyaz şu açıklamayı sunar: “*Hadîste, Aleyhisselâtu vesselâm’ın onlara olan emrinin vücûb için olmayıp teşvîk ve daha iyiyi gösterme maksadını güttüğüne delil vardır. Zira, eğer vücûb anlamış olsalardı kesinlikle bu itirazı yapmazlardı. Emirlerin vâcîp ifâde etmediği iddiasında olanlar bu hadîsle de istidlâl ederler.*”

İbnu Hacer der ki: “*Ashab’ın, ihtiyaçları sebebiyle şikâyet mevzuu yaptıkları hususa hafifletici bir nesh vâki olmasını ümîd etmiş olmaları da muhtemeldir. Bu söylediğimizi, şu rivâyet de teyîd etmektedir: فَظَنَّ الْقَوْمُ أَنَّهَا عَزْمَةٌ* “*Kavm bunu bir vecîbe zannetti.*” Bir başka rivâyette şöyle derler: *إِنَّمَا قَعَدْنَا لِغَيْرِ مَا بَأَسَ قَعَدْنَا فَتَحَدَّثْتُ وَتَذَاكُرُ* “*Bir zararsız bir şey için otururuz, oturür konuşuruz, müzâkerelerde bulunuruz.*”

2- *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* ashabın itirazı üzerine bazı şartlarla yolda oturmaya izin verir. Bu şartlar muhtelif rivâyetlerde farklı ziyadeler halinde 14 ayrı âdâba çıkmaktadır:

- 1) Selam vermek,
- 2) Güzel söz,
- 3) Hapşırana yerhamukâllah demek,
- 4) Selama mukabele,
- 5) Yük taşıyana yardım,
- 6) Mazluma yardım,
- 7) İmdat isteyene koşmak,
- 8) Yol sorana göstermek,
- 9) Yolunu kaybedene rehber olmak,
- 10) Emr-i bi'l-ma'rufta bulunmak,
- 11) Münkerden nehyetmek,
- 12) Eza vermekten kaçınmak,
- 13) Gözünü (haramdan) kısmak,
- 14) Allah’ı çokça zikretmek.

Bu hususların ehemmiyeti çeşitli hadîslerde takrir edilmiştir.

Sokakta oturma yasağına, genç kadınların da hazır bulunarak fitneye düşme endişesi de müessir olmalıdır. Çünkü, ihtiyaçları sebebiyle dışarı çıkmaktan ve sokaklardan geçmekten kadınlar yasaklanmamış oldukları için, onlara bakmadan hâsıl olacak fitne endişesi vardı. Keza emirde kaldığı takdirde fayda bir meşgu-

liyet içinde olması muhtemelken sokağa çıkarak gerek Allah'ın ve gerekse müslümanların bir kısım hukukunu ihlal etmesi, bazı münkerleri görmesi gibi zararlı ihtimaller de mevcuttu. Bu durumda müslümana emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker terettüp eder, yapmazsa günaha girer, keza gelip geçenlere selam vermek durumunda kalır, bu çokça hâsıl olursa her gördüğüne mukabele etmekten âciz kalabilir, böylece farzın terki ile günaha girer. Kişi fitneden kaçmak ve nefsinin sindirmekle sorumludur. Bütün bu sebeplere binâen Şârî, yollarda oturmaya terke çağırır, ashab, birbirleriyle anlaşma, görüşme, dini meseleleri müzakere, mübah şeyleri konuşarak gönüllerini ferahlatmak gibi bazı maslahatlar sebebiyle yolda oturmaya olan ihtiyaçlarını zikrettiler. *Resulullah* da onlara mezkur mahzurları izale edici tedbirlere riayet kaydıyla yollarda oturmaya ruhsat verdi. Yukarıda zikredilen ondört maddelik âdâbtan herbiriyle ilgili muhtelif hadisler ve hatta âyetler varid olmuştur.

۲- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّلَاثِ فَإِنَّ ذَلِكَ يُخْرِئُهُ]. أخرجہ الثلاثة وأبو داود. وأخرجہ الخمسة إلا النسائي عن ابن مسعود رضی اللہ عنہ بمعناه.

2. (3317)- *İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ)* anlatıyor: “*Resulullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Üç kişi beraberken, ikisi aralarında hususî konuşmaları, bu, öbürünü üzer.”* [Buharî, İsti'zân 45; Müslim, Selâm 36, (2183); Muvatta, Kelam 13, (2, 988, 989); Ebu Dâvud, Edeb 29, (4852).]

Bu mânada bir rivâyet *İbnu Mes'ud (radiyallahu anh)*'dan gelmiştir. Hadîsi *Buharî, Müslim, Ebu Dâvud ve Tirmizî* kaydetmişlerdir.

AÇIKLAMA:

1- Necve, fısıldaşmak, gizli konuşmak manâsına gelir. Bu hadîs üç kişilik bir gruptan, iki kişinin üçüncüyü hariç kılarak fısıldaşmalarını yasaklamaktadır. Ya konuşma müştereken olmalıdır veya alenî olmalıdır. Bir başka hadîste bunlara bir başkasının katılması halinde, hususî konuşmaya cevaz vermektedir. Çünkü bu sırada öbürleri de aralarında konuşabilirler.

Yani esas itibarıyla hususî konuşma yasaklanmış değildir. Üç kişiden ikisinin hususî konuşması yasaklanmıştır.

Hususî konuşma üzerine âyet de mevcuttur: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَنَاجُوا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ “Ey iman edenler gizli konuştuğumuz zaman, günah işlemeyi, düşmanlık etmeyi ve peygambere karşı gelmeyi fısıldaşmayın” (Mücâdele 9).

İbnu Ömer, üç kişiden biriyle hususî konuşmak isteyince, dördüncü birini daha çağırırdıktan sonra: “Siz ikiniz biraz istirahat buyurun” der, arkadaşıyla hususî konuşmuş.

Bazı âlimler: “Bu cemaat on kişi de olsa, bir kişiyi yalnız bırakarak hususî konuşamazlar” diyerek mevzuaya açıklık kazandırmışlardır.

Hadîste esas olan, bir kişinin yalnız bırakılmamasıdır. O, kendi aleyhinde bir konuşma yapıldığı vehmine kapılabilir ve kopma husûle gelir. *İmam Mâlik*: “Bu, insanların birbirlerine buğzedip kopmalarını önleyen güzel bir edebittir” demiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hususî konuşmakta olan iki kişiye, onlardan izin almadan sokulmayı da yasaklamıştır:

إِذَا تَجَاوَى اثْنَانِ فَلَا يَدْخُلُ مَعَهُمَا غَيْرُهُمَا حَتَّى يَسْتَأْذِنَهُمَا

Son olarak şunu da belirtelim ki, bazı âlimlerin: “Bu yasak, sefer hâlinde kişinin kendisini emniyette hissedemediği, arkadaşına güvenmediği veya tanımadığı veya emin olmayıp kendisinden korktuğu yerlerle ilgilidir, hazerde ve emniyetli yerlerde hususî konuşmanın mahzuru yoktur” dediği de rivâyet edilmiştir. Nitekim *Ahmed İbnu Hanl* ‘şu hadîsi rivâyet etmiştir: “*Resulullah buyurdu ki: ‘Üç kişi bir tenha yerde iseler, bunlardan ikisinin hususî konuşması helâl olmaz.’*”

Ancak çoğunluk bu yoruma katılmaz. *Kurtubî* “Bu boş bir iddia, delile dayanmayan bir tahsistir” der. *İbnu'l-Arabî* de: “Hadis lafzıyla da, mânâsıyla da âmmdir. Yasağın illeti “üzmek”tir. Bu ise hazerde, seferde mevcuttur. Dolayısıyla yasağın iki hale de şâmil olması gerekir” der.

۳- وعن أنس رضى الله عنه قال: [لَمْ يَكُنْ شَخْصًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: وَكَانُوا إِذَا رَأَوْهُ لَمْ يَقُومُوا لَهُ: لِمَا يَعْلَمُونَ مِنْ كَرَاهِيَتِهِ لِذَلِكَ].
أخرجه الترمذى.

3. (3318)- Hz. *Enes (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Ashab’a Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’dan daha sevgili kimse yoktu. Buna rağmen *Aleyhissalâtu vesselâm*’ı gördükleri zaman ayağa kalkmazlardı, çünkü O’nun bundan hoşlanmadığını biliyorlardı.” [Tirmizî, Edeb 13, (2755).]

۴- وعن أبى أمامة رضى الله عنه قال: [خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا عَلَى عَصَا فَقَمْنَا إِلَيْهِ، قَالَ: لَا تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ الْأَعَاجِمُ يُعْظَمُ بَعْضُهَا بَعْضًا]. أخرجه أبوداود.

4. (3319)- Ebu Ümame (radiyallahu anh) anlatıyor: “Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza geldi, elinde de bir âsa (değnek) vardı. Biz ayağa kalktık.

“Yabancıların birbirlerini büyülemek için ayağa kalkmaları gibi ayağa kalkmayın!” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Edeb 165, (5230).]

3320 - وعن أبي مجلز قال: [خَرَجَ مُعَاوِيَةُ عَلَى ابْنِ الزُّبَيْرِ وَابْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ. فَقَامَ ابْنُ عَامِرٍ وَجَلَسَ ابْنُ الزُّبَيْرِ. فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِابْنِ عَامِرٍ: اجْلِسْ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَمَثَلَ لَهُ الرَّجَالُ قِيَامًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ]. أخرجه أبو داود والترمذي.

5. (3320)- Ebu Miczel rahimehullah anlatıyor: “Hz. Muâviye radiyallahu anh, İbnu’z- Zübeyr ve İbnu Amir (radiyallahu anhüm)’in yanlarına geldi. İbnu Âmir ayağa kalktı, İbnu’z- Zübeyr oturdu (kalkmadı). Hz. Muâviye radiyallahu anh, İbnu Âmir’e:

“Otur, zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’in: “İnsanların kendisi için ayağa kalkmalarından hoşlanan kimse ateşteki yerini hazırlasın” buyurduğunu işittim” dedi.” [Ebu Dâvud, Edeb 165, (5229); Tirmizî, Edeb 13, (2756).]

3321 - وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يُقِيمَنَّ أَحَدُكُمْ رَجُلًا مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلَكِنْ تَوَسَّعُوا وَتَفَسَّحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا إِذَا قَامَ رَجُلٌ مِنْ مَجْلِسِهِ لَمْ يَجْلِسْ فِيهِ]. أخرجه الخمسة إلا النسائي.

6. (3321)- İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Sizden kimse, bir başkasını yerinden kaldırıp sonra da oraya oturmasın. Ancak (halkayı) genişletin, yer açın, Allah da size genişlik versin.”

Birisi yerinden kalkacak olsa, Abdullah İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ), oraya oturmazdı.” [Buhaârî, İsti’zân 31, Cum’a 20; Müslim, Selam 27, (2177); Tirmizî, Edeb 9, (2750, 2751); Ebu Dâvud, Edeb 18, (4828).]

AÇIKLAMA:

Buraya kadar kaydettiğimiz altı hadîsin altısı da, hürmeten insanlara ayağa kalkmayı yasaklamaktadır. Aksini ifâde eden rivâyetlerin de varlığı sebebiyle bu

mevzu ülemâ arasında epeyce münâkaşa edilmiştir. Nevevî başta, bir kısım ülemâ tecviz ederken, İbnu'l-Hâcc el-Mâlikî başta, bir kısmı da bunun câiz olmadığına hükmetmiştir.

el-Ezkâr'da Nevevî şunları söyler: “Cemaate dâhil olana kalkmak suretiyle ikramda bulunmaya gelince, bize göre, bu gelen zât, herkesçe bilinen ilim irfan sahibi, şerefi, mevkii, makamı olan birisi ise buna kalkmak müstehaptır. Bu kalkma berr'dir, ikramdır, ihtiramdır, riya ve yersiz büyükleme değildir. Selef ve halefin âdeti hep böyle olmuştur. Ben bu hususta müstakil bir risâle (cüz) telif ettim. Risalede cevaza delalet eden hadisleri, Selefin söz ve fiillerini topladım. Ayrıca muhalif rivâyetleri de koyup bunlara da cevaplar verdim. Bu mevzuda tereddüde düşen, kitabı görmek isterse, tereddüdünün zâil olacağını ümid ediyorum.”

İbnu'l-Hacc el-Mâlikî, Nevevî'nin bu risalesini el-Medhal'inde aynen nakleder. Nevevî'nin her bir delilini kendince tenkid eder. Nevevî'nin dayandığı en kuvvetli delil, Sahîheyn'de geçen şu rivâyettir: *إِنَّ أَهْلَ قَرْيَظَةَ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِ سَعْدٍ* “Kureyzalılar Sa'd'ın hakemliğine razı olunca Resulullah aleyhissalâtu vesselâm Sa'd'ı çağır-
dı. Sa'd gelince: “Büyüğünüz geldi, ayağa kalkın” dedi.”

İbnu'l-Hacc, bu rivâyetle ilgili şu açıklamayı yapar: “Buradaki ayağa kalkma emri, münakaşa edilen meseleyle ilgili değildir. Bu, onun bineğinden indirilmesi için verilmiş bir emirdir. Çünkü Sa'd hasta idi. Nitekim onun hasta olduğu bazı rivâyetlerde belirtilmiştir.”

Hâfız İbnu'l-Hacer der ki: “Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde Hz. Aişe'nin bir rivâyetinde Benû Kureyza gazvesi ile ilgili kıssada Sa'd İbnu Mu'az (radıyallahu anh) 'ın geliş hikâyesi uzunca anlatılır. Burada Ebu Saîd der ki: “Sa'd İbnu Muaz görünür görünmez, Resulullah aleyhissalâtu vesselâm: “Efendinize kalkın!” buyurdu, onlar da onu indirdiler. Bu rivâyetin senedi hasendir.⁽⁸⁾ Bu ziyâde, münakaşası olan ayağa kalkmanın meşruluğuna Sa'd kıssasından istidlâl etmeyi yaralar.”

İmam Nevevî hazretlerinin dayandığı hadislerden biri de Ka'b İbnu Mâlik'in tevbesiyle ilgili rivâyette (654. hadis) geçen şu ibâredir: “Talha İbnu Ubeydillah kalktı, bana doğru koşup musafaha yaptı ve beni tebrik etti.”

İbnu'l-Hacc buna da: “Talha İbnu Ubeydillah onu tebrik etmek, musafaha etmek için kalkmıştır, eğer kalkması, münakaşa edilen meseleyle ilgili olsaydı, o bu işte yalnız kalmazdı. Oysa, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da ona kalktığı veya kalkmayı emrettiği veya orada hazır olanlardan birinin bunu yaptığı rivâyet edilmemiştir. Kalkma işini, aralarındaki kuvvetli muhabbet sebebiyle

(8) Rivâyetin sened yönüyle hasen olması, hükmüyle amel edilebilecek derecede sıhhatli olduğunu ifade eder.

sadece Talha yapmıştır. Çünkü âdet böyledir. Bilindiği üzere tebrik, müjdeleme ve benzeri davranışlar aradaki sevgi ve samimiyete göre cereyan eder. Selam bunun aksinedir, çünkü o, tanıdık tanımadık herkese karşı meşru bir davranıştır.”

Nevevî hazretlerinin dayandığı hadislerden biri Hz. Aîşe'nin şu rivâyetidir: ‘Ben sûretçe, sîretçe, doğrulukça, Resulullah’a Fatıma (radıyallahu anhâ) kadar benzeyen bir başkasını görmedim. O, Resulullah’ın yanına girince, kalkar, elinlen tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu: Resulullah onun yanına girince, Fatıma babasına kalkar, elinden tutar, öper ve yerine oturturdu.’”

Ebu Dâvud, Tirmizî ve Nesâf’de gelen bu rivâyetle ilgili olarak İbnu Hâcc şu açıklamayı yapar: ‘Resulullah’ın bu kalkışı muhtemelen, kızına ikram olsun diye yerine oturtmak içindi, münakaşa edilen mânâda bir kalkma değildir. Hususen evinin darlığı ve serginin azlığı göz önüne alınacak olursa bu husus daha iyi anlaşılır. Onu yerine oturtma arzusu mutlaka kalkmasını gerektiriyordu.’”

Nevevî'nin dayandığı bir diğer rivâyet, Ebu Dâvud’un Ömer İbnu’s-Sâib’ten kaydettiği şu hadistir: ‘Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün oturuyordu, Ömer İbnu Sâib’in süt babası yanına geldi. Aleyhissalâtu vesselâm elbisesinin bir kısmını onun için yere koydu o da üzerine oturdu. Sonra annesi geldi. Elbisesinin diğer taraftaki kısmını da onun için yere yaydı, annesi de bunun üzerine oturdu. Sonra süt kardeşi geldi. Resulullah aleyhissalâtu vesselâm “kalkıp” onu da önüne oturttu.’”

İbnu’l-Hacc, bunu da şöyle cevapladı: ‘Eğer bu kalkış, münakaşa edilen manadaki kalkış olsaydı, Resulullah’a ebeveyn, kardeşten daha üstün olması gerekirdi. (Halbuki ebeveyni için kalkmayı) kardeşi için kalktı, öyleyse bu kalkma ya örtüyü yahut da yeri genişletmek içindi.’”

Nevevî ile İbnu’l-Hacc arasındaki cedel uzar. Bazı âlimler, bu rivâyetleri te’lif etmeye çalışmıştır. Mesela bazıları der ki:

‘Enes hadîsi, münakaşalı olan kişinin kişiyi görünce ayağa kalkması meselesine temas eder. Hz. Aîşe hadîsinin zâhiri bunun câiz olduğunu gösterir. İbnu’l-Hacc’ın bu hadîsle ilgili cevabı tatminkâr değildir. İkisini cem hususunda ihtilaf edilmiştir.’”

Bazıları: ‘Enes hadîsi tenzihî kerâhete delalet eder’ derken, bazıları da: ‘Bu, büyükleme yoluyla kalkmaya hamledilir’ demiştir.

Keza: ‘Hz. Aîşe hadîsi, bîrr ve ikrâm yoluyla kalkmaya delalet eder’ denmiştir, başka yorumlar da yapılmıştır. Şurası muhakkak ki, kişinin, hastayı bineğinden indirmek için kalkması, yahut seferden gelen için kalkması, nimete eren için tebrik maksadıyla kalkması, yeri genişletmek için kalkması bi’l-ittifak câizdir.

Aynî, Ebu’l-Velid İbnu Rüşd’den şu notu kaydeder:

“Ayağa kalkma dört çeşittir:

1- Yasak olan kalkma: Bu, büyülenerek kendisine ayağa kalkılmasını isteyenler için yapılan kalkmadır. Burada sadece kendisini büyülemek maksud olmayıp, kendine kalkanları küçültme duygusu da vardır.

2- Mekruh olan kalkma: Bu, kalkanlara karşı kibirlenmeyen, büyülenmeyen, fakat bu yüzden içine, yasak olan büyülenme duygusunun düşmesinden korkulan kalkmadır. Bunda ayrıca, cebbârlara benzeme durumu da vardır.

3- Câiz olan kalkma: Bu, hiç arzu etmeyenlere, birr ve ikram olsun diye yapılan ayağa kalkmadır, bunda cebbârlara benzemeyeceği hususunda tam bir kanaat olmalıdır.

4- Mendup olan kalkma: Bu, seferden dönenlere, gelişlerinden sevinilerek, selam vermek için yapılan ayağa kalkmadır.

Keza yeni bir nimete kavuşan kimseye, onu tebrik etmek veya musîbete uğrayanı da tâziye etmek için ayağa kalkmak bu gruba girer.”

İmam Gazalî de: “Büyülemek için yapılan ayağa kalkma mekruhtur, birr ve ikrâm yoluyla kalkma mekruh değildir” demiştir.

İbnu Hacer, meseleyi “mekruhtur”, “değildir” gibi kesip atmayı uygun bulmaz, yukarıda kaydettiğimiz farklı yaklaşımlarla değerlendirmenin daha muvafık olacağını söyler.

Son olarak, bu mevzuun ehemmiyetini tescilen, Rabbimizin meseleye temas eden bir irsadinı kaydedeceğiz: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ “Ey iman edenler! Toplantılarda size “yer açın” denince, yer açın ki, Allah da size genişlik versin...” (Mücadele 11).

۷- وعن وهب بن حذيفة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ لِحَاجَتِهِ ثُمَّ عَادَ فَهُوَ أَحَقُّ بِمَجْلِسِهِ]. أخرجه الترمذى وصححه.

7. (3322)- Vehb İbnu Huzeyfe (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Bir kimse ihtiyacı için çıkar, sonra geri dönerse, önceki yerine oturmaya (herkesten ziyade) hak sahibidir.” [Tirmizî, Edeb 10, (2752).]

AÇIKLAMA:

Nevevî şu açıklamayı sunar: “Ashabımız dediler ki: “Bu hüküm, mescid veya bir başka yerde mesela namaz için oturmuş olmasına rağmen bir müddet sonra, abdest almak gibi ufak bir meşguliyetle, geri gelmek üzere orayı terkeden kimse ile ilgilidir. İşte bu kısa ayrılış, oranın bu kimseye mahsus olmasını iptal

etmez. Döndüğü zaman, o vakte mahsus olmak üzere, o yere ehaktır. Söz gelimi şayet birisi oturmuş ise, onu kaldırma hakkına sâhiptir. Oturan kimseye de, bu hadîse göre orayı terketmesi gerekir. Ashabımız nezdinde sahih görüş budur. Önceki oturan dönünce sonrakinin orayı terketmesi vâciptir. Bâzı âlimler: “Bu müstehtaktır, vâcip değildir” diye hükmeder. İmam Mâlik bu görüştedir. Doğrusu, önceki görüştür. Ashabımız der ki: “Kişinin kalktığı zaman yerinde kendine ait bir seccade ve benzeri bir şey bırakması ile, bırakmaması arasında bir fark yoktur, her iki durumda da kalkan dönünce o yere ehaktır. Ashabımız: “O kimse sadece bu namaza mahsus olmak üzere oraya ehaktır. Başka vakitlerde değil” hükmünü de koymuştur.” 3329 numaralı hadîste Resulullah’ın, ufak ihtiyaçları için çıkışlarda, dönünce aynı yerine oturduğu belirtilir.

Kadı İyaz der ki: “Ülemâ, fetva ve tadrîs için mescidde aynı yerde oturmayı itiyad (alışkanlık) hâline getiren kimse hakkında ihtilâf etmiştir. İmam Mâlik’ten hikaye edildiğine göre: “Bu kimse, oraya ehaktır, yeter ki bilinsin” görüşündedir.”

Kadı İyaz der ki: “Cumhurun benimsediği görüşe göre, bu bir istihsandır, vâcip bir hak değildir. Muhtemelen İmam Mâlik de bunu kastetmiştir.”

Sâhibi bulunmayan avlu ve yollardaki oturma yerleri hakkında da aynı hükme varılmıştır: “Bunlardan birine oturmayı itiyad hâline getiren bir kimse, mak-sadı hasıl oluncaya kadar orada oturmaya ehaktır.”

İyaz der ki: “Mâverdi bunu, münâkaşayı kesmek üzere Mâlik’ten nakletmiştir.”

Kurtubî, “Cumhurun bunu bir vecîbe olarak görmediğini” belirtir.

8- وعن جابر بن سمرة رضى الله عنه قال: [كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ

جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهَى]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

8. (3323)- Câbir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a geldiğimiz zaman, (halkanın) sonuna otururduk.” [Ebu Dâvud, Edeb 16, (4825); Tirmizî, İsti’zân 29, (2723).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Ashabın, Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’ın huzurunda edeb içerisinde olduklarını belirtir. O’nun meclisindekiler halkalar halinde nizama girerlerdi. Sonradan gelenler öne geçmek için mevcut halkaları yarmaz, halkanın son kısmında yerini alırdı. Böylece cemaat gildikçe halka tamamlanırdı.

9- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رضى الله عنه قال: [قَالَ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَجْلُ لِرَجُلٍ أَنْ يَجْلِسَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلَّا بِإِذْنِهِمَا]. أخرجهُ أَبُو دَاوُدَ.

والترمذى؛ وعنده: «أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ».

9. (3324)- *Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddîhi (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Bir kimsenin, izin alınmadan iki kişinin arasına oturması helâl olmaz.”* [Ebu Dâvud, Edeb 24, (4844, 4845); Tirmizî, Edeb 11, (2753); Tirmizî'nin rivâyetinde: “*İzinleri olmadan iki kişinin arasını açması kişiye helâl olmaz*” şeklinde gelmiştir.]

AÇIKLAMA:

Bu yasağın hikmeti, yan yana oturmuş bulunan kimselerin arasında sevgi ve samimiyet ve hususi mesele bulunabilir. Bu durumda izinleri olmadan aralarına oturan kimse onlara sıkıntı ve rahatsızlık verir, huzurlarını bozar. *Resulullah* işte bunu yasaklamaktadır.

۱۰- وعن أبى سعيد الخدرى رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

خَيْرُ الْمَجَالِسِ أَوْسَمُهَا]. أخرجهُ أَبُو دَاوُدَ.

10. (3325)- *Ebu Sa'îdi'l-Hudrî (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Meclislerin en hayırlısı geniş olanıdır.”* [Ebu Dâvud, Edeb 14, (4820).]

۱۱- وعن أبى مجاز [أَنَّ رَجُلًا قَعَدَ وَسَطَ الْحَلَقَةِ. فَقَالَ خَدِيفَةُ بْنُ

الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَلْعُونٌ عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ مَنْ جَلَسَ وَسَطَ حَلَقَةٍ].

أخرجهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّرْمِذِيُّ.

11. (3326)- *Ebu Miclez* anlatıyor: “*Bir adam halkanın ortasına oturmuştu. Huzeyfetu'bnü'l-Yemân (radiyallahu anh) dedi ki: “Halkanın ortasına oturan, Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın diliyle lânetlenmiştir.”* [Ebu Dâvud, Edeb 17, (4826); Tirmizî, Edeb 12, (2754).]

AÇIKLAMA:

Hattâbi bu yasaklamanın, sonradan gelip, halkanın boş yerine oturmayıp omuzlardan atlayarak ortaya geçip oturanla ilgili olduğunu belirtir. Sebebi de, insanlara verdiği eziyettir. Ortaya oturmakla birbirlerini görmeye mâni teşkil eden bir perde olmaktadır. Böylece işgal ettiği bu yer sebebiyle insanlara zarar ve sıkıntı kaynağı olmuştur.

۱۲- وعن جابر بن سُمرة رضى الله عنه قال: [دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَسْجِدَ فَرَأَاهُمْ حَلَقًا. فَقَالَ: مَا لِي أَرَاكُمْ عَزِينَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

12. (3327)- *Câbir İbnu Semüre radiyallahu anh anlatıyor: “Resulullah aleyhissalâtu vesselâm mescide girince cemaatı bir kısım halkalar hâlinde gördü ve: “Sizleri niye böyle dağınık gruplar hâlinde görüyorum?” buyurdu.”* [Müslim, Salat 119, (430); Ebu Dâvud, Edeb 16, (4823).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidde cemaatin öbek öbek çeşitli gruplar yaptığını görünce, “Niye böyle dağınıksınız, tek bir cemaat halinde değilsiniz?” diye müdahale etmiştir. Hattâbî, “bu müdahalenin sebebini tek cemaat teşkil etmemelerine” bağlar.

۱۳- وعن عمرو بن الشريد عن أبيه رضى الله عنه قال: [مَرَّ بِى النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا جَالِسٌ، وَقَدْ وَضَعْتُ يَدَى الْيَسْرَى خَلْفَ ظَهْرِى، وَأَتَكَأْتُ عَلَى الْيَمَنِى يَدَى. فَقَالَ: أَتَفْعُدُ قَعْدَةَ الْمَعْضُوبِ عَلَيْهِمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

13. (3328)- *Amr İbnu 'ş-Şerîd, babasından (radiyallahu anh) anlatıyor: “Ben oturduğum sırada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana uğradı. O sırada sol elimi sırtımın gerisine koymuş, (sağ) elimin kabası üzerine dayanmıştım. Bana: “Gadaba uğramışların oturuşuyla mı oturuyorsun?” dediler.”* [Ebu Dâvud, Edeb 26, (4848).]

AÇIKLAMA:

Tibî, “Hadîste geçen “gadaba uğramışlar”dan muradın yahudiler olduğunu söyler.

Aliyyü'l-Kâri, meseleyi bu şekilde kesip atmanın doğru olmayacağına dikkat çeker ve böyle bir oturuş gerçekten onların şiarı olması halinde bu iddianın doğru olacağını söyler. Ona göre, “gadaba uğramışlar”la yürüyüş, oturuş vs. tavırlarıyla üzerlerinden kibir ve kendini beğenme zâhir olan kâfirlerin, fâcirlerin, mütekebbir ve cebbarların hepsinin kastedildiğini söylemek daha doğrudur.”

Ancak şu da bir gerçek ki *Fatiha*'daki *mağdub aleyhim*'le ilgili olarak gelen sahîh rivayetler, bunlardan maksadın yahudiler olduğunu belirtir.

۱۴- وعن أبى الدرداء رضى الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا

جَلَسَ جَلَسْنَا حَوْلَهُ، وَكَانَ إِذَا قَامَ وَأَرَادَ الرَّجُوعَ تَرَعَّ نَعْلَيْهِ أَوْ بَعْضَ مَا كَانَ عَلَيْهِ فَيَعْرِفُ ذَلِكَ أَصْحَابُهُ فَيَثْبُتُونَ]. أخرجه أبو داود.

14. (3329)- Ebu'd-Derda (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturdu mu, etrafına biz de otururduk. Kalkar, (fakat geri) dönmeyi arzu ederse ayakkabılarını veya üzerinde olan (rida, sarık gibi) bir şeyi çıkarır (yerine koyar)dı. Böylece Ashabı (geri geleceğini) bilir ve yerlerinde otururlardı.” [Ebu Dâvud, Edeb 30, (4854).]

AÇIKLAMA:

Burada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cemaat âdâbı belirtilmektedir. Oturunca Ashab da etrafında halkalanmaktadır. Resulullah şayet bir ihtiyaç sebebiyle kalkacak olursa, az sonra dönmeyi düşündüğü takdirde, kalktığı yere, üzerinden bir şeyler çıkarıp koymaktadır. Böylece Ashab-ı Kîram (radiyallahu anhüm), Aleyhissalâtu vesselâm'ın geri geleceğini anlar ve yerlerini terketmezlerdi, yani cemaat dağılmaksızın Resulullah'ın geri dönüşünü beklerlerdi.

۱۵- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الشَّمْسِ].

وفي رواية: «فِي الْفَيْءِ فَقَلَصَ عَنْهُ الظِّلُّ فَصَارَ بَعْضُهُ فِي الشَّمْسِ وَبَعْضُهُ فِي الظِّلِّ فَلْيَقُمْ». أخرجه أبو داود.

15. (3330)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Biriniz güneşte olunca -bir rivâyette gölgede olunca- gölge ondan kalkar da, yarısı gölgede yarısı güneşte kalacak olursa oradan kalksın.” [Ebu Dâvud, Edeb 15, (4821).]

۱۶- وعن قيس عن أبيه [أَنَّهُ جَاءَ وَالنَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ، فَقَامَ فِي الشَّمْسِ فَأَمَرَهُ فَتَحَوَّلَ إِلَى الظِّلِّ]. أخرجه أبو داود.

16. (3331)- Kays, babasından naklediyor: “(Bir seferinde mescide) gelmişti ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbe irâd ediyordu. (Konuşmayı dinlemek üzere) güneşe dikildi. Ancak Resulullah aleyhissalâtu vesselâm, kendine gölgede durmasını emretti ve gölgeye geçti.” [Ebu Dâvud, Edeb 15, (4822).]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadîsten birincisinde yarı gölge yarı güneşte durmak yasaklanmaktadır. Şarihler hadîsteki müphemliğe dayanarak ya tam gölge veya tam güneşe geçmeyi emrettiğini belirtirler. Şu halde yasak, bu hadîse göre, gölgede veya güneşte

durmakla ilgili değil, yarı gölge yarı güneşte durmakla ilgilidir.

Ancak ikinci hadîs, sarf bir şekilde güneşte durmayıp gölgede durmayı tavsiye ettiğini göstermektedir. Şu halde yarı gölge yarı güneşte durmak, sırf güneşte durmaktan daha şiddetli bir yasaktır.

BESİNCİ FASIL
ARKADAŞIN VASFI HAKKINDA

۱- عن أبي موسى رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكَبِيرِ فَصَاحِبُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيكَ وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَنَافِخُ الْكَبِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ أَوْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا نَجِيسَةً]. أخرجه الشيخان.

«يُحْذِيكَ» يعطيك.

1. (3332)- Ebu Musa (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “İyi arkadaşla kötü arkadaşın misâli, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın.” [Buharî, Büyû 38; Zebâih 31; Müslim, Birr 146, (2628.)]

AÇIKLAMA:

Misk, bir nevi geyikten elde edilen bir kokudur. Bunun teşekkülü hakkında İbnu Hacer şu açıklamayı nakleder: “Misk, hayvanın göbeğinde senenin belli bir mevsiminde toplanan bir kandır. Kan toplanınca orası şişer ve geyik de, bu şişen kısım düşünceye kadar ondan rahatsızlık hissederek. Hayvanın yaşadığı bölgedeki insanlar, bu yumruların düşmesi için birkısım tedbirler alırlar. Câhız, hayvanın Çin’de yetiştiğini zikreder.”

Misk asıl itibariyle kan olsa da, istihâleye uğradığı için temiz kabul edilir. Bedene ve elbiseye sürülmesinde hiçbir beis görülmez. Misk’in tâhir olması hususunda İslam âlimleri icma etmiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Ashab da onu sürünme maddesi olarak kullanmışlardır. Kokuların en güzeli olduğu söylenir.

Sadedinde olduğumuz hadiste Resulullah iyi arkadaşı misk satıcısına benzetir, çünkü ondan dünyevî veya uhrevî bir fâide, bir nur bulaşacaktır. Hadîs böyleleriyle arkadaşlığa teşvik ettiği gibi uzaktan yakından dünyevî veya uhrevî bir zarar dokunacak kimselerle de arkadaşlık etmemeyi emretmiş olmaktadır.

۲- وعن جابر رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلَّا ثَلَاثَةَ مَجَالِسٍ: سَفْكُ دَمٍ حَرَامٍ، أَوْ فَرْحُ حَرَامٍ، وَاقْتِطَاعُ مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ]. أخرجه أبو داود.

2. (3333)- Hz. Câbir (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Şu üçü hâriç bütün meclisler emniyettedir: Haram kan dökülen meclis, haram ferc bulunan meclis, haksız mal taksimi yapılan meclis.” [Ebu Dâvud, Edeb 37, (4869).]

AÇIKLAMA:

Hadîsten iki farklı mâna anlaşılmuştur. İbnu Raslân'a göre metinde mahzup bir kelime var. Şöyle takdir etmek gerekir: “Meclis, ona dâhil olanların emniyetli (ve güvenilir) olmalarıyla güzelleşir” veya “Meclisin güzellik ve şerefi, orada meydana gelenler, söylenen ve yapılanlar hususunda mecliste hâzır olanların emniyetli olmalarıyla.”

Aliyyü'l- Kâri Mirkât'da der ki: “Hadîsin mânası şudur: “Mecliste bulunanlardan birinin kötü bir hâlini gördüğü zaman, mü'mine düşen, onu sağda solda yaymamasıdır. Ancak üç mecliste görülen kötülükler hariç...”

Şu halde bu üç çirkinliğin işlendiği veya kararlaştırılıp akdinin yapıldığı meclisler, orada hazır bulunanların sükûtlarıyla emniyette olmamalıdır. İtiraz, müdâhale, ihbar yoluyla oranın emniyeti mutlaka haleldar edilmelidir. Aksi takdirde onların günahına taraftarlık etmiş, zulüm karşısında susarak ona iştirak etmiş olur.

۳- وعن أنس رضى الله عنه قال: [بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: فِي حَاجَةٍ فَأَبْضَأْتُ عَلَى أُمِّي. فَلَمَّا جِئْتُ قَالَتْ: مَا حَبَسَكَ؟ قُلْتُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَاجَةٍ. قَالَتْ: وَمَا هِيَ؟ قُلْتُ: إِنَّهَا سِرٌّ. قَالَتْ: لَا تُحَدِّثَنَّ بِسِرِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحَدًا]. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم.

3. (3334)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni, bir ihtiyacı için göndermişti. Bu yüzden anneme dönmekte geciktim. Eve gelince annem:

“Niçin geciktin?” diye hesaba çekti.

“Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), dedim, beni bir iş için göndermişti.”

“Ne işiydi o?” diye annem sordu.

“O sırdır söyleyemem!” deyince, annem:

“Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’ın sırrını sakın kimseye açmayasın!” dedi.” [Buharî, İsti’zan 46; Müslim, Fedâilu’s- Sahâbe 145, (2482). Metin Müslim’e aittir.]

AÇIKLAMA:

Hadîs, sır tutma ile ilgilidir. *Buharî* hadîsi, “Sırrı muhafaza” adını verdiği bir babta rivâyet eder. Hadîs, muhtelif vecihlerden rivâyet edilmiştir.

Bazı âlimler, bu sırrın Hz. *Peygamber*’in zevceleriyle ilgili olabileceğini, aksi takdirde, gizlemenin Hz. *Enes*’e helal olmayacağını söylemiştir. *İbnu Battal*: “Ehl-i ilmin benimsediği görüşe göre: “Sâhibine zarar getirecek bir sırrı fâş etmek mübah olmaz” der ve çoğunluğun: “Ancak adam ölünce, sağlığında gizlenmesi gereken şeylerin gizlenmemesinde bir zaruret görülmez. Yeter ki, bunda adam için bir zillet, bir alçaltma mevzubahis olmasın” dediğini belirtir.

İbnu Hacer, bu hususta şu açıklamayı yapar: “Görünen o ki: Bir kimseye ilgili sırların, ölümünden sonra söylenmesi veya söylenmemesi hususunda kesin bir hükme gitmeyip, bir taksime tâbi tutmak uygundur:

1- Mübah olanlar: Bunların zikri müstehab da olabilir, hatta sır sahibi istemese bile. Söz gelimi kişinin tezkiyesine bakan kerametler, menkıbeler vs. böyledir.

2- Mutlak olarak mekruh olanlar: Bunlar bazan haram da olabilir. İşte *İbnu Battâl* buna işaret etmiş olmalıdır.

3- Vacib olanlar: Bazı sırların söylenmesi vacib olabilir. Söz gelimi yerine getirmemekte mazur olduğu üzerindeki haklar gibi. Kendisinden sonra, onun işlerine bakacak kimsenin yanında zikredildiği takdirde o hakları yerine getireceği umulur.”

Sırrın korunması sadedinde vârid olan hadîslerden biri *Enes (radıyallahu anh)*’e aittir:

أَحْفَظُ سِرِّي تَكُنْ مُؤْمِنًا “Sırrımı koru, güvenilir ol!” Bir diğer hadîs de şöyle: أَلْمَا يَتَجَالَسُ الْمُتَجَالِسُونَ بِالْأَمَانَةِ فَلَا يُجَلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يُفْشِيَ عَلَى صَاحِبِهِ مَا يَكْرَهُ “Birbirine emniyet ederek oturup konuşanlardan hiçbirine, arkadaşının hoşlanmayacağı bir şeyi fâş etmesi helal olmaz.” Bir diğer hadîste: إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ ثُمَّ التَفَّتْ قَهْبِي أَمَانَةً “Bir kimse bir şey konuşur, sonra da etrafına bakınırsa bu emânettir (sır olarak saklanmalıdır).”

Şu halde arkadaşlıkla ilgili mühim âdabtan biri sır tutuculuktur. Ağzı gevşeklik hoş olmadığı gibi, ağzı gevşeklerle samimiyet de hoş değildir.

ÇOCUK TERBİYESİ BAKIMINDAN ARKADAŞIN EHEMMİYETİ:

Kaydedilen hadisler, büyükler için arkadaşın ehemmiyetine ve arkadaşlığın bazı mühim âdabına dikkat çekti. Biz arkadaşlığın çocuk terbiye açısından çok büyük ir ehemmiyet taşıdığını bu vesil ile göstermek maksadıyla Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızdaki bir tahlili aşağıda sunuyoruz.

Bir çocuk (ve hattâ büyük) için âileden sonra, her gün düşüp kalktığı arkadaşlar zümresi, onu saran içtimâi muhîterin ikinci halkasını teşkil eder. Bu muhît, çocuğun bir kısım alışkanlıklar kazanmasında âile muhîtinden daha da müessir olabilmektedir. Zamanımız terbiyecileri nazarında son derece ehemmiyet kazanarak, *"çocuklar yaşatlarını kendilerine yetişkinlerden daha yakın buldukları için, ihtirasları onların yaptıklarıyla daha fazla kamçılanmaktadır"* şeklinde izâh edilen bu husûs, müslüman âlimlerince de böyle değerlendirilmiştir. Bunlardan İbnu Sînâ: *"Mektepte çocuk, edebi güzel, alışkanlıkları arzu edilen şekilde olan başka çocuklarla düşüp kalkmalıdır. Zirâ, bir çocuk diğer bir çocuk için daha çok telkin gücüne sahiptir. Çocuk arkadaşıyla ünsiyet eder, (çok şeyi) ondan kapar"* der. Şu halde arkadaşlar zümresinin iyi veyâ kötü oluşunun, çocukta kesin bir hüküm icrâ edeceği yeni ve eski bütün terbiyecilerce kabûl edilmektedir.

Büyükler için de aynı derecede ehemmiyetli olan arkadaş meselesine Kur'an-ı Kerim: *"Mü'minler, mü'minlerden ayrılıp kâfirleri dost edinmesin. Bunu her kim yaparsa Allah'la ilişkisi kesilmiş olur"* (Al-i İmran 28) âyetiyle; Hz. Peygamber de: *"Kişi dostunun dini üzeredir. Öyle ise herbiriniz dost edindiği kimselere dikkat etsin"* emri ile kesin bir üslûbla temâs ederler. Hz. Peygamber'den gelen bir başka rivâyette de: *"Sâdece mü'minle arkadaşlık et, (öyle ki) senin yemeğinden sâdece muttaki olan yesin"* denmektedir. Sahih senedle geldiği tasrîh edilen bir rivâyette de sırf dünyevî maksada yönelen mâlâyânî lehviâtın girdiği meclislerden sakınmak emredilmektedir.

Sık sık berâber olunan arkadaşın ehemmiyetini zihinlerde tesbît için bir de teşbîhe yer verilir: *"İyi arkadaşla kötü arkadaşın misâli, misk satıcısı ile demirci körüğüne benzer. Misk satıcısından misk satın almasan bile mutlaka kokusu sana ulaşır. Demirci körüğü ya evini, ya elbiseni yakar (...) hiç biri olmasa bile onun pis kokusu sana mutlaka ulaşır."* Ebu Dâvud'un tahririnde: *"Sana karası bulaşmasa bile kokusu ulaşır"* denir.

Arkadaşla ilgili hadislerden mülhem olarak, İslâm terbiyecileri, bu mevzûya büyük bir ehemmiyet atfederek eserlerinde behemahal yer ayırırlar. Hattâ Gazâlî: *"Terbiyenin aslı ve esâsı, çocukları kötü arkadaşlarından hıfzıdır"* der. el-'İcî çocukların düşüp kalktığı kimselerin ehl-i hayırdan olmalarını; İbnu Miskeveyh, çirkin ve bayağı sözlerin konuşulduğu meclislere uğratılmamalarını tavsiye eder. Yine el-'İcî *"gerek kesben, gerek tab'an kendisinde fazilet bulunan bir kimsenin, bunu, fazilet ehline müdâvemet ve şer ehlinden tamâmen kopmak"*

sûretiyle korumasını" tavsiye eder.

Zenginlerin, lüks yüzünden çocukların terbiyesini ihmâl etmeleri sebebiyle, *Ebû Hüreyre*: "Zengin çocuklarıyla düşüp kalkmayın, onların fitnesi bâkirelerin fitnesinden daha fenâdır" der ki; *Kınalızâde*, sefeh ve killet-i akl ve maîş şâyi ve fâşi olan bu "ekâbirzâdeler"i ehl-i hezl'in "es-sefihçelebi" diye târif ettiğini kaydeder. *Gazâli* de refâhın gevşettiği kimselerle şâir ve edîblerden de çocukların korunmasını talep eder.

Ne sünnette ne de müteâkip terbiyecilerde çocuğun akran ve arkadaşlardan tecrîd edilmesi diye bir tavsiyeye rastlanmaz. Çocuk behemahal arkadaşlarıyla bir araya gelecek, onlarla oynayacak, çocukluğunu yaşayacaktır. Sünnette bunun misalleri çok vardır: Çocuğun yalnız ve hattâ sâdece kardeşleriyle düşüp kalkması, onun bir kısım içtimâî his ve melekelerinin nâkıs kalmasına sebep olacaktır. Günümüz terbiyecileri, çocuğun ruh sağlığının korunması ve hattâ rûhî bozukluklara mârûz olanların tedâvi için, çocuğu kaynaşabileceği akranlar grubu içerisine koymaya büyük ehemmiyet vermektedirler. "Arzuya şâyân olan sosyal îtiyâdlar, en iyi şekilde insanın kendi yaşındakilerle düşüp kalkmasıyla öğretilene" inanılmıştır.

Arkadaş meselesinde nazara alınması gereken bir husûs, yaşitlarına dikkat etmek ise de diğeri bir husûs cinsiyete dikkat etmektir. Cinsi terbiye ile ilgili bahiste açıklandığı üzere, bir çocuğun uzun müddet karşı cinsten olanlarla düşüp kalkması, onun, o cinsle âit davranışları kazanmasına yol açmaktadır. Resâilü İhvânü's-Safâ'da câri âdetlere uzun müddet uymakla ahlâkta onlara benzerlik hâsıl olup, kuvvet bulacağı ifade edildikten sonra: "Şecâatli (...) ve sâlih kimselerin yanında yetişen çocukların çoğu onların ahlâkını aynen kaptığı gibi, kadın ve muhannislerin yanında yetişen çocuklar da aynen onlar gibi olurlar" denmektedir.

Arkadaş seçimi husûsunda dinin koyduğu tahdîddeki şiddetin hikmetini beyân sadedinde *İbnu Teymiyye*'nin yapmış olduğu psikolojik bir tahlil burada nakle değer. Ehemmiyetine binâen tam tercümesini veriyoruz. Der ki: "Umûr-u zâhîrede birbirine benzeme, umûr-u bâtınada da birbirine benzemeyi icâbettirir. Zâhiri hâl ve gidişte müşâreke, arada zaman ve mekân bakımından uzaklık bile bulunsa, karşılıklı tenâsüb ve kaynaşmayı icâbeder. Bu söylediğimiz müşâhedenin te'yid ettiği bir husûstur. O hâlde şunu söyleyebiliriz: Az da olsa arkadaşlık ve berâber ikâmet, yukarıda zikredilenlerin vukû bulması ve onların mel'ûn ahlâklarının iktisâbı için kâfi bir sebeptir. Fesâdın sebebi açık olmayıp gizli olması hascebiyle hüküm ona (yâni müşriklerle berâberliğe) bağlandı ve tahrîm ona tevcih edildi. Zâhirde de sebep, berâber oluşlarıdır ve bu aynı zamanda mezmûm olan ef'al ve ahlâkta, hattâ bizzat inançlarda müşâbehetin de sebebi olma duru-

mundadır. Bu sebeple kâfirle düşüp kalkan, onun gibi olur. Kezâ zâhirde (hâricî ahvâlde) görülen müşâreke içte bir nevî sevgi muhabbet ve dostluk îras eder, tıpkı içteki muhabbetin dışta benzerlik husûle getirmesi gibi. Bu söylediğimiz de (aklî bir kıyâsdan ziyâde) gözlerimizle müşâhede ettiğimiz hâricî bir gerçektir. Zirâ aynı bölgeden olan iki kişi, diyâr-ı gurbette karşılaşacak, bir araya gelecek olsalar, aralarında derhal bir sevgi ve bir kaynaşma meydana gelir. Bu, yaratılıştan gelen beşerî bir haslettir ve münâsebetlerde ehemmiyetli bir yer tutar.

Şu hâlde umûr-u dünyeviyede benzerlik, kalbte dostluk ve sevgi meydana getirirse, umûr-u diniyyede benzerlik neler yapmaz? Öyle ise müşriklerle dostluk imâna münâfidir." İbnü Teymiyye sözlerini şu âyetle tamamlar: "Ey imân edenler! Yahudilerle huristyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. İçinizden kim onları dost ve yardımcı edinirse o da onlardandır. Allah düşmana dostluk etmekle nefislerine zulmedenleri hak yoluna erdirmez" (Maide, 51).

Görüldüğü gibi bu îzah, müşrikle arkadaşlığı yasaklayan bir hadîs vesilesiyle yapılmış da olsa, arkadaşlık (ve hattâ muhît) mevzûuna giren meselelerin hepsinin psikolojik sebeplerini îzah etmektedir.

KİŞİ SEVDİĞİ İLE BERABERDİR:

Arkadaşın ehemmiyetini en ziyade tebâruz ettiren (vurgulayan) hadîslerden biri: **الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ** "Kişi sevdiği ile beraberdir" hadîsidir.⁽⁹⁾ Bu hadîs, dünyayı da ahireti de kucaklayan bir vüs'ate sahiptir. Bu beraberliği İslâm âlimleri sadece mekanda beraberlik olarak da görmezler. Münâvî: "Tab'an, aklen, mükâfaaten ve mahallen beraberlik" der ve açıklar: "Bir şeye ihtimam gösteren herkes istese de istemese de tab'ı icabı ona ve onun ehline müncezib olur. Her insan, memnun da olsa gayr-ı memnun da olsa, kendine uygun olana meyleder. Bu sebeple yüce ruhlar, özleriyle, himmetleriyle, amelleriyle yücelere müncezib olurlar. Alçak ruhlar da özleriyle aşağılara müncezib olurlar. Kim, kendisinin Refik-i Â'la (yüce dost) ile mi, aşağılarla mı beraber olacağını bilmek isterse neredede olduğuna baksın, bu dünyada iken kimlerle beraber olduğuna dikkat etsin. Zirâ ruh, bedeni terketti mi, artık dünyada iken müncezib olduğu dostla beraber olur. Çünkü ona o dost münâsibtir. Kim Allah'ı severse, o, dünyada da âhirette de onunla beraberdir. Eğer konuşacak olsa Allah'a konuşur, söz söylese Allah'tan söyler, hareket etse Allah'ın emriyle olur, sükût etse Allah'la birlikte olur. O, daima Allah adına, Allah için ve Allah'ıdır.

Ancak şu da bilinmelidir: Ülemâ, mahbûbda birlik olmadıkça muhabbetin sahîh olmayacağı, kim muhabbet iddia eder ve fakat şeriatın haram-helâl, emir-yasak hududunu muhâfaza etmezse, doğru sözlü olmadığında ittifak etmiştir. "Kişi

(9) Bu hadîs az ileride 3347, 3348. hadîslerde kaydedilecek.

sevdiğiyle beraberdir” hadisiyle: “Kim bir kavmi ihlasla severse bu onların zün-resindedir, hattâ onların amellerini yapmamış bile olsa, çünkü kalben yakınlık sabit olmuştur.”

Tirmizi’nin rivâyetinde Hz. Enes (radıyallahu anh): “Müslümanlar, bu ha-dise sevindikleri kadar başka hiçbir şeye sevinmediler” der.

Hadisin zımında, hayırlı kimseleri (peygamberler, sahâbiler veliler, şehid-ler, siddikler) ebedî hayatta onlarla beraber olmak ve cehennemden halâs bul-mak ümidiyle sevmeye teşvik var. Keza Allah için sevmeye teşvik olduğu gibi, müslümanlar arasında kinleşmekten de terhîb ve korkutma var. Çünkü kim, müs-lümanlara husumete devam ederse, bu mümtaz beraberliği kaybeder.

Hadîste, ayrıca kâfirler arasındaki sevişme, onların da cehennemdeki bera-berliklerini netice verecektir ama o ne kötü yerdir.

SEVGİ KURTULUŞ VASITASIDIR:

Kalbtteki sevme hâdisesinin, insanın ebedî kurtuluş veya ebedî helâketine nasıl sebep olacağına anlaşılması, izahı gereken bir husustur. Bu sebeple *İbnu Ha-cer*’in bu hadîsi şerh ederken kaydettiği bir açıklamayı sunacağız. Ancak önce şunu bilmemiz gerekiyor: *Buhârî*, hadîsi şu başlığı taşıyan babta kaydeder:

بَابُ عَلَامَةِ الْحُبِّ فِي اللَّهِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ
 “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun, Allah da sizi sevsin” ayeti mucibince
 Allah için sevmenin alâmeti babı..” *Buhârî*, bu başlığın altına الْمَرْءُ مَعَ مَنْ
 أَحَبَّ “Kişi sevdiğiyle beraberdir” hadisini kaydeder.

Şârihler bab başlığı ile hadîs arasında irtibat kuramazlar. “Allah için sev-menin alâmeti” ayrı bir mevzu, “Kişinin sevdiğiyle beraber olması” ayrı bir mevzu. Pek çok şârih, aradaki irtibatı belirtemez. Ancak *Kirmânî*’nin getirdiği bir yorum, hem *Buhârî*’nin kurduğu irtibatı, hem de yukarıda sözünü ettiğimiz “Sevginin necat veya helâket sebebi oluş meselesini” anlamamıza yardımcı ola-caktır.

Yoruma göre, “Bab başlığında kasdedilen şey, kulun Allah’ı sevmesinin alâ-metidir. Ayet-i kerîme’ye göre bu, sadece ve sadece Resulullah’a ittiba etmekle hâsül olur. Hadîs ise, -her ne kadar bu meselede esas, Aleyhissalâtu vesselâm’ın bütün emirlerine imtisal etmenin gereğini ifâde ediyor ise de- bir lütuf olarak, buna inanmak suretiyle de hasul olduğunu ifâde eder. Yani, âyetin gereği olan bütün amellere ittiba tam olarak yerine gelmese de, bunu yapanlara gösterilen muhabbet ve onlarla beraberlik, kurtuluşun aşlının hâsül olması için kâfidir. Çünkü onları sevmek, amelleri, taatleri sebebiyledir. Muhabbet kalbin derinliklerinden gelen bir duygudur. Allah ise, Peygamber’in emirlerini tam olarak işleyen kim-seleri sevenleri, itikadları sebebiyle mükâfaatlandırır. Çünkü, Allah’ın mükâfa-

atlandırmasında niyet asıktır, amel niyete tâbidir. Ayrıca beraberlik için derecelerde müsavat şart değildir. (Bir ziyafet sofrasına çok farklı derecelerdeki insanlar iştirak edip, beraber olabilirler.)

Mevzuyu tamamlayan bir izahı az ileride 3348 numaralı hadîsin açıklamasında *Bediüzzaman*'dan kaydedeceğiz.

ALTINCI FASIL
KARŞILIKLI MUHABBET

3335 ۱- عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا. أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفَشُو السَّلَامَ بَيْنَكُمْ]. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى.

1. (3335)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Nefsim yed-i kudretinde olan zâta yemin ederim ki, imân etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe imân etmiş olmazsınız! Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi haber vereyim mi? Aranızda selâmı yaygınlaştırm!” [Müslim, İman 93, (54); Ebu Dâvud, Edeb 142, (5193); Tirmizî, İsti'zân 1, (2589).]

AÇIKLAMA:

Ülemâ selâmın yaygınlaştırılmasından maksadın, Resulullah'ın sünnetini ihya için halk arasında neşretmek olduğunu söylemiştir. Nevevî, burada arzu edilen sünnete uyan selâmın, en azından muhatabın işiteceği kadar sesin yükseltilmesi olduğunu belirtir. “Ses yükseltmediği takdirde sünneti ifa etmiş olmaz” der.

3336 ۲- وعن النعمان بن بشير رضى الله عنهما قال: [قال رسول الله ﷺ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرَ الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَّى]. أخرجه الشيخان.

2. (3336)- Nu'man İbnu Beşîr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamette, birbirlerine şefkette mü'minlerin misâli, bir bedenim misâlidir. Ondan bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve hararete ona iştirak ederler.” [Buharî, Edeb 27; Müslim, Birr 66, (2586).]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemiyeti ve hususan mü'minler cemaatini, yani bir küll olarak ümmeti, bir cesede benzetmiştir. İnsanların her biri

mü'minlerden müteşekkil bu küllî bedeninin bir uzvu durumundadır. Nasıl ki bedende sadece bir uzuv ve mesela bir parmak rahatsız olsa o beden bütünüyle huzursuz olur, uykusuz kalır, hararet basar vs. Şu halde mü'min, parçası olduğu cemiyette bazı uzuvlarının ızdırabı karşısında ilgisiz kalamaz, onlara şefkat ve merhamet duygularıyla bağlıdır. Bu duygular, insanlığımızın ve bilhassa imânîmiz icabı herkeste olması gerekir. *Resulullah* bir başka hadislerinde meseleyi daha da vâzih olarak vaz'ederler:

لَنْ نُؤْمِنُوا حَتَّى تَرْحَمُوا قَالُوا كُنَّا رَحِيمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِنَّهُ نَيْسَ بِرَحْمَةِ أَحَدِكُمْ
صَاحِبَةٌ وَلَكِنَّهَا رَحْمَةُ النَّاسِ رَحْمَةُ الْعَامَّةِ “Merhametli olmadıkça imân etmiş olmayacaksınız.”

“Ey Allâh'ın Resülü dediler, hepimiz merhametliyiz.”

“Hayır dedi, bundan maksad ehlinize olan merhametiniz değil, bilakis halka, umuma olan merhametinizdir.”

2- Burada kastedilen imânın kendisi değil, kemâlidir. Şu halde nefyedilen imân da *kâmil mânadaki imândır*. Aksi takdirde birbirini sevmeyen mü'minleri tekfir gerekir ki, hiçbir âlim hadîsten bunu anlamış değildir.

3- *İbnu Ebî Cemre*, hadîste geçen *terâhum*, *tevâdüd*, *te'âtuf*, kelimelerinin manâca birbirine yakın olmakla beraber aralarında latif bir fark olduğunu gösterir ve şu açıklamayı yapar: *Terâhum*'dan maksad imân kardeşliğiyle birbirine acımaktır, bir başka sebeple değil.

Tevâdüd: Muhabbeti celbeden sılaya yer vermektir: Ziyaretleşmeler, hediyeleşmeler gibi.

Te'âtuf: Birbirine yardım etmektir: Elbise bağı gibi..

4- *Kâdi İyaz*: “Bütün mü'minlerin bir tek bedene benzetilmesi, *sahîh bir benzetmedir*. Maksad ince bir hakikatın anlaşılmasını kolaylaştırmaktır, *mânaları görünen suretler şekline dökmektir*.”

Hadîste müslümanların üzerimizde olan haklarının büyük olduğu ifade edilmekte, yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik olunmaktadır. *İbnu Ebî Cemre*: “*Aley-hissalâtu vesselâm*, *imânî cesede*, ehlini azalarına benzetti, çünkü imân asıldır, *fürûu tekliflerdir*. Kişi tekliflerden birini ihlâl ederse bu ihlâl “asl”ı bozar, çirkinleştirir. Cesed de bir asıldır, ağaca benzer, azaları da dallara budaklara. Azalardan biri rahatsız olsa, tıpkı bir ağaç gibi diğer uzuvlarda rahatsızlık çıkar. *Dallardan birine vurulacak olsa diğer bütün dallar onun tesiriyle kıpırdanırlar*.”

۳- وعن المقدم بن معد يكرب رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

ﷺ: إِذَا أَحَبَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُخَيِّرْهُ أَنَّهُ يُجِبُّهُ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

3. (3337)- Mikdam İbnu Mâdikerb (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Biriniz kardeşini (Allah için) seviyorsa ona sevdiğini söylesin.” [Ebu Dâvud, Edeb 122, (5124); Tirmizî, Zühd 54, (2393).]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada bir kimseye ziyade bir sevgi duyduğumuz takdirde bunu kendisine söylememizi tavsiye buyurmaktadır. Şârihler, bu haber verme ile, karşılıklı olarak sevginin artacağını, o sebeple Resulullah'ın bu tavsiyede bulunduğunu belirtirler.

Hattabî: “Hadîsin mânası sevişmeye, kaynaşmaya bir teşviktir. Zira kişi, kardeşine kendisini sevdiğini haber verince, bu sâyede onun kalbinin kendine meyletmesini sağlar ve sevgisini celbeder” der.

Hattabî, hadîsten şu mânayı istihrac eder: “Eğer kişi bilirse ki seviliyor, kendisini sevenin nasihatini kabul eder. İçinde bulunduğu bir ayıbı terketmesi veya kendinden vaki olan hatayı düzeltilmesi için haber verince bunu reddetmez, kabul eder. Eğer bunu önceden bilmezse, hakkında sûizan etmiş olmasına zâhib olur ve nasihatini kabul etmez. Hatta bu durum arada soğukluğa ve düşmanlığa sebep olabilir.”

Bağdadî der ki: “Bu teşvîk, sevginin Allah için olması şartına bağlıdır. Dün-yevî bir tamah veya hevâ için olan sevginin bildirilmesi mevzubahis değildir. Dünya ve ihsan için sevgi izhâr etmek bir dalkavukluk ve düşüklüktür.”

Hadîsle ilgili olarak Münâvî şu hususa dikkat çeker: “Hadîsin zahiri kadınlara şâmil değildir. Çünkü hadîste geçen ahad (احد) kelimesi erkekler için kullanılır, vâhid mânasındadır. Kadınlara kastedilseydi ihda (احدى) demesi gerekirdi. Ancak, tağlib yoluyla kadına da şâmil kılınabilir. Be-tahsis erkeğin zikri, çoğunlukla hitabın onlara gelmesi sebebiyledir. Bu durumda bir kadın, diğer bir kadını Allah için sevecek olursa sevdiğini ona söylemesi mendubtur.”

2- Bağdadî'den de kaydettiğimiz üzere sevgiden maksad Allah için sevmektir. Sadedinde olduğumuz hadîsin metninde bu kayıt yoksa da başka hadîslerde gelmiştir. 3341-3345 numaralar arasında yer alan hadîslerde görüleceği üzere, Resulullah ısrarla, tekrarlar mü'minleri, Allah için birbirlerini sevmeye teşvîk etmiştir. Bu sebeple metnin tercümesine bu tabiri parantez içerisinde kaydettik.

Münâvî: “Mü'min, mü'min kardeşini onda bulunan güzel sıfatları sebebiyle sevmelidir” der ve devam eder: “Çünkü âlî himmet ve yüce ahlâk sâhiplerinin şe'ni, onlarda bulunan bu makbul sıfatlar sebebiyle sevgidir, muhabbettir. Çünkü onlar, zâtlarında buldukları kemâl sebebiyle, bu hasletlerde kendilerine iştirak edenleri severler. Böylece onlar, hakikat-ı hâlde kendi zâtları ve sıfatla-

rından başka bir şeyi sevmiş olmuyorlar. Aynı şekilde, bunun zâtî muhabbete şümûlü de iddia edilmiştir, yeter ki fasid maksadlardan ârî olsun.”

3338 ۴- وعن أنس رضى الله عنه قال: [كَانَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَمَرَّ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ إِنِّي أُحِبُّ هَذَا. قَالَ: أَعَلِمْتَهُ؟ قَالَ: لَا. قَالَ: فَأَعْلِمْنَاهُ. فَلِيَحِقَّهُ. فَقَالَ: إِنِّي أُحِبُّكَ فِي اللَّهِ. فَقَالَ: أَحَبُّكَ الَّذِي أُحِبُّتَنِي لَهُ].
أخرجه أبو داود.

4. (3338)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın yanında bir adam vardı. Derken oradan birisi geçti. (Aleyhissalâtu vesselâm’ın yanındaki):

“Ey Allah’ın Resülü! dedi, ben şu geçeni seviyorum.”

“Pekiyi kendisine haber verdin mi?” diye Aleyhissalâtu vesselâm sordu.

“Hayır!” deyince,

“Ona haber ver!” dedi. Adam kalkıp, gidene yetiştii ve:

“Seni Allah için seviyorum!” dedi. Adam da:

“Kendisi adına beni sevdiğin Zât da seni sevsin!” diye mukabelede bulundu.” [Ebu Dâvud, Edeb 122, (5125).]

3339 ۵- وعن يزيد بن نعمة الضبي رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أَحَى الرَّجُلُ الرَّجُلَ فَلْيَسْأَلْهُ عَنِ اسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ وَمِمَّنْ هُوَ فَإِنَّهُ أَوْصَلُ لِلْمَوَدَّةِ]. أخرجه الترمذی.

5. (3339)- Yezid İbnu Nu’âme ed-Dabî (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Bir kimse, bir başkasıyla kardeşleştiği zaman, ilk iş ismini, babasının ismini ve kimlerden olduğunu sorsun. Çünkü böyle yapmak, sevginin artmasına daha uygundur.” [Tirmizî, Zühud 54, (2394).]

3340 ۶- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: أَحَبُّ حَبِيبِكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَاءً، وَأَبْغَضُ بَغِيضِكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْمًا مَاءً]. أخرجه الترمذی وصححه وقفه.

«الهُونُ» الرفق، وإضافة ما إليه تُفدُ التقليل، يعنى أحبه حباً قصداً
لا إفراط فيه.

6. (3340)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın şöyle söylediğini işittim:

“Dostunu severken ölçülü sev, günün birinde düşmanın olabilir. Düşmanına da buğzunu ölçülü yap, günün birinde dostun olabilir.” [Tirmizî, Birr 60, (1998).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, bazı rivâyetlerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın, bazı rivâyetlerde de Hz. Ali (radiyallahu anh)’nin sözü olarak rivâyet edilmiştir. Bir hadîsin bu şekilde ref ve vakfında ihtilâf olursa, kaideten ref’i esas alınır ve hadîs merfu addedilir.

2- Önceki hadîslerde hep dostla olan münasebetler üzerinde durulduğu halde burada düşmana temas edilmekte ve mühim bir âdab belirtilmektedir: *Ölçülü olmak...* Biz de bu vesile ile bir mü’minin, düşmanıyla münasebetlerinde tâkip etmesi gereken siyaseti biraz açmak istiyoruz:

Kur’ân ve Sünnette en çok müteyakkız ve uyanık olunması, her an kendisiyle mücâdele içerisinde ve ona karşı tetikte bulunulması gereken düşman olarak, kişinin nefis ve şeytanı [(Yûsuf 53; Haşr 19; Furkân 43; Kasas 50; Câsiye 23; Fâtır 6; Zuhruf 62)] gösterilmiş olmakla berâber, hâricî düşman meselesine de yer verilmiştir. Burada daha ziyâde, affetme talep edilirse de, ölçü dâhilinde, yapılan miktârı tecâcüz etmeksizin kötülüğe karşılık vermeye de müsaade edilmiştir.

Hz. Peygamber, “Allah, kötülüğü kötülükle yok etmez, ancak iyilikle yok eder” düstûruna tâbi olarak, şahsî hayâtında kötülüğü kötülükle karşılamaz, daha ziyâde affeder ve bağışlardı. O’nun bu affedici, bağışlayıcı ve kötülöklere iyilikle, mukâbele edici davranışları düşmanlarını yok ediyor. “Az önce nazarımda dünyânın en menfûr kimsesi iken, şimdi dünyânın en sevgilisi oldun” itirâflarını yaptırın âni değişiklikler, kalbî fetihler yaptırıyordu. Az önce kendisini öldürmek kastiyle dolu olan kimse, uğrunda canını fedâ etmeye hazır bir hâlet kazanıyordu.

Şahsen tatbîk ettiği affedici politikanın müslümanlar tarafından da tatbîkini istemiş: “Kötülüğe iyilikle mukâbele etmekle kötülüğü yok et ve insanlara güzel ahlâkla muâmele et” demiştir. İnsanlara aflu muâmele husûsunda Kur’ân’da pek çok âyet gelmiştir.

Ancak bütün bu şahsî fiillerine, Kur’ânî ve şifâhî tavsiyelerine rağmen kötülük yapanların, daha açık ifâdesiyle düşmanın, tecziye edilerek haddinin bildirilmesine izin verilmiştir. Burada, hıristiyanlığın ve tatbîkatta hıristiyanlar arasında bile sözde kalmış olan, sağ yanağa tokat vurulunca sol yanağı da uzatmak (yâni

kötülük yapana kötülükle muâmele etmemek) prensibi mevcut değildir. Âyet-i kerime şöyle der: “Kötülüğün cezası da ona denk bir kötülüktür. Fakat kim bağışlar ve (kendisiyle düşman) arasını düzeltirse, onun mükâfaatı Allah’a âittir. Elbette O, zâlimleri sevmez” (Şûrâ 40).

Zâlim taraf, misliyle cezâ görmediği takdirde, mazlûm taraf da intikâm hislerini kabartarak, tahdîd ve kontrolü imkânsız taşkınlıklara yol açmak sûretiyle düşmanlıkların teselsül edip gideceğinden korkulmuştur. Âile ve hattâ kabîle ve aşiretlerin tükenmesiyle neficelenen kan dâvâlarının menşesinde bu çeşit normal şekilde tatmîn edilmemiş hisler bulmak mümkündür. Misliyle cezâ bunları önleyecek mâhiyette olduğu için, Kur’ân’da: “Kısasta sizin için hayat var” (Bakara 179) denmekten başka, misli taşıp, haddi tecâvüz edici davranışlar, şiddetli azâbla tehdîd edilmiştir [(Bakara 178, Şûrâ 40-42).] Bütün bunların temelinde yatan kin, buğz gibi beşerî huylar da Hz. Peygamber’in diliyle takbîh edilmiştir.

Netice olarak:

“Dostuna sevginde ölçülü bağlan,
Belki de bir gün düşmanın olur.
Düşmana buğzunda ölçülü davran,
Belki de bir gün has dostun olur”

şeklinde de ifade edebileceğimiz, sadedinde olduğumuz hadîs, “Düşmanların dahi başkaca fâidesi olur. Çünkü düşman dâima bir kimsenin kusurlarını taharrî idub söyleyeceklerinden bir daha işlememeyi ihtâr etmek olur. Bizim en büyük düşmanımızı hâricte arayıp nefsimizde aramamak hatâlı olur (...)” şeklinde son derece ölçüye dâvet eden ifâdelerin terbiye kitaplarımızda yer almasına vesile olmuştur.

۷- وَعَنْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ

وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَيْنَ الْمُتَحَابُّونَ بِجَلَالِي؟ الْيَوْمَ أُظِلُّهُمْ فِي ظِلِّي يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا

ظِلِّي]. أخرجه الترمذی وصححه.

7. (3341)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Aziz ve Celil olan Allâh Teâla hazretleri Kıyamet günü şöyle diyecek: “Benim celâlim adına sevişenler nerede? Gölge- genden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı şu günde onları gölgede gölge- lendireyim!”⁽¹⁰⁾ [Müslim, Birr 37, (2566); Muvatta, Şi'r 13, (2952).]

AÇIKLAMA:

Cenab-ı Hakk'ın gölgesi olmayacağına göre, hadîsi lafzî mânasıyla anlamak uygun düşmez. Cenab-ı Hakk'ın, Kıyamet günü tecelli edecek olan rahmet ve

(10) Teysir'in elimizdeki baskısında bu hadîsle müteakip hadîsin kaynaklarını göstermede teknik bir hata ile takdim- tehir yapmış olmalı.

himayesi böyle teşbihli bir üslupla ifade edilmiştir. Çeşitli vesilelerle tekrar ettiğimiz bir hususu bir kere daha hatırlayalım: Ayet ve hadislerde gelen bu çeşit müteşâbih ifadelerin mâna-yı lügavîsine değil, mâna-yı maksûduna bakmak gerekir. Selef ülemâsı bu çeşit ifadeleri: “*Kastedilen muradı Allah bilir*” diyerek yorumla gitmemiş ise de, müteahhir ülemâ, duyulan lüzum üzerine, bazı te’vil ve yorumların gereğine inanmış ve müteşâbih ifadeleri mâkul mânalara tevcih etmiştir.

Şu halde, bu hadiste *Resul-i Ekrem*, mü’minlere birbirlerini *Allah’ın rızasını elde etmek* maksadıyla sevmelerini tavsiye ediyor. Buna terettüp edecek sevabın büyüklüğüne dikkat çekiyor.

۸- وعن معاذ بن جبل رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِي لَهُمْ مَنَابِرٌ مِنْ نُورٍ يُعْبِطُهُمُ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَمَالِكٌ.

8. (3342)- Hz. Mu’âz İbnu Cebel (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

“Allah Teâla hazretleri buyuruyor ki: “Benim celâlim adına birbirlerini sevenler var ya! Onlar için nurdan öyle minberler vardır ki, peygamberler ve şehidler bile onlara gıpta ederler.” [Tirmizî, Zühd 53, (2391).]

۹- وعن أبي إدريس الخولاني عن معاذ رضى الله عنه عن النبي ﷺ: قَالَ: [يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: وَجِبَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، وَلِلْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ، وَلِلْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ وَلِلْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

9. (3343)- Ebu İdrîs el-Havlânî, Mu’âz İbnu Cebel (radiyallahu anh)’den naklediyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Allah Tebareke ve Teâla Hazretleri şöyle hükmetti: “Benim rızam için birbirlerini sevenlere, benim için bir araya gelenlere, benim için birbirlerini ziyaret edenlere ve benim için birbirlerine harcayanlara sevgim vâcip olmuştur.” [Muvatta, Şi’r 16, (2, 953, 954).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîsin, Muvatta’da esbab-ı vürûduyla ilgili uzun bir aslı var. Teysir, sadece merfu kısmını almış.

2- Hadîste geçen ve “Benim için bir araya gelenler...” diye tercüme etti-

ğimiz *mücâlese*, meclis ve cemaat teşkil etmek demektir. Yani Allah'ı zikretmek veya Allah'ın rızasına vesîle olacak bir maksadla bir araya gelmek demektir. *Cüneyd rahimehullah*, halvet halinde meşgul iken, ihvanları ziyaretine gelir. Halveti bırakıp onların yanına gelir ve şöyle der: “Eğer bilsem ki, sizinle beraber oturmaktan daha hayırlı bir şey var, onu yapar, yanınıza gelmezdim. Ne var ki, havâsla beraber olmanın, tam bir huzura ermede ve ilmin neşrinde, başka hiçbir şeyde olmayan bir tesiri var.”

3- *Mütebâzil*: (Birbirine harcayan) tabiri, *el-Bâci*'ye göre, “nefislerini, mallarını düşmanla cihadda harcayan, Allah'ın rızasını kazanma yoluna koyan” demektir. Ama başka âlimler: “Arkadaşının bütün hallerinde ciddî meseleleri için, Allah'ın rızasını düşünerek malını, nefsinin harcayanların her biri...” diye açıklamış; Hicret sırasında mağarada nefsinin, daha sonraki fırsatlarda da malının tamamını bezleden Hz. Ebu Bekir (*radıyallahu anh*)'i misal vermişlerdir.

4- *Mütezávir*: Allah rızasından başka bir gaye gütmeyen ziyaretlerde bulunanlar demektir.

5- Hadîsin *Taberanî*'de gelen bir veçhinde *mütesâddıkîn* ziyadesi gelmiştir; bu da: “Birbirlerine tasadduk edenler...”

Allah rızası için bu işleri yapanlar kalplerini sadece O'nunla meşgul etmiş, başka şeyleri kalblerinden çıkarmış oldukları ve tevhide bağlanmış buldukları için hadîste vaadedilen mükâfaata hak kazanırlar.

۱۰- وعن أبى ذر رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: أفضَلُ الأَعْمَالِ الجُبُّ فى الله، والبُغْضُ فى الله]. أخرجه أبو داود.

10: (3344)- Hz. Ebu Zerr (*radıyallahu anh*) anlatıyor: “Resulullah (*aleyhis-salâtu vesselâm*) buyurdular ki: “Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir.” [Ebu Dâvud, Sünnet 3, (4599).]

AÇIKLAMA:

Hadîs, sırf Allah rızası için olan sevmeleri ve sırf O'nun rızası için olan nefret ve buğzları en üstün amel olarak değerlendirmektedir. Her insanda sevgi ve nefret vardır ve bunları mutlaka isti'mâl edecektir. Şu halde mü'min, bu hislerini iradesi ile yönlendirerek, sevdiklerini Allah için sevse, sevmediklerini de yine Allah için sevmese kazancı büyük olacaktır. Menfaat, korku gibi dünyevî emri-vâkilerin tesiriyle sevmek veya nefret etmek araya girdi mi hasaret büyük oluyor.

Âlimler derler ki: “Allah için sevmenin gereklerinden biri, Allah'ın evliya ve asfiyalarını sevmektir. Onları sevmenin şartlarından biri de onların bıraktığı

sünnete uyup, onlarla yetinmek, bid'ata yer vermemek ve onların tavsiyelerine uymaktır.”

Fasıklara, zâlimlere ve günahkârlara karşı meşru ölçüde buğzetmek “Allah için buğz”’a girer.

İbnu Raslân der ki: “Bu hadis gösteriyor ki, kişinin Allah için buğzetmesi gereken düşmanlarının olması gerekir, nitekim Allah için sevdiği dostlarının olması da gerektiği gibi. Bu hususu şöyle açıklarız: “Eğer sen, bir insanı, Allah’a mutf ve Allah nezdinde mahub diye seversen, Allah’a âsi olacak olsa, ona buğzetmen gerekir. Çünkü Allah’a âsi olmuştur ve Allah nazarında menfurdur. Öyleyse kim (birisini) bir sebeple severse, zaruri olarak, ona, bunun zıddıyla nefret edecektir. Bu iki sıfat, birbirisiz olamayan, biri diğerini gerektiren iki vasıftır. Adet olarak bu durum, sevgi ve nefretlerde muttarıddır.”

Taberânî Mu'cemu'l-Kebir’de merfu olarak *İbnu Abbâs*’tan şunu kaydeder: “İman bağlarının en sağlamı Allah için dostluk, Allah için düşmanlık, Allah için sevgi, Allah için nefrettir.”

3345 ۱۱- وعن عمر رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ نَاسًا مَا هُمْ بِأَنْبِيَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ يَعْطِبُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِمَكَانِهِمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَخَيْرٌ نَا مَنْ هُمْ؟ قَالَ: هُمْ قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرُوحِ اللَّهِ عَلَى غَيْرِ أَرْحَامٍ بَيْنَهُمْ، وَلَا أَمْوَالٍ يَتَعَاطَوْهَا. فَوَاللَّهِ إِنْ وُجُوهُهُمْ لَتَوْرٌ، وَإِنَّهُمْ لَعَلَى نُورٍ. وَلَا يَخَافُونَ إِذَا خَافَ النَّاسُ، وَلَا يَحْزَنُونَ إِذَا حَزِنَ النَّاسُ. وَقَرَأَ هَذِهِ آيَةَ: أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ]. أخرجہ أبوداود.

11. (3345)- Hz. Ömer (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

“Allah’ın kulları arasında bir grup var ki, onlar ne peygamberlerdir ne şehidlerdir. Üstelik Kıyamet günü Allah indindeki makamlarının yüceliği sebebiyle peygamberler de, şehidler de onlara gıpta ederler.”

Orada bulunanlar sordu:

“Ey Allah’ın Resülü! Onlar kim, bize haber ver!”

“Onlar aralarında ne kan bağı ne de birbirlerine bağışladıkları bir mal olmadığı halde, Allah’ın ruhu (Kur’an) adına birbirlerini sevenlerdir. Al-

lah'a yemin ederim, onların yüzleri mutlaka nurdur. Onlar bir nur üzeredirler. Halk korkarken, onlar korkmazlar. İnsanlar üzülürken, onlar üzülmezler.

Ve şu âyeti okudu: *“أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ”* “Haberinizi olsun Allah'ın dostları var ya! Onlara ne korku var ne de onlar üzülecekler” (Yunus 62). [Ebu Dâvud, Büyu 78, (3527).]

AÇIKLAMA:

Hadîste geçen Allah'ın ruhu tabirindeki ruh'tan maksad Kur'an'dır. Ruh'u Kur'an'la te'vil eden ülemâ şu âyeti delil getirmiştir: *وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا* “İşte biz sana emrimizden bir Ruh (Kur'an) vahyettik” (Şûra 52). Kur'an'ın Ruh olarak isimlenmesi, kalblerin onunla hayat bulmasındandır, *tıpkı nefislerin ve bedenlerin hayatı ruhlarla olması gibi.* Ancak, bununla muhabbet kastedilmiştir, yani “Allah'ın kalblerine İka ettiği, Allah için olan hâlis muhabbet sayesinde birbirlerini severler” demektir.

۱۲- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ تَعَالَى الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلَ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحْبِبْهُ. فَيَحِبُّهُ جِبْرِيلُ. ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحْبِبُوهُ فَيَحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الْأَرْضِ]. أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

وزاد مسلم: وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ: [إِنِّي أَبْغَضُ فُلَانًا فَأَبْغِضْهُ. فَيَبْغِضُهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضُوهُ، ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبُغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ].

12. (3346)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Allah bir kulu sevdi mi Hz. Cebrail aley-hisselâm'a:

“Allah falanı seviyor, onu sen de sev!” diye seslenir. Onu Cebrail de sever. Sonra o, sema ehline: “Allah falanı seviyor, onu siz de sevin!” diye nidâ eder, derken bütün sema ehli de onu sevmeye başlar. Sonra onun için arz (halkı arasına hüsn-ü kabûl) konur.” [Buharî, Tevhîd 33, Edeb 41; Müslim, Birr 157, Muvatta, Si'r 15; Tirmizî, Tefsîr, Meryem (3160).] Hadîsin Müslim'deki rivâyetlerinde şu ziyade var:

“Allah Celle Celâluhu, bir kula da buğzetti mi Cebrâil aleyhisselâm’a: “Ben falancaya buğzettim sen de buğzet!” diye seslenir. Ona Cebrail de buğz etmeye başlar. Sonra Cibril sema ehline nidâ eder:

“Allah Celle Celâluhu falan kimseye buğzetti, siz de buğzedin!” Sonra yeryüzüne onun için buğz vaz’edilir.”

AÇIKLAMA:

1- Hadîs, insanın iyi ve kötü halleriyle semâvât ahâlisi olan meleklerin ilgisini göstermektedir. İnsanoğlunun davranışları kendine münhasır kalmıyor. Cenab-ı Hak, onun razı olduğu hallerinden memnuniyetini, razı olmadığı hareketlerinden de buğzunu sema ahâlisine derhal duyurup, onların da rahmet dualarını veya tel’inlerini sağlıyor. Bu hadîs insanları hep hayra teşvik etmekten başka, insanın *halffe-i zemîn* olarak Allah indindeki ehemmiyetini de göstermektedir: İyi veya kötü, onun her hali, ilahî saltanatın uçsuz bucaksız semâvât memalikinin ahâlisi olan bütün melekleri ilgilendiren mühim bir hâdise olmaktadır.

2- Allah’a kulu sevdiren sebep, kulun iyi niyeti, ihlası, hayır amelidir. Allah’ın insanı sevmesi, ondan razı olması, onun hayrını istemesi, ona rahmetiyle muamele etmesi demektir. Buğzu da, kulun isyanı ve küfrü sebebiyledir, onun şekâvet ve cezalandırılmasına irade buyurmasını, rahmet ve mağfiretini esirgemesini ifâde eder.

3- *Kabûl*’ün veya *buğzun* yeryüzüne konması, kulun, ameline tâbi olarak yeryüzü ahâlisine sevdirmesi veya sevdirmemesi demektir. Şu halde yeryüzünde Allah dostlarının samimî sevgilerine mazhar olmak isteyenlerin de öncelikle Allah’ı razı edecek fiillerde bulunması gerekmektedir.

۱۳- 3347 - وعن أبي ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَعْمَلَ عَمَلَهُمْ؟ قَالَ: أَنْتَ يَا أَبَا ذَرٍّ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ].

13. (3347)- Hz. Ebu Zerr (radiyallahu anh) anlatıyor: “Ey Allah’ın Resûlü! dedim. Kişi, bir kavmi sever, fakat onların amelini işleyemezse, (sonu ne olacak)?”

“Ey Ebu Zerr, buyurdu, sen sevdiğinle berabersin!”

۱۴- 3348 - وفي لفظ الترمذی: [الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ]. أخرجه أبو داود عن أبي ذر. والترمذی عن صفوان بن عسال.

14. (3348)- Tirmizi’nin bir rivâyetinde: “Kişi sevdiğiyle beraberdir” den-

miştir. [Buharî, Edeb 96; Müslim, Birr 165, (2640); Ebu Dâvud, Edeb 122, (5126); Tirmizî, Zühd 50, (2388).]

AÇIKLAMA:

1- *İbnu Hacer*'in belirttiğine göre, bu hadis, yirmi kadar sahabî tarafından rivâyet edilmiştir. ⁽¹¹⁾

2- Bu hadisle ilgili geniş açıklamayı 3334 numaralı hadisten sonra yer verdüğümüz, *Çocuk Terbiyesi Bakımından Arkadaşın Ehemmiyeti* başlığını taşıyan kısmın sonunda kaydettiğimiz, "*Kişi Sevdiği ile Beraberdir*" pasajında yaptığımız için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak *Resulullah*'ın hem mertebeye düşük, hem de sayıca pek çok insanlarla, âhirette nasıl beraber olabileceği meselesini açıklayan bir bahsi *Bediü'z-zaman*'dan kaydedeceğiz. Merhum önce soruyu sorar, sonra cevabını verir:

"SUAL: *الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ* sırrınca: "Dost dostuyla beraber cennette bulunacaktır. Halbuki, basit bir bedevî, bir dakıkada sohbet-i Nebeviyyede lillah için bir muhabbet peyda eder; o muhabbetle cennette Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bulunması lâzım gelir. Halbuki, gayr-i müteâhâhî feyze mazhar Resül-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm'ın feyzi, bir basit bedevî feyziyle nasıl birleşir?"

EL-CEVAP: Bir temsil ile, şu ilvî hakikata şöyle bir işaret ederiz ki, mese-lâ, gâyet güzel ve şâşaalı bir bağda, muhteşem bir zât, gayet büyük bir ziyafet, gayet müzeyyen bir seyrangâh, öyle bir surette ihzar etmiş ki: Kuvve-i zâikanın hissedecek bütün lezâiz-i mat'ûmatı câmi, kuvve-i bâsırının hoşuna gidecek bütün mehâsini şâmil, kuvve-i hayaliyyeyi keyiflendirecek bütün garaib-i müstemil ve hâkezâ... bütün havass-ı zâhire ve bâtinayı okşayacak ve memnun edecek herşeyi içine koymuştur. Şimdi iki dost var. Beraber o ziyafete giderler. Bir locada, bir sofrada oturuyorlar. Fakat birisinin kuvve-i zâikası pek az olduğundan cüz'î zevk alır. Gözü de az görüyor. Kuvve-i sâmmesi (koklama duygusu) yok. Sanayi-i garibeden anlamaz. Hârîka şeyleri bilmez. O nüzhetgâhın, binden ve belki milyondan birisi, kabiliyeti nisbetinde ancak zevk ederek istifade eder. Diğeri ise, bütün zahirî ve bâtinî duyguları, akıl ve kalb ve hırs ve lâtifeleri, o derece mükemmel ve o mertebe inkişaf etmiştir ki; o seyrangâhtaki bütün incelikleri, güzelliği ve letâifî ve garâibi, ayrı ayrı hissedip zevk ederek, ayrı ayrı lezzet aldığı halde, o dost ile omuz omuzadır. Madem, bu karmakarışık, elemli ve daracık şu dünyada böyle oluyor. En küçük ile en büyük berâber iken, Serâ'dan Süreyya'ya kadar fark oluyor. Elbette, dâr-ı saadet ve ebebiyet olan cennette, bittariki'l-evlâ; dost, dostu ile beraber iken; herbirisi istidadına göre sofrâ-i Rahmânirra-

(11) Ebu Nu'aym bu hadisin bütün senetlerini müstakil bir cüz'de toplamış, te'lifine, Kitâbu'l-Muhibbîn Ma'a'l-Mahbûbîn (محبب من المحبوبين) (28) adını vermiştir.

him'den, istidatları derecesinde hisselerini alırlar. Buldukları cennetler ayrı ayrı da olsa, beraber bulunmalarına manî olmaz. Çünkü, cennetin sekiz tabakası birbirinden yüksek oldukları halde, umumun damı Arş-ı A'zam'dır. Nasıl ki, mah-rûfî (koni biçiminde) bir dağın etrafında, birbiri içinde, birbirinden yüksek, kaidesinden zirvesine kadar surlu daireler bulunsa, o daireler birbirinin üstündedir... Fakat, birbirinin güneş görmelerine manî olmaz, birbirinden geçebilir, birbirine bakar. Öyle de: Cennetler de buna yakın bir tarz ile olduğu, ehâdisin mütenevvî rivâyâtı işaret ediyor."

۱۵- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ، مَا تَعَارَفَ مِنْهَا اتَّخَلَفَ، وَمَا تَنَازَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ]. أخرجه مسلم. وأبو داود، وأخرجه البخاري عن عائشة.

15. (3349)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ruhlar toplanmış cemaatler (gibidir). Onlardan birbiriyle (önceden) tanışanlar kaynaşır, tanışmayanlar ayrılırlar." [Buhârî, Enbiya 2; Müslim, Birr 159, (2638); Ebu Dâvud, Edeb 19, (4834).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs insan ruhlarının grup grup toplanmış cemaatler olduğunu belirtmektedir. Mücennede, "karşılıklı olarak (mütekâbilen)" mânasına geldiği gibi "karışık olarak (muhtaliten)" mânasına da gelir. Nitekim ruhların bir kısmı hizbullah'ı, bir kısmı da hizbuşşeytan'ı teşkil etmektedir.

Hadîsteki teârûf, birbirlerini tanımak demektir. Öyleyse, bedenlere girmezden önce birbirlerini tanımış olanlar, beden giydikten sonra da bir araya gelirler, iyiler iyiler hizbini, kötüler de şerirler hizbini meydana getirir. Önceden tanışmayan ruhlar beden giydikten sonra dünyada biraraya gelecek olsalar kaynaşmazlar.

Bu hadisi Nevevî: "Ruhlar, "topllanmış cemaatler" veya "muhtelif nevler" şeklindedir" diye anlar. Tanışmaları için de: "Ruhları yaratırken hepsinin fitratına koyduğu müşterek bir hassa sebebiyledir." Bazıları: "Ruhların sıfatlarının ve ahlâklarının uygunluk içinde yaratılmış olmaları sebebiyle tanışıp kaynaştıklarını" söylemiştir. Bazı alimler de: "Ruhlar toplu olarak yaratıldılar, sonra bedenlerine taksim edildiler, tabiatı birbirine uyanların kaynaştıklarını, tabiatları birbirine uzak olanların birbirlerinden nefret edip muhalefetle dağıldıklarını" söylemiştir.

Hattabî ve diğer bazıları da "Ruhların kaynaşması, Allah'ın onları başlan-

gıçta şekâvet ve saâdet üzere yaratmış olmasındandır. Nitekim ruhlar mütekâbil iki kısımdan meydana gelir. Dünyada bedenler karşılaştınca, yaratıldıkları esasa göre kaynaşır veya zıdlaşırlar. Hayırlılar hayırlılara, şerirler şerirlere meylederler” demıştır.

İbnu’l-Cevzî der ki: “Bu hadisten şu istifade elde edilir: “Kişi, fazîlet ve salâh sahîbi bir kimseden nefret duyar ise, ona bunun sebebini araması gerekir, ta ki bunun izalesine çalışıp kendindeki mezzum vasıftan kurtulsun. Aksi durum için de aynı şey söylenebilir.”

Kurtubî de şöyle der: “Ruhlar, ruh olması itibariyle bir iseler de, birçok sebeplerle birbirlerinden ayrılırlar ve tenevvü ederler, tek bir nevdten pekçok şahıslar ortaya çıkar. Aynı nev’e has bir mânanın, o nev’in ferdlerinde müstereken bulunması sebebiyle aralarında bir tenâsüb hasıl olur. Bundan dolayı, her bir nev’in şahıslarının nevleriyle uyduğunu, muhalifiyle zıdlaştığını müşâhede edersin. Ayrıca, bazan aynı nev’e giren bir kısım ferdlerin bazılarıyla uyuşurken, diğer bazılarıyla zıdlaştığını da görürüz. Bu, ittifak ve infiradı hasıl eden bazı şeylerin o ferdlerde bulunması sebebiyledir.”

YEDİNCİ FASIL
DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

3350 ۱- عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلَمُهُ، وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرجہ أبو داود.

وزاد رزين في رواية: [وَمَنْ مَتَّى مَع مَظْلُومٍ حَتَّى يُنْبِتَ لَهُ حَقَّهُ ثَبَّتَ اللَّهُ تَعَالَى قَدَمَيْهِ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَرْتَلُ الْأَقْدَامُ].

1. (3350)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: “Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu Kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir müslümanı örterse, Allah da onu Kıyamet günü örter.” [Ebu Davud, Edeb 46, (4893); Tirmizî, Hudud 3, (1426); Buharî, Mezâlim 3, İkrâh 7; Müslim, Birr 58, (2580).]

Rezîn bir rivâyette şunu ilâve etti: “Kim, hakkı sübut buluncaya kadar mazlumla birlikte olursa, ayakların kaydığı gürde Allah onun ayağını Sırat'ta sâbit kılar.”

AÇIKLAMA:

1- Hadîste İslâm kardeşliğinin nasıl gerçekleşeceği belirtilmektedir. Görüldüğü üzere müslüman, iman kardeşine karşı bazı vazifelerle mükellef durumda: Zulmetmeyecek, tehlikeye atmayacak, sıkıntısını giderecek, yardımına koşacak ve örtecek.

Resulullah “Örtme” işini mutlak bırakmıştır. Bu sebeple şârihler: “Bedeni örtmek, ayıbını örtmek, ihtiyacını örtmek, gıybetini yapmamak suretiyle kusurlarını örtmek vs.” diye herçesit örtme'yi anlamışlardır.

Şunu da belirtelim ki, müslümanı örtmek, zulmü veya fesadı örtmeye müncer olmamalıdır. Bazı kusurlar, başkasına tecavüz ve zulüm şeklinde veya fesad, fitne şeklinde olabilir. Böylesi ayıplar örtülmez, yetkililere ihbar edilir. Bu müstehabtır, gıybet değildir. Keza ma'siyet işleyen, o davranışından imkân nisbetinde yasaklanır. Ama âciz kalınır, vazgeçirilemezse, bir fesada sebep olmayacaksa hâkime başvurulur. Örtülmesi gereken bir ayıpsa, bu halka karşı örtülür. Adamla kendi arasında kalmak şartıyla kuşur sâhibi ikâz edilebilir. *İbnu Hacer*: “Örtme işi, işlenmiş, bitmiş günahlar için geçerlidir. Müdahale, ikâz işi, bulaşılmış, yapılmakta olan günah içindir. Vazgeçmediği takdirde hâkime gitmek vâciptir. Bu gıybet değil bilakis vâcip olan nasihatır” der.

2- Hadîs müslümanları kardeş ilân ederken mutlak zikretmiştir. Öyleyse bu kardeşliğe hür, köle, bâliğ, mümeyyiz hepsi girer. Öyleyse müslümanın bunlardan birine zulmü haramdır.

3- Müslümana yapılacak yardımın hükmü şartlara göre farklıdır: Farz, vacib, mendub olabilir.

Taberanî'nin bir başka tarikten yaptığı rivâyette şu ziyâde vardır: **وَلَا يُسَلِّمُهُ** *Müslim*'in bir rivâyetinde **وَلَا يَخْفُرُهُ** ... “Başına gelen bir musibette yardımsız bırakmaz.” *Müslim*'de: “Kul kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah o kulun yardımındadır” denmiştir.

4- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVÂİD:

★ Verilecek karşılıklar, taat cinsinden olacaktır.

★ Bir kimse, din kardeşliğini kastederek: “*Falan, kardeşimdir*” diye yemin etse hânis olmaz.

3351 ۲- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ تَعَالَى يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَذَكَّرُونَ

بَيْنَهُمْ إِلَّا تَزَلَّتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَعَشِيَّتْهُمْ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمْ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ]. أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبوداود والترمذی.

2. (3351)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Kim bir mü’minin dünyevi kederlerinden birini giderirse, Allah da onun Kıyamet günü kederlerinden birini giderir. Kim bir fakire kolaylık gösterirse, Allah da ona dünyada ve ahirette kolaylık gösterir. Kim bir müslümanı örterse, Allah da onu dünya ve ahirette örter. Kişi kardeşinin yardımında olduğu müddetce, Allah da onun yardımındadır. Kim ilim aramak düşüncesiyle bir yola düşerse, Allah onun cennete olan yolunu kolaylaştırır. Bir grup, Allah’ın kitabını okumak ve aralarında tedaris etmek üzere Allah’ın evlerinden birinde toplanırsa, üzerlerine mutlaka sekine iner ve onları rahmet kaplar, melekler onları sarar. Allah da onları yanında bulunan mukarreb meleklerle anar. Bir kimseyi amelî yavaşlatırsa, nesebi hızlandıramaz.” [Müslim, Zikr 38, (2699); Ebu Dâvud, Edeb 68, (4946); Tirmizî, Hudud 3, (1425), Birr 19, (1931); Kırâat 3, (2946).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, birçok hadîste ayrı ayrı ele alınıp övülen güzel ahlâklardan en mühimlerini topluca zikredip tafdil etmekte ve onlara teşvikte bulunmaktadır. Mü’minlerin, iman kardeşlerine maddî mânevî yardımları, ilgileri, nasihatleri, kusurlarını örtüp gıybetlerini etmemeleri, ilim talep etmeleri gibi hem ferdî yünden, hem de içtimâî yünden fevkalâde mühim neticeler hasil edecek olan faziletler topluca mevzubahis edilmiştir.

Nevevî hazretleri: “Bu hadîs bütün ilimleri, kaideleri ve âdabı bir araya toplayan mühim bir hadîstir” der.

2- Hadîste geçen sekîne, (Kadı İyaz’a göre) burada rahmet mânâsıdır. Ancak *itmi’nân* ve *vekâr* mânâsının akdem olduğu söylenmiştir.

3- Hadîste, mescidde Kur’an okumak maksadıyla toplanmanın fazileti ifâde edilmektedir. Bazı âlimler, bu fazileti mescide hasretmezler. Medrese, ribât ve benzeri yerlerde bu maksadla yapılacak toplanmalarda aynı faziletin olacağını söylemişlerdir. Nitekim bir başka hadîste *Aleyhissalâtu vesselâm* yer hususunda herhangi bir kayıd koymaksızın Allah’ı zikretmeye salih bütün mekânları ifâde edecek bir üslûbla şöyle buyurmuştur:

لَا يَقَعْدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَعَشِيَّتْهُمْ الرَّحْمَةُ

“Bir cemaat Allah’ı zikretmek için (herhangi bir yere) oturursa onları melekler sarar, rahmet bürür...”

4- Hadîsin en son cümlesinde, “**kimi, ameli yavaşlatırsa, nesebi hızlandıramaz...**” buyrulmuştur. Bunun mânası: “**Kimin ameli eksikse, o, amel sâhibi kimselerin mertebesine ulaşamaz. Hiç kimse, mânevî mertebeleri katetmede nesebinin şerefine, ecdadının faziletine umut bağlamamalıdır, yakınlarına güvenip amelde ihmâle yer vermemelidir**” demektir.

۳- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الَّذِينَ التَّصِيحَةُ قَالُوا: لِمَنْ يَارَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمُ الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَكْذِبُهُ وَلَا يَظْلِمُهُ. إِنْ أَحَدَكُمْ مِرَاةٌ أَخِيهِ، فَإِنْ رَأَى بِهِ أَدَىً فَلْيَمِطْهُ عَنْهُ]. أخرجه الترمذی.

3. (3352)- Yine Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) hazretleri anlatıyor: “Resulullah buyurdular ki: “**Din nasihatten (hayırhahlıktan) ibarettir!**” Yanındaki-ler sordu: “**Kimin için ey Allah’ın Resülü?**” “**Allah için, kitabı için, Resülü için, müslümanların imamları ve hepsi için! Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona yardımını kesmez, ona yalan söylemez, ona zulmetmez. Herbiriniz, kardeşinin âyinesidir, onda bir rahatsızlık görürse bunu ondan izale etsin.**” [Tirmizî, Birr 17,18, (1927, 1928, 1930); Müslim, İman 95, (55).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada dini, bir nasihat olarak tarif etmektedir. “**Din nasihatır**” cümlesi, bazı vecihlerde üç kere tekrar edilmiştir. Bazı âlimler bu ifâdeyi, “**Dinin direği nasihatır**” diye anlamıştır. Hattâ âlimlerden birçok cemaatler, İslâmî ahkâmı özetleyen dört hadîsten biri olarak bu hadîsi görmüşlerdir.⁽¹²⁾

Nasihat’ın mânasına gelince, lügat olarak *hulûs* demektir.

İbnu’l- Kayyim bunu, “**Hayır isteği, nasihat edilen kimsenin hayra ermesini dilemektir**” diye açıklar. Dilimizdeki *hayırhahlık* kelimesiyle karşılamak uygundur. Öyleyse:

★ Allah için nasihat: Allah’ın varlığı, birliği, kemal sıfatlarıyla tavsifi, noksan sıfatlardan tenzihi hususlarında sıhhatli bir itikad, ibâdetinde de ihlaslı olmak, sevgiyi, buğzu, dostluğu onun adına yapmak, her çeşit şirkten uzak bir niyet beslemektir.

(12) Diğer üç hadîs şunlardır:

1- “**Bizim**” مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَنْتَرْنَا فَهَزَّ رَدٌّ 2- “**Niyetler amellere göredir.**” إِنْ مَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ 3- “**Helal de haram da açıklanmıştır. Arada şüpheli şeyler var, şüpheli şeylerden kaçın.**” الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنَ 3- “**Helal de haram da açıklanmıştır. Arada şüpheli şeyler var, şüpheli şeylerden kaçın.**”

★ Kitabullah hakkında nasihat: Onun kelimullah olduğunu tasdik etmek, hiçbir mahlukun sözüne benzemediğini te'yid etmek, onu hakkıyla tilâvet etmek, yanında huşû ve edeb üzere olmak, tahrifatçılara, taarruz edenlere karşı müdâfaa etmek, ahkâmıyla amel etmek, içindeki ilimleri anlamak, mev'izelerinden ibret almak, acaibi üzerinde tefekkürde bulunmak, müteşâbih âyetlerine teslim olup kurcalamamak, âmm, hâs, nâsîh ve mensuh âyetlerinin hakikatlerini araştırmak, ilmini neşretmek, Kur'ân'a çağırarak vs.

★ Resulullah hakkında nasihat: O'nun nübüvvet ve risâletini tasdik, bütün getirdiklerine iman etmek, emir ve yasaklarına itaat etmek, sevdiğini sevmek, düşmanlarına düşman olmak, hakkını ululamak, hürmet etmek, sünnetini ihya etmek, davasını ve şeriatını neşretmek, O'na yapılan töhmetleri reddetmek, sünnetine uyanları, ehl-i beytini sevmek, sünnetinde bid'at çıkaranlardan kaçınmak vs.

★ İmamlar hakkında nasihat: Hakta onlara yardımcı olmak, hak olan emirlerinde onlara itaat etmek, onlara hakkı duyurmak, gaflet etikleri şeyleri rıfkla hatırlatmak, onlara zulümleri sebebiyle (ve dünyevî hesapların sevkiyle) isyan etmemek, arkalarında namaz kılmak, onlarla cihada katılmak, onlara vergi vermek. Bütün bunlar imamların, mü'minlerin işlerini yapmalarına bağlıdır.

★ Müslümanların hepsi hakkında nasihat ise: Onları dünyevî ve uhrevî maslahatlarında irşâd etmek, eza vermektan kaçınmak, dinlerinde bilmediklerini öğretmek, sözle, fiille yardımcı olmak, ayıplarını örtmek, açıklarını kapamak, zararlarını def, menfaatlerini celbetmek, rıfkla, ihlasla emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münkerde bulunmak, şefkat etmek, büyüklerine saygı, küçüklerine merhamet; hile hasedi terk, kendin için sevdiğini onlar için de sevmek, kendisi için istemediğini onlar için de istememek; onların mallarını, canlarını, ırzlarını sözle, fiille müdâfaa etmek. Buraya kadar sayılan nasihat çeşitlerinin hepsine onları teşvik etmek, himmetlerini Allah'a taate tahrîk etmek.

Seleften bir kısmı, nasihatı dünyalarına zarar verecek derecede ileri götürenler olmuştur.

İbnu Battâl merhum der ki: "Bu hadîste nasihat, din ve İslâm olarak isimlendirilmiştir. Din ise, hem söz ve hem de amelle ilgilidir." Devamla der ki: "Nasihat farzdır, bunu yerine getiren olursa, geri kalanların üzerinden düşer." Yine der ki: "Nasihat herkesin tâkatı nisbetinde yapılması gerekir. Nasihatci bilirse ki nasihatı kabul edilecek, sözüne itaat edilecek ve kendisine bir kötülük gelmeyecek, o zaman nasihat eder. Kendine eza geleceğinden korkarsa nasihat etme hususunda serbesttir."

٤- وعن عاصم الأحوال قال: [قُلْتُ لِأَنْسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَبْلَغَكَ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا حِلْفَ فِي الْإِسْلَامِ. فَقَالَ: قَدْ حَالَفَ النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ

قُرَيْشِ وَالْأَنْصَارِ فِي دَارِي]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ، وَاللَّفْظُ لِهَمَّا، وَأَبُو دَاوُدَ.

وعنده: فِي دَارِنَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا:

4. (3353)- *Asım el-Ahvel* merhum anlatıyor: “*Hiz. Enes (radıyallahu anh)’e: “Sana Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’ın: “İslâm’da dayanışma akdi (hulf) yoktur!” dediği ulaştı mı?’’ diye sordum. Şu cevabı verdi:*

“*Kureyşle Ensar arasında, benim evimde dayanışma antlaşması yaptı.*” [Bu-harî, Edeb 67, Kefâlet 2, İ’tisam 16; Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe 204, (2529); Ebu Dâvud, Ferâiz 17, (2926).]

Ebu Dâvud’un rivâyetinde: “Resulullah, bizim evde Ensarla Muhacir arasında iki veya üç kere dayanışma akdi yaptı” şeklindedir.

AÇIKLAMA:

Hulf, lügat olarak antlaşmadır. Cahiliye Araplarında iki çeşit antlaşma vardı:

1) Kabilelerin aralarında, fitne, kâtâl ve yağmalarda bulunmak üzere yaptıkları işbirliği ve dayanışma antlaşması. *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*, bu mânadaki câhiliye antlaşmasını yasaklamış ve: لَا حَلْفَ فِي الْإِسْلَامِ “İslâm’da antlaşma (hulf) yoktur” buyurmuştur.

2) Cahiliye devrinde bir de mazlumlara yardım ve sila-ı rahim maksadıyla te’sis edilen hulfler (antlaşmalar) vardı. *Hilfu’l-Mütetayyibîn* antlaşması gibi.... *Resulullah* bu çeşitten olan hulfler için de: وَأَيُّمَا حَلْفٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَمْ يَزِدْهُ إِلَّا شِدَّةً “Câhiliye devrindeki hayırlı antlaşmalara İslâm daha şiddetle sahip çıkar” buyurmuştur.

Nitekim *Resulullah*, İslâm’dan sonra Ensar’la Muhacirlerin arasını akit yoluyla kardeşlemiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste “*Kureyş*”ten maksad Muhâcirlerdir. Nitekim hadîsin bazı vecihlerinde *Kureyş* yerine, “*Muhâcirler*” kelimesi kullanılmıştır. Bu antlaşmaya muâhat (kardeşleme akdi) de denir. Başlangıçta bu kardeşler her hususta ortak idiler ve hattâ birbirlerine vâris olabiliyorlardı. Sonradan veraset neshedilmiştir.

Cahiliye devrinde, Bi’set’ten bir müddet önce yapılan bir hulf vardı ki buna *Hilfu’l-Mütetayyebîn* denmiştir. Şöyle ki: *Kureyş*’ten bir grup toplanır, mazlumlara yardım etmek, halk arasında adâleti hâkim kılmak gibi insanî güzel işlerde yardımlaşmak hususunda kesin karar alıp hulf (akid) yaparlar. Bu akid Bi’set’ten sonra da devam eder. Bu akde iştirak edenler arasında *Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* da vardı. Rivâyete göre, *Abdu’d-Dâr, Cumah, Mahzum, Adıyy, Ka’b, Sehmoğulları* aralarında bir yardımlaşma akdi kurmuşlardı ve bunlara *Ahlâf* deniyordu.

Abdu Menâfoğulları, Abdu'd-Dâroğullarının elinde bulunan Ka'be'yle ilgili hicâbe, rifâde, liva, sikâye gibi hizmetleri almak isteyince Abdu'd-Dâroğulları vermeye yanaşmaz. Her iki grup da adamlarını yalnız bırakmamak üzere birer akid yaparlar. Abdu Menâfoğulları, içinde tîb (kokulu madde) bulunan bir kap getirip, Ka'be'nin yanına akit (hılf) yapmak üzere koyarlar. Sonra herkes bu tîbe ellerini batırmak suretiyle hılf (dayanışma) akdi yaparlar. İşte bunlara *Mütetay-yebîn* denmiştir.

Abdu'd-Dâroğulları ve onların dostları da mukabil bir akid yaparak birbirlerini yalnız bırakmayacaklarına kesin söz verirler. İşte bunlara da *Âhlâf (ye-minliler)* denmiştir.

5- وعن أنس رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنْصُرَ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا قِيلَ: أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا، فَكَيْفَ أَنْصُرُهُ ظَالِمًا؟ قَالَ: تَحْجِرُهُ عَنِ الظُّلْمِ، فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ]. أخرجه البخارى والترمذی.

5. (3354)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Kardeşine zalim de olsa mazlum da olsa yardım et.” “Mazlumsa yardım ederim, zâlime nasıl yardım ederim?” diye sorulmuştu.

“Onu zulümden alıkoyarsın, bu da ona yardımdır” buyurdu.” [Buhârî, Mezâlim 4, İkraah 7; Tirmizî, Fiten 68, (2256).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), “yardım” mefhumuna burâda değişik bir vüs'at getirmektedir. Zâlimi zulmünden vazgeçirici bir şeyler yapmak, zâlim kardeşe yapılacak yardımdır. Şüphesiz, “yardım” deyince ilk hatıra gelen mazluma karşı yapılan yardımdır: Gasbedilen hakkının verilmesini sağlamak, zulümden korumak, zâlime karşı çeşitli desteklerle mağduriyetini gidermek gibi.

Beyhakî der ki: “Zâlim de nefsinde mazlumdur. Böylece kişinin nefsine yaptığı maddî ve mânevî zulümden caydırılması ona yardım olur.”

6- وعن أبي الدرداء رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ ذَبَّ عَن عِرْضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ النَّارَ عَن وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرجه الترمذی.

6. (3355)- Ebu'd-Derda (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): “Kim kardeşinin ırzını müdafaa ederse, Kıyamet günü Allah, onun yüzünden ateşi geri çevirir.” [Tirmizî, Birr 20, (1932).]

AÇIKLAMA:

1- *İrz*: Kişinin haysiyet, şeref, itibar gibi mânevî şahsiyetini ifâde eder. Şu halde ırzının korunması, gıybetinin önlenmesidir. Çünkü gıybeti yapılan kimse- nin haysiyet ve itibarı zedelenir.

2- *Yüz*, Arapçada şahsiyeti ifâde eder. *Yüzden ateşin çevrilmesi*, kişiden aza- bın kaldırılması demektir.

3356 ۷- وعن أبي موسى رضى الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَنَا هُ طَالِبٌ حَاجَةً أَقْبَلَ عَلَيَّ جُلَسَائِهِ. فَقَالَ: اشْفَعُوا تُوجِرُوا، وَيَقْضِي اللَّهُ عَلَيَّ لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ]. أخرجه الخمسة.

7. (3356)- *Ebu Musa (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*, bir ihtiyaç taleb eden kimse gelince arkadaşlarına yönelir ve:

“Şefaât edin, ecir kazanın! Allah da Resulünün diliyle dilediğine hük- metsin!” derdi.” [Buharî, Edeb 37, Salât 88, Mezâlim 5; Müslim, Birr 145, (2627); Ebu Dâvud, Edeb 126, (5131); Tirmizî, İlim 14, (2674); Nesâî, Zekât 65, (5,78).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs, yukarıda belirtilen kaynaklarda farklı ziyadelerle gelmiştir. *Ebu Dâvud*'un bir rivâyetinde: “Ücrete ermeniz için bana şefaâtçi olun. Allah, Pey- gamberinin diliyle dilediği hükmü verecektir” buyurmuştur.

Yine *Ebu Dâvud*'da gelen bir diğer rivâyette Hz. *Mu'âviye*: “Şefaât edin, ücrete erin. Zira ben, bir işin olmasını dilediğim halde icra etmeyi te'hîr ederim. ta ki sizler şefaâtçi olun ve ücrete erin. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): “Şefaât edin, ücrete erin” buyurmuştur” der.

2- Şarihler hadîsi şöyle anlarlar: “Bir ihtiyaç sâhibi bana ihtiyacını arzedin- ce, siz o ihtiyacın görülmesi için muhtaç lehine benim nezdimde şefaâtçi olun, işini görmem için bana talepte bulunun. Zira siz şefaâtçi olursanız, ben sizin şe- faatinizi kabul etsem de etmesem de siz ücrete erersiniz.”

3- Hadîsin sonundaki وَيَقْضِي اللَّهُ عَلَيَّ لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ ibâresi de şöyle an- laşılmıştır: “Şayet ben onun ihtiyacını, şefaatiniz sebebiyle görürsem, bu, *Al- lah*'ın takdiriyledir, şayet görmezsem yine O'nun takdiriyledir.”

Bazı âlimler de şöyle yorumlamıştır: “Resulünün lisanı üzere vahiy veya il- ham yolu ile, taleb edileni vermek veya vermemek şeklinde O'nun dileği zâhir olur. Öyleyse şefaât mendubtur ve şefaât edene mutlaka sevab hâsil olur. ihtiyaç görülse de görülmese de.”

4- HADİSTEN ÇIKARILAN FEVAİD:

★ Hadîste hem bizzat yapmak, hem de sebep olmak suretiyle hayır yapmaya teşvik var.

★ Sıkıntının giderilmesi ve zayıfa yardım için büyüğe şefaathçi olmak meşrudur. Çünkü herkes bu maksadla reise ulaşamaz, ve yanına girmeye muvaffak olamaz. Halbuki reis ondan haberdar olsa ve gerçek halini bilse yardımcı olabilecektir. Şu halde reise şefaath suretiyle durumun açıklanması gerekir. Nitekim *Resulullah* halkla kendi arasına bir perde, bir mânia koymadığı halde, “şefaath edin” demiştir.

★ Şefaath sadece büyükler nezdinde yapılmaz, halk arasında da birbirlerine karşı meselelerinde, kırgınlıkların giderilmesinde, ihtiyaçlarının görülmesinde yapılır. Müstehabtır.

★ Alimler, *hudud* (yani, cezası Kur’ân-ı Kerim’de tesbit edilen büyük günahlar) dışındaki bütün meselelerde şefaathin müstehab olduğunu belirtirler. Hususan kendisinden küçük kusurlar vâki olan ve bilhassa iffet ve haya sâhibi kimseler lehinde şefaath, daha çok ehemmiyet ve gereklilik arzeder.

Fesadda ısrar edenler, kötü davranışlarıyla meşhur olanlar için şefaath câiz olmaz, ta ki bu hallerinden zecredilsinler. Keza hakkın iptali, zulmün işlenmesi gibi menfi maksadlarla şefaath yapılmaz. Bu noktada Mâun suresi hatırlanabilir: Cenab-ı Hak orada, yardıma mâni olanları tehdîd etmektedir.

8- وعنہ رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ تَعَالَى إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْعَالِي فِيهِ، وَلَا الْجَافِي عَنْهُ. وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ]. أخرجه أبو داود.

8. (3357)- Yine Ebu Musa (*radiyallahu anh*) anlatıyor: “*Resulullah* (*aley-hissalâtu vesselâm*) buyurdular ki: “Şu hususlar da Allah’ı büyüklemenin birer şubesidir:

★ Bir müslüman yaşhya ikramda bulunmak.

★ İçindekiyle amel hususunda ölçüyü aşmayan ve ondan uzaklaşmayan Kur’ân hâmiline (*hâfızına*) ikramda bulunmak.

★ Âdil olan iktidar sâhibine ikram.” [Ebu Dâvud, Edeb 23, (4843).]

AÇIKLAMA:

İkram, burada dilimizdeki mânasında anlaşılmalıdır. Çünkü dilimizde daha dar, daha maddî bir mânada ihsan etmek, sunmak mânalarında kullanırız. Hal-

buki burada *değer vermek* mânasına gelir. Daha doğru bir ifâdeyle, kendisine verdiğimiz değer gereği, değer verdiğimiz ifâde eden her çeşit davranış, ikramdır. Söz gelimi, yanımızda kıymeti olan bir şeyin başışı, hürmet ve tâzîm göstermek, yer vermek, selam vermek, ayağa kalkmak, tatlı sözlerle ve mütebessim bir yüzle hitabetmek vs. hepsi birer ikramdır.

★ Hadîste geçen, *müslüman yaşlıya ikram*, ona meclislerde yer vermek, rıfk ve şefkat duymak, hürmet göstermektir. *Resulullah* bunları, Allah'a gösterilen saygının bir parçası ilân etmektedir. Çünkü müslümanlar, peygamberlerinin tâlimiyle yaşlıların Allah indindeki değerlerini bildikleri için bu değere binâen onlara ikram etmektedirler.

Resulullah bu hadîsiyle, en müessir bir üslubla yaşlılara hürmete teşvîk etmiş olmaktadır.

★ *Kur'ân hâmiline ikram* için de aynı şeyler söylenebilir. Ancak hadis, bu hususta iki mühim kayıd koymaktadır. Bu kayıtlar daha ziyâde hâmil-i Kur'ân'ı uyarmaya yönelik:

1) Hamil-i Kur'ân, Kur'ân hususunda haddi aşmamalı, yani Kur'ân'la amel etme, ona uyma, onu okurken mahrecine, tecvidine riayet etme gibi hususlara riayet etmeli.

2) Kur'ân'dan uzaklaşmamalı, onu okumaktan yüz çevirmemelidir.

Bazı âlimler, hadisteki "gulüvv"ü tecvide mübâlağa ve mânayı düşünemeyecek kadar hızlı okumak diye anlamış, "cefâ"yı da, Kur'ân'ı öğrendikten sonra terkedip unutmak diye değerlendirmiştir, çünkü Kur'ân'ın unutulması kebâirden sayılmıştır.

3358 - ۹- وعن أنس رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: مَا أَكْرَمَ شَابٌ شَيْخًا لِسِنِّهِ إِلَّا قَيَّضَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ عِنْدَ سِنِّهِ].

9. (3358)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir genç, ihtiyar bir kimseye yaşı sebebiyle ikramda bulunursa, Allah yaşlılığında ona ikram edecek kimseleri mutlaka takdir eder." [Tirmizî, Birr 75, (2023).]

3359 - ۱۰- وقال ﷺ [لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوقِرْ كَبِيرَنَا].

زاد في رواية: «وَيَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ». أخرجه الترمذی.

10. (3359)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

“Küçüklerimize merhamet, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.”

Bir rivâyette şu ziyade gelmiştir: “... Ma’rufu emretmeyen, münkerden nehyetmeyen (de bizden değildir).” [Tirmizî, Birr 15, (1920).]

3360 ۱۱- وعن عائشة رضی اللہ عنہا. [أَنَّهَا مَرَّبَهَا سَائِلٌ فَأَعْطَتْهُ كِسْرَةً، وَمَرَّبَهَا آخَرَ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ وَلَهُ هَيْئَةٌ فَأَقْعَدْتُهُ فَأَكَلَ. فَقِيلَ لَهَا فِي ذَلِكَ؟ فَقَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنْزَلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ]. أخرجه أبو داود.

11. (3360)- Hz. Aişe (radıyallahu anha)’nin anlattığına göre, “Kendisine bir dilenci uğramıştır, o da bir parça ekmek vermiştir. (Bir müddet sonra) üstü başı düzgün, kıyafeti yerinde bir dilenci daha uğramıştır. Hz. Aişe onu oturtup yemek yerdirmiştir.

Kendisine bunun sebebi sorulunca şu açıklamayı yapmıştır: “Resulullah (aleyhissalatu vesselâm): “İnsanlara mevkilerine göre ikramda bulunun” buyurmuştu.” [Ebu Dâvud, Edeb 23, (4842).]

AÇIKLAMA:

Hadîs, herkese din, ilim ve şerefteki yerine uygun tarzda muamele edilmesini irşad buyurmaktadır. Bu, sünnetin cemiyet içerisinde yaygınlaşp, fiile dönüşmesi halinde insanları kılık kıyafette, yaşayışta, nezaket ve diyanette daha bir dikkatli ve titiz olmaya zorlayacaktır.

Münâvi şu açıklamayı sunar: “Yani herkese kadrine göre hürmet edin, dinde, ilimde, şerefteki haline uygun muamelede bulunun. Hâdimle efendi arasını, reisle ona tâbi olanların arasını bir tutmayın. Çünkü bu, kalblerde düşmanlık ve kini tahrîk eder. Keza imamlara hitapla, halka hitap da bir olmamalıdır.”

Askerî, bu hadîsi emsal ve hikmetlerden saymış ve demiştir ki: “Bu, Mustafa aleyhissalâtu vesselâm’ın ümmetini terbiye ettiği düsturlardan biridir. Bu sâyede halk, ülemâ ve evliyaya hürmet borcunu eda eder, yaşlılara ikram, büyüklere saygıda bulunur.”

SEKİZİNCİ FASIL
İSTİ'ZAN (İZİN TALEBİ)

UMUMİ AÇIKLAMA:

İsti'zan: Bir başkasının evine girerken veya bir aile içerisinde küçükler büyüklerin odalarına -en azından günün belli saatlerinde- girerken izin istemek demektir.

İslam'ın getirdiği muâşeret âdabının mühimlerindenidir. Mühim diyoruz, zira meseleye Rabbimiz Teâla Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de (Nur 27, 58-59) yer vermiş, isti'zânı emretmiş, *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* bu hususta pek çok ısrarlı beyanlarda bulunmuştur. Bir ayet (meâlen) şöyle: “Ey iman edenler, evlerinizden başka evlere, izin almadan seslenip sahiplerine selam vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz bu sizin için daha iyidir” (Nur 27).

Hiç kimse, *isti'zân*'ın medenî hayatın gereklerinden biri olduğunu inkâr edemez.

Şüphesiz *isti'zân*'ın teşrî edilmesinin pekçok sebep ve hikmetleri vardır. İslâmî hayatın kâmil mânada yaşanmasında, İslâmî terbiyenin kâmil mânada verilmesinde *isti'zân* prensibinin uygulanmasının ciddi bir payı olmalıdır.

Şurası muhakkak ki, bu, herşeyden önce insanlarda fitrî olan *mahremiyet* duygusunun bir gereğidir. İslam bu duygunun muhafazasına itina göstermiş, *avret*, *halvet*, *ihtilat*, *tesettür* gibi mefhumlara bağlı pek çok İslâmî değerlerin korunmasını bu duyguya bağlamıştır. Az ileride gelecek olan “*İsti'zân göz sebebiyledir*” hadîsi, söylediğimiz hususu aydınlatır, İslam'ın mesken telakkisini açıklarken, *meskenin geniş olmasında* ısrar edip, dar meskeni reddettiğini belirtmiştik.⁽¹³⁾ Bu ısrar bir cihetten de mahremiyetin korunması prensibine dayanır. Çünkü dar meskende mahremiyet yeterince korunamaz ve ona bağlı değerler kaybolur.

Şu halde, *isti'zân* bahsinin daha iyi anlaşılması için İslâm'ın mahremiyet anlayışı üzerine bir ön tahlil sunacağız:

Sünnet açısından ev, sâdece soğuğa sığa karşı bir ilticâ yeri değil, aynı

(13) Üçüncü cilt 183-192-195. sayfalara bakılmalıdır.

zamanda insanda fitrî olan mahremiyeti sağlama yeridir. Bu sebeple eve "haram" denmiş ve buraya sâhibinin izni olmadan girilmesi yasaklanmıştır.

Sünnetin beyânlarına göre mahremiyeti ihlâl, sâdece "girmek" fiiliyle tahakkuk etmez, "bakmak"la da vukûa gelir. Bu sebeple *Ebu Dâvud*'un bir rivâyetinde: "Hiç kimse izin almaksızın başkasının evinin içine bakmasın, kim izinsiz bakarsa aynen girmiş gibidir" buyrulur ve bu fiil, "helâl olmayan fiiller" meyânında zikredilir.

"İzin istemek (*isti'zân*) göz sebebiyle vaz edilmiş" olduğu için henüz tahakkuk etmeden gözün içeriye kaymamasına dikkat etmek gerekecektir. Bu sebeple *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* kapıyı çalarken, kapıya yüzünü dönerek değil, yan dönerek durmayı emretmiştir. *Hz. Peygamber*'in kendisi de öyle hareket etmiştir. "Kim, bir başkasının evine itilâ peydâ ederken gözü çıkarılır da diyet için mürâcaat etmeye kalkarsa bilsin ki hiç bir hak talep etmeye hakkı yoktur" hükmü bu meselenin ciddiyet ve ehemmiyetini tesbît eder. *Hz. Peygamber*, kendi evine pencereden izinsiz bakmış olan bir adama, elindeki tarağı göstererek: "Bilseydim ki içeri bakıyordun, şu tarağı gözüne sokardım" demiştir. *İbnu Abbâs*'ın bildirdiğine göre *Hakem İbnu Ebî'l'Asî*'yi içeriye bakarken tesbît eden *Hz. Peygamber*: "Ben sağ olduğum müddetçe Medine'de oturmayacaksın" diyerek *Tâif*'e sürmüştür.

Hz. Peygamber'in: "Bir kimse, kapısı açık bırakılmış (veya giriş kısmında perde olmayan) bir eve uğrar da (içeriye) bakarsa kabahat onda değil, ev sâhibindedir" sözü, mahremiyeti bozmama hususunda sâdece yoldan geçenin veya eve uğrayan ziyâretçinin değil herkesin, bütün ev sâhiplerinin dikkat etmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Her âile dışarıya karşı mahremiyetin te'mini için gerekli tedbiri almalı, bunu te'min vâsıtası olan perde, kapı vs.'ye dikkat etmelidir. Aksi takdirde mahremiyetin ihlâli vak'asında ev sâhibi kabahatlidir.

Bu hadîs, müsülmanları, evlerin plânlanmasında mahremiyet unsurlarının yerleştirilmesinde itinâyâ dâvet etmektedir. Kapılar ve pencereler bu maksada en uygun şekilde yerleştirilmelidir. Umûmiyetle giriş kapılarının arkasında yer alan aralık (antre) kısmı bu maksatla ihdâs edilmiş olabilir. Şu halde bâzı yeni plânlamalarda bunun ihmâli, bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir.

Dâhilî Mahremiyet: Meskenin şâmil olması gereken muhtemel plânını inceledikten de belirttiğimiz üzere plâna, sâdece âile dışındakilere karşı duyulan mahremiyet değil, "zevce ve sağ elin sâhib olduğu (yâni câriye) dışında kalan" bütün âile efrâdına karşı korunması emredilen mahremiyet de te'sir etmektedir. *Hz. Câbir*'den, "Kişi çocuğundan, -ne kadar yaşlı da olsa- annesinden, erkek kardeşinden, kız kardeşinden ve babasından izin almalıdır" dediği rivâyet edildiğine göre, bunlarla berâber yaşandığı takdirde, bu ferdlerden her birinin

birbirlerine -en az Kur'an'ın belirttiği üç vakitte- isti'zânla gidip geleceklere şekilde yerleştirilmeleri gerekecektir. Yukarıdaki hadîsi "*Burada zikredilen fertlerin ayrı ayrı evlerde yaşamaları hâline râcidir*" diye yapılabilecek muhtemel bir îtirazı şu hadîsle cevaplandırabiliriz: "*Atâ İbnu Yesâr anlatıyor: "Hz. Peygamber'e bir adam gelerek sordu: "Yâ Resûlallah annemin yanına girerken izin istiyeyim mi?" "evet" cevabını verince adam tekrar: "Eğer ben evde onunla berâbersem?" Hz. Peygamber tekrar, "izin iste" dedi. Adam îtirazla: "Ben ona hizmet etmekteyim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Öfkeyle): "Annenden izin iste, onu üryân olarak görmekten hoşlanır mısın?" dedi. Adam, "hayır" deyince: "Öyle ise (her seferinde yanına girerken) annenden izin iste" buyurdu."*

Bilhassa bu son rivâyette, hayâtının büyük bir kısmını geçirdiği evinde fertlerin, gönlünce ve kılık kıyâfet bakımından da oldukça serbest olabilmesi için behemahal müsâit, müstakil bir odaya muhtâç olduğu ifade edilmektedir. Müslüman âile, geçici darlıklar müstesnâ, devâmlı dar yerlerde kalmamalıdır. Bü-lûğ safhasını aşan -ve hattâ bülûğa yaklaşan- âile fertleri, anne baba dâhil, müstakil birer odaya sâhip olmalıdır, sünnetin ulaşılmasını istediği ideal mesken tipi budur. Evet, sünnetten anladığımıza göre İslâm'ın ideal meskeni, bülûğa ermiş her ferde bir oda bahşeden meskendir denilebilir.

Burada bir kere daha tekrar edelim ki günümüz sosyologları dar meskenin zararları üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Bunlar çok yönlü olarak mahzurludurlar. Ezcümle, dar meskenlerde ve bunların bir araya gelmesiyle teşkil edilen muhîtlerde, zamanla, cemiyette hâkim birkısım değer ölçülerinin kaybolduğu, bunların yerine, cemiyete ters düşen yeni değerlerin çıktığı, binnefice telâkî ve davranışların da değişerek, yeni davranışların ortaya çıktığı tesbît edilmiştir. Bu sebeple *gecekondu* diye ifade edilen dar ve nâmüsâit yerlerde kalanlar sosyal yönden "*anormaller*" olarak kabûl edilmekte ve "*cemiyetin kayıpları*" nazarıyla bakılmaktadır. Araştırmalar, uzun müddet böyle dar yerlerde kalanların, müsâit meskenlere geçtikleri zaman, buralara intibâk edemedikleri, yeni ve normal hayat şartlarına intibâk edebilmeleri için "*bunların, her seferinde tâkip edilmeleri ve yeniden terbiyeden geçirilmeleri*" gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu meseleye ciddiyetle eğilen Hollanda, Belçika, İngiltere, A. B. Devletleri, Fransa gibi ileri memleketlerde, bu, "*sosyal yönden bozulmuşlar*" a normal ev verilmezden önce, "*yeniden terbiye edilerek*" cemiyete kazandırılmak düşüncesiyle, husûsî sûrette inşâ edilmiş mutavassıt lojmanlarda belli bir müddet (10-12 ay civarında) oturmaya icbâr edilmişlerdir.

Batı Medeniyetinin Zevâli (le Declin de l'occident) adlı eseriyle ün yapan *Spengler*'in ifâdesinde, medeniyetlerin çöküş sebebi olarak gösterilen "*Medenînin kısırlığı*" bir başka deyişle doğum azalması, sosyologlarca geniş ölçüde

mesken şartlarına bağlanmış olması da bize enteresan gelmektedir. Bazı Batılı araştırmacılar “Çok dar ve gayr-i müsâit meskenlerde, davranışlarda her çeşit kontrolün kaybolmaya yüz tutması sonucu, doğumun fizyolojik bir hâl olarak arttığını, müsâit meskenlerde oturan ailelerde de tabii bir şekilde arttığını, bu ikisi arasında kalan nâmüsâid evlerde ise azalmaya yüz tuttuğunu” iddia etmiştir.

3361 ۱- عن ربيع بن حراش قال: [عن رجل من بنى عامرٍ إنَّهُ اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتٍ فَقَالَ: أَلَيْحُ؟ فَقَالَ ﷺ لِخَادِمِهِ: أَخْرِجْ إِلَى هَذَا فَعَلِمَهُ الْاسْتِئْذَانَ فَقُلَّ لَهُ قُلْ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، أَدْخُلْ؟ فَسَمِعَهُ الرَّجُلُ. فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، أَدْخُلْ؟ فَأَذِنَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَدَخَلَ]. أخرجه أبو داود.

1. (3361)- Rib'î İbnu Hirâş, Benî Âmir'e mensub bir adamdan naklediyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir evde bulunduğu sırada, yanına girmek için:

“Girebilir miyim?” diye izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm hizmetçisine:

“Çık, şu gelene isti'zân âdabını öğret, bu maksadla ona: “Esselâmün aleyküm, girebilir miyim?” demesini söyle!” buyurdu. Adam bunu işitmişti, (hizmetçiyi beklemeden):

“Esselâmü aleyküm, girebilir miyim?” dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da adama izin verdi, o da girdi.” [Ebu Dâvud, Edeb 137, (5177, 5178, 5179).]

3362 ۲- وعن قيس بن سعد بن عبادة رضى الله عنهما قال: [زَارَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَنْزِلِنَا فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَرَدَّ أَبِي رَدًّا خَفِيًّا. فَقُلْتُ لِأَبِي لَا تَأْذِنَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: ذَرُهُ يُكْثِرُ عَلَيْنَا مِنَ السَّلَامِ. فَقَالَ: ﷺ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَرَدَّ سَعْدٌ رَدًّا خَفِيًّا. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. ثُمَّ رَجَعَ فَاتَّبَعَهُ سَعْدٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي كُنْتُ أَسْمَعُ تَسْلِيمَكَ، وَأَرُدُّ عَلَيْكَ رَدًّا خَفِيًّا لِتُكْثِرَ عَلَيْنَا مِنَ السَّلَامِ. فَانصَرَفَ مَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَمَرَ لَهُ سَعْدٌ بِغَسْلِ فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ نَاولَهُ مِلْحَفَةً مَصْبُوعَةً بِرِغْفَرَانِ

أَوْ وَرْسٍ فَاشْتَمَلَ بِهَا. ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَرَحْمَتِكَ عَلَى آلِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ. ثُمَّ أَصَابَ مِنَ الطَّعَامِ فَلَمَّا أَرَادَ الْإِنْصِرَافَ قَرَّبَ لَهُ سَعْدٌ حِمَارًا قَدْ وَطَأَ عَلَيْهِ بِقَطِيفَةٍ، فَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ سَعْدٌ: يَا قَيْسُ أَصْحَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ فَصَحِبْتَهُ. فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ارْكَبْ مَعِيَ، فَأَبَيْتُ. فَقَالَ: إِمَّا أَنْ تَرْكَبَ وَإِمَّا أَنْ تَنْصَرِفَ، فَأَنْصَرَفْتُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

2. (3362)- Kays İbnu Sa'd İbni Ubâde (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, evimizde ziyaret etti. Ve:

"Esselâmü aleyküm ve rahmetullah!" dedi. Babam, çok hafif bir sesle mukabelede bulundu. Babama: "Resulullah'a izin vermiyor musun?" dedim. O:

"Bırak, bize çokça selam okusun!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:

"Esselâmün aleyküm ve rahmetullah!" dedi. Sa'd yine hafif bir sesle mukabele etti. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:

"Esselâmü aleyküm ve rahmetullah!" dediler ve döndüler. Sa'd peşine düştü ve:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben senin selamını işitiyordum. Ancak, bize daha fazla selam vermen için alçak sesle mukabele ediyordum" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm onunla birlikte geri döndü. Ondan su isteyip gusletti. Sonra Sa'd, zâferan veya versle boyanmış bir havlu verdi, Aleyhissalâtu vesselâm onu sarındı. Sonra ellerini kaldırıp:

"Allah'ım, Sa'd İbnu Ubâde âilesine mağfiret ve rahmet buyur!" diye dua etti. Sonra yemek yedi. Geri dönmek isteyince Sa'd, bir merkeb yaklaştırdı. Üzerine kadife bir örtü yaymıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) merkebe bindi. Sa'd, bana:

"Ey Kays, Resulullah'a refakat et!" dedi. Ben de refakat ettim. Yolda Aleyhissalâtu vesselâm bana:

"Benimle sen de bin!" dedi, ben imtina edince:

"Ya binersin, ya dönersin!" buyurdular. Ben de geri döndüm." [Ebu Davud, Edeb 138, (5185).]

۳- وعن عوف بن مالك رضى الله عنه قال: [أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ وَهُوَ فِي قَبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ وَقَالَ: ادْخُلْ. قُلْتُ: أَكُلِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: كُلِّكَ. فَدَخَلْتُ؛ قَالَ إِنَّمَا قَالَ ذَلِكَ مِنْ صِغَرِ الْقَبَّةِ].
أخرجه أبو داود.

3. (3363)- *Avf İbnu Mâlik (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Tebük Gazvesi sırasında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’a uğradım. Deriden yapılmış bir çadırda idi. Selam verdim. Selamuma mukabele etti ve:

“Gir!” buyurdu. Ben:

“Tam olarak mı, ey Allah’ın Resülü?” dedim.

“Tam olarak gir!” dedi. Ben de girdim.”

(Ravi) der ki: “*Tam olarak mı gireyim?*” diye sorması, çadırın küçüklüğünden dolayı idi.” [Ebu Dâvud, Edeb 92, (5000, 5001); Buharî, Cizye 15; İbnu Mâce, Fiten 25, (4042).]

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud, bu hadîsi mizah üzerine açtığı bir babta kaydeder ve mizaha giren bazı rivâyetler kaydeder. Şarihler *Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’ın zaman zaman mizaha yer verdiğini, ashâbın da *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’a mizahî şakalar yaptığını belirtir. Ancak, bu hadîsin sonunda görüldüğü üzere, çadırın küçüklüğü de mevzubahistir.

Bu rivâyette, sondaki bu cümle aynı hadîsin devamı gibi görünse de, Ebu Dâvud’da senetçe farklı ikinci bir hadîs olarak yer alır”

4- وعن عبد الله بسر رضى الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَمَى بَابَ قَوْمٍ لَمْ يَسْتَقْبِلِ الْبَابَ مِنْ تَلْقَاءِ وَجْهِهِ وَلَكِنْ مِنْ رُكْبِهِ الْأَيْمَنِ أَوْ الْأَيْسَرِ. ثُمَّ يَقُولُ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، وَذَلِكَ أَنَّ الدُّورَ يَوْمَئِذٍ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا سُرٌّ]. أخرجه أبو داود.

4. (3364)- *Abdullah Bûsr (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* bir kavmin kapısına gelince, yüzüyle kapıya dönmezdi. Sağ veya sol omuzunu çevirirdi. Sonra da:

“Esselâmü aleyküm, esselâmü aleyküm!” derdi. Böyle yapışı o sıralarda kapılarda örtü olmayışındandı.” [Ebu Dâvud, Edeb 138, (5186).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis yabancı bir eve geldiğimiz zaman kapıyı vururken duruş âdabını tâyin etmektedir. Kapıya yüzünü dönerek durmamak, fakat yan durmak gerekmektedir. Bundan maksad, kapı açılınca gözün içeri kaymaması ve henüz müsaade çıkmadan evin mahremiyetine itilâ olunmaması ve bu esnada selam vermek, içeriye duyurmak ve izin talep etmek içindir. Zamanımızda kapılar muhkem olduğu için, bu tarzda duyurma yapmak imkansız denecek kadar zordur. Bunun yerine ya zile basılır, ya da kapıya vurulur. Vurarak izin talebi hadislerde de gelmiştir. Hz. Câbir, Resulullah'ın kapısını vurarak çaldığını belirtir.

İki sefer selam verilmesi, miktar tâyin etmek için değildir. Çünkü normalde bu üçtür.

3365 - 5 - وعن ابن عباس رضی اللہ عنہما قال: [حَدَّثَنِي عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: اسْتَأْذَنْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثًا فَأَذِنَ لِي]. أخرجه الترمذی.

5. (3365)- İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “Hz. Ömer (radiyallahu anh) bana anlatmıştı: “Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’dan üç sefer izin istedim ve bana izin verdi.” [Tirmizî, İsti’zân 3, (2692).]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radiyallahu anh)’in bu izin meselesi îlâ hâdisesi sırasında cereyan eder: Resulullah bir ara hanımlarına kızıp onları bir ay kadar terkettiği zaman meşrûbe denen bir tenezzüh odasına çekilmişti. Resulullah o gün, mutadî hilâfına cemaatini sabah namazını kılar kılmaz terketmiş, sohbet kalmamıştı. İşte bu hal Hz. Ömer’i rahatsız etmiş, bir şeyler olduğunu sezmişti. Resulullah’la görüşmek üzere gitti ise de Aleyhissalâtu vesselâm, yanına girmeye izin vermedi. Hz. Ömer bu şekilde üç ayrı defa gelerek izin ister. Üçüncüden de netice alamayınca üzülererek döner. İşte bundan sonradır ki Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ömer’i çağırır.

3366 - 6 - وعن أبي هريرة رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا دَخَلَ الْبَيْتَ فَلَا إِذْنَ، زَادَ فِي رِوَايَةٍ: إِنَّمَا الْأَسْتِذَانُ مِنَ النَّظْرِ].

6. (3366)- Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

“Göz içeri girdi mi artık izin yok.” Bir rivâyette de şu ziyade gelmiştir: “İzin istemek görme sebebiyledir.” [Ebu Dâvud, Edeb 136, (5173).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, izinsiz yabancı evin içine bakmaktan şiddetle zecretmektedir. Çünkü, içeri görüldüğü takdirde izinsiz girilmiş yani haram işlenmiş oluyor. İzin istemek haram işlemek içindi. İçeri görülünce, artık izin istemeye hacet kalmaz. Çünkü içeri izinsiz girilmiş, haram işlenmiştir, izin mânasız kalmıştır. İçeri izinsiz girmekle, izinsiz bakmak günaha eşittir, ikisi de haramdır.

“İzin istemek nazar sebebiyledir” hadîsini Kirmânî şöyle açıklar: “Girişte izin istemeyi, dinimiz, göz, ev halkının avretine bakmaması ve hallerine mutali olmaması için teşri edilmiştir.”

۷- وعنه رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ فَجَاءَ مَعَ الرَّسُولِ فَإِنَّ ذَلِكَ إِذْنٌ لَهُ]. أخرجهما أبو داود.

7. (3367)- Yine Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

“Biriniz yemeğe çağırıldığı vakit, elçi ile birlikte gelince bu onun için izin sayılır, (ayrıca izin istemeye gerek yoktur).” [Ebu Dâvud, Edeb 140, (5189-5190).]

AÇIKLAMA:

Bir kimsenin, elçi göndererek birini evine dâvet etmesi hâlinde, davetli, elçi ile birlikte geldiği takdirde eve girerken izin isteme durumunda değildir. Ancak, ev erkeklere mahsus değilse, ihtiyaten izin isteyebilir. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir seferinde Ashab-ı Suffe'ye Ebu Hüreyre (radiyallahu anh)'yi göndermiş ve hepsini evine davet etmiş idi. Geldikleri zaman izin isteyerek girdiler.⁽¹⁴⁾ Hülâsa “elçiye rağmen izin müstehab...” denilmiştir.

۸- وعن عطاء بن يسار. [أَنَّ رَحُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَسْتَأْذِنُ عَلَى أُمِّي؟ فَقَالَ نَعَمْ. فَقَالَ الرَّجُلُ: إِنِّي مَعَهَا فِي الْبَيْتِ. فَقَالَ: أَسْتَأْذِنُ عَلَيْهَا. فَقَالَ: إِنِّي تَخَادِمُهَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَسْتَأْذِنُ عَلَيْهَا، أَتُحِبُّ أَنْ تَرَاهَا عُرْيَانَةً؟ قَالَ: لَا. قَالَ: فَاسْتَأْذِنُ عَلَيْهَا]. أخرجها مالك.

8. (3368)- Atâ İbnu Yesâr (rahimehullah) anlatıyor: “Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordu:

(14) Bu hâdise 1. Ciltte anlatılmıştır. [1. cilt, s. 447-49].

“Annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?”

“Evet, iste.”

“Ama ben evde onunla beraber kalıyorum.”

“Annemin yanına girerken izin iste!”

“Ama ben ona hizmet ediyorum.”

“Annenden izin iste! Anneni çıplak görmeyen hoşuna gider mi?”

“Hayır!”

“Öyleyse ondan izin iste!” [Muvatta, İsti'zân 1, (2, 963).]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, isti'zân sadece yabancılara karşı konulmuş değildir. İnsanın en yakınlarından olan annenin yanına girerken bile, aynı evde beraber yaşansa bile isti'zân İslâm terbiyesinde gerekli bir prensiptir. Pek çok içtimâî ve ferdî değerlerin, dinî değerlerin korunması buna riayete bağlıdır.

9- وعن ابن مسعود رضى الله عنه قال: [قال لى رسول الله ﷺ
إِذْ نَكَتْ عَلَيَّ أَنْ يُرْفَعَ الْحِجَابُ، وَأَنْ تَسْمَعَ سَوَادِي حَتَّى أَتَاهَا]. أخرجہ مسلم.

«سَوَادِي» أى صوتي.

9. (3369)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki:

“Senin, yanına girmen için iznin, perdenin kaldırılması ve benim fısıltımı işitmendir. Seni ben men edinceye kadar iznim böyle devam edecek.” [Müslim, Selam 16, (2169).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, izne delil olmak üzere bazı alâmetlerin konulabileceğini gösterir. Şu halde, böyle mâlum bir alâmet konmuş ise, giriş iznine delalet eden bu alâmetin izharı halinde izin almadan giriş yapılabilir. Büyüklerin, makam sahiplerinin kapılarında, devlet dairelerinde böyle alâmetler olabilir: Perde çekilmesi, ışık yakılması gibi.. Sadedinde olduğumuz hadîste İbnu Mes'ud'a, Aleyhissalâtu vesselâm, perde kalkması ile fısıltısının işitilmesini alâmet kılmuştur.

10- وعن جابر رضى الله عنه قال: [أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَدَقَقْتُ الْبَابَ
فَقَالَ: مَنْ ذَا؟ فَقُلْتُ: أَنَا. فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: أَنَا، أَنَا، كَأَنَّهُ يَكْرَهُ].

أخرجه الخمسة إلا النسائي.

10. (3370)- Hz. Câbir (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a gelmiştim. Kapıyı çaldım.

“Kim o?” buyurdular.

“Benim!” dedim. (Beni almak üzere) çıktı ama:

“Ben! Ben!” diye söyleniyordu. (Belliydi ki kendimi tanıtma tarzımı beğenmemişti.” [Buharî, İsti'zân 17; Müslim, Âdâb 38, (2155); Ebu Dâvud, Edeb 139, (5187); Tirmizî, İsti'zân 18, (2713).]

AÇIKLAMA:

İzin istenen kimse “benim” demenizle, sestemizi tanıyamayacak biri ise ismi söylemek gerekir. Ancak “Her seferinde isim söylemek şarttır” denemez. Duruma bağlı.

3371 ۱۱- وعن أنس رضي الله عنه. [أَنَّ رَجُلًا أَطَاعَ مِنْ بَعْضِ حُجَرِ النَّبِيِّ

ﷺ فَقَامَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ بِمَشْقَصٍ فَكَأَنِّي أَنْظَرُ إِلَيْهِ يَحْتَلِ الرَّجُلُ لِيَطْعَنَهُ].

أخرجه الخمسة.

11. (3371)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: “Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın hücrelerinden birinden içeriye bakmıştı. Resulullah aleyhissalâtu vesselâm elinde bir okla adama kalktı. Onu batırmak için, ihtiyatla adamın üzerine gitmesini seyrederek gibiyim.” [Buharî, Diyât 23, 15, İsti'zân 11; Müslim, Âdâb 42, (2157); Ebu Dâvud, Edeb 136, (5171); Tirmizî, İsti'zân 17, (2709); Nesâî, Kasâme 44, (7, 60).]

3372 ۱۲- وفي أخرى للنسائي: [أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى بَابَ النَّبِيِّ ﷺ فَالَقَمَ عَيْنَيْهِ

خِصَاصَةَ الْبَابِ فَبَصُرَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ فَتَوَخَّاهُ بِجَرِيدَةٍ أَوْ عُودٍ لِيَفْقَأَ عَيْنَهُ فَأَنْقَمَعَ.

فَقَالَ لَهُ: أَمَا إِنَّكَ لَوْ تَبَّتْ لَفَقَأْتُ عَيْنَكَ].

«المُشَقَّصُ» سهم له نصل طويل أو عريض.

و «خِصَاصَةُ الْبَابِ» الأَثْقَابُ وَالشُّقُوقُ التي تكون فيه.

و «التَّوْحَى» القصد.

و «أَنْقَمَعَ» تَغَيَّبَ.

12. (3372)- Nesâî'nin bir diğer rivâyetinde şöyle gelmiştir:

“Bir bedevî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kapısına geldi. Gözlerini kapının kırıklarına yapıştırdı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamı farketti. Gözünü patlatmak üzere elinde bir çubukla üzerine yürüdü. Adam hemen sırta kadem bastı. Resulullah “Eğer yerinde kalsaydın gözünü oydudum!” buyurdular.” [Nesâî, Kasâme 44, (8, 60).]

AÇIKLAMA:

Son iki hadîs, haram olan izinsiz eve bakmanın cezasını tesbit etmektedir. İmam Şâfiî (rahimehullah) hadîsin zâhirini esas almıştır. Ona göre, izinsiz olarak birinin evine bakarken gözü çıkarılsa, diyet gerekmez. Bazıları: “O, bu hükme şu kayıtla varır: ‘Eğer bakan kimse, ihtara rağmen aldırmaz, bakmaya devam ederse, bu takdirde gözü oyulsa diyet gerekmez’ diye hükmetmiştir” derler. Ancak sahih olanı şu ki, Şâfiî'ye göre, hadîs mutlak olduğu için gözü oyulana diyet yoktur.

Ebu Hanîfe diyete hükmeder, gözün oyulmasına cevaz vermez; der ki: “Dışardan bakmak, eve izinsiz girmekten daha ağır bir suç değildir. Kaldı ki, izinsiz girmenin cezası da gözün oyulması değildir. Öyleyse dışardan bakmakla hiç oyulmaz. Hadîs, zecrde mübâlağaya hamledilir.”

Mâlikîler de Hanefîler gibi hükmederler, bakanın ne gözüne, ne de bir başka uzvuna kasedilemeyeceğini söylerler.

İSTİ'ZANLA İLGİLİ BAZI ÂDAB

Mâzirî der ki: “İsti'zan şu şekilde olur: ‘Selamun aleyküm, gireyim mi?’” der. Sonra ismini söyleyip söylememede muhayyerdir.”

İbnu'l-Arabî, **الإِسْتِزَانُ ثَلَاثَةٌ** “İsti'zan üç keredir” hadîsine dayanarak: “Birincide içeridekilere duyurma yapmış olursunuz, ikincide onları sulha kavuşturursunuz, üçüncüde de girmek veya dönmek hususunda cevap alırsınız” der.

İbnu Abdilberr der ki: “Ülemânın çoğu, ‘isti'zanda üçü geçmemek gerekir’ demıştır. Ancak, ‘İçerdekiler duymamışsa üçü geçmede bir beis yok’ diyen de olmuştur. Bazıları da, üçü geçmeyi mutlak olarak câiz görmüştür. Bunlara göre, ‘Madem ki üçten sonra geri dön emri bir vecîbe değil, ibâhedir ve bu, izin isteyene kolaylık gayesini gütmektedir, öyleyse bu emir gelmedikçe üçten fazla izin istemek câizdir.’”

DOKUZUNCU FASIL
SELAMLAŞMAK

UMUMİ AÇIKLAMA:

Dinimizin fazlaca ehemmiyet verip üzerinde ısrar ettiği içtimâî müesseselerden biri de selamlaşmadır.

Tîbî selamın vaz'ediliş hikmetlerini şöyle açıklar:

- 1- Karşılaşanların birbirlerinden duyacakları korkuyu izale,
- 2- Mü'minin hâline muvafık olan tevazu,
- 3- Ta'zîm... Zira selamla ya sevgisini kazanmak düşünülür, ya da istenmeyen bir durumun bertaraf edilmesi.

Selam'ın ne mânaya geldiği hususunda ülemâ ihtilaf eder:

★ Bir hadîs-i şerifte *selam*'ın Allah'ın isimlerinden biri olduğu belirtilmiştir. Böyle olunca *esselamu aleyküm* demek, Allah'ın ismi üzerine olsun demektir.

Kadı İyâz, *muhâfaza* mânasına geldiğini, *es-selâmu aleyke*'nin, "Allah'ın muhafaza ve koruması senin üzerine olsun" demek olduğunu, "Allah seninle olsun" "Allah'la beraber olasın" makamında bir dua olduğunu belirtir.

★ Bazı âlimler, "Allah yaptıklarına *muttalidir*" mânasını taşıdığı söylemiştir.

★ Bazıları da şöyle der: "İçerisinde her çeşit hayır mânâlarını toplamış, fesad unsurlarını da taretmiş bir ism-i İlâhî, amellerin başında hayır ümidiyle zikredilir. *Selam* da, böyle karşılaşmalarda zikredilen bir Allah ismidir."

★ Bazıları: "*Selam*" selâmet demektir, nitekim Cenâb-ı Hak, bu mânada olmak üzere: *فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ* "Artık sağcılardan selam sana!" (Vâkıa 91) buyurmuştur" demiştir.

Bu mânada, selam veren kimse, selam verdiği zâta şöyle demiş olmaktadır: "Sen benden selâmettesin, benden sana bir zarar dokunmayacaktır, korkmayasın!"

İbnu Dakîki'l-İd, *İlmâm Şerhi*'nde der ki: "*Selam* birçok mânalarda kullanılır: Selâmet, tahiyye (selam verme), Allah'ın isimlerinden bir isim." Devamla der ki: "Bazan sırf tahiyye mânasında gelir, bazan sırf selâmet mânasında ge-

lir, bazan da her iki mânaya çalacak şekilde gelir. Şu âyette olduğu gibi: *وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَى إِلَيْكُمْ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا* "...Size selâm verene mü'min değilsin demeyin..." (Nisa 94). Burada selam kelimesi hem tahiyye'ye (=selam verme) ve hem de selâmete muhtemeldir."

Müslümanların, aralarında selamlaşmaları ilâhî bir emirdir: *وَإِذَا حُيِّتُمْ بِحَيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا* "Size bir selam verildiği zaman ondan daha iyisiyle selam verin veya aynıyla mukabele edin" (Nisa 86). İslam ülemâsı bu âyete dayanarak, selama mukabele etmeyi ilâhî emir bilmiş ve farz olduğuna hükmetmiştir. Ülemâ, âyette tahiyye emrinin âmm gelmiş olmasından hareketle, selamlaşmanın selam kelimesi ile olması gereğinde ittifak eder. Dolayısıyla "es-selamu aleyküm" diye verilen selama, *صَبَّحَتْ بِالْخَيْرِ* "Hayırlı sabahlar" veya *صَبَّحَتْ بِالسَّعَادَةِ* "Mutlu sabahlar" ve benzeri bir tâbirle mukabelelenin câiz olmayacağını söylemişlerdir.

Şu var ki ilk selam veren, selamdan başka bir kelime kullandı ise, buna mukabele gerekir mi, gerekmez mi ihtilaf edilmiştir. "Mukabeleyi vacib kılan en aşağı hudud, selam vereni işitmektir, bu durumda cevaba müstehak olur" denmiştir.

Selam'a işâretle mukabele yeterli olmaz, hattâ bundan nehiy gelmiştir: Tirmizi'nin bir rivâyetinde: "Yahudi ve hıristiyanlara benzemeyin, çünkü yahudilerin selamı parmaklarla işarettir, hıristiyanların selamı da avuçlarla işarettir" denmiştir. 3378 numaralı hadîste Tirmizi'den kaydedilecek Esmâ hadîsi bu meseleyi cerhetmez. Çünkü o hadîsin, bir rivâyette "Selam verdi"; diğerinde "İşaretle selam verdi" şeklindeki iki ayrı veçhini, âlimler, "Hem sözle hem işaretle selam verdi, ikisini birleştirdi" diye te'vile tabi tutmuşlardır. Ancak, "işaretle selam yasağı mutlak değildir. Daha çok hissî ve şer'î bir mahzuru olmayanlardır. Dilsizlik gibi hissî, namazda olmak gibi şer'î mahzuru olanlar, işaretle selama mukabele edebilirler" denmiştir. Sağıra selam da böyle, işaretle verilebilir.

Selam Arapça olmayan bir kelamla olursa cevaba müstehak olur mu?

Buna "olur" ve "olmaz" diyenler dışında üçüncü bir görüş daha ileri sürülmüştür. Buna göre, Arapçayı güzel telaffuz edene Arapça mukabele vaciptir. İbnü Dakîki'l-İd der ki: "Görünen şu ki: Selam kelimesi dışında bir elfaz kullanarak ifade edilen tahiyye, müstehabın terki sınıfına girer, mekruh değildir. Ancak bunu yapan kimse, dünya ehlinin büyüklerini ta'zimde kullandığı bilinen bir tabiri kullanmak maksadıyla selamı terketmişse bu mekruhtur."

Özür yoksa, selama anında mukabele etmek gerekir. Şayet, cevabı te'hir eder, sonra yetişip mukabeleye kalkarsa, bu, selamın cevabı sayılmaz. Ülemâ uzaktan gönderilen veya mektupla yapılan selamı da hemen almak gerektiğini

belirtmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, gidilen yabancı evlere girerken selam vermeyi emrettiği gibi (Nur 27), kendi evine girerken selam vermeyi de emreder: “Evlere girdiğinizde nezdinizden olan mübârek ve hoş selamla kendinizi selamlayın” (Nur 61). *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyuruyor:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطْعَمُوا الطَّعَامَ وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ وَصَلُّوا وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُوا
إِلَيْهَا بِسَلَامٍ “Ey insanlar, selamı yayın, yemek yedin, akrabaya ilgi gösterin, herkes uykuda iken namaz kılın, selamle cennete girin.”

Bir Muvatta hadisi şöyledir: “*Tufeyl İbnu Ubey* anlatıyor: “*Abdullah İbnu Ömer (radiyallahu anh)*’e uğrar, onunla çarşıya çıkardık. Biz çarşıya çıkınca *Abdullah*, hurda şey satan, kıymetli şey satan, miskiñ her kime uğrarsa selam verirdi.

Günün birinde *Abdullah*’ın yanına gelmişti. “Beraber çarşıya çıkalım” dedi. Ben de kendisine “Çarşıda ne yapacaksın, alış veriş işlerine vâkıf değilsin. Eşyanın fiatını soramaz, pazarlık yapamazsın, pazar yerinde oturmazsın, otur, burda konuşalım!” dedim. *Abdullah*: “Ey Ebu Bâtin! Biz selam vermek için çıkıyoruz, rastladıklarımıza selam vereceğiz!” dedi.”

3373 ۱- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا
انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ. فَإِنْ أَرَادَ أَنْ يَقُومَ فَلْيُسَلِّمْ. فَلْيَسْتِ الْأُولَى
بِأَحَقِّ مِنَ الْآخِرَةِ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

1. (3373)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “**Biriniz bir meclise gelince selam versin. Kalkmak isteyince de selam versin. Birinci selâm sonuncudan evla değildir (ikisi de aynı ölçüde ehemmiyetlidir.)**” [Tirmizî, İsti’zân 15, (2707); Ebu Davud, Edeb 150, (5208).]

AÇIKLAMA:

Selam, bir nevi selamet ve sulh duâsıdır. Şu halde bir meclise gelen kimse selam verecek, yani cemaati, kendi huzurundan selamette, sulhta olduklarını, kendisinden bir fenalık gelmeyeceğini bildirmiş olacak. İkinci selam da ayrılışından dolayı onlara bir şer, bir zarar gelmeyeceğini ilân etmektir. Şu halde her ikisine de ihtiyaç vardır.

Nevevî: “*Bu hadîsin zâhiri, kendisine ayrılık sırasında selam verene mukabele etmenin cemaate vacib olduğuna delildir*” der. Ancak, *Kâdi Hüseyin* ve

başkaları bu görüşe katılmaz: “Bazı kimseler, ayrılık sırasında selam vermeyi adet edinmiştir. Bu, mukabele edilmesi müstehab olan bir duadır, vâcib değildir, çünkü vâcib olan selam lika sırasında olanıdır, ayrılık sırasında değil” der.

Bazı âlimler, buna da karşı çıkarak: “Selam hem gelme ve hem de ayrılma sırasında sünnettir. Mukabeleye gelince: “Lika sırasında verilen selâma mukabele vacib olduğu gibi, ayrılık sırasında verilen selama da mukabele vâcibtir” demiştir. Sahih olan da budur.

۲- وعن كلدة بن الحنبل قال: [بَعَثَنِي صَفْوَانُ بْنُ أُمَيَّةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِلَبْنٍ وَلَبْنٍ وَضَعَايِسَ، وَالنَّبِيُّ ﷺ بِأَعْلَى مَكَّةَ. قَالَ: فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ وَلَمْ اسْتَأْذِنْ وَلَمْ أَسْلَمْ. فَقَالَ: ارْجِعْ فَقُلِ السَّلَامَ عَلَيْكُمْ، أَدْخُلْ؟ فَفَعَلَ].
أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

وَعِنْدَ أَبِي دَاوُدَ «جَدَايِةٌ» بِدَلِّ اللِّبَاءِ.

«الضَّعَايِسُ» صِعَارُ الْقِتَاءِ.

2. (3374)- Kelede İbnu Hanbel (radiyallahu anh) anlatıyor: “Safvân İbnu Ümeyye (radiyallahu anh) benimle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a süt, ağz ve bir miktar salatalık gönderdi. Aleyhissalâtu vesselâm o sırada Mekke’nin yukarısında idi.

İzin istemeden, selam vermeden huzuruna girdim. Bana:

“Dön, esselamu aleyküm, gireyim mi? de!” buyurdu. Ben de öyle yaptım.” [Tirmizî, İsti’zân 18, (2711); Ebu Dâvud, Edeb 137, (5176).]

۳- وعن أنس رضي الله عنه قال: [قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُنْ سَلَامُكَ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ].
أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

3. (3375)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki:

“Ey oğulcuğum, âilene girdiğin zaman selam ver ki, selamın, hem senin üzerine hem de aile halkına bereket olsun!” [Tirmizî, İsti’zân 10, (2699).]

4- وعن ابن عمرو بن العاص رضى الله عنهما قال: [سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ الْإِسْلَامِ خَيْرٌ؟ قَالَ: تُطْعِمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. قُلْتُ: وَأَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي كِتَابِ الْإِيمَانِ مِنْ صَحِيحِهِ بِهَذَا اللَّفْظِ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

4. (3376)- Abdullah İbni Amr İbni'l- As (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “Resulullah’a: “İslam’ın hangi ameli daha hayırlı?” diye sorulmuştu.

“Yemek yedirmen, tanıdığın ve tanımadığın herkese selam vermen” diye cevap verdi.” [Ebu Dâvud, Edeb 142, (5194).]

AÇIKLAMA:

Resulullah’a İslam’ın en hayırlı hasleti mükerrer defa sorulmuştur. Soru bazan “En hayırlı amel hangisi?” diye sorulur. Resulullah bunlara farklı cevaplar vermiştir. Cevaplar muhataba ve bulunulan yer ve şartlara göre değişmiştir: Cihad, ilk vaktinde kılınan namaz, birru’l- vâlideyn, hacc-ı mebrûr vs... Sadedinde olduğumuz hadiste “en hayırlı amel” olarak “yemek yedirmek ve herkese selam vermek” gösterilmiştir.

Nevevî, selamın her rastlanana verilmesi gereğini anlar ve sâdece tanıdıklara verilmesinin uygun olmayacağını belirtir. “Böyle yapmada der, ameli ihlaslı yapmak yanı Allah’a has kılmak ve mütevâzi olmak ve İslâm’ın bir şiarı olan selamın yayılması vardır.”

Bu açıklamadan şunu anlıyoruz ki, selam sâdece tanıdıklara verildiği takdirde, bundaki ihlas zedeleniyor, ama tanımadıklara da verilince dinin bir emri olarak, sünneti yerine getirmek düşüncesiyle yapılmış oluyor. Ülemâ “ihlaslı bir dirhem amelin, ihlassız batmanlarla amelden üstün olduğunu” söyler.

Şu halde selamlaşmanın hakkı verildiği takdirde, mü’mine kolay, kolay olduğu kadar da kârlı bir amel kapısı açılmış olmaktadır.

Hadîs, karşılaştığımız kimseden selam beklemeden selam vermeye teşvik etmektedir. Bu da kişiye tevazu kazandırmakta ve böylece mütevâzi olmanın Allah indindeki mükâfaatını elde etmektedir.

Selam, bu haliyle mü’minlere karşı rahîm ve raûf olan Resul-i Ekrem’in ümmet-i merhûmesine, ayn-ı rahmet, mahz-ı re’fet olan bir lûtfu, bir hediyesi olmaktadır.

5- وعن أنس رضى الله عنه. [أَنَّ مَرَّ عَلَى صَبِيَّانِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمَا، وَقَالَ:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقَعُّهُ]. أَخْرَجَهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ.

5. (3377)- Hz. Enes (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, kendisi bir grup çocuğa uğrar ve onlara selam verir. Yanındakilere de şu açıklamayı yapar: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapardı!” [Buharî, İsti'zân 14; Müslim, Selam 14, (2168); Ebu Dâvud, Edeb 147, (5202); Tirmizî, İsti'zân 8, (2697).]

AÇIKLAMA:

Selamla ilgili birçok edeb ve teferruat var. Bunlardan biri küçüklerin büyüklere selam vermesidir. Burada ise, büyüklerin ve hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çocuğa selam vermesi örneği vardır. Ebu Dâvud'un rivâyetinde,

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى غُلَامَيْنِ يَلْعَبُونَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ

“Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oynayan çocuklara rastlamıştı, onlara selam verdi” denilmiştir. Bir başka rivayette Hz. Enes: “Ben çocuklarla beraber (oynarken) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize rastladı ve bize selam verdi...” der.

Resulullah'ın çocuklara selam vermesi, onlardan selam alması ile ilgili örnekler bunlara münhasır değildir. Yani, Resulullah'ın çocuklara selam vermesi, rivâyetlerde sübut bulmuş bir hâdisedir.

Her şeye rağmen, yukarıda da temas ettiğimiz gibi, çocuklar teklif ehli olmadıkları için onlara selam verilip verilmeme meselesinde ihtilaf edilmiştir. Hasan Basrî verilmemesi re' yinde idi. İbnu Sîrin selam verir fakat onları dinlemezdi. İbnu Battâl der ki: “Çocuklara selam vermede onların şeriatın âdâbına alıştırmaları vardır.” Bazı âlimler: “Çocuğa selam verilir; ancak çocuğun mukabele etmesi ona farz değildir, çünkü çocuk farz ehli değildir. Ancak çocuğun velisi selama mukabele etmesini çocuğa tenbih etmelidir, bu onun terbiyesi için gereklidir” demiştir.

Çocuğun farz ehlinden olmaması sebebiyle: “Çocuğun da bulunduğu bir cemaate selam yerildiği zaman bu selama sadece çocuğun mukabelede bulunması, onlar üzerinden borcu düşürmez, mutlaka bir büyük mukabelede bulunmalıdır” hükmü getirilmiştir.

3378 - وعن أسماء بنت يزيد رضی اللہ عنہا قالت: [مَرَّ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ

ﷺ فِي نِسْوَةٍ فَسَلَّمَ عَلَيْنَا]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

وَفِي رِوَايَةٍ لِلتِّرْمِذِيِّ: [فَقَالُوا يَدُهُ بِالتَّسْلِيمِ].

6. (3378)- *Esmâ Bintu Yezîd (radıyallahu anhâ)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* biz bir grup kadına uğramıştı, selam verdi.” [Ebu Dâvud, Edeb 148, (5204); Tirmizî, İsti’zân 9, (2698); Buharî, İsti’zân 15. Tirmizî’nin bir rivâyetinde: “*Eliyle selamladı*” denmiştir.]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’ın rastladığı kadınlara da selam verdiğini göstermektedir. *Abdurrezzak*’ın *Musannaf*’ında kadının erkeğe, erkeğin kadına selam vermesinin mekruh olduğuna dair bir rivâyet gelmiştir. Cevaza delâlet eden rivâyetler bunun zaa’fı sebebiyle nekâretine hükmetmiştir. Ancak cevazın “*Fitne korkusu yoksa*” şartına bağlı olduğu belirtilmiştir. Bu takdirde *Abdurrezzak*’ın rivâyeti *fitne korkusuna* hamledilir. *Halîmî*: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ismet’i sebebiyle fitneden emindi, öyleyse kim fitne hususunda nefsenden emin ise selam verir, aksi takdirde sükut eslemdir*” der. *Müslim*’de gelen bir rivâyet *Ümmü Hâni*’nin, *Resulullah*’a guslederken uğradığını ve selam verdiğini belirtir.

Mâlikîler, mahzuru bertaraf etmek (yani *sedd-i zerî’a*) maksadıyla, kadına selam bahsinde, gençle yaşlı arasında tefrîk yapmayı esas almışlardır. *Kûfilere* göre, “*Kadınların erkeklere ilk selam veren olması meşru olmaz. Zira, onlar ezan ve ikâmet okumaktan, cehren kıraatte bulunmaktan men edilmişlerdir. Ancak mahrem hariç, kadın, mahrem olanlara selam verir*” derler.

Şâfiî fakih el-Mütevellî der ki: “*Kadın erkeğin zevcesi veya mahremi veya cariyesi ise o zaman selamlaşma, erkeğin erkeğe selamı gibi olur. Kadın erkeğe yabancı ise, bakılır; güzelse ve onun sebebiyle fitneye düşmekten korkulursa, ister ilk vermede isterse mukabelede selam câiz olmaz. Kim erken başlayarak selam verirse mekruh bir iş yapmış olur. Öbür tarafın mukâbele etmemesi gerekir, kadın, fitneden emin olunan bir yaşlı ise, selam câizdir.*”

İbnu Hacer bahsi şöyle tamamlar: “*Şu halde, bu görüşle Mâlikîler arasındaki farkın özü, gencin güzel olup olmamasına dayanıyor. Mâlikîler genç için ayırım yapmazken, burada güzel olanı tefrîk edilmektedir, çünkü güzellik, mutlak gençliğin hilafına fitneye düşme sebebidir. Şayet bir mecliste kadın ve erkek beraber olurlarsa, fitneden emin olma durumunda selamlaşmaları câizdir.*”

2- KADINLA SELAMLAŞMA MESELESİNDE İMAM-I NEVEVÎ’NİN AÇIKLAMASI:

Kadınlara selam bahsini *Nevevî* daha vâzıh bir özetlemeye tabi tutar. Der ki:

- ★ “*Kadınlar cemaat halinde iseler onlara selam verilir.*”
- ★ “*Kadın tekse, ona kadın, kocası, efendisi, mahremi selam verir; güzel,*

★ “Kadın kendisine şehvet duyulmayacak kadar yaşlı ise yabancı erkeğin ona selam vermesi müstehabtır, kadının da erkeğe selam vermesi müstehabtır. Bunlardan hangisi önce vermişse, mukabele diğerine gerekli olur.”

★ “Eğer kadın, şehvet duyulan biri ise genç de olsa, yaşlı da olsa ona ecnebi erkek selam vermez, erkeğe de kadın vermez. Şayet biri selam verecek olsa, mukabeleye müstehak olmaz ve hatta mukabele mekruh olur. Bu, mezhebimizin (Şafii) ve cumhurun görüşüdür.”

3- Sadedinde olduğumuz hadîsin Tirmizî’deki bir veçhi, kadınlara işaret suretiyle elle selam verileceğine delalet eder. Hadîsin bu veçhinde Esmâ (radiyallahu anhâ) şöyle der: “Birgün biz, bir grup kadın, mescidde iken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide uğradı bize eliyle selam verdi.” İki farklı rivâyeti bazı âlimler: “Hem söz ve hem de işareti birleştirdi” diye te’vil etmiştir.

۷- وعن عبيد الله بن أبي رافع عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه. قَالَ أَبُو دَاوُدَ رَفَعَهُ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ أَيْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: [يُجْزَى عَنْ الْجَمَاعَةِ إِذَا مَرُّوا أَنْ يُسَلِّمَ أَحَدُهُمْ وَيُجْزَى عَنِ الْجُلُوسِ أَنْ يَرُدَّ أَحَدُهُمْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. 3379

7. (3379)- Ubeydullah İbnu Ebî Râfi, Hz. Ali (radiyallahu anh)’den nakletmiştir. Ebu Dâvud der ki: “Hasan İbnu Ali ise bunu merfu olarak yani Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm’dan rivayet etmiştir. Bir cemaat giderken, yeri gelince içlerinden bir kişinin selam vermesi hepsi için yeterlidir. Oturanlar adına da bir kişinin mukabelesi yeterlidir.” [Ebu Dâvud, Edeb 152, (5210).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîsin iki ayrı tarftan geldiği anlaşılmaktadır. Hadîs birine göre Hz. Ali’ nin sözüdür, diğerine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın sözü. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu durumda ref’in esas alınması kâidedir.

2- Aliyyu’l- Kâri der ki: “Karşılaşma halinde selam vermek müstehab bir sünnettir, vâcib değildir. Aynı zamanda kifâye bir sünnettir de. Yani cemaat hâlinde bulunduğu takdirde gerek vermede ve gerekse mukabelede bulunmada bir kişi yaptı mı cemaatten vazîfe düşer. Ancak hepsi birden selamlaşmaya iştirak ederse bu efdaldır. Selama mukabele, bütün ülemânın ittifakıyla farzdır. Hepsi birden mukabele etse bu da efdaldır.”

۸- وعن أبي أمامة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ أُولَى 3380

التَّاسِرَ بِاللَّهِ مَنْ بَدَأَهُمْ بِالسَّلَامِ]. أخرجه أبو داود والترمذی.

8. (3380)- Ebu Ümâme (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Allah’a en makbul insan, karşılaşmada selama önce davranandır.” [Ebu Dâvud, Edeb 144, (5197); Tirmizî, İsti’zân 6, (2695).]

3381 ۹- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُسَلِّمُ الرَّاَكِبُ عَلَى الْمَاشِي، وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ]. أخرجه الخمسة إلا النسائي.

9. (3381)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Binekte olan yürüyene, yürüyen oturana, az çok’a selam verir.” [Buharî, İsti’zân 4, 5, 6; Müslim, Selam 1, (2160); Ebu Dâvud, Edeb 145, (5198, 5199); Tirmizî, İsti’zân 4, (2704, 2705).]

3382 ۱۰- وعنه رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ طُولُهُ سِتُونَ ذِرَاعًا. قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلَادِكَ تَقَرَّ مِنَ الْمَلَائِكَةِ جُلُوسٌ فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيُونَكَ، فَإِنَّهَا تَحْيِيكَ وَتَحْيِي دُرِّيَّتَكَ. فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. فَقَالُوا: السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ فَزَادُوهُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ. فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ]. أخرجه الشيخان.

10. (3382)- Yine Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Allah Teâla Hazretleri, Hz. Âdem aleyhissalâm’ı kendi sureti üzere ve boyunu da altmış zirâ olarak yaratınca:

“Git, şu oturan meleklerle selam ver, onların seni nasıl selamlayacaklarına da dikkat et, dinle. Zira o selam, senin ve zürriyyetinin selamı olacaktır” dedi. (Bunun üzerine Âdem onlara gidip):

“Esselâmü aleyküm!” diye selâm verdi. Melekler: “Es-selâmü aleyke verahmetullahi” dediler ve selama mukabele ederken verahmetullahi’yi ilâve ettiler. Cennete her giren Hz. Âdem suretinde (ve boyu da altmış arşın boyunda) olacak. Halk şu ana kadar (boyca) hep eksilmektedir.” [Buharî, İsti’zân 1, Enbiya 1; Müslim, Cennet 28, (2841).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîste geçen “kendi” zamirinin Allah’a veya Âdem’e râci olması ihtimali var. Âlimler her iki ihtimale de yer verip mânâyı ona göre tevîl etmişlerdir.

★ Allah’a râci olduğu takdirde, Allah’ı insana benzetmek gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Halbuki Kur’ân-ı Kerîm, لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ buyurarak Allah’ın hiç bir şeye benzemediğini beyan etmektedir. Ancak âlimler bu hususta maddî bir benzerliğin kastedilmediğini, insanlara Allah’ın ilim, hayat, semî (işitme), basar (görme), kelim (konuşma) gibi sıfatlarından verilmiş olmasının kastedildiğini belirtmişlerdir.

★ Zamir’in Hz. Âdem’e râci olması takdirinde, mâna şöyle olur: “Allah Âdem’i, yeryüzünde hangi suret üzere yaşadı ise o suret üzere yarattı.” Başka bir ifade ile: “Âdem’in cennetteki ilk yaratılışındaki sureti ile, yeryüzündeki sureti aynı idi. Kendi neslinden gelen insanlar gibi tavırdan tavıra, halden hale geçmedi. Suret değişikliğine uğramadı.” Bilindiği üzere bir insan anne karnındaki alak halinden başlamak üzere ihtiyarlayıp ölünceye kadar çeşitli haller geçirir, suretler değiştirir. Şu halde bu hadîs, Hz. Âdem’in bu halleri geçirmediğini, ölüm ânındaki sureti üzere yaratıldığını beyan etmiş olmaktadır. Bu te’vil vak’aya daha muvafık gözükmektedir. Çünkü Hz. Âdem diğer insanlar gibi nutfeden yaratıldı. Anne rahmindeki safhalardan geçmedi. O önce kalıp halinde, yaşadığı suret üzere tam ve eksiksiz olarak yaratılıp bilâhare ruh üflendi. Bu hususu te’vîd eden rivâyetler mevcuttur. Yaratılışla ilgili İslâm’ın temel görüşü de budur. Bu görüş, “Her insan nutfeden yaratılmıştır, nutfe için insan gereklidir. Öyleyse insanlığa bir başlangıç tayin edilemez, ezelden beri olagelmıştır” diyen Dehrielerin iddiasını reddeder. Keza “İnsanlık tabiatın tesiriyle vücut bulmuştur” diyen tabiatçıların görüşünü de veya şimdilerde olduğu üzere “maymundan gelmiştir” diyen Darvencilerin görüşünü de reddeder.

İnsanı, Cenâb-ı Hak, kudretiyle Rahman’a has semî, basar, hayat, kelim gibi bir kısım mümtaz sıfatlarla mücehhez olarak yaratmıştır.

2- Hz. Âdem’in altmış zirâ boyunda yaratılması: İbnu Hacer, buradaki zirâ (arşın) kelimesinin iki ihtimal taşıdığını belirtir:

1) Hz. Âdem’in zirâ’ı ile altmış zirâ.⁽¹⁵⁾

2) Hâlen bilinen zirâ ile altmış zirâ.

Birinci ihtimal esas alındığı takdirde Hz. Âdem’in boyu, kendi zirâ’ına göre tayin edilmiş olur. Şârihlere göre birinci ihtimal daha kavi gözükmektedir. Çünkü herkesin zirâ, boyunun dörtte biri kadardır. Eğer bilinen zirâ kadar olsa, eli, bu boydaki vücudunun yanında çok kısa kalır.

(15) Zirâ, arşın da denen bir uzunluk birimidir, metre gibi. Ancak kol boyuna da zirâ denir. Dirsekten parmak uçlarına kadar olan uzunluk, Şu halde burada, kol boyu uzunluğu anlaşılacaktır.

Ebu Hüreyre'den gelen merfu bir rivâyette Hz. Âdem'in boyunun 60, eninin 7 zirâ olduğu tasrih edilir.

3- Hadîste, yaratılıştan hemen sonra, *Hz. Âdem'in* meleklerle selam vermekle emrolunmasını esas alan bazı âlimler, “*Selam vermek vâcibdir*” diye hükmetmiş ise de bu zayıf bir te'vil kabul edilmiştir.

İbnu Abdilberr, selam vermenin sünnet olduğunda icma edildiğini nakleder. Selama mukabelede bulunmak farzdır.

4- Bazı hadîslerde: “*Yahudiler, sizi selâmınız ve âmin demeniz sebebiyle kışkırdıkları kadar başka bir şeyde kışkırmazlar*” buyrulmuştur. Bu hadise dayanan âlimler, selam verme işinin, İslâm'da olduğu kadar, daha önce gelip geçen ümmetlerin hiçbirinde teşrî edilmediğini söylerler, her millette bir selam verme an'anesi vardır diye itiraz edilebilir. Ancak *İslâmî selamın* muhtevası ve mâhiyeti farklıdır. Nitekim cahiliye devrinde de selamlaşma vardı, *Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm)* o selamı yasakladı, İslâmî selamı teşrî etti. *Ebu Dâvud'un* bir rivayeti şöyle:

إِنَّ عَمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ: كُنَّا نَقُولُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَلَعَمَ اللَّهُ بِكَ عَيْتًا وَ أَلَعَمَ صَبَاحًا فَلَمَّا كَانَ الْإِسْلَامَ نَهَيْتَا عَنْ ذَلِكَ. *Imran İbnu Husayn der ki: “Biz câhiliye devrinde en'amallâhu bike aynen ve en'am sabâhan (Allah sevdiğine kavuştura, sabahta mesud kıla) derdik. İslam bizi bundan yasakladı.”*

Ebu Zerr-i Gıfari hazretleri müslüman oluş hikayesini anlatan uzun hadîslerinde, “*Resulullah'ı İslâmî selamla ilk selamlayan ben oldum...*” der.

Bugünkü elfazıyla İslâmî selamın, bu ümmete bir imtiyaz olarak Allah tarafından tahsis edildiği muhtelif rivâyetlerde gelmiştir. Müslümanların bunu başka elfazlarla değiştirmemeleri, Resullerinin şeâirine sahip çıkmaları gerekir. Çünkü pekçok hadîs ve hatta âyet-i kerime selam üzerinde *elfazını* da zikrederek durmuştur. Bir hadîste: *جَعَلَ اللَّهُ السَّلَامَ نَجِيَّةً لَأُمَّتِنَا وَ أَمَانًا لِأَهْلِ دِمَّتِنَا* “Allah selamı, ümmetimin için bir tahiyye (selamlaşma vâsıtası) ve zimmet, ehlimiz için de bir emniyet kıldı” buyrulmuştur.

5- *Cennete her girenin Hz. Âdem suretinde girmesini, âlimler, cennete girenlerin her çeşit noksan sıfatlardan arınmış olarak gireceği şeklinde yorumlamışlardır.* Siyahlık, sakatlık, körlük vs. hepsi cennete girerken bertaraf edilecektir.

6- *İnsanların boyca eksilmesi:* Hadîsin son cümlesinde, insanların boyca eksilmekte olduğu ifade edilmektedir. Alimler bunu, her çağda insanların boyca biraz daha kısalarak zamanımıza kadar böyle geldiği şeklinde anlarlar. *İbnu Hacer*; “*Boy kısılması bu ümmete kadar devam etti, artık bu şekilde kesinleşip kaldı*” der. *İbnu't-Tin* şu açıklamayı yapar: “*Nasıl ki, her şahsın boyu yavaş yavaş büyür, ancak büyüme saatler veya günler arasında sezilmez, ancak günler artınca büyümenin farkına varılır. İnsanlığın boyca gerilemesindeki durum dahi böyle-*

dir.” Şarihler bu hükmü müşâhede ile zıdlık içinde bularak müşkil'e dikkat çekerler: “Geçmiş ümmetlerden bize intikal eden eserlere baktığımız zaman müşkilatla karşılaşırız. Mesela Semûd Kavmi'nin yaşadığı memleket gibi... Onlardan kalan meskenler, boylarının, daha önce belirttiğimiz tertip açısından aşırı uzun boylu olmadıklarına delalet eder. Ancak şurası muhakkak ki, onlar çok eski sayılmazlar. Onların, Hz. Âdem'le aralarındaki zaman farkı ile, bizimle olan zaman farkı bir değildir. Bize çok daha yakındırlar.”

۱۱- وعن عمران بن حصين رضى الله عنهما قال: [كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَجَاءَ رَجُلٌ فَسَلَّمَ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. فَرَدَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ السَّلَامَ؛ ثُمَّ جَلَسَ، وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: عَشْرٌ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ فَقَالَ: عِشْرُونَ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ فَقَالَ ثَلَاثُونَ].
أخرجه أبو داود والترمذی.

11. (3383)- İmrân İbnu Husayn (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın yanında iken bir adam gelerek selamı verdi ve:

“Esselamu aleyküm!” dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) selamına mukabele etti. Adam da oturdu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm);

“On (sevap kazandı!)” dediler. Sonra birisi daha geldi.

“Esselamu aleyküm ve rahmetullahi!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm onun selamına da mukabele etti. Adam oturdu. Aleyhissalâtu vesselâm.

“Yirmi!” dediler. Sonra biri daha geldi ve:

“Esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu” dedi. Resulullah, selamına mukabele etti, adam da oturdu. Hz. Peygamber bu sefer:

“Otuz!” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Edeb 143, (5195); Tirmizî, İsti'zân 2, (2690).]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Dâvud hadisi, كَيْفَ السَّلَامِ “Selam nasıl verilmeli?” adını verdiği bir babta rivâyet etmişti. Böylece bu hadîsin, ne şekilde selam verileceğini öğretmek gayesini güttüğünü anlıyoruz.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) en kısa selamın esselamu aleyküm şek-

linde olmasını meşru addetmiş, buna on sevab terettüp edeceğini belirtmiştir. Zaten, âyette de belirtildiği üzere her hayır amelimiz en az on misliyle mükâfaatlanmaktadır. Hadîsin devamında, selama ilâve edilen her kelime için on sevabın daha ilâve edildiğini görmekteyiz. Böylece, *esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu* şeklindeki selamın otuz sevab kazandığı belirtilmektedir.

3- Hadîs, selama ilk başlayan kimsenin hadîste geldiği şekilde ziyade edilen kelimeleri katarak selam vermesinin müstehab olduğunu göstermektedir. Bazı şârihler, ziyadeli kelimelerle selam verene mukabele ederken aynı şekilde o kelimeleri ilâve ederek selam vermenin meşru olup olmayacağını araştırmışlardır. Muvatta'da gelen bir haberde *İbnu Abbâs*, "*selamın bereketle son bulmasını*" söyler. Bunu te'yid eden bir rivâyeti *Beyhakî*, Şu'abu'l-İmân'da kaydetmiştir: Buna göre, bir adam *İbnu Ömer*'e gelince, *Esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve mağfîretuhu* diye selam verince *İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ)*:

"*Sana, ve berekâtuhu yeterlidir ve berekâtuhu'da olur!*" diye müdâhele eder.

Muvatta'nın bir diğer rivayetinde *İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ)*'e *Es-selâmu aleyke ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve'l-gâdiyâtu ve'r-râihâtu* ⁽¹⁶⁾ diye selam veren birisine ilk vehlede: *وَ عَلَيْكَ أَلْفَا* "Söylediğin senin üzerine de bin kere olsun!" diye cevap vererek *berekâtuhu* üzerine ziyadeyi tasvîb etme tavrını takınmış ise de, bilâhère bunda, "*şeriatın ötesine geçme*" gibi bir hal bularak mekruh addetmiştir. ⁽¹⁷⁾

Bu mevzuda daha tatmiktar merfu bir rivayeti *Zürkânî* kaydeder. Aynen veriyoruz: "*Hiz. Selmân (radiyallahu anh)* anlatıyor: "*Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'a gelerek:

"*Esselâmu aleyke!*" dedi. Resulullah da:

"*Ve aleyke(sselamu) ve rahmetullahi!*" diye cevap verdi. Sonra bir başkası geldi.

"*Esselamu aleyke ve rahmetullahi!*" diye selam verdi. *Aleyhissalâtu vesselâm* buna da:

"*Aleykesselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu!*" diye cevap verdi. Sonra bir başkası geldi ve:

"*Esselamü aleyke ve rahmetullahi ve berekâtuhu!*" diye selam verdi. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu zâta da:

"*Ve aleyke!*" diye cevap verdi. Adam:

(16) Bunlarla amelleri yazmak üzere gelen melekler kastedilmiş olmalıdır (*el-Bâci*).

(17) *Azîmâbadi*'nin *Tirmizî Şerhi*'nde dikkatinden kaçan bir hataya burada dikkat çekilmek isteriz: O'nun şerhte kaydına göre, *وَالرَّاهِيَاتُ وَالرَّاهِيَاتُ* kelimelerini, *İbnu Ömer*, kendisine selam veren zatın selamına mukabele ederken ilave etmiş olmalıdır. Hal buki bu ziyade kelimelerin, *İbnu Ömer*'e selam veren zât tarafından söylendiği, rivayette açıktır.

“Falan ve falan gelip size selam verdiler, siz de onlara, bana söylediğinizden daha fazlasını söyleyerek mukabele ettiniz” dedi. Resûlullah ona şu cevapta bulundu:

“Sen bize söyleyecek bir şey bırakmadın ki. Allah Teâla Hazretleri: **فَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا** “Size bir selam verildiği zaman, ondan daha iyisiyle mukabele edin ve aynıyla selam verin...” (Nisa 86) buyurmuştur. Biz sana aynıyla mukabele ettik.”

Ebu'l-Velîd İbnu Rüşd, kaydettiğimiz bu âyette gelen “daha iyisiyle mukabele edin” fıkrasına dayanarak: “Selamı ilk verenin tahiyyesi bereket kelimesiyle sona erecek olursa, mukâbele edenin, buna başka kelimeler ilâve etmesinin câiz olacağını” söyler. Nitekim, Ebu Dâvud’da metnini müteakiben kaydedeceğimiz *Mu’az İbnu Enes* rivâyetinde, *İmran* hadisinin bir benzeri zikredilir. Devamında, bir başkasının gelip “ve mağfiretuhu” kelimesini de ilâve ettiği ve buna Resulullah’ın “Kırk (sevab)” dediği belirtilir. Keza *İbnu Sünnî*’nin bir rivâyetinde Resulullah’ın “Esselamu aleyke ya Resulullah!” selâmına,

“Ve aleykesselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve mağfiretuhu ve rıdvanuhu” diye cevap verdiği belirtilir.

Yâni, selamlaşmada ve *berekâtuhu* kelimesinin üzerine ziyade yapılmasının cevâzına delalet eden rivâyetler de vardır. Gerçi bunlar zayıftır; ancak, *İbnu Hacer*’in belirttiği üzere bunlar bir araya gelince birbirlerini takviye ederek, cevaza bir karîne teşkil ederler.

۱۲- وَأَبَى دَاوُدَ عَنِ مَعَاذِ بْنِ أَنَسٍ بِمَعْنَاهُ. وَزَادَ [ثُمَّ أَنَّى آخِرُ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ وَمَغْفِرَتُهُ. فَرَدَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ: أُرْبِعُونَ ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا تَكُونُ الْفَضَائِلُ].

12. (3384)- Ebu Dâvud’da *Muâz İbnu Enes*’ten aynı mânada bir rivâyet vardır. Ayrıca şu ziyade yer alır:

“Sonra bir diğeri geldi ve dedi ki: “Esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve mağfiretuhu.” Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mukabelede bulundu ve:

“Kırk (sevap)” deyip ilâve etti: “Böylece (ziyâde edilen her kelime için) sevap artar.” [Ebu Dâvud, Edeb 143, (5196).]

۱۳- وَعَنْ أَبِي تَيْمَةَ الْهَجِيمِيِّ عَنِ أَبِي جُرَيْجٍ عَنِ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ: عَلَيْكَ السَّلَامُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ: لَا تَقُلْ

عَلَيْكَ السَّلَامُ. فَإِنَّ عَلَيْكَ السَّلَامَ تَحِيَّةُ الْمَوْتَى. إِذَا سَلَّمْتَ فَقُلْ: السَّلَامُ عَلَيْكَ. فَيَقُولُ الرَّادُّ وَعَلَيْكَ السَّلَامُ]. أخرجه أبو داود والترمذی.

13. (3385)- *Ebu Temîme el-Hüceymî, Ebu Cüreyy el-Hüceymî'den, o da babasından (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip:*

"Aleyke's-selâm ya Resulullah. (Sana olsun selam ey Allah'ın Resülü!)" dedim. Bana hemen müdâhale etti:

*"Aleyke's-selâm deme. Çünkü aleyke's-selâm diye verilen selâm, ölüle-
rin tahiyesidir. Selâm verdiğin zaman, "Esselamu aleyke" de! Sana mukâ-
bele eden de, "Ve aleykesselâm!" der." [Ebu Dâvud, Libas 28, (4084), Edeb
151, (5209); Tirmizî, İsti'zân 28, (2722, 2723).]*

AÇIKLAMA:

Bu hadîste ölülere verilecek selamın nasıl olacağı ihâm ediliyor gibi. Ancak *Resulullah*'ın kabristana girince: **"Esselamu aleyküm ehl-i dare kavm-i mü'minin"** şeklinde selam verdiği sabittir. Burada selamda dua, lehine dua edilenin isminden önce zikredilmiştir; tıpkı canlılara verilen selamda olduğu gibi. Şârihler, sadedinde olduğumuz hadîste, *Resulullah*'ın, muhataplarının âdetlerine atıfta bulunmuş olacağına dikkat çekerler. Çünkü, bazı câhiliye şiirinde örneğine rastlandığı üzere, Araplar, câhiliye devrinde ölülerine selam verirken önce isim zikrederlerdi. Şu misalde olduğu gibi:

...عَلَيْكَ سَلَامُ اللَّهِ قَيْسُ بْنُ عَاصِمٍ وَرَحْمَتُهُ إِنْ شَاءَ يَتَرَحَّمَا

Ebu Hüreyre (radiyallahu anh)'nin (Ebu Dâvud'da) rivayet ettiği şu hadîse göre, ölülerle dirilere verilen selam arasında bir fark yoktur. Ülemâ bunu esas almıştır:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى الْمَقْبَرَةِ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِنشَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَأَحْقُونَ *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) mezarlığa gitti. Varınca: "Esselâmu aleyküm dare kavm-i mü'minin" (Selam size olsun ey mü'minler evinin ahâlisi) diye selam verdi ve ilâve etti: "Biz de inşaallah size iltihâk edeceğiz."*

Ancak, beddua yapılıyorsa, hakkında beddua yapılacak kimsenin ismi önce zikredilir. **"Allah'ın lâneti üzerine olsun"** sözünde olduğu gibi. Bunun Kur'an'da da örneği vardır: **"Lânetim Kıyamet gününe kadar senin üzerine olsun"** (Sâd, 78).

۱۴ - وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [قال رسول اللہ ﷺ: إذا

سَلَّمَ عَلَيْكُمُ الْيَهُودُ فَإِنَّمَا يَقُولُ أَحَدُهُمْ: السَّلَامُ عَلَيْكَ. فَقُلْ: وَعَلَيْكَ]. أخرجه
الستة إلا النسائي.

14. (3386)- *İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “**Yahudiler size selam verince onlardan biri, “es- sâmu aleyküm” der, sen de ona, “Aleyke!” de.**” [Buharî, İsti’zân 229; İstıtâbe 4; Müslim, Selam 8, (2164); Muvatta, Selam 3, (2, 960); Ebu Dâvud, Edeb 149, (5206); Tirmizî, Siyer 41, (1603).]

۱۵- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يرفعه. [إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ
فَقُولُوا وَعَلَيْكُمْ]. أخرجه الشيخان.

15. (3387)- *Hz. Enes (radıyallahu anh)*, *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’ın şu sözünü nakletmiştir:

“**Ehl-i Kitap size selam verince onlara “Ve aleyküm” diye cevap verin.**” [Buharî, İsti’zân 22; Müslim, Selam 6, (2163); Ebu Dâvud, Edeb 149, (5207); Tirmizî, Tefsir, Mücâdele, (3296).]

۱۶- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَا
تَبْدَعُوا الْيَهُودَ وَلَا النَّصَارَى بِالسَّلَامِ، وَإِذَا لَقَيْتُمُوهُمْ فِي طَرِيقٍ فَاضْطَرُّوهُمْ إِلَى
أَضْيِقِهِ]. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذی.

16. (3388)- *Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki:

“**Hıristiyan ve yahudilerle karşılaşınca önce siz selam vermeyin, (onlar size versinler, şiz mukabele edin). Bir yolda onlarla karşılaşınca, (kenardan geçmeleri için) yolu onlara daraltın.**” [Müslim, Selam 13, (2167); Tirmizî, İsti’zân 12, (2701); Ebu Dâvud, Edeb 149, (5205).]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadîs, ehl-i kitap denen yahudi ve hıristiyanlarla selamlaşma âdabını beyân etmektedir. Bu âdabı şöyle özetleyebiliriz:

1) Selam her şeyden önce bir dua ve bir teşrîfdir. Muhataba kıymet verme, onu şereflendirmedir. Bu sebeple hadîs der ki: “**Ehl-i kitap mağdub ve dâll olmaları, mûnderis ve muharref bir şeriata tâbi olmaları, Allah hakkında iftiralarda bulunmaları, insanları ve menfaatleri ilahlaştırmaıarı sebebiyle onlar teşrife**

layık değillerdir. Öyleyse önce selam vererek onları teşrîf etmeyin, tâzim izhâr etmeyin. Birakın, onlar size selam versinler, siz selamlarına mukabele edin."⁽¹⁸⁾

2) Selamlarına mukabele ederken: "Ve aleyküm" (Sizin üzerinize de olsun!) deyin. Çünkü onlar sizin hakkınızda hayır düşünmezler. Bir nevi hayır duası olan, "Allah'ın selâmeti, sulhü, huzuru üzerinize olsun" mânâsının da bir dua olan es-selâmu aleyküm demeye dilleri varmaz; sözü eğerler bûğerler, başka şeyler söylerler. Mesela es-sâmu aleyküm "âcil ölüm üzerinize olsun!" derler. Öyleyse siz de onlara "ve aleyküm" (sizin de üzerinize olsun) diyerek selamlarına mukabele edin."⁽¹⁹⁾

3) Ehl-i kitaba karşı izzet-i İslâm'ı koruyun, İslâmî benlik ve şahsiyetinizi unutmayın, bu hususta taviz vermeyin. Bu maksadla yolda karşılaştığınız zaman tevazu olsun düşüncesiyle kenara çekilmeyin. Şuurla hareket ederek onu yana çekilmeye zorlayın. Böylece o, görmezlikten gelerek selam vermeden de geçemez. Size selam vermek mecburiyetinde kalır.

Bu üç noktayı işleyen hadîsler birçok sahâbe tarafından rivâyet edilmiştir.

Bu hadîslerde *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'ın ihbar-ı gayb nev'inden, istikbalde vukua gelecek şeyleri haber verme nev'inden mühim bir mucizesini görmekteyiz: Ehl-i kitap, tarih boyu müslümanlara hep düşmanca hislerle hareket etmiştir. Bugün de böyledir, yarın da öyle olacaktır. Nice fırsatlarda müslümanlar onlar karşısında hakkı, adaleti teslim etmiş, insaftan ayrılmamış olmasına rağmen, onlar her fırsatı müslümanların aleyhine azami ölçüde değerlendirmesini bilmişler; hakka, adalete, insafa, insanlığa, hümanizm adına kendilerinin koyduğu prensiplere uymamışlardır. Şu son yılların, beynelmilel vüs'atteki her hadisesinde, müslümanların mağduriyetleri mevzubahis olunca, görmezden, duymazdan gelmenin ötesinde, zâlimleri alkışlamışlar ve desteklemişlerdir. Filistin meselesinde, yahudilerin Lübnan başta olmak üzere dünyanın her tarafında icra ettikleri katliamları, devlet terörü hadîselerinde, Kıbrıs meselemizde, Bulgaristan'daki, Yunanistan'daki müslümanların katliam ve tehcirleri meselesinde, ne diğer müslümanlar ne de Türkiye hiçbir Batı desteği görmemiştir. Komünist idaresine baş kaldıran Doğu Avrupa memleketleri (Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Doğu Almanya), hıristiyan âlemin tam desteğine mazhar olurken, aynı komünist idarenin haksızlıklarına ve onun kışkırtması olan Ermeni katliamına karşı protesto gösterisinde bulunan mâsum Azerî müslümanlarına silahla mukabele edip binlerce insanı katleden komünist Rusya'yı kınamak şöyle dursun, tasdîk, te'yîd ve tasvip etmişler, destek vermişlerdir. Hatta yalan

(18) Yahudi ve hıristiyanlara evvelâ müslümanların selam vermesini câiz gören âlimler vardır. Ancak ekseriyet bunu câiz görmez. Bazısı mekruh görürken, *Nevevî* gibi bazıları haram kabul eder.

(19) Ülemâ bu ve benzeri durumlarda, akılsızca davranışlar karşısında *Resulullah*'ın yaptığı gibi mülâyemetle, sabırla davranmanın daha iyi olacağını söylemiştir.

haberlerle kışkırtmaktan sıkılmamışlardır bile...

2- Ehl-i Kitab hakkında *Resulullah*'ı bu tavsiyeleri yapmaya zorlayan bir çok hâdiseler olmuştur. Bunu anlatan rivâyetlerden birini *Buharî* kaydetmektedir: “Hz. Aişe anlatıyor: “Yahudilerden bir grup *Resulullah* (aleyhissalâtu vesselâm)’ın huzuruna girdi ve: “*Essâmu aleyke (ölüm üzerine olsun)*” diye selam verdi. Ben ne dediklerini anlayıp:

“*Sâm ve lânet size olsun*” dedim. *Resulullah* (aleyhissalâtu vesselâm) hemen atılarak:

“Ey Aişe, ağır ol! Çünkü Allah her işte rıfkla (tathükia) hareket etmeyi sever!” buyurdular. Ben:

“Ey Allah’ın Resûlü, ne söylediklerini işitmedin mi?” dedim. *Resulullah* (aleyhissalâtu vesselâm):

“Ama ben de, “Size de!” dedim” cevabını verdiler.”

Esasen Kur’ân-ı Kerîm, müslümanlar dinlerini terketmedikçe Kıyamete kadar ehl-i kitabın, müslümanlara düşmanlıktan vazgeçmeyeceğini ifade etmektedir: *وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنْ هَدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهَدَىٰ* “Kendi dinlerine uymadıkça, yahudi ve hıristiyanlar senden asla hoşnud olmayacaklardır. De ki: “Doğru yol, ancak Allah’ın yoludur” (Bakara 120).

BATILI NİÇİN BÖYLE?

Sadedinde olduğumuz hadîslerin bize vermek istediği mesajın hakikatı kavranmadığı takdirde, pek kesif Batı propagandasıyla parazitlenerek kendi ölçülerini kaybetmiş; neye iyi, neye kötü diyeceği, kimi dost kimi düşman bileceği hususlarında tereddütlere düşmüş müslüman espirilerin birçoğu, bu hadîsleri değerlendirmekten uzak kalabilir. Hadîslerin o devre baktığını, günümüzde hıristiyanların değiştiğini söyleyebilir. Dahası, hadîsler hakkında, mü’minlik edebine yakışmayacak mütâalalarda bile bulunabilir. Bu sebeple, mevzunun aydınlanması için, Batının bugün bile müslümanlara karşı ciddi bir tavır değişikliğine gitmediğini kendi kaynaklarına inen bir tahlille belirtmeye çalışacağız.

Hemen belirtmek isteriz ki, Batı, kendini üsün görür ve kendi dışındakileri, yaratılıştan eksik ve geri görür. Ona göre insanlık ikiye ayrılır: Aryen ırkından gelen Batulular ve bu ırk dışında kalan diğerleri. Herçeşit kemal sıfatlar Aryen ırkından olanlara hastır; düşük vasıflar da Aryen dışındakilere.. Onlardaki ırk ayırımı sadece beyaz-siyah ayırımı değildir. Temelde batılı olan-batılı olmayan ayırımıdır. Bu ayırım medenî-barbar, Avrupalı-yerli, Batılı-Doğulu gibi değişik tabirlerle ifade edilmiştir. Tabirlerin farklılığı, mefhumların da farklılığını gerektirmiyor. Yani barbar, yerli, doğulu neticede aynı mefhum ve medlûlü ifade eder. Açıklayalım:

Medeni-Barbar: Ne âyetlerde, ne de hadislerde, insanlığı bugünkü mânâda bir medenî-gayr-ı medenî diye ayırma rastlamayız. Böylesi bir ayırım Avrupa'ya hastır ve târihen, kadîm Yunan ve Roma devirlerine kadar gider. Zira onlar Yunanca ve Lâtince bilmeyen bütün yabancılara *barbar* diyorlardı. Bu ayırım Roma dünyasının medeniyet deyince *Greko-Latin* kültürünü anlamasından ileri geliyordu. Neticede *barbar*, medeniyetin dışında kalan, aşağı, medeniyetsiz, vahşî mânâlarını taşıyordu. Onlardan Batı dillerine intikal eden bu kelime, Batılı olmayanlar için aynen kullanılmaya devam etmiştir. Vahşî, gayr-ı medenî, insaniyetten uzak vs. mânâlarına gelir. Avrupa, kelimenin ifâde ettiği mânâyâ o kadar samimiyetle inanmıştır ki, meselâ dilciler, barbar diye şöhret yapan yabancı dillerde çok büyük bir şekil zenginliği görünce apışıp kalmışlardır.

Avrupalı-Yerli: Batılıların kendilerini eşas alma prensibiyle yaptığı yeni bir ayırım Avrupalı-yerli ayırımıdır. Yerli, Avrupa dışında rastlanan insanlardır. Böyle bir ayırım ilk nazarda tabii olmakla berâber, *yerli*'ye izâfe edilen vasıflar ve onlar karşısında takınılan Avrupalı tavır, en azından biz müslümanlar için gayr-ı tabiidir, gayr-ı insânîdir ve son derece rahatsız edicidir. Fransızlar bu yerlilere "*medenî seviyelerinin düşüklüğü*" gerekçesiyle belli kanunlara tâbi normal vatandaş muâmelesi yapmamayı prensip edinirken -meselâ 1881'lerde işgal ettiği Cezâyir'e, 1944'lerde normal vatandaş hakkı tanımış ve o da kâğıt üzerinde kalmıştır. İngilizler yerlileri toptan katliama tâbi tutmuşlardır. Onları bu davranışlara iten "*yerli*" karşısındaki Batı telâkkisini bir Batılı'dan, *Toynbee*'den dinliyelim. Der ki:

"Biz Batılılar, insanları "*yerliler*" olarak vasıflandırdık mı, onları zımnen beşerî değerlerden *tecrîd* ederiz. Biz onları, kendileriyle karşılaştığımız diyarları talan edip kirleten vahşî hayvanlar yerine koyuyoruz. Onlara, bizdeki aynı duyguları taşıyan insanlar olarak değil, keşfettiğimiz yerlerde rastladığımız mahallî bitki ve hayvan türlerinin bir parçası olarak bakıyoruz. Biz onları "*yerliler*" olarak düşündükçe, onları tamamen imha etmeye veya günümüzde daha geçerli görüldüğü üzere, onları ehlileştirme hakkına sâhip olduğumuza hükmediyor ve mâsumâne (belki de tamâmen haksız olmaksızın) ırkı ıslâh ettiğimize inanıyoruz... Ancak hiçbir zaman onları anlama zahmetine katlanmıyoruz" (*L'Histoire*, p. 46).⁽²⁰⁾

Sömürgeci asker takımının kafasına "*yerli*"yi, o bölgede rastlanan "*bitki ve hayvan türlerinden bir tür*" olarak sokan Batı, onlardaki her çeşit merhamet duygusunu kaldırarak, ırgat olarak bedâva çalıştırmadan, toptan imhâyâ varın-

(20) Toynbee, L'Histoire, p. 46. Okuyucuya, batılılar ile aramızda bir mukaiyese imkânı tanımak için tarihçi İhan Bardakçı tarafından neşredilen Üçüncü Mustafa'ya âit bir fermanı burada kaydetmeyi uygun bulduk. İbretle okunmalı: "*Buğdan ve Eflâk'dan gelen şikâyetlere bakılırsa, hristiyan ahâlinin derdlerine eğilmemişsin. Mora ve Hicâz'a yeni idarecilerin gönderilmesine çalışılan bu zamanda, sen sadrazamından isteğim odur ki, seçeceğin insanları namus ehli arasından arayacaksın. Dinleri ve dilleri başkadır diye, ihmalini görmek istemem. Onlar ki, benim tebasıdır. Bilsin ki, İstanbul içindeki tebasının sâhip olduğu haklara sâhiptirler. Hiçbirisini incitmesin...*" (Bizimle Dört Mukayese, Tercüman, 9.2.983.)

caya kadar ⁽²¹⁾ -Batılı menfaatin gerektirdiği- her çeşit muâmeleyi yerliye icra etmede tereddüd göstermeyecek fetvayı vicdânen verdirecek birtakım ilmî (!) nazariyeleri de ilim adına ileri sürmekten geri durmamıştır. Bu cümleden olarak Fransız içtimâiyâtçılardan *Levy-Bruhl* tarafından ileri sürülen ve bilâhare bâzı ehl-i vicdân Batılılarca bile hiçbir ilmî esasa dayanmadığı için kınanan “*Yerlide mücerred mefhûmları düşünme ve tefekkür etme kaabiliyeti bulunmadığı, onlarda medenîlerden tamamen farklı bir mantık ve düşünce sistemi bulunduğu ve bu farklılığın fitrî olduğu*” na dâir nazariye burada zikre değer. Bu hususu başka örnekleriyle daha geniş olarak bir başka kitabımızda⁽²²⁾ incelediğimiz için, burada bu kadarıyla keserek “*yerli*” tâbirine mûmâsil bir başka tâbiri açıklayacağız:

Şarklı: Batı'nın şarklı karşısındaki tavrı, “*yerli*” karşısındaki tavrından hiç farklı değildir. O, daha işin başında “*şarklı (oriental)*” kelimesine günlük sıfat olarak “*tedennî, durgunluk, tefessüh, istibdâd, hurâfa ve gayr-i aklîlik*” sıfatlarını yakıştırıp, kafalara yerleştirerek, günlük içtimâî değerlendirmelerde zihni kalıp ve boya yapmıştır.

Şark ve şarklı karşısındaki düşünce tarzlarını daha bâriz hâle getirmek maksadıyla şu koyacağımız pasaj, sıradan bir kimseye değil, pek çok eserleriyle şöret yapmış ve ciddî te'sirler husûle getirmiş bir Fransız feylesofuna (*J.-M. Guyeau*) âittir. Bize muasır sayılacak kadar da yaşadığı devir yakındır (vefatı: 1888). Feylesofumuz, doğum kontrolünün Batılılar için zararlarını anlattığı uzunca bir tahlilde Batı efkâr-ı umûmîyesini ikna etmek maksadıyla şu açıklamaya da yer verir:

“Hayvan yetiştiricilerin, hayvanları üretmede başvurdukları prensipleri, insanların çoğaltılmasında tatbik etme yollarını arayan Malthus'cular bir noktayı unutuyorlar. O da şudur: Her çeşit yetiştirme işinde temel prensip “üstün ırkların çoğalmasını teşvik ve temindir.” Söz gelimi, kaliteli bir boğa on aded âdi boğaya müreccahtır. Öyle ise sığırlar ve davarlar hakkında câri olan bir prensip insanlar hakkında fazlasıyla müteberdir: Bir Fransız, ırkının ilmî ve estetik kaabiliyetleri sebebiyle, bir zenci, bir Arap, bir TÜRK, bir Kırgız, bir Çinliye nazaran ortalama YÜZ DEFA DAHA ÜSTÜN içtimâî bir serveti temsil eder. Müstakbel insanlık içerisinde, Kırgızların veya TÜRKLERİN lehine kendi kendimizi bertaraf etmemiz, hattâ Malthus nokta-i nazarından bile tam bir aptallıktır.”

(21) Burada İslâm'da Çocuk Hakları adlı kitabımızın giriş kısmından şu pasajı aynen alıyoruz: “*Her millet kendi medeniyetini, kendi değerlerini ve kendi medeniyetdaşlarını üstün görmüş, dışında kalanlara küçümsen bir nazarla bakmışsa da bu ayırım Batı'mnki kadar kuyasya olmamıştır. Arapçadaki acem (Arapçayı konuşmayı bilmeyen), Türklerdeki gâvur, eski Lâtinlerdeki barbar kelimesi bu ayırımı ifâde eder... Batılı efendinin Batılı olmayan “yerlileri” insandan ziyâde ruhsuz hayvanlar, “iş yapan makineler veya zevkini tatmine yarayan âletler” yerine tuttuğu, pek çok müelliflerce ifâde edilmiştir. Batılı iş adamlarını en usta yerli işçinin ücretini, en acemi beyaz işçinin ücretine nazaran, en az 4-5 misli daha az ödemeye sevk eden düşünce bu telâkkinin neticesidir” (s. 11- 13).*

(22) İslâm'da Çocuk Hakları, s. 10-11. *Levy Bruhl*, 1949'larda neşredilen *Carnet*'sinde bu fikirlerinden vazgeçtiğini ifade etmiştir. Ancak bunu, ilmî hasbîlik olarak değerlendirmede acele etmemek, müteyakkız olmak gerekir. Zira İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra, sömürme sistemi değişmiş, *neocolonialisme* (Yeni sömürgecilik) denen yeni metotta bu nazariyeye ihtiyaç kalmamıştır. Yeni sömürge sistemi, geri kalmış memleketleri, kendi menfaatlarına göre şartlandırılmış yerli aydınlarla idare etmeye, sık sık ihtilallerle istikrarsız halde tutmaya dayanır. Bu onlar için daha kolay, daha az zahmetli bir sömürmedir.

۱۷- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما. [أَنَّ رَجُلًا مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يُؤَلِّفُ فَلََمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبَخَارِيُّ.
 وزاد أبو داود: [ثُمَّ اعْتَذَرَ إِلَيْهِ وَقَالَ: إِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أَذْكَرَ اللَّهَ إِلَّا عَلَى طَهْرٍ].

17. (3389)- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselam bevl ederken bir adam ona uğradı ve selam verdi. Ancak Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, selamina mukabelede bulunmadı.” [Müslim, Hayz 115, (370), Ebu Dâvud, Tahâret 8, 124, (16, 330, 331); Tirmizî, Tahâret 67, (90); Nesâî, Tahâret 33, (1, 36).]

Ebu Dâvud’un bir rivâyetinde şu ziyâde var: “Sonra adama (selama mukabele etmeyişinin) özrünü beyan etti: “Ben, temiz değilken Allah’ı zikretmeyi uygun bulmadım.”

AÇIKLAMA:

Burada abdest bozarken selam vermenin keraheti teşri edilmektedir. Âlimler ittifakla: “Büyük veya küçük abdest bozana selam veren kimsenin, selamina mukabele görmeye müstehak olmadığına bu hadis delildir” demiştir.

Bu hallerde selamın mekruh olduğunda ihtilaf etmezler. Abdest bozmak üzere oturana sadece selam değil, hapsirince hamdetmek veya hapsirana yerhamükâllah demek, tesbîh vs. gibi her çeşit zikir mekruhtur. Yanlışlıkla verilse bile bu selama, bevl bittikten sonra cevap vermenin câiz olduğu belirtilmiştir.

Bu babta farklı hadisler gelmiştir. Bazıları Resûlullah’ın abdest aldıktan -veya teyemmüm ettikten sonra selama mukabele ettiğini ve hatta yukarıda Ebu Dâvud’dan ziyâde olarak kaydettiğimiz hadiste görüldüğü üzere- selama mukabele edemeyişinin sebebini *abdestsiz olmak*’la izâh ettiğini belirtir.

Ancak, abdestsiz bulunduğu zaman selama mukabele edilmeyeceği meselesine itiraz edilmiş, bu hükmün neshedildiği belirtilmiştir.

ONUNCU FASIL
MUSÂFAHA (TOKALAŞMA) ÜZERİNE

3390 ۱- عن قتادة: [قُلْتُ لِأَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَكَانَتْ الْمُصَافِحَةُ فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ]. أخرجه البخارى والترمذى.

1. (3390)- *Katâde rahimehullah anlatıyor: “Hz. Enes radiyallahu anh’a sordum: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın Ashâbı arasında müsâfaha var mıydı?” Bana:*

“Evet!” diye cevap verdi.” [Buharî, İsti’zân 27; Tirmizî, İsti’zân 31, (2730).]

3391 ۲- وعن البراء رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافِحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَتَفَرَّقَا]. أخرجه أبو داود والترمذى. وهذا لفظه.

2. (3391)- *Hz. Berâ radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “İki müslüman karşılaşıp müsâfahada bulununca, ayrılmalarından önce (küçük günahları) mutlaka affedilir.”* [Ebu Dâvud, Edeb 153, (5211, 5212); Tirmizî, İsti’zân 31, (2729).]

3392 ۳- وفي أخرى للترمذى عن ابن مسعود يرفعه قال: [مِنْ تَمَامِ التَّحِيَّةِ الْأَخْذُ بِالْيَدِ].

3. (3392)- *Tirmizî’nin İbnu Mes’ûd’dan kaydettiği bir diğer rivâyette şöyle buyurulmuştur: “(Musâfaha etmek üzere mü’min kardeşin) elinden tutulması selâmlaşma cümlesindedir.”* [Tirmizî, İsti’zân 31, (2731).]

3393 ۴- وعن عطاء الخراسانى: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: تَصَافِحُوا يَذْهَبِ الْغُلُّ، وَتَهَادُوا تَحَابُّوا وَتَذْهَبِ الشَّحْنَاءُ]. أخرجه مالك.

4. (3393)- *Atâ el-Horasânî anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Musâfaha edin ki, kalblerdeki kin gitsin, hediyecelin ki birbirinize sevgi doğsun ve aradaki düşmanlık bitsin.”* [Muvatta, Hüsünü’l-Hulk 16, (2, 908).]

AÇIKLAMA:

1- Burada kaydedilen dört hadis, musâfahanın meşruiyetini te'yd etmektedir. Mesele hakkında başka rivâyetler de mevcuttur. İslam ülemâsı musâfahayı *Resûlullah*'ın teşvîk ettiğini ve bunun sünnet-i müekkede olduğunu belirtmiştir. Ülemânın bazı ahvalde buna ısrarla devam etmesi onun sünnet olma vasfını değiştirmez. Bir rivâyette Efendimiz: *قَدْ أُقْبِلَ أَهْلَ الْيَمَنِ وَهُمْ أَوْلُ مَنْ حَيًّا بِالْمُصَافَاةِ*

“Yemenliler geldiler ve bizi musâfaha yaparak selamlayan ilk kimse-ler oldular” buyurmuştur.

Şu rivâyet selamlaşmada eğilmeyi yasaklar:

عَنْ أَنَسٍ: أَقْبَلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ يَلْقَى أَخَاهُ أَيُّحْيَى إِلَهُ قَالَ: لَا. قَالَ فَيَأْخُذُ بِيَدِهِ وَيُصَافِئُهُ
 عَنْ أَنَسٍ: أَقْبَلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ يَلْقَى أَخَاهُ أَيُّحْيَى إِلَهُ قَالَ: لَا. قَالَ فَيَأْخُذُ بِيَدِهِ وَيُصَافِئُهُ
 Hz. Enes anlatıyor: “*Resûlullah*'a: “Kişi kardeşine rastlayınca ona (hürmet ve selam için) eğilmeli midir?” diye sorulmuştu, “Hayır!” diye cevap verdi. “Elinden tutup musâfaha da mı yapamaz?” denince: “Elbette bunu yapar!” diye cevap verdi.”

İbnu Battal der ki: “*Musâfahayı bütün âlimler hoş karşıladılar. İmam Mâlik önce mekruh addetmiş ise de sonradan o da müstehab bulmuştur.*” *Nevevî*: “*Karşılaşmalarda musâfaha etmenin sünnet olduğunu söylemekte ülemâ icma eder*” der.

Berâ'nın bir rivâyeti mealen şöyledir: “*Resulullah aleyhissalâtu vesselâm*-la karşılaşmıştım, elimi tutup benimle musâfahada bulundu. Ben: “*Ey Allah'ın Resulü dedim, ben, bunun Acemlere has bir âdet olduğunu sanıyordum.*”

“*Biz musâfaha yapmaya onlardan ebakkız!*” cevabını verdi.”

Bazı devirlerde, yer yer sabah ve ikinci namazlarından sonra cemaate katılanların, aralarında musâfaha etmeleri âdet kılınmıştır. *Nevevî* bu gelenek hakkında: “*Musâfahanın sabah ve ikinci namazlarının peşine tahsis edilmesine gelince, İbnu Abdisselâm, bunu mübah bid'atler zımında misâl olarak zikreder*” açıklanmasını sunar.

İbnu Hacer, musâfaha emrinin umumî olduğu, ancak, yabancı kadınlarla ve yakışıklı olan sakalı çıkmamışlarla (emred) musâfahanın bu emirden istisna tutulduğunu belirtir.

2- 3392 numaralı hadîste “*elden tutma*”, selam cümlesinden gösterilmiştir. Bundan maksad musâfaha mıdır, pek açık değil. *Buharî*, musâfaha olma ihtimaline yer verir. Ancak musâfaha etmeden bir başkasının elini, avucu içine alma durumu da olabilir. Alimler her iki mânâyı da makbul addederler. *Hz. Enes*'in bir rivâyeti şöyle: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir kimseyle karşılaşınca (musâfaha ederdi), kişi elini çekinceye kadar Aleyhissalâtu vesselâm elini onun elinden çekmezdi, keza adam yüzünü çevirinceye kadar yüzünü de çevirmezdi.*”

3- 3393 numaralı hadîste, hediyeleşmeye de teşvîk buyrulmuştur. *İslâm*'ın

hediyeleşmeye verdiği ehemmiyeti ve bu mevzu üzerine gelen diğer bir kısım rivâyetleri kitabımızın Hediye ile ilgili bölümünde (5780-5787) göreceğimiz için burada açıklama yapmıyoruz.

ONBİRİNCİ FASIL
HAPŞIRMA VE ESNEME HAKKINDA

3394 - ۱- عن أنس رضى الله عنه قال: [عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَشَمَّتْ أَحَدَهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتِ الْآخَرَ. فَقِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ؟ فَقَالَ: هَذَا حَمِيدُ اللَّهِ تَعَالَى وَهَذَا لَمْ يَحْمِدِ اللَّهَ تَعَالَى]. أخرجه الخمسة إلا النسائي.

1. (3394)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu ves-selâm'ın yanında iki kişi hапşırdı. Efendimiz, bunlardan birine teşmitte bulundu (yâni “yerhamukâllah!” dedi), diğerine teşmitte bulunmadı. Niye böyle davrandığı sorulunca:

“Şu, Allah Teâlâ'ya hamdetti, öbürü Allah Teâlâ'ya hamdetmedi!” cevabını verdi.” [Buharî, Edeb 127; Müslim, Zühd 53, (2991); Ebu Dâvud, Edeb 102, (5039); Tirmizî, Edeb 4, (2743).]

3395 - ۲- وفي أخرى لمسلم عن أبي موسى: [إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَحَمِدِ اللَّهَ تَعَالَى فَشَمَّتُوهُ وَإِنْ لَمْ يَحْمِدِ اللَّهَ فَلَا تُشَمِّتُوهُ].

2. (3395)- Müslim'in Ebû Musâ'dan yaptığı bir diğer rivâyette şöyle buyrulmuştur: “Biriniz hапşırır ve hamdederse, ona teşmitte bulunun, Allah'a hamdetmezse teşmitte bulunmayın.”

АÇIKLAMA:

1- İslamî âdabtan biri de teşmîttir. Teşmît lügat olarak *tebrîk* mânasına gelir. Bereketle dua edilince, Arap, “ona teşmîtte bulundu” der. Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma ile evlenmeleriyle ilgili rivâyette, Resûlullah'ın onlara yaptığı bereket duası, *شَمَّتْ عَلَيْهَا* diye ifade edilmiştir. Kelimenin *şemâta* kökünden geldiği de ileri sürülmüştür. Bu, düşmana gelen kötülükle sevinmek demektir. Bu durumda, teşmît, düşmanı sevindirecek hale düşmemesi için yapılan dua mânasına gelir. Veya hamdedince şeytanı üzecek bir hal ortaya koymuş, şeytanın hâli sebebiyle de kişi sevinmiştir. Kelimeyle ilgili başka açıklamalar da yapılmıştır. Teferruat mühim değil.

Dinî bir tabir olarak, teşmît, hапşıran kimse *elhamdülillah* dediği takdirde

ona “*yerhamukallah (Allah sana rahmet kılınsın!)*” diyerek dua etmektir. Aslında hapsirana dua etmek İslâm’a has bir âdet değildir. Diğer milletlerde de birtakım güzel temennilerde bulunulduğu görülür. Ancak İslâm dîni bunda ısrar etmiş ve bütün ümmete şâmil bir formüle bağlamıştır.

Hadîsin vürud şekli, sarîh emir ifâde etmesi sebebiyle hükmün vâcib olduğunu ifâde eder. Ancak İslâm ülemâsı *teşmît*’in vücûbuna hükmetmez, müstehab olduğunda ittifak eder.

Teşmît’in formülüne gelince, bunun hapsirân tarafından söylenecek olan tahmîd kısmında farklılıklar bulunduğu gibi, *teşmît* kısmında da var. Şöyle ki:

★ Bazı rivâyetler, hapsirânın sadece “*elhamdülillah*” diyeceğini ifâde eder.

★ Bazı rivâyetler, “*Elhamdülillah alâ kulli hâl (her bir durum için Allah’a hamdolsun)*” demek gerektiğini ifâde eder.

★ Bazı rivâyetler ise, “*Elhamdülillahi Rabbilâlemin*”’in söylenmesi gerektiğini ifâde eder.

★ Bazı rivâyetlerde: “*Elhamdülillahi Rabbilâlemin âla kulli hâlin mâ kâne. (Ne olursa olsun her bir durum için âlemlerin Rabbine hamd olsun!)*” denmesi gerektiği ifâde edilir.

Hız. Ali’ nin el-Edebü’l-Müfred’de kaydedilen bir rivâyeti şöyle: “*Kim hapsirdiği zaman كَانَتْ خَالِي مَا كَانَ الدَّرْسُ الْعَالَمِينَ عَلَيَّ كُلِّ حَالٍ مَا كَانَ derse ebediyen ne kulak, ne diş (ne de karın) ağrısı çeker.*” Bu söz Hız. Ali’ nin gözükmekte ise de, bu çeşit sahabe sözü hükmen merfu addedilir, zîra haber verilen husûs, içti-hadla söylenecek bir şey değildir, ihbar-ı gaybî nev’indedir. Ancak vahiyle söylenebilir.

★ Şu rivâyet hapsirânın, zikrine başka kelimeler de ilâve edebileceğini gösterdiği gibi, bunun müstehab olduğunu da ifâde eder:

“*Ümmü Seleme radiyallahu anhâ anlatıyor: “Bir adam, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın yanında hapsirmişti, elhamdülillah dedi. Aleyhissalâtu vesselâm “Yerhamukallah!” buyurdular. Derken, bir diğer kimse de hapsirdi ve: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَمْدًا طَيِّبًا كَثِيرًا مَبَارَكًا فِيْهِ dedi. Efendimiz: “Bu, öbürüne ondokuz derece üstünlük kazandı” buyurdular.*”

★ İbnu Ömer’den gelen bir rivâyette, “*hapsirânın hamdeleye salvale de ilâ ve ederek: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَرَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ demesi daha hoştur.*” Bir diğer rivâyette “*bu, güzelse de sünnete uygun değildir*” denilmektedir.

★ *Hamdele*’den sonra *şahadet* de getirilmesi mekruh addedilmiştir.

★ Taberânî demiştir ki: “Hapşıran, elhamdülillah demekle, buna Rabbi'l âlemin veya alâ kulli hâl lâfızlarından birini ziyâde etme husûsunda mütehayyirdir. Delillerin ortaya koyduğu husûs ise şudur: “Bunlardan her biri o esnada söylenmesi gereken zikri karşılar; lâkin hangi zikir daha çok sena ifâde ediyorsa o efdaldır, yeter ki me'sur (sünnette rivâyet edilmiş) olsun.”

★ Nevevî, el-Ezkâr'da der ki: “Ülemâ, hapşıranın “elhamdülillah” demesinin müstehab olduğunda ittifak etmiştir. Ancak elhamdülillahi Rabbilâlemin derse bu daha iyidir, şayet elhamdülillah alâ kulli hâl derse bu efdaldır.”

2- Sadedinde olduğumuz hadis, hapşırınca hamdetmeyene teşmî'te bulunmamak gerektiğini ifâde etmektedir. Ancak, hamdettiğini işitirse, teşmî'te bulunmak bir vazîfe olmaktadır. Çeşitli hadisler bunu tkrir etmiştir.

Bir rivâyette: “Müslümanın müslüman üzerindeki hakları altıdır” dendikten sonra bunlar arasında teşmî'te de zikredilir. Zâhirîlerin cumhuru ile Mâlikîlerden bazıları hadîsin zâhirini esas alarak teşmî'tin vâcib olduğuna hükmetmiştir. Cemaat halinde, bir kişinin söylemesiyle diğerlerinden düşen bir farz-ı kifaye olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hanefîler ve Hanbelîlerin cumhuru bu görüştedir. Şafililerle Mâlikîlerden bir grup müstehab olduğuna, bir kişi söyleyince cemaatten sâkıt olacağına hükmetmiştir.

3- وعن أبى هريرة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: شَمْتُ أَحَاكَ ثَلَاثًا فَمَا زَادَ فَهُوَ زُكَاْمٌ]. أخرجه أبو داود.

3. (3396)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah alayhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Kardeşine üç kere teşmî'tte bulun, üçten fazla (hapşırırsa) artık bu nezle olmuştur.” [Ebu Dâvud, Edeb 100, (5036); Tirmizî, Edeb 5, (2745); İbnu Mâce, Edeb 20, (3714).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, hapşırana üç kere yerhamukallah deneceğini, hapşırmaya devam ettiği takdirde, bunun nezle gibi bir rahatsızlıktan ileri gelmesinin anlaşılacağından, artık her seferinde teşmî'te gerekmiyeceğini ifâde eder. Hattâ, hadîsin Tirmizî'deki veçhinde: “Hapşırana üç kere teşmî'tte bulun. O hapşırmaya devam ederse sen muhayyersin, dilerse teşmî'tte bulun, dilerse bulunma” buyrulmuştur.

Ancak, bazı rivâyetlerde üçten sonra teşmî'ti açık bir üslupla nehyetmiştir: “...üçten fazla hapşırırsa, فَاِنْ زَادَ عَلَى ثَلَاثٍ فَهُوَ مَذْكُوْمٌ وَلَا بُشْمَتَهُ بَعْدَ ثَلَاثٍ

(artık anlaşılmuştur ki) o nezledir, teşmitte bulunmasın.” Şârihler bunun kavi, Tirmizî'nin rivâyetinin zayıf olduğunu belirtirler. Şu halde üçten fazla teşmitte bulunmamak esastır.

■ ۴- وعنه رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَطَّاسَ وَيَكْرَهُ التَّائِبَ. فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَحَمِدَ اللَّهَ فَحَقَّقَ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ: يَرْحَمَكَ اللَّهُ، وَأَمَّا التَّائِبُ فَإِنَّهُ مِنَ الشَّيْطَانِ؛ فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ وَلَا يَقُلْ هَاهُ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ، يَضْحَكُ مِنْهُ]. أخرجہ الخمسة إلا النسائي.

قوله: [فليكظم] أى لا يفتح فاه.

4. (3397)- Yine Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Allah hapsirmayı sever, esnemenen hoşlanmaz. Öyleyse sizden biri hapsirir ve Allah'a hamdederse, bunu işiten her müslüman üzerine, yerhamukallah demesi hak (bir vazife)dir. Ancak esnemeğe gelince, işte bu, şeytandandır. Biriniz namazda esneyecek olursa, imkân nisbetinde kendini tutsun ve hah diye ses çıkarmasın. Zira bu, şeytandandır, şeytan kendisine gültüyor demektir.” [Buharî, Edeb 125,128, Bed'ül- Halk 11; Müslim, Zühd 56, (2994); Ebu Dâvud, Edeb 97, (5028); Tirmizî, Safât 273, (370), Edeb 7, (2747, 2748).]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbi: “Allah'a nisbet edilen sevmek, hoşlanmamak gibi ifâdelerin mâ-nâsı, hapsirme ve esneme fiillerinin sebebine bakar. Zira, hapsirme bedenin hafifliğinden, mesâmâtın açılmasından ve fazla doygunluğun olmayışından ileri gelir. Bu, esnemenin zıddı bir haldir. Çünkü o, bedenin iyice dolmuş olmasından, bir de çok ve karışık yemekten hâsıl olan ağırlıktan ileri gelir. Önceki hal, ibâdet için şevk verir. İkinci hal bilâkis gaflete sevkeder” der.

2- Rivâyetler hapsirmanın bazı çeşitlerine dikkat çeker:

★ Şârihler, hadiste Allah'ın sevdiği belirtilen hapsirmanın nezleden hâsıl olan hapsirme olmadığını belirtirler. Çünkü, tahmîd ve teşmit bunun için emredilmiş, öbürü için emredilmemiştir. Mamefih teşmîti her ikisine teşmîl eden âlim de vardır.

★ Hapsirmanın namazda olanıyla namaz dışında olanı da tefrik edilmiştir. Tirmizî'nin bir rivâyeti şöyle: **الْعَطَّاسُ وَالتَّائِبُ وَالتَّائِبُ فِي الصَّلَاةِ مِنَ الشَّيْطَانِ** “Namazda hapsirme, uyuklama ve esneme şeytandandır.” Burada “namaz-

daki hapşırma", esneme ile bir tutulmaktadır.

★ **Abdurrezzak'**ın bir rivâyetinde, şeytandan olduğu belirtilen yedi şeyden birinin, "**şiddetli hapşırma**" olduğu belirtilir. Şu halde, hapşırırken imkân nisbetinde başkasını rahatsız etmeyecek şekilde hafif yapmaya gayret edilmelidir. Nitekim müteakip hadis hapşırmanın âdabını takrir etmektedir.

3- Hadîste geçen, "**Hamdedeni işitene teşmît hak bir vazifedir**" ibaresinden hareket eden âlimler, "**Hapşıranın hamdetme hususunda acele davranması-nın müstehab olduğu**" hükmünü çıkarmışlardır. **İbnu Dakîkî'l-İd**, bazı âlimlerden şu görüşü nakleder: "**Kişi hapşıranı görünce teenni ile hareket etmeli, sükûnet bulmasını beklemeli, teşmît için acele etmemelidir.**" **İbnu Dakîkî'l-İd**, teşmît için zâten tahmîdin işitilmesinin şart olduğunu belirterek bu tavsiyenin gayesini açıklar.

Buharî'nin el-Edebü'l-Müfred'de kaydettiği bir rivâyete göre, **İbnu Ömer radiyallahu anh mescidde iken, mescidin bir tarafından bir hapşırma işitir. O tarafa yönelerek: "Hamdetti isen yerhamukallah"** der. Bu rivâyeti de, teşmît için tahmîd'in gerekli olduğu hususunda delil olarak zikretmişlerdir.

4- Esnemede kendini tutma emri, esnemeyi durdurmanın kişinin elinde olduğu mânâsına gelmez; çünkü esneme hâsıl olunca onun gerçek şekilde durdurulması mümkün olmaz. Öyleyse buradaki durdurma, esnemenin tabii şekilde olmasını önlemek, ondan meydana gelecek vücut hareketlerini asgariye indirmektir. Hadîsin sadedinde olduğumuz veçhi "**namazda**" diye kayıtlarken, bazı vecihleri bu kayda yer vermez ve "**Biriniz esneyecek olursa...**" diye mutlak gelir. Bir rivâyette: "**Biriniz esneyecek olursa elini ağzı üzerine koysun, (köpek gibi) havlamasın, zira şeytan ona güler**" denmiştir. Burada ağzın sonuna kadar açılması, köpeğin havlamasına benzetilmiştir. Zira köpek havlarken başını kaldırır ve ağzını açar.

5- Esnemenin şeytandan olması, şeytanın bunu sevmesindedir. Çünkü, şeytan insana gaflet veren, hayrını azaltan, namazını kesen her şeyi sever. Ayrıca, esneme umumiyetle çok yemekten hasıl olan bir hâlettir. Çok yeme de şeytan işidir. **Türbüstî** şu açıklamayı sunar: "**Bunun şeytana nisbeti, şeytanın kulla Allah'ın önünde duyacağı huzur ve kendinden geçercesine yapılacak mürâcaattan alınacak zevk gibi mendub şeyler arasına girmeyi sevmesindedir.**"

۵- وعنه رضى الله عنه قال: [كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا عَطَسَ غَطَّى وَجْهَهُ

بِيَدَيْهِ أَوْ بِثَوْبِهِ وَغَضَّ بِهَا صَوْتَهُ]. أخرجه أبو داود والترمذی.

5. (3398)- Yine **Ebü Hüreyre radiyallahu anh** anlatıyor: "**Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm hapşırduğu zaman, yüzünü elleriyle veya elbisesiyle örterdi ve sesini de kısırdı.**" [Ebu Dâvud, Edeb 98, (5029); Tirmizî, Edeb 6, (2746).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, hapşırma sırasında dikkat edilmesi gereken edebe dikkat çekmektedir. Bu husûslar bazı hadîslerde Nebevî bir emir olarak belirtilirken, burada Nebevî bir amel olarak ifâde edilmektedir: Yüzün, yani bilhassa ağzın elbise veya elle örtülmesi, sesin kısılması. Her iki edeb de yakınlardakini rahatsız etmekten korur. Ağzın veya yüzün örtülmesi, hapşırma sırasında ağız ve burundan tükrük ve sair parçaların etrafa sıçramasını önler, sesin kesilmesi de rahatsızlık verici bir gürültünün asgariye inmesini sağlar.

İbnu Hacer, başka rivâyetleri de göz önüne alarak hapşırmanın edebiyle ilgili olarak şunları sayar: “*Sesini kısması, hamdini yüksek sesle yapması, ağız ve burnundan akanlarla arkadaşına eza vermemesi için yüzünü örtmesi, hapşırması ile zarar vermemesi için başını sağa sola çevirmemesi.*”

İbnu'l-Arabî, hapşırırken sesi kısmanın hikmetini, “*sesin yükselmesinde uzuvlar için eza var*” diyerek izah eder. Diğer edeblerin hikmetiyle ilgili olarak, kaydedilene yakın şeyler söyler.

İbnu Dakîki'l-İd, *teşmîtin* faydaları zımında müslümanlar arasında uyuşma sağlamayı ve sevgi kazanmayı zikreder. Ayrıca hapşırmanın nefsinin de te'dip ettiğini söyler; “*Çünkü der, rahmetin zikredilmesinde, mükelleflerin çoğunda mevcut olan günahı hatırlatma bulunduğu için, hapşırın, nefsin gururunu kırıp tevazuya yer vermiş olur.*”

3399 - ٦- وعن أبي موسى رضي الله عنه قال: [كَانَ الْيَهُودُ يَتَعَاطَسُونَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ يَرْجُونَ أَنْ يَقُولَ لَهُمْ: يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ. فَيَقُولُ: يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِالْكُم]. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه.

6. (3399)- *Ebu Musâ radiyallahu anh anlatıyor: “Yahudiler, Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm'ın huzurlarında zoraki hapşırırlar ve bununla kendileri için yerhamukâllah demesini umarlardı. Resûlullah ise onlara: “Allah size hidayet versin ve aklınızı ıslah etsin” derdi.”* [Ebu Dâvud, Edeb 101, (5038); Tirmizî, Edeb 3, (2740).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, gayr-ı müslimlere *teşmît*'te bulunmanın meşruluğunu ifâde ettiği gibi, onlara nasıl teşmit yapılacağını da göstermektedir. Rahmet mü'minlere has olduğu için, gayr-ı müslimlere hiçbir durumda Allah'ın rahmeti dilenmez. Onlara en iyi dua, hidayetlerini temenni etmektir. *Teşmît*'te de aynı şey yapılacaktır.

Resûlullah gayr-ı müslimlere yazdığı mektuplara, *السَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى* “*Selam hidayete tâbi olanlara olsun*” diye başlardı. Onların selamlarına da, *ve aleyküm* diye mukabele ettiğini daha önce belirttik (3386-3388).

ONİKİNCİ FASIL
HASTA ZİYARETİ VE FAZİLETİ

3400 ۱- عن علي رضي الله عنه قال: [قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَا مِنْ رَجُلٍ يَعُودُ مَرِيضًا مُنْسِيًا إِلَّا خَرَجَ مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتَّى يُصْبِحَ، وَكَانَ لَهُ خَرِيفٌ فِي الْجَنَّةِ، وَمَنْ أَتَاهُ مُصْبِحًا خَرَجَ مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتَّى يُمْسِيَ، وَكَانَ لَهُ خَرِيفٌ فِي الْجَنَّةِ]. أخرجه أبو داود والترمذی.

«الخريف» هنا الحائط من النخل.

1. (3400)- Hz. Ali radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu ves-selâm buyurdular ki; “Kim bir hastayı akşam vakti ziyaret ederse onunla mutlaka yetmişbin melek çıkar ve sabaha kadar onun için istiğfarda bulunur. Ona cennette bir bahçe hazırlanır. Kim de hastaya sabahleyin giderse, onunla birlikte yetmişbin melek çıkar, akşam oluncaya kadar ona istiğfarda bulunur. Ona cennette bir bahçe hazırlanır.” [Ebu Dâvud, Cenâiz 7, (3098); Tirmizî, Cenâiz 2, (969); Ibnu Mâce, Cenâiz 2, (1442).]

3401 ۲- وعن ثوبان رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ عَادَ مَرِيضًا لَمْ يَزَلْ فِي نُحْرَفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ]. أخرجه مسلم والترمذی.

2. (3401)- Hz. Sevbân radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalatu vesselâm buyurdular ki: “Hasta ziyaretinde bulunan kimse, ziyaretten dönünceye kadar cennet meyveleri arasındadır.” [Müslim, Birr 40, (2568); Tirmizî, Cenâiz 2, (967).]

3402 ۳- وعن أنس رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ تَوَضَّأَ فَأَجَسَنَ الْوُضُوءَ، وَعَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ مُحْتَسِبًا بُوعِدَ مِنَ النَّارِ مَسِيرَةَ سَبْعِينَ خَرِيفًا].

قال أنس: «الخريف» العام. أخرجه أبو داود.

3. (3402)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim abdest alır ve abdestini mükemmel kılar, sevab ümidiyle müslüman kardeşini hasta iken ziyaret ederse, ateşten, yetmiş yıllık yürüme mesafesi kadar uzaklaştırılır.” [Ebu Dâvud, Cenâiz 7, (3097).]

AÇIKLAMA:

1- Burada kaydedilen hadisler, hasta ziyaret etmenin ehemmiyetini belirtmektedir. Sonuncu hadiste, ziyaret sırasında abdestli olmaya teşvik edilmektedir. Bazı âlimler abdestli olmanın hikmetini şöyle açıklamıştır: “Hasta ziyareti bir ibadettir. İbadetlerin abdestli olarak yapılması, onu en mükemmel şekilde yapmak demektir, bu ise efdaldir.”

2- Her işte olduğu gibi bunun da Allah rızası için yapılması, sevab elde etmek niyetiyle yapılması gerekmektedir. Başka gâyelerle yapılan ziyaretlerin aynı şekilde sevablı olmayacağı anlaşılmaktadır.

3403 ٤- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ عَادَ مَرِيضًا أَوْ زَارَ أَخًا لَهُ فِي اللَّهِ تَعَالَى نَادَاهُ مُنَادٍ: أَنْ طِبْتَ وَطَابَ مَمْشَاكَ وَتَبَوَّأَتْ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا]. أخرجه الترمذی.

«تَبَوَّأَتْ» اتَّخَذَتْ.

4. (3403)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim Allah rızası için bir arkadaşımı ziyaret eder veya bir hastaya geçmiş olsun ziyaretinde bulunursa, bir münâdi ona söyle nida eder: “Dünya ve âhirette hoş yaşayışa eresin. Bu gidişin de hoş oldu. Kendine cennette bir yer hazırladın.” [Tirmizî, Birr 67, (2009).]

3404 ٥- وعن زيد بن أرقم رضى الله عنه قال: [عَادَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ وَجَعٍ كَانَ بَعِيْنِي]. أخرجه أبو داود.

5. (3404)- Zeyd İbnu Erkam radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gözümdeki bir ağrı sebebiyle beni ziyaret etti.” [Ebu Dâvud, Cenâiz 9, (3102).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, Ashâb hasta olduğu zaman ziyaretlerine gittiğini göstermektedir. Bu mesele ile ilgili başka örnekler de rivâyet edilmiştir. Bir rivâyet, Hz. Câbir radiyallahu anh'a baygınlık geçirdiği sırada uğradığını ve ayılıncaya kadar yanından ayrılmadığını haber verir.

2- Bu hadisten çıkarılan bir d'şer hüküm, hafif rahatsızlıklar için dahi ziyaretin meşrûiyetidir. Zira göz ağrısı korkutucu, ağır bir hastalık değildir. Baş ve diş ağrılarını da bu sınıftan mütâlâa edebiliriz. Bazı Hanefî âlimler göz ağrısı gibi hafif rahatsızlıklar için geçmiş olsun ziyaretini uygun görmemiş ve hatta mekruh olduğunu söylemiştir. Ancak görüldüğü üzere bu hadîs, nassa dayanmayan o çeşit iddiaları tekzîb etmektedir. Hadîs, *Buharî* tarafından el-Edebü'l- Müfred'e alınmıştır, âlimler sıhhati husûsunda kesin kanaat sâhibidir.

3405 ۶- وعن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [لَمَّا أُصِيبَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فِي أُكْحَلِهِ. ضَرَبَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْمَةً فِي الْمَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ]. أخرجہ أبو داود والنسائي.

6. (3405)- Hz. Aîşe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Sa'd İbnu Mu'az, Hendek savaşı sırasında kol damarından yaralanınca, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onun için mescide bir çadır kurdu. Maksudı, onu daha yakından ziyaret etmek (ve ilgilenmek)ti.” [Ebu Dâvud, Cenâiz 8, (3101); Nesâî, Mesâcid 18, (2, 45).]

AÇIKLAMA:

Hadîste mescidin tedavi yeri gibi kullanılma örneği mevcuttur: Yaralanan Sa'd İbnu Mu'az için Hz. Peygamber mescidin içerisinde çadır kurdurup, daha yakından tedavisiyle ilgilenmek istiyor. Bilindiği üzere Sa'd İbnu Mu'az radiyallahu anh, Ensar'ın iki liderinden biridir. Diğer itibarlı lider Sa'd İbnu Ubâde'dir. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışıyla, insanların itibar edip mevki ve makam verdiği kimselere de husûsi muâmele etme, böylece, onu sevenlerin gönülünü kazanma örneği de vermiş olmaktadır.

Âlimler hadisten şu hükümleri de çıkarırlar:

★ Özre binaen mescidde ikâmet câizdir.

★ Sultan veya âlim, ziyaretine ehemmiyet verdiği hasta şahısların ziyaretinde zorlukla karşılaştığı hallerde, hastanın, ziyareti kolay ve daha yakın bir yere taşınması câizdir.

3406 ۷- وعن ابن عباس رضی اللہ عنہما قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ عَادَ مَرِيضًا لَمْ يَحْضُرْ أَجَلُهُ فَقَالَ عِنْدَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ إِلَّا عَافَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ ذَلِكَ الْمَرَضِ]. أخرجہ أبو داود والترمذی.

7. (3406)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim eceli gelmeyen bir hastayı ziyâret eder ve yanında şu duayı yedi kere okursa, Allah ona bu hastalığından mutlaka şifa verir: *Es’elullâhe’l- azîme Rabbe’l-Arşî’l-azîmi en yeşfike. (Büyük Arş’ın Rabbi olan Allah’tan senin için şifa talep ediyorum.)*” [Ebu Dâvud, Cenâiz 12, (3106); Tirmizî, Tıbb 32, (2084).]

8- وعن أبي سعيد رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى مَرِيضٍ فَنَفَسُوا لَهُ فِي أَجَلِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ يُطَيِّبُ نَفْسَهُ]. أخرجه الترمذی.

8. (3407)- Ebu Sa’îd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Bir hastanın yanına girince, ona sağlık ve uzun ömür temennisiyle onu rahatlatın. Zira böyle yapmak onun gönlünü hoş eder.” [Tirmizî, Tıbb 35, (2088).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu hadîslerinde, hastayı ziyaret ederken uyulması gereken mühim bir edebe dikkat çekmektedir: Onunla yapılacak konuşmanın ve ona yapılacak duanın mahiyetine gelince; bunlar, hastayı ferahlatacak, hayata sevgi ve bağlılığını artıracak, yaşama ümidi verecek tarzda olmalıdır. Hadîste geçen *tenfis*, ferahlatma, nefes aldırma mânasına gelir. Şârihler bunun “Allah ömrünü uzun etsin”, “şifâ versin”, “âfiyet versin” gibi sözlerle gerçekleşeceğini belirtir. *Tıbbî* bu hadîsi: “Yani uzun ömre heveslendirin” diye yorumlar. Bazıları: “Eceli husûsundaki endişesini gidererek ferahlandırın bu da uzun ömür dilemek, hastalığın gitmesine dua etmekle ve “mühim bir şey yok, korkacak bir şey yok, Allah sana şifa verecektir, hastalığın ağır değil” gibi sözler söylemekle gerçekleşeceğine” dikkat çekmiştir. Gerçi bu çeşit sözler mukadder olan eceli değiştirmez ise de hastayı rahatlatır, gönlünü hoş eder. Hadîs, hasta ve sakatlara güler yüz, tatlı söz ve mültefit davranışla muamele etmede bir beis olmadığını tebliğ etmekten başka, böyle davranmaya teşvik etmekte ve gönül alıcılığı ziyâret âdâbı kılmaktadır.

9- وعن أنس رضى الله عنه [أَنَّ غُلَامًا مِنَ الْيَهُودِ كَانَ يَخْدُمُ النَّبِيَّ ﷺ فَمَرِضَ فَعَادَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَقَالَ لَهُ: أَسْلِمَ. فَنَظَرَ إِلَى أَبِيهِ وَهُوَ عِنْدَهُ، فَقَالَ أَطْعَمَ أَبَا الْقَاسِمِ فَأَسْلَمَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ يَقُولُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ مِنِّي مِنَ النَّارِ]. أخرجه البخارى وأبو داود.

9. (3408)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Yahudilerden bir çocuk Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a hizmet ediyordu. Bir gün hastalandı. Resûlullah onun ziyâretine geldi. Baş ucunda oturdu ve: “Müslüman ol!” buyurdu. Çocuk yanında durmakta olan babasına baktı. Babası da: “Ebu’l-Kasım’a itaat et!” emretti. Çocuk derhal müslüman oldu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm oradan ayrıldığı vakit şöyle diyordu:

“Onu benim vesilemle ateşten kurtaran Allah’a hamdolsun.” [Buharî, Cenâiz 80, Mardâ 11; Ebu Dâvud, Cenâiz 5, (3095).]

AÇIKLAMA:

Hadîsten âlimler bazı fevâid çıkarmışlardır:

★ Müşriğin istihdamı, hastalanınca da ziyâreti câizdir.

★ İyi niyet taşımak esastır.

★ Küçüğün istihdamı câizdir.

★ Çocuğa İslâm’ı arzetmek câizdir.

★ Çocuğun İslâm’ı câizdir. Çünkü hadîste, “Benim vesilemle onu ateşten kurtaran Allah’a hamdolsun!” denmiştir.

★ Çocuk küfrü anlar halde olsa ve küfür üzerine ölse, âhirette bunun cezasını çekecektir.

۱۰ - وعن ابن عباس رضي الله عنهما قال: [مِن السُّنَّةِ تَخْفِيفُ الْجُلُوسِ، وَقَلَّةُ الصَّحْبِ فِي عِيَادَةِ الْمَرِيضِ]. أَخْرَجَهُ رَزِين.

10. (3409)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Hastayı ziyaret ederken az oturmak ve az gürültü yapmak sünnettendir.” [Rezîn ilâvesidir. Buharî, İlm 39, Cihâd 176, Cizye 6; Megazî 83, İ’tisâm 26, Mardâ 17.]

AÇIKLAMA:

Burada, hasta ziyâreti âdâbı olarak zikredilen *hastanın yanında az oturmak ve az gürültü yapmak* prensibi, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın hastalığı sırasında, vasiyet yazmak üzere kâğıt ve kalem isteyince hazır bulunanların bu durumda bir şey yazılması câiz mi, değil mi? diye münakaşa etmeleri üzerine Hz. Peygamber’in: “Beni terkedin” (فَوُومُوا عَنِّي) sözünden çıkarılmıştır.

ONÜÇÜNCÜ FASIL
BİNME VE TERKİYE ALMA

3410 ۱- عن ابن عباس رضی اللہ عنہما قال: [لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ اسْتَقْبَلَهُ أُغْلِمَةُ بِنْتُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَحَمَلَتْ وَاجِدًا بَيْنَ يَدَيْهِ وَآخَرَ خَلْفَهُ].
أخرجه البخارى والنسائى.

1. (3410)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mekke’ye geldiği zaman kendisini, Abdulmuttaliboğullarının çocukları karşıladılar. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm birini önüne, diğerini de arkasına bindirdi.” [Buharî, Umre 13, Libâs 99, 100; Nesâî, Menâsik 121, (5, 212).]

3411 ۲- وعن عبد الله بن جعفر رضی اللہ عنہما أنه قال: له ابن الزبير: [أَتَذْكُرُ إِذْ تَلَقَّيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنَا وَأَنْتَ وَابْنُ عَبَّاسٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَحَمَلْنَا وَتَرَكَكَ]. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، وأبوداود.

2. (3411)- Abdullah İbnu Câfer radiyallahu anhümâ, İbnu 'z-Zübeyr'in, kendisine şunları söylediğini anlatmıştır: “Hatırlar mısın, hani biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ı karşılamıştık: Ben, sen ve İbnu Abbâs!”

Abdullah: “Evet hatırlıyorum,” demiş ve ilâve etmiştir: “Bizi bineğine almış, seni terketmişti.” [Buharî, Cihâd 196; Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe 65, (2427); Ebu Dâvud, Cihâd 60, (2566).]

3412 ۳- وعن معاذ رضی اللہ عنہ قال: [كُنْتُ رَدَفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ عُفَيْرٌ]. أخرجه أبوداود.

3. (3412)- Hz. Muâz radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın Ufeyr denen merkebinin terkinde idim.” [Ebu Dâvud, Cihâd 53, (2559).]

3413 ۴- وعن أبي المَلِيحِ عن رجل قال: [كُنْتُ رَدِيفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَعَثَرَتْ بِهِ الدَّابَّةُ فُقُلْتُ. نَعَسَ الشَّيْطَانُ. فَقَالَ: لَا تَقُلْ ذَلِكَ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَهُ تَعَاظَمَ

حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الْبَيْتِ، وَيَقُولُ: صَرَغْتُهُ بِقَوْتِي، وَلَكِنْ قُلْتُ: بِسْمِ اللَّهِ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ تَصَاغَرَ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الذُّبَابِ]. أخرجه أبو داود.

4. (3413)- *Ebu'l-Müleyh, bir adamdan naklen demiştir ki: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın terkesinde idim. Hayvanın ayağı kaydı. Ben, "Kör şeytan!" demiş bulundum. Bana:*

"Böyle söyleme, zira böyle söylersen o büyür, hatta ev kadar olur ve "kendi gücümle onu yere attım!" der. Fakat sen: "Bismillah!" de, zirâ böyle söylersen o küçülür ve sinek kadar olur." [Ebu Dâvud, Edeb 85, (4982).]

• - وعن عبد الله بن بريدة عن أبيه رضى الله عنه قال: [جاء رجل معه حمار فقال يارسول الله اركب، وتأخر الرجل. فقال له رسول الله ﷺ: لأنت أحق بصدر دأيتك مني إلا أن تجعله لي: قال: فإني قد جعلته لك. فركب]. أخرجه أبو داود والترمذى.

5. (3414)- *Abdullah İbnu Büreyde, babasından (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Beraberinde bir merkeb olan bir zat Hz. Peygamber'e gelerek:*

"Ey Allah'ın Resûlü! Bin!" dedi ve adam (kayarak, hayvanın) terkesine geçti. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Hayır, hayvanın önüne binmeye sen benden daha çok hak sâhibisin, hakkını bana bağışlarsan o başka!" buyurdu. Adam da: "Önü sana bağışladım!" dedi. Bunun üzerine hayvana bindi." [Ebu Dâvud, Cihâd 65, (2572); Tirmizî, Edeb 25, (2774).]

AÇIKLAMA:

Bu kısımda kaydedilen beş hadîs, *Resûlullah*'ın terkesine aldığı kimseler hakkında bilgi vermektedir. Bu meseleye müstakil bir başlık tahsis edilecek kadar ehemmiyet verilmiştir. Çünkü, *Resûlullah*'la birlikte aynı anda aynı hayvana beraber binmek, yani hayvan üzerinde *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın terkesinde veya önünde yer almak bir şeref vesilesidir. Bu şerefe kimlerin erdiğini âlimler araştırmıştır. Hattâ, *İbnu Mende*'nin Ma'rifetu Esâmî İrdâfu'n-Nebî adında bir de te'lifi vardır. Burada otuzdört kadar sahâbînin bu şerefe erdiği görülmektedir. Şu halde, hem bir hayvana birden fazla kimsenin binmesinin şer'î cevazını göstermek, hem de zikrettiğimiz şerefe erenlerin başlıcalarını belirtmek üzere Tey-sîr'de bu bâba yer verilmiş olmaktadır.

ONDÖRDÜNCÜ FASIL
KOMŞUYU HİMAYE

3415 ۱- وعن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا زَالَ جِبْرِيلُ بُوصِيئِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورُّهُ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا النَّسَائِيَّ.

1. (3415)- Hz. Aîşe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Hz. Cebrâil aleyhisselâm bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu vâris kılacağımı zannettim.” [Buharî, Edeb 28; Müslim, Birr 140, (2624); Ebu Dâvud, Edeb 132, (5151); Tirmizî, Birr 28, (1943).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs, komşunun komşusuna karşı bir kısım ahlâkî vecibeler içerisinde olduğunu tebârüz ettirmektedir. Cebrail aleyhissalâm öylesine bu meselede Resulullah'a ısrarlı ve devamlı uyarılarda bulunmuştur ki, Aleyhissalâtu vesselâm, bunun sonunda Cebrail'in Cenâb-ı Hak'tan komşuyu komşuya vâris kılan bir vahiy getireceği zannına kapılmıştır.

2- Âlimler hadîste geçen bu vâris kılmadan maksadın ne olduğunda ihtilâf etmiştir:

★ Bazısı, “akrabalarla birlikte malda hisse sahibi kılmaktır” demiştir.

★ Bazısı, “iyilik ve sıla yönüyle, vârislerin derecesine koymaktır” demiştir.

Birincinin daha kavî olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, ikinci sık zâten devam etmektedir. Zâten rivâyet, Resulullah'ın içinden geçen verâset hadisesinin vâki olmadığına işâret etmektedir. Bunu yine Buharî'de kaydedilen Hz. Cabir'in bir rivâyeti te'yid eder: حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ يَجْعَلُ لِي مِيرَاثًا “...o kadar ki, komşuya bir miras kılacak zannettim.”

İbnu Ebî Cemre der ki: “Mîras iki kısımdır: Hissî (maddî) ve mânevî. Hissî olan, hadîste kastedilen mirastır. Mânevî olan ise ilim mirasıdır. Burada ilim mirası da mülâhaza edilebilir, çünkü, yine Resulullah'tan gelen bir hadise göre komşunun komşu üzerindeki haklarından biri muhtaç olduğu bilgiyi öğretmesidir.”⁽²³⁾

(23) Bu husûsu genişçe daha önce açıkladık ve mezkûr hadîsin metnini meâlen kaydettik: Birinci cilt s. 434.

3- Hadîste geçen *komşu* kelimesi mutlak gelmiştir. Müslüman-kâfir, hür-köle, dindar-fâsık, dost-düşman, yerli-yabancı, faydalı-zararlı, akraba-gayr-ı akraba, evce yakın-uzak, hepsine şâmilidir. Ancak aralarında mertebe farkı vardır, bazısı bazısından üstündür. En üstünü önceki sıfatların hepsini cem eden, sonra en çoğunu cem edendir. Böylece birini cem edene kadar devam eder. Aksini yâni en uzağını da ikinci sıfatları en ziyâde cem eden teşkil eder. Böylece her birine, hâline göre hakkının ödenmesi gerekir. Bazen iki veya daha fazla sıfatın tearuz ettiği, bunlardan birinin üstün veya her ikisinin de müsâvî olduğu durumlar da olabilmektedir. Bu husûsu *Taberânî*'nin Hz. *Câbir*'den kaydettiği şu merfu rivâyet te'yid eder: "*Komşu üç çeşittir: "Bir komşu vardır, (onun, üzerinizde) tek hakkı vardır. Bu, müşrik komşudur. Bunun sadece komşuluk hakkı vardır. Komşu vardır, (üzerinizde) iki hakkı vardır. Bu, müslüman olan komşudur. Bunun hem komşuluk, hem de müslümanlık hakkı vardır. Diğer bir komşunun (üzerinizde) üç hakkı vardır. Bu, akraba olan komşudur. Bunun hem komşuluk, hem müslümanlık, hem de akrabalık hakkı vardır."*

İbnu Ebî Cemre der ki: "*Komşuyu himâye imânın kemâlindedir. Câhiliye halkı bile buna riâyet ederdi. (Resûlullah'ın komşu ile alâkah) tavsiyesine uymanın yolu açıktır: Kişi, şahsî gücüne göre, çeşitli şekilde iyilikler yapmakla bu vasiyeti yerine getirmiş olur: Hediye sunma, karşılaşıncâ selam verme, güler yüz gösterme, halini hatırını sorma, muhtaç olduğu hallerde yardım vs. gibi. Keza komşuyu rahatsız edici maddî ve mânevî her çeşit davranışlardan, sebeplerden kaçınmak da buna girer. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, komşusu şerlerinden emin olmayan kimseden imâni nefyetmiştir. Bu hadîs, komşu hakkının büyüklüğünü, ona zarar vermenin kebâirden olduğunu haber vermede mübalağalı bir beyân üslûbudur."*

İbnu Ebî Cemre, açıklamasına devamla şunları söyler: "*Bu hususta durum, komşunun sâlih veya gayr-ı sâlih oluşuna göre değişir. Hepsine şâmil olanı, komşu için hayırhah olmak, hayırlıyı tavsiye etmek, hidayeti için dua etmek, -söz ve fiille zarar vermenin vâcib olduğu durum dışında- ona zarar vermeyi terketmektir. Sâlih kimseye mahsus olanlar, söylenenlerin hepsidir. Sâlih olmayanlara mahsus olanlar da, onun irtikab ettiği kötülükleri yapmaktan kaçınmak, duruma göre imkân nisbetinde iyilikle mukabele etmek, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerde bulunmak; kâfire va'z ve nasîhatta bulunmak, İslâm'ı arzetmek, İslâm'ın güzelliklerini açıklayıp rıfkla ona tergîp ve teşvîk etmek; keza fâsiğa da hâline uygun şekilde rıfkla va'z ve nasîhat etmek, kusurlarını başkalarına karşı örtmek, rıfkla onlardan nehyetmek; bunları yerine getirirse ne âlâ, yerine getirmezse, onu te'dib gâyesiyle, sebebini de beyan ederek küsmek."*

Komşunun üzerimizdeki haklarıyla ilgili uzunca bir rivâyeti 3418 numaralı hadîsin açıklamasında kaydedeceğiz.

۲- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال: [ذُبِحَتْ شاة لابن عمر رضى الله عنهما فقال لأهله: هل أهديتم منها لجارنا اليهودي؟ قالوا: لا. قال: آبعثوا له منها، فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول: ما زال جبريل يوصيني بالجار، وذكر الحديث]. أخرجه أبو داود والترمذى.

2. (3416)- *Amr İbni Şu'ayb an ebîhi an ceddihî radiyallahu anhümâ* anlatıyor: "İbnu Ömer radiyallahu anhümâ için bir koç kesildi. İbnu Ömer, ailesine: "Ondan yahudi komşunuza hediye etiniz mi?" diye sordu. "Hayır!" cevabını alınca:

"Bundan ona da gönderin. Zira ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Cebrail bana komşu hakkında o kadar araüksüz tavsiyede bulundu ki, komşuyu vâris kılacağını zannettim" dediğini işittim" buyurdu." [Ebu Dâvud, Edeb 132, (5152); Tirmizî, Birr 28, (1944).]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivâyette, kesilen koyundan yahudi komşusuna da göndermeyi emredenin *Abdullah İbnu Ömer radiyallahu anhümâ* olduğu ifade edilmektedir. Halbuki, hadîsin gerek Tirmizî ve gerekse Ebu Dâvud'daki asıllarına bakınca, bu emri verenin, *Abdullah İbnu Ömer* değil, *Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radiyallahu anhümâ* olduğunu görürüz, yâni hadîsin bizzât râvisi. Kanaatimizce, bu bir rivâyet hatasıdır veya eserde sıkça rastlandığı üzere, dizgi hatasıdır. Zira *Amr* ile *Ömer* arasında, imlâ yönüyle, *Amr*'in sonuna ilâve edilen vâv farkı vardır, bu vâv düşünce *Amr*, *Ömer* olur (عمرو = *Amr*, عمر = *Ömer*). Bu ihtimâl daha kavîdir.

۳- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: لا يدخل الجنة من لا يأمن جاره بوائقه]. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم.

«البوائق» الغوائل والشور: جمع بائقة، وهى الداهية.

3. (3417)- *Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh* anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Komşusu, zararlarından emin olmayan kimse cennete giremez." [Buharî, Edeb 29; Müslim, İman 73, (46).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs, Buharî'de daha şiddetli bir üslûbla gelmiştir:

وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ مَنْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارَهُ
 بَوَائِقَهُ “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Allah’a yemin
 olsun inanmamıştır, Allah’a yemin olsun inanmamıştır, Allah’a yemin ol-
 sun inanmamıştır!” “Kim ey Allah’ın Resûlü?” diye sorulunca: “Komşusu
 zararlarından emin olmayan kimse!” cevabını verdi.”

Şu halde, bu rivayette komşuya karşı davranışın ehemmiyeti fevkalâde bü-
 yütülmüş olmaktadır. Çünkü komşusu, kendisinden kötülük mü gelir diye endi-
 şe duyduğu kimseden, iman nefyedilmektedir.

2- Hadîste geçen *bevâik*, *bâika*’nın cem’idir. Âniden gelen ve zarar veren,
 helak eden şey demektir. *Ahmed İbnu Hanbel*’in bir rivâyetinde “*Bevâik ne-
 dir?*” diye sorulur, *Resulûllah* da, “*Onun şerrî*” diye açıklar.

3- Âlimler komşuyu, sözleri veya fiilleriyle rahatsız edenden imanın nef-
 yedilmesini kemâle hamlederler. Yâni “o kimsede kâmil mânâda iman yoktur”
 demektir, “kâfir olur” demek değildir” derler. Şurası muhakkak ki, âsi kim-
 senin imânı kâmil değildir.

Nevevî der ki: “*Bu gibi meselelerde imanın nefyedilmesinde iki çeşit açık-
 lama câridir:*

1- *Hadîs, onu helal addeden hakkındadır.*

2- *Hadîsin mânâsı: “Kâmil mü’min değildir” demektir.”*

Dinin yasakladığı herhangi bir şeyi helal addederek yapma ile, haram ad-
 detmekle beraber, nefsinin galebesiyle, cehâletle yapmak aynı neticeye götür-
 müyor. Helâl addeden kâfir olur, helâl addedmeden işleyen fâsık olur; günahkâr
 olur. Biri tevbe ederse imâna döner; diğeri tevbe ile gûnahtan arınır.

İbnu Hacer der ki: “*Hadîsten muradın şöyle olması da ihtimalden uzak de-
 ğildir: “Hiç azab görmeden cennete girmek gibi, mü’minin mazhar olacağı bir
 mükâfaatla mükâfaatlanmaz” demektir. Veya bu hadîs, zecr ve tağlîz yani cay-
 dırma ve sertlik gösterme makamında beyan edilmiştir, zâhiri murad değildir.”*

İbnu Ebî Cemre der ki: “*Aralarında duvar gibi bir engel bulunan iki komşu-
 nun hukukuna riâyet ve hakların korunmasına bu derece ehemmiyet verilir, bir-
 birlerine iyilik yapıp, zarar verici sebeplerden kaçmaları emredilirse, aralarında
 duvar gibi bir mânâ bulunmayan iki şahıs arasındaki hukuka riâyetin ne kadar
 ehemmiyetli olduğu anlaşılır. Bunlar kesinlikle birbirlerine muhalif davranışlar-
 la birbirlerini rahatsız etmemelidir. Böylelerinin birbirlerinin sürûruyla sürûrlan-
 dıkları, hüzünleriyle hüzünlendikleri rivâyet edilmiştir. Öyleyse her iki tarafın
 da, tâate müteallik amelleri çoğaltmak ve ma’siyete müteallik amellerden kaçın-
 maya devam etmek sûretiyle birbirlerini razı edip gönüllerini alacak davranışla-*

ra ehemmiyet vermeleri gerekir. Böyle komşular, birbirlerinin hukukuna riâyet hususunda diğer komşulardan çok daha fazla vecibe içindedirler.”

۴- وعنه رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُحْسِنِ إِلَى جَارِهِ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لَيْسَ كُتُّهُ] أخرجه الشيخان، واللفظ له.

4. (3418)- Yine Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim Allah’a ve âhirete inanıyorsa misâfirine ikrâm etsin. Kim Allah’a ve âhirete inanıyorsa komşusuna ihsanda (iyilikte) bulunsun. Kim Allah’a ve âhirete inanıyorsa hayır söylesin veya sükût etsin.” [Buhârî, Edeb 31, 85, Nikâh 80, Rikâk 23; Müsîm, İmân 74, (47); Ebu Dâvud, Edeb 132, (5154).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîste de komşu hukukunun ehemmiyeti îmanla tartılarak takrîr ve tesbit edilmektedir. Allah’a inanan, hadîste sayılan hususlara ehemmiyet vermedir, çünkü hiçbir davranış Allah’ın bilgisinden kaçmamakta, hepsi zabtedilmektedir. Ahiret hesap yeridir, her yapılan iş orada karşımıza çıkacaktır: Ağızdan çıkan her kelâm, komşuya yapılan her davranış... Din bunların üzerinde ısrarla durduğuna göre, bu hususlardaki iyi davranışlar, hayırlı sözler fevkalâde değerlidir, kötü davranışlar ve hayırlı olmayan sözler de fevkalâde hesabı çetin olan amellerdir.

2- Hadîste zikredilen “îman”la, kâmil îman kastedilmiştir. Allah ve âhiretin zikri, mebde ve me’âd’ın hatırlatılmasıdır. Yani şöyle demek istenmiştir: “Kim kendisini yaratan Allah’a inanırsa; kim, amellerinin âhirette hesaba çekilip karşılık göreceğine inanırsa zikredilen amelleri yapsın.”

3- Hadîsin bâzı vecihlerinde “komşusuna ihsanda bulunsun” yerine, “komşusuna eza vermesin” denmiştir. “İhsan” bazan “ikrâm” diye gelmiştir. Her iki kelime de iyiliklerin maddî ve mânevî her çeşidine şamildir. Bir kısım hadîslerde bunlar, “eziyet etmeyi terk” olarak tefsîr edilmiştir. Bir hadîs şöyle:

عَنْ مَعَاذِ بْنِ جَبَلٍ : قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ الْجَارِ عَلَى الْجَارِ قَالَ: إِنْ اسْتَقْرَضَكَ عَنْ مَعَاذِ بْنِ جَبَلٍ : قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ الْجَارِ عَلَى الْجَارِ قَالَ: إِنْ اسْتَقْرَضَكَ “Ya Resulallah, komşunun komşuda hakkı nedir?” diye sorulmuştu; şöyle açıkladı: “Senden borç isterse borç vermen, yardım dileyince yardım etmen, hastalanınca ziyaret etmen, muhtaç olunca ihtiyacını görmeyen, fakirleşince yardım etmen, bir hayra kavuşunca tebrik etmen, musibete uğrayınca taziyette bulunman, ölünce cenâzesine katılman, izni olma-

dakça binası onun binasından daha yüksek yapıp rüzgârına mâni olmaman, çorbandan az da olsa ona da göndermek sûretiyle tencerenin kokusuyla onu rahatsız etmemen. Bir meyve satın alınca ona da hediye et, eğer bunu yapmazsan meyveyi evine (komşuna göstermeden) gizlice taşı. Onu, çocuğun da dışarı götürüp, komşunun çocuğunu gayza atmasın.”

4- Komşuya *ikrâm etmenin* hükmü husûsunda ülemâ der ki: “*Bu, şahıslara ve durumlara göre değişir. Bazan farz-ı ayn olur, bazan farz-ı kifaye ve bazan da müstehab. Hepsi de mekârim-i ahlâktandır.*”

5- Hadîste müşâfire *ikrâm da mevzubahistir*. Bu bahis misafirlikle ilgili bölümde (3487- 3492) müstakillen geleceği için burada açıklama yapmıyoruz.

6- Hadîste geçen “*Kim Allah’a ve âhirete inanıyorsa ya hayır söylesin, ya sükût etsin*” ibâresine gelince, âlimler bunu *cevâmî’u’l- kelim*’den yani *Resûlullah*’ın az kelamla çok mânâ ifade ettiği vecîz sözlerden biri sayarlar. “*Çünkü derler, ağızdan çıkan sözlerin tamamı ya hayırdır, ya şerdir, ya da bunlardan birine meyyâldir. Farz veya nâfile, matlub olan bütün sözler hayra dahildir, bunlara, bütün çeşitleriyle müsaade edilmiştir. Şerre gelince, bunlar da şer olduğu açık olan ve şerre te’vil edilenlerdir. Bunların söylenmeyip, sükût edilmesi emredilmiştir.*”

349 — وعن عائشة رضي الله عنها قالت: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ لِي جَارَيْنِ؟ فَآلِي أَبِيهِمَا أَهْدَى. قَالَ: أَقْرَبَهُمَا مِنْكَ بَابًا]. أخرجه البخاري وأبو داود.

5. (3419)- Hz. Aîşe *radıyallahu anhâ* anlatıyor: “(Bir gün), *ey Allah’ın Resulü! dedim, iki komşum var, hangisine (öncelikle) hediye bulunayım?*”

“Sana kapı itibârıyla hangisi yakınsa ona!” *cevabını verdi.*” [Buharî, Edeb 32, Şüf’a 3, Hibe-16; Ebu Dâvud, Edeb 132, (5155).]

ACIKLAMA:

1- Bu hadîs, komşular arasında tedric yapmada yakınlığın esas alınmasını irşad buyurmaktadır. Halbuki bâbın ilk hadîsini (3415) açıklarken kaydettiğimiz üzere bu tedrici yapmada çeşitli unsurlar araya girmektedir: Akrabalık, mü’minlik, müttakilik dostluk vs. gibi. Burada mutlak bir üslubla yakın olanın önceliği belirtilmektedir. Âlimler yakına tanınan bu evleviyeti, şu hikmetlere bağlarlar:

★ En yakında olan, komşusunun evine hediye vs. nev’inden ne girerse görür ve uzakta olana nisbetle bunlara muttali olur.

★ En yakındaki, komşusunun başına gelen ciddî durumlarda icâbet etmede daha çabuktur ve bilhassa gaflet vakitlerinde ondan önce kimse imdadına koşamaz.

2- *İbnu Ebf Cemre* der ki: “*En yakına hediye bulmak mendubtur. Çün-*

kü hediye zâten asıl itibariyle vâcib bir amel değildir. Öyleyse burada bu tertibe riâyet de vâcib olamaz. Hadîsten şu prensip çıkarılmıştır: Amelde en üstün olanı tercih etmek evladır."

3- Keza hadîste ilmin amele takdîm edilmesi vardır.

4- Komşuluk hududunu tayinde ihtilâf edilmiştir:

★ Hz. Ali radiyallahu anh der ki: "Sesimizi işiten herkes komşudur."

★ Bazı âlimler: "Mescidde seninle sabah namazını kılan komşudur" demiştir.

★ Hz. Aişe (radiyallahu anhâ): "Komşuluğun sınırı her cihetten kırk evdir" demiştir. Evza'î ve Hasan Basrî de bu görüştedir. Mamafih Resûlullah'ın da: "الأ إن أربعمين ذارا جاز" "Haberiniz olsun kırk ev komşudur" dediği de rivâyet edilmiştir. İbnu Şihab'ın: "Kişinin sağından, solundan, önünden ve arkasından kırk ev komşusudur" dediği rivâyet edilmiştir. Âlimler, bununla taksimi kastetmiş olma ihtimalinin bulunduğunu, bu durumda her bir cihete on ev düştüğünü söylerler.

3420 6- وفي أخرى للشخين عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ

اللَّهِ ﷺ لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةً لِحَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسَنَ شَاةٍ].

«الفِرسَنُ» نُحْفُ البعير، وقد استعير هنا للشاة فسمى ظلُّفها به.

6. (3420)- Buharî ve Müslîm'in Ebu Hüreyre radiyallahu anh'tan yaptığı bir diğer rivâyette şöyle denmiştir: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdu ki: "Komşu kadın, komşu kadından gelen koyun paçasını bile küçük görme-sin." [Buharî, Edeb 30, Hibe 1; Müslîm, Zekât 90, (1030); Tirmizî, Velâ 6, (2131).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buradâ, istifâde edilemeyecek kadar basit şeylerle de olsa hediyeleşmeye teşvik buyurmaktadır. Hadîsin zahirî mânâsı, hediye olarak gelen en kıymetsiz bir şey bile olsa bunun hakîr görülüp horlanmamasını tavsiye etmektedir. Hususan kadınların zikredilmesi, sevgi ve husûmetin kaynağı onların olmasından, bu çeşit hediyeleşmelerin, daha ziyâde kadınlar arasında cereyan etmesindedir. Ayrıca bu durumlarda infial ve aksülâmel göstermede de onlar daha çabuk davranırlar.

3421 7- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَمْنَعُ

أَحَدَكُمْ جَارَهُ أَنْ يَغْرَزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ، ثُمَّ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رضى الله عنه: مَالِي

أَرَأَيْتُمْ عَنْهَا مُعْرِضِينَ؟ وَاللَّهِ لَأُرْمِينَ بِهَا بَيْنَ أَكْتافِكُمْ]. أخرجہ الستة إلا النسائی.

«أَكْتافِكُمْ» يروى بالتاء: أى على ظهوركم فلا تقدرّون على الإعراض عنها؛ وبالتون جمع كَتَف، وهو الناحية. يعنى أنه يجعلها بين أظهرهم كلما مروا بأنفيتهم رأوها فلا ينسونها.

7- (3421)- Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Sizden kimse, duvarına, komşusunun giriş saplamasına mâni olmasın.”

Ebu Hüreyre'den hadîsi rivâyet eden zat der ki: “Ebu Hüreyre radıyallahu anh, sonra şunu ilâve etti: “Görüyorum ki, bunu hoş karşılamadınız. Allah'a yemin olsun, onu omuzlarınız arasına uzatırım.” [Buharî, Mezâlim 20; Müslim, Müsâkât 36, (1609); Muvatta, Akdiye 32, (2, 745); Ebu Dâvud, Akdiye 1, (3634); Tirmizî, Ahkâm 18, (1353).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîste, komşuluk haklarının hududlarını tayinde değişik bir örnek görmekteyiz: Ev inşaatına başlayan komşu, ihtiyaç duyduğu takdirde inşaat girişini komşusunun duvarına saplayabilmelidir. Bu meselenin hükmünde ihtilâf edilmiştir:

★ Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhıye ve diğer bir kısım hadîşçiler, eski kavlinde Şâfiî, ve Mâlikîlerden İbnu Habîb: “Duvar sâhibi razı-olsa da olmasa da komşusu duvara giriş saplayabilir, itiraz ederse icbâr edilir” demiştir.

★ Hanefiler ve yeni görüşünün meşhur olanında İmam Şâfiî: “Duvar sahibinin izni olmadan koyamaz, itiraz ederse icbâr dâ edilmez” demiştir. Bunlar hadîsteki emri, nedbe; nehyi de tenzihe hamlederler. Böylece bu hadîsle, müslümanın malının, rızası olmadan, başkasına haram olduğunu beyân eden delilleri cem' etmiş olurlar.

2- Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde şu ziyâde vardır: فَلَمَّا حَدَّثَهُمْ أَبُو هُرَيْرَةَ بِذَلِكَ طَاطَرُوا رُؤْسَهُمْ “Ebu Hüreyre bu hadîsi rivâyet edince başlarını eğdiler.” Ebu Hüreyre'nin sözünü Hattabî şöyle açıklar: “Bunun mânâsı: “Eğer siz, bu hükmü gönül rızasıyla kabûl edip onunla amel etmezseniz ben giriş omuzlarınıza zorla koyacağım.” Böylece mübâlağa ifâde etmek istemiştir. Bu açıklamaya İmâmu'l-Harameyn başkalarına uyararak tabî olmuştur.” Hattâ der ki: “Bu, Medîne'ye emir olduğu zaman Ebu Hüreyre radıyallahu anh'tan vâki olmuştur.”

Mâlikî âlimlerden Mühelleb, Ebu Hüreyre'nin: “Görüyorum ki bunu hoş karşılamadınız” sözünden hareketle, o devirde Ebu Hüreyre'nin bu görüşüne mu-

halif bir tatbikatın bulunduğu hükmeder. “Zira der, eğer bu hadîs vücûb ifâde etseydi, Sahâbe bundan bîhaber olmazdı, Ebu Hüreyre hatırlatınca da hoşnutsuzluk izhâr etmezlerdi. Öyleyse hüküm, onlar yanında, bunun hilâfına takarrur etmiş olmasaydı, bu fârizayı bilmemeleri câiz olmazdı. Şu halde bu durum, mezkur emri, Ashâb’ın istihbâba hamletmiş olmalarına delildir.” Ancak bu açıklamaya: “İmâmu’l-Haremeyn, hoşnutsuzluk izhâr eden bu kimselerin sahâbî olduğunu nereden bildiği anlaşılmıyor. Belki de onlar bu hükmü bilmeyen kimselerdi. Ebu Hüreyre’nin hitab ettiği bu kimselerin gayr-ı fakîh olmaları da câiz değil midir? Aşlında bu husus açıktır. Şayet onlar sahâbî veya fakîh olsalardı Ebu Hüreyre onlara böyle davranmazdı” diyerek itiraz edilmiştir.

Görüldüğü üzere, sadedinde olduğumuz hadîsin hükmü husûsunda münakaşa edilmiştir.

8- وعن سُمرة بن حَنْدَب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: زَكَانَ لِي عَضُدٌ مِنْ نَخْلٍ فِي حَائِطِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، وَمَعَ الرَّجُلِ أَهْلُهُ. فَكَانَ سَمُرَةٌ يَدْخُلُ إِلَى نَخْلِهِ فَيَتَأَدَّى بِهِ الرَّجُلُ. فَطَلَبَ إِلَيْهِ أَنْ يُنَاقِلَهُ فَأَبَى، فَأَتَى الْأَنْصَارِيَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ لَهُ ذَلِكَ. فَطَلَبَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَبِيعَهُ فَأَبَى. فَطَلَبَ أَنْ يُنَاقِلَهُ فَأَبَى. قَالَ: فَهَبْهُ لِي، وَلَكَ كَذَا وَكَذَا أَجْرًا رَغْبَةً فِيهِ. فَأَبَى؛ فَقَالَ: أَنْتَ مُضَارٌّ، ثُمَّ قَالَ لِلْأَنْصَارِيِّ أَذْهَبْ فَأَقْلَعْ نَخْلَهُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«الْعَضُدُ» هُنَا طَرِيقُهُ مِنَ النَّخْلِ.

«وَالْمُضَارُّ» الَّذِي يَضُرُّ رَفِيقَهُ وَشَرِيكَهُ وَجَارَهُ.

8. (3422)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: “Ensâr’dan bir zâtın bahçesinde benim bodur bir hurma ağacım vardı. O zât ailesiyle beraberdi. Semüre, kendi ağacına gitmek üzere bahçeye girerdi. Bu girişten bahçe sâhibi rahatsız oluyordu. Kendisine o ağacı (bir başka yerdeki ağaçla) değiştirmeyi talep etti. Ama Semüre kabûl etmedi. Bunun üzerine Ensârî radıyallahu anh Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a gelip durumu anlattı. Resûlullah Semüre’ye o ağacı satmasını talep etti; fakat o kabûl etmedi. Bu sefer (bir başka yerdeki ağaçla) değiştirmeyi teklif etti, o bunu da kabul etmedi. Resûlullah: “Ağacı ona bağışla!” dedi ve buna rağbet etmesi için “şöyle şöyle ecir var!” buyurdu. Semüre yine kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

“Sen muzır birisin!” dedi. Sonra Ensârî zâta dönüp:

“Gıt, onun hurmasını sök!” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Akdiye 31, (3636).]

AÇIKLAMA:

1- *Bodur hurma* diye tercüme ettiğimiz **عَصْدٌ** kelimesinin mânâsı hususunda ülemanın farklı açıklamaları olmuştur. Başına elle ulaşılan kısa boylu hurma ağacı mânâsına gelen **عَصِيدٌ** yerine **عَصْدٌ** diye kullanıldığına dâir yapılan açıklamayı esas alarak *bodur bir hurma ağacı* diye tercüme ettik.

2- *Resûlullah*'ın “Ağacı ona bağışla” sözünü, ülemâ, kesin bir emir değil, teşvik ve şefaât makamında söylenmiş bir emir olarak yorumlar.

3- “Sen muzır birisin” sözü “sen başkasına zarar vermek isteyen birisin” diye açıklanmıştır.

Hadîsten: “Başkasına zarar vermek isteyen zarar defedilir” diye hüküm çıkarılmıştır.

9- **3423** - وعن أبي صيرمة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: مَنْ ضَارَّ ضَارَّ اللهَ بِهِ، وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللهَ عَلَيْهِ]. أخرجه أبو داود.

9. (3423)- *Ebu Sırma radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim (bir müslümana) zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim de (bir müslüman) ile, nizaya, husûmete girerse Allah da onunla husûmete girer.”* [Ebu Dâvud, Akdiye 31, (3635); Tirmizî, Birr 27, (1941); İbnu Mâce, Ahkâm 17, (2342).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîsin *Ebu Dâvud*'daki aslı **مَنْ ضَارَّ أَضَرَ اللهَ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللهَ عَلَيْهِ** şeklindedir.

2- Hadîs, bir rivâyette “müslümana” diye tasrîh eder. Yani “Kim, bir müslümana -ki bu komşu olur, yolcu olur, müşteri... vs. olur aynıdır- gerek malı ve gerekse şahsı ve ırzı yönünden haksız yere bir zarar verecek olursa, Allah ona ameli cinsinden bir ceza takdir ederek onu zarara sokar” demektir. Keza “müslümanlara haksız yere husûmet edip meşakkat verene de Allah aynı cinsten ceza olarak ona meşakkat verir” demektir.

Hadîs, hangi sûretle olursa olsun komşu veya bir başkasına zarar vermenin haram olduğuna delildir.

ONBEŞİNCİ FASIL
KÜŞÜŞMEK HAKKINDA

3424 ۱- عن أبي أيوب رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجَرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ]. أخرجه الستة إلا النسائي.

1. (3424)- Hz. Ebu Eyyüb radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Bir müslümana, kardeşine üç günden fazla küsmesi helâl değildir. Yani, bunlar karşılaşsınlar da her biri diğerinden yüz çevirir. Bu ikisinden hayırlı olanı, birinci olarak selâm verendir.” [Buharî, Edeb 62, İsti'zân 9; Müslim, Birr 25, (2560); Muvatta, Hüsnü'l- Hulk 13, (2, 906, 907); Ebu Dâvud, Edeb 55, (4911); Tirmizî, Birr 21, (1933).]

3425 ۲- وعن أبي هريرة رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَجِلُّ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَهْجَرَ مُؤْمِنًا فَوْقَ ثَلَاثٍ. فَإِنْ مَرَّتْ بِهِ ثَلَاثٌ فَلْيَلْقَهُ وَلْيَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ رَدَّ عَلَيْهِ فَهَمَّا شَرِيكَاَنِ فِي الْأَجْرِ، وَإِنْ لَمْ يَرُدَّ فَقَدْ بَاءَ بِالْإِثْمِ].
وفي أخرى: [مَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ]. أخرجه أبوداود.

2. (3425)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Bir mü'minin diğer bir mü'mine üç günden fazla küsmesi helâl olmaz. Üzerinden üç gün geçince, ona kavuşup selâm versin. Eğer o selama mukabele ederse ecirde her ikisi de ortaktır. Mukabele etmezse günah onda kalmıştır.”

Bir diğer rivâyette şöyle buyrulmuştur: “Kim üç günden fazla küs kahr ve ölürsse cehenneme girer.” [Ebu Dâvud, Edeb 55, (4912, 4914).]

3426 ۳- وعن أبي خراش السُّلَمِيِّ رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفِكَ دَمِهِ]. أخرجه أبوداود.

3. (3426)- *Ebu Hırâş es-Sülemî radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: “**Kim kardeşine bir yıl küserse, bu tıpkı karnını dökmek gibidir.**” [Ebu Dâvud, Edeb 55, (4915).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîste *hicret* veya *hicrân* kelimeleriyle ifâde edilen içtimâî hâdiseyi dilimizdeki *küsmek* kelimesiyle karşılıyorruz. Çünkü *hicret*'i, şârihler: “*Şahsın, bir başkasıyla karşılaştığında konuşmayı terketmesi*” olarak tarif ederler ve *hicret*'in lügatte esas itibâriyle, *fiil* veya *söz* olarak *terk mânâsına* geldiğine dikkat çekerler. Bu *terk*'ten murad vatandan ayrılma mânâsındaki *hicret* değildir.

2- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, yukarıda kaydedilen örneklerde de görüldüğü üzere, müslümanlar arasında üç günden fazla devam edecek küsüşmeleri yasaklamıştır. *Nevevî*, ülemâdan naklen der ki: “*Müslümanlar arasında üç günden fazla küsüşmek nassla haramdır. Ancak üç güne kadar küsmenin mübah olduğu, hadîsin mefhumunda mevcuttur. Üç güne kadar olan küsmeler affedilmiştir, çünkü insanoğlu gadab üzere mecbûldür, öfkelenmek onun cibilliyetinde vardır. Bundan ötürü, dönmesi ve gadab hâlinin izâlesi için o miktardaki küsmeye müsâmaha edilmiştir.*” *Ebu'l-Abbâs el-Kurtubî* der ki: “*Müddet hususunda muteber olan üç gecedir. Öyle ki, küsmeye gündüzleyin başladı ise, akşama kadar olan kısmı hesaba katmaz, o günün gecesini esas alır ve üçüncü gecenin bitimiyle, mazhar olduğu af da sona erer.*” Günah dışı bırakılan üç günün hesaplanmasında gündüzü nazara almayı sadece geceyi esas alan bu görüşe îtiraz edilmiştir. Sözelimi cumartesi öğlede küsüşme başladı ise salı öğlede bu müddetin dolması gerektiği, salı akşamını beklemenin câiz olmadığı belirtilmiştir. Bu müddetin haram dışı kalması, o müddet esnasında küsmenin sebebi olan öfke hâlinin geçeceğine inanıldığı içindir.

3- *Muhibbu't-Taberî* yasaklanan küsmenin, karşılığınca selamı kesmek olduğunu söyler. Ancak ülemâ, bunun “*konuşmayı kesmek*” olduğunu söyler ve selamı kesmenin konuşmayı kesmede dâhil olduğuna dikkat çeker.

4- Hadîste üç günün içinde (veya sonunda) selama ilk başlayanın küsüşenlerin hayırlısı olduğunu belirtmiştir. *Taberî*'nin bir rivâyetinde şu ziyade vardır: *يَسْبِقُ إِلَى الْجَنَّةِ* “...cennete öbüründen önce girer.” Bir başka rivâyette küsmeyi devam ettirenler “*haktan kopmuşlar*” *نَاكِلَانِ عَنِ الْحَقِّ* olarak tavsif edilir. Bir başka hadîste “*Küs halde öldükleri takdirde her iki tarafın da cennete girmeyeceği*” belirtilir: *فَإِنْ مَاتَا عَلَى صُرَامِهِمَا لَمْ يَدْخُلَا الْجَنَّةَ جَمِيعًا*.

5- Âlimlerin çoğu: “*Selamlaşmak ile küsme sona erer*” demiştir. Ancak, *Ahmed İbnu Hanbel*: “*Dağa önceki hâle aynen dönmedikçe küsme ortadan kalkmaz*” demiştir. Keza: “*Konuşmayı terk ona eza veriyorsa, selamla küsme sona ermez*” demiştir. *Kâdî İyaz*: “*Konuşmayı kesmişse, selam verse bile, bize*

göre, öbürü aleyhine şahadeti makbûl olmaz (zira bu, aralarında bir husûmetin varlığına delildir)" der.

Küsmenin selamlaşma ile sona ereceği görüşünde olanlar, *İbnu Mes'ud*'dan rivâyet edilen mevkuf bir hadîste geçen şu ibâre ile de istidlâl ederler: **وَرَجُوعُهُ أَنْ يَأْتِيَ فَيَسْلَمَ عَلَيْهِ** "Küsmeden vazgeçmesi, arkadaşına gelip ona selam vermesidir."

6- Hadîste geçen "kardeşine" tabiri, küsme ile ilgili ahkâmın müslümanlara mahsûs olduğuna delil kılınmıştır. Şu halde kâfire küsmenin herhangi bir müddeti yoktur.

İbnu Abdilberri'nin şu sözünü de bilmemiz faydalıdır: "Ülemâ üç günden fazla küs durmanın haram olduğunda icma eder. Ancak bir istisna vardır: Eğer bir kimseyle konuşmanın onun dînine bir fesad vereceği ihtimâli varsa veya bu yüzden nefsinde veya dünyasına zarar verecek bir şeyin hâsıl olacağı husûsunda korkulursa, onunla konuşulmaması câiz olur. Nice güzel küsme, eza verici kaynaşmadan hayırlıdır."

7- Bazan, konuşmamak üzere nezredenlere ve yemin edenlere rastlanmaktadır. Ülemânın bu mevzudaki hükmü, yemini bozmak ve fakat nezir için keffâret ödemektir. Çünkü, taat üzere nezretmiş ise bu nezîr mün'akid olur. Mesela şöyle demiştir: "Konuşursam köle azad edeyim veya şu kadar namaz kılayım" gibi. Haram, mekruh ve hatta mübah üzere nezretmişse bu nezir mün'akid olmaz.

Buhârî'nin bu meseleyle ilgili olarak kaydettiği *İbnu'z-Zübeyr* örneği burada hatırlatmaya değer: Hz. Aîşe'yi üzecek bir sözü yeğeni olan *Abdullah İbnu'z-Zübeyr*'in sarfettiği kulağına gelince Aîşe validemiz, *İbnu'z-Zübeyr*'le ebediyen konuşmamak üzere yemin eder. Küsüşmenin uzaması üzerine araya giren şefaathçileri de Hz. Aîşe nezrim var diyerek reddeder. *İbnu'z-Zübeyr*, bir grupla Hz. Aîşe'nin huzuruna girerek özür diler ve Hz. Peygamber'in mü'minin kardeşine üç günden fazla küsmesinin haram olduğuna dair hadîsini hatırlatır. Ve bu hususta ısrar eder. Sonunda Hz. Aîşe, *İbnu'z-Zübeyr*'le konuşur ve nezrine mukabil kırk köle âzâd eder. (24) Ravî der ki: "Hz. Aîşe, bilahare bu nezri hatırladıkça aâlar. göz yaşlarıyla başörtüsünü ıslatırdı."

2427 ٤- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ فِي كُلِّ خَمِيسٍ وَاثْنَيْنِ فَيَعْفِرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ لِكُلِّ امْرِئٍ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا مَنْ كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحَاءَةٌ. فَيَقُولُ: ائْتِرْكُوا هَذَيْنِ

(24) Ezvac-ı tâbirât radıyallahu anhünne'nin maddî yönden darlık içinde olduklarına dair genel malumatımızla bu rivâyet gelişikili gözükür. Şunu bilelim ki, *Resûlullah aleyhissalâmü vesselâm*'in vefatından sonra gelişen fetihler, Mekke ve Medine'ye fevkalâde servetin akmasını sağlamış, eski fakirlik kalmamıştır. Güzel bir cariye, ağırlığına parayla satılacak kadar, para değer kaybına uğramıştır.

حَتَّى يَصْطَلِحَا]. أخرجه مسلم، ومالك، وأبو داود، والترمذی.

«الشَّحْنَاءُ» العداوة.

4- (3427)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Ameller her perşembe ve pazartesi günü arz edilir. Aziz ve Celil olan Allah o gün, Allah’a hiçbir şirk koşmayan kulun günanını affeder. Bundan sâdece kardeşile arasında düşmanlık olanı istisna eder, (onu affetmez) ve der ki: “Bu ikisini barışincaya kadar terkedin.” [Müslim, Birr 36, (2565); Muvatta, Hüsnü’l- Hulk 17, (2, 908); Ebu Dâvud, Edeb 55, (4916); Tirmizî, Birr 76, (2024).]

3428 ۵- وعن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [اعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُثَيْبٍ، وَعِنْدَ زَيْنَبَ فَطَلَّ ظَهْرُهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَزَيْنَبَ: أَعْطِيهَا بَعِيرًا. فَقَالَتْ: أَنَا أُعْطِي تِلْكَ الْيَهُودِيَّةَ؟ فَغَضِبَ النَّبِيُّ ﷺ فَهَجَرَهَا ذَا الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمَ وَبَعْضَ صَفَرٍ]. أخرجه أبو داود.

5. (3428)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Safiyye Bintu Huyeyy’in devesi hastalandı. Zeyneb Bintu Cahş’ın yanında fazla deve vardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ona:

“Safiyye’ye bir deve ver!” buyurdu. Safiyye:

“Ben bu yahudi kızına deve mi verecekmişim?” diyerek (red cevabı verdi). Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ona kızıp, Zilhicce ve Muharrem ayları ile Safer ayının bir kısmı boyunca küstü.” [Ebu Dâvud, Sünnet 4, (4602).]

AÇIKLAMA:

Burada, küsme bahsinin değişik bir rivâyeti mevzubahistir. Zira öncekiler âmın ve mutlak bir ifade ile üç günden fazla küsmeleri gayr-ı meşru ve hattâ haram ilân ederken, burada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın hanımlarından birine aylar boyu devam eden küsmesinden bahsetmektedir.

Şu halde bu hadîsle, bazı küsmelerin meşrûyetine dikkat çekilmiş olmaktadır. Çünkü umumî olan yasak, küsmesi için meşru bir sebebi olmayan kimselere mahsustur. Öyleyse meşru olan câiz ve hattâ gerekli olan küsmeler de vardır. Söz gelimi mâsiyete giren insana, bundan vazgeçmesi için küsülebilir. Buharî, bu maksadla Tebuk seferine katılmayan Ka’b İbnu Mâlik’le elli gün boyunca konuşmayı Resûlullah’ın yasakladığına dair rivâyeti kaydeder.⁽²⁵⁾

(25) Ka’b İbnu Mâlik ve iki arkadaşıyla ilgili kussa uzun uzadıya daha önce geçti: 654. hadîs.

Bu mevzu üzerine *İbnu Hacer*'in muhtelif âlimlerden derlediği açıklamayı kaydediyoruz: "...câiz olan küsmek, işlenen cürmün miktarına göre farklılıklar arzeder. Söz gelimi isyankâr olan kimse, Ka'b ve iki arkadaşının kıssasında olduğu üzere, konuşmayı terk sûretinde küsmeye müstehak olur. Aile ve kardeşler arasındaki kızmalarda selam ve kelâm devam etmekle birlikte ismini söylemeyi terketmek veya surat asmak sûretiyle küsmek de câiz olabilir..."

Taberî der ki: "Ka'b *İbnu Mâlik*'in kıssası, şer'î emirlere âsi olanlara küsmeye asıldır. Bu durumda fâsik ve bid'a ehline küsmeye meşru iken, kâfire küsülmemesi, îzâhı zor bir durum ortaya kor. Çünkü bu, küfrü sebebiyle fâsığın fiskından daha şiddetli bir cürüm işlemiş olmaktadır. Fasık ve bid'at ehli ne de olsa tevhid ehlidir." *İbnu Battâl*, *Taberî*'nin bu mütâlaasına şöyle açıklama getirir: "Allah'ın, kulların maslahatı bulunan ahkâmı var. O, kullarının hâlini herkesten iyi bilir, öyle ise O'nun emirlerine teslim olmaları gerekir." Böylece, bunların bir kısmını, mânâsı anlaşılmayan ibâdetler teşkil ettiği kanaatini ortaya kor. Bu meseleye bâzı başka âlimler de şu açıklamayı getirmiştir: Küsmeye, iki mertebelidir: 1- Kalble olan küsmeye, 2- Dille olan küsmeye. Kâfire olan küsmeye kalbledir, sevginin ve bilhassa harbî kâfir ise yardımlaşma ve dayanışmanın da terkiyle husûl bulur. Şu halde bununla konuşmayı kesmek sûretiyle küsmeye meşru olmaz, çünkü küsmeye, onu küfründen vazgeçirecek değildir. Ama müslüman âsi öyle değil. Zira bu, küsmeye sebebiyle çoğunlukla halini düzeltir. Kâfir ve âsi, her ikisi de tâ'ate davet, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i anil münker maksadıyla kendileriyle konuşulma meselesinde müşterektirler. Burada meşru olan, sevgi ve samimiyetle konuşmayı terketmektir.

Kadı İyaz, bu meyanda 3311 numaralı hadiste dile getirilen *Hiz. Aişe*'nin *Resûlullah*'a karşı olan öfkesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "*Hiz. Aişe*'nin *Resûlullah*'a olan öfkesi, bu meseledeki ciddiyete rağmen -zira *Resûlullah*'a öfkelenmek büyük günahlardandır- mağfirete mazhar olmuştur, çünkü onu buna sevkeden şey, kadınların fitratına konmuş olan kıskançlıktır. Bu ise, aşırı muhabbetten neş'et eder. Öyle ise, bir öfke ki buğza ve kin tutmaya sevketmez, bu öfke mağfirete mazhar olur. Affedilmeyecek olan buğz, küfür ve isyana götüren buğzdur. Nitekim *Hiz. Aişe*, o hadiste öfkesini anlatırken: "Ben sadece ismini terk ediyorum" demiştir. Bu, onun kalbinin *Resûlullah*'ın sevgisiyle dolu olduğunu ifâde eder."

Şu halde, sadedinde olduğumuz hadîs, kalbî olmayan, terbiyevî maksada yönelik, muhatabın hatasını idrâk ettirici mahiyetteki âile efradı arasında cereyanı câiz olan küsmeye nebevî bir örnek olmaktadır.

ONALTINCI FASIL
İNSANLARIN KUSURLARINI ARAŞTIRMAK
VEYA ÖRTMEK

3429 ۱- عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَنْبَرِ فَتَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا مَعْشَرَ مَنْ أَسْلَمَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يُفِضْ الْإِيمَانَ إِلَى قَلْبِهِ، لَا تُؤْذُوا الْمُسْلِمِينَ، وَلَا تُعَيِّرُوهُمْ، وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فَإِنَّهُ مَنْ تَتَّبَعَ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ وَلَوْ فِي جَوْفِ رَحْلِهِ، وَنَظَرَ ابْنُ عُمَرَ يَوْمًا إِلَى الْكَعْبَةِ فَقَالَ: مَا أَعْظَمَكَ! وَمَا أَعْظَمَ حُرْمَتَكَ! وَالْمُؤْمِنُ أَعْظَمُ حُرْمَةً عِنْدَ اللَّهِ مِنْكَ]. أخرجه الترمذی.

1. (3429)- Hz. Abdullah İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: “(Bir gün) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm minbere çıkıp yüksek sesiyle şöyle nida etti:

“Ey diliyle müslüman olup da kalbine iman nüfuz etmemiş olan (münâfık)lar! Müslümanlara eza vermeyin, onları kınamayın, kusurlarını araştırmayın. Zira kim, müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa, Allah da kendisinin kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu, evinin içinde (insanlardan gizli) bile olsa rüsvay eder.”

İbnu Ömer bir gün Ka'be'ye nazar etti ve:

“Şânın ne yüce, hürmetin ne yüce! Ancak mü'minin Allah yanındaki hürmeti senden de yüce!” dedi.” [Tirmizî, Birr 85, (2033).]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm insanların kusurlarını araştırmayı münâfıklık olarak ifade buyurmaktadır. Zîrâ diliyle müslüman olup kalbine iman ulaşmayanlar münâfıktır. Ancak imanı “kemaliyle” diyerek kayıtlayacak olursak müslümanın da kastedildiği anlaşılır ve böylece hitaba müslüman ve münâfık her iki grup da dâhil olur. Şârihler hadîsi böyle anlarlar. Nitekim hadîsin devamında “kim müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa” tabiri için, müslüman kardeşi tabiri geçmektedir. Münâfık müslümana kardeş olamayacağına göre, Resûlullah, hitabında fâsık müslümanı da kasetmiş olmaktadır. Şu halde, hadîs-

te sadece münâfıkların kastedildiğini söyleyenler hadisin zâhirine muhalefet etmiş olur. Hadisin, daha âmm olan veçhiyle hükmetmek daha doğru, daha isâbetli olur.

2- Müslümanlara eza vermeyin ibâresindeki müslümanlar'la "kâmil müslümanlar", yâni diliyle ikrar eden ve kalbiyle de inanmış bulunan müslümanlar kastedilmiş olmaktadır.

3- Müslümanın kınanması demek, geçmiş zamanda işlediği günahları, hataları, kusurları sebebiyle ayıplanması geçmişinin başına kakılması demektir. Âlimler, müslüman kişi hâlini düzeltilmiş ise, eski günahlarından tevbe ettiğinin bilinmesi ile bilinmemesi arasında fark görmezler, her iki halde de onların başına kakılmasının câiz olmayacağını söylerler.

Ancak, işlemekte olduğu esnada görülen veya yakın zamanda işlemiş olduğu ve fakat tevbe ettiği görülmeyen günahı sebebiyle ayıplanmasına gelince, bu işin, muktedir olan herkese vacib olduğu belirtilmiştir. Hatta duruma göre fiiline hadd veya ta'zîr gerekebilir. Bu durumda müdahale, emr-i bi'l-mârûf ve nehy-i ani'l-münker sınıfına girer.

4- Müslüman kardeşinin kusurunu araştırmama emri, "kâmil müslüman" diye kayıtlanmıştır. Fâsık bu yasaktan hâriç tutulmuştur, çünkü ondan sakınmak ve başkalarını da sakındırmak gerekir.

Müslümanın kusurunu araştırmayı âyet-i kerime de yasaklamıştır: "Mü'minler arasında hayasızlığın yayılmasını arzu edenlere, işte onlara, düya ve âhîrette can yakıcı azâb vardır. Allah bilir, siz ise bilmezsiniz" (Nur 19).

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin (kusurunu arayıp) tecessüs etmeyin, kimse kimseyi gıybet etmesin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır...?" (Hucurat 12).

5- Bu hadîste müslümanın hürmetinin Ka'be'den üstün olduğu ifâde edilmektedir. Bu ifâde sadedinde olduğumuz rivâyette İbnu Ömer'in sözü gibi gözükmektedir. Ancak hadisin İbnu Mâce'deki veçhinde, ifadenin Resûlullah'a ait olduğu sarîhtir: "İbnu Ömer der ki: "Ben Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesse-lâm'ı tavaf ederken gördüm. Ziyâret sırasında Ka'be'ye hitaben şunu söylüyordu: "Sen ne temizsin, senin kokun da ne hoş, ne temiz. Sen ne ulusun, senin hürmetin ne yüce. Muhammed'in ruhunu elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, mü'minin Allah indindeki hürmeti, mal ve canının hürmeti, senin hürmetinden daha büyük. Mü'min hakkında hayırdan başka zanda bulunmazın hürmeti (haramlığı) da böyledir. (Biz onun hakkında sâdece hüsn-i zanda bulunmakla mükellefiz)."

İnsanın hürmetinin Ka'be'nin hürmetinden yüce oluşu ilk nazarda garipse-

nebilir. Ama âyet-i kerîme'nin, insanı "mükerrerem" (İsra 70) ve "yeryüzünün halifesi" (En'am 25) ilân ettiğine dikkat eder ve yine Kur'an'da bir insanın haksız yere öldürülmesinin bütün insanlığı öldürmeye denk tutulduğu'nu (Mâide 32) göz önüne alırsak meseleyi hakkıyla takdir edebiliriz.

۲- وعن عقبة بن عامر رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ رَأَى عَوْرَةً فَسَتَرَهَا كَانَ كَمَنْ أَحْيَا مَوْعُودَةً]. أخرجه أبو داود.

2.(3430)- Ukbe İbnu Âmir radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir ayıp görür ve onu örterse, diri diri gömülmüş bir kızı ihya etmiş gibi olur." [Ebu Dâvud, Edeb 45 (4891).]

۳- وعن أبي هريرة رضی اللہ عنہ قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَسْتَرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرجه مسلم.

3. (3431)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kul dünyada bir kulu örterse, Allah Kıyamet günü onu mutlaka örter." [Müslim, Birr 72, (2590).]

۴- وعن زيد بن وهب قال: [أَتَى ابْنُ مُسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقِيلَ لَهُ: هَذَا فُلَانٌ تَقَطَّرُ لِحْيَتُهُ حَمْرًا. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّا قَدْ نُهَيْتَنَا عَنِ التَّجَسُّسِ وَلَكِنْ إِنْ يَظْهَرُ لَنَا شَيْءٌ نَأْخُذُ بِهِ]. أخرجه أبو داود.

4. (3432)- Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "İbnu Mes'ud radiyallahu anh'a (bir adam) getirilip: "Şu herif falancadır, sakalından şarap damlıyor" denildi. Abdullah radiyallahu anh:

"Ben tecessüsten men edildim. Lâkin bize bir şey zâhir olursa onu ele alı-
rız!" cevabını verdi." [Ebu Dâvud, Edeb 44, (4890).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîsler müslümanda görülecek çirkin bir hal, bir davranış olursa onun gizlenmesi, neşredilmemesi gereğini taktır etmektedir. Âlimler: "Bu fiil yapılmış, bitmiş bir günah bile olsa örtülmelidir, yeter ki fâili onu gizli yapmış bulunsun" demiştir. Tabii ki bu açıklama, fiskını alenî yapan fâsığın örtülmesinin gerekmeceğini ifâde eder. Âlimler bu mânayı: "Fâsik-ı mütecâhiri giybet günah değildir" diye bir başka tarzda hükme bağlamışlardır.

İslâmî âdab, alenî işlenmeyen günahların peşine düşülmesini yasaklamıştır. İctihadla değil, nassla mâsiyet olduğu sabit olan bir günah alenî işlenecek olursa

devlet yetkililerinin müdâhale hakkı doğar. Hadîsenin aleniyet kazanması iki şahîddir. Zina suçunda dört erkek şahîd şart koşulmuştur. İslam, günümüzde olduğu gibi, husûsî ve görünmez tedbirlerle, gizli istihbarat teşkilatlarıyla ayıpların araştırılmasına, mâsiyet olduğu nassla kesinlikle sabit olmayan -bir başka deyişle ferdî ictihadla masiyet olduğuna hükmedilen hususlarda- insanlara devlet görevlisinin bile müdahale etmesine müsaade etmez. Bu çeşit müdâhalelerin insanları ifsâd edeceği kabûl edilmiştir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*: **إِنَّكَ إِنْ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ أَوْ كَلَدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ** “Eğer sen insanların kusurlarını araştırarak olursan onları ifsad edersin -veya- ifsâd noktasına getirirsin” buyurmuştur.

Bir başka hadîste *Aleyhissalâtu vesselâm*: **إِنَّ الْأَمِيرَ إِذَا اتَّبَعَ الرَّيَّةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ** “Eğer emir (devlet reisi) insanlar arasındaki şüpheli şeylerin peşine düşecek olursa onları ifsâd eder” buyurmuştur.

Bilhassa günümüzde diktatörlüğün artıp, insanların inançlarına varıncaya kadar, -Ben size müsaade etmeden inanır mısınız?... ellerinizi ayaklarınızı çaprazlama keseyim de görün!” (A’raf 123) diyen Firavunvarî- devlet müdahaleciliğinin arttığı bir devrede, yüce dinimizin bu prensibinin daha iyi anlaşılması için 3430 numarada özet olarak kaydedilen *Ukbe İbnu Âmir* hadîsini aynen kaydediyoruz. İbretle okunmalıdır:

Ukbe'nin kâtibi Duceyn⁽²⁶⁾ anlatıyor: “*Ukbe*’ye:

“Benim bazı komşularım var, şarap içiyorlar, onları polise haber vermek istiyorum, gelip götürsünler” dedim. Kabul etmeyip:

“Bunu yapma, ancak onlara va’z u nasihat et ve (ihbar ederim diye) tehdid et!” dedi. Ben öyle yaptım ama yine de vazgeçmediler. Tekrar *Ukbe* radiyallahu anh’a geldim ve: “Ben (dediğiniz gibi) onları şaraptan nehyettim ama dinlemediler, içmeye devam ediyorlar. Artık polis çağıracağım, gelip yakalasinlar!” dedim. *Ukbe* yine razı olmadı ve:

“Yazık sana, bu yapılırmı? Zira ben *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın şöyle söylediğini işittim: “Kim bir mü’minin kusurunu örterse, kabre diri gömülmüş kızcağıza hayat vermiş gibi olur” cevabını verdi.”

(26) *Ukbe İbnu Âmir* sahâbidir ve Mısır’da vâililik yapmıştır.

ONYEDİNCİ FASIL
KADINA BAKMA HAKKINDADIR

3433 ۱- عن ابن عباس رضی اللہ عنہما قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ]. أخرجه الشيخان.

1. (3433)- *İbnu Abbas radiyallahu anhümâ* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

“Sakin bir erkek, yanında mahremi olmadıkça yabancı bir kadınla yalnız kalmasın.” [Buharî, Nikâh 111, Cezâu’s- Sayd 26, Cihâd 140, 181; Müslim, Hacc 424, (1341).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, nikâh düşecek durumda olan bir kadınla halveti yani başbaşa yalnız kalmayı yasaklamaktadır. Böylece hadîs kadın-erkek münâsebetlerinde İslâm’ın mühim bir esâsını vaz’etmiş olmaktadır. Bu babta bir çok hadîs vârid olmuştur. Birkaçını kaydediyoruz: لَا تَدْخُلُوا عَلَى الْمَفِيبَاتِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ أَيْمَانِهِمْ . “Beraberinde kocası olmayan kadınların yanına girmeyin, zirâ şeytan, insanogluna (damarlardaki) kan gibi nüfuz eder”; لَا يَدْخُلُ رَجُلٌ “Bir erkek, beraberinde kocası olmayan kadının yanına kendisiyle birlikte bir veya iki kişi olmaksızın girmesin”; إِيَّاكُمْ وَالذَّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ الْحَمَوَ قَالَ: الْحَمَوُ الْمَوْتُ “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular: “Kadınların yanına girmekten kaçın.” Bir adam: “Kocasının (kardeş, amca, amca oğlu gibi) yakınları da mı?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: “Yakını ölümdür” buyurdu.”⁽²⁷⁾ لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ فَإِنَّ تَالِقَهُمَا الشَّيْطَانُ “(Yabancı) bir kadınla yalnız kalmayın, çünkü onların üçüncüsü şeytandır.”

2- Kadının Mahremi: Nikâhi ebediyen kendisine haram olan kimselerdir.

3- Bu hadîslerde erkeğin, kadının yanına girmesi sarîh olarak yasaklanmıştır, aynı yasak kadının erkeğin yanına girmesine de şâmilidir. Ayrıca girme yasağı, kadınla yalnız kalma yasağını da içine alır. Bazı âlimler *hamv*’ı dilimizdeki *kaynata* yani kocanın babası veya kızın babası diye tarif ederler. Günümüzde kelime bu mânada kullanılır. Ancak *Nevevî*, hadîste, yukarıda açıkladığımız gibi

(27)Yakın diye tercüme ettiğimiz *hamv* kelimesi, kocanın baba, oğul, kardeş, yeğen, amca, amca oğlu gibi akrabalarının hepsini ifâde eder; sadece kayın, yeğen vs. ile tercümesi nâkıs olur.

kocanın yakını mânâsında kullanıldığını belirtir; ancak kocanın babaları ile oğullarını bundan hâric tutar. “Çünkü, der, onlar kadının mahremleridir (nikâh düşmez), bu sebeple kadının yanına onların girmesi câizdir. Öyleyse hadîsteki hamv’dan murad, kadın bekar olsaydı evlenmesi helâl olan kocanın kardeşi, kardeşinin oğlu, amcası, amcasının oğlu, kız kardeşinin oğlu ve benzerleridir. Cemiyetin âdeti bu sayılanlar husûsunda tesâhüle dayanır, yani gevşeklik gösterilir, erkeğin erkek kardeşi, kardeşinin hanımıyla yalnız kalır. İşte Resûlullah bunu ölüme benzetmiştir. Yani bu, yasaklamada ecnebiden evladır.”

Kadının kocasının yakınlarıyla yalnız kalmasını Efendimizin ölüme benzetmesindeki gaye farklı şekillerde açıklanmıştır:

★ “Yakınla halvet, mâsiyet vaki olduğu takdirde dinin helâkine veya masiyet olur da recm gerekirse gerçekten ölüme sebep olur, yahut da kocası kıskançlığın sevkıyla boşaması halinde vukûa gelen ayrılıkla kadının helâkine sebep olur. Kurtubî’nin yer verdiği bu açıklamaya Taberî bir başka ufuk getirir:

★ “Kişinin, kardeşinin veya yeğeninin zevcesiyle halveti ölüm makamındadır. Araplar hoş olmayan şeyi ölüme teşbîh ederler.”

★ İbnu’l-Arabî de der ki: “Bu, yani ölüm, Arapların misâl olarak zikrettikleri bir kelimedir, nitekim الأسد الموت “arслан ölümdür” derler, yani “arslana yaklaşımda ölüm var” demektir. Bu durumda hadîsin mânâsı şöyle olur: “Kadın, kocasının yakınıyla halvetten sakınsın, tıpkı ölümden sakındığı gibi.”

★ Bazı âlimler şu mânânın da muhtemel olduğunu söylemişlerdir: “Kadın bir erkekle yalnız kaldı mı âfet kaynağı olur, kadına karşı hiç kimseden emîn olunamaz. Öyleyse kadının yakını ölüm olsun, yani kadınla ölümden başka hiç kimsenin halvet yapması câiz değildir. Nitekim, kabir için “Kadının ne iyi sıhrıdır” denmiştir. Bu, kemal mertebesindeki kıskançlık ve hamiyetin gereğidir.”

★ Ebu Ubeyd: “Yakın, ölümdür” hadîsinin mânâsı: “Yakın, ölsün fakat kadınla halvet yapmasın” demektir.” der. Nevevî buna biraz itiraz ederek der ki: “Bu fâsid bir sözdür. Hadîsten murad “kocanın yakını ile halvet bir başkası ile halvetten daha fazladır. Bu sebeple bundan hâsil olan şer, yabancından hasıl olan şerden fazladır. Yakınının, bir yabancıya nisbetle herhangi bir yadırganmaya uğramadan kadınla teması ve halvet etmesi daha çok imkân dahilinde olduğu için fitne, yakınla daha çok imkân dâhilindedir.”

★ Kadı İyaz da şunu söylemiştir: “Hadîsin mânâsı şudur: “Yakınlarla halvet dinde fitne ve helâke sebep olur. Bu sebeple Resûlullah onu, ölüm helâkine benzetti ve hadîsi tağlîz (sertlik gösterme) makamında irad etti.”

★ Kurtubî der ki: “Hadîsin mânâsı şudur: “Kocanın yakınlarının, kocanın karısının yanına girmesi kötülük ve fesadda ölüme benzer, yani bu, açık bilinen bir haramdır. Halkın bu husûstaki gevşekliği sebebiyle Resûlullah, ondan zec-

retmede mübalâğaya başvurarak ölümüne benzetti.”

★ Son olarak “Yakın, ölümdür” ibaresini, bazı âlimlerin: “Yani, bu kaçınılmaz bir hal; yakın, zevceden sakındırılmaz, tıpkı ölümden kaçınılamıyacağı gibi” şeklinde anlamak da ihtimallerden biridir” dediğini kaydetmek isteriz.

۲- وعن أنس رضي الله عنه: [أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ فِي عَقْلِهَا شَيْءٌ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِي إِلَيْكَ حَاجَةٌ. قَالَ: يَا أَيُّهَا فُلَانُ انظُرْ إِلَى أَى السُّكَّكِ شِئْتَ حَتَّى أَقْضِيَ لَكَ حَاجَتَكَ فَخَلَا مَعَهَا فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ حَتَّى فَرَعَتْ مِنْ حَاجَتِهَا].
أخرجه مسلم وأبو داود.

2. (3434)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Aklında bir şeyler olan bir kadın vardı. Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a:

‘Ey Allah’ın Resulü! Benim sana bir ihtiyacım var!’ dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Ey ümmü fulan, yollardan hangisini dilerse bak da ihtiyacını göreyim” dedi. Kadınlı birlikte bir sokağa gitti, kadın da ihtiyacını arzetti.” [Müslim, Fedâil 76, (2326); Ebu Dâvud, Edeb 13, (4818, 4819).]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, Hz. Peygamber’e fetva soran bu kadının, Hz. Hatice’nin baş tarayıcısı Ümmü Züfer olduğunu belirtir. Kadın, meselesini kimisenin işitmesini istemediği için husûsî şekilde arzetmek istiyordu. Bu sebeple تنها bir yer arıyordu. Resûlullah ona, istediği yere kadar gidebileceklerini söyledi. Rivâyetin Ebu Dâvud’deki veçhi daha teferruatlı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadına: “Sokakların hangisini istersen oraya oturup (seni dinleyecek ve) ihtiyacını göreceğim” der. Rivâyet şöyle devam eder: “Resûlullah ve kadın oturdular ve onun meselesi halloluncaya kadar orada kaldılar.”

Hadisin bir benzeri Buharî’de Enes’ten gelmiştir. Şöyle der: “Ensardan bir kadın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a geldi. Resûlullah onunla (yolların birinde) başbaşa kaldı. Şöyle söylediğini işittim: “Allah’a yemîn olsun, siz (kadınlar) bana insanların en mahbûb olanlarıdır.” Burada, Hz. Enes’in “Başbaşa kaldı.” فخلَا بها sözüyle, “gözden tamamen kayboldular” demek istemediği, hazır bulunanların, kadının şikâyetlerini ve aralarında geçecek konuşmaları işitemeyecek kadar bir uzaklaşmayı kasdettikleri belirtilmiştir. Hatta Mühelleb: “...nitekim Enes, bu konuşmada söylenen son cümleyi işitmiş ve rivâyet etmiştir” diye yorumuna delil getirir, ilâveten de şunu söyler: “Enes, onların konuşmalarını nakletmemiştir, çünkü işitmemiştir.” Burada şunu ilâve edebiliriz: Resûlul-

lah bu görüşmeyi niye hücrelerinin birinde yapmadı da sokakta yaptı? diye bir soru hatıra gelebilir. Hücrelerinde yapması haram olan *halvet* olurdu. Sokak da olunca, kadının aradığı husûsiyet tahakkuk etmekte ve fakat haram olan *halvet* vukua gelmemektedir. Bir kere daha tekrar edelim: *Resûlullah* kadın-erkek mü-nâsebetlerinde şeriatın zevâhirine aynen müraat etmiş, peygamberlik husûsiyeti-ni mevzubahis etmemiştir.

2- Hadîs, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın geniş bir hilm ve hudutsuz bir tevâzuya sahip olduğunu, büyük-küçük herkesin ihtiyaçlarını görmeye fevkalâde sabırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca fitneden emin bulunduğu takdirde yabancı kadınla sırrî olarak bilgi alış-verişinde bulunmanın câiz olacağı, kişinin diyânetini yaralamayacağı anlaşılmaktadır. Ancak, bu hususta Hz. *Aişe*'nin dediği gibi: **وَأَيْكُمْ يَمْلِكُ إِزْبَةُ كَمَا كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْلِكُ إِزْبَةُ**, “*Bu meselelerde herkes Resûlullah gibi olabilir mi?*”

3- وعن جرير رضى الله عنه قال: [سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ نَظَرِ الْفُجَاءِ. فَقَالَ اصْرِفْ بَصْرَكَ]. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذی.

3. (3435)- Hz. *Cerîr radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’a ânî bakıştan sordum. *Bana:*

“*Nazarımı hemen çevir!*” *buyurdu.*” [Müslim, Âdâb 45, (2159); Ebu Dâvud, Nikâh 44, (2159); Tirmizî, Edeb 29, (2777).]

AÇIKLAMA:

1- Burada mevzubahis olan *ânî bakış*, kasıdsız ve gayr-ı iradî olarak bir kadının görülürmesidir. *Resûlullah*, herhangi bir yerde, ihtiyarsız olarak nazarımıza âniden çarpan bir kadına iradî olarak bakmaya devam etmeyi yasaklamakta, nazarlarımızı derhal çekmeyi emretmektedir. Müteakip hadîste daha sarîh olarak görüleceği üzere, böyle, göze birden ilişen kadına ihtiyarsız ilk bakmanın herhangi bir günahı yoktur. Ancak iradî olarak bakmaya devam edilirse bu bakış haram hududuna girer ve günah işlenmiş olur. Esasen zinâyâ giden yolun ilk basamağında *bakmak* yer aldığı için, zina fazihasının önlenmesinde mühim ön tedbirlerden biri, göze hâkim olmak, harama bakmamaktır. İslâm âlimleri nazarın kalbi bozan en mühim âmillerden biri olduğunu kabûl eder. Hatta Seleften bazıları “*Nazar kalbe düşen zehirli bir oktur*” demiştir. Rabbimiz Teâla ve Tekaddes Hazretleri zina ile nazar arasındaki bu sıkı irtibat sebebiyle ferclere sâhip olmayı emrettiği aynı âyette, gözleri kısmayı da emretmiştir: **وَقُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ** *Mü’min erkeklere söyle, gözlerini kıssınlar ve ferclerine (cinsiyet organlarına hâkim olup, zinadan) muhafaza etsinler. Bu, onlar için (kalbin temizliğinde, dinin lekesiz kalmasında) en temiz yoldur*” (Nur 30). *İbnu Kesir:* “*Fercin muhafazası bazan onun*

zinadan uzak tutulmasıyla, bazan da nazarı haramdan korumakla olur" der. Bir Buharî hadîsinde Resûlullah, "göz zinası"ndan (زنا العين) bahseder ve bunun, bakmak (نظر) olduğunu belirtir.

Ülemâdan bir kısmı, bu hadîsi esas alarak: "Kadının yolda giderken yüzünü örtmesi farz değildir" hükmünü vermiştir. Ancak erkeklerin iradî olarak yabancı kadına bir - iki zarûret hâli dışında bakması haramdır.

Şeriat-ı garrâmızın tecviz ettiği haller şahidlik, tedavi ve evlenmektir. Bunlar da hacet miktarı olmalıdır. Samimi bir niyetle evlenmeye karar veren erkek, evlenmek istediği kızın yüzüne bakabilir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bunu tavsiye buyurmuştur.

İslâm sadece kadına değil, emred olan yani henüz sakalı çıkmamış (parlak) erkek delikanlılara da bakmayı yasaklamıştır.

Resûlullah der ki: "Kıyamet günü bütün gözler ağlayacaktır, ancak şunlar müstesna:

- ★ Allah'ın haramlarına bakmayan gözler.
- ★ Allah yolunda seher vakti uyanık olan gözler.
- ★ Allah korkusuyla sinek başı (gibi yaşlar) dökten gözler."

Az önce kaydedilen âyetin devamında Rabbimiz kadınlara da ayrıca hitab edip, onlara da gözlerini kısımalarını emreder: رَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَنْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَخْفِظْنَ فُرُوجَهُنَّ "Mü'min kadınlara söyle, onlar da gözlerini kısımlar ve ferclerini muhafaza etsinler..."

Bu âyetten, âlimlerden bir kısım kadınların yabancı erkeklere, şehvetle veya şehvetsiz olarak bakmalarının câiz olmadığı hükmünü çıkarmışlardır. Bu hükmü te'yid eden ve 3440 numarada gelecek olan bir rivâyette, "Ümmü Seleme ile Meymune vâlidelerimiz Aleyhissalâtu vesselâmla otururken yanlarına İbnu Ümmi Mektum gelir. Aleyhissalâtu vesselâm zevcelerine örtünmelerini emreder. Gelenin âmâ olduğu, kendilerini göremeyeceği hatırlatılınca, Aleyhissalâtu vesselâm: أَوْعَيْتَاوَانِ أَلَمَّا أَلَسْتُمَا بُصْرَاهُ "Sizler de mi körsünüz, onu görmüyor musunuz?" buyurur.

Bazı âlimler, kadınların şehvetle olmadığı takdirde erkeklere bakmasının haram olmadığını söylemiştir. Nitekim, Resûlullah, Hz. Aişe'ye bayram günü oynayan Habeşlileri seyretmesine müsaade etmiştir. Nevevî, bu hadîsi: "O sırada Hz. Aişe henüz bülûğa ermemişti ve mükellef değildi. Veya örtünme emri henüz gelmemiştir" diye te'vil eder. İbnu Hacer bu te'vile katılmaz ve hadîsin bazı vecihlerinde, hâdisenin Habeşistan heyetinin gelmesinden sonra olduğunu belirlediğini, bu heyetin de yedinci hicrî yılında geldiğini, o sene Hz. Aişe'nin onaltı yaşında olması gerektiğini söyler. Kadınların diz-kapağı ile göbek arası dışında

erkeklere bakabileceğini söyleyenler, bir de *Fâtıma Bintu Kays* hadisini delil getirirler. Buharî ve Müslim’de gelen hadise göre, *Resûlullah*, kocasından boşanan *Fâtıma*’ya, iddetini *İbnu Ümmi Mektum*’un evinde geçirmesini söyler ve: “**O, âmâ bir kimsedir, onun yanında elbiseni çıkarabilirsin**” der. Mukabil görüşte olanlar: “*Bu, gözü kısmakla da olabilir, aynı evde olmak mutlaka bakmayı gerektirmez*” diye cevap vermişlerdir. *Ebu Dâvud 3440*’da gelecek *Ümmü Seleme* hadisinin *Resûlullah*’ın zevcelerine mahsus, *Fâtıma Bintu Kays* hadisinin ise bütün mü’min kadınlara mahsus olduğunu söyleyerek iki zıd rivâyeti te’lif eder. *İbnu Hacer* bu te’lifi takdir eder ve bazı başkalarının da takdir edip beğendiklerini belirttikten sonra kendisi de şöyle bir te’lif teklif eder: “*İbnu Ümmi Mektum*’a karşı örtünme emri, onun âmâ olması sebebiyle, vukûunu farkedemeyeceği herhangi bir yerinin açılma ihtimâline binâendir. Öyleyse, bakma yasağı mutlak şekilde dâimî olmaz.” Ayrıca der ki: “*Bu hususu, kadınların mescidlere, çarşılara, seferlere, yüzleri örtülü olarak çıkmalarına verilen cevaz da te’yid eder. Onların örtünmeleri erkeklerin onları görmemeleri içindir. Ama, kadınların görmemesi için de erkekler örtünmeleri emredilmez. Bu durum, iki cins arasındaki hükümün farklılığına delildir. Gazâli de bu şekilde ihticac etmiştir. Suyûtî’nin görüşü de böyledir.*”

3436 ۴- وعن بريدة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِعَلِيٍّ: يَا عَلِيُّ لَا تَتَّبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى، وَكَيْسَتْ لَكَ الثَّانِيَةَ].
أخرجه أبو داود والترمذی.

4. (3436)- Hz. Büreyde radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ali radiyallahu anh’a buyurdular ki:*

“*Ey Ali, bakışına bakış ekleme. Zira ilk bakış sanadır, ama ikinci bakış aleyhinedir.*” [Tirmizî, Edeb 28, (2778); Ebu Dâvud, Nikâh 44, (2149).]

3437 ۵- وعن أنس رضى الله عنه قال: [أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بَعِيدٍ قَدْ وَهَبَهُ لَهَا وَعَلَيْهَا تَوْبٌ إِذَا قَنَّعَتْ بِهِ رَأْسَهَا لَمْ يَبْلُغْ رِجْلَيْهَا، وَإِنْ غَطَّتْ بِهِ رِجْلَيْهَا لَمْ يَبْلُغْ رَأْسَهَا. فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ ﷺ مَا تَلَقَّاهُ مِنَ التَّحْفِظِ قَالَ: لَيْسَ عَلَيْكَ بِأَسِّ إِنَّمَا هُوَ أَبُوكَ وَغُلَامُكَ]. أخرجه أبو داود.

5. (3437)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Fâtıma radiyallahu anhâ’ya, bir köle getirdi. Bunu ona hibe etmişti. Hz. Fâtıma’nın üzerinde (çok uzun olmayan bir elbise vardı, elbiseyi başına çekecek olsa öbür ucu ayaklarına ulaşmıyordu. Elbisesiyle ayaklarını örtecek olsa üst ucu*

başına yetişmiyordu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, örtünme husûsunda mâruz kaldığı sıkıntıyı görünce:

“Bu kıyafette olmanın sana bir mahzuru yok, zira, karşındakiler baban ve kölendir” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Libâs 35, (4106).]

AÇIKLAMA:

Hadîs bâzı âlimlerce, kölenin, kadın efendisine bakabileceğine delil kılınmıştır: Köle, kadının mahremlerinden sayılır. Halvet halinde bulunabilir, beraber yolculuk yapabilirler. Mahrem olan kimseye bakması helâl olan yerlerine bakmak, köleye-de helâldir. Hz. Aîşe, Sâid İbnu Müseyyeb, iki görüşünden birinde Şâfiî ve Ashabı ve Seleften ekseriyetin görüşü böyledir.

Ancak cumhûr, köleyi de ecnebi gibi kabul etmiştir. “Çünkü derler, âzad edildikten sonra kadın, efendisine nikâhı helâldir.”

Bazı âlimler bu hadîste geçen *gulâm* kelimesinin hem “köle” hem de “oğlan” manasına gelmesini esas alarak, hadîste geçen kölenin henüz çocuk olduğuna hükmederler.

6- وعن أم سلمة رضي الله عنها [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ عِنْدَهَا وَفِي الْبَيْتِ مُخَنَّثٌ. فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ أَخِي أُمِّ سَلَمَةَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنْ فَتَحَ اللَّهُ لَكُمْ غَدَاً الطَّائِفَ فَإِنِّي أَدُلُّكَ عَلَى ابْنَةِ عَيْلَانَ فَإِنَّهَا تُقْبَلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبَرُ بِشِمَانٍ. فَقَالَ ﷺ: لَا يَدْخُلَنَّ هَؤُلَاءِ عَلَيْكُمْ: يَعْنِي الْمُخَنَّثِينَ فَحَجِّبُوهُ. قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: الْمُخَنَّثُ هَيْتٌ]. أخرجہ الثلاثة وأبو داود.

قوله «تُقْبَلُ بِأَرْبَعٍ» أى بأربع عكن.

«وَتُدْبَرُ بِشِمَانٍ» أراد أطراف العكن الأربع من الجانبين.

6. (3438)- Ümmü Seleme radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanımda idi. Evde de bir muhannes vardı. Bu muhannes, Ümmü Seleme'nin kardeşi Abdullah İbnu Ebî Ümeyye'ye: “Ey Abdullah, şayet yarın Allah Tâif'in fethini müyesser kılarırsa, ben sana Gaylân'ın kızını göstereceğim. Çünkü o, gelirken dört, giderken sekizdir” der. Bu söz üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

“Böyleleri bir daha yanınıza girmesin” buyurdu. Bu sözle muhannesleri kasdetmişti. Bundan sonra onu, (evlerine girmekten) men ettiler.” [Buhaârî, Megâzi 56, Nikâh 113, Libâs 62; Müslim, Selâm 32, (2180); Muvatta, Vasiyyet 5, (2, 767); Ebu Dâvud, Edeb 61, (4929).]

AÇIKLAMA:

1- Muhannes kadınlaşmış erkek demektir. Ahlâkında, davranışlarında, konuşma tarzında ve bütün davranışlarında kadına benzeyen kimsedir. Bu hal, bazan yaratılıştandır. Böyleleri levmedilmezler; ancak kendilerini buna zorlayan ferdlere de rastlanır. İşte bu mezmûmdur ve müdâhale edilmesi gerekir. Sesi ve bazı halleriyle yaratılıştan kadına benzeyenlere *hünsâ* denir. Zikri geçen zâtı *Resûlullah*'ın hünsâ bilmesi, ilk gördüğünde yasaklamayışının sebebini izah eder. Bâzı rivâyetler, herkesçe onun cimaya ihtiyaç duymayan biri olduğunun bilindiğini belirir.

Peygamberimiz Medîne'den bazı muhannisleri sürmüştür. Ebu Dâvud'da, ellerini ve ayaklarını kinalayan bir muhannesin Medîne'den iki gece uzaklıktaki *Naki*' nâm mevkiye sürüldüğü belirtilir. Öldürülmesini teklif edenlere *Resûlullah*, "Ben musallî olanları öldürmekten nehyolundum" cevabını verir. Bu sürülen kimsenin *Hît* adını taşıdığı belirtilir. *Hind* diyen de olmuştur, başka isimler de var. Sürüldüğü yerin adı da farklıdır. Bundan, birden fazla kimsenin sürüldüğü hükmüne varılabilir. Nitekim *Âmirî*, bunların dört aded olduğunu kaydeder.

2- *Gelirken dört, giderken sekiz*" sözüyle kadının önden bakınca karnında dört boğum görüldüğünü, arkadan bakınca bu boğumların sağlı sollu iki taraftan da görünmesi sebebiyle sekiz görüneceğini ifade eder. *İbnu Hacer*, bu tasvirin kadının şişman olduğunu ifade ettiğini, o devirde umûmiyetle erkeklerin şişman kadınlara rağbet ettiklerini belirtir.

3- *Resûlullah* bir çok hadislerinde erkeklerin kadınlara, kadınlara da erkeklerle benzemesini yasaklamıştır. Bir hadisleri şöyle: *اِشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى قَوْمٍ رَغِبُوا عَنْ خَلْقِ اللَّهِ وَتَشَبَّهُوا بِالنِّسَاءِ* "Allah'ın yaratışından nefret ederek kadınlara benzeyenlere Allah'ın öfkesi şiddetlidir." Bir başka hadis de şöyledir: "Kadınlardan kendisini erkeklere benzetenlerle, erkeklerden kendilerini kadınlara benzetenlere Allah lanet etsin."

4- *Resûlullah*'ın *Hît*'i sürgün edişinde başlıca üç sebep gösterilmiştir:

★ Kadınlara ihtiyaç duyan biri olduğu halde bunu gizliyerek, kendinin herkesçe kadınlara ihtiyacı olmayan biri bilinmesine sebep olması.

★ Kadınların güzelliklerini ve avret yerlerini erkeklere alenî şekilde anlatmasıdır. Bu, dînimizin yasakladığı bir edepsizliktir. Kadının erkeğini, erkeğin hanımını tasvir etmesi memnudur. Bir rivâyette *Hît*, vassettiği kız hakkında daha müstehcen tabirler kullanmıştır: "Ağzı papatya çiçeği gibi, oturduğu zaman iki olur, konuşursa renk saçır gibi..."

★ Kadınların en mahrem yerlerine muttâlî olmuştur, bunları başka kadınlar bile kolay kolay öğrenemez. İşte bu sebeplerle *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bunu sürmüştür.

Sadedinde olduğumuz hadîsin şerhinde haşka teferruatlar da var, bu kadarını yeterli görüyoruz.

۷- وعن ابن عباس رضى الله عنهما قال: [لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجَّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ. وَقَالَ: أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ]. أخرجه البخارى، وأبوداود والترمذى.

7- (3439)- İbnu Abbâs radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm erkeklerden kadınlardan da erkeklerden lanet etti ve: “Onları evlerinizden çıkarın!” şeklinde ferman buyurdu.” [Buharî, Libas 62, Hudûd 33; Ebu Dâvud, Edeb 61, (4930); Tirmizî, Edeb 34, (2785, 2786).]

۸- وعن أم سلمة رضى الله عنها قالت: [كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَعِنْدَهُ مَيْمُونَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. فَأَقْبَلَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَذَلِكَ بَعْدَ أَنْ أَمَرْنَا بِالْحِجَابِ؛ فَدَخَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ ﷺ: أَحْتَجُّنَا مِنْهُ. فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَيْسَ هُوَ أَعْمَى لَا يَبْصُرُنَا؟ فَقَالَ: أَفَعَمِيَوا إِنْ أَتَمَّا؟ أَلَسْتُمْ بَبَصْرَانِهِ]. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه.

8. (3440)- Ümmü Seleme radiyallahu anha anlatıyor: “Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın yanında idim. Yanında Meymune Bintu l-Hâris radiyallahu anha da vardı. (Bu esnada) İbnu Ümmi Mektum bize doğru geliyordu. -Bu vak’a, tesettürle emredilmemizden sonra idi- ve yanımıza girdi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize:

“Ona karşı örtünün!” emretti. Biz:

“Ey Allah’ın resulü! O, âma ve bizi görmeyen (ve varlığımızı tanımayan) bir kimse değil mi?” dedik. Bunun üzerine:

“Siz de mi körlersiniz, siz onu görmüyor musunuz?” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Libas 37, (4112); Tirmizî, Edeb 29, (2779).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, önce de temas ettiğimiz gibi, kadının erkeğe, erkeğin kadına bakmasına haram diye hükmedenlerin delilidir. Bu meselede aksi görüş de vardır. Nevevî: “Esahh olan, her ikisinin de nazarlarının haram olmasıdır” der. Nevevî, kadınlara gözlerini kısmalarını emreden âyeti (Nur 30) de kaydettikten sonra şunu söyler: “Çünkü kadın insanlığın iki cinsinden biridir. Onlara, erkeklerle kıyasen diğer cinse (erkeklerle) bakmak haram edilmiştir. Burada bakma yasağı fitne korkusu sebebiyledir. Bu, kadınlar hakkında daha açıktır, çünkü onlar

şehvetce daha şiddetli, akılcı daha kıttırlar; dolayısıyla onlara fitne erkeklerden daha çabuk ulaşır.”

Bu mevzu üzerine geniş açıklamayı 3435 numaralı hadiste kaydettik.

۹- وعن أبي أسيدٍ رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ خَارِجٌ مِنَ الْمَسْجِدِ، وَقَدْ اخْتَلَطَ الرَّجَالُ مَعَ النِّسَاءِ فِي الطَّرِيقِ. فَقَالَ: اسْتَأْخِرَنَّ فَلَيْسَ لَكِنَّ أَنْ تَحْفَقْنَ الطَّرِيقَ. عَلَيْكُنَّ بِحَافَاتِ الطَّرِيقِ. فَكَانَتِ الْمَرْأَةُ تُلْصِقُ بِالْجِدَارِ حَتَّى إِنْ تَوَبَّهَا لَيَتَعَلَّقَنَّ بِالْجِدَارِ مِنْ أَلْصُقِهَا بِهِ]. أخرجه أبو داود.

«تَحْفَقْنَ الطَّرِيقَ» أَيْ تَرَكَبْنَ حُقُوقَهَا، وَهُوَ وَسَطُهَا.

9. (3441)- Ebu Üseyd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, mescidden çıkıyordu. Yolda kadınlarla erkeklerin karışmış vaziyette olduklarını görünce, kadınlara:

“Sizler geride kalın. Yolun ortasından gitmeyin, kenarlardan gidin!” ferman buyurdu. Bundan sonra, kadınlar nerdeyse duvara değecek şekilde kenardan yürürdü. Bazan bu değmeler sebebiyle, elbisesinin duvara takıldığı olurdu.” [Ebu Dâvud, Edeb 180, (5272).]

۱۰- وعن ابنِ عُمَرَ رضى الله عنهما قال: [نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَمْشِيَ الرَّجُلُ بَيْنَ الْمَرَأَتَيْنِ]. أخرجه أبو داود.

10. (3442)- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, erkeğin iki kadın arasında yürümesini yasakladı.” [Ebu Dâvud, Edeb 180, (5273).]

AÇIKLAMA:

Erkeğin iki kadın arasında yürümesi hayaya, mürüvvet ve vekâra aykırı bulunmuştur. Yasağın sebebi budur. Ancak hadîs umumiyetle zayıf addolunmuştur.

۱۱- وعن ابنِ مسعودٍ رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ فَإِذَا خَرَجَتْ اسْتَشْرَفَهَا الشَّيْطَانُ]. أخرجه الترمذی.

11. (3443)- İbnu Mes'ud radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kadın avrettir, dışarı çıktı mı şeytan ona mutali olur.” [Tirmizî, Rada 18, (1173).]

AÇIKLAMA:

1- Avret, ortaya çıktığı, görüldüğü takdirde utanılan her şeydir. Kadının av-

ret olarak ifâdesi, kadından da haya duyulduğu içindir. Bu hadîs “kadın, avret (utanılacak şey) sahibi olduğu için böyle denmiştir” şeklinde de açıklanmıştır.

2- Şeytanın kadına istişrafı (ittilâ) farklı şekillerde yorumlanmıştır:

★ Kadını erkekler nazarında tezyin eder.

★ Şeytan kadına onu iğva etmek ve onunla başkalarını da iğva etmek için bakar.

İstişraf lügat olarak bir şeye bakmak üzere gözünü kaldırmak ve daha iyi görmek için elini kaşı üzerinde açıp gölgelemektir.

Bu durumda hadîs, kadının lüzumsuz yere sokağa çıkmasının hoş olmadığını takrîr buyurmaktadır. Âlimler hadîsten: “Kadın çıkınca, şeytan başkasıyla onu şaşırtmak, onunla da başkasını şaşırtmak, böylece her ikisini veya ikisinden birini fitneye atmak için dikkatini onun üzerinde toplar” mânâsını çıkarmışlardır.

Buradaki şeytandan Resûlullah, cinnî şeytanı kasdettiği gibi fâsıklardan insî şeytanı da kasdetmiş olabilir. Zira Nâs sûresinde şeytanın insî ve cinnî olabileceği ifâde edilmiştir.

۱۲- وعن أنس رضي الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَ إِخْدَى نِسَائِهِ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَدَعَاهُ وَقَالَ: هَذِهِ زَوْجَتِي. فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَنْ كُنْتُ أَظُنُّ بِهِ فَلَمْ أَكُنْ أَظُنُّ بِكَ. فَقَالَ: إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ].
أخرجه مسلم.

12. (3444)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınlarından biriyle beraber idi. Yanından bir adam geçti. Aleyhissalâtu vesselâm adamı çağırarak:

“Bu benim zevcemdir!” dedi. Adam:

“Ey Allah’ın Resulü! Ben herkesten şüphe etsem de sizden şüphe etmem!” deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:

“Şeytan insana kanın nüfuz ettiği gibi nüfuz eder!” buyurdular.” [Müslim, Selâm 23, (2174).]

AÇIKLAMA:

Bu hâdis, ikinci ciltte kaydedilen 103 numaralı hadîse benzemektedir. Mu-haddîsler her iki rivâyetin de aynı hâdiseye ait olabileceği gibi, iki ayrı hâdiseye de ait olabileceğini söylemiştir. Şu kadar var ki, öbür rivâyette Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm i’tikafta iken, gece vakti ziyaretine gelen Safiyye’yi uğurlamak üzere mescidin kapısına geldiği sırada iki kişi geçer. Resûlullah onları “Ağır olun!” diye çağırır.

Her iki rivâyetin aynı hâdiseye ait olması hâlinde, sadedinde olduğumuz rivâyet te'vil olunur ve: *“Geçenler iki idi, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm birisi ile konuştuğu için burada bir adam mevzubahis edilmiştir”* denilir.

Hadîsten çıkan hükümler için 103 numaralı hadîsin açıklamasına bakılmalıdır.

ONSEKİZİNCİ FASIL
MÜTEFERRİK HADİSLER

3445 ۱- عن أبي ذر رضي الله عنه قال: [قال لي رسول الله ﷺ: يَا بَادِرُ فَقُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَنَا فِدَاؤُكَ]. أخرجه أبو داود.

1. (3445)- Ebu Zerr radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana:

“Ey Ebu Zerr!” dedi. Ben:

“Ey Allah’ın Resûlü, buyurun! Emrinizdeyim, canım sana feda olsun!” diye cevap verdim.” [Ebu Dâvud, Edeb 162, (5226).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, bir büyüğe hürmeten “canım sana feda olsun”, “kurbanın olayım!” gibi tabirleri kullanmanın câiz olup olmadığı meselesine cevap teşkil etmekte ve câiz olduğuna delil olmaktadır. Rivâyette gözüküyor ise de, hadîs böyle bir soruya cevap sadedinde söylenmiş gibi. Ebu Bekr İbnu Ebî Âsım, cevaza delalet eden rivâyetleri göz önüne alarak şu hükme varır: “Kişi bu tabiri sultanına, büyüğüne, ilim sahiplerine, kardeşlerinden sevdiklerine kullanabilir, bunda bir mahzur yoktur. Hattâ, onu büyülemek ve muhabbet izhâr etmek maksadıyla yapınca sevab da kazanır. Bunu söylemek haram olsaydı, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bunu söyleyeni ondan men ederdi. Bunun Resûlullah’tan başkası için söylenmesi de câizdir, aksini bilmiyorum.”

3446 ۲- وعن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: لَا تُصَاحِبْ إِلَّا مُؤْمِنًا، وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيًّا]. أخرجه أبو داود والترمذی.

2. (3446)- Ebu Saîdi'l-Hudri radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Sadece mü’minle arkadaşlık et. Senin yemeğini muttaki olan yesin.” [Ebu Dâvud, Edeb 19, (4832); Tirmizi, Zühd 56, (2397).]

AÇIKLAMA:

Hadîste geçen “Sadece mü’minle arkadaşlık et!” sözü iki mânâya muhtemeldir:

1- Kâmil mü’minle arkadaşlık yap.

2- Kâfir ve münafıklarla arkadaşlık yapma, çünkü onlar kişinin diyanetine zarar verir. "Mü'min"den murad bütün mü'minler sınıfıdır.

Hadisin ikinci kısmı, yemeğimizden sadece muttakî olanların yemesini irşad buyurmaktadır.

Şu halde, bu hadiste arkadaşlık, mertebelere ayrılmış olmaktadır: "Mü'minden başkası arkadaş olamaz. Yani her mü'minle konuşmak, diğer beşerî münasebetler, ziyaretler, selamlaşmalar vs. câzdir. Ama evine davet edip yemek yedirecek kadar ileri seviyeye götürülecek bir arkadaşta ittikâ aranmalıdır. Bir başka deyişle muttakî olmayan fâsık, gevşek bir mü'minle arkadaşlık, yemeğe çağırılacak kadar ilerletilmemelidir."

Gerçekten de arkadaş vardır selamlaşılır; arkadaş vardır sokakta beraber gezilir; arkadaş vardır, çayhâneye oturulup çay içilir; arkadaş vardır, evde bile beraber oturulabilir; arkadaş vardır, zaman zaman evlerde müşterek yemek yenilir.

Bu arkadaşlık dereceleri daha da çoğaltılabilir. Dikkat edersek bu sayılan arkadaşlıkların samimiyet derecelerinin farklı olduğunu görürüz. Arkadaşımız çoktur ama pek azıyla evde yemek yeriz. Öyleyse evde birlikte yemek yemek arkadaşlığın ileri samimiyetteki derecesini gösterir. İşte hadis, bu derece ileri samimiyet kuracağımız kimseleri muttakîlerden seçin demiş olmaktadır.

۳- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يَخَالِلُ]. أخرجه أبو داود والترمذی.

3. (3447)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağını dikkat etsin." [Ebu Dâvud, Edeb 19, (4833); Tirmizî, Zühd 45, (2379).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, arkadaşlığın ehemmiyetine dikkat çekmektedir. O kadar ki arkadaşlar birbirine ciddi tesirlerde bulunabilmekte, "din"le ifade edilen itikad, âdet, sıret, ahlâk gibi hususlarda benzemeler husûle gelmektedir.

Bu sebeple hadisin devamında, sıkı dostluk kuracağımız kimsenin ahvâlini iyice bir tedkik ve teemmülden geçirip ondan sonra dostluğa girmemiz tavsiye buyrulmaktadır. Bir başka hadiste: "Müşriklerle beraber yaşamayın, onlarla cimada bulunmayın. Kim onlarla beraber yaşar veya cimada bulunursa onlardan olur" buyrulmuştur.

۴- وعن أبي الدرداء رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟ قَالُوا: بَلَى. قَالَ: إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ فَإِنَّ فَسَادَ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ الْحَالِقَةُ]. أخرجه أبو داود والترمذی وصححه.

زاد: «لَا أَقُولُ تَحْلِقُ الشَّعْرَ، وَلَكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ».

4. (3448)- Ebu'd-Derda radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Sizce oruç, namaz ve sadakanın derecesinden daha üstün olan şeyi haber vermeyeyim mi?”

“Evet (Ey Allah’ın resulü, söyleyin!)” dediler.

“İnsanların arasını düzeltmektir. Çünkü insanların arasındaki bozukluk (dini) kazır.” [Ebu Dâvud, Edeb 58, (4919); Tirmizî, Kıyamet 57, (2511).]

Tirmizî’de şu ziyade gelmiştir: “Ben saçı kazır demiyorum, velâkin dini kazır (diyorum).”

AÇIKLAMA:

1- Hadîste geçen *zâtu’l-beynle*, kalplerde bulunan ülfet, muhabbet gibi, insanları kaynaştıran hasletler anlaşılmıştır. Bu durumda *ıslah-ı zâtı’l-beyn* bu kaynaşma vâsıtalarını iyileştirme, güçlendirme mânâsına gelir. Ancak, aynı tabirle kalplerdeki düşmanlık, küsme, kırılma gibi hallerin de kastedilmiş olabileceği kabul edilmiştir. Bu durumda *ıslah-ı zâtı’l-beyn* kırgınlıkların giderilmesi, küslerin barıştırılması gibi mânâlara gelir. Her iki te’vil de sonuçta birleşir, çünkü muhabbet ve kaynaşmayı netice vermektedir.

2- Hadîs, insanlar arasındaki kırgınlığın küçümsenmemesine dikkat çeker, bunun *dini götüren* ve *kazıyıp atan* bir hal olduğunu belirtir. Çünkü kalpte kırgınlık, kin, husûmet yerleşti mi, kişi artık akıyla, sağ duyusuyla hareket edemez, onun birçok davranışlarında dinin yönlendirici, frenleyici rolü müessir olamaz. Bu menfi durumdan, Allâh korusun her çeşit kötülükler neşet eder, bu çeşit ferdlerin hayatında ne din, ne diyanet, ne de hamiyet-i diniyye kalır. Bu hale düşen insanlar, kendine düşman bildiği kimselere galebe çalmak için kâfirin bile yardımını talep edebilir, bu yardımı garantilemek için dîninden, dînî mukaddesâtından tâvizler verebilir, müşriklerle, din düşmanlarıyla işbirliği yapabilir. Şuurlu müslümanlar hadîsin bu irşadına uyarak, bir taraftan keskin bir ustura gibi dinin kazanmasında müessir olacak bu durumları düzeltmeyi mühim bir vazife bilirken, diğer taraftan da insanları bu çeşit durumlara itmemenin çok mühim olduğunu anlarlar. Bu hislerin doğmasına basiretsizce zemîn hazırlayanlar, kin sahibi insanların dinde merhametsizce işleyecekleri tahribatın sorumluluğuna iştirâk edebilecektir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu ciddi tehlikeye çarpıcı kelimeler kullanarak dikkat çekmektedir. *Tirmizî*’nin bir rivâyetinde, *Resûlullah*’ın: “Bu kazıyıcıdır” derken, “bu saçı kazıyor” demek istemiyorum, lâkin dini kazıyor demek istiyorum” demiş olduğu belirtilir.

Şu halde, bu meş’um neticeleri önleyici *ıslah* ve *barıştırma* çalışmaları; namaz, oruç, sadaka gibi ferdi ibâdetlerden çok daha üstün olacaktır. Sadedinde olduğumuz hadîs bu vak’aya parmak basmıştır. Bu, fevkalâde şümulü hayırlara menşe’ olan ıslah işinin ehemmiyetini tebârüz ettiren diğer bir husus, bu yolda yalan söylemeye bile fetva verilmiş olmasıdır. Evet, İslâm nazarında en merdûd

ve en meş'um bir şey ilân edilen kizb, insanlar arasını bulup barıştırmada teşvîz edilmiş, mubah addedilmiştir.

349-5 - وعن ابن عمر رضى الله عنهما قال: [خَطَبَنَا عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِالْجَابِيَةِ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قُتِّمْتُ فِيكُمْ كَقِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيْنَا. قَالَ: أَوْصِيكُمْ بِأَصْحَابِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَفْشُو الْكِذْبُ حَتَّى يَخْلِفَ الرَّجُلُ وَلَا يَسْتَحْلَفُ، وَيَشْهَدُ الشَّاهِدُ وَلَا يُشْتَشْهَدُ. أَلَا لَا يَخْلُونُ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ، عَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْفِرْقَةَ: فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ الْإِثْنَيْنِ أَبْعَدُ، مَنْ أَرَادَ بُحْبُوحَةَ الْجَنَّةِ فَلْيَلْزِمِ الْجَمَاعَةَ. مَنْ سَرَّهُ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتُهُ سَيِّئَتُهُ فَذَلِكُمْ الْمُؤْمِنُ]. أخرجه الترمذى وصححه.

5. (3449)- İbnu Ömer radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Hz. Ömer radiyallahu anh, el-Câbiye’de bize hitaben:

“Ey insanlar, dedi. Ben, (şu hutbeyi okumak üzere) aranızda kalkıyorum, tıpkı, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın da bizim aramızda kalktığı gibi. (O kalkıp) şöyle demişti: “Size Ashâbımı, sonra da onların peşinden gelecekleri [sonra da bunların peşinden gelecekleri] tavsiye ediyorum. Daha sonra (gelenler arasında) yalan, öylesine yayılacak ki, kişi, kendisinden yemin talep edilmediği halde yemin edecek, şahidliği istenmediği halde şahâdette bulunacak. Haberiniz olsun, bir erkek bir kadını baş başa kaldı mı onların üçüncüsü mutlaka şeytandır. Size cemaati tavsiye ederim. Ayrılıktan sakının. Zira şeytan, tek kalanla birlikte olur. İki kişiden uzak durur: Kim cennetin ortasını dilerse, cemaatten ayrılmasın. Kimi yaptığı hayır sevindirir ve kötülüğü de üzerse, işte o, mü’mindir.” [İbnu Mâce, Ahkâm 27, (2363); Tirmizî, Fiten 7, (2166).]

350-6 - وعن أبي موسى رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا مَرَّ أَحَدُكُمْ فِي مَجْلِسٍ أَوْ سُوقٍ وَفِي يَدِهِ نَبْلٌ فَلْيَأْخُذْ بِنِصَالِهَا لَا يَخْدِشُ بِهَا مُسْلِمًا. قَالَ أَبُو مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَاللَّهِ مَا مُتْنَا حَتَّى سَدَدْنَاَهَا بَعْضُنَا فِي وُجُوهِ بَعْضٍ]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

«التسديد» التصوب.

6. (3450)- Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Rasûlüllah aleyhisselâ-tü vesselâm buyurdular ki: “Sizden biri bir meclis veya bir çarşıdan geçerken elinde ok bulunduğu takdirde, okun demir kısmını tutsun, onunla bir müslümanı yaralamasın.” Ebu Musa radiyallâhu anh derdi ki: “Biz, valla-hi, onları ölmezden önce birbirimize yönelttik.” [Buhari, Fiten 7, Salât 67; Müslim, Birr 124, (2615); Ebu Dâvud, Cihâd 72, (2587).]

AÇIKLAMA:

Hadis, müslümanlar hususunda, Rasûlüllah aleyhisselâtü vesselâm'ın ne kadar müşfik ve merhametkâr olduğunu göstermektedir. Müslümanlar birbirlerini incitmekten, rahatsız etmekten, maddî-mânevî yaralara sebep olmaktan son derece kaçınmalıydılar.

Ebu Musa radiyallahu anh, Aleyhisselâtü vesselâm'dan sonra çıkan fitneye işaret ediyor: “Biz çarşı pazarda dolaşırken demir kısmının gaffletle değmesinden hâsıl olacak rahatsızlığa bile meydan vermememiz için uyarıldığımız okları, Rasûlüllah'ın vefatından sonra, birbirimizi öldürmek için kullandık, zehî gafflet!” demek istiyor, hayıflanıyor.

3451 ۷- وعن جابر رضى الله عنه قال: [تَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُتَعَاطَى السَّيْفُ مَسْئُولًا]. أخرجه أبو داود والترمذى.

«التعاطى» الأخذ والعطاء، والمراد عدم شهره بين الناس.

فَدَخَلَ عَلَيْنَا. فَقَالَ ﷺ: أَحْتَجُّنَا مِنْهُ. فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَيْسَ هُوَ أَعْمَى لَا يَبْصُرُنَا؟ فَقَالَ: أَعْمَى وَإِنْ أَنْتُمَا؟ أَلَسْتُمَا تُبْصِرَانِهِ. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه.

7. (3451)- Hz. Câbir radiyallâhu anh anlatıyor: “Rasulullah aleyhissalâ-tü vesselâm çıplak olarak kılıncı teati edilmesini yasakladı.” [Ebu Dâvud, Cihâd 73, (2588); Tirmizî, Fiten 5, (2164).]

MEHİR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

MEHRİN MİKTARI

İKİNCİ FASIL

MEHRİN AHKAMI

UMÛMÎ AÇIKLAMA

Mehir, sadak ve sevk, evlenme sırasında kadına verilmesi gereken bir bedeldir. Nikahın sahîh olmasının şartlarından biridir. Bu olmaksızın nikâh sahîh olmaz. Ancak bilahare kadın mehrinden vazgeçebilir. Zirâ mehir kadının şahsi malıdır, onu dilediği gibi tasarruf eder, kimse karışamaz, şöyle veya böyle tasarruf etmesi için kimse onu icbar edemez. Evlenilen kadın ehl-i kitap dahi olsa mehir hakkı aynen mevcuttur.

Mehrin nikâh için şart olması, Kur'an-ı Kerim'de yer almış olmasından ileri gelir. Âyet-i Kerîme:

وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُنَّ فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا
“Kadınlara mehirlerini cömertçe verin. Eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarsa onu âfiyetle yeyin” (Nisâ 4).

Mehrin âzamî miktarı husûsunda bir hudud yoktur. *Resulullah* devrinde, mehir olarak hurma bahçesinin bile verildiği olmuştur.

Asgarî miktarı hususunda ülemâ ihtilâf eder. *Hanefilere* göre en az on dirhem gümüş olmalıdır.

Mâlikîlere göre hâlis altından bir dinarın dörtte biri, hâlis gümüşten de üç dirhemdir veya bunların kıymetinde maldır.

İmam Şâfi'i, *Ahmed İbnu Hanbel*, *Sevrî*, *Dâvud-u Zâhirî*, *İbnu Ebi Leylâ*'ya göre, mehrin muayyen bir miktarı yoktur. Her mal olan şey az olsun çok olsun mehir olabilir. Bununla beraber *İmam Ahmed İbnu Hanbel*'e göre mehrin on dirhemden az olmaması müstehaptır, dörtyüz dirheme kadar olması mesnurdur, ziyade olmasında bir beis yoktur.

Nikâh akdi sırasında mehir miktarının tesbit edilmesi sünnettir. Akid zamanında mehir belirlenmemiş ise veya belirlenen miktar sahîh kabul edilmemiş ise buna *mehr-i misil* gerekir. Yani o devirde o bölge halkı, o emsal kadının nikâhında ne miktar mehir vermeyi örflerştirmiş ise o esas alınır. Buna *mehr-i misil* denir. Nikâh sırasında zikredilen mehre, *mehr-i müsemmâ* denir.

Mehr-i müsemmânın azami miktarına şer'an miktarı tayin olunmamış, iki tarafın mütâbakatına bırakılmıştır. Akid sırasında tesmiye edilen yani bilfiil zikre-

dilerek mütabakatla tesbit edilen meblağ ne kadar yüksek olursa olsun, onun kadına ödenmesi gerekir. Bu husus, âyet-i kerîme ile garanti altına alınmıştır: **وَإِنْ أَرَدْتُمْ** **اِسْتِئْذَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِطْعًا فَلاَ تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا** “Bir eş yerine başka bir eş almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile, ondan bir şey almayın...” (Nisa 20). Burada Rabbimiz Teâla Hazretleri boşanma halinde, kadına *mehr-i müsemmânın* bir yük altın bile olsa verilmesini emreder. Yük’ün sayısı, kilosu yoktur. Bu hususta Hz. Ömer’e itiraz eden kadının kıssası meşhurdur: Hz. Ömer *radıyallahu anh*, kadınlara verilen bu mehrin azami miktarını tesbit etmek niyetiyle, bir cuma hutbesinde: “Kadınlara mehr verirken aşırı gitmeyin...” deyince, cemaatten bir kadın atılarak: “Ey Ömer, senin buna hakkın yok. Zîrâ âyet-i kerime’de Cenab-ı Hak: “Birlisine bir yük altın da vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın...” buyurmuştur” der. Hz. Ömer kadına hak verir ve kararından rücu eder.

Yeri gelmişken şunu de belirtelim: Mehir, evlenme anında peşin verilebileceği gibi, önce borçlanılıp sonra da verilebilir. Veya bir kısmı önce verilir, bir kısmı borç olarak tesbit edilir, sonradan ödenir. Peşin ödenene *mehr-i muaccel* denir. Sonradan ödenene *mehr-i müeccel* denir. Sonraya kalanın müddeti yoktur. Koca, hayat boyu borçlu kalabilir. Bu esnada boşanma olursa, boşanma sırasında erkeğin mehir borcunu ödemesi gerekir. Ölmüş ise geride bıraktığı mal, vârisler arasında taksîm edilmezden önce, ondan mehir ödenir, geri kalan, taksime tabi tutulur.

Görüldüğü üzere, mehir müessesesi son derece ciddi bir müessesedir ve kadınların korunmasına, istikballerinin garanti edilmesine yöneliktir.

Bugün bu müessesenin işletilmemesinden hâsıl olan bir kısım ızdırapların günahı İslâmiyet’e yükletilemez. Aksamaların vebâli, müesseseyi işletmeyen, bu emre riâyet etmeyen cemiyete ve müslümanlara aittir. Bir de kadınlarımızın cehaleti bu meselede büyük rol oynamaktadır. Bu hususları bilip, evlenme sırasında açık ve net olarak medar-ı bahs edip gereğini yapması gerekir. Mehir gibi ağır, maddî bir yükün altına giren bir erkek karısını kolay kolay boşayamaz.

Çok mevzî ve aksak-topal bir vaziyette câri olan bu müessesenin, aslı ruhu-na uygun olarak ihyası, kadınlarımızın himayesi, boşanmaların azalması, İslâm’a yöneltilen iftiraların yersiz olduğunun fiilen gösterilmesi için gereklidir.

و به نستعين

BİRİNCİ FASIL
MEHRİN MİKTARI

3452 ۱- عن سهل بن سعد رضی اللہ عنہ قال: [جاءت امرأة إلى رسول
اللہ ﷺ فقالت: يا رسول الله؟ جئت أهب نفسي لك. فنظر إليها فصعد
النظر فيها وصوبه وطأ رأسه. فلما رأته لم يقض فيها شيئاً جلست.
فقام رجل فقال: يا رسول الله إن لم يكن لك بها حاجة فزوجيها، فقال:
فهل عندك من شيء؟ فقال: لا؛ واللہ يا رسول اللہ. فقال: أذهب إلى أهلِكَ
فانظر هل تجد شيئاً فذهب. ثم رجع فقال: لا؛ واللہ يا رسول اللہ؟ ما
وجدت شيئاً. فقال: انظر ولو خاتماً من حديد. فذهب ثم رجع فقال: لا
واللہ يا رسول اللہ، ولا خاتماً من حديد. ولكن هذا إزارى. قال سهل: ماله
رداء، فلها نصفه فقال ﷺ: ما تصنع بإزارك إن ليستة لم يكن عليها منه
شيء، وإن ليستة لم يكن عليك منه شيء. فجلس الرجل حتى إذا طال
مجلسه قام فراه رسول اللہ ﷺ مولياً فأمر به فدعى فقال: ماذا معك من
القرآن؟ قال: معي سورة كذا وكذا، عددها. فقال: تقرؤون عن ظهر قلبك؟
قال: نعم. قال: أذهب، فقد ملكتها].

وفي رواية: «ألكحكها بما معك من القرآن». أخرجه الستة.

1. (3452)- Sehl İbnü Sa'd radyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir kadın gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedi. Sana nefsimi bağışlamaya geldim."

Aleyhissalâtu vesselâm kadına şöyle bir nazar edip sonra tepeden turnağa gözden geçirdi, bir de sâbit baktı ve sonunda (hiçbir şey söylemeden) başını yere eğdi.

Kadın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, hakkında hiç bir hükme varmadığını görünce oturdu. Derken bir adam doğrulup:

"Ey Allah'ın Resûlü! sizin ona ihtiyacınız yoksa onu bana nikahlayın!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Yanında (buna mehir olarak verecek) bir şeyler var mı?" diye sordu. Adam:

"Vallahi yok ey Allah'ın Resûlü!" deyince:

"Ailene git, bir şeyler bulabilecek misin bir bak!" dedi. Adam gitti ve az sonra geri geldi:

"Hayır, vallahi ey Allah'ın Resûlü hiç bir şey bulamadım!" dedi. Resûlullah tekrar:

"İyi bak, demirden bir yüzük de mi yok?" buyurdu. Adam tekrar gidip yine geri geldi ve:

"Hayır! Vallahi ya Resûlullah, demirden bir yüzük bile yok! Ancak işte şu îzârım⁽²⁸⁾ var, yarısı onun olsun" dedi. Sehl der ki: "Adamın ridası yoktu" Aleyhissalâtu vesselâm:

"İzârın ne işe yarar? Onu sen giyecek olsan onun üzerinde bir şey olmayacak, şayet o giyecek olsa senin üzerinde bir şey kalmayacak!" buyurdular. Bunun üzerine adam oturdu. Epey bir müddet oturduktan sonra, kalktı.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onun döndüğünü görünce, geri çağırılmasını söyledi. Adamı çağırıldılar.

"Kur'an'dan ne biliyorsun (hangi sûreler ezberinde?)" diye sordu. Adam:

"Şu şu sûreleri biliyorum!" diye bildiklerini saydı.

"Yani sen bunları ezbere okuyor musun?" diye tekrar sordu. Adam:

"Evet!" deyince, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Haydi git, ben kadını sana temlik ettim" buyurdu."

Bir rivâyette: "Kur'an'dan bildiklerin(i öğretmen) mukabilinde onu sana nikâhladım" buyurdu." [Buhârî, Nikâh 6, 32, 35, 37, 40, 44, 50, 51, Ve-kâle 9, Fedâilu'l-Kur'an 21, 22, Libas 49; Müslim, Nikâh 76, (1425); Muvatta, Nikâh 8, (2, 526); Ebu Dâvud, Nikâh 31, (2111); Tirmizî, Nikâh 22, (1114); Nesâî, Nikâh 62, (6, 113).]

(28) İzâr belden aşağıyı örten giyecek (peştamal); rida ise omuz-bel arasını örten giyecek.

۲- وفى رواية لأبى داود عن أبى هريرة رضى الله عنه: [قُمْ فَعَلَّمَهَا عَشْرِينَ آيَةً وَهِيَ أَمْرُكَ].

2. (3453)- Ebu Dâvud da kaydedilen bir *Ebu Hüreyre* rivâyetinde: “*Kalk buna yirmi âyet öğret, o senin hanımıdır*” denmiştir.

۳- وفى أخرى له عن جابر رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: مَنْ أُعْطِيَ فِي صَدَاقِ امْرَأَتِهِ مِْلَةً كَفَّهُ سَوِيْقًا أَوْ ثَمْرًا فَقَدْ اسْتَحْلَلَّ].

3. (3454)- Yine Ebu Dâvud'un *Câbir*'den yaptığı bir diğer rivâyette: “*Resûlullah: “Kim mehir olarak bir avuç kavud veya hurma verirse kadını kendine helâl kılmiş olur”* buyurmuştur.

۴- وعن عبد الله بن عامر عن أبيه. [أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي فِزَارَةَ تَزَوَّجَتْ عَلَى نَعْلَيْنِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَرْضَيْتِ مِنْ نَفْسِكَ وَمَالِكَ بِنَعْلَيْنِ؟ قَالَتْ نَعَمْ. فَأَجَازَهُ النَّبِيُّ ﷺ]. أخرجه الترمذى وصححه.

4. (3455)- Abdullah İbnu Âmir babasından naklediyor: “*Benî Fezâre'den bir kadın bir çift ayakkabı mehir mukabilinde evlendi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Nefsin ve malın için bir çift ayakkabıya razı mısınız?” diye sordu. Kadın: “Evet!” dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu evliliğe müsaade etti.*” [Ebu Dâvud, Nikâh 30-31, (2110, 2112); Tirmizî, Nikâh 21, (1113).]

AÇIKLAMA:

1- Burada, nefsin *Resûlullah*'a bağışlayan bir kadın ve bu vesile ile teselsül eden bir kısım gelişmeler mevzubahistir. Bu hâdise *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın hayatında tek değildir, birkaç kere vukua gelmiştir. Hatta âyet-i kerîme bu meseleye sarîh olarak temas eder: *وَأَمْرًا مُؤْمِنَةً إِنْ زَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ* “...Nefsin peygambere (mehirsiz) hibe eden mü'min kadın...” (Ahzâb 50).

Vak'anın teaddüdünden olacak, nefsin hibe eden kadının ismi muhtelifdir. Kimisi zayıf, kimisi sahîh muhtelif rivâyetler, şu kadınların nefislerini *Resûlullah*'a hibe ettiklerini belirtir: *Havle Bintu Hakîm* veya *Ümmü Şerîk*, *Fatuma Bintu Süreyh*, *Leyla Bintu'l-Hatîm*, *Zeyneb Bintu Huzeyme*, *Meymune Bintu'l-Hâris*. *İbnu Abbâs radıyallahu anh*, *Resulullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın (mubah olmalarına rağmen) nefsin hibe edenlerden hiçbiri ile evlenmediğini belirtmiştir.

2- Hadîste geçen *sana temlik ettim* tabirinin “*sana mehirsiz olarak nikahladım*” mânâsında anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü İslâm'da hür kimsenin kö-

leleştirilmesi diye bir şey mevcut değildir.

3- *Tepeden-urnağa baktı* tabirinin Arapça aslımı *Kurtubî* “Yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya birkaç sefer (teemmül ederek, tedkik ederek) baktı” diye anlar.

4- Vak’anın sadedinde olduğumuz veçhinde, *Resûlullah*’ın en sonda başını önüne eğip sükût buyurduğunu ifâde eder. Ancak, bir başka veçhinde: “*Benim kadına ihtiyacım yok!*” dediği belirtilir. *İbnu Hacer*, iki rivâyeti şöyle te’vil eder: “Öyle anlaşılıyor ki, *Resûlullah* önce sükût buyurarak ihtiyacı olmadığını ifâde etti. Kadın talebini tekrarlayınca bizzat sözle tasrîh etmek zorunda kaldı.”

Resûlullah’ın sükûtu bir başka edebittir. Çünkü kadının yüzüne karşı menfi cevap vermek istememiş; ancak kadın ümîdle ısrar edince mecbur kalmıştır. Vahiy beklemek üzere veya vereceği uygun cevabı hazırlamak üzere cevabı geciktirmiş olabileceği de söylenmiştir.

5- Kadına müşteri çıkan zâtın, Ensârdan biri olduğu belirtilmiş, ancak ismi tasrîh edilmemiştir. Bu zâtın, vücudunu belden aşağı örten bir *izârdan* başka bir giyeceği olmadığı anlaşılıyor. Burada şunu belirtelim ki, kıssa sahibi zâtın fakirliğini ve bu meyanda bir ridâsının dahi yokluğunu ifâde için, râvi: *Sehl radiyalahu anh*’ın açıklayıcı mahiyetteki مَالُهُ رِدَاءٌ “onun ridası da yoktu” cümlesi kıssa sahibinin sözlerinin arasına girince, مَالُهُ رِدَاءٌ dan sonraki kelâm Sa’d’a mal edilerek, ifâdeye şöyle bir mâna verilmiştir:

“Bir ridası yoktu ki onu da kadına vererek üzerindeki yarisini ona vermiş olsun.” *İbnu Hacer*, müteahhir ülemâdan bir kısmının mâna sahîh de olsa, bu hatalı esasa dayandıklarını belirtir.

Şu halde, yanında değil, evinde de bir demir yüzük veya benzeri bir şey bulamayan *Ensârî*, tek varlığı olan *izârını* göstermiş ve onun yarisini vermeyi teklif etmiş oluyor. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*: “Bunu kendin kullanıyorsun, kadına verecek olsan çırılçıplak kalacaksın, öyleyse *izârını* mevzubahis etme” mânasında irşadda bulunuyor. *İbnu Hacer*, buradaki nefiyden maksad kemâldir, öyleyse “*izârını* ikiye bölünce ne sen tam bir tesettür sağlayabilirsin ne de kadın, şu halde *izârını* bölme” mânasında bir te’vilde bulunur ve hadîsin bir veçhinin bu te’vili te’yid ettiğini belirtir: Adam: “*Vallahi şu izârımdan başka bir şey bulamadım. Bunu kadınla kendi aramda taksim edeyim*” dedi. *Resûlullah*: “*Elbisende senin ihtiyacını taşan bir fazlalık yok*” dedi. Keza bir başka rivayette: “...*Lâkin şu ridamı bölüp yarisini kadına verebilirim, geri yarisini bana kalır*” demiştir. Sonuçta Kur’an’dan öğretebileceği birkaç sûre üzerine anlaşıyor.

Yani bu hadîste *Resûlullah* birkaç sûre öğretilme işini, kadına verilecek olan mehir olarak takdîr ediyor. Bu sûreler kaç tanedir, hangileridir? gibi sorulara çok kesin olmayan değişik ve farklı cevaplar rivâyetlerimizde gelmiştir:

★ Bir rivâyette: “Resûlullah bir kadınla erkeği, Kur'an'dan kadına iki sûre öğretmesi şartıyla evlendirdi” denir.

★ Bir rivâyette adamın, Bakara veya onu tâkib eden sûreyi bildiğini söylediği tasrih edilmiştir.

★ Bir başka rivâyette, sûretü'l-Bakara ve suretü'l-Mufassal'ı bildiği belirtilir.

★ Bir başka rivâyette, “Resûlullah, Ashabından yanında hiçbir şeyi olmayan bir erkeği Bakara sûresini öğretmek şartıyla evlendirdi” denir.

★ Bir başka rivâyette, mehir olarak mufassal sûrelerden birini öğretme şartıyla evlendirdiği;

★ Bir başka rivâyette “kadına yirmi âyet öğret, o, artık karın olsun” dediği;

★ Bir başka rivâyette: “Onu sana, dört veya beş sûre öğretmen şartıyla nikâhhyorum” buyurduğu;

★ Bir başka rivâyette: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (bir erkeği), kadına Kur'an'dan bir sûre öğretmesi kaydıyla evlendirdi” dediği;

★ Bir rivâyette adam, Resûlullah'ın: “Kur'an'dan bir şey biliyor musun?” sualine: “İnnâ a'taynâ kelkevser” cevabını verdiği, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, “bunu ona mehir yap!” ferman ettiği belirtilmiştir.

İbnu Hacer bu çeşitten çeşitli rivayetleri kaydettikten sonra bu farklılıkları iki ihtimal üzere cem eder:

★ Râviler hâdise ile ilgili farklı yönleri zaptetmiş olabilir. Biri diğzerinin zaptetmediğini zaptetmiştir.

★ Hâdise bir değil, müteaddiddir.

Buna bir üçüncü ihtimâl olarak: Hem hâdisenin müteaddid olması, hem de her birinin farklı şekillerde rivâyet edilmiş olması da söylenebilir.

6- Hadîsten ülemâ pek çok hüküm çıkarmıştır. Buhârî bu maksadla hadîsi vekâlet, Kur'an'ın faziletleri, nikâh, libâs, tevhid gibi bölümlerde farklı bablarda tekrar etmiştir. Biz mehirle ilgili bazılarını dikkat çekeceğiz:

★ Nikâh için mehir şarttır fakat asgarî bir sınırı yoktur. Şartlara göre, Kur'an'dan İnnâ a'taynâ sûresinin öğretilmesi bile, yerine göre mehir olarak takdir edilebilmektedir. Nitekim, bahsin umûmî açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, başta Şâfi'î ve Ahmed İbnu Hanbel olmak üzere birçok fakih bu hükmü esas almıştır. İmamlar arasında bu mesele üzerine geçen münâkaşa ve delillerine girmeyeceğiz. Ancak şunu bir kere daha belirtmek isteriz: Nikâh için mehir şart olduğunda, câriye dışında, mehirsiz kadına temasın haram olduğunda İslâm ülemâsı icma etmiştir. Peşin verecek bir şey olmasa bile, akid sırasında muahharan

ödenecek olan meblağ zikredilmelidir. Bu ihmal edilirse, *mîhr-i misil* var kabul edilir.

★ Sadece *Resûlullah*'a mahsus olmak üzere hibe kelimesiyle nikâhın cevazı. Bu, ümmetten bir başkası için câiz görülmemiştir.

★ İmam, kimsesi olmayan kadını, kendi rızası olunca evlendirebilir. Bu yetkinin de sadece *Resûlullah*'a ait olduğunu söyleyen âlim de vardır. Ancak esas olan, belirtilen husustur.

★ Evlenmek istenen kadının mehâsinini teemmül etmeye cevaz var. Bu teemmül, kadına hakiki talepten önce veya evlenmeye kesin karar vermezden önce de olabilir, câizdir. Zira *Resûlullah* birkaç kere, tepeden turnağa kadını nazardan geçirmiştir.

★ Hibe, kabulle gerçekleşir. Rivayette kadın nefsinin hibe etmiş ise de, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* "kabul ettim" demediği için kadın *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in zevcesi olmamıştır.

★ Herhangi bir evlenme talebini, karşı taraf reddedince, bir başka talep câizdir.

★ Nikâh için akid sırasında mehir miktarının belirtilmesi evlâdır, ihtilâfî önlere, kadının menfaati daha iyi korunmuş olur. Çünkü kadın, gerdekten önce ayrılacak olursa *mehr-i müsemânın* yarısına hak kazanır.

★ Mehir borcunun geciktirilmeden ödenmesi müstehabtır.

★ Hadîs, yemîn teklif edilmeden te'kiden yemîn edilmesinin câiz olduğunu gösterir, ancak ülemâ zaruret yoksa "mekruh"tur der.

★ Mehir için kıymeti bulunan bir şey ileri sürülmelidir. Kıymetsiz bir şeyin mehir olamayacağına, böyle bir şeyle nikâhın haram olduğunda icma edilmiştir. *Müslim*'in bir rivâyetinde Hz. *Câbir*: "Resûlullah zamanında, bir avuç "hurma" veya unla nikâhı helâl addederdik. Bu hal, Hz. *Ömer*'in yasaklamasına kadar devam etti" der. *Beyhakî*, Hz. *Ömer*'in miktara bağlı bir yasak koymadığını, mehrin ta'ciliyle ilgili bir yasak koyduğunu, asloğanın Hz. *Câbir*'in söylediği önceki durum olduğunu belirtir.

★ Cumhur bu rivâyete dayanarak: "Demir yüzük ve ona muâdil değerdeki eşya ile nikâh câizdir" demiştir. Bazı âlimler demirden yüzük tabirinin mehir miktarında azlığı ifade için mübâlağa maksadıyla kullanıldığını söylemiştir.

★ Bazı âlimler, bu hadîste peşin verilmesi gereken mehrin mevzubahis olabilme ihtimali üzerinde durmuştur. Yani, gerdekten önce mutlaka peşin bir şeyler verilmeli, mehir kılınmalıdır demiştir.

Bazıları: "Bu miktar, mezkûr şahsa aittir, başkası için câiz olmaz" demiştir. Ancak, "hadîslerde gelen hükmün hususiyet arzettiğini söylemek delile tâbidir, delil yoksa hükmün âmm olması esastır, burada öyle bir delil yoktur" diye itiraz edilmiştir.

★ Bazıları, “demir yüzük kullanılması câizdir” demiştir.

★ Bazıları: “Mehrin ta’cili vacibtir, te’hiri câiz olsaydı, Resûlullah mehir olarak tesbit edilecek miktarı bilahare ödemeye muktedir olup olmadığını sorardı” demiştir. Buna cevaben: “Resûlullah evlâ olana işaret etmek istemiş olabilir, vacibi tahrir değil” denmiştir.

★ Kişinin mülkiyetinde bulunan bir şeyi mehir olarak vermesi, onu mülkiyetinden çıkarır. Mesela: Cariyesini mehir olarak verse, artık onunla cinsî münâsebet haram olur. Cariyeyi, yeni sâhibinin izni olmadan istihdam da edemez.

★ Bazıları bu hadisten şu hükmü çıkarmıştır: “Bir kimse birisine: “Filanca kadını bana nikâhla” dese, o da: “Onu sana şu miktar mehirle nikâhladım” dese, nikâh akdinin sıhhati için bu yeterlidir; zevc’in kabul ettim demesine gerek yoktur.” Hanefilerden Ebu Bekr er-Râzi bu görüştedir, Şâfi’ilerden Râfi’î bunu zikretmiştir. Bu görüş, bazı itirazlar getirmiştir.

★ Bazı âlimler nikâh ve tezvîc kelimeleri kullanmadan, bu mânâyı delalet eden başka kelimelerle de nikâh akdinin yapılabileceğine hükmetmiştir, yeter ki nikâh kâsına delâlet eden temlik, hibe, sadaka, bey’ gibi bir kelimeye mehrin zikri mukarenet etsin. Bu görüş sahipleri icâre, âriyet ve vasiyet lafızlarının kullanılmasını nikâh için yeterli bulmazlar. İhlâl (helâl kılma), ibâhe (mübah kılma) kelimelerinde ihtilâf edilmiştir. Hanefiler nikâh kâsı ile ebedîliğe delalet eden her lafzın yeterli olacağını söyler. Bunu, sadedinde olduğumuz hadîsin **مَلَكَهَا** “onu sana temlik ettim” lafzından çıkarırlar. İhtilâf, hadîsin başka veçhinde **زَوَّجْتُهَا** “onu sana zevce kıldım” şeklinde gelmiş olmasından ileri gelmiştir. Bu hususta bazı ihtilâflar olmuştur.

★ Bir kimsenin kıymetçe kendisinden çok üstün olanla evlenme arzusu izhâr etmesi kınama sebebi olamaz.

★ Nikâhı kıyılan kadının sükûtu te’yid sayılır. Yeter ki onu, konuşmaktan korku veya hayâ veya benzeri bir şey men etmemiş olsun.

★ Kufüvlük (denklik) hür olmakta, dinde, nesebe aranır, malda değil; zira hadîste adamın hiç bir şeyi olmadığı halde, kadın razı oldu.

★ İhtiyaç sahibi, ihtiyacını talepte ısrarlı olmamalı, rıfk ve teenniden ayrıl-mamalıdır.

★ Fakir kişi, mehir bulabildi ise, diğer vecibeleri yerine getirip getiremeyeceği araştırılmadan evlendirilebilir, yeter ki hâli bilinsin ve beğenilen birisi olsun. Nitekim, hâdiste sâdece mehir üzerinde durulmuştur.

★ “Şâhid olmasa da nikâh sahîh olur” diyen olmuşsa da, bu hâdisenin ce-maat huzurunda olduğu belirtilmiştir. İbnu Habîb: “Bu hadîs **لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ وَشَاهِدَيْنِ عَدْلٍ** “Veli ve âdil iki şâhid olmadıkça nikâh sahîh olmaz” hadîsi ile mensuhtur” demiştir.

★ Veli olmasa da nikâh sahîh olur diyen olmuş ise de; ona da: Kadının hu-

susi velisi olmaması mümkün, ancak “Sultan, velisi olmayanın velisidir” hadisi mücibince, *Resulullah* kadının velisi sayılacağından bu da reddedilmiştir.

★ İmam raiyyetinin meselelerine ilgi göstermelidir, en hayırlıya irşadda bulunmalıdır.

★ Mehirde karşılıklı rıza ve mutabakat esastır.

★ Kadın evlenme teklifi yapabilir.

3456 5- وعن أنس رضي الله عنه قال: [تَزَوَّجَ أَبُو طَلْحَةَ أُمَّ سُلَيْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَكَانَ صَدَاقَ مَا بَيْنَهُمَا الْإِسْلَامَ. أَسْلَمَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ قَبْلَ أَبِي طَلْحَةَ فَحَطَبَهَا فَقَالَتْ: إِنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ فَإِنْ أَسْلَمْتَ نَكَحْتُكَ. فَأَسْلَمَ. فَكَانَ صَدَاقَ مَا بَيْنَهُمَا الْإِسْلَامَ]. أخرجه النسائي.

5. (3456)- Hz. *Enes radiyallahu anh* buyurdular ki: “*Ebu Talha, Ümmü Süleym radiyallahu anh*’la evlendi. Aralarındaki mehir müslüman olma idi. *Ümmü Süleym, Ebu Talha*’dan önce müslüman olmuştu. *Ebu Talha, Ümmü Süleym*’i istetince, *Ümmü Süleym*: “*Ben müslüman oldum, sen de müslüman olursan evlenirim*” dedi. Bunun üzerine o da müslüman oldu. *Ümmü Süleym*’in mehir olarak istediği şey müslüman olması idi.” [Nesâî, Nikâh 63, (2, 114).]

3457 6- وعن أبي العجفاء السلمي قال: [حَطَبَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ فَقَالَ: أَلَا تَعَالَوْا فِي صَدَقَاتِ النِّسَاءِ. فَإِنَّ ذَلِكَ لَوْ كَانَ مَكْرَمَةً فِي الدُّنْيَا وَتَقْوَى عِنْدَ اللَّهِ فِي الْآخِرَةِ كَانَ أَوْلَاكُمْ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. مَا أَصْدَقَ أَمْرًا مِنْ نِسَائِهِ وَلَا أَصْدَقَتْ أَمْرًا مِنْ بَنَاتِهِ أَكْثَرَ مِنْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أُوقِيَةً]. أخرجه أصحاب السنن.

6. (3457)- *Ebu l-Acfâ es-Sülemî* anlatıyor: “Bir gün, Hz. *Ömer radiyallahu anh*, cuma hutbesi verdi ve hutbede şöyle söyledi: “Sakin, kadınların mehirlerini artırmayın, zira bu, eğer dünya için bir şeref, âhiret için de bir takva olsaydı buna en çok *Resulullah lâıyk* idi. Halbuki O, kadınlarından veya kızlarından hiç birine oniki okiyyeden fazla mehir takdir etmemiştir.” [Ebu Dâvud, Nikâh 29, (2106); Tirmizî, Nikâh 22, (1114); Nesâî, Nikâh 66, (6, 117, 118); İbnu Mâce, Nikâh 17, (1887).]

3458 7- وعن عائشة رضي الله عنها، [وسئلت كم كان صداق رسول الله ﷺ لأزواجه؟ قالت: اثنتي عشرة أوقية ونشأ، أتدري ما النشأ؟ قلت: لا. قالت:

نِصْفُ أُوقِيَّةٍ، فَذَلِكَ خَمْسُمِائَةَ دِرْهَمٍ]. أخرجہ مسلم وأبو داود والنسائي.

7. (3458)- Hz. Aîşe radiyallahu anhâ'ya: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'in hanımlarına verdiği mehir ne idi?" diye sorulmuştu şu cevabı verdi:

"Oniki okiyye ve bir neşş idi. Neşş nedir biliyor musunuz? Yarım okiyyedir. Bunun tamamı beşyüz dirhem eder." [Müslim, Nikâh 78 (1426); Ebu Davud, Nikâh 29, (2105); Nesâî, Nikâh 66, (6, 116, 117).]

8- وعن أنس رضي الله عنه. [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَعْتَقَ صَفِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَجَعَلَ عَتَقَهَا صَدَاقَهَا]. أخرجہ الخمسة.

8. (3459)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, Safiyye radiyallahu anhâ'ya azad etti ve onun azadlığını mehri yaptı." [Buhârî, Nikâh 68, Büyû 108, Cihad 74; Müslim, Nikâh 78, (1365); Ebû Davud, Nikâh 6, (2054); Tirmizî, Nikâh 23, (1115); Nesâî, Nikâh 64, (6, 114).]

9- وعن رضي الله عنه قال: [لَمَّا قَدِمَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخَى النَّبِيِّ ﷺ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيِّ، وَعِنْدَ الْأَنْصَارِيِّ امْرَأَتَانِ فَعَرَضَ عَلَيْهِ أَنْ يُنَاصِفَهُ أَهْلَهُ وَمَالَهُ. فَقَالَ لَهُ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ، ذُلُونِي عَلَى السُّوقِ. فَأَتَى السُّوقَ فَرَبِحَ شَيْئًا مِنْ أَقِطٍ وَسَمْنٍ. فَرَأَهُ النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ أَيَّامٍ وَعَلَيْهِ وَضْرٌ مِنْ صُفْرَةٍ. فَقَالَ مَهَيْمٌ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ؟ قَالَ: تَزَوَّجْتُ أَنْصَارِيَّةً. قَالَ: فَمَا سُمِّتَ إِلَيْهَا؟ قَالَ: وَزَنَ نَوَاةً مِنْ ذَهَبٍ. قَالَ: أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ]. أخرجہ الستة.

وزاد في رواية: بعد قوله «مَنْ ذَهَبٍ قَالَ: فَبَارَكَ اللَّهُ لَكَ».

«الْوَضْرُ» هنا: أثر من حُلُوفٍ أُوطِيبَ.

«وَمَهَيْمٌ» كلمة بيمانية بمعنى ما أمرك وما شأنك.

«وَالنَّوَاةُ» اسم لما وزنته خمسة دراهم كما سماوا الأربعين أوقية والعشرين نشأ.

9. (3460)- Yine Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Avf radiyallahu anh Medîne'ye gelince Resulullah aleyhissalâtu vesselâm onu Sa'd İbnu Rebî el-Ensârî ile kardeşledi. el-Ensârî (zengin birisiydi ve) iki hanımı var-

dı. *Abdurrahmân'a malını ve ehlini yarı yarıya paylaşmayı teklif etti. Abdurrahmân:*

“Allah malını ve ehlini sana mübârek kılsın. Bana pazarı göster kâfi!” dedi. Pazara geldiler. O gün keş ve yağ alıp satmaktan bir miktar kazanç elde etti. Bir müddet sonra, Resulullah aleyhissalâtu vesselâm, onunla karşılaşıncaya, üzerinde sürünme maddesinin izlerini gördü. ve:

“Hayırdır! Neler oldu Ey Abdurrahmân?” diye sordu.

“Ensârî bir kadınla evlendim!” dedi. Resulullah:

“İyi de kadına mehir olarak ne verdin?” buyurdu. Abdurrahmân:

“Bir nevât (beş dirhem) altın!” deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:

“Bir de ziyafet ver, bir tek koyunla da olsa!” ferman etti. [Buhârî, Nikâh 7, 49, 54, 56, 68, Büyü 1, Kefâlet 2, Edeb 67, Da'avât 53, Menâkibu'l-Ensâr 3, 50; Müslim, Nikâh 79, (1427); Muvatta, Nikâh 47, (2, 545); Tirmizî, Nikâh 10, (1094), Birr 22, (1934); Ebu Dâvud, Nikâh 30, (2109); Nesâî, Nikâh 67, (6, 119, 120).]

Bir rivâyette “...altın” kelimesinden sonra “Allah sana mübarek kılsın” ziyâdesi vardır.

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'ın teşkilatçılığını, Ashab'ın İslâm için, din kardeşleri için fedâkârlıkta ne derecelere ulaştıklarını görmede fevkalâde ehemmiyeti olan bir rivâyettir.

2- Hadîsin burada kaydedilmeyen vecihlerinde bâzı kıymetli ziyâdeler var. Mesela Buhârî'nin bir rivâyetinde Sa'd İbnu Rebî, Abdurrahman İbnu Avf radiyallahu anhümâ'ya şöyle der: “Ben Ensâr'ın en zenginiyim. Malımı ikiye böleyim. Ayrıca iki tane de hanımım var. Bak, bunlardan hangisi hoşuna giderse onu bana söyle, boşayayım, iddeti (bekleme müddeti) sona erince onunla evlen.”

Rivâyette görüldüğü üzere, ticârî ruha sâhip olan Abdurrahman radiyallahu anh, ondan sadece alış-veriş merkezini, çarşığı sorar. Kendisine Kaynuka Çarşısı gösterilir. Orada yağ, peynir alış-verişiyle para artırır ve kısa bir müddet sonra mehir olarak verecek kadar para biriktirerek Medîneli bir kadınla evlenir.

3- Mehir kelimesi sevk olarak ifâde edilmiştir. En-Nihâye'de Arapların, câhiliye devrinde mehir olarak, kadına deve göndermeleri sebebiyle mehre sevk (gönderme) dendiğini, zaman içinde, bu maksadla verilen her şeye sevk dendiğini açıklar. Böylece kelime mehrin müterâdifi olur, sadak gibi.

Bu hadîs Abdurrahman'ın mehir olarak bir nevât altın verdiğini ifâde ediyor. Nevât, beş dirhem ağırlığında bir miktarın adıdır, bir birimdir. Nitekim kırk dirhem ağırlığa okiyye, yirmi dirhem ağırlığa da neşş denir. Şu halde nevât, neşş, okiyye birer ağırlık birimi olmaktadır.

۱۰- وعن أم حبيبة رضی اللہ عنہا. [أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ عُنْدِ اللّٰهِ بْنِ جَحْشٍ، فَمَاتَ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ فَرَوَّجَهَا النَّجَاشِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى النَّبِيُّ ﷺ وَأَمَّهَرَهَا عَنْهُ أَرْبَعَةُ آلَافٍ دِرْهَمٍ. وَبَعَثَ بِهَا إِلَيْهِ مَعَ شَرْحِبِيلَ بْنِ حَسَنَةَ وَكُتِبَ بِذَلِكَ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَبِلَ]. أخرجه أبو داود والنسائي.

10. (3461)- Ümmü Habîbe radiyallahu anhâ'nın anlattığına göre, Ubeydullah İbnu Cahş'ın nikâhı altında idi. Ubeydullah Habeşistan'da vefat etti. Necâsi rahimehullah, onu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a nikâhladı. Ve Resûlullah'a bedel, Ümmü Habîbe'ye dörtbin dirhem mehir verdi. Sonra onu, Aleyhissalâtu vesselâm'a Şurabbîl İbnu Hasene ile birlikte gönderdi ve (mehir miktarını) Resûlullah'a mektupla bildirdi. Resulullah aynen kabul etti." [Ebu Dâvud, Nikâh 29, (2107, 2108).]

AÇIKLAMA:

1- Ümmü Habîbe radiyallahu anhâ, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevce-i pâklerinden biridir. O sıralarda Mekkelilerin şefi durumundaki Ebu Süfyân'ın kızıdır. Resûlullah'ın bununla evlenmesi, Mekke ile Medîne arasının yumuşamasını sağlamıştır. Hatta bir ara Ebu Süfyân, Medîne'ye kadar gelip, adamlarınca ihlâl edilen Hudeybiye Sulhü'nün yenilenmesine çalışmıştır. Medîne'ye gelince kızının yanına inmiştir. Müşrik olduğu için, kızının itibar etmemiş olması ayrı mesele...

2- Necâsi isim değil, üvandır. Bizde hâkan, padişah, hân kelimeleri lider için kullanıldığı gibi, Habeş dilinde de Necâsi kelimesi kullanılmıştır. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la irtibatı olan Necâsi'nin adı Eshame'dir, müslüman olmuştur. Bazı âlimler sahâbî kabul ederse de muhadram olması esahhtır, zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la sohbeti olmamıştır. Ancak, Habeşistan'a göçen müslümanlara verdiği himaye sebebiyle İslâm'a hizmeti büyük olmuştur, ceza-hullahu hayran kesîra.

3- Hattâbî der ki: "Necâsi, onu Resûlullah'a nikâhladı" demek, Necâsi mehirini ödedi demektir. Nikâh akdi'nin Necâsi'ye nisbeti, mehir'in onun tarafından verilmesinden dolayıdır. Siyer yazarlar, bu nikâhu kıyan kimsenin Halid İbnu Sa'îd İbni'l-Âs olduğunu belirtir. Bu zat, o sırada müşrik olan Ebu Süfyân'ın amcasının oğlunun oğludur. Nikâhı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm adına kabûl eden de Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî'dir. Zira, Resûlullah bu maksadla onu tevkîl etmiş idi."

Resûlullah'ın Ümmü Habîbe ile nikâhlanma zamanı ve yeri biraz ihtilâflı-

dır. Umumiyetle Habeşistan'da altıncı hicrî senede nikahlandığı kabul edilir. Rivayete göre *Aleyhissalâtu vesselâm*, *Amr İbnu Umeyye'd-Damrî*'yi *Necâşi*'ye göndermiş, *Ümmü Habîbe*'yi kendisi için istemesini, dört yüz dinar mehir ile nikâhını kendi üzerine kıyıvermesini, sonra da *Ümmü Habîbe*'yi *Şurahlî İbnu Hasene* ile kendisine göndermesini rica etmiştir.

Necâşi, *Ümmü Habîbe*'ye elçi olarak câriyesi *Ebrehe*'yi gönderip durumu anlatmış. *Ümmü Habîbe* de akrabası olan *Hâlid İbnu Sa'îd İbni'l-Âs*'ı getirip nikâh için vekaletini vermiştir.

Ebrehe bu karara memnun kalır ve sevincini *Ümmü Habîbe*'ye gümüş iki bilezik ve bir yüzük hediye ederek ifâde eder.

Akşam olunca *Necâşi*, *Ca'fer İbnu Ebî Tâlib* ve oradaki diğer mü'minlere haber vererek toplar. *Necâşi* şu hutbeyi okur:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ السَّلَامِ الْمُؤْمِنِ الْمُهَيَّبِ الْعَزِيزِ الْجَبَّارِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ عَلَىٰ الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ... Sonra şunları söyler: “*Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'-in davetine icâbet ettim. *Ümmü Habîbe*'ye dört yüz dinar altın mehir veriyorum.”

Anında çıkarıp, herkesin önünde bu parayı ortaya kor. *Hâlid İbnu Sa'îd* de söz alıp şunları söyler:

الْحَمْدُ لِلَّهِ أَحْمَدُهُ وَأَسْتَعِينُهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ عَلَىٰ الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ .
“*Ben de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in davetine icâbet ediyorum, *Ümmü Habîbe*'yi Resûlullah'a nikâhlıyorum. Allah, Resûlullah'a mübarek kılsın.”

Bu konuşmalardan sonra mehir, *Hâlid İbnu Sa'îd*'e teslim edilir, o da kabzeder.

Cemaat kalkmak ister, ancak *Necâşi* “...oturun!” der ve ilâve eder: “*Zirâ, peygamberlerin sünneti, evlendikleri vakit, nikâh üzerine yemek yemektir.*” Yemek getirtir ve beraber yeyip sonra dağılırlar.

Bu nikâhın hicretin yedinci yılında olduğu da söylenmiştir. Keza nikâhın Medîne'de, Habeşistan dönüşünde kıyıldığı da söylenmiştir. Ancak doğru olan önceki kaydettiğimizdir.

İKİNCİ FASIL
MEHRİN AHKÂMI

۱- وعن عقبه بن عامر رضي الله عنه. [إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِرَجُلٍ: أَتَرْضَى أَنْ أُزَوِّجَكَ مِنْ فُلَانَةٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَقَالَ لِلْمَرْأَةِ: أَتَرْضَيْنَ أَنْ أُزَوِّجَكَ مِنْ فُلَانٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. فَزَوَّجَ أَحَدَهُمَا مِنْ صَاحِبِهِ. فَدَخَلَ بِهَا وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا وَلَمْ يُعْطِهَا شَيْئًا، وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ الْحَدِيثَ، وَكَانَ لَهُ سِتْمٌ بِخَيْرٍ. فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ زَوَّجَنِي فُلَانَةَ وَلَمْ أُفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا وَلَمْ أُعْطِهَا شَيْئًا. وَإِنِّي أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ أُعْطِيتُهَا مِنْ صَدَاقِهَا سِتْمِي بِخَيْرٍ. فَأَخَذَتْهُ فَبَاعَتْهُ بَعْدَ مَوْتِهِ بِمِائَةِ أَلْفٍ].

1. (3462)- Ukbe İbnu Âmir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm bir adama:

“Sana falan kadını nikâhlasam razı mısın?” diye sordu. Adam, “Evet!” deyince, bu sefer o kadına sordu: “Seni falan erkekle nikâhlasam razı olur musun?”

Kadın, “Evet!” deyince bunları birbirlerine nikâhladı. Erkek, kadınla gerdeğe girdi, ama kadın için bir mehir belirlemedi, herhangi bir şey de vermedi. Bu erkek, Hudeybiye gazvesine katılanlardan biriydi, Hayber’de onun da hissesi vardı. Adam öleceği zaman:

“Resûlullah falan kadını bana nikâhladı ama ben ona bir mehir belirlemedim, peşin olarak da bir şey vermiş değilim. Şimdi sizleri şahid kılıyorum, kadına mehir olarak Hayber’deki hissemı veriyorum!” dedi. Kadın onu aldı ve erkeğin vefatından sonra yüzbin (dirhem)e sattı.”

۲- زاد أحد الرواة في أول هذا الحديث: [قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: خَيْرُ النِّكَاحِ أَيْسَرُهُ]. أخرجه أبو داود.

2. (3463)- Râvilerden biri, bu hadîsin baş kısmına şu ilâvede bulundu: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Nikâhların en hayırlısı en kolaydır.” [Ebu Dâvud, Nikâh 32, (2117).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, nikâhı imkân nisbetinde kolaylaştırmanın gereğini gösteriyor. Nitekim ikinci rivâyet olarak kaydedilen rivâyette Resûlullah: “En hayırlı nikâh en kolay olanıdır” buyurarak nikâhın kolaylaştırılmasını irşâd buyurmaktadır. Zorluk, çoğu kere mehir meselesinden gelir. Fazla mehir istenmesi herkesin yenebileceği bir zorluk değildir. Mihr-i müeccel mâkul bir miktarda tutulsa da mihr-i muaccel denen evlenmeden önce yapılan harcamaların imkân nisbetinde mütevâzi tutulması uygundur. Hele günümüzde evlenme yaşının yükselmesi, birkısım bekârların artması buradan ileri gelir. Halbuki dînimizin ruhu, büluğa eren gençlerin fazla geciktirilmeden evlendirilmesini âmirdir. İmam-ı A'zam hazretleri yirmibeş yaşını *dede olma yaşı* olarak tavsif eder. Günümüzde, bilhassa okuyan nesil 25-30'dan sonra evlenebilmektedir. Erken evlilik hem bekârlıktan hâsıl olacak fitneleri önler. Unutulmasın ki, her şeyin bir mevsimi vardır. Evlenme dahi öyledir. Yaş ilerledikçe evlenme kararına varmak zorlaşmaktadır.

Bekârlığın ferdî ve içtimâî âfetleri saymakla bitmez.

2- Ancak, evlenme kolaylaştırılırken, kadının hukuku zayıf olmamalıdır. Onun mehri garanti edilmelidir. Onun mehir-i mu'accel hususunda göstereceği anlayışı da erkek mehir-i müeccelede göstermelidir. Kaydedilen hadîste olduğu gibi.

Hudeybiye Gazvesi, altıncı hicri yılda, umre maksadıyla yapılan bir gazvedir. Müslümanlar bu maksadla yola çıkmışlar ancak Mekke yakınlarındaki *Hudeybiye nâm mevkiye* gelince Mekkeli müşrikler, yollarını keserek umrelerine mâni olmuştur. Sonunda pek çok hayırların, fetihlerin sebebi olan *Hudeybiye Sulhü* aktedilir ve o yıl umre yapmadan müslümanlar geri dönerler. Antlaşma gereği müteakip sene *umretu'l-kaza* yapılır.

۳- وعن ابن مسعود رضی اللہ عنہ: [وَسُئِلَ عَنِ امْرَأَةٍ مَاتَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا؟ فَقَالَ: لَهَا الصَّدَاقُ كَامِلًا، وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ، وَلَهَا الْمِيرَاثُ. فَقَالَ مَعْقَدُ بْنُ سَنَانَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَضَى فِي بَرَوَعِ بِنْتِ وَاشِقِ بِمِثْلِهِ. فَفَرَحَ بِهَا ابْنُ مَسْعُودٍ]. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذی.

3. (3464)- İbnu Mes'ud radiyallahu anh'ın anlattığına göre ona, kocası ölen bir kadından soruldu, kocası ona mehir tesbit etmemiş, henüz kendisiyle gerdek de yapmamış. Kadına şu cevabı verdi:

“Kadın mehrin tamamını alır (ne eksik, ne fazla) iddet bekler ve mîras'a da iştirak eder.

Ma'kûl İbnu Sinân söz alarak dedi ki: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, Berva' Bintu Vâşık için bunun misli bir hüküm vermişti.” Bu açıklama-ya İbnu Mes'ud sevindi.” [Ebu Dâvud, Nikâh 32, (2114); Tirmizî, Nikâh 44, (1145); İbnu Mâce, Nikâh 18, (1891); Nesâî, Nikâh 68, (6, 121).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, *İbnu Mes'ud*'un şahsi bir fetvasını gösteriyor. Şöyle ki: Kendisine bazıları gelip bir kadının durumunu belirterek fetva sorarlar.

Kadın evlenmiş, ancak kocası henüz gerdek yapmadan vefat etmiş, ayrıca sağlığında kadına mehir husûsunda bir şey de söylememiş.

İbnu Mes'ud'un hükmü şudur:

★ Kadın mehrin tamamını yani, *mehr-i misil* ne ise onu alır. (Şâyet mehri tesmiye edip miktar belirtseydi yine tamamını alacaktı.)

★ Kadın, gerdek yapılmış gibi iddet bekler.

★ Kadın mîrâsa da iştirak eder.

İbnu Mes'ud bu hükmü verince cemaat içinde hazır bulunan *Ma'kûl İbnu Sinân*, ayağa kalkıp böyle bir vak'aya, *Resûlullah*'ın da aynı hükmü verdiğiine şahid olduğunu söyler. Bu açıklama *İbnu Mes'ud*'u sevindirir, çünkü fetvasında hata etmemiştir, *Resûlullah*'ın hükmüne uygunluk arzetmiştir.

2- Ashabtan bir kısmı, *Ebu Hanîfe* ve *Ashabı*, *İbnu Sîrin*, *İbnu Ebî Leyla*, *Ahmed İbnu Hanbel* bu görüştedir.

Hz. Ali, *İbnu Abbâs*, *İbnu Ömer* gibi Ashab'tan diğer bir grup, *İmam Şâfi'i*, *Evzâ'i*, *Leys* biraz farkla şöyle hükmetmiştir: “*Bu kadın mirasa iştirak eder, iddet bekler, fakat mehir alamaz.*”

3465 ۴- وعن نافع. [أَنَّ ابْنَةَ كَاتِبِ لِعَبِيدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَأُمُّهَا بِنْتُ زَيْدِ بْنِ الْحَطَّابِ، وَكَانَتْ تَحْتِ ابْنِ لِعَبِيدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ. فَمَاتَ عَنْهَا وَلَمْ يَقْرَبْهَا وَلَمْ يُسَمِّ لَهَا صَدَاقًا. فَجَاءَتْ أُمُّهَا تَبْغِي مِنْ عَبْدِ اللَّهِ صَدَاقَهَا. فَقَالَ لَهَا ابْنُ عُمَرَ: لَا صَدَاقَ لَهَا وَلَوْ كَانَ لَهَا صَدَاقٌ لَمْ أُمْسِكْهُ وَلَمْ أَظْلِمْهَا. فَأَبَتْ أَنْ تَقْبَلَ مِنْهُ فَجَعَلُوا بَيْنَهُمْ زَيْدَ ابْنِ قَابِطِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. فَقَضَى أَنْ لاصَّدَاقَ لَهَا وَلَهَا الْمِيرَاثُ]. أخرجه مالك.

4. (3465)- Nâfi anlatıyor: “Ubeydullah İbnu Ömer’in bir kızı vardı. Annesi de Bintu Zeyd İbni’l-Hattâb idi. Bu kız, Abdullah İbnu Ömer’in bir oğlunun nikâhı altında idi. Oğlan, Zeyd İbni’l-Hattâb’ın kızıyla gerdek yapmadan vefat etti, üstelik henüz mehir de tesbit etmemişti. Kızın annesi, Abdullah’a gelerek kızın mehrini talep etti. İbnu Ömer radiyallahu anh, kadına: “Kızınıza mehir yoktur. Eğer mehir olsaydı onu asla tutmaz verirdim, aksi halde kıza zulmetmiş olurum” dedi. Kadın onun hükmünü kabûl etmek istemedi. Aralarında, Zeyd İbnu Sâbit radiyallahu anh’ı hakem yaptılar. O, kızın mehir hakkının bulunmadığına, fakat mîrâsa iştirak hakkı olduğuna hükmetti.” [Muvatta, Nikâh 10, (2, 527).]

❦ - وعن ابن عمر رضي الله عنهما أنه قال: [لِكُلِّ مُطَلَّقةٍ مُتَعَةً إِلَّا الَّتِي تُطَلَّقُ وَقَدْ فُرِضَ لَهَا وَلَمْ تَمَسَّ فَحَسْبُهَا نِصْفُ مَا فُرِضَ لَهَا]. أخرجه مالك.

5. (3466)- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ demiştir ki: “Boşanan her kadının bir istifâde (tazminat) hakkı vardır. Bu tazminattan, kendisine mehir tayin edildiği halde, temas vâki olmadan boşanan hâriçtir. Böyle bir kadın, kendisi için tesbit edilen mehrin yarısını alır.” [Muvatta, Talâk 45, (2, 573).]

AÇIKLAMA:

Burada, boşanan kadının mağduriyetinin telâfisi için, maddî bir menfaat (mut’a) ödenmesi gereği dile getirilmektedir. Rivayette bu menfaate mut’a denmektedir. Bugünkü karşılığı tazminat’tır. İmam Mâlik, bunun ne asgari ne de âzami miktarıyla ilgili bir hududu olmadığını belirtir. Ancak Abdurrahman İbnu Avf radiyallahu anh’ın boşadığı hanıma “mut’a” olarak bir câriye bağışladığını kaydeder.

❦ - وعن ابن المسيب قال: [قَضَى عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. أَنَّهُ إِذَا أُرْحِيتِ السُّتُورُ فِي النِّكَاحِ وَجَبَ الصَّدَاقُ]. أخرجه مالك.

6. (3467)- İbnu’l-Müseyyeb anlatıyor: “Hz. Ömer radiyallahu anh: “Nikâhda perdeler indirildi mi mehir vacib olur” diye hükmetti.” [Muvatta, Nikâh 12 (2, 5285).]

AÇIKLAMA:

Burada hadîs biraz özetlenerek kaydedilmiş. Ashı daha açık olmak üzere söyler: “Hz. Ömer: “Bir kadını bir erkek nikâhlar, sonra (kadının yanına girip) perdeleri çekerse (kadına temas etse de etnese de) mehir artık vacib olur” demektir.

Burada perdelerin çekilmesi demek, erkekle kadının halvet yani başbaşa kalma halleri demektir. Bu tahakkük edince evlilik akdî’ner yönüyle tamamlanmış sayılır.

Şayet böyle bir durumda ihtilâf çıksa, kadın erkeğin temas ettiğini iddia etse, erkek de bunu inkâr etse, bu durumda temas vukua gelmiş olması esas alınır ve kadın mehri hak eder.

۷- وعن ابن عباس رضى الله عنهما قال: [لَمَّا تَزَوَّجَ عَلِيٌّ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَرَادَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا فَمَنَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى يُعْطِيَهَا شَيْئًا. فَقَالَ: لَيْسَ لِي شَيْءٌ. فَقَالَ ﷺ: أَعْطِهَا دِرْعَكَ. فَأَعْطَاهَا دِرْعَهُ ثُمَّ دَخَلَ بِهَا].
أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

7. (3468)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Hz. Ali, Fatıma radiyallahu anhümâ’yı nikâhlayınca, hemen gerdek yapmak istedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ise, mehir olarak bir şeyler verinceye kadar buna mâni oldu. Hz. Ali radiyallahu anh: “Benim verecek bir şeyim yok!” demişti. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Ona zırhını ver!” buyurdu. Hz. Ali radiyallahu anh (bu maksadla) zırhını verdi, sonra da gerdek yaptı.” [Ebu Dâvud, Nikâh 36, (2125, 2126); Nesâî, Nikâh 76, (6, 129).]

ACIKLAMA:

Hadis, evlenen erkeğin, kadına gerdeğe girmezden önce, mutlaka bir şeyler vermesi, onun için bazı harcamalar yapması gereğini ifâde etmektedir. Bu, kadının gönlünü hoş etmeye yönelik bir davranıştır. Bu, her tarafta bilinen insanî bir örfür. İslâm bu örfü te’yid etmiş, daha da takviye etmiştir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın Hz. Ali’ye zırhını sattırarak satın aldırıldığı bazı şeyleri, günümüzün örfünde düğün öncesi yapılan harcamalar, takılar, giyecekler karşılar.

۸- وعن عائشة رضى الله عنها قالت: [أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أُدْخِلَ امْرَأَةً عَلَيَّ زَوْجَهَا قَبْلَ أَنْ يُعْطِيَهَا شَيْئًا(۱)]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

8. (3469)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bana, kocası kadına bir şey vermezden önce kadını kocasına göndermemi emretti.” [Ebu Dâvud, Nikâh 36, (2128).]

ACIKLAMA:

Bu hadis, nikâhın sıhhati için, kocanın kadına gerdekten önce mehir vermesinin şart olmadığını ifâde eder. Bu hususta ihtilâf bilinmiyor. Daha önce geçen “nikâhın sıhhati için mehir şarttır” ifâdesi ile bu ifâde arasında zıtlık mevcut değildir. çünkü nikâhta mehir vardır. Bu, ya zikredilerek belirlenir. Bu takdirde

mîhr-i müsemma olur, bunun miktarı iki tarafın mütabakatına vâbestedir. Yahut da mehrin hiç zikri geçmez. Bu durumda *mehr-i misil* zımnen var kabul edilmiştir. Şu halde nikâhta mehrin yokluğu demek, kadına “*mehir olarak hiç bir şey verilmeme şartı*” üzerine nikâh yapmak demektir. İşte İslâm’ın yasakladığı budur. Böylesi bir nikâh heâl olmaz.

■ ۹- وعن عُبَيْدِ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَحَقُّ مَا أُوفِيْتُمْ بِهِ مِنَ الشَّرْطِ مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ.

9. (3470)- *Ukbe İbnu Âmir radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Yerine getirilmeye en ziyade lâyık olan şart, ferçleri helâl kılmak üzere kabul ettiğiniz şartlardır.”* [Buhârî, Nikâh 52, Şurût 6; Müslim, nikâh 63, (1418); Ebu Dâvud, Nikâh 63, (2139); Tirmizî, Nikâh 31, (1127); Nesâî, Nikâh 42, (6, 92, 93).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîste nikâha müteallik şartlara uyulması emredilmektedir. Ancak bu şartların neler olduğu belirtilmemiştir. *Hattâbi* der ki: “*Nikâhtaki şartlar muhtelifdir.*” Bâzılarına uymak bilittifak vâcibtir. Bu, Allah’ın emrettiği “*kadını iyilikle tutmak veya hoşlukla salıvermek*” (Bakara 231) şartı gibi bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadîsi buna hamletmiştir. Bâzılarına da bilittifak uymamak gerekir. (Yâni meşru olmayan şartlara uyulmaz.) Hanımın, kız kardeşini boşamasını talep etmesi gibi. (*İbnu Mes’ud: “Kadın, kız kardeşinin boşanmasını şart koşamaz”* der.) Bâzi şartlara uyma hususunda ihtilâf edilmiştir: Kadının, nikâh sırasında, kocasına bir başka kadınla evlenmeme şartını koşması gibi, veya kendi evinden bir başka eve götürmemesi şartı gibi.

İbnu Hacer, nikahla ilgili şartlar hususunda şu bilgileri verir: Şafî mezhebinde nikâhtaki şartlar iki çeşittir:

★ Bir kısmı mehre mütealliktir. Bunu yerine getirmek vâcibtir. Mehrin dışında kalanın hükmü, duruma göre muhtelifdir.

★ Bir kısmı kocanın hakkına mütealliktir. Bundan ayrıca bahsedilecektir.

★ Bir de akdi yapanın kendisi için, mehirden ayrı olarak koştuğu şart vardır. Bâzıları buna *hulvân* der. *Hulvân*, kimin hakkı? Bu, ihtilâfıdır: Bir kısım âlimler, “*mutlak olarak kadının*” derken, “*akid yapan herkesin*” veya “*sadece kızın babasını, diğer yakınlarının değil*” demiştir. *İmam Şafî*’i: “*Eğer aynı akidde vâki olursa kadın için mehr-i misil vâcib olur, akid dışında vâki olursa vacib olmaz*” demiştir.

İmam Mâlik: ‘Akid hâlinde vâki olursa kimin için hibe edilmişse bu, onun

olur” demiştir. Bu husûsta merfu hadîs de gelmiştir. Nesâî’de Abdullah İbnu Amr İbni’l-As’ın rivayetine göre Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “**Hangi kadın, nikâh kıyılmazdan önce bir mehir veya hibâ (mehir harici hediye) veya ide (vaad) üzerine nikâhlanmış ise, bu şey, sâdece kadındır. Nikâh kıyıldıktan sonra verilen ise, kime verildi ise ona âittir...**”

Tirmizî sadedinde olduğumuz hadîsi tahrîç ettikten sonra: “*Bazı sahabeler bununla amel etmiştir, mesela Hz. Ömer bunlardandır. Der ki: “Adam kızını evlendirir ve (bulduğu yerden) çıkarılmayacak diye şart koşarsa bu şarta uyulmalıdır.”*

İmam Şâfi’î, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak da böyle demiştir. Ancak onlar uyulması gereken şartı, nikâhın gerektirdiği şartlar olarak anlamışlardır. Söz gelimi kadına iyi muamele, nafakasını, giyeceğini, süknâsını temîn etmek, kadının haklarından hiçbir şeyi noksan kılmamak gibi. Keza erkeğin kadına: “*İzinsiz evinden dışarı çıkmama, nefsini men etmeme, malından rızası çerçevesinde tasarruf etme*”yi şart koşması gibi. (Bunlar nikâh akdinde zaten var, hiç zikredilmese bile.)

Öte yandan nikâhın muktezasına ters düşen şartlar da vardır: Kadın için gece taksiminde âdil olmama, iyi davranmama, infâk etmeme gibi. Bu çeşit şartlara uyulmaz. Nikâh akdinde bu şartlar yer almış olsa bile nikah sahihtir; ancak mihr-i misil vâcib olur. Bir görüşte mehr-i müsemma vâcibtir, bu çeşit şartların te’siri yoktur. Şâfi’î’nin bir kavline göre, bu durumda nikâh bâtil olur.

Ahmed ve bir cemaat: “*Şarta mutlak olarak uymak gerekir*” demiştir.

İbnu Dakîki’l-İd, hadîsi, nikâhın muktezası olan şartlara hamletmeyi yersiz bulur. Der ki: “*Sonradan koşulan şartlar nikâhın getirdiği vecibelere müessir olmaz. Bunların yerine getirilmesi için yeni bir şarta gerek yok. Zaten hadîsin siyâkı bunun aksine hüküm getiriyor. Çünkü أَجْرُ الشَّرْطِ “Şartların en layığı” tâbiri, bir kısım şartlara uymanın gereğini ifâde ederken, diğer bir kısım şartlara uymanın daha çok gerektiğini ifâde etmektedir. Nikâh akdinin muktezası olan şartların hepsi, uymanın vücubu husûsunda eşittirler.*” Tirmizî’nin kaydına göre Hz. Ali: “*Allah’ın koyduğu şart insanların koyacağı şarttan önce gelir*” demiştir. Tirmizî ilâve eder: “*Bu, Sevri’nin ve bir kısım Kûfe ülemâsının da görüşüdür. Netice olarak hadîste kastedilen şartlar, câiz olan şartlardır, yasaklanan şartlar değildir.*”

Bu hususta Hz. Ömer’in görüşü nedir? Bunda ihtilâf edilmiştir. İbnu Vehb’in bir rivâyetine göre: Bir adam bir kadınla evlenir ve kızı evinden çıkarmama şartını kabûl eder. Mesele bir müddet sonra ihtilâf kaynağı olur ve Hz. Ömer’e çıkarlar. Hz. Ömer bu şartı reddeder ve: “*Kadın kocasıyla birlikte dir*” hükmünü verir. Ebu Ubeyd: “*Bu meselede Hz. Ömer’den yapılan rivâyetler birbirine zıddır*” der...

Leys, Sevrî ve cumhûr, Hz. Ali'nin kavliyle hükmeder ve der ki: "Meseifâ mehr-i misil yüz dinar olsa, kadın memleketinde kalmak şartıyla elli dinara razı olsa, erkek kadını memleketinden çıkarır, mehir olarak da müsemmâ olan elli dinarı borçlanır."

Hanefiler der ki: "*Kadın, bu durumda geri kalan elli dinarı da isteme hakkına sahiptir.*" Şâfi'î: "*Nikah sahihtir, şart lağv'dir;*⁽²⁹⁾ *erkek mehr-i misil ödemek zorundadır*" der.

Ülemâ: "*Kadın, erkeğe "bana temas etmeyeceksin" diye bir şart koşsa buna uyulmaz*" demekte icmâ etmiştir.

Sadedinde olduğumuz *Ukbe* hadisini *nedb*'e hamletme gereğini kuvvetlendiren bir hadiste *Resûlullah* şöyle ferman etmiştir: **كُلُّ شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ** "Allah'ın kitabında olmayan her şart bâtıldır." **فَهُوَ بَاطِلٌ** "Allah'ın kitabında olmayan her şart bâtıldır." Temas, iskân gibi hususlar kocanın haklarından. Bunları ortadan kaldıracak bir şart, *Kita-bullah*'a aykırıdır ve bâtıldır. Bir başka hadiste: **الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ إِلَّا شَرْطًا أَحَلَّ حَرَامًا أَوْ حَرَّمَ حَلَالًا** "Müslümanlar şartlarına uyarlar, yeter ki bu şartlar, haramı helâl, helâli de haram kılmasın" buyrulmuştur. Bir diğer hadis şöyle: **الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ مَا وَافَقَ الْحَقَّ** "Müslümanlar, hakka muvafık oldukça şartlarına uyarlar."

Taberânî, Mu'cemu's- Sağîr'de *Hz. Câbir*'den şu rivâyeti kaydeder: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ümmü Mübeşşir Bintu'l- Berâ İbni Ma'rur'u istetmişti. Kadın: "Ben kocama, benden sonra başka evlenmesini şart koşarım" dedi. Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu şart uygun değildir" buyurdu.*"

Hadiste yasaklanan şartlardan biri, kadının evlenmek için, erkekten önceki hanımını boşaması şartıdır. *Buhârî* bu hususa müstakîl bir bab tahsis etmiştir.

(29) Lağv demek, hukukî değeri olmayan boş söz demektir.

AV BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

KARA AVI

İKİNCİ FASIL

DENİZ AVI

ÜÇÜNCÜ FASIL

KÖPEKLER HAKKINDA AÇIKLAMA

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsanların geçim kaynaklarından biri de avdır. Hattâ geçimi sadece avcılığa dayanan cemaatlerin yeryüzünde yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca av deyince, günümüzde pek mevzîi olarak zevk için yapılan avlanmalar anlaşılmayacaktır. Bugün, iktisadî hayatta büyük bir yer tutan balıkçılık, avcılığın şümûlüne girer ve İslâm dîninde *deniz avı* olarak mütâlaa edilir.

Ferdî ve içtimâî hayattaki ehemmiyeti nisbetinde av meselesi, Kur'an ve hadîste yer almış, avla ilgili gerekli hükümler beyan edilmiştir: Yenen, yenmiyen av hayvanları, kara ve deniz avı, av hayvanlarından hangi şartlar altında istifade edilebilir? vs... Kur'an-ı Kerîm'de, avla ilgili ayetlerin yer aldığı surenin *Sofra mânâsına* gelen, Mâide diye isimlenmesi, ilk âyetinin av'la ilgili olması mânîdardır: “Ey iman edenler! Akidleri yerine getirin. İhramda iken avlanmayı helâl görmeksizin, -bildirilecek olanlar dışındaki- hayvanlar size helâl kılındı...” (Mâide 1).

“Ey iman edenler! Gıyabında, kendisinden kimin korktuğunu ortaya koymak için (ihramhyken) elinizin ve mızraklarınızın ulaştığı avdan bir şeyle, Allah andolsun ki sizi dener...” (Mâide 94).

“Deniz avı ve onu yemek, size de yolculara da, geçimlik olarak helâl kılınmıştır. İhramlı bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır...” (Mâide 96).

BİRİNCİ FASIL
KARA AVI

3471 ۱- عن عدی بن حاتم رضی اللہ عنہ قال: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّا قَوْمٌ نَتَّصِدُ بِهَذِهِ الْكِلَابِ. فَمَا يَجِلُّ لَنَا مِنْهَا؟ فَقَالَ: إِذَا أُرْسِلَتْ كِلَابُكَ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ مَا أُمْسَكْنَ عَلَيْكَ إِلَّا أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أُمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ، وَإِنْ خَالَطَهَا كَلْبٌ مِنْ غَيْرِهَا فَلَا تَأْكُلْ].
أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ.

1. (3471)- Adıyy İbnu Hâtım radiyallahu anh anlatıyor: “(Bir gün): “Ey Allah’ın Resulü! Biz, şu köpeklerle avlanıyoruz. Bunlardan bize helâl olanı hangisidir?” diye sormuştum, şu açıklamayı yaptı:

“Muallem (terbiye edilmiş) köpeğini besmele çekerek gönderdin mi, senin için tuttuğunu ye. Ancak köpek kendisi yemeye kalkmışsa onu yeme. Zira bu durumda ben, avı köpeğin kendisi için yakalamış olmasından korkarım. Eğer senin gönderdiğin köpekler başka bir köpek karıştı da (hangisinin yakaladığı belli değilse) yine yeme.” [Buhârî, Büyû 3, Zebâih 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, Tevhîd 13; Müslim, Sayd 1, (1929); Ebu Dâvud, Sayd 2, (2847-2851); Tirmizî, Sayd 1-7, (1465-1471); Nesâf, Sayd 1-8, (7, 179-183), 19-23, (7, 193-195).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs, değişik vecihlerde rivâyet edilmiştir. Birçok veçhinde şu ziyâde yer alır: “Resulullah’a mi’raz’la avlanan hayvandan sordum. Dedi ki: “Demiri değerek öleni ye, enlemesine değerek öleni yeme, bu, vurularak (kan akmasızın) ölen gibidir.”

Burada mi’raz bir ucunda kesici demiri bulunan bir sopadır. Avcı bunu av hayvanına fırlatır, demir kısmı isâbet ederse, hayvanı yaralayarak öldürür. Bu durumda av helâldir. Eğer diğer ucu değer veya sopanın orta kısmı değerse, hayvanda yara açmaz, dolayısıyla darbe te’siriyle ölmüş olur. Her ne suretle olursa olsun, kan akmadan ölen hayvan helâl sayılmadığı için bu avın eti yenmez. Ancak darbe tesiriyle sersemleyen hayvana ölmeden yetişilir ve kesilirse o zaman yenilir.

2- Köpeğin terbiye edilmiş (muallem) olması, onun, yakaladığı hayvana gösterceği tavırla bilinir: "Eğer avdan yemişse o muallem değildir, onun yakaladığı yenilmez. Yakaladığı hayvanı olduğu gibi getirmişse, hiç yememişse o muallem sayılır, getirdiği yenilir."

3- Av köpeğinin yanında, onunla salınmayan başka bir köpek görülürse, av yine yenilmez, çünkü muallem olan mı yakaladı, bu yabancı olan mı yakaladı bilinemez. Âlimler bu mesele vesilesiyle şu kaideyi belirtirler: "Kesilen hayvanı mebah kılan husus "kesime işi"dir, bu hususta şekk hâsıl olursa, o hayvan yenmez." Öyle ise öldüreceği hayvan helâl addedilen muallem köpek tarafından mı öldürüldü, muallem köpek tarafından mı öldürüldü, muallem olmayan köpek tarafından mı öldürüldü şeklinde girecek bir şüphe, avı yenmez kılmaktadır.

۲- وعن أبي ثعبان الخشنى رضى الله عنه قال: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بَارِضُ قَوْمٍ أَهْلُ كِتَابٍ. أَفَنَأْكُلُ فِي آيَاتِهِمْ؟ وَبَارِضٌ صَيْدٌ، أَصِيدُ بِكَلْبِي الْمُعَلَّمِ وَبِقَوْسِي، وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ، فَمَا يَصْلُحُ لِي؟ قَالَ: أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَلَا تَأْكُلُوا فِيهَا، وَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا وَكُلُوا فِيهَا، وَمَا صِدَّتْ بِقَوْسِكَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ. وَمَا صِدَّتْ بِكَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ، وَمَا صِدَّتْ بِكَلْبِكَ غَيْرَ مُعَلَّمٍ فَادْرَكَتْ ذَكَاتَهُ فَكُلْ]. أخرجه الخمسة.

2. (3472)- Ebu Salebe el-Husenî radiyallahu anh anlatıyor: (Bir gün Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'a):

"Ey Allah'ın resulü! Biz Ehl-i Kitab'ın yaşadığı bir diyardayız. Onların kaplarından yiyebilir miyiz? Ve biz av memleketindeyiz; hem muallem (öğretilmiş) köpeğimle ve hem de yayıyla avlanıyorum, muallem olmayan köpeğimle de avlandığım olur. Bunlardan hangisi benim için uygundur?" diye sordum. Buna şu cevabı verdi;

"Ehl-i Kitapla ilgili sorundan başlayalım: "Başka bir kap bulabilirseniz, onların kabından yemeyiniz. Başka kap bulamazsanız, onları önce yıkayıp sورا içlerinden yemek yiyin.

(Ava gelince), yayıyla avladığın ve üzerine besmele çektiğin avı ya ye. Muallem köpeğinle avladığın ve üzerine besmele çekmiş bulduğun avı da ye. Muallem olmayan köpeğinle avladığın hayvana yetmiş, kesmiş isen onu da

ye!” [Buhârî, Sayd 4, 10, 14; Müslim, Sayd 12-14, (1932); Ebu Dâvud, Sayd 2, (2850, 2855, 2856, 2857); Tirmizî, Sayd 1, (1464); Nesâf, Sayd 4, (7, 181).]

۳- وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا رَمَيْتَ بِسَهْمِكَ فَعَابَ عَنْكَ فَأَدْرَكْتَهُ فَكُلْهُ مَا لَمْ يُتَيْنِ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

3. (3473)- Yine Ebu Sa'lebe radiyallahu anhu anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Okunu attıktan sonra kaybetmiş olsan ve (üç gece) sonra (okun isabet ettiği av) erişsen, bu av kokmadıkça onu yiyebilirsin.” [Müslim, Sayd 9, (1931); Ebu Dâvud, Sayd 4, (2861); Nesâf, Sayd 20, (7, 193, 194); Buhârî, Sayd 8.]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen iki hadîste, açıklanması gereken birkaç mesele var:

1- Ehl-i Kitab'ın kaplarının yiyecek işlerinde kullanılması: Onlar en azından domuz gibi, İslâm'ın necis addettiği şeyi çokça kullandıkları için, kaplarının yıkanmadan kullanılması yasaklanmıştır. Ancak bu meselede fukaha farklı görüşleri sürmüştür:

Bu hadîsi esas alanlar, ehl-i kitabın kaplarının yıkanmadan kullanılmamasına hükmetmiştir. Ancak bunların kullanılmasını esas alanlar da olmuştur. *İbnu Dakiku'l-İd*, buradaki ihtilâfın “asıl”la “gâlib”in ihtilâfından ileri geldiğini belirtir. Ona göre, sadedinde olduğumuz hadîsin delâlet ettiği hükmü esas alanlar “gâlib durum”dan hâsil olan zannın “asıl”dan hâsil olan zanna galebe çaldığı görüşüne dayanmışlardır. “Asıl” olan temizliktir. Gâlib durum ehl-i kitabın bizce necis olan şeylere sıkça yer vermeleridir. “Necâset tahakkuk edinceye (yani necâsetin varlığı iyice bilininceye) kadar asıl ile hükmetmek gerekir” diyenler, öbürlerine iki ayrı cevap verirler:

1) Hadîste gelen yıkama emri, istihbâba hamledilir. Böylece ihtiyaten, hem hadîsin hükmü ile hem de asıl ile amel edilmiş olur.

2) Ebu Sa'lebe hadîsinden murad, Ehl-i Kitab'ın kabında necâseti bizzat gören kimsenin hâlidir. Bu durumda, yıkamadan o kabı kullanamaz. Nitekim bazı rivâyetlerde mecûsilerin kabının yıkanması mevzubahis edilmiştir. Zira onlar hayvanlarını kesmezler, dolayısıyla kapları necistir. Der ki: “Ebu Sa'lebe hadîsinde kast edilen kap, içerisinde domuz eti pişirilmiş veya şarap içilmiş olan kaptır. Nitekim, bu durum Ebu Dâvud'un rivâyetinde tasrîh edilmiştir:

إِنَّا نَجَاوِرُ أَهْلَ الْكِتَابِ وَهُمْ يَطْبَخُونَ فِي قُدُورِهِمْ الْخِزِيرَ وَيَشْرَبُونَ فِي أَيْتِهِمُ الْخَمْرَ

“Biz ehl-i kitapla komşuyuz. Onlar tencerelerinde domuz pişiriyorlar, kaplarında şarap içiyorlar...”

Aksi görüşü müdafaa eden fakihler, küffârın necis şeylerde kullanılmayan kaplarını kastederler. Onlara göre o kapların kullanılması, yıkanmasa bile câizdir, ancak yıkanmasını onlar da evlâ görür. Ama bunu, ihtilâftan kurtulmuş olmak için söylerler, berâket bulunduğu için değil."

İbnu Hacer der ki: "Birinci cevaba göre, bu kapların yıkanmadan kullanılması mekruh olabilir. Hadîsin zâhir hükmü de budur. Başka kap olsa bile, yıkanarak kullanılmaları ruhsattır. Başka kap yoksa kullanılmaları kerâhetsiz câizdir. Zirâ, ondan yemek mutlak olarak yasaklanmıştır. İzin ise, iki şarta bağlı kılınmıştır: a) Başka kabın yokluğu, b) Onların yıkanması.

İbnu Hazm ez- Zâhirî, Ehl-i Kitab'ın kaplarının kullanılmasını iki şartın da tahakkukuyla tecvîz eder, değilse haram olduğuna hükmeder: 1) Başka kap olmamalıdır. 2) Mutlaka yıkanmalıdır.

2- Hadîste, yayla avlanılan hayvanın besmele çekilmiş olması kaydıyla yemesine ruhsat verilmektedir. Av ve zebîhalara yâni kesilen hayvanlara besmele çekme -ki tesmiye de denir- işi, ülemâ arasında ihtilâf edilen bir konudur.

Hemen belirtelim ki, av ve zebîhalara tesmiyenin meşruiyeti, bi'l-icmâ sâbittir. Bu hususta ihtilâf yoktur. İhtilâf, yemenin helâl olması için bunun şart olup olmadığı husûsundadır.

★ **Ebu Hanîfe, Mâlik, Sevrî** ve ülemanın cumhurları unutarak besmeleyi terkedenin kestığinin veya avladığının yenmesini câiz görürler, âmmden terkedeninkinin yenmeyeceğini söylerler.

★ **İmam Şâfi'î ve bir grup fakîhe** göre -ki bu, **İmam Mâlik ve Ahmed**'den de rivâyet edilmiştir- tesmiye sünnettir, bir kimse sehven de, âmmden de terketse kestigi, avladığı yenilir, hayvanın helâl oluşuna zarar vermez.

★ **Ahmed İbnu Hanbel'in râcih görüşüne, Ebu Sevr** ve bir kısım ülemânın tercihine göre, tesmiye vâcibtir, çünkü Adıyy hadîsinde (3471) tesmiye şart kılınmıştır. Bu hükme gitmede başka karîne ve deliller de ileri sürülmüştür.

Bu mevzuda ülemânın farklı mütâlâaları var, teferruata burada girmeyeceğiz.

3- **Ebü Sâ'lebe** hadîsinin son kısmında avcı, okunu attıktan sonra avı zamanında bulamayıp birkaç gün sonra bulması halinde bunun helâl olma şartları belirtiliyor: Av kokmadıkça helâldir. Ancak, hadîsin başka vecihlerinde geldiğine göre, hayvan üzerinde, kendi okundan başka bir okun izine rastlanmamalıdır. Yani hayvanın ölmesine sâdece avcının attığı ok sebep olmuş olmalı, başka bir sebep daha araya girmemelidir. Başka bir sebebin de araya girmesi, hayvanı haram kılar. Nitekim daha önce, mualllem olan köpeğe bir başka köpeğin de iştirakiyle, hayvanın yakalanması hâlinde avın haram olacağı belirtilmişti. Burada şu husûsun bilinmesi gerek: Âlimler, ölüme sebep olan bir başka sebep derken, sa-

dece bir başka ok izini kastetmezler, ölümüne sebep olucu herhangi bir sebepten gelen bir izi kastederler. Öyle ise tereddüt hâlinde avın behemahal haram olacağı belirtilir. Hadisin bir başka veçhi şöyle: “Hayvanda okunu bulur, herhangi bir vahşi hayvanın eserini görmezsen ve okunla öldüğünü anlarsan onu yersin.”

İmam Şâfi’î, ölümü avcının nazarından hâricte meydana gelen avın yenmesine hükmetmiş ise de, Nevevî ve Beyhakî gibi Şâfi’î ülemâsı bunu sâbit sünnete muhalif bulurlar.

Nevevî, kokmuş yemeği Resûlullah’ın haram etmediğini zikrederek, buradaki nehyin tahrimî değil, tenzihî olduğunu belirtir. Bazı âlimler üç değil iki gün de geçmiş olsa kokmuşsa, yemenin mekruh olduğunu belirtirler.

4- وعن سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه [أنه سئل عن الكلب المعلم إذا قتل الصيد؟ فقال: كل وإن لم يبق منه إلا بضعة واحدة].
أخرجه مالك بلاغاً.

4. (3474)- Sa’d İbnu Ebi Vakkâs radiyallahu anh’a öğretilmiş (muallem) bir köpek avı öldürecek olursa, yenilip yenmeyeceği sorulmuştu:

“Ye dedi, ondan sadece bir parça da kalmış olsa.” [Muvatta, Sayd 7, (2, 493).]

Bu hadîs, muallem köpek, üzerine gönderildiği avı yakalamakla kalmayıp, bir miktar yiyecek olsa, köpeğin artığı durumunda olan avın etinin yenilebileceğini ifade etmektedir. Hadîs aslında mürsel ise de, daha önce kaydedilen hadîs bunu takvîye eder. İmam Mâlik’ten meşhur görüş budur. Şâfi’î’nin kavli kadîmi de böyledir. Başka âlimler de bu görüşü benimsemiştir. Ayrıca bu görüş şu âyetin zahirine de uygundur: فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ... Öğrettiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah’ın adını anın” (Mâide 4).

Âlimler der ki: “Köpeğin getirdiği artık parça yenir, çünkü, yemesinden sonra bâki kalan, “bize tuttuğu şey”dir, bu da âyetin zâhirine göre helâldir.”

İmam Mâlik’e ve yeni görüşünde Şâfi’î’ye göre köpeğin artığı yenmez, muallem de olsa. Ancak, nehiy kerâhete hamledilerek bu iki görüş cem edilmiş ve muallem köpeğin öldürdüğü ve hatta ucundan yediği avın helâl olacağı umumiyetle kabul edilmiştir. Nitekim, Ebu Dâvud’da kaydedilen bir rivâyetinde, “Ebu Sa’labe denen bir bedevî sorar:

“Ey Allah’ın Resûlü, benim muallem köpeklerim var, onlar(ın avları) hakkında bana fetva ver!” der. Aleyhisalâtu vesselâm: “Senin için yakaladıklarını

ye!" der. Adam tekrar sorar: "Yakaladığından yese?"

"Yakaladığından yese de!" diye cevap verir."

5 - وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده [أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَارَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ لِي كِلَابًا مُكَلَّبَةً، فَأَفْتِنِي فِيهَا. فَقَالَ: مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ كَلْبُكَ فَكُلْ. قَالَ: وَإِنْ قَتَلْت. قَالَ: وَإِنْ قَتَلْت. قَالَ: أَفْتِنِي فِي قَوْسِي؟ قَالَ: مَا رَدَّ عَلَيْكَ سَهْمَكَ فَكُلْ. قُلْتُ: وَإِنْ تَغَيَّبَ عَلَيَّ؟ قَالَ: وَإِنْ تَغَيَّبَ عَلَيْكَ، مَا لَمْ تَجِدْ فِيهِ أَثْرَ سَهْمٍ غَيْرِ سَهْمِكَ أَوْ تَجِدَهُ قَدْ صَلَّ: أَي أَتَنَ]. أخرجه النسائي.

5. (3475)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihî radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir adam dedi ki:

"Ey Allah'ın Resûlü, benim öğretilmiş köpeklerim var. Onlar hakkında bana fetva ver!" Aleyhissalâmü vesselâm;

"Köpeğin senin için tuttuğu şeyi ye" buyurdular. Adam:

"Köpek, avı öldürmüştü?" dedi.

"Öldürse de!" buyurdular.

"Yayın hakkında da bana fetva ver!" dedi.

"Okunun sana geri getirdiğini ye!" buyurdu.

"Avı gözden kaybetmişsem?" dedim. "Avı gözden kaybetse de! buyurdu, yeter ki, av üzerinde senin okundan başka bir ok izine rastlanmamış olsun. Veya onu kokmuş bulmamış olsun." [Nesâî, Sayd 16, (7, 191).]

6 - وعن عبد الله بن مغفل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْخَذْفِ، وَقَالَ: إِنَّهُ لَا يَقْتُلُ الصَّيْدَ، وَلَا يَنْكَأُ الْعَدُوَّ. وَإِنَّهُ يَفْقَأُ الْعَيْنَ وَيَكْسِرُ السِّنَّ. أخرجه الخمسة إلا الترمذی.

«الخذف» بالخاء المعجمة: رميك حصاة أو نواة تأخذها بين سبابتك أو

تأخذ خشبة فترمي بها بين إبهامك والسبابة.

«ونكأت العود» إذا قشرته، والتلث في الجرح: مستعار منه

« رَقَاتُ الْبَيْنِ إِذَا شَقَقْتُمَا وَخَصَمْتُمَا »

6. (3476)- Abdullah Ibnu Muğaffel radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm parmakla çakıl atmayı yasakladı ve: “O, avı öldürmez, düşmanı paralamaz; ancak göz patlatır, diş kırar!” buyurdu.” [Buhaîrî, Edeb 122, Tefsîr, Feth 5, Zebâih 5; Müslim, Sayd 54, (1954); Ebu Dâvud, Edeb 178, (5270); Nesâî, Kasâme 37, (8, 47).]

AÇIKLAMA:

Dilimize umumiyetle *sapan* diye çevrilen *hazf*’ı, lügatçiler iki parmak arasından çakıl veya çekirdek gibi küçük cisimleri fırlatmak olarak tarif ederler: Baş parmağın iç kısmı ile şahadet parmağının dış ucu arasından fırlatma. Mihzafe (*sapan*) denen âletle küçük taşların atılması da aynı masdarla ifade edilir. Bu atışların hiçbirisi av üzerinde yara açacak, kan akıtacak mahiyette değildir. Büyük hayvanlara sadece eziyet verir. Küçükleri öldürse de kan akıtmayacağı için, o av yenmez. Şu halde göz çıkarma, diş kırma nev’inden hasıl edeceği sakatlamalar av hayvanına işkenceden başka bir zarar vermez. Bu sebeplerle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm parmak ve sapanla çakıl fırlatmayı, taş atmayı yasaklamıştır.

Bâzı şarihler, helâl olan avlama tarzını bizzat Kur’an-ı Kerim’in tâyin ettiği ni belirtirler: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَلْوَنَكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَأَلَّى أَيَدِيكُمْ وَمِمْحُكُمْ “Ey îmân edenler! Gıyabında kendisinden kimin korktuğunu ortaya koymak için (ihramlıyken) elinizin ve mızraklarınızın ulaştığı avdan bir şeyle, Allah andolsun ki sizi imtihan eder” (Mâide 94).

Şu halde âyet, avlamada “elle tutmayı” “rimâh” yani “mızraklarla öldürmeyi” esas almaktadır. Mızrağın zikri, avın yaralayıcı aletle olması gereğine işarettir. Taş atmakla, sopa vurmakla öldürülen av helâl olmaz. Bu çeşit öldürülene *mevkûze* denir, temiz değildir, necistir, yenmez. *Mevkûze*’nin yenebilmesi için ölmezden önce ayrıca bıçak vurulması, kan akıtılması gerekir. Bıçak yetişmeden, darbe tesiriyle ölen hayvan yenmez.

۷- وعن جابر رضي الله عنه قال: [تَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ أَكْلِ صَيْدِ كَلْبِ الْمَجُوسِ]. أخرجه الترمذی.

7. (3477)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, *mecûsî köpeğinin* avladığı avın etini yemeyi yasakladı.” [Tirmizî, Sayd 2, (1466).]

AÇIKLAMA:

Begavî, bu hadîsi açıklarken der ki: “Müslüman kimsenin *mecûsinin köpeğiyle* avladığı *helâldir*. Ama *mecûsinin, müslüman köpeğini* kullanarak avladığı *haramdır*, ancak müslüman, hayvan ölmezden önce ona yetişir ve keserse bu takdirde *helâl* olur. Şayet bir müslüman ve bir *mecûsî av* üzerine köpek gönderme-

de ortak davransalar ve hayvan avı yakalasa ve öldürse bu hayvan haramdır.” Aliyyü’l Karî der ki: “Hayvanın etinin yenmesi için, ülemânın: “Kesenî müslüman olmalıdır” şartını koyması, âyette geçen **إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ** (Mâide, 3) ibâresine dayanır. Keza kitabî olması şartı da **وَأَطْعَمُوا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَّ لَكُمْ** “...Kitap verilenlerin yemeği size helâl, sizin yemeğiniz de onlara helâldir” (Mâide 5) âyetine dayanır. Burada helâl olan yemeklerinden murad (şeriatlarının esâsına uygun olarak) kestikleridir. Zira, kesilen cinsten olmayan mutlak yiyecek hangi kâfirden olursa olsun helâldir. Kitâbîlerin kestiklerinin helâl olması için, kesim sırasında kitâbînin Allah’ın isminden başka bir isim zikretmemesi şart koşulmuştur. Öyle ki, kesim sırasında Hz. İsa’nın ismi veya bir azizin ismiyle kesecek olsa, kestiği yenmez. Zira âyette: **وَمَا أَهْلٌ لِّغَيْرِ اللَّهِ بِهِ** “...Allah’tan başkası için kesilen hayvanı haram kılmıştır” (Bakara 173) buyrulmuştur. **Tevhîde inanmadıkları için mecûsî ve putperestlerin kestikleri yenmez.”**

İKİNCİ FASIL
DENİZ AVI

■ ۱- عن جابر رضى الله عنه قال: [بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ ثَلَاثِمِائَةَ رَاكِبٍ، وَأَمِيرُنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ تَرَصَّدَ عِيرَ قُرَيْشٍ، وَزَوَّدَنَا جِرَابًا فِيهِ تَمْرٌ لَمْ يَجِدْ لَنَا غَيْرَهُ، وَكَانَ أَبُو عُبَيْدَةَ يُعْطِينَا تَمْرَةً تَمْرَةً. قِيلَ كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ بِهَا؟ قَالَ: كُنَّا نَمَصُّهَا كَمَا يُمَصُّ الصَّبِيُّ، ثُمَّ نَشْرَبُ عَلَيْهَا الْمَاءَ فَتَكْفِينَا يَوْمَنَا إِلَى اللَّيْلِ. فَلَمَّا فَبَيَّ وَجَدْنَا فَقَدَهُ، فَأَقَمْنَا بِالسَّاحِلِ نِصْفَ شَهْرٍ فَأَصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ حَتَّى أَكَلْنَا الْحَبِطَ، فَسُمِّيَ جَيْشَ الْحَبِطِ. فَالْقَى لَنَا الْبَحْرُ دَابَّةً يُقَالُ لَهَا الْعَنْبَرُ. فَقَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ رضى الله عنه: مَيْتَةٌ، ثُمَّ قَالَ: لَا. بَلْ نَحْنُ رُسُلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ اضْطَرُّرْنَا. فَأَكَلْنَا مِنْهَا نِصْفَ شَهْرٍ وَأَدَهْنَا مِنْ وَدَكِهَا حَتَّى ثَابَتْ أَجْسَامُنَا فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ ضِلْعًا مِنْ أَضْلَاعِهَا فَصَبَّهُ ثُمَّ نَظَرَ إِلَى أَطْوَلِ رَجُلٍ وَأَطْوَلِ جَمَلٍ فَحَمِلَ عَلَيْهِ فَمَرَّ تَحْتَهُ وَجَلَسَ فِي حِجَاكِ عَيْنِهَا أَرْبَعَةَ نَفَرٍ. وَأَخْرَجْنَا مِنْ عَيْنِهِ كَذَا وَكَذَا قُلُوبًا وَدَكَ وَتَزَوَّدْنَا مِنْ لَحْمِهِ. فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ ذَكَرْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: هُوَ رِزْقٌ أَخْرَجَهُ اللَّهُ تَعَالَى لَكُمْ! فَهَلْ مَعَكُمْ مِنْ لَحْمِهِ؟ فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِ مِنْهُ فَأَكَلَ]. أَخْرَجَهُ السُّنَنَةُ.

«الْحَبِطُ» وَرَقُ شَجَرٍ يُخْبِطُ بِعَصَا أَوْ نَحْوِهَا فَيَسْتُرُ فَتَأْكُلُهُ الْإِبِلُ
«وَالْوَدَكُ» دَسَمَ اللَّحْمِ وَدَهْنُهُ.

«وَجَبَّاحُ الْعَيْنِ» الْعَظِيمُ الْمَسْتَدِيرُ حَتَّى مَا أَلْدَى فِيهِ الْحَدَقَةُ وَهُوَ وَقَبُ الْعَيْنِ.

«وَالْقَلَّةُ» هِيَ الْحَبُّ الْعَظِيمُ مَعْرُوفَةٌ بِالْحِجَازِ تَأْخُذُ الْقَلَّةُ مِنْهَا مِرَادَةً مِنَ الْمَاءِ.

1. (3478)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizi gazveye gönderdi. Biz üçyüz kişilik bir gruptuk, komutanımız da Ebu Ubeyde İbrû’i-Cerrâh radiyallahu anh idi. Kureys’in kervanını takip ediyorduk, Azığımız da bir dağarcık içine konmuş hurmadan ibâretti. Başka birseyimiz yoktu. Ebu Ubeyde bundan bize [önce avuç avuç veriyordu, sonra] tane tane vermeye başladı. Kendisine:

“Bununla nasıl idare ediyordunuz?” diye soruldu. Şu cevabı verdi:

“Biz hurmayı âdeta emiyorduk, bebeğin emmesi gibi. Sonra da üzerine su içiyorduk. Bu bize geceye kadar yetiyordu. Tükendiği zaman yokluk içinde kaldık. İki hafta sâhilde ikâmet ettik, şiddetli açlık geçirdik. Öyle ki ağaç yaprakları yedik. Ordumuza yaprak ordusu dendi. (Bu esnada) deniz bize anber (balina?) denen bir hayvan attı. Ebu Ubeyde radiyallahu anh buna önce, “meytedir (yani leştir, yenmesi haramdır)” dedi. Sonra da: “Hayır, meyte değildir, bizler Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın elçileriyiz, Allah için buradayız, üstelik muzdar durumdayız” dedi.

Ondan iki hafta boyu yedik. Yağından da süründük. Hattâ vücudumuz kendine geldi, eski halini aldı. Ebu Ubeyde, hayvanın kaburgalarından bir kemik alıp yere dikti. Sonra en boylu şahsı ve en boylu deveyi aradı. Adam deveye bindirildi ve kaburganın altından geçti. Hayvanın göz çukurunun içine tam dört kişi oturdu. Gözünden nice kulle⁽³⁰⁾ yağ çıkardık. Etinden kendimize azık yaptık. Medîne’ye gelince durumu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a anlattık.

“Bu, Allah’ın sizin için (denizden) çıkardığı bir rızaktır. Beraberinizde, etinden hâlâ var mı?” buyurdu. Biz de bir miktar gönderdik. O, bundan yedi.” [Buharî, Sayd 12, Şirket 1, Cihâd 124, Megâzi 64; Müslim, Sayd 17, (1935); Muvatta, Sıfatü'n-Nebiyy 24, (2, 930); Ebu Dâvud, Et’ime 47, (3840); Tirmizî, Kıyâmet 35, (2477); Nesâî, Sayd 35, (7, 207, 209).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, teniz hayvanlarının kendiliğinden ölmüş olanlarının yenilebileceğini göstermek maksadıyla kaydedilmiştir.

Rivâyette görüldüğü üzere Ebu Ubeyde önce bunun meyte (les) olduğuna ve haram olduğuna içtihad eder. Fakat sonradan:

1- Allah yolundasınız;

(30) Kulle: Takriben üçyüçretili ve daha fazla mil hacminde bir diçek.

2- Muzdarsınız diye içtihad ederek helâl olduğuna hükmeder, askerler de yerler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın o etten talep edip yemesi, onun helâl olduğunu göstermek, askerlerin gönlünü o hususta hoş kılmak içindir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm muzdar olmadığı halde o etten yemiştir.

Hattabî der ki: "Bu hadîs, denizin bütün hayvanlarının mübah, meytesinin de helâl olduğuna delildir. Zîrâ Aleyhissalâtu vesselâm: "O etten daha var mı, bama da tattırsanız" buyurmuş ve getirilene yemiştir. Bu hal refah hâlidir, zararret değil. Hz. Ebu Bekr radiyallahu anh'in da şöyle söylediği rivâyet edilmiştir: "Denizdeki her hayvanı Allah sizin için kesmiş, temiz kılmuştur." Muhammed İbnu Ali'nin, "Denizde olan her şey temizdir" dediği rivâyet edilmiştir. Evzâî de şöyle derdi: "Hayatı denizde geçen her canlı helâldir." Kendisine "tınsah da mı?" denince "Evet!" demiştir.

Şafî'î mezhebinin gâlip görüşü, bütün deniz hayvanlarının helâl olması merkezindedir. O sadece kurbağayı istisna tutar, bu da onun öldürülmesi hakkında yasak geldiği için."

Ebu Sevr: "Suya sığınan her şey helâldir. Kesilenler ancak kesilmekle helâl olur. Balık gibi kesilmeyenin ölüsü de dirisi de helâldir."

Ebu Hanîfe, balık dışındaki deniz hayvanlarını mekruh addeder.

Süfyan-ı Sevrî: "Yengeçte bir beis olmayacağını ümid ederim" demiştir.

İbnu Vehb: "Leys İbnu Sa'd'a su domuzu, su köpeği, su insanı ve bütün deniz hayvanları hakkında sordum. Şu cevabı verdi: "Su insanı, hiçbir halde yenmez. Domuza gelince, insanlar domuz diyorsa yenmez, zîrâ Allah Teâlâ Hazretleri domuzu haram kıldı. Köpeklere gelince, denizde de karada da onda bir beis yoktur."

Hattabî, Leys İbnu Sa'd'ın "ism"e ve "benzeme"ye ehemmiyet veren bu görüşüne katılmaz, âlimlerin yılanı benzeyen ve hattâ deniz yılanı denilen balığın helâl olduğunda ihtilâf etmediklerini belirttiikten sonra der ki: "Bu hal, deniz hayvanları husûsunda isimlerin mânâsına ve benzerliklere itibar etmenin bâtil olduğuna delâlet eder. Bunların hepsi balıktır, şekilleri, sûretleri farklı olsa da. Allah Teâlâ Hazretleri: "أَجَلٌ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلْيَابِثَةِ" (Mâide 96) buyurmaktadır. Bu âmm hükmün içine deniz hayvanlarından avlananların hepsi girer. İstisna için delil gereklidir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a denizin suyundan sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

طَهُورٌ مَّاوَهُ حَلَالٌ مَيْتَةٌ

"Suyu temiz, meytesi helâldir." Burada hiçbir istisna yapmadan bütün deniz mahlûklarını kastedti. Kaziyenin âmm olması, o hususta istisna edilenlerin dışında kalan her şeyin mübah olmasını gerektirir. İstisna da delille sübût bulur."

İslâm ülemâsının, deniz hayvanları ile alâkalı umumî görüşlerini böylece kaydettikten sonra mezhebimiz olan *Haneffî* mezhebinin daha husûsî bazı kayıtlarını belirtmemizde gerek var. Zirâ tatbikatta mezheplere göre amel esastır.

Ömer Nasuhi Bilmen, bu hususta şu özetlemeyi yapar:

“*Daima suda yaşayan, suda barınan = taayyüş eden hayvanlardan her nevi balık etleri yiyilebilir, helâldir. Kalkan balığı, sazan balığı, yunus balığı, yılan balığı bu cümledendir. Fakat diğer su hayvanları habâisten sayılır. Yenilmeleri câiz olmaz. Meselâ yengeçler, midyeler, istiridyeler, istakozlar helâl değildir, etleri yenilemez.*

Kezâlik deniz insanı, deniz aygırı, deniz hınzırı gibi balık sûretinde bulunmayan deniz hayvanlarının yiyilmeleri helâl olmadığı gibi avlanmaları da helâl olmadığı görülmektedir.

Suda kendi kendine zâhiren sebepsiz olarak ölüp de suyun yüzüne çıkan balıklar yenilmez. Fakat suyun açılıp kurumasından dolayı ölen, fazla sıcaktan veya soğuktan dolayı ölen veya kuşlar tarafından öldürülen, su içinde bağlı tutulmakla ölen, buz arasında sıkışarak ölen balıklar yenilebilirler. Balıklarda boğazlamak icâbetmez..”

Burada hatıra şu soru geliyor: Bugün, deniz ve nehir ve sularının sanâyî artıklarıyla kirlenmesinden hâsıl olan zehirlenmeler de balıkların ölümüne sebep olmaktadır. Yukarıda kaydedilen ölüm sebepleri arasında bu gözükmediğine göre, hükmümüz ne olacaktır? Bu balıklar yenmeli mi, yenmemeli mi?

Kanaatimizce bunun kesin cevabını tabîblerin vermesi gerekir. Tabîbler insan sağlığına zarar vereceği kanaatindedir. Esasen, iktibasımızın baş kısmında belirtildiği üzere, mezhebimize göre “Suda kendi kendine zâhiren sebepsiz olarak ölüp de suyun yüzüne çıkan balıklar yenilmez” hükmü esastır. Sanayi artıklarıyla zehirlenen balıkları bu gruba dâhil ederek yememek ihtiyâta muvafıktır. Deniz hayvanlarıyla ilgili bâzı teferruat 3493 numarada gelecek.

٣٤٧٩ -٢- وعنه رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا أَلْقَاهُ الْبَحْرُ أَوْ جَزَرَ عَنْهُ فَكُلُوهُ، وَمَا مَاتَ فِيهِ وَطَفَا فَلَا تَأْكُلُوهُ]. أخرجہ البَحرُ.

وَرَوَى مَوْقُوفًا عَلَى جَابِرٍ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِمَا لَفَظَهُ الْبَحْرُ».

«جزر» البحر عن السمك بالجيم: إذا نقص عنه وبقي على الأرض.

«ولفظ البحر السمك» بفتح الفاء إذا ألقاه على جانبه.

2. (3479)- Yine Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissa-

lâtu vesselâm buyurdular ki:

“Denizin dışarı attığı veya yarısından çekildiği balığı yiyin. Denizin içinde ölmüş ve suyun üstüne çıkmış (tâfi) balığı yemeyin.” [Ebu Dâvud, Et’ime 36, (3815).]

AÇIKLAMA:

“Denizin ölüsü helâldir” hükmünü bu hadîs kayıtlamaktadır. Eğer ölü, karaya vurmuşsa helâl olan budur. Değilse, karaya vurmayan suyun üstünde serbest olan deniz ölüsü “helâl” grubuna girmez. Ebu Hanîfe ile Şafi’î mezhebi arasındaki bazı farklar buradan gelir. Suyun üzerinde yüzen ölü balığın yenmeyeceğini söyleyenler buna dayanırlar. Diğer taraftan yüzen ölünün yeneceğine dair Hz. Ebu Bekr, Hz. Ebu Eyyûb el-Ensârî’den rivâyet gelmiştir. İbnu Ebî Rebâh, Mekhûl, İbrahim Neha’î, Mâlik, Şâfi’î, Ebu Sevr hep bu görüşü benimsemişlerdir.

Hz. Câbir ve İbnu Abbâs, Câbir İbnu Zeyd, Tâvus, Ashab-ı Re’y ise yüzen ölmüş balığın kerahetine hükmetmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ FASIL
KÖPEKLER HAKKINDA

■ ۱- عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [قال رسول اللہ ﷺ: مَنْ أَقْتَنَى كَلْبًا إِلَّا كَلَبَ صَيْدًا أَوْ مَاشِيَةً انْتَقَصَ مِنْ أَجْرِهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ قِيرَاطَانِ، وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَقُولُ: أَوْ كَلَبَ حَرْثًا]. أخرجہ الستة إلا أبا داود.

1. (3480)- İbnu Ömer radiyallahu anhumâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Av ve çoban köpeği dışında köpek besleyenim ecrinden her gün iki kırıtlık eksilme olur.” (Sâlim der ki: “Ebu Hüreyre (bu hadîsi rivâyet ederken): “...Veya ziraat köpeği” derdi,) çünkü o ziraat sahibi idi.” [Buharî, Sayd 6; Müslim, Müsâkât 50, (1574); Muvattâ, İsti'zân 12, (2, 969); Tirmizî, Ahkâm 4, (1487); Nesâî, Sayd 12-14 (7, 187-188).]

■ ۲- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: مَنْ أَتَّخَذَ كَلْبًا إِلَّا كَلَبَ مَاشِيَةً أَوْ صَيْدًا أَوْ زَرْعًا نَقَصَ مِنْ أَجْرِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطًا]. أخرجہ الخمسة.

2. (3491)- Ebu Hüreyre radiyallahu anih anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Sürü veya av veya ziraat köpeği dışında bir köpek besleyen kimsenin ecrinden her gün bir kırıtlık eksilir.” [Buharî, Hars 3, Bed'ü'l- Halk 14; Müslim, Müsâkât 58, (1579); Ebu Dâvud, Sayd 1, (2844); Tirmizî, Ahkâm 4, (1490); Nesâî, Sayd 14, (7, 188, 189).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm köpeklerle ilgili olarak bir çok beyânlarda bulunmuştur. Burada o hadîslerden sâdece iki tanesi yer almaktadır. Bu iki hadîs, köpek beslemeyi birkaç istisna dışında yasaklamaktadır. Bu istisnalar koyun köpeği, av köpeği ve ekin köpeğidir.

Köpekle ilgili hadîslerden birkaçını kaydediyoruz: “İbnu Ömer anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm köpeklerin öldürülmesini emir buyurdu ve Medine civarına da köpeklerin öldürülmesi için haber gönderdi.”

Yine İbnu Ömer der ki: "...Biz de Medîne ve etrafına dağularak öldürmedik köpek bırakmadık. Hatta çöl halkından bir kadına refakat eden köpeğini dahi öldürdük."

Hız. Câbir anlatıyor: "Resûlullah bize köpekleri öldürmeyi emir buyurdu. Hatta kadın, köpeği ile çölden gelirdi de biz o köpeği bile öldürürdük. Sonra Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm köpekleri öldürmeyi yasakladı ve: "Hâlis siyahım, iki noktaksını öldürmeye bakın, çünkü o şeytandır" buyurdu."

"Abdullah İbnu Mugaffel anlatıyor: "Resûlullah buyurdu ki: "Eğer köpek, ümmetlerden bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürülmesini emrederdim. Öyleyse onların siyah olanlarını öldürün."

2- Köpek besleyenin ecrinden bazı rivâyetlerde bir, bazı rivâyetlerde iki kîrat eksilme olacağı belirtilmiştir.

Kîrat nedir? Lügatte beş arpa ağırlığı veya yarım dânik ve bir şeyin yirmi-dörtte biri gibi mânâlara gelir. Burada kesin bir miktar aramak gerekmez, "Allah'ın bildiği bir miktar" olarak anlamının uygun olacağı belirtilmiştir. Yani köpek besleyen bir kimsenin her gün sevabından bir cüzü eksilecektir.

Bu eksilmenin sebebi, "meleklerin köpeğin olduğu yere girmemesi" ile izân edilmiştir. Bazı âlimler: "Köpek başkalarını rahatsız ettiği için" demiştir. Köpeğin necaset yemesi, pis koğu yayması, bazılarının şeytan olması, kaplara ağzını sokması gibi başka sebepler de zikredilmiştir. Ancak burada Resûlullah'ın koyduğu bir yasağın işlenmesi vardır.

Zamanımızda köpek beslemenin çevre kirliliğinden, insanları meşgul ederek zamanlarına öldürmeye, insanların insanlarla olan beşerî münâsebetlerini azaltmaya varıncaya kadar saymakla bitmeyen yeni mahzurları ortaya çıkmıştır. Şu halde yasağı mülâhaza ederken bunların hepsini göz önüne almak gerekir.

Âlimler, bazı rivâyetlerde "bir", bazı rivâyetlerde "iki kîrat"lık eksilmeden bahsedilmiş olmasını da dikkate alarak bunun sebebinin belirtmeye çalışırlar: "Az eziyet (veya zarar) veren, fazla eziyet (veya zarar) veren köpeğe göre değişir" demişlerdir. Resûlullah'ın bu beyanlara, farklı zamanlarda yer vermiş olması da muhtemeldir. Söz gelimi evvela bir kîrat eksilmeden bahsedilmiş, sonra yasağın şiddeti artırılarak zararın iki kîrat olduğu söylenmiş olabilir.

3- ÜLEMÂNIN HÜKMÜ:

Şafi'îlerden Nevevî'ye göre ('İhtiyaç yokken köpek beslemek haramdır. Av, ziraat ve çoban için köpek beslemek câizdir. Ev ve sokakların korunması için köpek beslemek hususunda iki nokta-i nazar var: Birine göre câizdir, diğerine göre değil. Esah olan görüş şudur: Madem ki, hadislerde üç maksadla köpek beslemeye izin verilmiştir. Buna kıyasla sahîh bir ihtiyaç olursa başka maslahatlar

için de beslenebilir.”

Hanefilerden İbnu'l- Hümâm, “av, çoban ve ziraat maksadlarıyla köpek beslemek bi'l-icmâ câiz ise de hırsız veya düşman korkusu olmadan (sırf zevk, moda olsun diye) köpek beslemenin câiz olmadığını” belirtir ve eve sokulmaması gerektiğini söyler.

Mâlikîler, bu meselede biraz daha yumuşak davranırlar. Onlar, belirtilen maksadlarla beslenen köpeklerin temiz olduğuna da hükmederler. Ancak diğer mezhep mensupları bu görüşü, köpeğin su içtiği kabın yedi kere yıkanmasını emreden hadîse aykırı bularak tenkid ederler.

4- ÇEVRE TEMİZLİĞİ VE KÖPEK:

Bilhassa sosyetik muhitlerde olmak üzere Batı'ya özentî şeklinde köpek besleme merakı memleketimizde yaygınlık kazanma vefresine girmiştir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm İslâm diyarlarının böyle bir musibetle karşılaşacağını önceden görerek, bu meseleye ayrı bir ehemmiyet atfetmiş, köpek besleme işini müstakillen ele alıp uyarılmış ve yasaklamanın fiilî örneğini vermiştir. Öyle ise, her müslüman bu konuda sağlıklı bir bilgi ve net bir kanaat sâhibi olmalıdır. Bu maksadla, hem köpek konusunda buraya kadar kaydedilenleri özetlemek, hem de İslâm'ın koyduğu köpek besleme yasağının çevre temizliği açısından ehemmiyetini tebârüz ettirmek için, bu maksadla kaleme alınmış bir tahlilimizi aynen sunuyoruz:

“Çevre ve yolların temizliğinden bahsederken, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın köpek beslemekle ilgili olarak koyduğu bir yasaktan bahsetmemiz gerekmektedir. Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm Medîne devrinde köpek beslemeyi yasaklar ve şöyle der:

“Kim bir köpek beslerse, her gün amelinden bir kîrat eksilir. Çoban, tarla veya av köpeği bundan hâriçtir.” Tarla köpeğinin istisnâya dâhil edilmesi bütün rivâyetlerde mevcut değildir ve hattâ sahâbe arasında münâkaşalıdır.

Köpek mevzuunda Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm bu yasaklama ile yetinmez, bizzat öldürülmelerini de emreder. Öldürme emrinden çoban ve av köpeğini hâriç tutar.

Rivâyetler, bu maksadla Medîne sokaklarına ve yakın çevresine husûsî vezîfelilerin çıkarıldığını ve şehrin birara tek köpek kalmayacak şekilde temizlendiğini tasrih eder. Hz. Câbir'in bir açıklaması, emrin ilk çıktığı sıralarda çölden Medîne'ye gelen kimsesiz kadınlara refakat eden köpeklerin bile öldürüldüğünü; ancak, sonradan bunun yasaklandığını belirtir. A'mâ olan Ümmü Mektûm'un, rehberliğinden istifâde ettiği köpeğinin öldürülmemesi için yaptığı mürâcaat, önce müsbet karşılır ise de, sonradan onun köpeği de öldürülür. Her hâl ü kârda istisna kılınanları belirtirken bile, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın:

“Eğer köpekler, ümmetlerden bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürülmesini emrederdim” demiş olması, onun bu mevzudaki azmini ve kararlılığını göstermeye yeterlidir.

Fazla teferruata girmeden şunu da ilâve edeceğiz: Hz. Peygamber aleyhis-salâtu vesselâm, köpeğin necisliği hususunda da ısrar eder. Öyle ki, köpeğin herhangi bir kaba değmesi hâlinde, kabın yedi ayrı su ile iyice yıkanıp, sonunda da toprakla ovulmadan temiz addedilemeyeceğini belirtir. Buradan hareket eden fakihler köpeğin salyasından, herhangi bir kuyuya tek damla dahi düşecek olsa kuyunun pis addedilmesi gerektiği, binâenaleyh bu kuyunun kullanılabilmesi için, suyunun tamamen boşaltılması icâb ettiği hükmünü getirirler.

Köpekten uzak durulmasının ehemmiyetini tebârüz ettirmek için, Resûlullah, köpeğin bulunduğu eve (rahmet) meleklerinin girmeyeceğini de belirtmiştir. Bâzı rivâyetlerde belirtildiğine göre, Resûlullah'tan habersiz eve giren köpek sebebiyle vahiy kesilmiş, bilâhare Cebrâil aleyhisselâm, “Evinde köpek var, köpek bulunan eve giremem” diye açıklamıştır.

Yeri gelmişken küçük bir istitradla, bu yasağın çevre temizliği açısından arzettiği ehemmiyete dikkat çekmek istiyoruz. Böyle bir yasağın bulunmaması sebebiyle, zevk için köpek besleme geleneğini yürüten Avrupalılar, bilhassa büyük şehirlerde, köpek pisliği yüzünden ciddî şekilde rahatsızdırlar. Köpek besleme âdetinin bulunmadığı bir Doğulu turist, bir Batı merkezine geldiği zaman en ziyâde köpek pisliğinden mutazarrır olur ve ilk dikkatini çeken şeylerden biri bu olur. Nitekim bir gazete haberi, Batılı mühim merkezlerden biri olan Paris'in kaldırımlarına, köpeklerin günde 20 ton pislik bıraktığını, bunu temizletmek için, belediyenin yılda 20 milyon frank (680 milyon Türk lirası) para harcadığını yazıyor. Acaba Fransa, dünyayı sömüren bir devlet vasfını kaybederek, sırf kaldırım temizliğine bu kadar para harcayamayacak duruma düşse veya şark memleketlerinde olduğu gibi, belediyecilikte ve beledî hizmetlerde yeterince teşkilâtlanamamış bir durumda olsa, Paris'e kokudan girilebilir mi? Bir başka deyişle, günün birinde bu moda, Doğunun büyük şehirlerinde de (meselâ İstanbul veya Ankara'da) aynı ölçüde yaygınlaşsa, buralar acaba ne hâle gelir?”

ALLAH'IN SIFATLARI BÖLÜMÜ

UMÜMÎ AÇIKLAMA:

Sıfat bahsi Kelâm ilmine giren bir mevzudur. Bir başka ifâde ile, İslâm'ın Allah inancı, Allah hakkında bir kısım sıfatların varlığını kabul etmekle ortaya çıkar. Sıfata inanılmazsa, o sıfatları taşıyan zât hakkında bilgi sâhibi olunamaz. Çeşitli dinlerdeki Allah inancının farklılıklar arzemesi temelde Allah'a izâfe edilen bu sıfat farklılıklarından ileri gelir. Hatta *Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat*'le Mûtezile fırkası arasındaki farklılık da sıfat meselesinde düğümlenir.

Kelâmcılar, İslâm'ın Allah inancını "*Allah'ın yüce zatı hakkında vâcib olan kemâl sıfatlarıyla beraber mümtenz olan noksan sıfatları bilip öylece itikat eylemektir*" diye tarif etmişlerdir. Bu açıdan Allah'ın başlıca üç çeşit sıfatı vardır:

1- *Vücud Sıfatı*: Bu, Allah'ın varlığını ifâde eder.

2- *Selbî Sıfatlar*: Bunlar mahlûkatta bulunmayan sıfatları ifade eder. Bunlar Allah'a mahsus sıfatlardır. Allah'ı mahlûkattan herhangi birine şu veya bu şekilde benzetmemek için, bunların mahlûkatta olmadığını bilmek ve belirtmek gerekir. Bunu belirtmekten maksat, Allah'ı tenzihdir, mahlûkattan başka ve ayrı olduğunu beyandır. Esasen selbetmek, ayırmak, soymak gibi manalara gelir.

Selbî sıfatlar çoktur, hepsi sayılmaz. Başlıcaları zikredilir, bunlar da beştir:

★ *Kıdem*: Allah'ın varlığının başlangıcı yok demektir. Zıddı *hudûs*'tur, sonradan olmak demektir, bu ise mahlûkun vasfıdır.

★ *Beka*: Allah'ın varlığının sonu yok demektir. Zıddı *fena*'dır, son bulmak demektir, bu da mahlûka ait bir vasıftır.

★ *Muhalefetun Li'l-havâdis*: Allah'ın sonradan meydana gelen şeylere yani mahlûkata hiç bir sûrette benzememesi demektir.

★ *Kıyam bi-nefsihî*: Varlığı kendi zâtının gereğidir, var olmak için bir yaratıcıya, bir başka şeye muhtaç değildir. Halbuki bütün mahlûklar var olabilmek, varlığını devam ettirebilmek için çok şeylere muhtaçtır.

★ *Vahdaniyyet*: Allah'ın zât, sıfat ve fiillerinde birdir, tektir, yardımcı, ortak vs.'si bulunmaz demektir. Zıddı kesrettir, çokluktur. O'nun dışında her varlık mürekkeptir, Allah ise mürekkep değildir, vâhiddir.

Dikkat edersek bu beş vasfın her biri Cenab-ı Hak'tan mahlûkata olan ben-

zerlikleri reddetmekte, Kur'an'da ifade edilen *لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ* "Onun bir benzeri yoktur" hükmünü tahkik etmektedir.

3- *Sübûti Sıfatlar*: Bunlar Allah'ın zâtında mevcut, zâtının gereği olan sıfatlardır. Yani Allah'ın varlığını kabûl edince, o sıfatları haiz olduğunu da kabûl etmek gerekir. Allah onlarsız düşünülemez. Bunlar *hayat, ilim, irâde, kudret, semî, basar, kelâm ve tekvîn*'dir. Öyleyse Allah hayat sıfatıyla hayy'dır, diridir. İlim sıfatıyla âlimdir; geçmiş-gelecek, uzak-yakın, büyük-küçük her şeyi bilir. İrade sıfatıyla müriddir yani dilemek, istemek sahibidir. Kudret sıfatıyla kadirdir, her istediğini yapmaya gücü yeter, onda acz yoktur. Semî sıfatıyla işitir; basar sıfatıyla görür; kelâm sıfatıyla konuşur ve nihâyet tekvin sıfatıyla yaratır. Bu sıfatlar Allah hakkında vâcib sıfatlardır, onlarsız Allah düşünülemez. Kur'an-ı Kerim bu sıfatlarla Allah'ı tavsif eder. Bunlar Allah'ın zâtıyla birlikte vardır ve kadimdir. Bunlarla ilgili teferruat İslâm'daki itikâdî mezhepleri ortaya çıkarmıştır. Hatta hıristiyanlık-yahudilik gibi semâvî ve -diğer- gayr-ı semâvî dinler ve bir kısım felsefi sistemler arasındaki itikâdî farklılıklar çoğunlukla Allah'a izâfe edilen bu sıfatlarla ilgilidir. Bir başka deyişle, İslâm itikadının orijinalitesi bu sıfatlar mevzuundaki telakkisinde yatar. Müslümanların itikâdî bütünlüğe, imânî kemâle ermeleri bunları iyi bilmelerine bağlıdır. Bu sebeple Allah'ın sıfatları bahsinin her müslümanca iyi hazmedilmesi, eksiksiz kavranması gerekir.

Sadedinde olduğumuz bahiste, bu mevzuya giren sadece birkaç hadis vardır. Bunlar vesilesiyle sunacağımız bazı açıklamaların konuyu bütünüyle kavramada eksik kalacağı muhakkaktır, mutlakâ bâzı kelâm kitaplarına müracaat etmek gerektiği ve zarûridir.

۹- عن أبي موسى رضي الله عنه قال: [قَامَ فِيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ. فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يَنَامُ وَلَا يَتَبَخَّى لَهُ أَنْ يَنَامَ. يُخَفِّضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ وَيَرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ. وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ. حِجَابُهُ النَّورُ. لَوْ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَتْ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ].
أخرجه مسلم.

«سُبْحَاتُ وَجْهِ اللَّهِ» أنواره: أى لو انكشف من أنوار الله التي تحجب العباد عنه شيء لأهلك كل من وقع عليه ذلك النور كما حذر موسى عليه السلام صعيقاً، وَتَقَطَّعَ الْجَبَلُ دَكَاً لَمَا تَجَلَّى اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى.

1. (3482)- Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm aramızda ayağa kalkıp şu beş cümleyi söyledi:

“Allah Teâla Hazretleri uyumaz, zaten O’na uyku da yakışmaz. Kıstı (tartıyı, rızık) indirir ve kaldırır. Geceleyin yapılan amel, gündüzleyin yapılandan önce; gündüzleyin yapılan amel de geceleyin yapılan amelden önce Allah’a yükseltilir. O’nun hicâbı nürdür. Eğer o perdeyi açacak olsa, veçhinin sübuhâtı, basarının ihâta ettiği bütün mahlûkatını yakardı.” [Müslim, İmân 293 (179).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, Cenâb-ı Hakk’ın bazı sıfatlarını zikretmektedir:

1- *Uyumama Sıfatı*: Bu, Kur’an-ı Kerîm’de: **لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ** “O’nu ne uyuklama tutar ne de uyku” (Bakara 255) diye ifâde edilmiştir. Uyku ve uyuklama bir kısım canlı mahlûklarla ilgili bir sıfattır. Allah ise ondan münezzehtir.

Bu sıfat, Cenab-ı Hakk’ın mahlûkat üzerine her an tasarrufta bulunduğunu ifâde eder. Bu ilâhi ilginin bir an kesildiğini düşünmek, bütün varlık âleminin yokluğa mahkûm edilmesi olur.

2- *Kıst*, tartı demektir. Rızık mânâsında kullanıldığı da kabul edilmiştir. Allah’ın kıst’ı indirmesi, kulların amellerini tartarken, rızıklarını verirken mizânın kefelelerini kaldırıp indirmesidir. Bu teşbihle, rızıkların taksim ve takdîrinin ferd ferd, ayrı ayrı yapıldığı ifâde edilmiş olmaktadır. Bir bakıma Cenab-ı Hakk’ın uyanıklığının şümûlü böyle dile getirilmiş olmaktadır: “Allah hiç kimsenin rızıkından, amelinden gâfil değildir, herbirini ayrı ayrı tartar. Kefeler her ferd için iner, tartar, kalkar, öbürü için tekrar iner...”

Kıst’la rızık kastedilince, hadîsin “...kısar, kaldırır” yani, “rızık bazılarına kısar (az verir), bazılarına kaldırır (çok verir)” mânâsına geldiği de söylenmiştir.

3- “Geceleyin yapılan amel gündüzleyin yapılandan önce... Allah’a yükseltilir” cümlesi, her günün ameli günün sonunda, gecenin ameli de gecenin sonunda ayrı ayrı Cenab-ı Hakk’a arz edilir, ömrün hiç bir günü hesapsız geçmez, her gününden Allah’a hesap vardır, demektir. Amelleri Allah’a arz işini hafaza meleklere yapar; günlük olarak tuttıkları amel defterini günün (veya gecenin) sonunda Allah’a arz ederler.

4- *Hicab*, perde demektir. Allah, insanlara şah damarından daha yakın olduğu halde, insanlar, araya giren perdeler sebebiyle Allah’tan uzaktırlar, Zât-ı Zülcelâl’i göremezler. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, Allah’la kul veya Hâlık’la mahlûk arasındaki perdenin maddî olmayıp nurânî olduğunu bildirmiştir.

Bazı rivayetlerde *nûr* yerine, *nâr* denmiştir.

Nûr'la *nâr* arasındaki fark veya nurânî ile maddî arasındaki fark nedir? tam çözülmüş değildir. İlim ve tekniğin ilerlemesi bu husûslarda daha müteyakkız olmaya, *Resûlullah*'ın *nur*'la neyi kastedtiğini daha sağlıklı anlamaya yardımcı olmaktadır. Zîra en son nazariyelere göre madde ışına (*nûr*'a) dönüşebilmektedir. Şu halde *nûr*, *nâr* ve hattâ madde müşterek bir öz'ün farklı kesafetteki temeyyüünden, esma-i ilâhîye'nin feyz-i ilâhî sûretinde farklı mertebelerdeki tecellîsinden ibârettir. Hepsinin aslını, bâzı hadîslerde geldiği üzere, *Nur-u Muhammedî aleyhissalâtu vesselâm* denen bir *ilk*, bir *irâde-i kün* teşkil etmektedir. Öyle ise hâliklâ mahlûk arasındaki "*hicab*" izafî bir vâkı'adır, Mahlûktan Hâlik'a perdedir, görülmesine mânîdir, Hâlik'tan mahlûka nurdur, aydınlıktır, görmesine engel değildir. Allah, "*evvel*"dir, "*âhir*"dir, "*zâhir*"dir, "*bâtın*"dır, her şeyi "*bilen*"dir.

5- Allah'ın veçhi "*Zât*"ı demektir. Veçh (yüz) birçok dillerde olduğu gibi Arapçada dahi şahsın yani zâtın kendisini ifade eder. Nitekim dilimizde de "yüzün ak veya kara olması" tabirinde şahsiyetin tebriyesi veya tezyifî kastedilir. Öyleyse *Allah*'ın *veçhî*, Allah'ın zâtı demektir, ve *basarının ihâtâsı* tabiriyle bütün münkinât yani mahluk, âlem kastedilmiştir. Zirâ O'nun basar ve ilmi bütün varlıkları kuşatır. Hiç bir şey O'nun nazarından hâriç, ilminden dışarı değildir.

6- *Subuhât*'a gelince, bu kelime *Sübha*'nın cem'idir. *Sübha*, lügat olarak *tenzih*, *takdis* ve *tebri*'e gibi mânâlara gelir. Bu sebeple Cenab-ı Hakk'ın takdisine yönelik tahmîd, tekbîr, temcîd, tehlil vs. her çeşit zikre mecâzî olarak *tesbîh* denir.

Nafîle ibâdetlerin, hadîslerde çoğu kere *sübha* kelimesiyle ifade edilmesi, farzlardaki "*tesbîhât*"ın nafîle olmasından ileri gelir. Kelimenin kök mânâsını ve hadîsteki kullanımını böylece anladıktan sonra "*Subuhâtü Veçhihi*" yani *Allah*'ın *veçhi'nin subuhâtü* tâbirine geçebiliriz. *Allah*'ın *subuhâtü*'nden murad, en-Nihâye'de kaydedildiği üzere Allah'ın celâli ve azametidir. Bâzı âlimler "*Veçhi'nin Ziyası*"dır demiştir. *Sübühâtü'l-Vech'i*, ayrıca "*O'nun güzelliği*" diye anlayan da olmuştur. Bu görüş sahipleri kanaatlerini şöyle delillendirirler: "*Sen güzel yüzlü birini görünce Sühbanallah!*" dersin. Bu tabiri "*Allah'ın tenzihi*" olarak yani "*Veçhi mukaddestir, münezzehtir*" şeklinde anlayan da olmuştur. Bunu, fiille mef'ul arasında cümle-i mu'tariza görüp mânâyı şöyle anlayan da olmuştur: "*Eğer onu açacak olsa basarının yettiği her şeyi yakardı.*"

Bütün bu söylenenlerden daha makbûl bir mânâ şöyle ifade edilebilir: "*Allah'ı kullara karşı perdeleyen nurlardan bir nur inkişaf edecek olsa, bu nur, degeceği her şeyi helâk eder, tıpkı böyle bir inkişafta Hz. Musa'nın bayılıp düşmesi ve Allah'ın tecellî etmesiyle dağların parça parça olması gibi*" (Nihâye'den).

۲- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: إِذَا قَاتَلَ

أَحَدُكُمْ أَشْبَاهَهُ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

وزاد مسلم: «فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ».

2. (3483)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Sizden biri kardeşiyle dövüşünce yüze vurmaktan sakınsın.” [Buhârî, İtk 20; Müslim, Birr, 112; (2612).]

Müslim’in rivâyetinde şu ziyâde var: “... Zîrâ Allah Âdem’i kendi sûretinde yaratmıştır.”

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm her hususta edeb beyan etmiştir. Burada kavga yaparken bile riâyet edilmesi gereken İslâmî edebî beyan etmektedir: *Yüze vurmamak...*

Bu yasak, te’dîb, ta’zîr ve hattâ hadd cezası uygulanması dahil bütün darb'lara şâmilidir. Nitekim, zina yapan bir kadının recmedilmesine hükmedince: *إِزْمُوا وَاتَّقُوا الْوَجْهَ* “Taşlayın, fakat başa vurmaktan sakının” ferman buyurmuştur. Şu halde, başa vurma yasağı, sadece başta bulunan hassas organların zarara uğraması tehlikesini gözetmiyor. Çünkü, burada kesinlikle ölüme mahkum olan birisi mevzubahistir. Öyleyse daha şümüllü nokta-i nazariyat vardır. İşte bunu hadîsin Müslim’deki ziyadesinden anlıyoruz: “Allah, Âdem’i kendi sûretinde yaratmıştır.” Kendi diye ifade ettiğimiz zamir kime râcidir? Bunu bâzı şârihler madrûba yani dövülene irca etmiştir. Bazıları da Allah’a, Allah’a irca edenler, hadîsin bir başka veçhini delil göstermiştir: *إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَةِ الرَّحْمَنِ* “Allah Âdem’i, Rahman sûretinde yaratmıştır.” Bu vecihte Allah’ı mahlûka benzetme olduğu için bâzı müşkilat çıkmıştır. Ama te’vil yoluyla hadîse, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemâat’ın itikad esaslarına uygun “teşbîh”ten uzak bir mânâ verilmiştir: “Allah insanı Rahmân’da bulunan ilim, hayat, semî, basar vs. sıfatlarla yarattı ve bunlarla diğer mahluklardan üstün kıldı.”

Hadîsin bu veçhinin zayıf olduğunu iddia edenlere bu mânâyı teyiden gelen başka rivâyetler gösterilerek cevap verilmiştir: *مَنْ قَاتَلَ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ فَإِنَّ صُورَةَ وَجْهِ الْإِنْسَانِ عَلَى صُورَةِ وَجْهِ الرَّحْمَنِ لَا تَقُولَنَّ*; “Kim kavga yaparsa yüze vurmaktan kaçsın, zira insan yüzünün şekli, Rahmân’ın yüzünün şekli gibidir”; *فَبِحَاقِ اللَّهِ وَجْهَكَ وَوَجْهَ مَنْ أَشْبَهَ وَجْهَكَ فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ* “Allah senin yüzünü, sana benzeyenin yüzünü çirkin kılsın” demeyin. Zîrâ Allah, Âdem’i kendi sûretinde yaratmıştır.” *إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَةِ وَجْهِهِ* “Sizden biri kavga yaparsa yüzden sakınsın, zîrâ Allah, Âdem’i kendi yüzünün sûretinde yaratmıştır.”

Sahâbe’den Süveyd İbu Mukarrin, bir adâmin, çocuğuna tokat vurduğunu

görünce şöyle demiştir: *أَرَمَّا عَلِمْتَ أَنَّ الصُّورَةَ مُحْتَرَمَةٌ* “Bilmez misin, yüz muhteremdir?”

Bu mevzuya giren bâzı açıklamalar 3382 numaralı hadîste geçmiştir.

3- وعن أنس رضى الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ: يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ آمَنَّا بِكَ وَبِمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا؟ قَالَ: نَعَمْ. إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ]. أخرجه الترمذی.

3. (3484)- Hz. Enes *radıyallahu anh* anlatıyor: “Resûlullah *aleyhissalâtu vesselâm* şu duayı çok yapardı:

“Ey kalbleri çeviren Allahum! Kalbimi dinin üzerine sâbit kıl!”

Ben (bir gün kendisine):

“Ey Allah’ın resûlü! biz sana ve senin getirdiklerine inandık. Sen bizim hakkımızda korkuyor musun?” dedim. Bana şöyle cevap verdi: “Evet! Kalpler, Rahmân’ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği gibi çevirir.” [Tirmizî, Kader 7, (2141).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîste zikredilen kalb, insan göğsünde yer alan ve etten yaratılmış olan maddî kalb değildir. Çünkü bu, hayvanlarda da var. Kalbten murad ruhânî bir latife-i Rabbaniyedir. Bu latife insanın hakikatını teşkil eder: İdrak sâhibi emir ve yasağa muhatap, yaptıklarından sorumlu olan bu latifenin eskiler, maddî kalple bir ilişkisi bulunduğunu kabul etmiştir: Alet kullananın o âletle ilgisi nev’inden veya bir yere yerleşenin o yerle olan ilgisi nev’inden bir ilgi.

2- Kalbin itaât-isyan, huzur-gaflet, îman-küfür gibi pek değişik halleri vardır. Sadedinde olduğumuz hadîs, Cenab-ı Hakk’ın kalb üzerindeki tasarrufunu, kişiyi bu hallerden dilediğine çevirebileceğini belirtmektedir. Allah hakkında bu inanç, İslâm îtikadının gereğidir. Zîra Allah’ın gücüne, tasarrufuna hiçbir hudud konamaz. Aksini düşünmek *ac* nisbet etmek olur. Allah *ac* dâhil hiçbir noksan sıfatla muttasıf değildir.

3- Hz. Enes’in “...bizim hakkımızda korkuyor musun?” sorusunun mânâsı şudur: “Senin bu sözün, kendi hakkında söylenmiş olmalıdır. Zîrâ sen hataya ve zelleye karşı ismete (korunmaya) mazharsın. Husûsan din husûsunda kalbin dönmesi mevzubahis olamaz. Öyleyse bu duadan murad ümmetin tâlimidir. Acaba sizde, bize Cenab-ı Hakk’ın lûtfettiği îman nimetinin zevâli veya kemâlden nok-

sana düşmesi endişesi mi vār?”

Resûlullah bu mânâyı taşıyan soruya, “Evet!” diye cevap vermiş, ümmeti hakkında korkmakta olduğunu te’yîd etmiştir: “Allah kalbleri dilediği gibi çevirir.”

Tebliğci açısından son derece ehemmiyetli bir prensibi *Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm*, bu hadîste vaz’etmiş olmaktadır:

“*İnsanın ne îman üzere, ne de fisk ve küfür üzere devamlılığı yoktur.*” İnsan hâricî te’sirlerle her an değişebilir. Ne “ben iyiyim” deyip hal-i hazır halimize güvenmeliyiz, ne de herhangi bir insan için “Bu iyidir!” veya “Bu kötüdür!” diye kestirip atmamız. Bugün için iyidir ama, yarın değişebilir. Öyle ise iyilik üzere devamı için gayret gereklidir. Kötü de bugün kötüdür, ama düzelebilir, düzeltmek için gayret göstermelidir.

Yâni insanlar hakkında kesin hüküm verip ataletle düşmemelidir. İyiler kötüleşebilir, kötüler iyileşebilir. *Zirâ kalb*, deşikendir, Allah dilediği gibi deşiktir.

4- Allah’a parmak nisbeti, müteşâbih bir ifâdedir. Cenab-ı Hakk’ın zâtıyla ilgili bir kısım şüunu anlayabilmemiz için bu çeşit teşbîhlere sıkça yer verilmiştir. Bu teşbîhler hakikatı üzere alınmamalıdır. Müteahhir ülemâ, kullanılış gâyesine uygun bir mânâ ile te’vil eder. *Parmak* burada Allah’ın meşiet ve irâdesini ifâde etmek için kullanılmıştır. Parmağın cemî değil de tesniye olması yani “parmaklar” şeklinde değil de *iki parmak* şeklinde ifâde edilmesi *Kudret-i Rab-baniyye*’nin kalbte, “hayır” ve “şer” şeklinde zuhûr edeceğine işâret kabûl edilmiştir.

Keza “el” değil de “parmak” kelimesinin kullanılması bir mânâ inceliği taşımaktadır. Zira parmak, küçüklüğü sebebiyle, kalbi deşiktirmede *elden* daha sür’atli, daha mahirdir. Âlimler: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Allah’ın bu husûstaki sür’atini muhataplara daha iyi duyurabilmek için parmak kelimesini tercih etmiştir*” derler.

٤- وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ هَذِهِ آيَةَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا إِلَىٰ قَوْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا قَرَأْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَضَعُ إِيَّاهُمَا عَلَىٰ أُذُنِهِ وَالَّتِي ثَلِيهَا عَلَىٰ عَيْنِهِ].
أخرجه أبو داود.

4. (3485)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “*Resulullah aleyhissalâtu vesselâm*’ı şu âyetleri okurken işittim. (Meâlen): “Hiç şüphesiz Allah size, emânetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz za-

man adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür” (Nisa 58). Bu sırada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın baş parmağını kulağına, onu takib eden (şahâdet) parmağını da gözünün üzerine koyduğunu gördüm.” [Ebu Dâvud, Sünnet 19, (4728).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, Ebu Dâvud'da *Cehmiye Fırkası*'na reddiye olarak kaydedilmiştir. *Cehmiye* başlığını taşıyan bir babta yer alır. Hadîs buraya biraz özetlenerek alınmış. Nitekim aslında şöyle devam eder “...İbnu Yûnus dedi ki: “Mukri dedi ki: “Yâni, Allah işitici (semî) ve görücüdür (basîr), yâni Allah'ın işitmesi ve görmesi vardır.”

Yûnus dedi ki: “Mukri dedi ki: “Bu, *Cehmiyye*'ye bir reddir.”

Ebu Dâvud der ki: “Bu, *Cehmiyye*'ye reddir.”

Cehmiyye: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın dışında kalan sapık bir fırkadır. Mensupları Allah'ın ezeli sıfatlarını nefyederler, ilâveten derler ki: “Allah'a işitmek, görmek gibi mahlûkata mahsus vasıflar izâfe etmek, Allah'ı kula benzetmektir, öyleyse Allah'a hayy (diri), alîm, mütekellim (konuşan) gibi sıfatlar nisbet edilemez. Çünkü bu sıfatlar insanlarda da vardır.” Onlara göre Allah'a kâdir, hâlık, fâil, muhyi, mümît gibi sıfatlar verilmelidir. Çünkü onların iddiasına göre, “mahlûkat bu sıfatlarla tavsîf edilemezler.” Buradan da anlaşılacağı üzere *Cehmiye*, insanın bir şey yapmaya kâdir olmadığını, Allah tarafından yazılmış ve yaratılmış fiilleri yapmaya mecbur olduğunu iddia eder. Ayrıca Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyler.

Asıl mevzuumuza gelecek olursak, sadedinde olduğumuz hadîste Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, âyette geçen “Şüphesiz Allah işitir ve görür” ibâresini okuyunca, kulak ve gözüne işaret buyurmuş olmakta, böylece Allah'ın işitme ve görme fiillerine sahip olduğunu ikrâr etmiş olmaktadır. Bu davranışta, insanlarda mevcut sıfatları Allah'tan nefyeden *Cehmiye* fırkasına bir nevi reddiye olacağı açıktır.

Hattâbî der ki: “Resûlullah'ın “Allah işitici ve görücü...” meâlindeki ibâreyi okuyunca parmaklarını kulak ve göz üzerine koymasının mânâsı, Allah Teâla Hazretlerine görme ve işitme fiillerini isbattır, göz ve kulağı değil. Çünkü bunlar organdır. Allah organ sâhibi olmamakla mevsuftur. Çünkü O, insanlara mahsus sıfat ve vasıflardan münezzehtir. Allah organ sâhibi, cüz sahibî, kısımlar sahibî değildir. “O'nun benzeri yoktur. O semî ve basîrdir (ليس كمثلِه) (هَيءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)”.
(هَيءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)

Bâzı Ehl-i Sünnet ülemâsı, *Hattâbî*'ye bu sözü sebebiyle karşı çıkmış ve demiştir ki: “*Hattâbî*'nin, “Allah Teâla Hazretlerine... göz ve kulak'ı isbat değildir”

sözü tahkik ehlinin sözü değildir. Ehl-i tahkik, Allah Teâla Hazretlerini, kendisi ve Resûlü tarafından zât-ı ilâhî'yi tavsifte kullanılmış olan vasıflarla tavsif edenler, Allah için, Kur'an ve Sünnette gelmemiş olan vasıflar uydurmazlar. Nitekim Allah Teâla Hazretleri kendisini şöyle tavsif eder: "وَلَقَدْ صَنَعْتُ عَلَىٰ غَيْبِي" (Ey Mûsa! Gözümün önünde yetişesin diye seni sevimli kıldum" (Tâ-Hâ 39); "وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا" "Nezaretimiz ve vahyimiz altında gemiyi yap" (Hud 37). Hattâbî'nin: "Allah organ sahibi, cüz sâhibi, kısımlar sahibi değildir" ifâdesi bid'a ve uydurma bir sözdür. Bunu Seleften hiç kimse, ne nefiy ne de isbat maksadıyla söylememiştir. Bilâkis, onlar Allah'ı, kendisinin nefisini vassfet-iği sıfatlarla tavsif etmişler, sükût ettiği şeylerde de sükût etmişlerdir. Bu tavsîfi yaparken nasıl olduğunu (keyfiyet) söylememişler, temsil getirmemişler, Allah'ı bir mahlûka da benzetmemişlerdir. Kim O'nu mahlûka benzetirse kâfir olur. Ne Allah'ın kendini tavsîfi, ne de Resulünün O'nu tavsîfi teşbîh değildir. Allah'a işitme ve görme sıfatlarının isbatı haktır."

Hemen belirtelim ki, burada atıfta bulunulan Selef görüşüne göre, Kur'an'da Allah'a nisbet edilen bütün sıfatlar "nasıl?" denmeksizin haktır. Âyette, عَلَاقَتْ دَئِيقِي وَوَجْهَ رَبِّكَ dendiğine göre O'nun vechi (yüzü) vardır. Âyette خَلَقْتُ دَئِيقِي dendiğine göre O'nun iki eli vardır. Âyette, نَجْرِي بِأَعْيُنِنَا dendiğine göre O'nun gözü vardır. Âyette, وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا dendiğine göre O Kıyamet günü gelecektir. Hadîste ifâde edildiği üzere Allah dünya semasına iner.

Selef, "âyette ve hadîste gelen bu vasıflara inanırız, nasıl olduğunu sormayız, bunlardan gerçek muradı Allah bilir, biz bir fikir beyan etmeyiz" mânâsında açıklamalar yaparlar.

Şüphesiz burada ülemâ arasında cereyan eden kelâmî münakaşanın teferruatına girmeyeceğiz. Ancak Seleftin nokta-i nazarını kavramada yardımcı olacak ve yine teşbih meselelerine giren Allah'ın Arş üzerine istivası ile ilgili olarak izhâr edilen birkaç beyan daha nakledeceğiz: İbnu Hacer Fethu'l-Bârî'de Ümmü Seleme'den şu rivâyeti kaydeder: "İstiva⁽³¹⁾ (Kur'an'da zikredildiğine göre) meçhul değil, nasıl olduğu ma'kul (anlaşılır) değil, bunu ikrar (kabul) etmek imandır, inkârı da küfürdür."

Rebî'a İbnu Ebî Abdırrahmân tarîkenden gelen rivâyete göre, Allah'ın Arş'a nasıl istiva ettiği sorulmuş, o şu cevabı vermiştir: "İstiva meçhul değildir, nasıl olduğu ma'kul değildir, Allah'a risâlet, Peygamberine tebliğ, bize de teslim düşmektedir."

Evzâ'î de şöyle söylemiştir: "Biz ve Tâbi'in sayıca çoktuk. Şunu söyledik: 'Allah Arş'ındadır, biz sünnette Allah hakkında vârid olan sıfatlara inanırız.'"

(31) İstiva الرَّحْمَنُ عَلَى الرَّعْشِ أَسْتَوَىٰ Âyetinde haber verilen hakikattir. Allah'ın Arş'a istivası, Allah'ı mekân izâfe etme mânâsına geldiği için ciddi tartışmalar cereyan eden bir meseledir. Kaydettiğimiz rivâyet Seleftin bu meseledeki tavrını aydınlatır.

Bir başka tarîkte Evzâ'î şöyle anlatır: “Kendisinden, *ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ* âyeti hakkında sorulmuştu şu cevabı verdi: “O, nefsini kendi vafsettiği şekildedir.”

Beyhâkî'nin bir kaydına göre Abdullah İbnu Vehb anlatıyor: “Biz İmam Mâlik'in yanında idik. Bir adam yanına girerek: “Ey Ebu Abdillâh, *الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ* buyruluyor. Allah nasıl istiva etti?” dedi. İmam Mâlik başını eğip bir miktar düşündü; derken birden bir ter bastı. Sonra başını kaldırıp:

“Rahman, kendini vafsettiği şekilde Arş üzerine istivâ etmiştir. Bu nasıl oldu? denmez. Nasıllık O'ndan kaldırılmıştır. Zannımca sen mutlaka bid'at sâhibi birisisin!” der ve adamın meclisten çıkarılmasını emreder.

İmam Mâlik'ten bir başka rivâyet, onun şöyle söylediğini bildirir: “...O'nu ikrar vâcibtir, ondan sual bid'attir.”

Şu halde Cehmiyye fırkası, Ehl-i Sünnet'in kaydedilen mezkûr ikrârına karşı çıkıp bunun teşbih olduğunu, yâni Allah'ı insanlara benzetmek olduğunu söylemiştir.

İshak İbnu Râhûye: “Bu teşbih değildir. Eğer dersek ki “Allah'ın bizimki gibi bir eli vardır”; işte o zaman teşbih olur ” diyerek Cehmîlere cevap vermiştir.

Sevrî, Mâlik, İbnu Uyeyne, İbnu'l- Mubârek gibi Selef büyükleri bilittifak: “Bu hadîslere, herhangi bir tefsîr ilâve etmeksizin inanınız” demişlerdir.

İbnu Abdilberr der ki: “Ehl-i Sünnet, Allah hakkında Kitap ve Sünnette gelen bu sıfatları ikrârda icmâ ederler, bunlardan hiçbirine keyfiyet (yani “nasıl oldukları husûsunda yorum”) nisbet etmezler. Fakat Cehmiye, Mûtezile ve Hâricîler: “Kim bu isimleri ikrar ederse Allah'ı insanlara benzetmiş olur” demişlerdir.

Selef'in, müteşâbihât karşısında kemâl mertebesinde bir imân gerektiren bu nokta-i nazarı, bilhassa Yunan felsefesinin, entellektüel çevrelerde yaygınlık kazanmasıyla her meselenin aklî îzahlarının araştırıldığı muahhar zamanlarda imânı zayıflamış, teslimiyeti azalmış insanları tatmin etmez hâle gelmiştir. Bu durum, ülemâyı müteşâbihât karşısında farklı bir yaklaşıma sevk etmiştir: *Te'vîl...*

Müteahhirün dediğimiz Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat ülemâsı, neticede Allah'ı insanlara benzeten müteşâbih âyetleri Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat inancına muvafık birkısım açıklamalara tâbi tutmuşlardır. Meselâ Gazâli'ye göre, Allah'a el, yüz, parmak ve suret gibi insana benzemeyi veya maddî olmayı gerektiren âyet ve hadîsleri dinleyen kimse, bu sözlerden iki mânânın kastedilmiş olacağını bilmelidir:

1) Ya kelimenin lûgat mânâsı. Bu durumda Allah'a madde ve cisim nisbet edilmiş ve Allah mahlûkata benzetilmiş olacak. Kur'an'da Allah'ın hiç bir benzerinin olmadığı ifâde edildiğine göre bu mânâ kastedilmiş olamaz.

2) Söz, bâzan isti'are maksadıyla kullanılır. Bu durumda meselâ el ile başka

bir mâna kastedilmiştir ve o mâna cisim değildir. Nitekim “*Memleket emîrin elindedir*” dendiği zaman burada isti’are yapılır. Sözelimi emîrin eli kesik bile olsa, söylenen söz doğrudur ve kastedilen mâna anlaşılır. Öyleyse âyet ve hadislerde Allah’la ilgili olarak, teşbih ifâde eden, şekil ve madde hatıra getiren kelimeler lügat mânâsında kullanılmış değildir, isti’aredir. O kelimelerin dilde cârif mecazî mânaları anlaşılmalıdır.

İşte müteahhir ülemanın, Cenâb-ı Hakk’ın şûnatıyla ilgili olarak âyet ve hadislerde gelen bir kısım ibareleri İslâm itikadına uygun akli açıklamalara kavuşturma işine te’vil denmiştir. *İmam Mâturidî*, *İmam Es’arî* ve *İmam Gazalî* tarafından işlenen bu metod ümmetce benimsenmiştir.

MİSAFİRLİK (ZİYAFET) BÖLÜMÜ

UMÛMÎ AÇIKLAMA:

Ziyâfet kelimesi dilimizde daha ziyâde düğün, doğum, başarı, açılış gibi mutlu fırsatlarda bir nevi kutlamaya yönelik yemeklerin adıdır. Ziyâfet yemeğine, umûmiyetle toplu halde bir cemâatin iştirâki mevzubahistir, tek kişiye yedirilen yemeğe ziyâfet denmez. Kelimenin Arapça aslı ise daha ziyâde *ağırlamak* mânâsına gelir. Yâni, evde bir yabancıyı ağırlamak misafir etmek... Bu açıdan Arapça *ziyâfet* kelimesinin dilimizdeki yaygın karşılığı "*misafirlik*"tir. Misafir etmek, misafir ağırlamak, misafir olmak, misafirperver, misâfirperverlik gibi değişik tâbirler dilimizde yaygındır. Şimdilerde *konuk* kelimesi *misafir* yerine ikâmeye çalışılıyor ve yukarda kaydettiğimiz tâbirler *konuk etmek*, *konuk olmak*, *konukseverlik* gibi tâbirlerle karşılanmaya zorlanıyor ise de henüz uydurukçuların bekledikleri ölçüde halka inmiş değil. Halkımız hâlen atalarından devraldığı *misâfir'i*, *misafirperverlik'i* devam ettirmektedir.

Öte yandan "*misafir*" kelimesi Arapça aslında yolcu, "*müsâferet*" de yolculuk mânâsına gelir. Dilimizdeki "*ağırlamak*"la ilgisi yoktur.

Bu kısa açıklamayı, dilimize Arapçadan girmiş olmalarına rağmen, kullanışta farklı bir mâna kazandıkları için *ziyâfet* ve *müsâferet* kelimelerinin iltibas edilmemesi için yaptık. Çünkü bâzı hallerde, kitaplarımızda bu kelimelerin dikkat edilmeden aslî mânalarıyla kullanılıverdiğine de rastlarız.

Şu halde, Teysîru'l-Vüsûl'de ziyâfet kelimesiyle gelen bu bahis, *misafirlikle* ilgilidir. Bu sebeple bölümün başlığını, kelimenin dilimizdeki mânâsına uygun olarak *misafirlik* diye koyduk.

Yüce dinimiz, vazgeçilmesi mümkün olmayan bu beşerî müesseseye ehemmiyet vermiş, bununla ilgili birçok âdab teşrî etmiştir. Mü'min ev sâhibi de olsa, misafir de olsa bu âdâbı bilip riâyet etmelidir.

3466 ۱- عن أبى كريمة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَيْلَةُ الضَّيْفِ حَقٌّ عَلَى مُسْلِمٍ. فَمَنْ أَصْبَحَ بِفَنَائِهِ فَهُوَ عَلَيْهِ دَيْنٌ إِنْ شَاءَ اقْتَضَى وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ]. أخرجه أبوداود.

1. (3486)- *Ebu Kerîme radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: “Bir gece misafir olmak müslümanın hakkıdır. Kim, (bir ev sâhibinin) avlusunda sabahlarsa, ağır lanma masrafı, (ev sahibi) üzerine bir borç olur. (Misafir) dilerse o hakkını alır, dilerse terkeder (almaz).” [Ebu Dâvud, Et’ime 5, (3750).]

۲- وفي رواية له قال: [أَيُّمَا رَجُلٍ ضَافَ قَوْمًا فَأَصْبَحَ الضَّيْفَ مَحْرُومًا

فَإِنْ نُصِرَتْهُ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ حَتَّى يَأْخُذَ بِقَرَى لَيْتِهِ مِنْ زَرْعِهِ وَمَالِهِ].

«الْقَرَى» نُزْلُ الضَّيْفِ، وَهُوَ مَا يُعَدُّ لَهُ وَيَحْضَرُ إِلَيْهِ مِنْ طَعَامٍ وَشَرَابٍ وَنَحْوِهِ.

2. (3487)- Bir başka rivâyette (*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın) şöyle söylediği kaydedilmiştir: “Kim bir cemâate misafir olur ve fakat misafir, (ağır lanmaktan) mahrum kalırsa, -ona yardım, her müslüman üzerine hak (bir vazife) olması hasebiyle- bir gecelik (ağır lanma) masrafını o cemâatin ekinden ve malından alır.” [Ebu Dâvud, Et’ime 5, (3751).]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivâyet, bir yolcunun, uğradığı yerde bir gecelik bakılma hakkından bahsetmektedir. Yâni bir gece ağır lanmak yolcunun hakkı, ağırlamak da ev sahibinin -veya yolcunun indiği mahallin- vazîfesidir. Öylesine kesin bir hak ve vazife tahahuk etmektedir ki, yolcu bir gecelik yeme-içme nev’inden ihtiyacını almaya yetkili olmakta, ev sahibi de ödemek mecburiyetinde kalmaktadır. İkinci hadîs, daha sarîh bir ifâde ile beyan eder ki, ev sâhibi, bu borcunu ödemediği takdirde zulmetmiş olacaktır, dolayısıyla misafir, ev sahibinin ekin ve malından, şeriatın kendine tanıdığı hakkı zorla izinsiz alabilecektir. Bu, hırsızlık değildir.

Ahmed İbnu Hanbel ve *Leys*, hadîslerin zâhirini esas almış ise de, cumhur meseleye bazı kayıtlar getirmiş ve bunun mutlak bir vâcib olmadığını söylemiştir. Bir kısmına göre: “*Bu ve benzeri hadîsler, İslâm’ın bidayetiyle ilgilidir, zirâ o esnada misafir ağırlamak vâcib idi, sonradan bu vücut neshedildi.*” Bu görüşe şu itiraz yapılmıştır: “*Resûlullah’ın şeriatını muayyen bir zamana, belli bir hâle tahsis etmek delille mümkündür. Bu meselede böyle bir delil yoktur, öyleyse hüküm her devrde geçerlidir, üstelik burada şer’î kaidelere muhalif bir husus da mevcut değildir. Çünkü misâfirin ağır lanması meselesi teşrî edildikten sonra, ev sâhibine kendisine gelen her misafiri ağırlaması gerekir. Misafir de, şer’an sâbit olan bu hakkı, diğer hakları gibi talep edebilir...*”

Hattâbî şu açıklamayı yapar: “*Hadîsin mânâsı şudur: “Misafirin (bir gece ağır lanması), ma’ruf bir örf, güzel bir âdet olarak haktır. Misafirin ihtiyaçlarının karşılanması ve ona hüsn-ü kabûl gösterilmesi tarih boyunca âlicenap kimse-*

lerin vasfı ve sâlih kişilerin âdeti olmuştur. Misafirin ihtiyacını karşılamamak bütün dillerde kötülenmiş, öylesi kimseler de ayıplanmış, levmedilmiştir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da nitekim: “Kim Allah’a, âhirete inanıyorsa misafiri-ne ikrâmda bulunsun” buyurmuştur.”

İkinci hadîste, bir köy ve obaya inen müslümanın ağırlanması, ora halkının hepsine bir vazife olduğu ifade edilmektedir. Birinin bu vazîfeyi yerine getirmesi, diğerlerini borçtan kurtarır; hiç kimse sâhiplenmezse, hepsi borçlu, zâlim durumuna düşer.

Hattâbî, bu vecibeyi ızdırâr halî’yle kayıtlar. Yâni, “Yolcu muzdar durumda ise, ihtiyacı olur, kendi imkânları bulunmazsa ve açıklıktan telef olmaktan korkarsa...” der. Ve ilâve eder: “Eğer yolcu bu vasıflardan birinde ise, nefsinin kurtaracak kadar yiyeceği kardeşinin malından alma hakkına sâhip olur.” Böyle yapan kimseye yapılacak muâmele husûsunda âlimler ihtilâf etmiştir:

★ Bir kısmı, “Yolcu bunun kıymetini sahibine ödemelidir” demiştir. Şâfi’î’nin görüşü bu merkezdedir.

★ Bir kısmı da, “Ona kıymetini ödemek gerekmez” demiştir. Bunu ashab-ı hadîsten bir grup söyler. Delil olarak, hicret sırasında Hz. Ebu Bekr’in, Kureyşli bir kimseye ait, başında sahibi değil, çobanı bulunan sürünün bir koyunundan sağdığı sütü Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm’ın içme hâdisesini de gösterirler. Bunların diğer bir delili, İbnu Ömer tarafından rivâyet edilen şu hadîstir: *مَنْ دَخَلَ حَائِطًا فَلْيَأْكُلْ مِنْهُ وَلَا يَأْخُذْ مِنْهُ حَبْنَةً* “Bir bahçeye giren kimse, ondan yesin, fakat eteğinde de götürmesin.”

Hasan Basrî hazretleri de şöyle demiştir: “Bir kimse, susuz olduğu halde develere rastlarsa sahibine üç kere ünlesin, cevap verirse ne âla (ihtiyacını arzeder...vs.), cevap alamazsa deveyi sağıp sütünü içsin.”

Zeyd İbnu Eslem der ki: “Bir meyte (leş) ve bir müslümanın malından yemek zorunda kalan bir kimse hakkında sordular da “meyteyi yer” dedi. Abdul-lah İbnu Dinar ise: “Kişi bu durumda müslüman kimsenin malını yer” demiştir. Muzdar kimseye her ikisini helâl addetmeyen âlim de vardır.

Görüldüğü üzere teferruatta bazı farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Sonuç olarak misafiri ağırlamanın vâcib olduğunu ifade eden hadîslerin diğer bâzı nasslarla tahsîs edildiği söylenebilir. Nitekim ülemânın ihtilâfı da buna delil olmaktadır.

Tahsiste istinad edilen âyet ve hadîsler vardır. Bir âyette: *وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ* “Mallarımızı aranızda bâtil yollarla değil, karşılıklı rızaya dayanan ticâretle yeyin...” (Nisâ 29) buyrulmaktadır. Keza bir hadîsinde Resûlullah da gönül hoşluğuna dayanmaksızın başkasının malını yemeyi haram kılmıştır.

۳- وعن عقبه بن عامر رضى الله عنه قال: [قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِنَّكَ تَبِعْتَنَا فَتَنَزَّلَ بِقَوْمٍ لَا يُقْرَوْنَا. فَمَا تَرَى؟ فَقَالَ: إِذَا نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَإِنْ أَمَرُوا لَكُمْ بِمَا يَنْبَغِي لِلضَّيْفِ فَأَقْبَلُوا وَإِلَّا فَخُذُوا مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ الَّذِي يَنْبَغِي لَهُمْ].
أخرجه الخمسة إلا النسائي.

3. (3488)- Ukbe İbnü Âmir radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm’a dedim ki:

“Siz, bizi (sefere) gönderiyorsunuz. Bir yere vardığımız zaman, ahâlisi ihtiyaçlarımızı görmezlerse ne yapmalıyız?” (Resûlullah bize) şu cevabı verdiler:

“Bir kavme inince, onlar misafire davranılması gereken muameleyi size de yaparlarsa ikrâmı kabul edin. Aksi takdirde, misafire yapmaları gereken ikrâm kadarını onlardan (zorla da olsa) alın.” [Buhârî, Edeb 85, Me-zâlim 18; Müslim, Lukâta 17, (1727); Ebu Dâvud, Et’ime 5, (3752); Tirmizî, Siyer 32, (1589).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs Tirmizî’nin rivâyetinde birazcık farkla şöyle gelmiştir: “...De-dim ki: “Ey Allah’ın Resulü! biz bir kavme uğruyoruz, onlar bizi misafir etmezler ve üzerlerinde bize karşı olan ağırlama vazifesini yerine getirmezlerse, biz de onlardan bunu almayalım mı?” Şu cevabı verdi:

“Eğer zorla almanızı gerektirecek kadar imtina ederlerse, zorla alın.”

Tirmizî, hadîsle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: “Onlar gazve için sefere çıkıyorlardı. Yol esnasında bir kavme uğradıkları zaman, parayla satın alacak yiyecek bulamıyorlardı. İşte bunun için Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Onlar şayet [satmaktan] imtina edecek olurlar ve size de zorla almaktan başka çâ-re kalmazsa zorla alın” buyurmuştur. Hadîs, bazı rivâyetlerde bu şekilde müfesser (açıklanmış olarak) rivâyet edildi.”

2- Tirmizî’nin de açıkladığı üzere, “zorla alma” işi, Resûlullah devrinde, henüz beytu’l-mal’in yâni devlet hazinesinin kurulmadığı devirde, gazveye çıkan orduların erzakları tükendiği zaman takip edecekleri yolu göstermektedir. Resûlullah bu ta’limiyle, muzdar kalan ordunun yağmacılığa meydan vermeme-sini sağlamış olmaktadır. Zîrâ ağırlama çerçevesinde yapmaları gereken ikrâm kadarını alın, fazlasını değil, mânâsında bir tâlimât vermektedir. Ağırlama vazî-fesi de “bir gün”le sınırlandırıldığına göre, sefer hâlinde muzdar kalan ordu-nun, bulunduğu bölge ahâlisinden zorla alabileceği miktar fevkalâde tahdid edilmiş olmaktadır.

Tirmizî, hadisi ‘Ehl-i zimmenin malından helâl olan miktar hakkında gelen rivâyet’ adını verdiği bir babta kaydeder. Böylece, gayr-ı müslim bile olsa, insanların malından ızdırar hâlinde zorla alma miktarı böylece tahdîd edilmiş, yağmacılık yasaklanmış olmaktadır. *Tirmizî*’nin başlığına rağmen, şârihler hükmün müslümanlar için de aynı şekilde muteber olduğunu belirtirler.

Hattâbi başta olmak üzere bir kısım âlimler bu hükmün *Resûlullah* devrinin bidayetleriyle kayıtlı olduğunu belirttikten sonra: “*Bugün ise, ordunun erzakı beytü’l-mal’a âittir, müslümanların malında hakkı yoktur*” der. Daha önce de belirttiğimiz gibi, hadisin hükmünü mensuh kabul etmek hem usûl yönünden hem de vak’a yönünden muvafık değildir. Günümüzde sefere çıkan İslâm ordusu şu veya bu sebeple muzdar kalsa, komutan eratını her halde telef olmaya veya vazîfesini yapmasına imkân tanımayacak derecede açlığa terketmeyecek, bulunduğu mahalde sivil halk varsa, onlardan ihtiyacını görecektir. Sivil halk yardımı, parayla vermeye yanaşmazsa?... Elbette ki zorla da olsa alacaktır. Belirtilen bu durumda zorla almayı *Resûlullah*’ın yasaklaması, eşyanın tabiatına zıt olurdu. Aynı hâli tek başına olan bir yolcu için de düşünebiliriz. Kendini helak olmaya mı terketsin, yardımdan kaçınan insanlardan zorla alsın mı? İşte *Resûlullah*’ın bu tabii durumda irşadı ve rehberliği var: “*Alınan miktar yağma veya hırsızlık mahiyetinde olmamalı, günlük ihtiyacın karşılanması ve ev sahibinin yapacağı ikrâm ölçüsünde olmalıdır.*”

Şu halde bu nebevî ölçü bugün de müteberdir, yarın da müteber olacaktır.

۴- وعن عوف بن مالك رضى الله عنه قال: [قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلُ أَمْرٌ بِهِ فَلَا يُفْرِنِي ثُمَّ يَمُرُّ بِي أَفَأَجَازِيهِ قَالَ: بَلْ أَقْرِهْ، وَرَأَى رَثَّ الثِّيَابِ فَقَالَ: هَلْ لَكَ مِنْ مَالٍ؟ قُلْتُ: مِنْ كُلِّ الْمَالِ قَدْ أَعْطَانِي اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الْإِبِلِ وَالْعَنَمِ قَالَ فَلْيُرِّ عَلَيْكَ]. أخرجه الترمذى وصححه.

«الثِّيَابُ الرَّثَّةُ» الخلقة الردية.

4. (3489)- Avf İbnu Mâlik radiyallahu anh anlatıyor:

“Ey Allah’ın Resûlü dedim, ben bir adama uğrasam, o beni ağırlamasa, sonra o bana uğrasa ben ona yaptığını yapayım mı?”

“Hayır! dedi, sen onu ağırla!”

Bir gün *Resûlullah* aleyhissalâtu vesselâm beni eskimiş bir elbise içerisinde görmüştü:

“Senin malın yok mu (da böyle giyiniyorsun)?” diye sordu.

“Allah bana deve, koyun, [siğır, at, köle] her maldan verdi!” dedim.

“Öyleyse buyurdular, üzerinde görülmelidir!” [Tirmizî, Birr 63, (2007).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet iki ayrı kısım ihtivâ etmektedir: *Birinci kısım* misafir ağırlamakla ilgili. Burada *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, “sizi ağırlamaktan kaçınan kimseyi bile ağırlayın” mânâsında ifâde-i kelâmında bulunarak misafirperverliğe teşvik buyurmaktadır. Bu meselede, kötü davranana iyi davranarak mukabele etme prensibi hatırlatılmaktadır. Esâsen, âyet-i kerîme bunu her husûsa şâmil olacak şekilde mutlak olarak vaz’etmiştir: *ادْفَع بِالْأَيِّ هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ* “Kötülüğü en iyi ile sav..” (Mü’minûn 96).

İkinci kısım, kişinin zenginliğiyle mütenasib şekilde giyinmesiyle ilgili... Zengin kişi eski, pejmürde kıyafet taşımamalıdır. Bir rivâyette: “Allah sana nimet vermişse, Allah’ın nimetinin ve ikrâmının eseri, üzerinde görülmelidir: *فَإِذَا آتَاكَ اللَّهُ مَالًا فَلْيَرَّ أَتْرَ نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكَ وَكَرَامَتِهِ*” buyrulmuştur.

Böylece *Resûlullah*: “Allah’ın sana çeşitli nimetleriyle lütuflarda bulunduğu ve dolayısıyla zengin olduğunun bilinmesi için yeni elbise giy” buyurmuş olmaktadır.

Begavî der ki: “Bu hadîs, imkân olduğu takdirde, mübâlağaya kaçmadan, yeni ve temiz elbiselerle güzel giyinmenin meşru olduğunu takrîr etmektedir.” Âlimler, bâzı hadîslerin de tasrîhâtına dayanarak, elbise ile tefahuru, dikkatleri çekecek kadar elbiseye îtina göstermeyi mekruh addederler. Bunun Acemlere mahsus bir âdet olduğunu belirtirler. Ancak *Aliyyu'l-Kârî*, bu meselede Arapların Acemleri geçtiğini belirtir. *Beyhakî*’nin, *Ebu Hüreyre radiyallahu anh*’tan kaydettiği bir rivâyette *Aleyhissalâtu vesselâm* elbisede iki şöhreti (dikkat çekiciyi) yasaklamıştır: Çok ince olması- çok kalın olması, çok yumuşak- çok sert olması, çok uzun-çok kısa olması, *ikisi ortası olmaktadır, mutavassıd olmaktadır.*”

Libasla ilgili geniş bilgi giyeceklerle ilgili (libas) bölümde ele alınacaktır. Husûsen *Umûmî Açıklama* kısmında derli toplu bilgi verilecektir (5233-5304. hadîsler).

3490 • - وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ. فَمَا سِوَى ذَلِكَ فَهِيَ صَدَقَةٌ]. أخرجه أبو داود.

5. (3490)- *Ebu Hüreyre radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: “Misafirlük üç gündür. Bundan fazlası sadakadır.” [Ebu Dâvud, Et’ime 5, (3749).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs in Ebû Dâvud'daki aslı daha uzundur. Hadîs buraya kaydedilirken terkedilen kısımları daha önce geçti ise de, rivâyeti meâlen bütün halinde kaydediyoruz: "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa misâfirine ikrâm etsin. Onun câizesi bir gün ve bir gecedir. Müsafirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır. Ev sahibine sıkıntı verecek kadar ikâmet, misafire helâl değildir."

2- Hadîs hakkında İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de şu açıklamayı sunar: "Yolcu üç gün misâfir edilir. Birinci gün misâfir için külfete katlanılır, iyilik ve ikrâmda elden geldiğince cömert davranılır. İkinci ve üçüncü günde ise, mevcut olun sunulur, evin âdetinin dışına çıkılıp ziyâde bir ikrâmda bulunulmaz. Sonra ev sâhibi, misâfire bir gün ve gece yetecek bir şeyler verir. Buna câize denir. Bu, yolcunun bir konaktan diğer bir konağa kadar yürümesine yetecek miktardır. Bundan fazlası, sadaka ve iyiliktir, dilerse yapar, dilerse yapmaz. Hadîs, misafirin üç günden fazla kalmasını mekruh addetmiştir, ta ki ikâmeti ev sâhibine sıkıntı sebebi olmasın. Aksi takdirde sadaka, minnete ve ezâya dönüşür."

۶- وعن أبي شريح العدوي رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ. قَالُوا: وَمَا جَائِزَتُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: يَوْمُهُ وَلَيْلَتُهُ، وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، وَمَا وَرَاءَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ، وَلَا يَجُلُّ لَهُ أَنْ يُقِيمَ عِنْدَهُ حَتَّى يُؤْتِمَهُ قَالُوا: كَيْفَ يُؤْتِمُهُ؟ قَالَ: يُقِيمُ عِنْدَهُ وَلَيْسَ لَهُ شَيْءٌ يُقْرِيه بِهِ]. أخرجه الستة إلا النسائي.

«الجائزة» العطية. قال الإمام مالك: يكرمه ويتحفه ويحفظه يوماً وليلة ويضيفه ثلاثة أيام.

ومعنى «يؤتمه» يوقمه في الإثم.

6. (3491)- Ebu Şüreyh el-Adevî radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah ve âhirete inanıyorsa, misafirine "câize"sini ikrâm etsin!"

Yanıdakiler sordular:

"Ey Allah'ın Resulü! Câizesi de nedir?" Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:

"Bir gecesini ve gündüzüdür. Misafirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır. Misafire, ev sâhibini günaha sokuncaya kadar yanında kalması hoş

değildir.”

Tekrar sordular:

“*Misâfir ev sâhibini nasıl günaha sokar?*” *Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:*

“*Adamın yanında ikâmet eder kalır, halbuki kendisine ikrâm edecek bir şeyi yoktur.*” [Buhârî, Edeb 85, 31, Rikâk 23; Müslim, Lukata 77, (48); Mu-vatta, Sıfatu'n-Nebiy 22, (2, 929); Ebu Dâvud, Et'ime 5, (3748); Tirmizî, Birr 43, (1968, 1969).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîsteki “*iman*”dan maksad kâmil îmandır. Yâni “*Kim kâmil mânâda Allah ve âhirete inanıyorsa*” demektir. Yâni misâfire gönlünden koparak yapılabilen ikrâm, kişinin mükemmel bir iman sâhibi olduğunun delillerinden biridir.

2- Âlimler, hadîste zikredilen “*misâfire ikrâm*”ın güler yüz, tatlı söz ve üç gün yemek yedirmekle gerçekleşeceğini belirtir. İlk gün imkân nisbetinde genişçe ikrâm edilecek, diğer iki gün de külfete girmeden, tekellüfe yer vermeden ne varsa o ikrâm edilecektir.

3- *Câize*, ikrâm, atâ mânâsına gelir. Misâfire ilk gün ve gecede yapılan ikrâm diğer günlerde yapılandan farklı olduğu için bu adı almıştır. Çünkü diğer iki günde mûtad şeyler takdim edilecektir.

Nevevî der ki: “*Müslümanlar misâfir ağırlamanın meşrûiyyeti ve onun İslâm'ın te'kid ettiği meseleler arasında yer aldığı husûsunda icmâ ederler. Şâfi'i, Mâlik, Ebu Hanîfe merhumlar ve cumhûr bunun sünnet olduğu husûsunda mütefiktirler.*” *Ahmed İbnu Hanbel ve Leys: “Bu, kırlarda ve köylerde yaşayanlara bir gün ve gece vâcibtir, şehirlerde yaşayanlara değil.”* Cumhûr, bu ve benzeri hadîsleri *istihbab*'a ve nekârim-i ahlâka hamletmiştir. *Hattâbî* ve bâzılarının da, bunu muzdar durumdakilere hamlettiklerini daha önce kaydetmiştik.

4- *Misâfirin ev sâhibini günaha atması*, çeşitli şekillerde olabilir: Misâfir, üç günden fazla kalacak olsa, ev sahibi “*Niye kalıyor?*” diye gıybetini yapabilir. Onun sebebiyle, kendisine rahatsızlık verici bâzı şeyler ârız olabilir, hattâ misâfir hakkında sû-i zanna düşmesi de mümkündür. Hadîste, ev sahibinin misâfire ikrâm edecek bir şeylerinin olmaması sebebiyle darlanacağı da belirtilmiştir.

DAMÂN BÖLÜMÜ

Damân: Lâtin harfleriyle yeni imlâda “zamân”, “zemân” diye yazıldığına da rastlanır. Başkasının üzerindeki vâcib bir hakkı ilzâm etmek, (deruhte etmek, kendi üzerine almak), bir şeyin, misliyattan ise mislini ve kıyemiyattan ise kıymetini vermektir. Bu durumda *damân*, kefil olmak mânâsındadır da. Kefil için *dâmin* (zâmin), *damîn* (zamîn) tâbirleri de kullanılır ki, damân bu mânada, kefâlet sâhibi demektir.

Kitabımız, bu mevzu için tek hadîse yer vermiştir.

۱- عن ابن عباس رضی اللہ عنہما [أَنَّ رَجُلًا لَزِمَ غَرِيمًا لَهُ بَعْشَرَةٌ دَنَائِيرٌ. فَقَالَ: مَا أَفَارِقُكَ حَتَّى تَقْضِيَنِي أَوْ تَأْتِيَنِي بِحَمِيلٍ. فَتَحَمَّلَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَتَاهُ بِهَا مِنْ وَجْهِ غَيْرِ مَرْضِيٍّ فَقَضَاهَا عَنْهُ وَقَالَ: الْحَمِيلُ غَارِمٌ]. أخرجه رزين.

«الحميل» الكفيل والضامن.

1. (3492)- İbnu Abbâs radiyallahu anhüma anlatıyor: “Bir adam, kendisine on dinar borcu olan kimsenin peşini bırakmadı. Ve hattâ dedi ki:

“Sen bunu bana ödeyinceye veya bir kefil gösterinceye kadar peşini bırakmıyacağım.” Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm o borcu üzerine aldı. Bunun üzerine adam, münâsip olmayan bir tarzda Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a parayı getirdi. Resûlullah, borcu adam adına ödeyiverdi ve şunu söyledi:

“Kefil, borçludur.” [Rezîn tahrîc etmiştir. Ebu Dâvud, Büyû’ 2, (3328); İbnu Mâce, Sadakât 9, (2406).]

AÇIKLAMA:

1- Rezîn tarafından tahrîc edildiği belirtilen bu rivâyet Ebu Davûd ve İbnu Mâce’de mevcuttur. Ancak, her ikisinde de metinler farklıdır. Sonda geçen “Kefil borçludur” cümlesi her ikisinde de mevcut değildir. Hadîsin İbnu Mâce’deki aslı şöyle:

“Resûlullah zamanında bir adam, kendisine on dinar borcu bulunan bir kimsenin peşini bırakmadı. Borçlu:

“Sana verecek hiçbir şeyim yok!” dedi ise de alacaklı:

“Hayır! vallahi parayı ödeyinceye veya bir kefil gösterinceye kadar peşini bırakmayacağım!” dedi ve adamı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a götürdü. Resulullâh aleyhissalâtu vesselâm ona sordu:

“Ne kadar, mühlet veriyorsun?”

“Bir ay!” dedi. Resûlullah da:

“Öyleyse ben ona kefilim!” buyurdu. Borçlu, Aleyhissalâtu vesselâm’ın söylediği vakitte geldi. Resûlullah adama:

“Bu [altını] nereden elde ettin?” diye sorunca, adam:

“Bir mâdenden” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Bunda hayır yok!” buyurdu ve borcu, ona bedel ödeyiverdi.”

2- Resûlullah’ın getirilen altını reddetmesi, izâhı müşkil bir hâdise olmuştur. Rivâyette altının niçin reddedildiği sarfîh olarak belirtilmemiştir. Bu hususta Hattâbî, birkaç ihtimâl üzerinde durur:

★ Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın madenden elde edilen altını reddedip Ebu Dâvud’daki şekliyle- “buna ihtiyacımız yok, onda hayır yok” demesi, sanki Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın muttalî olduğu husûsî bir sebebe dayanmaktadır. Çünkü madenden elde edilen altına temellük edilemez, o, mal kılınamaz, mübah değildir diye bir hüküm mevcut değildir. Zira, altın ve gümüşün tamamı madenlerden çıkarılır. Dahası, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm el-Kabaliyye madenlerinin işletme imtiyazını Bilâl İbnu’l-Hâris’e vermiş idi. Onlar bu işletmeyi yürütüyorlar, karşılığında vergi ödüyorlardı...

(Resûlullah’ın borçlunun getirdiği altını almayı) şundan da olabilir. Mâden sâhipleri, madenlerin toprağını bunu işleyenlere satmış, onlar da bundaki altın veya gümüşü çıkarmış olabilirler. Bu ise bir aldanmadır, bu toprakta gerçekten bir şey var mı yok mu bilinemez. Nitekim ülemâdan bir kısmı, madenlerin toprağının satılmasını mekruh addetmişlerdir. Atâ, Şa’bî, Süfyânû’s- Sevrî, Evzâ’î, Şâfi’î, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye bunlardandır.

★ (Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın reddetme tavrında) bir başka yön daha var. O da şu: Resûlullah’ın “Buna ihtiyacımız yok, onda hayır yok” sözünün mânâsı: “Bu altın revaçta değil, o bizim ihtiyacımızı görmez” demektir. Bu da Resûlullah’ın alacaklıya, madrûb para olan dinar ödemeyi tekeffül etmiş olmasındandır. Adamın getirdiği altın ise henüz madrûb olmayan (basılmayan) ham altındı. Yanında da ham altından para basacak kimse yoktu. O zaman dinarlar Rum diyarından getiriliyordu. İslâm’da ilk sikke basan ve madrûb dinar ortaya koyan kimse Emevî halifesi Abdülmelik İbnu Mervân’dır.

★ Resûlullah’ın mezkur tavrı bir başka sebebe de dayanabilir: “Aleyhissalâtu vesselâm, bu altına bir şüphe ârız olduğu için onu almayı mekruh görmüş

olabilir.” Bu da, onun madenden çıkarılış sırasında bir hîle ve aldatmanın ona karışmış olma ihtimalinden ileri gelmiştir. Şöyle ki o zaman, bunu işletenler, elde edilen altının öşrü (onda biri) veya humsu (beşte biri) veya üçte biri mukabilinde bu işletmeyi yürütüyorlardı. Bu ise bir aldatmadır. Çünkü işletmede çalışan kimse, ham topraktan çalışma sonunda bir şey elde edilecek mi, edilmeyecek mi bilemezdi. Bu işte çalışanlarla yapılan akid tıpkı kaçan köle veya kaybolan deve üzerine yapılan alış-veriş akdine benziyordu. Çünkü akid sırasında mevcut olmayan kaçmış kölenin veya kaybolmuş devenin geri gelmeleri meçhûldü.

★ Bu işte keza bir başka zarar ve nefisleri aldatma vardır. Şöyle ki: Altının çıkarıldığı ocak orada çalışan kimseler üzerine yıkılma ihtimali taşır. Bu sebeple onun orada toprak işlemesini ve ondan altın çıkarmasını mekruh addetmiş olabilir.

Resûlullah zamanında, Araplara mâdrub dinarlar Rum diyarından getirilirdi. İslâm’da dinarı ilk basan *Abdumelik İbnu Mervân* olmuştur. Onun bastırıldığı dinarlar hâlen tedâvüldedir ve *Mervâniye* denilir.

3- Sadedinde olduğumuz hadîste kefâlet ve *damânın* meşruiyeti gözük-mektedir.

4- Ayrıca hadîs, borçlunun peşine düşmenin meşrûiyetini, borcunu ödeyin-ceye kadar başkaca ticarî tasarruflardan yasaklanmasının meşrûiyetini de ifâde etmektedir.

TAHARET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dokuz bab vardır)

★

BİRİNCİ BAB
SULARIN AHKÂMI

★

İKİNCİ BAB
NECASETİN İZALESİ
(Bu bab beş fasıldır)

★

BİRİNCİ FASIL
BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MESELELER

★

İKİNCİ FASIL
MENİ HAKKINDADIR

★

ÜÇÜNCÜ FASIL
HAYIZ KANI

★

DÖRDÜNCÜ FASIL
KÖPEK VE DİĞER HAYVANLAR

★

BEŞİNCİ FASIL
DERİLER

★

ÜÇÜNCÜ BAB
(Bu babta iki fasıl var)

★

BİRİNCİ FASIL
İSTİNCANIN ÂDABI

★

İKİNCİ FASIL
İSTİNCADA KULLANILAN MADDELER

★

DÖRDÜNCÜ BAB
ABDEST HAKKINDA
(Bu babta üç fasıl var)

BİRİNCİ FASIL
ABDEST FAZİLETİ

★
İKİNCİ FASIL
ABDESTİN SIFATI

★
ÜÇÜNCÜ FASIL
ABDESTİN SÜNNETLERİ: DOKUZDUR

- 1- Misvak
- 2- İki Elin Yıkınması
- 3- Sümürme, Ağz Ve Burnu Yıkama
- 4- Şakal Ve Parmakları Hilalleme
- 5- Kulakları Meshetme
- 6- Abdesti Eksiksiz Yapmak
- 7- Suyun Miktarı
- 8- Mendil
- 9- Dua Ve Besmele

★
BEŞİNCİ FASIL
ABDESTİ BOZAN ŞEYLER

- 1- Ön Ve Arka vs. Yollardan Bir Şeyin Çıkması: Dört Çeşittir
- ★ Yol Çıkması
  - ★ Mezî Akması
  - ★ Kusmuk
  - ★ Kan

- ★
- 2- KADINA VE FERCE DEĞMEK (Meshetmek)
- ★ Kadına Değmek
  - ★ Zekere Değmek

- ★
- 3- UYKU, BAYGINLIK VE KENDİNDEN GEÇME

- ★
- 4- ATEŞTE PİŞENİ YEMEK
- ★ Abdest
  - ★ Abdesti Terk Hakkında

- ★
- 5- DEVE ETİ

- ★
- 6- MÜTEFERRİK HADİSLER

★

ALTINCI BAB
MESTLER ÜZERİNE MESHETMEK

★

YEDİNCİ BAB
TEYEMMÜM

★

SEKİZİNCİ BAB
GUSÛL HAKKINDADIR
(Altı Fasıldır)

★

BİRİNCİ FASIL
CENABETTEN GUSÛL

★

İKİNCİ FASIL
HAYIZLI VE NİFASLININ GUSLÛ

★

ÜÇÜNCÜ FASIL
CUM'A VE BAYRAMLARDA YIKANMA

★

DÖRDÜNCÜ FASIL
CENAZE YIKAMAK VE BUNDAN YIKANMAK

★

BEŞİNCİ FASIL
MÜSLÜMAN OLANIN YIKANMASI

★

ALTINCI FASIL
HAMAM HAKKINDA

★

DOKUZUNCU BAB
(Hayız Hakkında İki Fasil var)

★

BİRİNCİ FASIL
HAYIZLILARLA İLGİLİ AHKAM

★

İKİNCİ FASIL
MÜSTAHAZA VE NİFASLILAR

UMÛMÎ AÇIKLAMA

İslâm, bütün beşerî sistemler ve diğer dinî nizamlar arasında temizliğe en çok yer veren bir dindir. Bütün ibâdetler ve her çeşit dinî hayat temizlik üzerine kurulur. Hadîs ve Fıkıh kitapları önce temizlik bahisleriyle başlar. İslam'ın yarısı temizlik kabûl edilir. Bu bahis, beden temizliğinden çevre temizliğine kadar çok değişik sâhalara temâs eder. Konunun ehemmiyeti ve dağınıklığı sebebiyle, hadîslere geçmezden önce, bu umûmî açıklama kısmında İslâm'da temizliğin yeri ve ehemmiyeti hakkında derli toplu bir tahlîl sunacağız. Burada bazılarına mealen ve özetleyerek temas ettiğimiz hadîsler bilâhare metinleriyle ve tam olarak gelecektir:

İSLAM VE TEMİZLİK

Temizlik, gerek maddî gerek mânevî olsun bir müslümanın mutlaka riâyet etmesi gereken bir husûstur. Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* “**Temizlik imanun yarısıdır**”, “**Namazın anahtarı temizliktir**” gibi beyanlarıyla temizliksiz dinî hayâtın, dindârlığın mümkün olamayacağını mü'minlerin vicdânına yerleştirmeye çalışmıştır. İmân-İslâm kelimelerinin aynılık ve gayrılığında âlimlerin yaptığı münâkaşa bir tarafa, bizzat sahîh hadîslerde geçmiş olan: “**Allah'a imân nedir biliyor musunuz? (...) (açıklayayım, Allah'a imân) Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, ganimetten beşte birini vermektir**” ifâdesi nazara alınmış olsa bile çoğu kere imânla dinin kastedildiği, böylece “*temizlik*”in dinin, dinî hayatın yarısını, hem de ikinci yarının tahakkuku için şart olan evvelki yarıyı teşkil ettiğini anlarız. Tabiidir ki bu durum, müslüman nazarında temizliğin ehemmiyetini fevkalâde artırmış oluyor, zirâ maddî mânevî bütün amellerinin makbûl ve mûteber olması bunun varlığına bağlanmıştır. Nitekim hadîste: “*Temizlik olmayınca namaz kabûl edilmez*” denmektedir.

Aslında kabûl edilmesi için koşulan temizlik şartı namaza has değildir. Allah için yapılan her bir şeyin kabûl edilmesi, onun temiz olmasına bağlıdır. “*İbâdet riyâ ile kirlenirse makbûl değildir.*” “*Sadaka, zekât meşrû yoldan kazanılmış helâl maldar değilse makbûl değil*”, “*yenip içilen şeyler, alınan gıdalar temiz*

değilse yapılan duaların, edilen ibâdetlerin hiçbirisi makbûl değil”, “Allah temizdir ve sâdece temiz olanı kabûl eder”; “Sözün temiz olanı, amelin sâlih olanı O’na yükselir.” [Fâtır, 10; Bakara 264; Mâûn 6.]

Şu hâlde kişi müslüman olabilmek, Allah’a layık olabilmek için pek çok yönlerden, maddeten ve mânen temiz olmak zorundadır.

Burada temizlik şartı mütlaktır. Maddî temizlik veyâ mânevî temizlik diye tahsise imkân yoktur. Zîrâ önce de söylediğimiz gibi İslâm ceset ve rûhu ayrı ayrı mü tâlâa ederek, birini ta’fdil diğeri ni ihmâl etmiyor, ikisinin de terbiye ve kemâlîni istiyor, ikisinin de ferîyesinde temizliği ilk şart kılıyor. Rûhu kirleten şirk, kibir, ucûb, yalan, gıybet, haset, gadab, dedikodu, mâlâyânî şeylerle işti-gâl, haram nazar, fisk, gaflet, kötü söz, yeis, fahr, israf, cimrilik, merhametsizlik... gibi mânevî kirlilerden ⁽³²⁾ şiddetle nehyedildiği gibi, ibâdete mânî birkısım maddî pisliklerden de haber verip bunlardan da uzak durmayı emretmektedir.

Hattâ Kur’ân-ı Kerim’in bâzı âyetleri, birçok dinî emirlerin, “temizlik”in gerçekleşmesi için konulmuş olduğunu ifâde etmektedir. Meselâ namaz kılmak için şart olan gusûl, abdest veyâ (hîn-i hâcette ikisinin yerini tutmak üzere) te-yemmüm gibi vasıtalarla temizlik yapılmasını emreden âyetten sonra: “Allah (bu emirle) size bir güçlük dilemez, fakat sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister” (Mâide 6) dendiği gibi, zekâtla ilgili olarak da: “Onların mallarından bir zekât al ki onunla kendilerini temizlemiş, tezkiye etmiş olasın” (Tevbe 103) denmektedir. Hz. Peygamber’in: “Her şey için bir zekât (temizleyici) vardır, cesedin zekâtı da oruçtur” sözü, orucun da bir başka temizlik içi konduğunu ifâde etmektedir. Bilindiği üzere, zekât lügatte nemâ (artma) mânâsına geldiği gibi tathîr (temizleme) mânâsına da gelmekte ve şer’î örfte iki mânâda birlikte kullanılmaktadır.

Bu ifâdeler az önce söylediklerimizin zıddına, insana farz kılınan amellerden esas maksadın “insanı hakîki temizliğe kavuşturmak” olduğunu göstermektedir. Yâni temizlik, dinde hem vâsita hem gâye olmaktadır.

İslâm’da temizliğe birinci plânda verilen bu ehemmiyetin bir ifâdesi olarak, hemen hemen bütün hadîs ve fıkıh kitapları, tahâretle ilgili bölüme en başta yer verirler, ondan sonra diğer bölümlere geçerler. Meselâ Kütüb-i Sitte’nin, Buhârî dışında kalan beş kitabı böyledir. *Buhârî* en başa *Kitâbu’l-İmân’ı* koymuştur.

Gazâlî, İslâm’ın mü’minlerden taleb ettiği maddî ve mânevî temizliği dört mertebeye ayırır:

1- Zâhir’in temizliği: Bu, hadesten, necâsetten ve fuzûliyyattan temizliktir.

(32) Mânevî kirlilerin çeşitleri ve bunlardan temizlenme yolları hakkında bütün âhlâk kitapları açıklamalarda bulunmak-tadır. Bu konuda bilhassa İhyâ’nın Acîbu’l-Kalb, Riyâdatu’n-Nefs, Âfetu’l-Lisân, Zemmü’l-Gadab ve’l-Hakd ve’l-Hased, Zemmü’l-Kibr ve’l-Ucb... Zemmü’l-Gurûr bölümleri yeterli açıklamalarda bulunur (İhyâ 3 ve 4. cildler).

2- İnsan azâlarının (cevârih) bir kısım cürüm ve günahlardan temizliği.

3- Kalbin mezmûm ahlâklardan, takbîh edilen düşüklüklerden (rezâil) temizlenmesi.

4- Sırrın Allah'tan başka herşeyden temizlenmesi -ki bu Enbiyâ ve Sıddîkîn'e has bir temizlik mertebesidir-

İslâm'ın temizlik anlayışının sâhip olduğu bu genişlik ve şümûlü belirttikten sonra hemen ilâve edelim ki biz burada daha ziyâde bedenî terbiyeye taalluk eden "zâhir" in temizliği üzerinde duracağız.

Sünnette gelen beyânlara bakınca *zâhirin temizliği* deyince sâdece insan bedeninin temizliği söz konusu değildir. Elbisenin, meskenin ve hattâ yaşanan muhît ve çevrenin de temizliği söz konusudur. Zirâ insan bu söylenenlerin hepsiyle birlikte gerçek bütünlüğünü bulmaktadır ve bunların her birisi insan üzerinde te'sîr icrâ etmektedir. Bu sebeple bir müslümanın içinde yaşadığı fizik ve sosyal çevrenin de maddî ve mânevî yönlerden kendi akîde iklimine uygun olması, imân şartlarına göre tanzîm edilmiş bulunması gerekmektedir. Biz burada bunlardan en mühimleri olan beden ve elbise temizliği ile mesken ve muhit temizliğine temâs edeceğiz.

Beden (Ve Elbise) Temizliği: Biri hades deneni ve gözle görülmeyen hükmî pislikten, diğeri de gözle görülen ve necâset deneni maddî pislikten olmak üzere iki ayrı temizliği gerçekleştirmektir. Hades deneni hükmî pislik sâdece insan vücûdu için mevzubahistir. İki çeşittir, birincisi cinsî münâsebet veyâ ihtilâmla hâsıl olur, bundan temizlenmek için bütün vücûdun yıkanması gerekir. Diğeri abdesti bozan hallerle hasıl olur ve vücûdun her an dışarı ile temâsı olan el, yüz, kol ve ayakların yıkanmasını gerektirir. Bu temizlikler olmayınca namaz kılınamaz.

Bütün vücûdun yıkanması, sâdece büyük hades (cünüplük) şartına bağlı değildir. Bunun dışında normal olarak bir müslümanın haftada en az bir defa yıkanması gerekmektedir. *Hz. Peygamber:* "Sizden cumaya gelen yıkansın" demekle kalmaz, "Cuma günü yıkanmak bülûğa ermiş herkese vâcibtir" diyerek te'kîd eder. *Hz. Ali* ve *Hz. Osman* gibi Ashâb'tan bâzılarının, cünüp olmadığı halde, soğuk bile olsa her gün yıkandıkları belirtilir.

Gerek abdest ve gerekse guslün nâkıs olmaması "Allah'ın emrettiği şekilde" mükemmel olması gerekmektedir. Her ne kadar abdest âzalarının ikişer ve hattâ birer defa yıkanması yeterli ise de mükemmel olması için, hiç bir kuruluk kalmayacak şekilde üçer sefer yıkanması lâzımdır. *Hz. Peygamber* alelacele abdest alıp ökçelerini iyi yıkamayan kimseyi görünce "yazık ateşte yanacak olan ökçelere, (abdesti tam al)" diye uyarılmış, tırnak kadar kuru yer bırakan kimseyi "abdestini tam alması için" geri çevirmiş, ihmâli mümkün olan parmak araları için de: "Su ile ovulmazsa Kıyâmet günü Allah ateşle ovacaktır" diye dikkat

çekmiştir. Abdest bozulmadıkça aynı abdestle birkaç vaktin namazını kılmak câiz ise de her vakit için yeni bir abdest teşvik edilmiş, Selef bunu “*nur üstüne nûr (nûrun alâ nûr)*” olarak tavsif etmiştir. Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethedildiği güne kadar her namaz için ayrı abdest aldığı, o gün aynı abdestle beş vakit kıldığı belirtilmiştir.

Hz. Peygamber günlük temizliğin mecbûrî vâsıtası olan abdeste teşvik olarak, müslümanların Kıyâmet günü abdest uzuvlarında zuhûr edecek nûrdan bir parlaklıkla diğer ümmetler arasında temâyüz edeceğini belirtmekten başka, abdest alan kimse uzuvlarını yıkadıkça o uzuvlarla işlenmiş olan günahların, (onlarda bulunması muhtemel maddî kirler gibi) su ile akıp gideceğini, böylece günahlardan arınmış olarak çıkacağını, abdestin iki vakit arasında işlenen günahlara kefâret olacağını belirtir.

Sünnet, bilhassa el ve ağız gibi hıfzıssıhha noktasından ehemmiyet taşıyan uzuvların yıkanmasını, sâdece namaz vakitlerine hasretmemiştir. Uykudan kalkıldığı zaman, abdest almazdan önce, ilk iş ellerin yıkanması gerektiğine dikkat çeker ve: “El nerede geceledi bilemezsiniz” der. Kezâ (el ve) parmakların yıkanmasında mübâlağalı davranarak iyice yıkanması, aksi takdirde (Kıyâmet günü) ateşle yakılacağı bildirilir. Bu meyânda istincâdan sonra ve gusül esnâsında pislikler yıkandıktan sonra temizliğin tam olabilmesi için elin ayrıca toprağa sürülmesi gerekmektedir.

Yemekten evvel ve sonraki yıkamalardan başka, süt gibi yağlı herhangi bir şey (yenilip) içilecek olsa arkadan “yağlı olduğu için” yıkanması icâbetmektedir. Bilhassa yatma esnâsında ellerin mutlaka temiz olması istenmektedir. Yatmadan önce, abdest alıp ayaklar da dâhil bütün abdest uzuvlarının yıkanmasını tavsiye etmekten başka, bilhassa ellerin mutlaka yıkanması gerektiğini belirtmek için Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Elinde bulaşık kokusu olduğu halde yıkamadan uyuyan kimseye herhangi bir rahatsızlık isâbet ederse, kendisinden başkasında kabahat aramasın.”

Ağız temizliğinde mühim bir husûs misvaktır. Hz. Peygamber her abdest alışında misvak kullanmakla yetinmez, bu vakitler dışında da sık sık misvak kullanırdı. “Ben dişlerimi o kadar misvaklarım ki (bâzan) ön dişlerim sökülecek diye korkarım” diyen Hz. Peygamber'in namaz için evden her çıkışında misvak kullandığı, eve her girişinde ilk yaptığı şeyin de dişlerini misvaklamak olduğu, kezâ herhangi bir sebeple gece uyandığı zaman de dişlerini misvakladığı belirtilir. Misvakın ehemmiyetini belirtmek için “Eğer ümmetime müşkilat çıkarmış olmaktan (korkmasaydım) her namazda misvak emrederdim”; “Misvak kullanın! Zirâ o, ağız için temizlik vesilesi, Rabbülâlemîn için de rızâ ve hoşnutluk sebebidir. Cebrâil her gelişinde bana misvak tavsiye etti. O kadar ki bana ve ümmetime farz kılınacak diye korktum” buyurur. Yine aynı

maksatla: “Kırâmen kâtibin meleklerini, sâhibi buldukları kimseyi, dişle-
rinin arasında yemek kırıntısı olduğu halde namaza durur görmek kadar hiç
bir şey rahatsız etmez” der ve misvak kullanılarak kılınan namazın misvaksız
kılınana nazaran 70 defa üstün olduğunu söyler.

Beden ve elbise temizliğinin diğer bir şartı istincâ ve istibrâdır. Yâni gerek
büyük abdest gerekse küçük abdest bozduktan sonra bunların bedene ve elbiseye
bulaşmasına meydan vermemektir. Bu maksatla def-i hâcetten sonra su kullan-
mak gerekmektedir. Su olmadığı takdirde taşla en az üç kere silmek şarttır. *Hz.*
Peygamber'in önce taş, sonra da su kullanmak suretiyle her ikisiyle temizlik yaptığı,
helâda su kullandığı gibi, helâdan çıktıktan sonra da mutlaka her defasında elle-
rini yıkadığı *Hz. Enes* ve *Hz. Aişe* tarafından bildirilmektedir. Büyük abdestten
sonraki temizliği su ile yapmanın ehemmiyetine bir âyetle Kur'an-ı Kerim de işâret
ederek teşvikte bulunur. Mezkûr âyet Medîne yakınında bulunan Kuba köyü hak-
kında gelmiştir ve şöyle der:

“(…) Orada (pisliklerden) iyice temizlenmeyi seven adamlar vardır. Al-
lah da böyle çok temizlenenleri sever” (Tevbe, 108). Bu âyet üzerine *Hz. Pey-*
gamber, Kubalılara Allah tarafından övülen temizliklerinin ne olduğunu sorunca,
helâda su kullandıklarını söylerler.

Hz. Peygamber ehemmiyet verilmeyip ihmâl edilmesi mümkün olan idrar
bulaşmalarına ayrı bir ağırlık vererek dikkati çekmekte, ehemmiyetini nazara ar-
zetmektedir: “Sidikten temizlenin. Zirâ kabir azâbının umûmu sidik yüzün-
dendir.” Diğer bâzı hadîslerde de kabir azâbının sidik ve gybet yüzünden olduğu
belirtilir ki böylece idrar bulaşmaları bizzât Kur'an-ı Kerim'de “ölmüş kardeşi-
nin etini yemek” olarak tavsif edilen gybet kadar kötülenmiş, aynı derekede
olduğu ifade edilmiş oluyor. Ayakta küçük abdest bozulabileceğine dâir rivâyet-
ler mevcut ise de, sıçramalardan emin olunmayan hallerde oturarak yapılması
gerektiği anlaşılmaktadır.

Beden temizliği konusunda *Hz. Peygamber* gusül, abdest, istincâ, istibrâ,
misvak gibi buraya kadar belirtmiş olduğumuz temizliklerin yapılmasını emret-
mekle kalmaz, başka husûslara da temâs eder. Bu meyânda bıyıkların, tırnakla-
rın kesilmesini, koltuk altı ve etek traşlarının yapılmasını da emretmiş, bu
fazlalıkların atılmasında en çok kırk günü geçilmemesini istemiştir.

Sağ ve Sol Ellerin Kullanışı: Sünnetin temizlik husûsundaki hassâsiyetinin
bir başka tezahürü sağ ve sol ellerin yapacağı işlerde kendini gösterir. Zirâ ayak-
kabi, elbise giyme, başını tarama, temizlik vs. bütün işlerde “sağdan başlamayı”
prensipte edinen *Hz. Peygamber*, pisliklerin temizlenmesi, zarûret hâlinde temiz
olmayan bir şeye dokunma gibi kirletici işlerin dâima sol elle yapılmasını; ye-
mek yemek, yiyeceklere dokunmak gibi temiz olması istenen işlerin de dâima

sağ elle yapılmasını emretmektedir. Bu cümleden olarak istincânın, abdest alırken burun temizliğinin, gusül esnâsında vücuttaki pis yerlerin ve vücûda bulaşan pisliklerin temizlenmesinin dâima sol elle yapılması prensip kılınmış, küçük abdest bozma sırasında bile sağ elle zekere dokunulmaması emredilmiştir.

Buna karşılık yemeğin sağ elle yenmesi emredilmiştir. Hz. Peygamber'in bu husûsa verdiği ehemmiyeti göstermek için soluyla yiyen bir kimseye "Sağınla ye" dediği zaman, berikisi kibirlenerek "sağımla yiyemiyorum" deyince, "yiyemez ol" diye beddua etmiş olmasını hatırlatmamız kâfidir.

Mekân ve Çevre Temizliği: Namaz kılınan ve zikir yapılan yerler de her çeşit necâsetten uzak olmalıdır. Pis kokulardan meleklerin hoşlanmadığı ve pislik bulunan yerlere meleklerin girmediği belirtilir. "Necaset sebebiyle" "mezbele, mezbaha, hamam.... da namaz" yasaklanmıştır. Bu cümleden olarak necis ilân edilmiş olan köpeğin bulunduğu eve, bekletilmiş idrârın bulunduğu eve (rahmet) meleklerinin girmeyeceği haber verilmiştir. Kezâ meskenin bir parçası olan gusül yapılan yerin de temiz tutulması istenmiş, bilhassa küçük abdest bozulması emredilmiştir.

Diğer birkısım rivâyetler beden ve meskenden başka, çevrenin de temiz tutulmasını emretmektedir. Bu cümleden olarak Müslim'in bir tahririnde Hz. Peygamber: "Lânete uğrayanlar olmayın" der. Yanındakiler bunların kim olduğunu sorunca: "Herkesin gelip geçtiği yolla, gölgelendikleri (kuytu) yerlere abdest bozanlar" cevâbını verir. Bir başka rivâyette lânet vesilesi olan bu yerlere bir üçüncüsü ilâve edilmektedir: "Su yolları." Yâni buralara da abdest bozulması yasaklanmıştır. Bâzi rivâyetlerde "meyveli ağacın altı" da aynı yasağa dâhil edilmiştir. Hemen belirtelim ki şârihlerin de belirttiği gibi kirletilmesi yasaklanan gölgeden murad, sâdece ağaç gölgesi değil, halkın dinlenme ve tenezzüh için oturdukları bütün gölgelere şâmilidir. Yine birkısım rivâyetlerde, kirlendiği takdirde temizlenme ümidi olmayan "durgun suya abdest bozulması" da yasaklanmıştır.

Rivâyetlerin bir kısmında lâneti gerektiren husûs, abdest bozmakla kayıtlanmayıp "ezâ vermek" şeklinde ifâde edilmiştir: "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, lânetleri vâcib olmuştur" gibi. Bilhassa, rahatsızlık veren her şeyin kastedildiği "ezâ"nın, uğrak yerlerinden kaldırılmasına ayrı bir ehemmiyet verilmiştir. Bu durumda herkesin istifâdesine açık yerlerin şu veyâ bu şekilde rahatsız edici artıklar, lüzumsuz eşyalar, döküntüler vs. ile kirletilmemesi istenmektedir.

Şu halde "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, lânetleri vâcib olmuştur" tehdidinin şümûlüne çevre kirletenlerin hepsi dâhildir. Hattâ birkısım hayvanların toprakta açmış olduğu deliklere akıtmanın yasaklandığına dair rivâyetler de nazara alınırsa, sünnetin sâdece insanları değil, hayvanları bile rahatsız edici çevre kirletmelerinden kaçınılmasını emrettiği anlaşılır.

BİRİNCİ BAB
SULARIN AHKÂMI

3493 ۱- عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [جاء رجل إلى رسول الله ﷺ فقال: إنا نركب البحر ونحمل معنا القليل من الماء، فإن توضعنا به عطشنا أفترضنا بماء البحر؟ فقال: هو الطهور ماؤه الحِلُّ ميثئه]. أخرجه الأربعة.

1. (3493)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a gelip:

“Ey Allah’ın Resûlü! Biz gemiye binip, beraberimizde az bir su alabiliyoruz. Abdestlerimizi bu su ile alsak susuz kalacağız. Deniz suyu ile abdest alabilir miyiz?” diye sordu. Resûlullah aleyhissalâtü vesselâm:

“Evet, denizin suyu temizdir, meyesi de helâldir” cevabını verdi.” [Muvatta, Tahâret 12, (1, 22); Ebu Dâvud, Tahâret 41, (83); Tirmizî, Tahâret 52, (69); Nesâî, Miyah 5, (1, 176).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a bu soruyu soran sahâbi’nin adı husûsunda farklı rivâyetler vardır. Bizce isim ehemmiyet taşımaz. Mühim olan hadîsteki fıkıhtır. Ahmed, Hâkim ve Beyhâkî tarafından tahrîc edilen bir rivâyet, bu sorunun balıkçılar tarafından sorulduğunu ifâde eder. Arabistan kıyılarında, o devirlerde icrâ edilen balıkçılık hakkında açıklayıcı bazı teferruatı da ihtivâ etmesi yönüyle ehemmiyetli olan rivâyeti aktarıyoruz: “Biz, bir gün Resûlullah’ın yanında idik. Bir balık avcısı gelerek sordu:

“Ey Allah’ın Resûlü! Biz balık avı için denize açılırız. Beraberimize bazı kap-kacak alıriz. Gemiye binerken karaya yakın bir yerde avlanıp dönmeyi düşünürüz. Bazan böyle yakında balık buluruz, bazan da bulamayız. Öyle olur ki, başlangıçta aklımızda olmayan uzaklıklara açılmış oluruz. Bu uzaklıkta ihtilam olan veya abdest alan oluyor. Beraberimizdeki su ile yıkanacak veya abdest alacak olsak bizi susuzluk helâk edebilir. Bu endişeyle deniz suyunu yıkanma veya abdest almada kullanmamıza ne dersiniz?”

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu soru karşısında deniz suyu için tahûr tabirini kullanır. Tahûr, hem temiz hem temizleyici mânâsına gelen mastar-isimdir.

Kendisiyle temizlik yapılan şey demektir. Âyet-i kerîmede de yağmur suyu tahûr diye isimlendirilmiştir. . . . **أَوَلَمْ نَكُنَّا مِنْ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا** “Ölü bir yeri diriltmek ve yaratığımız nice hayvan ve insanları sulamak için gökten tertemiz su indirmişizdir” (Furkan 49).

2- *Meyte*: Şer'an yenmesini helâl kılacak bir tarzla olmaksızın ölen hayvandır. Kur'an meyteyi haram kılmıştır (Bakara 173). Burada, denize ait olan meytenin helâl olduğu belirtilmektedir. Âlimler bu hadîste kastedilen *meyte*'yi şöyle tarif ederler: “Sadece denizde yaşayan hayvanlardan denizde ölmüş olanıdır, “mutlak olarak denizde ölen” hayvan değildir. Zirâ, lügat açısından deniz meytesi deyince sadece denizde yaşayan hayvanın meytesi anlaşılır.”

Daha önce de temâs ettik. Balık dışındaki deniz mahlûklarının yenip yenmeyeceği husûsunda âlimler ihtilâf etmiştir.

★ Hanefiler, “balık dışındaki mahlûklar haramdır” der.

★ Ahmed İbnu Hanbel, “Kurbağa ve timsah dışındaki her şey yenir” der.

★ Mâlik ve İbnu Ebî Leyla, “Denizde ne varsa yenir” der.

★ Şâfi'ilerde farklı görüşler var:

★★ İbnu Hacer der ki: “Bütün çeşitleriyle balığın helâl olduğu hususunda ülemâ ihtilâf etmez. Ancak şeklen karada yaşayanlara benzeyen deniz mahlûkları husûsunda ihtilâf edildi. Söz gelimi insana, köpeğe, domuza, yılan benzeyen deniz hayvanları var!” Hanefilerin ve Şâfi'ilerden bir kısmının görüşüne göre, balıktan başkası yenmez, haramdır. Şâfiî mezhebinin resmî görüşüne göre ise deniz mahlûkları mutlak olarak helâldir. Bu aynı zamanda Mâlikîlerin de görüşüdür, ancak bunlar bir rivâyette domuzu istisna ederler. Bu görüşte olanlar Kur'an'da geçen **أَجَلٌ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ** “Deniz avı ve onu yemek size de yolculara da helâl kılınmıştır” (Mâide 96) âyetini delil getirirler.

★★ Şâfiîlerden bir grup âlim: “Karadaki benzeri helâl olan helâl, haram olan haramdır” demiş, ayrıca hem karada hem denizde yaşayanları da hükümden hariç tutmuşlardır. Bunlar iki çeşittir:

1) Eterinin yenmesi husûsunda yasak gelenler: Mesela kurbağa gibi. Bunu Ahmed İbnu Hanbel de -hakkında gelen öldürme yasağı sebebiyle- istisna eder. Timsah da -deniz hayvanı olmasına rağmen- istisna edilenlerdendir. Çünkü kesici (köpek) dişleriyle saldırılmaktadır. Tuzlu denizlerdeki köpek balığı, yılan, akreb, yengeç, kaplumbağa da insan tabiatının iğrenç bulması ve onlardan gelebilecek zehir sebebiyle müstesnalar arasında tutulmuşlardır.

2) Hakkında bir mâni vârid olmayanlar. Bunlar tezkiye yani şeriatun derpiş

ettiği kesim şartıyla helâldir, kaz⁽³³⁾ ve su kuşu gibi...

Bu bahse giren bazı ilâve açıklamalar 3478 numarada geçti.

۲- وعن أبي سعيد الخدري رضى الله عنه قال: [قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَسْتَقِي لَكَ الْمَاءَ مِنْ بئرِ بُضَاعَةَ، وَتُلْقَى فِيهَا لُحُومُ الْكِلَابِ، وَنَحْرَقُ الْمَحَائِضَ، وَعِدْرُ النَّاسِ؟ فَقَالَ: إِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ]. أخرجه أصحاب السنن.

وهذا لفظ أبي داود، وقال: «سَمِعْتُ قُتَيْبَةَ بْنَ سَعِيدٍ قَالَ: سَأَلْتُ قَيْمَ بئرِ بُضَاعَةَ عَنْ عُمُقِهَا. قَالَ: أَكْثَرُ مَا يَكُونُ الْمَاءُ فِيهَا إِلَى الْعَائَةِ. قُلْتُ: فَإِذَا نَقَصَ؟ قَالَ: دُونَ الْعَوْرَةِ. قَالَ: أَبُو دَاوُدَ: قَدَرْتُ أَنَا بِبئرِ بُضَاعَةَ بِرِدَائِي، مَدَدْتُهُ عَلَيْهَا ثُمَّ ذَرَعْتُهُ فَإِذَا عُرْضُهَا سِتَّةٌ أَدْرَعُ، وَسَأَلْتُ الَّذِي فَتَحَ لِي بَابَ الْبُسْتَانِ، هَلْ غَيْرَ بِتَاوُهَا عُمًا كَانَتْ عَلَيْهِ؟ قَالَ: لَا. وَرَأَيْتُ فِيهَا مَاءً مُتَغَيَّرَ اللَّوْنِ».

2. (3494)- Ebu Sa'îdî'l-Hudrî radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm'a:

"Ey Allah'ın Resûlü! Biz senin için Budâ'a kuyusundan su alıyoruz. Halbuki onun içerisine (ölmüş) köpeklerin leşleri, kadınların hayız bezleri, insan pislikleri atılıyor, (ne yapalım, su almaya devam edelim mi?)" diye sordular. Şu cevabı verdi:

"Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez." [Ebu Dâvud, Tahâret 34, (66); Tirmizî, Tahâret 49, (66); Nesâî, Miyâh 2, (1, 174).]

Bu, Ebu Dâvud'un metnidir. Ebu Dâvud der ki: "Kuteybe İbnu Saîd'i işittim. Dedi ki: "Budâ'a kuyusunun kayyimine derinliğini sordum. Suyun en çok olduğu durumda kasıklara kadâr çıkar" dedi. "Azaldığı zaman?" dedim, "Avret mahallinin (dizinin) altına düşer" dedi. Ebu Dâvud der ki: "Budâ'a kuyusunu ridam ile bizzat takdîr ettim. Üzerine ridâmı gerdim. Sonra ridâmı ölçtüm. Kuyunun genişliği altı zirâ idi. Bahçenin kapısını bana açan kimseye: "Kuyunun süre gelen yapısı hiç değiştirildi mi?" diye sordum. Bana. "Hayır!" dedi. Kuyunun içindeki suyun rengini değişmiş gördüm."

(33) Kelimenin aslı | الْكَلْبُ | Kâmus'ta kaz diye açıklanır. Ördikle ilübâsı da mevzubahistir. Müncid, ördekte (أَوْرُ) olmadığını, boyun ve bacakları kısa bir su kuşu olduğunu belirtir.

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Tirmizî'de "Su temizdir, onu hiç bir şey kirletmez" başlığını taşıyan bir babta, Ebu Dâvud ve Nesâî'de "Budâ'a kuyusu hakkında" ismini taşıyan bir babta kaydedilir.

Budâ'a kuyusu'nu şârihler, Medîne'de meşhur bir kuyu olarak açıklarlar. *Türbüştî*: "Budâ'a Medîne'de Benî Sâ'ide'nin ikâmet ettiği yer (dâr)" der ve bunların Hazreç kabilesine mensup bir kol olduğunu belirtir. *Tahâvî*, *Vâhidî*'nin bir rivâyetine dayanarak "Budâ'a'nın Medine bahçelerine su götüren bir su yolu olduğunu, dolayısıyla Budâ'a'nın suyunun durgun değil akarsu olduğunu" söylemiştir. Ancak başta *İbnu Hacer*, olmak üzere muhakkik âlimler bunu merdud bulurlar. Su yolu olsa "kuyu" denmezdi, üstelik burası Hicaz ahalisince mâruf bir kuyu diye cevap verirler.

Tîbî, kuyuya pis şeylerin atılmasıyla ilgili haberi şöyle açıklar: "Kuyu, bir kısım köylülerin inmesi muhtemel vâdilerden gelen sel yataklarının geçtiği bir noktada idi. Vadilere gelen köylüler, zikri geçen pislikleri konakladıkları yerlerin etrafına atıyorlardı. Yağmurların hâsil ettiği seller bunları sürükleyip kuyuya atıyordu. Bu durumu, râvi, dinleyenlerce insanların dinî zaafı sebebiyle kuyuya bizzat attıkları vehmine düşecekleri bir üslûbla anlatmış olmalıdır. Böyle bir davranış, müslüman bir vicdanın asla tecviz etmeyeceği bir şeydir. Öyleyse, en faziletli bir asırda, insanların en müberra ve en temizini teşkil eden kimselerden bu davranışı nasıl bekleriz?"

Biz şunu ilâve etmek isteriz: Temizliğe son derece kıymet veren, -*Umûmî Açıklama* kısmında da belirtildiği üzere- maddî ve mânevî yapısı temizlik üzerine bina edilen müslüman şöyle dursun, temizlik meselesi, hayatında bu kadar sistematize edilmemiş sıradan bir gayr-i müslim kişi, bir sağduyu sâhibi insanın tabiatı köpek ölüsü, kadınların aybaşı bezi gibi kerih şeylerin atıldığı kuyudan su alıp içmeyi kabul eder mi? Rivâyet sırasında râvilerin bâzı teferruatı atmış olması da ihtimalden uzak değildir. Yani *Budâ'a Kuyusu*, cahiliye devrinde, belirtilen durumlara maruz kalmış öyle bir geçmiş bulunan bir kuyudur da sonradan bazı ıslah ve temizleme ameliyesi geçirmiş olarak kullanıma açılmıştır vs. Ancak râviler rivâyet sırasında bu çeşit teferruatı tayyetmişlerdir. Nitekim, yukarıda kaydettiğimiz üzere *Türbüştî* de buna yakın bir ihtimâle yer vermektedir.

Ayrıca şunu da bilmemiz gerek: *Budâ'a Kuyusu* suyu bol olan bir kuyudur. Suyu *iki kulle*'den fazladır. İçerisine düşen pislik, renk, koku ve tadını değiştir-medikçe pis sayılmaz. İslâm'ın akar su ile, miktarca iki kulleyi aşan durgun su hakkındaki hükmü budur. *Şah Velîyyullah ed-Dehlevî*, *Hüccetullahu'l-Bâliğa*'da şu açıklamayı sunar:

"*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın "Su temizdir, onu hiçbir şey

kirletmez” hadisinin mânâsı sudur: “Mâdenler, pislikle karşılaşınca kirlenmez (yani asliyeti bozulmaz). İçerisinden pis şey ayıklanıp atıldı mı, eğer aslî vasıfları (ki suyun aslî vasıfları renk, koku, tad ve acıcılığıdır) değişmemişse bozulmaz. Hiç, Budâ’a kuyusunun içerisinde pisliklerin istikrar kesbetmiş olduğu ihtimaline yer verilebilir mi, bu mümkün mü? Zîrâ insanoğlu, tabiatı icabı bu çeşit pisliklerden kaçınmayı kendisine değişmez bir âdet kılmıştır. Öyleyse, Resûlullah’ın böylesi pis bir yerden su alması olacak şey değil. Gerçek şu olmalıdır: “Kuyuya, kasıtlı olmaksızın bazı pislikler düşmüş olabilir, nitekim zamanımızda da kuyular bu durumda değil midir? (Zaman zaman pislik düşme hâdiseleri olmaktadır.) Ama görülünce bunlar çıkarılmaktadır. İslam geldiği vakit, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a o kuyunun, kendi nazarlarındaki temizliğinden ayrı olarak (eski haline atif yaparak) şeriat nazarındaki temizlik durumunu sordular. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onlara: “Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez” diye cevap verdi. Yani sizin nezdinizdeki pislik dışında, başka bir pislik onu kirletmez.”

Şah Veliyyullah’ın açıklaması, suyun tabiatının temiz olduğu, suda onu pisleten necasetten eser olmadığı takdirde, suyun alındığı kuyuya bir zamanlar pislik düşmüş olmasından dolayı şeriatın o suya “pistir” diye bir hüküm koymayacağı prensibini nazar-ı dikkate arz ediyor.

Bu husûsun anlaşılması için şunu da hatırlatalım: Günümüzde büyük şehirlerin su sıkıntısını çözmeye başvurulmuş yollardan biri, şehirde kullanılıp kanalizasyonlara atılan suların, birkısım tasfiye muamelelerinden geçirilerek tekrar kullanılır ve içilir hale getirilmesidir. Bunların denemesi yapılmış, lağım sularından her çeşit zararlı maddeler ayıklanıp mikrobik maddeler dezenfekte edildikten sonra su içilebilir hale getirilmiştir. Şayet su, içerisine karışan pisliklerle asliyetini bozsa idi, bu netice elde edilemezdi. Şu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın “Su temizdir; onu hiçbir şey kirletemez” ifâdesi, ancak vahyi-ilahî ile konuşabilen, eşyanın sırrı kendisine açılmış, eşyanın hakikatını olduğu gibi gören, bilen, ⁽³⁴⁾ makam-ı nübüvveteye mazhar bir zatın muciznûma bir sözüdür. Böyle bir hakikatı, böyle bir kesinlikle, Aleyhissalâtu vesselâm’ın içinde bulunduğu içtimaî şartlarda bir başka kimsenin söylemesi mümkün değildir.

Zamanımızın gelişen tekniği bu sözün doğruluğunu ispatlamıştır: Su, içerisine karışan pis maddeler sebebiyle kirlenir, ama aslî tabiatı bozulmaz. O tabiat daima temizdir. İçerisine sonradan giren maddeler tasfiye edilip suyun içerisinden ayıklandı mı geriye “pislik tutmayan temiz su” kalır. Esasen tabiat bunu yapmaktadır. Kirlenen suyun kirliliği tabiatla temizlenmemiş olsaydı, yeryüzünde, dünya kurullalıdan beri kirlenen sular sebebiyle bugün temiz su kalır mıydı?

(34) Resûlullah’ın bir duası şöyledir: اللَّهُمَّ أَرِنِي خَفَائِلَ الْأَشْيَاءِ كَمَا هِيَ “Ey Allah’ım, bana eşyanın gerçek hakikatını göster.”

۳- وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يُسْأَلُ عَنِ الْمَاءِ يَكُونُ فِي الْفَلَاةِ مِنَ الْأَرْضِ وَمَا يُنْبَهُ مِنَ الدَّوَابِّ وَالسَّبَاعِ. فَقَالَ: إِذَا كَانَ الْمَاءُ قَلْتَيْنِ لَمْ يَحْمِلِ الْحَبَثَ]. أخرجه أصحاب السنن.

«يُنْبَهُ» يتردد إليه من دابة وسبع.

3. (3495)- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ı dinledim. Kendisine çöl bir arazide bulunan bir sudan ve ona uğrayan hayvan ve vahşilerden soruluyordu. Şöyle cevap verdi:

“Eğer su iki kulle miktarında olursa pislik taşımaz!” [Ebu Dâvud, Tahâret 33, (63, 64, 65); Tirmizî, Tahâret 50, (67); Nesâî, Miyah 3, (1, 175); İbnu Mâce, Tahâret 75, (517, 518).]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah’a tenha araziide bulunan ve vahşi, yırtıcı hayvanların sırayla uğrayıp susuzluklarını giderdikleri sudan sorulmaktadır. Hadîste söylenmemiş işe de mânâdan şu husûs da anlaşılmaktadır: Su, boş ve tenha arazide olması haysiyetiyle buraya gelen vahşilerin suya salyalarını salmaları, içine abdest bozmaları, ayaklarıyla girmeleri vs. hepsi dahildir.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, suyun miktarı iki kulle olduğu takdirde onun temiz sayılması gerektiğini söylüyor. Bir başka ifade ile su belli bir miktarı aşarsa veya akar vaziyette ise, içine düşen pis ve zararlı maddeleri tasfiye etme, temizleme husûsiyetine sahip demektir. Suyun içindeki birkısım mikroorganizmalar bu tasfiye ve temizleme işini yapıyor demektir.

KULLE NEDİR?

Kulle’yi lügatçiler ve şârihler büyük küp diye târif ederler. Hatta Mucâhid’in, Kulletân’ı, cerretân diye tarif ettiği belirtilir. Yâni kulle’yi, cerre (küp) olarak açıklamış “büyük” kaydını koymamıştır. Bâzı açıklamalar kulle’yi “250 rıtî ve daha fazla miktarda su alan küp” diye tarif eder. Ancak bu, müstereken benimsenmiş bir miktar değildir.

Şu halde hadîs iki kulle miktarında suyun kirlenme şartını belirtmektedir. Şafililer bu hadîsi esas alırlar. Onlara göre, suyun miktarı iki kulle ise, bu su, kokusu veya tadı veya rengi bozulmadıkça, ondan vahşi hayvan su içse veya içeresine pislik düşse yine de temiz sayılır. Eğer su, iki kulleden az ise ona düşen pislik, renk, tad ve kokuda herhangi bir değişiklik yapmasa da pistir.

Hanefiler suyun temizini pisinden ayırmada daha ziyâde re’ye dayanan fark-

lı tahdîdlerde bulunmuşlardır. Bu meyanda *kulleteyn*'den çok, *havz-ı kebîr* (büyük havuz) tabirine yer verirler. Hanefilerde *büyük havuz* tabiri durgun sularla ilgili olarak kullanılır. Büyük havuzun tavsifinde oniki ayrı tarife yer verilmiştir. (35)

Biz bu teferruata girmeden, en ziyâde benimseneni kaydedeceğiz. Sathı (yüzevi), yüz arşın kare genişliğinde olan havuz, büyük havuzdur. Havuz, kare şeklinde ise her bir kenarı on arşın olmalıdır, yuvarlak ise, çevresinin otuzaltı arşın olması gerekir. Ayrıca bu havuzdaki suyun derinliği, su avuçlanınca dibi açılmayacak kadar olmalıdır. Şâfiîlerin esas aldığı *kulle* hadîsi sıhhat yönüyle daha sahîh ise de, *Tahâvî*'nin dikkat çektiği üzere, *kulle*'nin herkesçe maruf bir miktarı olmadığı, örfen küpün büyüğüne de küçüğüne de *kulle* dendiği için, hadîsle miktar tayini mümkün görülmemiş ve bu yüzden Hanefilerce bu hadîs esas alınmamıştır.

Su akıyor ise, azlığına çokluğuna bakılmaz. Bir saman çöpünü taşıyacak kadar bir akmaya sahipse, temizlik ve kirlilikte, büyük havuz gibi mütâlaa olunur. Yâni koku, renk, tad gibi üç aslı vasıftan biri, içine düşen pislik sebebiyle değişmemişse o su temiz sayılır.

Son olarak şunu söyleyelim: Şer'iat-ı garrâmızın koyduğu bu prensipler, insanda mevcut fitrî ve tabiî temyiz imkânlarına dayanır. Günümüzün tekniği suyun faydalı ve zararlı olma vasıflarını tesbitte bir kısım ölçme aletleri geliştirmiştir. Bütün bu teknik gelişmelere rağmen dînin koyduğu ölçüler değerini kaybetmez, zîrâ insanoğlu beraberinde ölçüm âletleri taşıyamaz. Dağda, kırdâ, gezinti mahallerinde, yolculuk sırasında her an su problemiyle değişik şekillerde karşılaşabiliriz. Temiz ve pis su hakkında dinimizin koyduğu esasları bilmek bir kısım yanlışlıkları ve riskleri asgariye düşürür. Unutmayalım ki, bugün tekniğin hâlâ girmedeği nice köy ve hattâ kasabalarımız var. Buralarda temiz ve pis su mevzuunda dinimizin ölçülerinin bilinmesi gereklidir.

Şu husûsu da kaydedelim ki, temizliği husûsunda hiçbir şüphe olmayan su varken, şeriatın aradığı zevâhire göre temiz sayılması gerekmesine rağmen içimizde kuşku duyduğumuz suyu kullanmamız gerekmez. Aksi takdirde şer'iatın aradığı şartlar yeterlidir. Bu şartları hâiz olmayan suların kaçınılmalıdır. İçmede de, temizlikte de kullanılamaz.

Su ile ilgili bir kısım ilâve açıklamalar müteakip hadîslerde gelecek.

4- وعن ابى هريرة رضى الله عنه قال: [قال رسول الله ﷺ: لا يؤون

(35) Yukarıda belirtildiği üzere *kulle*'de mübhem bir miktara delâlet etmesi sebebiyle, *İbnu Hacer*'in belirttiği üzere, çok suyun tayininde Şâfiîler dokuz farklı görüş ileri sürmüşlerdir.

أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَجْرِي ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ وَهَذَا لَفْظُ الشَّيْخَيْنِ.

4. (3496)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resulullah aleyhis-salatu vesselam buyuruyorlar ki: “Sakın sizden kimse, durgun suya akıtmasın, bilahare onda yıkanır.” [Buharî, Vudu 68; Müslim, Tahâret 95, (282); Ebu Dâvud, Zahâret 36, (69,70); Tirmizi, Tahâret 51, (68); Nesâî, Tahâret 46, (1,49), Gusl 1, (1,197).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, durgun suyu insan idrarının pisliyeceğini ifade etmektedir. Alimler, durgun suyun pislenmesinde insan sidiği ile diğer hayvanların sidiği arasında hüküm itibariyle fark olmadığını belirtirler.

2- Hadisteki “durgun su”dan maksad miktarın az olan yâni büyük havuz derecesine ulaşamayan sudur. Az su ile çok suyun miktarları nelerdir? Bu husûs, önceki hadiste açıklandığı üzere, ülema arasında ihtilafıdır. Şârihler bu ihtilafın Şâri aleyhisselamın tesâhülünden ileri gelmediğini, Resulullah’ın ümmete genişlik ve ruhsat olsun diye kasden miktar tayinini açık yapmadığını belirtirler.

3- Hadisin bazı vecihlerinde فيه yerine منه geçmektedir. منه olunca mâna akıntıları suyun içine girerek değil, o sudan alarak yıkanma yasağını ön plana getirir. Yani her iki kullanım da, içerisine akıtılan su ile yıkanmayı gerek girerek ve gerekse alarak yasaklamaktadır. Ancak arada ufak bir fark var. Şöyle ki:

فيه olan hadis girerek yıkanmayı nassan yasaklarken, alarak yıkanmayı istinbatla yasaklar. منه olan hadis, bilakis, alarak yıkanmayı nassan, girerek yıkanmayı istinbâten yasaklar.

4- İmam Mâlik’ten bir rivâyete göre, suyun vasıflarını değişmediği hallerde bu yasak tenzihidir, diğer imamlar bunu “çok” hakkında söylerler. Kurtubî, a - çok ayırımı yapmadan, seddü’z-zerî’a kâidesince tahrime hamletmenin de mümkün olduğunu söyler, “Çünkü, der, akıtma syun kirlenmesine müncer olur.”

❦ - 97 - ولمسلم في أخرى: [لَا يُغْتَسَلُ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنْبٌ. قَالُوا: كَيْفَ يَفْعَلُ يَا أبا هريرة؟ قَالَ يَتَنَاوَلُهُ تَنَاوُلًا].

5. (3497)- Müslim’in bir diğer rivâyetinde (yine Ebu Hüreyre şöyle rivâyet etmiştir:) “Sizden hiç kimse, cünübken durgun suyun içinde yıkanmasın.”

Ebu Hüreyre’ye sordular: “Peki nasıl yıkanacak, Ey Ebu Hüreyre?” O: “Sudan alıp alıp yıkanacak!” diye cevap verdi.” [Müslim, Tahâret 97, (283).]

AÇIKLAMA:

1- Burada durgun suda, cünübken yıkanılması yasaklanmaktadır. Bazı âlimler, bu hadîsten hareketle kullanılmış suyun (*mâ-i müstâ'mel*) pis olduğuna hükmetmiştir. Bunlara göre: “Önceki hadîste bevl etmek yasaklanmakta idi, bunda ise yıkanmak. Öyle ise her ikisi de suyu necis kılmaktadır. Bu sebeple ikisinden de yasaklandı, her iki yasak da haram ifâde eder.” Ancak bu görüşe itiraz edilmiş; yıkanmanın, suyu kirleteceği için değil, suyun temizleyicilik vasfının korunması için yıkanma yasağının yapıldığı söylenmiştir. Zirâ mâ-i müstâ'mel temizdir, fakat temizleyici değildir.

Ebu Dâvud'un bir rivâyeti her iki yasağı yanyana zikreder: لَا يُؤَلَّنُ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَلَا يَغْتَسِلُ فِيهِ مِنَ الْجَنَابَةِ “Sizden hiç kimse durgun suya akıtmazın, durgun suda cenabetlikten yıkanmasın.” Şu halde, Ebu Hüreyre'nin açıklaması, yıkanmanın âdabını gösterdiği gibi hikmetini de kısmen açıklar: Avuç avuç veya bir kapla sudan alarak yıkanmak esastır. Böylece suyun içine girilerek yıkanma yasağı, onun temiz kalarak başkalarınca da kullanılmasını sağlamış olmaktadır.

2- HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKME GELİNCE:

Hemen yukarıda belirtildiği üzere, bu hadîs, bir kısım âlimlerce *mâ-i müstâ'mel*'in necis olduğu hükmünü vermelerinde delil olmuştur. Ancak bu husûta ittifâk değil, ihtilâf edilmiştir.

Önce *mâ-i müstâ'mel*'in ne olduğunu belirtelim. Bu, lügat olarak kullanılmış su demektir. Ancak şer'î açıdan her kullanılmış suya *mâ-i müstâ'mel* denilmez. Bu tabir, bir hadesi yâni hükmî necâseti gidermek, farzı yerine getirmek veya sevap kazanmak için insan bedeninde veya uzvunda kullanılan sudur. Abdest almada, abdest uzuvlarını yıkamada, cenâbetlikten temizlenmede, bütün bedeni yıkamada kullanılan su, yemeklerden evvel ve sonra elleri sünnete uymak niyetiyle yıkamada kullanılan, abdestli olduğu halde, bir başka meclise gidince tekrar abdest alınan su⁽³⁶⁾ hep *mâ-i müstâ'mel* sayılır. Bu suya, mezhebimizden bazı imamlar meselâ *İmam-ı A'zam* ve Ebu Yusuf necis demiş olmasına rağmen *İmam Muhammed* tâhir (temiz) demiştir. Hatta *İmam-ı A'zam*'dan yapılan bir rivâyete göre, *mâ-i müstâ'mel* *necâset-i galîza*'dır, hakiki necâseti temizleyen su ile bunun arasında fark yoktur. Ne var ki, *İmam Muhammed* de bu suyun temizleyici olmadığını söyler, yâni temizdir, fakat temizleyici değildir. Mezhep fetvası *İmam Muhammed* merhumun görüşüne göre verilmiştir. *Mâ-i müstâ'mel*'in temiz addedilmesi, söz gelimi abdest sırasında vücuddan ayrılan suyun elbisemize bulaşmasıyla onu tencîs etmiş olmaz. Ülemânın ihtilâfı rahmet ve mezhebimizce *İmam Muhammed*'in görüşü esas ise de *mâ-i müstâ'mel*'den kaçınmak,

(36) *İmam Züfer*, abdestli insan, abdestini bozmadan ikinci bir abdest daha alacak olsa, bu suya *mâ-i müstâ'mel* demez. Su hem temiz, hem temizleyicidir.

abdest ve gusül sırasında sıçrantılardan korunmak gerekir. Dinî hayatımızın daha sağlıklı olması için fetvayı değil, azîmeti iltizam edip takvaya tâlip olmamız icab eder. Hem unutmamamız gerekir ki, mezhebimizin *imamı Ebu Hanife* de -bir kavlinde- bunu necaset-i galîza saymıştır, kaydettik.

Şâfiîlerin hükmüne gelince, *Nevevî*, hadîsle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: “*Mezhebimiz ve diğer mezheplerin ülemâsı, az da olsa çok da olsa durgun suda yıkanmayı mekruh addederler. Aynı şekilde akan bir kaynaktan yıkanmak da mekruhtur.* el-Buveyfî’de *İmam Şâfi’î* der ki: “*Cünüb kimsenin, suyu akan veya sabit duran bir kuyuda yıkanmasını kerih görürüm, keza durgun bir suda yıkanmasını da kerih görürüm, bu da az olmuş çok olmuş farketmez.*” Gerek mezhebimize mensup gerekse diğer fakihler bu mânâyâ uygun hükme varmışlardır. Şurası muhakkak ki, bu kerahet tenzihîdir, tahrimî değil.

Cünüb kimse durgun suda yıkansa bu su mâ-i müstâ’mel olur mu olmaz mı? sorusuna gelince: Bu meselede mezhebimizin fakihleri nezdinde ma’ruf olan tafsilat var. Şöyle ki: Eğer su iki kulle veya daha fazla ise, bu su mâ-i müstâ’mel olmaz, hatta içinde bir çok kimseler farklı zamanlarda yıkansalar da şayet su iki kulle’den az ise, cünüb kişi içine niyetsiz olarak dalıp sonradan suyun altında niyet edecek olsa, cünüblükten çıkar, su da mâ-i müstâ’mel olur. Bu kimse meselâ dizlerine kadar suya girip, vücudunun geri kısmını daldırmazdan önce niyet edecek olsa, su derhal vücudun geri kalan kısmına nisbetle mâ-i müstâ’mel olur. Bu durumda, vücudunun sâdece niyetten önce suya batan kısmından cünüblük kalkacağına ittifak edilmiştir. Geri kalan kısmından ise, tamamen suya batırılmış ise, muhtar ve meshûr görüşe göre yine cünüblük kalkar. Çünkü su, yıkanan kimseye nisbetle, ondan ayrılınca müstâ’mel olur.

Mezhebimizin âlimlerinden *Ebu Abdillah el-Hıdrî*: “*(Dizlerine kadar battıktan sonra niyet edip suya batan kimsenin) geri kalan kısmı cünüblükten kurtulmaz*” demiştir. Ama mezhepte makbûl görüş, öncekidir. Ancak bu hüküm, vücuda değen suyun, vücuttan ayrılmadan bedenini tamamiyle batma hâline bakar. Aksi halde, batan kısımdan su ayrılıp durgun suya karışmasından sonra bedenini geri kalan kısmını batıracak olursa bu takdirde cünüblükten çıkamaz. Bu hususta da ittifak vardır, ihtilâf yoktur.⁽³⁷⁾ İki kişi birlikte *kulleteyn*’den az olan bir suya beraber girseler, ikisi birden cünüblükten temizlenmeye niyet etseler, ikisi de temizlenmiş olur ve su da müstâ’mel olur. Bu iki kişiden biri daha önce niyet etse, cünüblükten o çıkar, ve su diğerine nisbetle müstâ’mel olur. Diğer de niyet edecek olsa, artık bu müstâ’mel su onu temizleyemez. O, mezhebimizin sahîh olan görüşüne göre cünüblükten çıkamaz. Şazz bir görüşe göre, o da çıkar. Bu iki kişi dizlerine kadar bu az suya girip niyet etseler, bedenlerinin o miktarın-

(37) Çünkü mâ-i müstâ’mel necis addedilmiştir. Su vücuttan ayrılınca müstâ’mel sayıldığına göre, ayrılan kısım necistir. İki küleden az olan suya necis bir şey karışınca necis olur. Necis su ile cenabetten temizlenilmez.

dan cenabet çıkar su da müsta'mel olur, geri kısmını yıkasalar cenabetten kurtulmazlar, şazz görüğe göre geri kısmı da kurtulur.

Niyetin araya girmesiyle girmemesi arasındaki farkın anlaşılması için, *mâ-i müstamel* için bidayette yaptığımız târifin bilinmesi gerek.

3498 ۶- وعن يحيى بن عبد الرحمن. [أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ فِي رَكْبٍ فِيهِمْ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِرِ حَتَّى وَرَدَا حَوْضًا. فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِرِ: يَا صَاحِبَ الْحَوْضِ، هَلْ تَرُدُّ حَوْضَكَ السَّبَاعِ؟ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: يَا صَاحِبَ الْحَوْضِ لَا تُخْبِرْنَا فَإِنَّا نَرُدُّ عَلَى السَّبَاعِ لَوْ تَرُدُّ عَلَيْنَا، وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَهَا مَا أَخَذْتَ فِي بُطُونِهَا وَمَا بَقِيَ فَهُوَ لَنَا طَهُورٌ وَشَرَابٌ]. أخرج مالک إلى قوله: وترد علينا، أخرج باقیه رزین.

6. (3498)- Yahya İbnu Abdirrahmân rahimehullah anlatıyor: “Hz. Ömer radiyallahu anh, içerisinde Amr İbnu'l-As'ın da bulunduğu bir grupta yola çıkmıştı. Bir havuza geldiler. Amr İbnu'l-As radiyallahu anh:

“Ey havuz sâhibi, havuzunda vahşi hayvan sulanıyor mu?” diye sordu. Hz. Ömer, hemen araya girip:

“Ey havuz sâhibi bize bunu söyleme: Zîrâ biz, vahşinin peşinden su alacağız, o da bizim peşimizden sulanacak. Çünkü ben, Resulullah aleyhissalâtu ves-selâm'ın “Vahşinin karnına aldığı onundur, geri kalan da bize temizdir ve içeceğimizdir” dediğini işittim” dedi.” [Muvatta, Tahâret 14, (1, 23, 24).]

AÇIKLAMA:

Burada vahşi hayvanların artığı meselesi mevzubahis. Amr İbnu'l-As bu artığı necis bilmekte, su ihtiyaçlarını önlerine çıkan havuzdan gidermezden önce vahşi hayvanların bu suya banıp banmadıklarını sormaktadır. Tabii ki hayvanlar banmışsa su kirlidir, ondan istifade edemeyecektir.

Ancak Hz. Ömer radiyallahu anh bu mevzuda farklı bir bilgiye sahip: Vahşilerin artığı suyu kirletmez, içilebilir. Havuz sahibine “...Bize bunu söyleme” demesinin mânâsı, Zûrkânî'ye göre: “Bizi asıl olan yakîn üzere bırak. Burada asıl olan suyun temiz olmasıdır. Bilmediğimiz takdirde kirliliğine değil, temizliğine hükmedeceğiz. Bize göre kirlenmiş olması bir şekkdir, şekk ise arizîdir, asıl olan yakîni bozmaz.”⁽³⁸⁾ Yâni haber versen de vermesen de her iki durum da na-

(38) Dinimizin küllî kaidelerindedir: “Şekk ile yakîn zâil olmaz.”

zarımızda birdir” demektir. Bu mânaya, Hz. Ömer'in müteakip cümlesi delil olmaktadır. Zira orada hükmü kesindir: “Biz vahşinin peşinden su alacağız, o da bizim peşimizden sulanacak.” Yani, “Her şeye rağmen sudan alacağız, bâri vahşi buradan sulandı” diyerek içimize rahatsızlık atma” demek istemektedir.

Hz. Ömer, bu davranışıyla sünnete muhalif bir harekette bulunmuş oluyor. Çünkü Resulullah'tan bu meselede şunu hatırlamaktadır: “Vahşinin karnına aldığı onundur, geri kalan da bize temizdir ve içeceğimizdir.”

Bu açıklama ve hüküm Mâlikîlere göredir. Onlar, az sayılan temiz suya düşen pislik, onun tad, koku, renk gibi asli vasıflarından birini değiştirmedikçe, az suyun kirli (necis) sayılmayacağına hükmederler, sadece mekruh addederler. Halbuki diğer mezheplere göre az sayılan (küçük havuz veya iki kullenden az olan) suya tek damlalık necis bir şey de düşse pis sayılır. Binaenaleyh, artıklar mevzuunda da hüküm şöyledir: Köpek, kurt, arslan, kaplan, domuz gibi yırtıcı hayvanların, vahşi kedilerin artıkları pistir, zaruret olmadıkça ne içilir, ne de temizlikte kullanılır. Bu hayvanların salya ve terleri de necistir, karıştığı, buluştuğu şeyleri aynı şekilde necis kılarlar.

۷- وعن حميد الحميري قال: [سَمِعْتُ رَجُلًا صَحِبَ النَّبِيَّ ﷺ أَرْبَعَ سِنِينَ كَمَا صَحِبَهُ أَبُو هُرَيْرَةَ. قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تَغْتَسِلَ الْمَرْأَةُ بِفَضْلِ الرَّجُلِ أَوْ يَغْتَسِلَ الرَّجُلُ بِفَضْلِ الْمَرْأَةِ، زَادَ فِي رِوَايَةٍ: وَلْيَغْتَرِفَا جَمِيعًا]. أخرجه أبو داود، والفظ له، والنسائي.

7. (3499)- Humeyd el-Hımyerî anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a, Ebu Hüreyre radiyallahu anh'ın yaptığı gibi dört yıl arkadaşlık yapmış bir zatın yanına geldim. Dedi ki: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, erkeğin artığıyla kadının gusletmesini veya kadının artığıyla erkeğin gusletmesini yasakladı.”

Bir rivâyette şu cümleyi ziyâde etti: “İkisi birden suya ellerini soksunlar!” [Ebu Dâvud, Tahâret 40, (81); Nesâî, Tahâret 147, (1, 130).]

AÇIKLAMA:

Hadîs, açık olarak görüldüğü üzere, karıyla kocanın birbirlerinin artığıyla yıkanmalarını men etmektedir. Her ikisi aynı anda sudan almaları halinde caizdir. Ancak, kaptan suyu birisi diğerinden önce alırsa câiz değildir.

Hadîsten çıkan hüküm bu olmakla beraber bu babta başka hadîsler de var. Bazıları, müteakiben görüleceği üzere, kadın ve erkeğin birbirlerinin artığı ile abdest almaları veya gusletmeleri meselesinde farklı görüşler ileri sürülebilmiş-

tir. Şöyle ki:

1) Kadın ve erkek birbirlerinin artığı ile beraber de, arka arkaya da temizlenebilirler.

2) Birbirlerinin artığı ile temizlenmek mekruhtur.

3) Beraber temizlenirlerse câizdir.

4) Kadın hayız, erkek cünüb değilse temizlik câizdir.

5) Erkeğin artığı ile kadının temizlenmesi câizdir, kadının artığı ile erkeğin temizlenmesi mekruhtur.

6) Temizliğe beraber başladı iseler, aynı kaptan temizlik, her ikisine de câizdir, aynı anda veya peşpeşe su almaları farketmez.

Bu altı farklı görüşten birincisi muhtar olan görüştür. Yâni birbirlerinin artığı ile kadın ve erkek temizlik yapabilirler. Nitekim 3499, 3500, 3503 numaralı hadîsler, bunun örneğini bizzat Resûlullah'tan göstermektedir. Keza 3504 numaradaki hadîs bu tatbikatın Resûlullah devrinde, Ashab arasında câri olduğunu göstermektedir.

8 - وعن ابن عباس رضي الله عنهما قال: [اغْتَسَلَ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ فِي جَفْنَةٍ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِيَعْتَسِلَ مِنْهَا أَوْ يَتَوَضَّأَ. فَقَالَتْ: إِيَّيْ كُنْتُ جُنُبًا. فَقَالَ ﷺ: إِنَّ الْمَاءَ لَا يَجُنُبُ]. أخرجه الترمذی وصححه.

8. (3500)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevcelerinden biri bir tekne içerisinde su alarak yıkanmıştı. Aynı teknede yıkanmak veya abdest almak üzere Aleyhissalâtu vesselâm geldi. Zevcesi:

“Ben cünübtüm!” dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

“Su cünüb olmaz!” buyurdular.” [Tirmizî, Tahâret 48, (65); Ebu Davud, Tahâret 35, (68); İbnu Mâce, Tahâret 33, (370, 371).]

AÇIKLAMA:

1- Cenâbet kelimesi asıl itibariyle uzaklık mânâsına gelir. Bu sebeple garîb yani gurbette olan kimseye de cünüb denir. Münâsebet-i cinsiyede bulunan kimseye cünüb denmesi, Kur'an okumak, namaz kılmak gibi bazı ibadetlerden uzak kalmasından dolayıdır. Cünüb olan kimse ağız, burun ve boğaz dahil bütün vücudu yıkamadan bu uzaklıktan (yasaktan) kurtulamaz.

2- Yukarıda da belirtildiği üzere aynı kaptaki su ile kadın ve erkeğin gusletmesi veya abdest alması câizdir. Nehyedicî hadîsin mukaddem, tecvîz edenin ise muahhar olduğu, dolayısıyla öncekinin mensuh bulunduğu belirtilmiştir. Hattâbî şu rivâyeti kaydeder: “Dört şey أَرْبَعٌ لَا يُجْنِبُنَّ: الْكُتُوبُ وَالْإِنْسَانُ وَالْأَرْضُ وَالْمَاءُ|

cünüb olmaz: Elbise (hayızlının ve cünübün teri ile kirlenmez), insan (cünüb olunca kirlenmez, binaenaleyh cünüb bir kimse ile veya müşrikle musâfaha edecek olsa kirlenmez), toprak (bir yerde cünüb kimsenin yıkanması ile orası kirlenmez), su (cünüb kimse elini batırmakla veya içinde yıkanmakla kirlenmez).”

3- Bu hadîsten şu hüküm de çıkarılmıştır: Cünüb kimse elini yıkamadan su kabına daldırarak su alsın, o su mâ-i müsta'mel sayılmaz. Mamafih yıkanma işinin tekne içinde cereyan etmiş olabileceği ihtimâlinde hareketle “mâ-i müsta'mel temizdir” hükmüne giden olmuşsa da, “teknenin içinde yıkanmak âdet değildir, ondan elle su alınmıştır” diye itiraz edilmiştir.

9- 3501 وعن أبي جحيفة قال: [خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْهَاجِرَةِ فَأَتَى بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ فَجَعَلَ النَّاسُ يَأْخُذُونَ مِنْ فَضْلِ وَضُوءِهِ، مَنْ أَصَابَ مِنْهُ شَيْئًا يَمْسَحُ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يُصَبَّ مِنْهُ أَخَذَ مِنْ بَلَلٍ يَدٍ صَاحِبِهِ]. أخرجُه الحمسة إلا الترمذى، واللفظ للشيخين.

9. (3501)- Ebu Cuhayfe radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm öğle vakti yanımıza çıktı. Kendisine abdest suyu getirildi. Abdest aldı. Halk, onun abdest suyundan arta kalanı kapışmaya başladı. Bir parça alabilen, onu teberrüken) vücuduna sürünüyor idi. Hiç alamayan, arkadaşının elindeki yaşlığa değmeye çalışıyordu.” [Buhârî, Salât 17, Vudû 40, 93, 94, Ezân 18, 19, Libâs 3, 42; Müslim, Salât 249-253 (503); Nesâf, Tahâret 103, (1, 87); Ebu Dâvud, Salât 102, (688).]

AÇIKLAMA:

Ashab, Resûlullah'ın abdest suyu ile teberrükte bulunmuştur. Muhtelif rivâyetler bunu te'yîd eder. Buhârî'nin bir rivâyetinde, Ashâb'ın bu sudan kapabilmek için aralarında “mukâtele” ettiklerini ifâde eder. Tabii ki gerçek bir kavga mevzubahis değil, ama bir terahüm ve itişme mümkündür. Bu artığa yetişemeyenlerin, Resulullah'ın elindeki su bulaşığıyla teberrük cihetine gitmelerinin belirtilmesi, söylediğimiz husûsu te'yîd eder. Aleyhissalâtu vesselâm traş olduğu zaman saçlarını, terlediği zaman terini toplama gayreti rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetler Ashab'ın Aleyhissalâtu vesselâm'a gösterdiği alâka ve sevginin derecesini anlamamızda yardımcı olur.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu çeşit alâka ve teberrük gayretine müdânale etmemiş, sükûtuyla rıza göstermiştir.

3502 ۱۰- وعن نافع: أن ابن عمر رضى الله عنهما قال: [لَا بَأْسَ أَنْ يُغْتَسَلَ بِفَضْلِ الْمَرْأَةِ مَا لَمْ تَكُنْ حَائِضًا أَوْ جُنُبًا]. أخرجه مالك.

10. (3502)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer radiyallahu anhümâ dedi ki: "Kadın hayızlı veya cünüb olmadıkça artığıyla yıkanmada bir beis yoktur." [Muvatta, Tahâret 86, (1, 52).]

Açıklama için 3500 numaralı hadîse bakın.

3503 ۱۱- وعن عائشة رضى الله عنها قالت: [كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ إِيَّائِي وَوَاحِدٍ تَخْتَلِفُ أَيْدِينَا فِيهِ مِنَ الْجَنَابَةِ].

و في رواية: «مِنْ قَدَحٍ يُقَالُ لَهُ الْفَرْقُ. قَالَ سُفْيَانُ: وَالْفَرْقُ ثَلَاثَةُ أَصْعَمٍ». أخرجه الخمسة إلا الترمذى، وهذا لفظ الشيخين.

«وَالْفَرْقُ»: بفتح الراء وسكونها: قدح يسع ستة عشر رطلا.

«وَالصَّاعُ»: مكيال يسع أربعة أمداد. «وَالْمُدُّ»: رطل وثلث بالعراق.

11. (3503)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: "Ben ve Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm tek bir kaptan su alarak cenabetten yıkaniyorduk ve ellerimiz kabın içine beraber girip çıkıyordu."

Bir başka rivâyette şöyle gelmiştir: "...Farak denen bir kaptan." Süfyan der ki: "Bir farak, dört sa' hacminde (bir ölçek) dir." [Buharî, Gusl 2, 9; Müslim, Hayz 40, 45, (319, 321); Ebu Dâvud, Tahâret 39, (77), 97, (237), 102, (257); Nesâf, 130, 144, 145, 146, 148, Gusl 12, (1, 203).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs, farklı şekillerde rivâyet edilmiştir. Bir veçhinde Hz. Aişe: "Ben ve Resûlullah aynı kaptan su alarak yıkanırdık. Bazan O, benden önce davranır (sudan alırdı) bazan da ben, O'ndan önce davranır (sudan alırdım). Ben önce alınca: "Bana da bırak!" derdi. O önce alınca da ben, "Bana da bırak!" derdim."

2- Farak, Onaltı rıtl hacminde bir ölçek.

3- Daha fazla açıklama için 3500 numaralı hadîse bakılsın.

3504 ۱۲- وعن ابن عمر رضى الله عنهما قال: [كَانَ الرُّجَالُ وَالنِّسَاءُ يَتَوَضَّئُونَ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ جَمِيعًا مِنْ إِيَّائِي وَوَاحِدٍ]. أخرجه البخارى ومالك، أبو داود والنسائى.

12. (3504)- *İbnu Ömer radiyallahu anh* anlatıyor: “Hz. Peygamber aleyhis-salâtu vesselâm zamanında erkekler ve kadınlar beraberce bir kaptan abdest alıyor idiler.” [Buharî, Vudû 43; Muvatta, Tahâret 15, (1, 24); Ebu Dâvud, Tahâret 39, (79, 80); Nesâî, Tahâret 52, (1, 57).]

AÇIKLAMA:

Şârihler, abdest sırasında kadın ve erkeklerin aynı kabin etrafında abdest alma hâdisesinin örtünme emrinden önceye ait olduğunu belirtirler. “Örtünmenin farz kılınmasından sonra kadın ve erkekler ayrılmıştır, beraber abdest almaları mevzu bahis olamaz” derler. Böyle bir beraberliğin karı-koca ile mahremlere tecviz edilebileceği de ayrıca belirtilmiştir.

۱۳ وعن ابن مسعود رضى الله عنه قال: [قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ الْجَنِّ مَا فِي إِدَاوَتِكَ؟ قُلْتُ: نَبِيذٌ. قَالَ: ثَمْرَةٌ طَيِّبَةٌ وَمَاءٌ طَهُورٌ، فَتَوَضَّأَ مِنْهُ].
أُخْرِجَهُ أَبُو دَاوُدَ، وَاللَّفْظُ لَهُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

«الإِدَاوَةُ»: المطهرة، وهي إناء من جلد كالسطيحة ونحوها.

13. (3505)- *Ibnu Mes'ud radiyallahu anh* anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Cin gecesinde bana:

“Kabında ne var?” diye sordular. Ben: “Nebîz!” dedim.

“Güzel bir meyve, temiz bir sudur” buyurdular. Sonra da onunla abdest aldılar.” [Ebu Dâvud, Tahâret 42, (84); Tirmizî, Tahâret 65, (88).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, Resûlullah'ın cinlerle buluştuğu gecede, nebîz denen hurma şırası ile abdest aldığını ifâde etmektedir.

2- *Nebîz*: Hurma, üzüm, buğday, bal, arpa gibi hammaddeden yapılan bir şıradır. Bu maddeler suyun içine ıslatılmak sûretiyle elde edilir. Bu sıra tahammür etmediği takdirde temizdir. Ancak temizleyici değildir. Bu sebeple ülemâ nebîzin temizlikte ve dolayısıyla abdest ve gusûlde kullanılmayacağına hükmetmiştir. Su renk, koku, tad, acıcılık gibi kendine has vasıflarından birini hâricî bir maddenin karışması ile kaybederse, bu ikinci madde temiz dahi olsa mutlak su olmaktan çıkar, mukayyed su olur. Mukayyed su temiz dahi olsa temizleyici değildir. Sadedinde olduğumuz hadîste nebîzin temiz olduğunda şüphe mevzu bahis değil, ancak temizleyici değildir, abdestte kullanılamaz.

Rivâyetin senedinde yer alan *Ebu Zeyd* sebebiyle hadîsin zayıf olduğu belirtilir. Ayrıca senedde kopukluk da var. *İbnu Hibbân*, *Ebu Zeyd*'den ülemânın tek

bir hadis rivayet ettiklerini; bu hadisin de Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas'a muhalefet ettiğini söyler. *Ebu Hanîfe*: "Nebîzden başka su olmazsa, nebîzle abdest alınabilir" demiştir. *Ebu Yusuf* bu durumda, "teyemmüm"e hükmeder. *İmam Muhammed*, "Her ikisi de" der. *Ebu Hanîfe*'nin *Ebu Yusuf*'un görüşüne rücu ettiği de rivâyet edilmiştir.

Aynî, *Ebu Bekir er-Râzî*'den naklen, bu üç görüşün de üç ayrı rivâyet hâlinde *Ebu Hanîfe*'den mervî olduğunu, bunlar arasında "Nebîzle, niyet şartıyla abdest alıp teyemmümü terk" rivâyetinin meşhur olduğunu belirtir.

Ebu Dâvud'un rivâyetinde, nebîzle abdest almayı -başka su olmasa dahi- *İmam Şâfi*'i ve *Ahmed* ve *İshâk rahimehumullah* hazerâtının reddettiklerini, *İshâk*'ın "Kişi böyle bir durumda nebîzle abdest alacak olsa arkadan bir de teyemmüm eise bence daha uygun olur" dediğini kaydeder.

Nebîzle abdest olmayacağını kesin bir dille ifâde edenler, **فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا** "Bu durumlarda su bulamazsanız temiz bir toprağa teyemmüm edin..." (Nisâ 43) âyetine istinâd ederler. *İbnu'l-Arabî* nebîzin su sayılmayacağını, çünkü içerisine, ıslatılan maddeden tad, renk gibi husûsiyetlerin geçtiğini belirtir. *Tirmizî*, nebîzle abdesti reddedenlerin Kur'an'ın ruhuna daha yakın ve daha isabetli olduklarını belirtir. *Tahâvî* de, sadedinde olduğumuz *İbnu Mes'ud* hadîsinin zayıflığını belirttikten sonra "Ne seferde, ne hazerde nebîz ile abdest alınmayacağına" hükmeder.

İbnu'l-Arabî, "Su ile teyemmüm arasına başka bir şey koymayı, Kur'an'ın az yukarda kaydettiğimiz sarîh hükmünün bir nevi neshi olacağını, halbuki Kur'an'ın bir âyetini, yine Kur'an'ın bir başka âyetinin veya mütevâtir bir hadîsin neshedebileceğini sahîh bile olsa haber-i vâhidle Kur'an'ın neshi mümkün değilken böyle zayıf bir hadîsle Kur'an'ı neshetmenin mümkün olamayacağını" söyler.

Bu hususta mevzunun leh ve aleyhinde başka mütâlaalar da dermeyan edilmiştir. Hepsini vermeye gerek görmüyoruz. Şu kadarını söyleyelim ki, bütün bu açıklamalar *İmam-ı A'zam*'ın "su olmadığı durumda nebîzle abdest alınır" fetvasını cerhe yönelmiştir.

SU HAKKINDA SON SÖZ ON VASIF VE KORUNMA TEDBİRLERİ

Sadece insan değil, bütün canlılar açısından, suyun arzettiği hayatî ehemmiyet. tâ ilk çağlardan beri insanların dikkatini çekmiştir. Bundandır ki eski hikmet. hayatın dört ana unsurundan biri olarak suyu görmüştür: Toprak, Ateş, Hava, Su. Kur'an-ı Kerim de bir âyetinde: "Biz her şeyi sudan canlı kıldık" (Enbiya 30) buyurur. *İbn-i Kayyîm*, et-Tıbbu'n-Nebevî adlı kitabında, geçmiş nesillerin su hakkındaki telâkkîlerini şöyle hülâsa eder: "Su, hayatın (ana) maddesidir, içe-

ceklerin de efendisi. Kâinatı teşkil eden unsurlardan biridir, daha doğrusu aslî unsurudur. Zira semâvât onun buharından, arz da köpüğünden yaratıldı. Allah her şeyi onunla hayattâr ve canlı kıldı.”

İnsan için suyun ehemmiyeti, sadece içeceğimiz olmasından veya yiyeceklerimiz hazırlanmasındaki rolünden ileri gelmez; sıhhatimiz için zarûrî olan temizlik vâsıtasıdır da... Öyle ise suyun hem temizliğe, hem de içilmeye elverişli olması, bu maksadlarla bâzı vasıfları taşıması gerekmektedir. Bizden önce yaşayan insanlar, suyun “cevdet”i yâni “iyi” olması için onda on vasıf aramışlardır:

- 1- *Renk*: Su, saf olmalı, her çeşit renklilikten ârî bulunmalıdır.
- 2- *Koku*: Su, kokusuz olmalıdır.
- 3- *Tad*: Tadı hoş olmalı, Fırat ve Nil nehirlerinin tadında olmalıdır.
- 4- *Ağırlık*: Hafif ve akıcı olmalıdır.
- 5- *Mecrası*: Suyun aktığı yatak temiz olmalıdır.
- 6- *Menba*: Su, uzak bir menbadan gelmelidir.
- 7- *Güneş ve rüzgâr isâbet etmelidir*: Menba uzak olmadığı takdirde güneş ve rüzgâr te’sir icra edemez.
- 8- *Kıvam*: Suyun kıvamı akıcı olmalıdır.
- 9- *Miktar*: Su çok olmalıdır. Bu takdirde karışan yabancı maddeleri dışarı atar.
- 10- *Mansab*: Akış istikameti kuzeyden güneye veya batıdan doğuya doğru olmalıdır.

Bu açıklamaları kaydeden kaynağımız ilâve eder: “*Sayılan vasıflar kâmil mâ-nâda, şu dört nehirde bulunur: Nil, Fırat, Ceyhan, Seyhan.*”

Şu halde suyun sağlığımıza elverişli olması, kirlenmelerden korunması için dinimiz, bâzı tahdîdler koymuş, tedbîrler emretmiş olmalıdır.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, hadislerinde suların kirletilmesi mes’elesini de ele alarak bir kısım beyanlarda bulunur. Bâzan çevre ile ilgili olarak yukarıda kaydettiğimiz yasaklar meyânında bâzan da müstakillen bu mes’eleyle ele alır. *Hz. Muâz* ve *Hz. Câbir (radıyallahu anhüma)* tarafından iki ayrı tarikten nakledilen bir hadîste, “gölge ve yol” ile birlikte “mevârid” yâni su mecrâları da zikredilerek, büyük abdest bozulması yasaklanır. *İbn-i Ömer (radıyallahu anh)*’in rivâyetinde *Resûlullah* nehir kenarlarına büyük abdest bozmayı yasaklar.

Hz. Câbir (radıyallahu anh)’den gelen bir rivâyet *akarsuya* küçük abdest bozmayı yasaklar.

Yine *Hz. Câbir* ve *Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)* tarafından rivâyet edilen hadislerde istifâde edilecek olan durgun suya bevl bedilmesi yasaklanmaktadır.

Bâzan “*istifâde edilecek*” kaydı olmaksızın, mutlak şekilde *birikmiş su*” ya bevl edilmemesi emredilmiştir.

Suların kirlenmelerden korunması ile ilgili nebevî alâkadan bahsederken, kuyularla ilgili olarak Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*’den vârid olan tâlimâta da dikkat çekmemiz gerekir. Zira bunlardan bir kısmı kuyu sularının pislikten korunmasına râcidir. Bu tâlimâtlardan birine göre, eskiden kalma kuyuların etrafında (yarı çapı) elli, yeni açılan kuyuların etrafında ise, yirmibeş zirâ’lık bir dâirenin *harîm* olarak boş bırakılması gerekmektedir.

Bir diğer tâlimât da, hayvan ağullarının kuyuya kırk zirâ’dan daha yakına yapılmamasını emreder.

İKİNCİ BAB
NECASETİN İZALESİ

(Bu babta beş fasıl var)

★

BİRİNCİ FASIL
BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MESELELER

★

İKİNCİ FASIL
MENİ İLE İLGİLİ MESELELER

★

ÜÇÜNCÜ FASIL
HAYIZ KANI İLE İLGİLİ MESELELER

★

DÖRDÜNCÜ FASIL
KÖPEK VE DİĞER HAYVANLAR

★

BEŞİNCİ FASIL
DERİLER

★

BİRİNCİ FASIL
BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MESELELER

۱- عَنْ أُمِّ قَيْسِ بِنْتِ مَعْصِنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: [أَنَّهَا أَتَتْ بِأَبْنٍ لَهَا صَغِيرٍ لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَجْلَسَهُ فِي حِجْرِهِ فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَضَحَّهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ].

وفي رواية: «قَرَشَهُ» أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.

«التَضْحُحُ»: رش الماء على الشيء، ولا يبلغ الغسل.

1. (3506)- Ümmü Kays Bintu Miksan radiyallahu anhâ anlatıyor: “Ben, henüz yemek yemeyen küçük bir oğlumla Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’a gitmiştim. Varınca, çocuğu kucağına oturttu. Derken çocuk elbisesine akıttı. Su getirtip elbisesine serpti, fakat yıkamadı.”

Bir rivâyette: “...çiledi” denmiştir. [Buhârî, Vudû 59; Müslim, Tahâret 103, (287); Muvatta, Tahâret 110, (1, 64); Ebu Dâvud, Tahâret 139, (374); Tirmizî, Tahâret 54, (71); Nesâî, Tahâret 189, (1, 157).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, çocukların sidiğinin, büyüklerinkinden farklı mütâlaa edildiğini göstermektedir. Çünkü sidik necasettir, bulaştığı yerin yıkanarak temizlenmesi gereklidir, aksi takdirde namaz sahîh olmaz. Bâzı rivâyetlerde kız çocuklarının sidiklerinin de büyüklerinki gibi yıkanması gerektiği, oğlan çocuklarının sidiğine su çilemenin yeterli olacağı ifâde edilmiştir.

2- Hadîs, henüz anne sütüyle beslenen, onun dışında başka bir şey yeyip içmeyen oğlan çocuklarının idrarlarının necâset-i galîza sayılmıyacağını, yıkamak-sızın, üzerine su serpmekle -çilemekle- temizlenmiş addolunacağını ifâde etmektedir. Ancak başka naslar muvacehesinde ülemâ bu meselede üç farklı görüş benimsemiştir:

1) Şâfi’î’ye göre bu hadîs esastır: Erkek çocukların sidiğine su çilemek terlidir, temiz sayılır. Hz. Ali, Atâ, Hasan Basrî, Zührî, Ahmed, İshak ve İbnu Vehb gibi birçok âlim hep böyle hükmetmişlerdir.

2) Kız ve erkek her iki çocuk için de su çilenmesi yeterlidir. Bu, *Evzâ't*'nin görüşüdür. *İmam Ma'lik* ve *Şâfi'*'den de bu görüş rivâyet edilmiştir. *İbnu'l-Arabî* bunu, erkek ve kız çocukların karnına hiç bir şey girmemek şartıyla akıtmaları kaydıyla nakleder. Nitekim bâzı âlimler, çocuğun yeni doğmuş ve henüz hiçbir şey yememiş bir çocuk olacağı ihtimalini belirtirler. Zîrâ yeni doğan çocukların *tahnîk* için *Resûlullah*'a getirilmeleri adetti.

3) Kız ve erkek çocuğu, idrarlarının yıkanması husûsunda eşittirler ve temizlik, yıkanmadan hâsıl olmaz. Hanefiler ve Mâlikîler bu görüştedir. *İbnu Dakîki'l-İd*: "Bu görüşte kıyasa gittiler. Onlar, hadîste geçen "yıkamadı" tâbi-riyle "yıkamada mübâlağaya yer vermedi" demek istediğini söylediler" der.

3507 ۲- وعن لبابة بنت الحرث قالت: [كَانَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي حَجْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَبَالَ عَلِيُّ ثَوْبَهُ، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَلَيْسَ ثَوْبًا، وَأَعْطَيْتَنِي إِزَارَكَ حَتَّى أَغْسِلَهُ. قَالَ: إِنَّمَا يُغَسَّلُ مَنْ بَوَّلَ الْأَثْنَى وَيُنْضَخُ مِنْ بَوْلٍ أَلَذَّكَرِ]. أخرجه أبو داود.

2. (3507)- *Lübâbe Bintu'l-Hâris* anlatıyor: "Hz. Ali'nin oğlu *Hasan radi-yallahu anhümâ*, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın kucağında idi, elbisesine akıttı. Ben atılıp:

"Ey Allah'ın Resûlü (yeni) bir elbise giy. İzârini da bana ver yıkayayım!" dedim. Cevaben:

"Kız çocuğun idrarı olsa yıkanırdı; ancak erkek çocuğun idrarı su çilemek suretiyle temizlenir!" buyurdular." [Ebu Dâvud, *Tahâret* 137, (375).]

3508 ۳- وعن أنس رضي الله عنه قال: [بَيْنَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ، فَقَامَ يَبُولُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: مَهْ مَهْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَزِرْمُوهُ دَعْوُهُ، فَتَرَكُوهُ حَتَّى بَالَ، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَعَاهُ، فَقَالَ لَهُ: إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَالْقَدْرِ: إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى، وَالصَّلَاةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ، وَأَمْرٍ رَجُلًا مِنَ الْقَوْمِ فَجَاءَ بِدَلْوٍ مِنْ مَاءٍ فَسَنَّهُ عَلَيْهِ]. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، والنسائي.

«لَا تَزْرُمُوهُ» بتقديم الزاى على الراء: لا تقطعوا عليه بوله.

وقوله «فَشَنُّهُ عَلَيْهِ» بالمهمله: أى صبه عليه، وبالمعجمة: فرقه عليه من جميع

جهات، ورشه عليه.

3. (3569)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Biz, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile birlikte mescidde otururken bir bedevî çıkageldi. Durup mescidin içine akıtmaya başladı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın Ashab’ı kalkıp:

“Dur! dur!” diyerek [üzerine yürümeye] kalktılar ki Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müdâhale etti:

“Kestirmeyin, bırakın tamamlansın.” Ashab müdâhale etmedi, adam da ihtiyacını tamamladı. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, adamı yanına çağırıp ve:

“Bu mescidler, idrar ve pislik bırakma yeri değildir. Allah’ın zikredildiği yerlerdir. Buralarda namaz kılınır. Kur’an okunur” dedi. Sonra cemaatten birine bir kova su getirmesini emretti. Kova gelince sidiğın üzerine boşalttı.” [Buhârî, Vudû 57; 58, Edeb 35; Müslim, Tahâret 99, (284); Nesâî, Tahâret 45, (1, 48).]

ACIKLAMA:

1- Bedevî (Arap): Bâdiye’de yani çölde yaşayan demektir. Bunun Arap veya Acem olması şart değildir. Şehirde yaşamayan mânâsına gelir. Bunlar hayat şartları icabı, şehir hayatında incelik gelişen bir kısım adâb-ı muâşeret ve görgü kaidelerinden mahrumdurlar. Şehirlilerce kaba karşılanan davranışları vardır. Bu onların eksikliğinden veya terbiyesizliklerinden ileri gelmez, bilakis içinde yaşadıkları cemaatte bu değerlerin yokluğundan ileri gelir. Bu sebeple Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bedevîlere karşı son derece anlayışlı davranmış, kasta mebnî olmayan, onların alışkanlıklarından gelen kabahatları, eksiklikleri, mülâyemetle karşılayıp tatlılıkla öğretme yoluna gitmiştir. Hadîsin İbnü Mace ve İbnü Hibban’da gelen veçhinde, Resûlullah’ın bu davranışından bedevînin ne kadar memnun kaldığını öğrenmekteyiz. Bedevî der ki: “Resûlullah -ki onâ annem babam feda olsun- kalktı, beni ne azarladı, ne de kötü söz söyledi...”

Sadedinde olduğumuz hadîste, söylediğimiz bu husûsa çarpıcı bir örnek görmektediriz: Bir bedevî kalkıp mescidin içine akıtmaya kalkıyor. Cemaatin bedce olan müdâhalesine mâni olan Resulullah, işini görüp bitirinceye kadar onâ müsaade ediyor. Sonra çağırıp, mabedlerin pislik bırakma yeri değil, ibadet yeri olduğunu öğretiyor. Bu bir ceza, azarlama değil, tamamen bir öğretim faaliyetidir.

İbnü Hacer, iki sebepten dolayı, akıtmasının sonuna kadar serbest bırakmış

olacağını söyler:

★ Zâten akıtmaya başlamıştı ve mescidin bir kısmı kirlenmişti. Müdahale, kirliliği artırabilirdi. Zira kesmemesi halinde elbisesini, bedenini mescidin başka bir yerini kirlletmeyeceğinden emîn olunamazdı.

★ Kesmesi halinde bu, adama zararlı olurdu.

2- Bu bedevînin *Akra İbnu Hâbis*, *Zü'l-Huveyrisa*, *Uyeyne İbnu Hısn* gibi bedevî asullılardan biri olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Ancak hiçbiri hakkında kesin bir hükmü gidilememiştir.

3- Hadîsin başka vecihlerinde cemaatin bed bir müdâhalede bulunduğunu ve hatta üzerine yürüdüğünü görmekteyiz. Ancak, *Aleyhissalâtu vesselâm* bunu önüyor. Hatta *Buhari*'nin bir rivâyetinde halka: **فَأَنَّمَا بُعِثْتُمْ يُسَيِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ**

“Sizler suhûletli (ve nezâketli) davranmakla vazifelisiniz, kabalık (ve zorluk çıkarmak)la değil” hitâbında bulunur. Nitekim rivâyetler, *Resûlullah*'ın her nereye bir vazifeli gönderse: **إِسْرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا** diye tenbîhatta bulunduğunu belirtir. Tatlılık ve müsamaha hem peygamberin hem de peygamber adına tebliğ yapacakların müşterek vasıfları olduğu için, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* muhataplarına: **بُعِثْتُمْ** “gönderildiniz” demiştir. Halbuki ba's “gönderilmek”, aslında sadece peygamberin vasfıdır.

4- Hadîs bize şu husûsu göstermektedir: Nezâfet o âna kadar yeterli ölçüde Ashab'ın ruhunda yer etmiş, benimsenmişti. Bu sebeple hemen bedevînin üzerine atıldılar.

5- Hadîs, emr-i bi'l-ma'ruf ve'n-neh-y-i ani'l-münkerin de Ashabca ne derece benimsendiğini göstermektedir.

6- *Resûlullah* Ashab'a “Bedevî'ye niye müdâhale ediyorsunuz?” dememiş, durmalarını söylemiştir. Aslında, Ashab bir fenalığa müdâhale ederek yerinde bir iş yapmıştır. Ancak *Resulullah* iki mefseteden (fenalıktan) birini, daha doğrusu hafifini tercih etmiştir. Az önce belirttiğimiz üzere, müdâhale edilseydi daha fazla fenalık husûle gelecekti. Böylece maslahatın küçüğü terkedilerek daha büyüğü kazanılmış olmaktadır. Bu her zaman câri olan bir prensiptir.

7- *Resûlullah*, hemen su dökülmesini emretmekle, fenalığın (mefsedet) telafisinde acele davranma prensibini vaz'etmiş olmaktadır.

8- Necasetin temizlenmesinde en iyi vasıta sudur. Zira güneş ve rüzgarın tesiriyle kuruması yeterli olsaydı, su dökülmesini emretmezdi.

9- SU DÖKEREK TEMİZLİKLE İLGİLİ ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

İbnu Hacer der ki: “*Toprak üzerine düşen necaset yikantısı temizdir.*”⁽³⁹⁾ Bu-

(39) *Hattâbî*, bol su dökülme şartını koyar ve yikantının temiz olmasını, “içerisinde pisliğin renk veya kokusunun zâhir olmaması” şartına bağlar.

na, düşmeyen de dahildir. Zîrâ necâsetten yıkanan yerde kalan yaşlık da necâset yıkantısı durumundadır. Oradan toprak taşındığına dair bir rivâyet gelmediğine göre, anlaşılır ki, o yaşlığın temizliği husûsundaki hüküm kesinlik kazanmıştır. O temiz olunca, ondan ayrılan da aynı şekilde temiz hükmüne sahip olur, zîrâ arada bir fark yok. Buradan, toprak tarafından emilme şartının konmadığı da istidlâl edilir. Zîrâ, böyle bir şart olsaydı, yerin temizliği, kurumasına mütevakıf olurdu. Aynı şekilde, elbisenin sıkılması da şart koşulamaz, çünkü (elbisede kalanla akan arasında) fark yoktur. Muvaffık, Muğni'de bu husustaki ihtilâfı hikâye ettikten sonra der ki: "Evlâ olanı, mutlak olarak temizliğine hükmetmektir. Zîrâ Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (yerin temizliği için) bedevînin idrarı üzerine su dökmeekten başka bir şart koşmadı."

10- Câhil kimseye rıfkla muamele etmeli ve ona bilmediği şeyi sertlik göstermeden öğretmelidir. Bu husus, bilhassa kazanılması istenen kişi hakkında ayrı bir ehemmiyet kazanır.

11- Hadîs, mescidlere saygı göstermek ve onları temiz tutmak gereğine parmak basar. Hattâ bâzı rivâyetlerin zâhiri, mescidlerin sadece namaz, Kur'an ve zikir dışında hiçbir maksadla kullanılmamasını ifâde eder. Ancak ümmet bu hasr, bu sınırlama ile amel edilmeyeceği husûsunda icma etmiştir. İbnu Hacer der ki: "Bu zikredilenler veya onların mânâsında olanlar dışında bir şeyin mescidde yapılması evlâ olana muhaliftir" der.

12- Yeryüzü, üzerine su dökülerek temizlenir. Bir de oyulmasına gerek yoktur. Hanefiler pislenen yerin oyulmasını da şart koşar. Ancak yer yumuşaksa, dökülen suyu hemen emiyorsa pis yerin oyulmasına gerek yok derler. Eğer yer sertse, suyu emmiyorsa, temizlenmesi için o pis yerin oyulup atılmasını şart koşarlar.

İbnu Hacer, Hanefilerin bu hükümde biri mevsul, ikisi mürsel üç hadîse dayandıklarını söyledikten sonra mevsul olanın da sened yönüyle zayıf olduğunu belirtir.

۴- وعن أبي هريرة رضي الله عنه: [أَنَّ أَعْرَابِيًّا دَخَلَ الْمَسْجِدَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدًا، وَلَا تَرْحَمْنَا مَعَنَا أَحَدًا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَقَدْ تَحَجَّرَتْ وَأَسِعَاءُ، ثُمَّ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَاسْتَرَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ، فَتَهَاكُمُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ: إِنَّمَا يُعِثُّكُمْ مُبَسِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ، صَبُّوا عَلَيْهِ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ، أَوْ قَالَ ذُؤُبَاءً مِنْ مَاءٍ]. أخرجه الخمسة إلا مسلماً، وهذا لفظ أبي داود والترمذي رحمهما الله.

4. (3509)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, mescidde otururken, bir bedevî girip iki rek’at namaz kıldı. Sonra da şöyle dua etmeye başladı: “Allah’ım, bana da, Muhammed’e de rahmet et. Bizden başka kimseye rahmet etme!”

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm atılıp:

“Geniş alanı daralttın!” dedi. Derken adam hemen kalkıp mescidin içine akıtmaya başladı. Halk da hemencecik üzerine yürüdü. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onları yasaklayıp:

“Kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, zorlaştırıcılar olarak gönderilmediniz. Üzerine bir kova su dökün!” ferman buyurdular.” [Buharî, Vudû 58; Ebu Dâvud, Tahâret 138, (380); Tirmizî, Tahâret 112, (147); Nesâî, Tahâret 45, (1, 48, 49).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîste geçen vak’a önceki hadîstekinin tıpkısıdır. Bu sebeple temizlikle ilgili kısımların açıklamasını önceki hadîsin açıklamasına bırakıyoruz. Burada fazla olarak, mescide gelen bedevînin iki rek’at namaz kıldığı, arkadan da sadece kendisi ve Resûlullah için Allah’tan rahmet talep eden bir duada bulunduğu, Resûlullah’ın o çeşitten bir duada bulunmayı uygun görmeyerek müdâhale ettiği kaydedilmektedir.

Hattabî, تَحَجَّرْتُ kelimesinin حَجْر hacr’dan geldiğini belirtir. Hacr: Dilimize de hukukî bir tâbir olarak giren bu kelime, yasak koymak, malından tasarrufta bulunma yetkisini almak mânâsına gelir. Öyleyse Resûlullah, bedevîye: “Sen Allah’ın herkese şâmil olan rahmetini kendinle bana tahsis ederek geniş daralttın” demek istemiştir. Böylece anlaşılıyor ki, namazdan sonra yapılan duada kişi kendisi yakınları, için Allah’tan rahmet, mağafiret isterken, diğer mü’minler için de istemelidir. İslâmî duanın edebi bunu gerektirmektedir.

❦ 3510 - ولأبي داود في أخرى: [تَحَدُّوا مَا بَالَ عَلَيْهِ مِنَ التُّرَابِ، فَأَلْقَوْهُ وَأَهْرَبُوا عَلَى مَكَانِهِ الْمَاءَ]. قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَهَذِهِ الرَّوَايَةُ مُرْسَلَةٌ لِأَنَّ أَبْنَ مَعْقِلٍ لَمْ يُذَكِّرِ النَّبِيَّ ﷺ.

«تَحَجَّرْتُ وَاسِعًا أَى ضَيِّقْتُ السَّعَةَ.

و «الدُّنُوبُ» الدَّلُو الْعَظِيمَةُ.

وكذلك «السَّجُل» ولا يسمى سجلاً إلا إذا كان فيه ماء.

5. (3510)- *Ebu Dâvud*'un diğer bir rivâyetinde şöyle denmiştir: “Üzerine skıttığı toprağı alın ve onu atın, yerine su dökün!”

Ebu Dâvud der ki: “*Bu rivâyet mürseldir. Çünkü İbnu Ma’kıl, Resûlullah’- la karşılaşmadı.*” [Ebu Dâvud, Tahâret 138, (381).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, mescidin içinde bedevinin akıtarak kirlettiğı yerin oyularak pis toprağının başka bir yere atılmasını emretmiş, kalan yere de tekrar su dökülmesini ferman buyurmuştur.

Bu hadîs mürseldir; çünkü *İbnu Ma’kıl Resûlullah’la karşılaşmamıştır.*

3511 ٦- وعن أبى عبد الله الجشمى قال حدثنا جندب رضى الله عنه قال: [جاء أعرابى فأتاخ راحلته ثم علقها، ثم دخل المسجد فصلى تحلف رسول الله ﷺ، فلما سلم رسول الله ﷺ أتى الأعرابى راحلته فأطلقها، ثم ركب، ثم نادى: اللهم ارحمنى ومحمداً، ولا تشرك معنأ فى رحمتنا أحداً، فقال رسول الله ﷺ: من ترون أضلُّ هذا أو بعيده؟ ألم تسمعوأ إلى ما قال: بلى]. أخرجهُ أبو داود.

6. (3511)- *Ebu Abdullah el-Cüşemî* anlatıyor: “*Bize Cündüp radiyallahu anh anlattı ve dedi ki: “Bir bedevî geldi. Devesini önce ihtirdı, sonra bağladı. En sonra mescide girip Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın arkasında namaz kıldı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm verince, bedevî bineğinin yanına gelerek bağı- nı çözüp, üzerine bindi. Sonra da seslice şöyle duada bulundu:*

“Allahım, bana ve Muhammed’e rahmet et. Rahmetimizde bir başkasını bi- ze ortak kılma!” *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müdâhale edip:*

“Bunu mu, yoksa devesini mi, hangisini daha şaşkın görüyorsunuz? Ne söylediğini duymadınız mı?” *buyurdular. Oradakiler: “Evet! duyduk” dedi- ler.*” [Ebu Dâvud, Edeb 42, (4885).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet de öncekiler gibi, bedevî ile ilgili. Belki de mescide akıtandan başka bir bedevinin hikâyesi. Çünkü bu, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* tara- findan yadırganıp âdâb dışı bulunan duayı, devesine bindikten sonra yapmıştır.

Resûlullah, adam hakkında, câhilâne yaptığı duası sebebiyle “Bunu mu, yok- sa devesini mi, hangisini daha şaşkın görüyorsunuz?” diyerek yaptığı duayı

alenen reddetmiştir. *Hattâbî edall*'i “*echel*” diye açıklar. *Echel*, câhil mânâsına gelir. Biz “şaşkın” diye tercümeyi daha uygun bulduk, zîrâ dalâlette şaşırma manası daha galip. *Hattâbî*, Allah'ın rahmetini daraltmayı cehaletle te'vil eder. Ancak, bunun bir şaşkınlık olduğu da rahatça söylenebilir.

Resûlullah en sonda: “Onun ne söylediğini duymadınız mı?” diyerek, hakkında kullandığı tahkiri bu sebeple hakettiğine dikkat çekmiştir.

۷- وعن أم سلمة رضي الله عنها: [أَنَّهَا قَالَتْ لَهَا امْرَأَةٌ إِنِّي أَطِيلُ ذَيْلِي، وَأَمْشِي فِي الْمَكَانِ الْقَدِيرِ، فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُطَهَّرُهُ مَا بَعْدَهُ]. أخرجه الأربعة إلا النسائي.

7. (3512)- *Ümmü Seleme* radiyallahu anhâ anlatıyor: “Bir kadın bana: “Ben eteğimin zeylini fazla uzatıyorum ve pis yerlerde de yürüyorum? (Bu hususta ne dersiniz?)” diye sordu. Ben de ona *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in:

“(Pis yerlere değen eteği) ondan sonrası temizler” dediğini söyledim.” [Muvatta, Tahâret 16, (1, 24); Ebu Dâvud, Tahâret 140, (383); Tirmizî, Tahâret 109, (143).]

AÇIKLAMA:

Eza, rahatsızlık veren herşey demektir. Taş, toprak, çer-çöp, diken, herhangi bir pislik bulaşığı vs.

Zeyl, kelime olarak kuyruk, uç kısım, çıkıntı, ilâve gibi mânâlara gelir. Burada entarinin yere bakan kısmı. *Zeyl* denmesi için yere değmesi şart değil. Sadedinde olduğumuz rivâyette, yere degecek kadar uzun tutulan kadın elbisesi mevzubahistir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* pis bir yere değerek kirlenen zeylin, arkadan temiz yere değmek sûretiyle temizlendiğini ifade etmektedir. *Ümmü Seleme*'ye meseleyi soran kadın, yere değen eteğinin kirlenmiş sayılıp sayılmayacağı hususunda tereddüde düşmüş olmalı. *İmam Şâfi*'î: “Yere değen eteğin temiz sayılması için yerin kuru olması gerekir” der. Aksi takdirde, yaş bir pislik çamaşıra bulaşır kalacak olursa, onun temiz sayılmaması gerektiğini, yaş bir yere degerse onun bir başka yere değmesiyle temizlenmesi mümkün olmaz, yıkanması gerekir. *Ahmed İbnu Hanbel* de hadîste, bevl bulaşan bir eteğin bir başka yere değerek temizleneceğinin kastedilmediğini, kirlî bir yerden geçerken oraya değen eteğin temiz bir yerden geçildiği takdirde oraya değmesiyle temizleneceğinin kastedildiğini belirtir. *İmam Malik* bundan: “Toprağın bir yeri bir başka yerini temizler. Bir kimse önce kirlî bir yere bassa, sonra da kuru temiz bir yere bassa, bu ikinci yerin öncekinin pislîğini temizleyeceğini” anlar. *Hattâbî* bu nakillerden sonra, “Bevl gibi bir necâset, elbise veya bedene bulaşacak olsa ancak su ile yıkamakla temizlenebileceği hususunda ümmetin icma ettiğini” belirtir.

۸- ولأبي داود في أخرى: [أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ لَنَا طَرِيقًا إِلَى الْمَسْجِدِ مُتَبَتَّةً، فَكَيْفَ نَفْعَلُ إِذَا مُطِرْنَا؟ فَقَالَ: أَلَيْسَ بَعْدَهَا طَرِيقٌ هِيَ أَطْيَبُ مِنْهَا؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَهَيْدِهِ بِهِ].

8. (3513)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivâyetinde şöyle denmiştir: “Benî Abdu'l-Eşhel'den bir kadın anlatıyor:

“Ey Allah'ın Resûlü dedim. Bizim, mescide giden yolumuz pis kokulu (topraktır). Yağmur yağınca ne yapalım?”

“Sizinkinden sonra, ondan daha temiz bir yol yok mu?” diye sordu. “Evet!” deyince:

“İşte bu öbürünü telafi eder, (temizler)!” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Tahâret 140, (384).]

۹- وله في أخرى عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا وَطِئَ أَحَدُكُمْ بِنَعْلِهِ الْأُذَى، فَإِنَّ التُّرَابَ لَهُ طَهُورٌ].

9. (3514)- Yine Ebu Dâvud'da Ebu Hüreyre'den bir rivâyet şöyle: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Sizden biri, ayakkabısıyla bir pisliğe basarsa, bilirsiniz, toprak onu temizler.” [Ebu Dâvud, Tahâret 141, (385, 386).]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivâyet, pis yoldan geçildiği veya pis bir şeye basıldığı takdirde, temiz bir yerden geçme hâlinde, ayakkabının bu temiz yerlere değerek temizleneceğini ifade ediyor, yeter ki ayakkabı üzerinde pislik eseri gözükmesin.

Hattâbî, Meâlim'de, Evzâ't'nin bu meselelerde ikinci hadîsin zâhirini esas aldığı, “Ayakkabı veya meste bulaşan pisliğin temizlenmesi için, toprağa sürülmesinin yeterli olacağını, onunla namaz kılınabileceğini söylediğini” kaydeder. İbrahim Neha't'nin bu durumda, ayakkabı veya meste pislikten ne koku ve ne bir eser kalmadığı hususunda emîn oluncaya kadar silmeye devam ettiği rivâyet edilmiştir.

İmam Şâfi'î bu meselede şöyle demiştir: “Necasetler ister yerde, ister elbise veya ayakkabıda olsun su ile yıkanmadıkça çıkmaz.”

Bagavî der ki: “Ülemâ, çoğunluk itibâriyle bu hadîsin zahiriyle hükmetmiş

ve: “Bir ayakkabı veya mestin ekseriyetine bir pislik bulaşsa, toprakla ovulup necâsetin çoğunlukla çıkarılması halinde temizdir, onunla namaz kılınabilir” demiştir. Şâfi’î’nin eski görüşü de budur. Yeni görüşünde su ile yıkanmasını şart koşar.”

Bâzı fakihler, ayakkabının sert olması sebebiyle pisliği emmiyeceği, dolayısıyla hükmün yaş ve kuru her iki pisliğe şâmil olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Hadîsin zahiri de mutlak olup, her ikisini de içine almaktadır.

3515 • ۱۰ - وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: [إِذَا مَرَّ نَوْبُكَ، أَوْ وَطِئْتَ قَدْرًا رَطْبًا فَأَغْسِلْهُ، وَإِنْ كَانَ يَابِسًا فَلَا عَلَيْكَ]. أَخْرَجَهُ رَزِين.

10. (3515)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ diyor ki: “Elbisen yaş bir pisliğe değdi ise veya öylesi bir necâsete ayakkabınla bastı isen, o pisliği su ile yıka. Pislik kuru ise, bir beis yok.” [Rezîn tahrir etmiştir.]

AÇIKLAMA:

Rivâyet hüküm itibariyle öncekilere benzemektedir.

İKİNCİ FASIL
MENİ HAKKINDA

۱- عن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [كُنْتُ أُغْسِلُ الْجَنَابَةَ مِنْ تَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَيَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ، وَإِنَّ بُقْعَ الْمَاءِ فِي تَوْبِهِ]. أخرجہ الخمسة، وهذا لفظ الشيخين.

1. (3516)- Hz. Aîşe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Ben Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’ın elbisesine bulaşan meniye yıkıyordum. O, elbisesinde ıslak kısım (kurumamış) olduğu halde namaza giderdi.” [Buhârî, Vudû 64, 65; Müslim, Tahâret 108, (289); Ebu Dâvud, Tahâret 136, (371, 372, 373); Tirmizî, Tahâret 85, 86, (117, 118); Nesâî, Tahâret 187, 188, (1, 156).]

۲- ولمسلم في أخرى: [إِنَّ رَجُلًا نَزَلَ بِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَأَصْبَحَ يَغْسِلُ تَوْبَهُ، فَقَالَتْ: عَائِشَةُ: إِئِمَّا كَانَ يُجْزِيكَ أَنْ تَغْسِلَ مَكَانَهُ، فَإِنْ لَمْ تَرَهُ نَضَحَتْ حَوْلَهُ، لَقَدْ رَأَيْتَنِي أَفْرُكُهُ مِنْ تَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَرُكًا فَبَصَلْتَنِي فِيهِ].

وفي أخرى: [وَلَقَدْ رَأَيْتَنِي، وَإِنِّي لِأَحْكُهُ مِنْ تَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَا بَسًا بِظَفْرِي].

2. (3517)- Müslim’in bir diğeri rivâyetinde şöyle gelmiştir: “Hz. Aîşe radiyallahu anhâ’ya bir zât misafir oldu. Adam sabahleyin, elbisesini yıkamaya başladı. Hz. Aîşe ona:

“Sana, (meni) bulaşan yeri [gördüysen] orasını yıkaman kâfi idi, göremediğin takdirde etrafını yıkardın. Ben, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın elbisesinden (meni bulaşığını) ovalamak suretiyle çıkardığımı biliyorum. O, (bir de yıkamaksızın) onun içinde namaz kılardı.”

Bir diğeri rivâyette şöyle gelmiştir: “İyi biliyorum kurumuş meni bulaşığını Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’ın çamaşırından turnağımınla kazıyarak çıkarıyorum-

dum.” [Müslim, Tahâret 105, 109, (288, 290).]

AÇIKLAMA:

1- Elbiseye meni bulaştığı takdirde onun nasıl temizleneceğini bu iki rivâyet göstermektedir:

★ *Bulaştığı yerin yıkanması...* Bu henüz kurumamış olma hâliyle ilgilidir. Elbisenin bulaşık kısmının su ile yıkanması yeterlidir.

★ *Ovalamak sûretiyle...* Bu, kurumuş olma halinde temizleme usulüdür. Ovalamada bulaşık kısım, su kullanılmadan çamaşır kendi kendine sürtülerek meni eserinin küçük parçacıklar halinde dökülmesini sağlamaktan ibarettir. *Hız. Aişe*, kuru bulaşığın ovalama yerine tırnakla kazınması suretiyle de çıkarılabileceğini belirtmektedir.

2- Ovalama veya kazıma sûretiyle meninin temizlenme kolaylığı, meninin necislik durumu hakkındaki anlayıştan gelir. Âlimler meni necis midir değil midir, münakaşa etmiştir.

★ Hanefilerle, Mâlikîlere göre necistir. Ancak *Ebu Hanîfe* merhum, meninin kuru olması halinde elbisenin ovalanmasını temizlik için yeterli gördüğü halde *İmam Malik*, yaş da olsa kuru da olsa mutlaka yıkanması gerektiğini söyler. Meninin necis olduğunu söylemekle beraber, yıkanmadan namaz kılınmış olduğu takdirde namazın iadesinin gerekmiyeceğini söyleyen âlim de çıkmıştır: *Leys* ve *Hasan İbnu Hayy* gibi.

★ Şâfi'îlere ve Hanbelilere göre meni temizdir. *Dâvud*'u *Zâhirî*'nin de böyle hükmettiği bilinmektedir. Ashâb'tan *Hız. Ali*, *Sa'd İbnu Ebî Vakkâs*, *Abdullah İbnu Ömer* ve *Hız. Aişe radiyallahu anhüm*'ün de bu görüşte olduğu rivâyet edilmiştir.

Şunu hemen belirtmek isteriz: Meniye necis diyenler, onun yıkandığını gösteren hadisleri esas almışlardır. Necis değil diyenler de ovalamakla temizleneceğini ifade eden hadisleri esas almışlardır. Şeriat-ı garramız ruhsat ve kolaylık dînidir. *Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm* bu meselede de ruhsat murad etmiş olmalı ki, ihtilâflı beyanlarda bulunmuştur.

★ *Nevevî*, hayvan menisinin hükmü hakkında da açıklamada bulunur:

★★ Köpek, domuz ve onların menisinden doğan hayvanların menisi kesinlikle necistir.

Diğer hayvanların menisi hakkında üç görüş var:

★★★ Eti yensin yenmesin bu hayvanların menisi temizdir.

★★★ Hepsi necistir.

★★★ Eti yenenlerin menisi temiz, yenmeyenlerinki necistir.

3- Âlimler hadisten şu hükmü de çıkarmışlardır: Kadınlar, kocaların elbisesini yıkamak gibi kadını ilgilendiren hizmetleri yaparlar. Bu, sünnete uyan âdâb ve iyi geçimin de yoludur.

4- Önder durumundaki büyüklerin husûsî halleri ve hattâ istihya duyulan meseleleri, ibret alınması, örnek tutulması maksadıyla başkalarına anlatılabilir. Ashab, bu mülâhaza ile *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'la ilgili pekçok teferruatı anlatmaktan çekinmemiştir.

۳- وعن يحيى بن عبد الرحمن بن خاطب: [أَنَّ اعْتَمَرَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي رَكْبٍ فِيهِمْ عُمَرُ بْنُ الْعَاصِ، وَإِنَّ عُمَرَ عَرَسَ بَعْضَ الطَّرِيقِ قَرِيباً مِنْ بَعْضِ الْمِيَاهِ، فَأَخْتَلَمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، وَقَدْ كَادَ أَنْ يُصْبِحَ فَلَمْ يَجِدْ مَعَ الرَّكْبِ مَاءً فَرَكِبَ حَتَّى جَاءَ الْمَاءَ، فَجَعَلَ يُغْسِلُ مَا رَأَى مِنْ ذَلِكَ الْاِخْتِلَامِ حَتَّى أُسْفَرَ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ بْنُ الْعَاصِ: أَصْبَحْتَ، وَمَعَنَا ثِيَابٌ، فَدَعُ ثَوْبَكَ يُغْسَلُ، فَقَالَ عُمَرُ: وَاعْجَباً لَكَ يَا ابْنَ الْعَاصِ، لَئِنْ كُنْتُ تَجِدُ ثِيَاباً أَفْكُلُ النَّاسَ يَجِدُ ثِيَاباً؟ وَاللَّهِ لَوْ فَعَلْتُهَا لَكَانَتْ سُنَّةً، بَلْ أَعْمِلُ مَا رَأَيْتُ وَأَنْضَحُ مَا لَمْ أَرَهُ]. أخرجہ مالک.

3. (3518)- Yahya İbnu Abdirrahman İbni Hâtib'in anlattığına göre, Hz. Ömer radiyallahu anh 'la -içerisinde Amr İbnu'l-As radiyallahu anh 'ın da bulunduğu bir cemaatle birlikte umre yapmıştır- sefer esnasında su kaynaklarından birine yakın olan bir yolda Hz. Ömer, sabaha doğru mola verdi. (Herkes gibi kendisi de yatı. Bu esnada) ihtilam oldu. Sabah olunca kafilde, (yıkaması için yeterli) su bulunamadı. Hayvanına binip (yakınındaki) suya kadar geldi. Derhal bu ihtilamdan kalan meni bulaşığını yıkamaya başladı. Derken ortalık ağardı. Amr İbni'l-Âs radiyallahu anh, Hz. Ömer'e:

“Sabah oldu. Yanımızda temiz elbise var, şu elbiseni (yıkamayı) bırak, bilahare yıkanır” dedi. Ancak Hz. Ömer kendisine:

“Ey İbnu'l-Âs, hayret doğrusu! Yani sen elbise buldun diye herkes elbise mi bulacak? Allah'a yemin olsun ben senin söylediğini yapsam bu bir sünnet olur. Hayır, ben gördüğüm (meniyi) yıkarım ve görmediğime de su çiler (temizlenmiş addederim!)” dedi.” [Muvatta, Tahâret 83, (1, 50).]

AÇIKLAMA:

Hadîste Hz. Ömer'in, elbisesi üzerinde görülen meni bulaşığını yıkamakta olduğu, görülmeyen kısımları da terkettiği anlaşılmaktadır. *Amr İbnü'l-Âs*: "Sabah vakti oldu, yanımızda yedek temiz çamaşır var, sana ondan verelim giy, elbisenin tamamı bilahare yıkansın!" teklifinde bulunur.

Ancak *Ebu'l-Velîd el-Bâci*'nin belirttiği üzere, *Resûlullah*'ın "Size benim sünnetime, benden sonra da Hülafâ-i Râşidin'in sünnetine uymak düğer" hadîsinin ümmette hâsıl ettiği te'sir sebebiyle gönüllerde tuttuğu makamın derecesini iyi bilen Hz. Ömer, fevkalâde bir şuur ve ferasetle bu teklifi kabul etmiyor ve ümmete böyle bir durumda uyması gereken pratik ve kolay yol ne ise onu gösteriyor: "Gözle görülen meni bulaşığını yıkayıp geri tarafa da su çilemek sûretiyle temizliğine hükmetmek...."

Ebu'l-Velîd el-Bâci, bu hadîse dayanarak Mâlikî mezhebinde "su çileme" işinin vacib olduğunu belirtir: "Çünkü der, vakit daralmışken, halka hemen namaz kıldırma işi varken, bunu tehir etmek, ancak namaza mâni vâcib bir iş sebebiyle olur." *Ebu Hanîfe* ve *Şâfi*'i rahimehümullah: "Şüpheye dayanılarak su çilemek gerekmez, görülmeyen bulaşık, yok farzedilir, çamaşırın geri kalan kısmının temizliğine hükmedilir" demişlerdir.

3519 4- وعن ابن عباس رضى الله عنهما قال: [إِنَّمَا الْمَنِيُّ بِمَنْزِلَةِ الْمَخَاطِ فَاِمِطُّهُ عَنْكَ وَلَوْ بِإِذْخِرَةٍ]. أخرجه الترمذى بغير إسناد.

4. (3519)- *İbnu Abbâs* radiyallahu anhümâ buyurmuştur ki: "Meni, sümük menzilesindedir. Öyleyse bunu kendinden, izhir otuyla da olsa sil at!" [Tirmizî, Tahâret 86, (117).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyeti, *Tirmizî* sened vermeksizin ta'lik olarak, bir başka hadîsi açıklarken kaydetmiştir. Hadîs, bu rivâyette mevkuf yani *İbnu Abbâs*'ın şahsi fetvası gibi gözükmetedir. Ancak, *Atâ*'dan gelen bir rivâyette hadîsin merfu yani Hz. *Peygamber*'in sözü olduğu tasrîh edilmiştir.

2- *İzhir*, Mekke ve Medîne'de yetişen kokulu bir ottur. Temizlik işlerinde yaygın şekildè kullanılmıştır.

Meni bulaşığının hükmüyle ilgili ülemânın görüşünü önceki rivâyetlerde açıkladık.

ÜÇÜNCÜ FASIL
HAYIZ KANI

3520 ۱- عن أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما قالت: [جاءت امرأة إلى النبي ﷺ فقالت: إحدانا يُصيبُ ثوبها من دم الحيضة، كيف تصنع به؟ قال: تحته، ثم تفرسه بالماء، ثم تنضحه، ثم تُصلي فيه]. أخرجه الستة.

1. (3520)- Esmâ Bintu Ebî Bekr radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Bir kadın Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’a gelerek:

“(Ey Allah’ın Resûlü!) Birimizin çamaşırına hayız kanı bulaşınca ne yapmalıdır?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Önce kazır, sonra parmak ucuyla bulaşan yeri yıkar, sonra da [kan görülme-yen yere] su çiler” buyurdu.” [Buḥarî, Hayz 9, Vudû 63; Müslim, Tahâret 110, (291); Muvatta, Tahâret 103, (1, 60, 61); Ebu Dâvud, Tahâret 132, (360, 361, 362); Tirmizî, Tahâret 104, (138); Nesâî, Tahâret 185, (1, 155).]

۲- وعن عائشة رضي الله عنها قالت: [مَا كَانَ لِإِحْدَانَا إِلَّا تَوْبٌ وَاحِدٌ تَحِيضُ فِيهِ، فَإِذَا أَصَابَهُ شَيْءٌ مِنْ دَمٍ قَالَتْ بَرِيْقَهَا فَمَصَعَتْهُ بِظَفْرِهَا]. أخرجه البخارى، وهذا لفظه، وأبو داود، وله في أخرى: [فَتَقَصَّصَتْ بِرِيْقَهَا].

2. (3521)- Hz. Aîşe radiyallahu anhâ anlatıyor: “(Resulullah aleyhissalâtu vesselâm’ın zevceleri olan) bizlerden her birinin, içinde hayız olduğu bir tek el-bisesi vardı. Ona hayız kanı değecek olsa, onu tükürüğü ile ıslatır, sonra onu tır-nağı ile ovalar (yıkar)dı” dedi.” [Buḥarî, Hayz 11; Ebu Dâvud, Tahâret 132, (352, 364).]

۳- وفي أخرى للبخارى قالت: [كَانَتْ إِحْدَانَا تَحِيضُ، ثُمَّ تَقْرُصُ الدَّمِ مِنْ ثَوْبِهَا عِنْدَ طَهْرِهَا فَتَقْسِلُهُ، وَتَنْضَعُ سَائِرَهُ. ثُمَّ تُصَلِّي فِيهِ].

«الْمَصْعُ» التحريك والفرك، وهو المراد بالقص كما في رواية أبى داود.

3. (3522)- *Buharî*'nin bir diğer rivâyeti şöyle: “(Hz. Aîşe) dedi ki: “Bizden biri hayız olur, sonra temizlenince, (bulaşma) kanı, elbisesinden kazır ve elbisenin geri kısmına su serper sonra da içinde namaz kılar.” [Buharî, Hayz 9; Ebu Dâvud, Tahâret-107, (269), 132, (357), 142, (388); Nesâî, Tahâret 179, (1, 150, 151).]

AÇIKLAMA:

1- Hayız kanı, yıkanması vacib olan necasetlerdendir. Bu kanın diğer kanlardan veya necasetten necislik yönüyle bir farkı yoktur. Bu hususta icma edilmiştir. Ancak, yıkanmasının kolay olması için önceden kazınması, ovulması müstehabtır.

2- Âlimler her çeşit necasetin temizlenmesinde yegâne vasıtanın temiz su olduğunu söylemiştir. Ancak *Ebu Hanîfe* ve *Ebu Yusuf* bütün temiz mâyilerin necaseti çıkarabileceğini söylemiştir. Onların bu hükümdeki delillerinden biri 3521 numaralı hadîstir. Orada kanın tükürkle ıslatılması zikredilmektedir. “*Tükürük temiz olmasaydı elbise daha da kirlenirdi*” denmiştir.

3- Kan lekesi temizlendikten sonra elbisenin geri kalan kısmına su çileme meselesine bâzı âlimler itiraz etmişlerdir: “(Kanın bulaşıp bulaşmadığı husûsunda) şüpheye düşülen elbiseye su çilemek hiç bir fayda sağlamaz. Çünkü şayet temizse, bir de çilemeye hâcet yok. Eğer kirlenmiş ise böyle bir çileme ile zaten temizlenmez.”

Şu halde bu hadîsler, hayız kanının elbiseye bulaşması hâlinde, bulaşık kısmın yıkanmasıyla elbisenin temiz olacağını, yıkanan yerin ıslaklığı kurumadan o elbisenin içinde namaz kılınabileceğini belirtmektedir.

DÖRDÜNCÜ FASIL
KÖPEK VE DİĞER HAYVANLAR HAKKINDA

۴- عن أبي هريرة رضي الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: طَهُّورُ إِنَاءٍ أُحِدِكُمْ إِذَا وَلَعَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْلَاهُنَّ بِالتَّرَابِ].
أخرجه الستة، واللفظ لمسلم.

1. (3523)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anı anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Bir kaba, köpek banmışsa, onun temizlenmesi, yedi kere su ile yıkanmasına bağlıdır, hatta bunların ilki toprakla olmalıdır.” [Buhârî, Vudû 33; Müslim, Tahâret 97, (279); Muvatta, Tahâret 35, (1, 34); Ebu Dâvud, Tahâret 37, (71, 72, 73); Tirmizî, Tahâret 68, (91); Nesâî, Miyâh 7, (1, 176, 177).]

ACIKLAMA:

Şâfi’î, Ahmed ve cumhûr, bu hadîse dayanarak köpek bir kaptaki suyu içtiği takdirde, o kabın yedi kere yıkanmasının vacib olduğuna hükmetmiştir. Ebu Hanîfe, başka delili esas alarak üç kere yıkamanın yeterli olduğuna hükmeder. Nevevî, toprakla yıkamanın mânâsını “Suyu bulandıracak miktarda toprağın suya katılmasıdır” diye açıklar. “Suyu toprağa katmak veya toprağı suya atmak, yahut da yerden topraklı su almak arasında fark görülmemiştir. Fakat necâset değen yerin toprakla meshedilmesi yeterli bulunmamıştır” der.

Hadîste, az suya düşen bir pislik, suyun vasıflarını değıştirmese de kirleneceğine delil görülmüştür. Çünkü köpeğın içmesi sırasında akan salyası suyun vasıflarını değıştirmez.

۲- وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال: [كَانَتْ الْكِلَابُ تُقْبِلُ وَتُدْبِرُ فِي الْمَسْجِدِ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَلَمْ يَكُونُوا يُرْشُونَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ].
أخرجه البخارى، وهذا لفظه، وأبوداود.

والمراد بقوله «تُقْبِلُ وَتُدْبِرُ» عبورها في المسجد حيث لم يكن أبواب من غير

تلويث ببول وغموه.

2. (3524)- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Köpekler Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm devrinde mescidin içinde gidip gelirlerdi. Bu sebeple mescidi yıkamak için içine su serpmezlerdi.” [Buharî, Vudû 33; Ebu Dâvud, Tahâret 139, (382).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen metin, hadisin Buharî'deki veçhidir. Ebu Dâvud'un metninde “**بُرِلَ**” ziyadesi de var, yani köpeklerin “sigdiği” de belirtilir.

2- Şu halde mescidde köpek dolaşiyor, gidiyor geliyor, akıtıyor, fakat yıkanmıyor. Ebu Dâvud bu hadisi “Kuruyunca toprağın temiz olması” adını taşıyan bir babta kaydeder. Şârihler: “Bu hadiste, toprağa bir pislik değer, sonra bu pislik güneş veya rüzgârla kurur ve yerinde pislige ait bir iz kalmazsa o toprağın temiz olacağına dâir delil vardır; çünkü su serpilmemesi toprağın kurumasına ve temizlenmesine delildir” derler.

Hattâbf, bu hâlin nâdiren vukû bulmuş olabileceğini belirtir: “Mescidlere köpeklerin rastgele girerek kudsîyetini ihlâl etmeleri câiz değildir. O zaman, mescidde köpeklerin girip çıkmasına mâni olacak kapı yoktur” der.

3- Ülemâ, kurumakla toprağın temizlenmesi meselesinde ihtilâf etmiştir:

★ Ebu Hanîfe ve İmam Muhammed rahimehumullah: “Güneş, topraktan necâseti temizler, yeter ki necâsetten eser gözükmesin” demiştir.

★ Ebu Kulâbe: “Toprağın kuruması, temizliğidir” der.

★ Şâfi'î ve Ahmed İbnu Hanbel: “Toprağa necâset değmişse bunu sâdece su temizler” der.

Bâzı âlimler, bu hususta daha önce geçmiş olan (3508) hadisleri de göz önüne alarak necâset değen toprağın temizlenmesinde iki yol var derler: “Biri üzerine su dökmek, diğeri de rüzgâr veya güneşte kurumasıdır.”

۳- وعن كبشة بنت كعب بن مالك، وكانت تحت ابن أبي قتادة: [أنَّ
أبا قتادة رضی اللہ عنہ دَعَلَ عَلَيْهَا فَسَكَبَتْ لَهُ وَضُوءًا، فَجَاءَتْ هِرَّةً تَشْرَبُ
مِنْهُ، فَأَصْعَى لَهَا الْإِنَاءَ حَتَّى شَرِبَتْ. قَالَتْ: فَرَأَيْتِ أَنْظَرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: أَنْعَجِبِينَ يَا
ابْنَةَ أَحِي؟ قَالَتْ: فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ،
إِنَّمَا هِيَ مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ أَوْ الطَّوَّافَاتِ]. أخرجه الأربعة.

3. (3525)- Kebşe Bintu Ka'b İbnu Mâlik -ki, İbnu Ebi Katâde'nin nikâhı altında idi- anlatıyor: “Ebu Katâde radiyallahu anh yanına girdi. Kendisine ab-

dest suyu hazırladım. Bu sırada, sudan içmek üzere bir kedi geldi: Ebu Katâde kabı uzattı, kedi içti.”

Kebşe sözlerine devamla der ki: “Ebu Katâde kendisine bakmakta olduğunu gördü ve:

“Ey kardeşimin kızı, buna hayret mi ediyorsun?” dedi. Ben de:

“Evet!” demiş bulundum. Bunun üzerine:

“Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Kedi necis değildir, Kedi sizin etrafınızda çokça dolaşır” buyurdular” dedi.” [Muvattâ, Tahâret 13, (1, 23); Ebu Dâvud, 38, (75); Tirmizî, Tahâret 69, (92); Nesâî, Tahâret 54, (1, 55).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs, kedilerin esas itibariyle necis olmalarına rağmen, evde ev halkı ile haşır- neşir olmaları, her tarafı suhûletle dolaşmaları, gelip sık sık sürtünmeleri sebebiyle onlardan kaçınma zorluğu, kap kacağı koruma imkânsızlığı gibi birkısım durumlardan ötürü, onlara karşı korunma husûsunda ruhsat tanıdığını ifâde etmektedir.

2- Hadîste kedilere karşı rıfkla muâmele etmek gerektiği, onlara karşı iyi muâmelenin mükâfaatının umulabileceği irşad buyrulmaktadır.

3526 ۴- وعن داود بن صالح بن دينار التمار عن أمه: [أَنَّ مَوْلَاتَهَا أُرْسَلَتْهَا بِهَرِيسَةٍ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. قَالَتْ: فَوَجَدْتُهَا تُصَلِّي، فَأَشَارَتْ أَلَى أَنْ ضَعِيهَا، فَجَاءَتْ هِرَّةٌ فَأَكَلَتْ مِنْهُ، فَلَمَّا أَنْصَرَفَتْ عَائِشَةُ مِنْ صَلَاتِهَا أَكَلْتُ مِنْ حَيْثُ أَكَلَتِ الْهِرَّةُ، وَقَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ، إِنَّمَا هِيَ مِنَ الطَّوَائِفِ عَلَيْكُمْ، وَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَتَوَضَّأُ بِفَضْلِهَا].
أخرجه أبو داود.

4. (3526)- Dâvud İbnu Sâlih İbni Dinâr et-Temmâr, annesinden anlatıyor: “Efendim beni, Hz. Aişe radiyallaahu anhâ'ya bir miktar yemekle gönderdi. Gelince Hz. Aişe'yi namaz kılıyor buldum. Bana, elimdekini koymamı işâret etti. (Ben de bıraktım). Ancak bir kedi gelerek üzerinden yedi.

Hz. Aişe radiyallahu anhâ, namazından çıkınca, kedinin yediği yerden yemeği (bir miktar) yedi. Sonra da şu açıklamayı yaptı: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Kedi necis değildir, o sizi çokça dolaşan birisidir” demişti. Ben ayrıca, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kedinin artığıyla abdest aldığını gördüm.” [Ebu Dâvud, Tahâret 38, (76).]

AÇIKLAMA:

1- Gönderilen yemek herisedir. Herise, dövülmüş buğday ve etten yapılan bir yemek çeşididir.

2- Hadis, namazda işârette bulunmanın câiz olduğunu da göstermektedir. Buna cevaz ifâde eden başka örnekler, rivâyetlerde gelmiştir.

3- Hattâbî der ki: “Hadîsten çıkan hükümlerden biri, kedinin zât itibariyle temiz olduğudur. Öyleyse artığı temizdir; içilebilir, abdest alınabilir, bunlarda bir kerâhet yoktur. Hadis yine delâlet eder ki: Zâtü tâhir olan her vahşinin -ister yerde yürüyen ister kuş nev'inden olsun- eti yenmese bile artığı temizdir.” Tirmizî'nin de açıklamasına göre, kedinin artığının temiz olması, Sahabe, Tâbiîn ve Etbauttâbiîn ülemâsından ekseriyetinin müşterek görüşleridir. Şâfi'î, Ahmed, İshâk bunlardandır. Ebu Yusuf, İmam Muhammed de bu görüştedirler.

Ebu Hanîfe ise, kedinin herhangi bir vahşi gibi necis olduğunu, ancak tahfif edildiğini, dolayısıyla artığının haram değil, mekruh olduğunu söyler. O, bu meselede, Ahmed İbnu Hanbel ve Dârakutnî'nin tahric ettikleri “كَدِي الصَّوْرُ سَبْعٌ” “Kedi vahşi hayvandır” hadisine dayanır.

3527 - وعن ميمونة رضى الله عنها قالت: [سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ فَاَرَةٍ سَقَطَتْ فِي سَمْنٍ، فَقَالَ: الْقَوْهَا وَمَا حَوْلَهَا، وَكُلُّوا سَمْنَكُمْ]. أخرجه الستة إلا مسلماً، وهذا لفظ البخارى.

5. (3527)- Meymune radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a yağa düşen fareden soruldu. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Onu ve etrafındaki kısmı atın, yağınızı yiyin!” buyurdu.” [Buhârî, Vudû 67, Zebâih 34; Muvatta, İsti'zân 20, (2, 971, 972); Ebu Dâvud, Et'ime 48, (3841, 3843); Tirmizî, Et'ime 8, (1799); Nesâî, Fera' ve'l-Atîre 15, (7, 178).]

3528 - وفي رواية لأبي داود عن أبي هريرة: [فَإِنْ كَانَ جَامِداً فَالْقَوْهَا وَمَا حَوْلَهَا، وَإِنْ كَانَ مَائِعاً فَلَا تُقْرَبُوهُ].

6. (3528)- Ebu Dâvud'un Ebu Hüreyre'den kaydettiği bir rivâyette şöyle gelmiştir: “(Eğer yağ) donmuşsa fareyi ve etrafındaki yağı kaldırıp atın, yağ sıvı ise, artık ona yemek niyetiyle) yaklaşmayın.”

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin bir rivâyetinde bu yağın donmuş olduğu tasrih edilir. Ülemâ, donmuş yağa herhangi bir necâset düşerse, o kısmın atılmasıyla geri kalan kısmın

yenileceğini söylemiştir. “Ancak derler, yağa düşen pislikten yağın geri kalan kısmına herhangi bir eser, bir parça sirâyet etmediğinden emin olmak gerekir. Böyle bir sirâyet endişesi varsa, emâre görülürse tamamı atılır.”

Yağ sıvı ise, hükümde ihtilâf edilmiştir:

★ Cumhûr, necâsetin değmesiyle yağın tamamıyla kirleneceğine hükmeder. Zühri, Evzâ’i, Ahmed gibi bazıları muhalefet etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel mâ-yi bir şeye pislik düştüğü takdirde, (tad, koku, renk gibi) bir değişiklik olursa kirleneceğini söylemiştir. İmam Mâlik’ten de buna yakın bir rivâyette bulunulmuştur.

★ Ebu Hanîfe, “Böyle bir mâyinün yenilmesi içilmesi câiz değildir, satışı ve kandilde yakılması câizdir” demiştir.

★ Şâfi’î hazretleri, “Yenmesi de satılması da câiz değildir, kandilde yakılabilir” demiştir.

7- وفي أخرى له عن أبي سعيد رضي الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بِغَلَامٍ يَسْلُخُ شَاةً: وَمَا يُحْسِنُ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تَنَحَّ حَتَّى أُرِيكَ، فَأَدَخَلَ يَدَهُ بَيْنَ الْجِلْدِ وَاللَّحْمِ فَدَخَسَ بِهَا حَتَّى دَخَلَتْ إِلَى الْإِبْطِ، ثُمَّ مَضَى فَصَلَّى لِلنَّاسِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ].

زاد في رواية: «يَعْنِي لَمْ يَمَسَّ مَاءً».

«الدَّخَسُ» بَجَاءِ مَعْجَمَةِ: الدَس.

7. (3529)- Yine Ebu Dâvud’da Ebu Sa’id radiyallahu anh’tan kaydedilen bir rivâyette denir ki: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir koyunu beceriksizce yüzmekte olan bir köleye uğramıştı. Ona:

“Çekil de sana göstereyim!” dedi. Derhal elini deri ile et arasına soktu. Elini, bütün kolu koltuğa kadar derinin altında kalacak şekilde ilerletti. Sonra gidip abdest almadan halka namaz kıldırdı.”

Bir rivâyette, “Yani suya değmedi” ziyâdesi vardır. [Ebu Dâvud, Tahâret 73, (185).]

AÇIKLAMA:

Burada abdest almadan, “elini yıkamadan” demektir. Nitekim bir rivâyette gelen ziyade bu hususu tasrîh etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, pişmiş ete elin değmesi halinde yıkama mecburiyeti olup olmadığını belirtme sadedinde varid olmuştur. Görüldüğü üzere, taze ete değmekle el yıkama zarûreti hasil olmuyor.

BEŞİNCİ FASIL
DERİLER HAKKINDA

3330 ۱- عن مرثد بن عبد الله الزني قال: رَأَيْتُ عَلِيَّ بْنَ وَعَلَةَ السَّبَائِيَّ قَرُوءًا فَمَسَسْتُهُ، فَقَالَ: مَا لَكَ تَمَسَّهُ، قَدْ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا؟ فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّا تَكُونُ بِالْمَعْرَبِ، وَمَعَنَا الْبَرْبُرُ وَالْمَجُوسُ نُؤْتَى بِالْكَبْشِ وَقَدْ ذَبِحُوهُ، وَنَحْنُ لَا نَأْكُلُ ذَبَائِحَهُمْ، وَيَأْتُونَنَا بِالسَّقَاءِ يَجْعَلُونَ فِيهِ الْوَدَكَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَدْ سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: دَبَاغُهُ طَهُورُهُ]. أخرجہ الستة إلا البخاري، وهذا لفظ مسلم.

«وفي رواية للنسائي: «وَلَهُمْ قَرَبٌ يَكُونُ فِيهَا اللَّبْنُ وَالْمَاءُ وَذَكَرَ نَحْوَهُ».

«الْوَدَكُ»: دسم اللحم.

1. (3530)- Mersed İbnu Abdillâh el-Yeznî anlatıyor: “İbnu Va’le es-Sebâ’t’in üzerinde bir kûrk gördüm ve elimle dokundum. Bana:

“Kürke niye elini değdin?” dedi. Ben bu hususta İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ’ya sordum ve dedim ki: “Biz Mağrib’te yaşıyoruz. Bizimle birlikte Berberiler ve Mecusiler de var. Onlar bize kestikleri koyunu getiriyorlar. Kestiklerini yemiyoruz. Bize, içerisine iç yağı konmuş deriden mâmul dağarcık getiriyorlar (bunu kabul edelim mi)?” İbnu Abbâs cevaben dedi ki:

“Bundan biz de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a sormuştuk: “Derinin debbağlanması onun temizliğidir” buyurdular.” [Müslim, Hayz 106, (366); Muvatta, Sayd 17, (2, 498); Ebu Dâvud, Libâs 41, (4123); Tirmizî, Libâs 7, (1723); Nesâî, Fera’ ve’l-Atîre 9, (7, 173).]

Nesâî’nin bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: “Onların, içerisinde süt ve su bulunan kırbaları (deriden mâmul su kapları) var...” gerisi yukarıdaki gibi..

3331 ۲- وعن ابن عباس رضي الله عنهما: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بِشَاةٍ مَيْتَةٍ

قَالَ: هَلَّا آتَفَعْتُمْ بِإِهَابِهَا؟ قَالُوا: إِنَّهَا مَيْتَةٌ. قَالَ: إِنَّمَا حُرِّمَ أَكْلُهَا].

و في أخرى: «هَلَّا أَخَذْتُمْ إِهَابَهَا فَدَبَّعْتُمُوهُ فَاتَفَعْتُمْ بِهِ». أخرجه الستة إلا أبا داود، وهذا لفظ الشيخين. «الإهاب»: الجلد قبل الدباغ.

2. (3531)- İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ölmüş (ve terdekilmiş) bir koyuna rastlamıştı.

“Bunun derisinden faydalanmıyor musunuz?” buyurdular. Oradakiler:

“Ama bu meyledir (leşdir, istifâdesi câiz değildir)” dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

“Meytenin yenmesi haramdır!” buyurdular.”

Bir başka rivâyette: “Bunun derisini alıp, debbağlayarak istifâde etmiyor musunuz?” demiştir. [Buharî, Büyû 101, Zekât 61, Zebâih 30; Müslim, Hayz 100, 103, 104, (363, 364, 365); Muvatta, Sayd 16, (2, 98); Ebu Dâvud, Libâs 41, (4120, 4121); Tirmizî, Libâs 7, (1727); Nesâî, Fera’ ve’l-Atîre 9, (7, 171, 172).]

۳- وعن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَكَاةِ الْمَيْتَةِ، فَقَالَ: ذَكَاةُ الْمَيْتَةِ دِبَاغُهَا]. أخرجه الأربعة إلا الترمذی، وهذا لفظ النسائی، جعل الدباغ بمنزلة الذبغ لأن المذبوح طاهر.

3. (3532)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a meytenin zekâtından (kendiliğinden ölen hayvanın derisinin nasıl temiz kılınacağından) sorulmuştu.

“Meytenin zekâtı (temiz kılınması) onun debbağlanmasıdır” diye cevap verdi.” [Muvatta, Sayd 18, (2, 498); Ebu Dâvud, Libâs 41, (4124); Nesâî, Fera’ ve’l-Atîre 9, (7, 174).]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu hadîsler, İslâmî usûle uymadan öldürülen veya kendiliğinden ölen hayvanların, etlerinin yenilmesi haram olsa da derilerinden istifâde edilebileceğini ifâde eder. Bu çeşit hayvanların derilerinin debbağlanması, o hayvanın tezkiyesi hükmüne geçmektedir. Tezkiye, hayvanın şer’î usûle göre kesilmesi, böylece etinin temiz kılınması demektir. Normalde tezkiye edilmeyen hayvanın eti gibi derisi de temiz değildir. Ancak, derisi debbağlanıp işlendi mi, tezkiye edilmiş olmakta ve kullanılması helâl hâle gelmektedir.

2- Ancak, ülemânın debbağlama ile derinin tezkiyesi meselesinde farklı gö-

rüşler ileri sürdüğünü bilelim:

1) Şâfi'î'ye göre köpek ve hınzır dışındaki bütün hayvan meytelerinin derileri debbağlanmak sûretiyle temizlenir. Derinin içi de dışı da temizdir, kuru veya mâyi her çeşit eşya ve yiyecek maddesi, içine konabilir. Eti yenen yenmeyen hayvan derisi arasında da bir fark yoktur. Hz. Ali ve Abdullah İbnu Mes'ud'un da bu görüşte olduğu rivâyet edilmiştir.

2) Debbağlama deriyi temizlemez. Ömer İbnu'l-Hattâb, oğlu Abdullah, Hz. Aişe radiyallahu anhüm ecmaîn bu görüştedirler. Ahmed İbnu Hanbel'in iki rivâyetinden meşhur olanı böyle olduğu gibi, İmam Mâlik'ten gelen iki rivâyetten biri de böyledir.

3) Debbağlamakla eti yenen hayvanların meytelerinin derisi temizlenir, yenmeyenlerinki temizlenmez. Evzâ'î, İbnu'l-Mubârek, Ebu Sevr, İshak İbnu Râhuye bu görüştedir.

4) Hınzır dışında bütün meytelerin derileri, debbağlamakla temizlenir. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür.

5) Bütün derilerin dışı temizlenir, fakat içi temizlenmez. Dolayısıyla kurularla kullanılır, ıslak ve yaş şeylerde kullanılmazlar. Üstünde namaz kılınır, içinde kılınmaz. İmam Mâlik'in meşhur görüşü budur.

6) Herşey, köpek ve hınzır dahil hem içiyle hem dışıyla temizlenir. Bu Davud-u Zâhiri'nin ve diğer Zâhirîlerin görüşüdür. Ebu Yusuf'un da böyle söylediği hikaye edilmiştir.

7) Meytenin derisinden, debbağlanmadan da istifâde edilebilir. Onların hem yaş, hem kuru her çeşit eşya koymada kullanılması câizdir. Bu da Zühri'nin görüşüdür. Nevevf, bu görüşün şazz olduğunu, iltifat edilmemesi gerektiğini söyler.

3- Bâzı hadîslerde debbağlama ameliyesi kesme yerine konulmuştur (3532). Çünkü debbağlanınca, deri kesilmiş gibi temiz olmaktadır.

4- Bu hadîslerde, sünnetle Kur'an'ın tahsis edileceğine delil bulunmuştur. Çünkü meytenin haram olduğunu bildiren اِحْرَمْتُ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ (Mâide 3) âyeti meytenin her parçasına şâmindir: Et, deri, yün vs... Hadîs, âyetin yasağını "yeme"ye tahsis etmiştir.

❏ ❶- وعن سودة بنت زمعة رضى الله عنها قالت: [مَا تَأْت لَنَا شاةٌ فَدَبَعْنَا

مَسْكَهَا ثُمَّ مَارَلْنَا نَبْدُ فِيهِ حَتَّى صَارَ شَتًا]. أخرجه البخارى والنسائى.

«المسك» بفتح الميم: الجلد. «والشن»: القرية البالية.

4. (3533)- *Sevde Bintu Zeme'a radiyallahu anhâ* anlatıyor: “Bizim bir koyunumuz öldü. Derisini debbağladık. Sonra eskiyinceye kadar içerisinde nebîz yaptık.” [Buhârî, Eymân 21; Nesâî, Fera' ve'l-Atîre 9, (7, 173).]

❦ - وعن عبد الله بن عكيم رضى الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَتَبَ إِلَى جُهَيْنَةَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ: لَا تَتَفَعَّلُوا مِنَ الْمَيْتَةِ بِأَهَابٍ وَلَا عَصَبٍ]. أخرجه أصحاب السنن.

وفي رواية الترمذى: «قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرَيْنِ».

5. (3534)- *Abdullah İbnu Ukeym radiyallahu anh* anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm, ölümünden bir ay önce Cüheyne kabilesine şöyle yazdı:

“Meytenin ne deri ne de sinirinden istifâde etmeyin.” [Ebu Dâvud, Libâs 42, (4127, 4128); Tirmizî, Libâs 7, (1729); Nesâî, Fera' ve'l-Atîre 10, (7, 175).]

Tirmizî'nin rivâyetinde: “Ölümünden iki ay önce...” şeklinde gelmiştir.

AÇIKLAMA:

Hadîs, önceki rivâyetlerle teâruz halindedir. Buna göre, debbağlamakla da meytenin derisi temizlenmez ve kullanılamaz. Ancak hadîs, ülemâ tarafından muzdarib bulunduğu için amel edilemeyecek kadar zayıf addedilmiş ve böylece amel dışı tutulmuştur. Bir ara *Ahmed İbnu Hanbel*'in, hadîste geçen “Ölümünden iki ay önce” tabirine bakarak: “Resûl-i Ekrem'in en son verdiği emrin bu olduğu anlaşılmaktadır” diyerek, bunun hükmünü esas aldığı, ancak bir müddet sonra, hadîsteki ızdırab sebebiyle onun da terkettiği, rivâyetlerde gelmiştir.

Ancak bazı tahkikler, hadîsteki ızdırab iddiasının vârid olmadığını ortaya koymuştur. Bu durumda hadîsi amel dışı bırakan husûs, sıhhatce kendisinden üstün olan rivâyetlere muhalefeti gösterilmiştir. Fakat, teâruzun giderilmesinde lügavî tahlil esas alınmıştır. Şöyle ki:

Hadîste geçen ve *deri mânâsına* gelen *ihâb*'in, debbağlanmamış deri için kullanıldığı belirtilmiştir. Deri debbağlandıktan sonra *ihâb* diye isimlenmez, *kirba* veya *şenn* gibi isimler alır.

İbnu Hacer bu hadîsteki yasağı, köpek ve domuz derisine veya derinin içine hamlederek veya hadîsin râvîsi olan *Abdullah İbnu Ukeym*'in, *Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm*'in sağlığında bir yaşında bir çocuk olduğunu söyleyerek müşkili halletmeye çalışanları mâkul bulmaz.

❦ - وعن أسامة رضى الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ جُلُودِ السَّبَاعِ].

6. (3535)- Hz. *Üsâme radiyallahu anh* der ki: “*Resûlullah aleyhissalâtu ves-selâm yırtıcı hayvanların derilerini kullanmayı yasakladı.*” [Ebu Dâvud, Libâs 43, (4132); Tirmizî, Libâs 37, (1771); Nesâî, Fera’ ve’i-Atîre 12, (7, 176).]

AÇIKLAMA:

Bu ve bu babta gelen başka hadisler, yırtıcı hayvanların -ki öncelikle arslan ve kaplan kastedilmektedir- derilerinin kullanılmasını yasaklamaktadır. Ülemâ nehye istidlâl etmiştir. Ancak yasağın hikmeti husûsunda farklı mütâlaalar ileri sürülmüştür:

★ *Beyhakî* der ki: “*Yasaklama, deri üzerinde varlığını devam ettiren kıllar sebebiyledir. Çünkü debbağlanmanın kılı bir te’siri olmaz.*”

★ “*Nehyin, debbağlanmamış yırtıcı derisiyle alâkalı olması da muhtemeldir. Çünkü debbağlanmayan yırtıcı derisi pistir veya yasak, bu derilerin müsrif ve kibirli insanların minderi olmasındandır.*”

ÜÇÜNCÜ BAB
İSTİNCA HAKKINDADIR
(Bu babta iki fasıl var)

★

BİRİNCİ FASIL
İSTİNCANIN ÂDABI

★

İKİNCİ FASIL
İSTİNCADA KULLANILAN CİSİMLER

★

BİRİNCİ FASIL
İSTİNCANIN ÂDÂBI

۱- عن أبي موسى رضى الله عنه قال: [كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ فَرَأَدَ أَنْ يَبُولَ فَأَتَى دَمِيئًا فِي أَصْلِ جِدَارٍ فَبَالَ، ثُمَّ قَالَ: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَبُولَ فَلْيُرْتَدْ لِبَوْلِهِ]. أخرجه أبو داود.

«الدَّمِيئُ»: الموضع اللين الذى فيه رمل.

«وَالِإِرْتِيَادُ»: التطلب، واختيار الموضع.

1. (3536)- Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’la birlikte idim. Aleyhissalâtu vesselâm küçük abdest bozmak ihtiyacını duymuştu. Hemen bir duvarın dibine, kumlu toprak bulunan bir noktaya gelip abdest bozdular. Sonra da:

“Sizden biri, küçük abdest bozmak isteyince bevli için uygun bir yer arasın!” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Tahâret 2, (3).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, küçük abdest bozmak için, yumuşak bir yer aramanın gereğine dikkat çekiyor. Zîrâ idrar sert yere değince sıçrayıp üst-başı kirletebilir. Hadîste Resûlullah’ın, “demiş” denen idrarı hemen emici yumuşak topraklı bir yer araştırdığı belirtilmektedir.

۲- وعن المغيرة بن شعبة رضى الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَتَى لِحَاجَتِهِ أَبْعَدَ فِي الْمَذْهَبِ]. أخرجه أصحاب السنن، وصححه الترمذى.

2. (3537)- Mugîre İbnu Şu’be radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kaza-yı hâcet için gidince, yoldan uzak olurdu.” [Ebu Dâvud, Tahâret 1, (1); Tirmizi, Tahâret 16, (20); Nesâî, Tahâret 16, (1, 18, 19).]

۳- وعن أبى هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اتَّقُوا اللَّاعِنِينَ. قَالُوا: وَمَا اللَّاعِنَانِ؟ قَالَ: الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ، أَوْ ظَلَمَهُمْ].

أخرجه مسلم، وهذا لفظه، وأبو داود.

3. (3538)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm: “İki lânetten korkun!” buyurdular. Ashab:

“İki lânet de nedir?” diye sorunca, açıkladılar:

“İnsanların yollarına abdest bozanla, gölgelerine abdest bozanlardır!” [Müslim, Tahâret 68, (269); Ebu Dâvud, Tahâret 14, (25).]

AÇIKLAMA:

Bu sonuncu hadîs, halkın lânetine sebep olan iki davranışa dikkat çekmektedir: Gelip geçtikleri yerlerle, gölgelendikleri yerlerin kirletilmesi. Bunların, halkı rahatsız edici kirlenmelerden uzak tutulması gerekmektedir. Husûsan abdest bozmaktan kaçınılmalıdır.

Hadîs lâin yâni “lânet edenden sakının” buyurmaktadır. Sonra bunlar kimdir diye sorulunca: “Yola ve gölgeye abdest bozan...” diye açıklanmaktadır. Yâni lânet edici bizzat abdest bozan olmaktadır. Denir ki: “Buralara abdest bozana halkın küfredip, lânet okuması âdettendir. Öyleyse halkın bu lânetine, kendisi sebep olduğu için sanki kendisi lânet etmiş gibi ifâde edilmiştir.”

Şu husûsu da belirtelim ki, burada zikredilen yasak, her bir yol, her bir gölge için değildir. İnsanların gelip geçtiği yol, oturup dinlendikleri, kaylûle yaptıkları, zaman zaman iltica ettikleri gölgelerdir. Çünkü nâdir durumlarda geçilen yollarla pek seyrek uğranılan gölgeler yasağa girmemelidir.

3539 ۴- وله في أخرى عن معاذ: [أَثَقُوا الْمَلَاعِنَ الثَّلَاثَ: الْبَرَازَ فِي الْمَوَارِدِ، وَقَارِعَةَ الطَّرِيقِ، وَالظَّلْ].

«البراز» بفتح الباء: موضع قضاء الحاجة.

4. (3539)- Yine Ebu Dâvud, Hz. Mu'âz radiyallahu anh'tan şu rivâyeti kaydetmiştir: “Lânete sebep olan üç yere abdest bozmaktan kaçın: Su yollarına, işlek yollara ve gölgeliklere.” [Ebu Dâvud, Tahâret 14, (26).]

Açıklama önceki hadîste yapıldı.

3540 ۵- وعن عبد الله بن سرجس رضى الله عنه قال: [نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَنْ يُبَالَ فِي الْجُحْرِ. قِيلَ لِقَتَادَةَ: وَمَا يُكْرَهُ مِنَ الْبَوْلِ فِي الْجُحْرِ؟ قَالَ: كَانَ يُقَالُ إِنَّهَا مَسَاكِينُ الْجِنِّ]. أخرجه أبو داود والنسائي.

5. (3540)- *Abdullah İbnu Sercis radıyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm* (yer üzerindeki haşerat) deliklerine akıtmayı yasakladı.”

Katâde'ye: “*Bu deliklere akıtmak niye mekruh kılındı?*” diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

“*Bunların cinlere ait meskenler olduğu söyleniyordu.*” [Ebu Dâvud, Tahâret 16, (29); Nesâî, Tahâret 30, (1, 33, 34).]

AÇIKLAMA:

Cuhr, arazide görülen zararlı haşere delikleridir. Yerin içerisinde onlara ait yuvalar vardır. Geceleri ve kış mevsimlerinde oralara girip barınırlar. Buralara abdest bozmak, rahatsız edilen o hayvanlardan bazı zararların gelme ihtimâlini artırdığı gibi, o hayvanların da huzursuz edilmesine sebep olur. *Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm*, alemlere rahmettir, birçok emirlerinde hem insanlara hem de başka mahlûkat ve hayvanlara rahmet olacak esaslar vaz'etmiştir. Bu hadîste ifâde edilen yasağın hayvanlara da bir rahmet olduğunu söyleyebiliriz.

3541 ۶- وعن عبد الله بن مغفل رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يُؤَلَّنُ أَحَدُكُمْ فِي مُسْتَحَمِّهِ فَإِنَّ عَامَّةَ الْوَسْوَاسِ مِنْهُ]. أَخْرَجَهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ.

وزاد أبو داود: «ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ».

6. (3541)- *Abdullah İbnu Mugaffel radıyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: “*Sizden kimse hamam yaptığı yere akıtmasın. Zirâ vesveselerin çoğu bu yüzden hâsıl olur.*” [Ebu Dâvud, Tahâret 15, (27); Tirmizî, Tahâret 17, (21); Nesâî, Tahâret 32, (1, 34).]

Ebu Dâvud'un rivâyetinde şu ziyâde var: “...sonra dönüp içinde yıkacaktır.”

AÇIKLAMA:

Bu hadîste, yıkanılacak yere akıtılması yasaklanmaktadır. Yasak mutlak gelmiş ise de bir kısım âlimler, bu yasağın, yıkanılacak yerin durumuna bağlı olduğunu belirtirler. Yâni yıkanma yeri yumuşaksa ve idrara geçit sağlayacak bir menfez de yoksa bu durumda, yer idrarı emecek ve pislîği orada sabit tutacaktır. Bu durumda akıtmak yasaktır. Aksine yer sert olsa ve üzerinden idrar akıp gitse veya pis suyun cereyanını sağlayacak bir menfez bulunsa bu durumda akıtma yasağı yoktur. *Nevevî*: “*Yerin sert olup sıçrantı değmesi ihtimali olursa yasaktır; bir menfezin bulunması gibi bir sebeple sıçrantının değmesinden endişe edilmezse yasak da yoktur*” derler.

Bâzı âlimler *Nevevî*'nin, az önce ülemâdan kaydettiğimiz mülâhazaya ters-

düştüğüne dikkat çekmiştir. Zirâ ülemâ yasağı yumuşak yere hamlederken, Nevevî sert yere hamletmiştir. Bâzı âlimler meseleyi şöyle halleder: “Yasağı yerin yumuşak veya sert olmasına hamletmek yanlıştır. En doğrusu, yıkanma yerine akıtmamaktır. Çünkü bir çok vesveseler bundan hâsül olmaktadır. Öyleyse yıkanma mahalleri ne hal üzere olursa olsun mutlak olarak akıtma işinden kaçınmalıdır.”

3542 ۷- وعن أميمة بنت رقية رضي الله عنها قالت: [كَانَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدَحًا مِنْ عَيْدَانَ تَحْتَ سَرِيرِهِ يُبُولُ فِيهِ مِنَ اللَّيْلِ]. أخرجه أبو داود والنسائي.

7. (3542)- Ümeyme Bintu Rukiyye radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın karyolasının altında bulundurduğu hurma kütüğünden bir çanağı vardı. Geceleyin ona küçük abdest bozardı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 13, (24); Nesâî, Tahâret 28, (1, 31).]

3543 ۸- وعن أبي أيوب رضي الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِذَا أُتَيْتُمُ الْعَائِطُ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَلَا تَسْتَدْبِرُوهَا، وَلَكِنْ شَرُّقُوا أَوْ غَرَّبُوا].

قال أبو أيوب: فلما قدمنا الشام وجدنا مراحيض قد بنيت قبل القبلة

فنتحرف عنها ونستغفر الله. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخن.

8. (3543)- Ebu Eyyub radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Helâya gittiğiniz vakit, (abdest bozarken) kibleye ne önünüzü ne de arkanızı dönmeyin. Fakat yüzünüzü doğuya ve batıya dönderin.”

Ebu Eyyûb der ki: “Şam’a gelince helâların yönlerinin hep kible cihetine inşa edildiğini gördük. Onları (kullanırken yönümüzü yan çeviriyor, ayrıca Allah’tan mağfiret de diliyorduk.” [Buharî, Vudû 11, Salât 29; Müslim, Tahâret 59, (264); Ebu Dâvud, Tahâret 4, (9); Tirmizî, Tahâret 6, (8); Nesâî, Tahâret 19, 20, 21, (1, 21, 22, 23).]

AÇIKLAMA:

Burada meskenle inancın bağıntısını gösteren bir numûne ile karşı karşıyayız. Her kültürün kendine has meskeni ve bu meskenin temel husûsiyetleri vardır. İslâm meskeninin bir husûsiyeti, helâlarının yön itibariyle insanın ön veya arka fercinin kibleye gelmeyecek şekilde olmasıdır. Bu bir İslâmî edebittir.

Hadiste geçen “Yüzünüzü doğuya ve batıya dönderin” emri Medîne halkıyla ilgilidir. Ama kiblesi doğu veya batı cihetinde olan kimselerin, “doğu”ya ve “batı”ya yönelmemeleri gerekir.

Bâzı âlimler, 3545 numarada kaydedilecek hadisi esas alarak, kibleye yönelme yasağının bilhassa önü açık geniş araziler için mevzubahis olduğunu; kapalı ve dar yerlerde o kadar mühim olmadığını belirtirler.

۹- وفي رواية لمالك: [أَنَّ أَبَا أَيُّوبَ قَالَ وَهُوَ بِمِصْرَ: وَاللَّهِ مَا أَدْرَى كَيْفَ أَصْنَعُ بِهَذِهِ الْكِرْيَاسِ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا ذَهَبَ أَحَدُكُمْ لِعَائِطٍ، أَوْ بَوَّلَ فَلَا يَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ، وَلَا يَسْتَدْبِرُهَا بِفَرْجِهِ].

قوله «شَرُّوْا أَوْ غَرُّوْا»: أمر لأهل المدينة، ولمن قبلته على ذلك السم، فأما من كانت قبلته إلى الشرق، أو الغرب فلا يستقبلهما.

«وَالْمَرَّاحِيضُ»: جمع مرحاض: وهو المغتسل، وموضع قضاء الحاجة.

«وَالْكِرْيَاسُ»: بياءين معجمتين بنقطتين من تحت جمع كريات، وهو الكنيف

المشرف على سطح بقناة إلى الأرض، فإذا كان أسفل فليس بكريات.

9. (3544)- *İmam Mâlik*'in bir rivâyeti şöyledir: “*Ebu Eyyub radiyallahu anh Mısır*’da iken demiştir ki: “*Vallahi bu kiryas denen kenefleri nasıl kullanacağını bilemiyorum. Zîrâ Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Biriniz büyük veya küçük abdest bozunca kibleye yönelmesin, arka fercini de çevirmesin” demişti.*” [Muvatta, Kible 1, (1, 193).]

AÇIKLAMA:

Kiryâs: Mısır’da İslâmî fetihten önce yerden yüksek şekilde inşa edilmiş helâya denir. Yer seviyesindeki helâlara *kiryâs* denmez. *Ebu Eyyub*’un sözünden bunların istikâmetinin kibleye baktığı anlaşılmaktadır.

۱۰- وعن مروان الأصغر قال: [رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَاخَ رَاحِلَتَهُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، ثُمَّ جَلَسَ يُبَوِّلُ إِلَيْهَا، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَلَيْسَ قَدْ نُهِيَ عَنْ هَذَا؟ قَالَ: بَلَى إِنَّمَا نُهِيَ عَنْ ذَلِكَ فِي الْقَضَاءِ، فَإِذَا كَانَ بَيْنَكَ، وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ شَيْءٌ يَسْتُرُكَ فَلَا بَأْسَ]. أخرجه أبو داود.

10. (3545)- *Mervân el-Asgar* anlatıyor: “*İbnu Ömer radiyallahu anhümâ*’yı devesini kible istikametine ihturmuş, sonra onun duldasına çömelip deveye doğru yönelerek akıtyorken gördüm. Kendisine:

“Ey Ebu Abdirrahmân, bu tarz akıtmaktan nehyedilmedik mi?” dedim.

“Evet, ama bundan, açık arazide nehyedildik. Seninle kible arasında sana perde olan bir şey varsa bu durumda akıtmanda bir beis yok!” dedi.” [Ebu Dâvud, Tahâret 4, (11).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, abdest bozma sırasında ön veya arkayı kibleye çevirme yasağının açık arâziye mahsûs olduğunu ifâde etmektedir.

Hemen belirtelim ki bu mesele ülemâ arasında çeşitli münâkaşalara sebep olmuştur. Öyle ki, Hz. *Câbir*'den gelen bir hadîse dayanarak kapalı yerde ön kısmın da kibleye dönebileceğini söyleyenler olmuştur. Dayandıkları delillerin münakaşasına girmeden, ülemânın bu hususta ileri sürdüğü görüşleri hülâsa edeceğiz:

1) Bir rivâyette *Ebu Hanîfe* ve *Ahmed İbnu Hanbel*'e göre, kibleye karşı abdest bozmak açık arazide ve evde câiz değil fakat kibleye arkasını dönerek abdest bozmak kırdâ da evde de câizdir. Ancak *İbnu Hacer*, bu iki imamdan meşhur görüşün “kırdâ da, evde de kibleye karşı abdest bozmanın mutlak haram olduğu”dur der. Şâfi'ilerden *Ebu Sevr*, Mâlikîlerden *İbnu'l-Arabî*, Zahirîlerden *İbnu Hazm* da bu görüşü tercih etmişlerdir.

2) *İmam Mâlik* ve Şâfi'î hazretlerine göre, açık arazide kibleye karşı kaza-yı hâcet haramdır, evlerde değildir. *Abbâs İbnu Abdülmuttalib*, *Abdullah İbnu Ömer*, *İshak İbnu Râhûye*, Şa'bi ve bir rivâyette *Ahmed İbnu Hanbel* de böyle hükmetmişlerdir.

3) *Ebu Eyyub el-Ensari*, *Mücâhid*, *İbrahim Nehaî*, *Süfyan-ı Sevrî*, *Ebu Sevr* -bir rivâyette *Ahmed İbnu Hanbel*- kırdâ ve evde kibleye karşı abdest bozmak câiz değildir.

4) *Urve İbnu'z-Zübeyr*, *İmam Mâlik*, -bir rivâyette *Ahmed İbnu Hanbel*'e-⁽⁴⁰⁾ göre, kırdâ ve evde kibleye karşı abdest bozmak câizdir.

Şârihler bu mesele hakkında üç farklı görüş daha kaydederler:

1) *Ebu Yusuf*, sadece evlerde Ka'be'ye arkasını dönerek abdest bozmayı câiz görür.

2) *İbnu Sîrin* ve *Nehâî*'ye göre Ka'be'ye olsun, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya olsun ön veya arkayı dönerek abdest bozmak mutlak sûrette haramdır.

3) *Ebu Avâne*'ye göre, Ka'be'ye önünü veya arkasını dönerek abdest bozmak yalnız Medînelilerle, Medîne hizasında yaşayanlara haramdır. Ka'be'nin şar-

(40) Birinci ciltte *Ahmed İbnu Hanbel*'i tanıırken belirttiğimiz üzere hadîse aşırı bağlılığı sebebiyle, her rivâyete uygun görüş beyan etmek onun umûmî vasfıdır. Bir mesele ile alakalı rivâyet adedince kendisinden görüş nakledildiğine sıkça rastlanır. Burada, onun bu durumunun tipik örneğini görmekteyiz: Âlimlerin, dört noktada hülâsa edilen farklı görüşlerinin her biriyle ilgili bir görüş *Ahmed İbnu Hanbel*'den rivâyet edilmektedir (rahimehullah).

kında veya garbında yaşayanlara haram değildir.

NOT: Zamanımızda mesken planlamasını yapan birçok mühendisimiz maalesef planlamalarda İslâmî değerleri göz önüne almamaktadırlar. Müslümanlar bu yüzden kaza-yı hâcet sırasında sıkıntıya düşmektedirler. Asıl olan, bu değerlerin korunmasında hassas olmak ise de, ülemânın ihtilâfını bilmede de fayda var. İhtilâf bizim için rahmettir. Fiilimiz bu müçtehid imamlarımızdan birinin görüşüne uydu mu, bizim için bir rahatlama, bir kurtuluş mevzubahistir. Bu sebeple mühim olan görüşlerin hepsini yazdık.

Her şeye rağmen, sünnete uygun olmayan helâların kullanımıyla ilgili hadiseyi rivâyet eden *Ebu Eyyub el-Ensârî* Hazretlerinin bir sünneti bize de rehber olmalıdır. Der ki: “*Şam’a geldiğimizde, helaları hep kible istikametinde inşa edilmiş bulduk. Biz kullanırken yan dönüyor, ayrıca Allah’a istiğfarda bulunuyorduk.*”

İnancımıza uymayan helaları normal karşılamıyacağız, elden geldikçe İslâmlaştırarak kullanacağız ve de, Allah’a istiğfar edeceğiz. Tâ ki, inancımıza tersliklerin şuurunda olalım, şuurumuzu canlı turalım, gafletle zaman içinde normal görmeye başlamayalım!

۱۱- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [ارْتَقَيْتُ فَوْقَ بَيْتِ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا لِبَعْضِ حَاجَتِي، فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْضِي حَاجَتَهُ مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ مُسْتَدِيرِ الْقِبْلَةِ]. أخرجہ الستة، وهذا لفظ الشيخين.

11. (3546)- *İbnu Ömer radiyallahu anhümâ* anlatıyor: “*Bir ihtiyacım için, (bir gün kız kardeşim Hz.) Hafsa radiyallahu anhâ'nın evinin damına çıkmıştım. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı, yüzünü Şam'a, arkasını da kibleye çevirmiş olarak kaza-yı hâcet yapıyor gördüm.*” [Buhârî, Vudû 12, 14, Humus 4; Müslim, Tahâret 62, (266); Muvatta, Kible 3, (1, 193, 194); Ebu Dâvud, Tahâret 5, (12); Tirmizî, Tahâret 7, (11); Nesâî, Tahâret 22, (1, 23).]

۱۲- ولمسلم في أخرى: [قَالَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ نَاسٌ: إِذَا قَعَدْتَ لِحَاجَتِكَ، فَلَا تَقْعُدُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، وَلَا بَيْتَ الْمَقْدِسِ، لَقَدْ رَقَيْتُ عَلَى ظَهْرِ بَيْتِ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَذَكَرَ الْحَدِيثَ].

12. (3547)- *Müslim*'in bir diğer rivâyetinde şöyle gelmiştir: “*Abdullah anlatıyor: “Halk: “Kaza-yı hâcet için çömelince ne kibleye karşı ne de Mescid-i Aksa'ya yönelme” demektedir. Halbuki ben, bir işim için Hafsa radiyallahu anhâ'nın evinin damına çıkmıştım...*” Gerisi aynen devam eder. [Müslim, Tahâret 61, (266).]

AÇIKLAMA:

3545 numarada açıklandığı üzere, bu rivâyet, abdest bozma sırasında, müslümanların ilk kiblesi ve Resûlullah'ın Mi'rac sırasında göğe yükselme mahalli ve de mecma-i enbiya olan Kudüs istikâmetine yönelmeyi de yasaklayan rivâyete muhalefet etmektedir. Bu rivâyet sebebiyledir ki, cumhur, "Kaza-yı hâcet sırasında Kudüs'e yönelinmez" diye bir hüküm vermemişlerdir. Buna haram diyen sadece İbnu Sîrin ve İbrahim Nehâ'î'dir, rahimehumallah.

3548 ۱۳- وعن حذيفة رضى الله عنه قال: [كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَتَيْتُهُ إِلَى سِبْاطَةِ قَوْمٍ فَبَالَ قَائِمًا].

13. (3548)- Hz. Huzeyfe radiyallahu anh anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile beraber idim. Bir kavmin küllüğüne gelince durup, ayakta küçük abdest bozdu."

3549 ۱۴- وفي رواية عن أبي وائل قال: [كَانَ أَبُو مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُشَدُّ فِي الْبَوْلِ، وَيَبُولُ فِي قَارُورَةٍ وَيَقُولُ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا أَصَابَ جِلْدَ أَحَدِهِمْ بَوْلٌ قَرَضَهُ بِالْمَقَارِيضِ، فَقَالَ حَذِيفَةُ: وَدِدْتُ أَنْ صَاحِبِكُمْ لَا يُشَدُّ هَذَا التَّشْدِيدَ، لَقَدْ رَأَيْتُنِي أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَمَاشِي، فَأَتَى سِبْاطَةَ قَوْمٍ خَلْفَ حَائِطٍ، فَقَامَ كَمَا يَقُومُ أَحَدُكُمْ فَبَالَ، فَأَتَيْتُ مِنْهُ فَأَشَارَ إِلَيَّ فَجِئْتُ فَقَمْتُ عِنْدَ عَقِبِهِ حَتَّى فَرَّغَ]. أخرجہ الخمسة: وهذا لفظ الشيخين.

«السبّاطة»: الكناسة والزبالة.

قال الخطابي وسبب بوله ﷺ قائماً مرض اضطره إليه.

«والإتياء»: الانفراد والاعتزال ناحية: وإدناؤه إليه ليستتر به عن المارة.

14. (3549)- Ebu Vâil'den gelen bir rivâyet şöyle: "Ebu Musa radiyallahu anh küçük abdest hususunda çok titiz davranır (üzerine sıçrantı değmemesi için âzamî gayreti gösterirdi. O kadar ki,) küçük abdestini bir şişe içerisine bozar ve: "Benî İsrâil'den birinin bedenine sidik degecek olsa, adam kirlenen derisini bıçakla kazırdı" derdi.

(Bunu işiten) Huzeyfe radiyallahu anh dedi ki: "Arkadaşınızın titizliği bu kadar ileri götürmemesini tercih ederim. Ben, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la

bir beraberliğimizi hatırlıyorum. Beraber yürüyorduk. Derken bir kavmin bir duvar gerisindeki küllüğüne rastladık. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, tıpkı sizden birinin ayakta bevletmesi gibi durup ayakta bevletti. Ben bu esnada kendilerinden uzaklaşmak istedim. Bana yakın durmamı işâret buyurdu. Geri gelip, hemen arkasında dikilip abdestini bozuncaya kadar bekledim.” [Buhârî, Vudû 62, 60, 61, Mezâlim 27; Müslim, Tahâret 73, 74, (273); Ebu Dâvud, Tahâret 12, (23); Tirmizî, Tahâret 9, (13); Nesâî, Tahâret 24, (3, 25).]

AÇIKLAMA:

1- Müteakip bazı rivâyetlerde görüleceği üzere, küçük abdesti erkeklerin ayakta bozması hoş karşılanmamış, çömelerek yapmaları tavsiye edilmiştir. Ancak bunun bir vecibe ifâde etmediğini, daha güzele irşad eden bir tavsiye olduğunu gösteren rivayetler de var. İşte sadedinde olduğumuz rivâyet bunlardan biridir. Zîrâ, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in da ayakta abdest bozduğunu haber vermektedir.

Meseleyi tahlil eden *İbnu Hacer*, o devirde, Arap örfünde erkeklerin ayakta bevletmelerinin esas olduğunu belirtir. Zîrâ bâzı rivâyetler, *Resûlullah*'ın çömelerek abdest bozmasının, görenler tarafından çarpıcı bulunduğunu ifâde eder. Meselâ *Abdurrahman İbnu Hasene*'nin rivâyetinde şu ifâde yer alır: “...*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çömelerek bevletti. Biz: “Resûlullah'a bakın, kadınların bevlettiği gibi bevletmektedir” dedik...*” *İbnu Mâce*'nin bir rivâyetinde şu ifâdeye yer verilmiştir: “*Arapların âdeti ayakta bevletmektir.*” Keza sadedinde olduğumuz *Huzeyfe* hadîsinde de: “...*Tıpkı sizden birinin ayakta bevletmesi gibi durup ayakta bevletti...*” denmektedir.

Şu halde, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu umûmî adete, çömelerek bevletmede daha fazla tesettür bulunduğu ve idrar bulaşma ihtimali asgariye düştüğü için muhalefet etmiş ve çömelerek küçük abdest bozmuştur. *Hz. Aîşe radiyallahu anhâ* de: “*Kur'an kendisine inmeye başladığı günden beri, ayakta bevletmedi*” der.

2- Hadîste geçen *sübâte*, küllük, çöplük, mezbelelik gibi değişik kelimelerle karşılanabilir. Bir kısım ailelerin çöplerini, küllerini müştereken attıkları yere denir. Umûmîyetle evlere yakın bir yerde bulunur. Buradaki yığın, çer-çöp ve külden ibâret olduğu için, tabiatı yumuşaktır, idrarın sıçramasına, elbiseyi kirlmesine meydan vermez.

3- Hadîste, *Resûlullah* abdestini bozmaya başlayınca *Huzeyfe*'nin oradan uzaklaştığını; ancak *Resûlullah*'ın onu yanına çağırıldığını görmekteyiz. *İbnu Hacer*, onu yakınında tutmada *Aleyhissalâtu vesselâm*'in iki maksad gütmüş olabileceğini belirtir:

1) Bu halde, müşâhedesini önlemek.

2) İhtiyaç halinde çağırınca sesini duyurmak veya işaret edince işaretini görmesi.

4- *İbnu Hacer*: “Burada abdest bozarken konuşmaya cevaz hükmü mevcut değildir” der. Bâzı rivâyetlerde “Yaklaş” dedi” şeklindeki ifâde, diğer bir kısım rivâyetlerde “yaklaş diye işaret etti” diye gelmiştir. Nitekim sadedinde olduğumuz rivâyette de böyledir.

5- *Resûlullah*’ın, burada âdetine muhalif olarak işlek yoldan uzaklaşmamış olması bâzı yorumlara sebep olmuştur:

★ *Resûlullah*, müslümanların işleriyle meşgul olduğu için meclis uzamış, abdesti sıkışmış olabilir. *Huzeyfe*’yi arkasında durdurarak gelip geçeceklerle karşı perde yapmıştır, önünde zâten duvar olduğu belirtilmiştir.

★ *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, bâzı hallerde yoldan uzaklaşmaksızın da abdest bozulabileceğini, bunun cevazını göstermek için böyle yapmıştır.

Ayrıca, bu fiil küçük abdestle ilgili, büyükle değil. Küçük abdest az bir açılma ile bozulabilir, büyük abdest için uzaklaşmak, daha dikkatli olmak gerekir, zîrâ daha ziyâde açılmak mevzubahistir. Şurası da açıktır ki, yoldan uzaklaşmanın asıl maksada tesettürdür. Bu ise, küçük abdestte mâniaya yaklaşmak ve eteği salmakla sağlanabilir.

Şunu da kaydedelim ki, *Resûlullah*’ın *Huzeyfe*’yi yanına çağırıp arkasında, kendisine sırtını dönmüş olarak durdurmakta gayesi onunla tesettür etmektir. *Taberânî*’nin bir rivâyetinde, *Huzeyfe*’ye: يَا حَدِيقَةَ اسْتُرْنِي “Ey *Huzeyfe* bana perde ol!” emretmiştir.

6- *İbnu Hacer*, hadîsten çıkarılan bâzı faidelere de dikkat çeker:

★ İki mefsedetden daha şiddetlisi hafifiyle defedilir.

★ İki maslahatın her ikisini temin mümkün olmazsa, en büyük olanı gerçekleştirilir.

★ Ümmetin maslahatı için oturmalarını uzatıyor, Ashab’a yaptığı çeşitli ziyaretleri çokça yapıyordu. Bu durumlarda bevl ihtiyacı zuhur edince normal vakitlerdeki âdeti üzere uzaklara gidip ümmetin maslahatıyla ilgili alâkalarını geciktirmemiştir, tâ ki bundan hâsil olacak zararlar önlenmiş olsun. Böylece, iki işten daha mühim olana dikkat edip, *Huzeyfe*’yi kendine yaklaştırarak yoldan geçeceklerle karşı perde yapmadaki maslahatı, onu kendinden uzak tutmadaki maslahata takdim etti. Zîrâ her ikisini birleştirmek mümkün değildi.

۱۵- وعن نافع قال: [رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُؤَلِّقَانِي].

أخرجه مالك.

15. (3550)- *Nâfi rahimehullah* anlatıyor: “*İbnu Ömer radiyallahu anh*’ı ayakta bevlederken gördüm.” [Muvatta, Tahâret 112, (1, 65).]

۱۶- وعن عمر رضی اللہ عنہ قال: [رَأَى النَّبِيَّ ﷺ أَبُو بُولٍ قَائِمًا: فَقَالَ يَا عَمْرُ: لَا تَبُلْ قَائِمًا: فَمَا بُلْتُ قَائِمًا بَعْدُ].

16. (3551)- Hz. Ömer radiyallahu anh anlatıyor: “Ben ayakta abdest bozarken, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni gördü ve:

“Ey Ömer, ayakta akıtma” buyurdu. Ondan sonra hiç ayakta akıtmadım.”

۱۷- وروى عبيد الله عن نافع عن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [قَالَ عُمَرُ: مَا بُلْتُ قَائِمًا مُنْذُ أَسَلَّمْتُ]. أخرجه الترمذی، وقال هذا أصح عن عمر، وضعف الرواية الأول. قال: ومعنى النهی عن البول قائماً على التأديب لا على التحريم.

قال وقد روى عن ابن مسعود رضی اللہ عنہ قال: «إِنَّ مِنَ الْجَفَاءِ أَنْ يَبُولَ الرَّجُلُ قَائِمًا».

«الْجَفَاءُ»: خلاف البر واللطف.

17. (3552)- *Ubeydullah, Nâfi*’den, o da *Abdullah İbnu Ömer radiyallahu anhümâ*’dan anlattığına göre, Hz. Ömer radiyallahu anh: “Ben müslüman olduğum zamandan beri ayakta abdest bozmadım!” demiştir.” [Tirmizî, Tahâret 8, (12).]

Tirmizî: “Bu, Hz. Ömer’den daha sıhhatli olan rivayettir. Önceki rivâyet zayıftır” der. Keza ilâveten der ki: “Ayakta abdest bozma yasağı te’dib içindir, tahrim için değil.” Yine der ki: “İbnu Mes’ud radiyallahu anh’tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Kişinin ayakta akıtması, nefisine karşı işlediği bir kabalıktır.”

AÇIKLAMA:

Ayakta abdest bozma meselesi de medar-ı bahs olan mevzulardan biridir. Yukardaki rivâyetlerin bir kısmı tecviz ederken, bir kısmı yasaklamaktadır. Tirmizî’nin açıklaması da mevzuyu aydınlatacak mahiyettedir. Tahrim ifâde eden kesin bir yasaklama mevzubahis değildir. *İbnu Hacer* der ki: “Hz. Ali, Hz. Ömer, Zeyd İbnu Sâbit ve diğer bir kısım sahâbilerden ayakta abdest bozduklarına dair rivâyetler gelmiştir. Bu rivâyetler, ayakta bevletmenin kerâhetsiz câiz olduğunu gösterir, yeter ki sıçrantıdan emîn olunsun.” Ayakta bevl husûsunda Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’dan kesin bir yasak varid ve sabit olmadığı belirtilmiştir.

3553 ۱۸- وعن عائشة رضى الله عنها [أنها كاثت تقول: من حدثكم أن النبي ﷺ كان يبُول قائماً فلا تُصدّقوه، ما كان يبُول إلا قاعداً]. أخرجه الترمذى والنسائى.

18. (3553)- Hz. Aişe radiyallahu anhá'dan rivâyete göre şöyle derdi: "Size kim, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ayakta bevlettiğini söylerse, sakın onu tasdik etmeyin. O, daima çömelerek abdest bozardı." [Tirmizî, Tahâret 8, (12); Nesâî, Tahâret 25, (1. 26).]

3554 ۱۹- وعن عبد الله بن جعفر رضى الله عنهما قال: [أردفتى رسول الله ﷺ ذات يومٍ خلفه فأسرّ إلى حديثاً لأحدثت به أحداً من الناس، وكان أحب ما استتر به رسول الله ﷺ لإحاجته هدف أوحاش نخل]. أخرجه مسلم.

«الهدف»: هنا المرتفع.

«والحاش»: الحائط من النخل.

19. (3554)- Abdullah İbnu Ca'fer radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, bineğinin terkisine bindirdi. Bana halktan kimseye söylemeyeceğim bir sözün sır olarak söyledi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kaza-yı hâcet için perdelendiği şeylerin O'na en hoş geleni ya bir tımsek veya bir hurma kümesiydi." [Müslim, Hayz 79, (342); Ebu Dâvud, Cihâd 47, (2549).]

3555 ۲۰- وعن عبد الرحمن بن حسنة رضى الله عنه قال: [خرج علينا رسول الله ﷺ، وفي يده كهية الدرقة فوضعها، ثم جلس خلفها، فبال إليها، فقال بعض القوم: انظروا يبُول كما تبُول المرأة، فسمعه، فقال: أما علمت ما أصاب صاحب نبي إسرائيل؟ كانوا إذا أصابهم شيء من البول قرضوه بالمقاريض فنهاهم صاحبهم فعذب في قبره]. أخرجه أبو داود والنسائى.

20. (3555)- Abdurrahman İbnu Hasene radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, elinde kalkan gibi bir şey olduğu halde bize doğru geldi ve onu yere bıraktı. Sonra onun gerisine çömelip ona doğru küçük abdest

bozdu. Yanımızdakilerden biri: “(Resûlullah’a) bakın, tıpkı kadınlar gibi abdest bozuyor” dedi. Aleyhissalatu vesselâm bu sözü işitmişti.

“Benî İsrâîl’in arkadaşının başına geleni işitmedin mi” dedi ve devam etti: “Onlara idrar bulaşınca, bıçakla idrarın değdiği yeri kazıyorlardı. Arkadaşları onları bu tatbikattan yasakladı. Bu adam, yasaklaması sebebiyle kabrinde azâba uğradı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 11, (22); Nesâî, Tahâret 26, (1, 26-28).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, çömelerek abdest bozmaya teşvik eden rivâyetlerden biridir. Ayrıca abdesti çömelerek bozmadaki maksad da açıklık kazanmaktır: Sıçrantıdan üst başın korunması...

2- Hadîs, farklı vecihlerde gelmiştir. Bâzı rivâyetlerde sıçrantının bedene değmesi, bâzılarında ise elbiseye değmesi mevzubahistir. Bu farklılıktan çıkan sonuç şudur: “Eğer bedene değmişse, bıçakla bedenini yâni derinin kazınması; elbise ise, elbisenin kesilip atılması mevzubahistir.” Bâzı âlimler “maksad elbisedir” demiş ise de diğer bir kısmı, zâhiri esas alarak: “Beden de soyulmuş olabilir ve bu İsrailoğullarına yüklenen “tahammülü aşan yüklerden (ısr) biri”dir” demiştir. Ancak en sıhhatli rivâyet olan Buharî’nin rivâyetinde beden değil, elbise mevzubahistir.

3- Rivayet, sıçrantıdan kaçınma hususunda Benî İsrail şeriatının koyduğu ağır yükü kaldıran kimsenin, bu davranışı sebebiyle kabirde azaba uğratıldığını ifade ediyor. Resûlullah bu hikaye ile, sıçrantıdan kaçınmanın ehemmiyetini zihinlerde tesbit etmek istemiş, bu meselede titizlik göstermeyen müslümanların da aynı âkibete uğrayabileceğine dikkat çekmiştir.

4- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, İslâm’ın bir çok hakikatını, farklı üslûplarla tekrar tekrar tebliğ etmiştir. Burada ayakta bevletmenin mahzurunu, Benî İsrail’den bir kıssa içerisinde tekrar etmiş olmaktadır. Bu, zihinlerde yer etmesi bakımından daha müessir bir tebliğ metodu olmaktadır. Böylece dinî bir hakikat, mücerredlikten çıkıp müşahhaslaşmış, daha iyi kavranır, hissedilebilir hale gelmiş olmaktadır.

۴۱- وعن أبى سعيد رضى الله عنه قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَا يَخْرُجُ الرَّجُلَانِ يَضْرِبَانِ الْعَائِطَ كَاشِفَيْنِ عَنْ عَوْرَتَيْهِمَا يَتَحَدَّثَانِ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَمُتُّ عَلَى ذَلِكَ]. أخرجه أبو داود.

«يَضْرِبَانِ» أى يقصدان الخلاء.

وَمَعْنَى «يَمْتَقْتُ» يَغْضُ.

21. (3556)- Ebu Sa'îd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, şöyle demişti: “İki kişi beraberce helaya gidip, avretleri açık kaza-yı hacet ederken konuşmasınlar. Zîrâ Allah Teâla Hazretleri, bu hale gadab eder.” [Ebu Dâvud, Tahâret 7, (15).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, abdest bozma esnasında konuşmayı yasaklamaktadır. Hadîste iki erkek zikredilmiştir. İki kadın veya kadın-erkek için de aynı yasak mevzubahistir. Hattâ bir kadınla bir erkeğin bu vaziyette bulunmaları çok daha kabîh bir durum ortaya koyar. Hadîs, İbnü Hibbân'da şöyle gelmiştir:

لَا يَقْعُدُ الرَّجُلَانِ عَلَى الْغَائِطِ يَتَحَدَّثَانِ، يَرَى كُلُّ مِنْهُمَا عَوْرَةَ صَاحِبِهِ فَإِنَّ اللَّهَ يَمْتَقْتُ عَلَى ذَلِكَ “İki kişi helaya, birbirlerinin avretlerini görecek şekilde kurulup konuşmasınlar. Zîrâ bu duruma Allah gadab eder.”

Hadîsin üslûbu, Allah'ın sadece “konuşma” sebebiyle değil, konuşma dahil, duruş vaziyeti sebebiyle de gadab ettiğini ifâde etmektedir.

٢٢- وَعَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ تَوْبَهُ حَتَّى يَذُبُّوا مِنَ الْأَرْضِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَهَذَا لَفْظُهُ.

22. (3557)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kaza-yı hacette bulunmak istediği zaman yere yaklaşıncaya kadar elbiselerini kaldırmazdı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 6, (14); Tirmizî, Tahâret 10, (14).]

٢٣- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ اكْتَحَلَ فُلْيُوتَرًا. مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ وَمَنْ لَا فَلَا حَرَجَ، وَمَنْ اسْتَجَمَرَ فُلْيُوتَرًا، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ وَمَنْ لَا فَلَا حَرَجَ، وَمَنْ أَكَلَ فَمَا تَحَلَّلَ فَلْيَلْفِظْ وَمَا لَأَنَّ بِلِسَانِهِ فَلْيَبْتَلِغْ مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ وَمَنْ لَا فَلَا حَرَجَ، وَمَنْ أَمَى الْغَائِطَ فَلْيَسْتَبْرِ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ إِلَّا أَنْ يَجْمَعَ كَثِيبًا مِنْ رَمْلِ فَلْيَسْتَدْبِرْهُ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَلْعَبُ بِمَقَاعِدِ بَنِي آدَمَ، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ وَمَنْ لَا فَلَا حَرَجَ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«الاسْتِجْمَارُ» الاستنجاء بالجمار، وهي الحجارة الصغار.

«فَلْيَلْفِظْ» أى فليرمه من فيه.

bozdu. Yanımızdakilerden biri: “(Resûlullah’a) bakın, tıpkı kadınlar gibi abdest bozuyor” dedi. Aleyhissalatu vesselâm bu sözü işitmişti.

“Benî İsrâîl’in arkadaşının başına geleni işitmedin mi” dedi ve devam etti: “Onlara idrar bulaşınca, bıçakla idrarın değdiği yeri kazıyorlardı. Arkadaşları onları bu tatbikattan yasakladı. Bu adam, yasaklaması sebebiyle kabrinde azâba uğradı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 11, (22); Nesâî, Tahâret 26, (1, 26-28).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, çömelerek abdest bozmaya teşvik eden rivâyetlerden biridir. Ayrıca abdesti çömelerek bozmadaki maksad da açıklık kazanmaktadır: Sıçrantıdan üst başın korunması...

2- Hadîs, farklı vecihlerde gelmiştir. Bâzı rivâyetlerde sıçrantının bedene değmesi, bâzılarında ise elbiseye değmesi mevzubahistir. Bu farklılıktan çıkan sonuç şudur: “Eğer bedene değmişse, bıçakla bedenin yâni derinin kazınması; elbise ise, elbisenin kesilip atılması mevzubahistir.” Bâzı âlimler “maksad elbisedir” demiş ise de diğer bir kısmı, zâhiri esas alarak: “Beden de soyulmuş olabilir ve bu İsrailoğullarına yüklenen ‘tahammülû aşan yüklerden (ısr) biri’dir” demiştir. Ancak en sıhhatli rivâyet olan Buharî’nin rivâyetinde beden değil, elbise mevzubahistir.

3- Rivâyet, sıçrantıdan kaçınma husûsunda Benî İsrail şeriatının koyduğu ağır yükü kaldıran kimsenin, bu davranışı sebebiyle kabirde azaba uğratıldığını ifâde ediyor. Resûlullah bu hikaye ile, sıçrantıdan kaçınmanın ehemmiyetini zihinlerde tesbit etmek istemiş, bu meselede titizlik göstermeyen müslümanların da aynı âkibete uğrayabileceğine dikkat çekmiştir.

4- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, İslâm’ın bir çok hakikatını, farklı üslûplarla tekrar tekrar tebliğ etmiştir. Burada ayakta bevletmenin mahzuru, Benî İsrail’den bir kıssa içerisinde tekrar etmiş olmaktadır. Bu, zihinlerde yer etmesi bakımından daha müessir bir tebliğ metodu olmaktadır. Böylece dinî bir hakikat, mücerredlikten çıkıp müşahhaslaşmış, daha iyi kavranır, hissedilebilir hale gelmiş olmaktadır.

۲۹- وعن أبى سعيد رضى الله عنه قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَا يَخْرُجُ الرَّجُلَانِ يَضْرِبَانِ الْعَائِطَ كَاشِفَيْنِ عَنْ عَوْرَتَيْهِمَا يَتَحَدَّثَانِ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَمْتَقُ عَلَى ذَلِكَ]. أخرجه أبو داود.

«يَضْرِبَانِ» أى يقصدان الخلاء.

ومعنى «يَمْتُقْتُ» يَبْغُضُ.

21. (3556)- Ebu Sa'îd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, şöyle demişti: “İki kişi beraberce helaya gidip, avretleri açık kaza-yı hacet ederken konuşmasınlar. Zirâ Allah Teâla Hazretleri, bu hale gadab eder.” [Ebu Dâvud, Tahâret 7, (15).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, abdest bozma esnasında konuşmayı yasaklamaktadır. Hadîste iki erkek zikredilmiştir. İki kadın veya kadın-erkek için de aynı yasak mevzubahistir. Hattâ bir kadınla bir erkeğin bu vaziyette bulunmaları çok daha kabîh bir durum ortaya koyar. Hadîs, İbnu Hibbân'da şöyle gelmiştir:

لَا يَقَعُدُ الرَّجُلَانِ عَلَى الْعَائِطِ يَتَحَدَّثَانِ، يَرَى كَلَّ مِنْهُمَا عَوْرَةَ صَاحِبِهِ فَإِنَّ اللَّهَ يَمْتُقْتُ عَلَى ذَلِكَ “İki kişi helaya, birbirlerinin avretlerini görecek şekilde kurulup konuşmasınlar. Zirâ bu duruma Allah gadab eder.”

Hadîsin üslûbu, Allah'ın sadece “konuşma” sebebiyle değil, konuşma dahil, duruş vaziyeti sebebiyle de gadab ettiğini ifâde etmektedir.

۲۲- وعن أنس رضي الله عنه قال: [كان النبي ﷺ إذا أراد الحاجة لم يرفع ثوبه حتى يذنوا من الأرض]. أخرجه أبو داود والترمذي، وهذا لفظه.

22. (3557)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kaza-yı hacette bulunmak istediği zaman yere yaklaşıncaya kadar elbiselerini kaldırmazdı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 6, (14); Tirmizî, Tahâret 10, (14).]

۲۳- وعن أبي هريرة رضي الله عنه: [أن النبي ﷺ قال: من احتحل فليوتر. من فعل فقد أحسن ومن لا فلا حرج، ومن استجمر فليوتر، من فعل فقد أحسن ومن لا فلا حرج، ومن أكل فما تحلل فليلفظ وما لاك بلسانه فليتلع من فعل فقد أحسن ومن لا فلا حرج، ومن أتى العائط فليستتر، فإن لم يجد إلا أن يجمع كتيبا من رمل فليستدبره، فإن الشيطان يلعب بمقاعد بني آدم، من فعل فقد أحسن ومن لا فلا حرج]. أخرجه أبو داود.

«الاستِحْجَارُ» الاستنجاء بالجمار، وهي الحجارة الصغار.

«فَلْيَلْفِظْ» أي فليرمه من فيه.

- « فَلْيَنْظُرْ » أَي فَلْيَرَمَهُ مِنْ فِيهِ .
 و « لَاؤَ » لِشَيْءٍ يُلَوِّكُهُ : إِذَا أَدَارَهُ فِي فِيهِ .
 و « الْكَثِيبُ » مَا اجْتَمَعَ مِنَ الرَّمْلِ مَرْتَعًا .

23. (3558)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Kim gözüne sürme çekerse teklesin. Bu sözümü kim tutarsa işi en güzel şekilde yapmış olur, tutmayana bir mahzur yok. Kim abdest bozduktan sonra taş kullanarak temizlenirse teklesin. Kim böyle yaparsa güzel yapar, kim de yapmazsa bir mahzur yok. Kim yemek yer ve dişlerinin arasından bir şey çıkarırsa onu dışarı atsın, kim de diliyle çıkarmışsa onu yesin. Kim bu söylediğimi yaparsa güzel yapar, kim de yapmazsa bir mahzur yok. Kim helâya giderse (imkân nisbetinde) tesettürde bulunsun, (kuytu bir yer) bulamazsa, hiç olmazsa kum (taş vs., den) bir tümsek yapıp ona arkasını dönsün, zira şeytan, insanoğlunun makadlarıyla (oturak kısmıyla) oynar. Kim bunu yaparsa en güzelini yapmış olur, yapamayana bir beis yok.” [Ebu Dâvud, Tahâret 19, (35).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm burada, günlük hayatımızı ilgilendiren bâzı âdâbı belirtmektedir. Yapacağımız işlerin en güzel şekli belirtilmekte, ancak bu şekle uymanın bir vecibe olmadığı, uyulmadığı takdirde bir günah bulunmayacağı belirtilmektedir. Böylece bu rivâyetten de anlıyoruz ki, Resûlullah'ın sünnetlerinden bir kısmına uymak bir vecibe değildir, terki bir günah gerektirmiyor. Ama uyulması, o âdi işimizi “sevâba vesîle olan bir sünnet” derecesine çıkarıyor. Sadedinde olduğumuz hadîsteki “tekleme” örneklerinde olduğu gibi... Söz gelimi gözüne sürme çeken, sürmedanlığın iğnesini gözünden geçirirken sayıyı tek tutacak şekilde dikkatli olursa hem işini görmüş, hem de bir sünnet icra etmiş olur. Keza istinca da öyle. Burada asıl olan temizliktir. Temizliğin tam olduğu hususunda gönlün mütmain olmasıdır. Ama tek ile sona erdirmek mümkündür, böylece bir sünnet de yerine getirilmiş olur.

Mü'min böylece, sünnete uyma gayretiyle her bir günlük işinde ve davranışlarında, ölçüsüz, şuursuz, gelişigüzel iş yapma yerine, dikkatli ve şuurlu olma alışkanlığını kazanır; adetleri de ibâdete dönüşmüş olur, kazancı büyük olur.

2- Yemekten sonra dişlerin arasından dille çıkarılanın yutulması câiz bulunurken, başka bir şeyle çıkarılanın dışarı atılmasındaki hikmeti bazı şârihler “bu esnada kanatılmış olabilir” diye yoruma bağlamıştır. Şüphesiz bu bir ihtimal.

Ancak, sırf bununla izah eksik kalır. Madem ki *Resûlullah* sebep beyan etmemiş, kanama mevzubahis olmasa da atılması eşastır; ancak şartlara göre atılmasında da bir beis yoktur.

3- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* abdest bozacağımız zaman etraftan bakanların görmeyeceği şekilde kuytu bir yer aramamızı ısrarla tavsiye etmektedir. Hiç birşey bulamazsak, mevcut imkanlarla (bu taştır, kumdur, otdur, çalı çırpıdır vs.) bir tümsek yapıp ona arkamızı vererek tesettüre riâyet etmemizi tavsiye ediyor. Bu husûsun önceki meselelerde olduğu gibi, “*yapamazsanız bir mahzur yoktur*” nev’inden olmadığını, dinî açıdan ciddî olduğunu ihsas için şeytana atf yapmıştır. Ancak, içinde bulunulan şartlar gereği yapılamayacak olursa, söz gelimi çölde, belde şartlar elvermeyebilir, bu durumda mahzur olmadığı da belirtilmiştir. Usulcüler açısından haram hükümlerin beyanında şeytan, cehennem, küfür gibi mefhumlara atf yapılır. Şu halde, abdest bozarken tesettüre imkânlar ölçüsünde azamî derecede riâyet bir vecîbedir, ihtiyarî değildir. Şârihler, sütresiz olunca, rüzgârın esme durumunda, idrarı alıp elbiseye, bedene değıdireceğini, insanların nazarlarının avret mahallerine düşeceğini, bütün bunların şeytanın bir oynaması olduğunu belirtirler.

4- Hadîsin daha iyi anlaşılması için şu husus da bilinmelidir: Cahiliye devri Arap geleneğinde helâ yoktu. İslâm’ın başında da bu geleneğe uyulmuş, kaza-yı hâcet için Medîne’nin dışındaki tenhalara gidilmiştir. Bâzı rivâyetlerde kadınların gruplar halinde akşamdan akşama oralara gittikleri belirtilir. Tesettür âyeti gelip, kadınların dışarı çıkmaları tahdid edilince, evlere yakın yerlerde helâlar inşa edilmiştir. *Resûlullah*’ın hücre-i saadetlerine de hela yapılmıştır.⁽⁴¹⁾

Şu halde, *Resûlullah*’ın hitaplarının öncelikle o cemiyetin insanına olduğunu düşünüp bunlardan prensip çıkaracağız. Aksi takdirde günümüz şartlarında şehirde yaşayan bir insan için bu tavsiyeler mânâsız kalabilir. Ama köylerde, kırlarda yaşayanlar için, şehir şartları dışında kalan insanlar için, hadîslerin mesajı halâ bâki ve geçerlidir.

۲۴ - وعن جابر رضى الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَرَادَ الْبَرَاءَ أَنْطَلَقَ حَتَّى لَا يَرَاهُ أَحَدٌ]. أخرجه أبو داود.

24. (3559)- Hz. *Câbir radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* abdest bozmak isteyince, hiç kimsenin göremeyeceği kadar uzaklara girdi.” [Ebu Dâvud, Tahâret 1, (2).]

۲۵ - وعن سلمان رضى الله عنه [وقال له المشركون: إِنَّا نَرَى

(41) Bu hususta teferruat için 3. cilt, 190. sayfaya bakılsın.

صَاحِبِكُمْ يُعَلِّمُكُمْ حَتَّى الْخِرَاءَةِ. قَالَ: أَجَلٌ، لَقَدْ نَهَانَا أَنْ يَسْتَنْجِيَ أَحَدُنَا بِيَمِينِهِ، أَوْ يَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِعَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ، وَنَهَى عَنِ الرُّوْتَةِ وَالْعِظَامِ، وَقَالَ: لَا يَسْتَنْجِيَ أَحَدُكُمْ بِدُونِ ثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ]. أخرجہ الخمسة إلا البخارى، واللفظ لمسلم.

25. (3560)- Hz. Selmân radiyallahu anh'ın anlattığına göre, müşrikler kendisine: “Sizin arkadaşınızın (Aleyhissalâtu vesselâm) sizlere helâda abdest bozmayı bile öğrettiğini görüyoruz” demişlerdir. O da onlara şöyle cevap vermiştir:

“Evet, doğrudur. Resûlümüz aleyhissalâtu vesselâm, bizi sağ elimizle istinca yapmaktan nehyetti, büyük veya küçük abdest bozarken, kibleye yönelmekten de nehyetti. Abdest bozduktan sonra istinca ederken kurumuş hayvan mayısını veya kemiği kullanmamızı da nehyetti ve dedi ki:

“Sizden kimse, üç taştan daha azı ile istinca etmesin.” [Müslim, Tahâret 57, (262); Tirmizî, Tahâret 12, (16); Ebu Dâvud, Tahâret 4, (7); Nesâî, Tahâret 37, 42, (1, 38, 39, 43).]

3561 ۲۶- وله في رواية عن جابر رضي الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا اسْتَجَمَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُوْتِرْ].

قال الخطابي «الْخِرَاءَةُ» مكسورة الحاء ممدودة الألف: انتحلي والقعود للحاجة. قَالَ: وأكثر الرواة يفتحون الحاء، ولا يمدون الألف، وقال الجوهري في الصحاح: الخراءة بالفتح والمد.

26. (3561)- Yine Müslim'de Hz. Câbir'den gelen bir rivâyet şöyle:

“Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Biriniz istincada taş kullanırsa teklesin.” [Müslim, Tahâret 24, (239).]

3562 ۲۷- وعن أبي قتادة رضي الله عنه [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَأْخُذُ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَلَا يَسْتَنْجِي بِيَمِينِهِ، وَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ]. أخرجہ الخمسة، واللفظ للبخارى.

27. (3562)- Ebu Katâde radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalatu vesselâm buyurdular ki: “Biriniz bevlederken zekerini sağ eliyle tutmasın, sağ eliyle istinca etmesin, (su içerken) kabın içine solumasın.” [Buharî, Vudû 18, 19, 25; Müslim, Tahâret 63, (267); Ebu Dâvud, Tahâret 18, (31); Tirmizî, Tahâret, 11, (15); Nesâî, Tahâret 23, 42, (1, 25, 43).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, sağ ele tekrîmen, onunla bazı kirli işlerin yapılmasını yasaklamaktadır: Bevl esnasında tenasül organını tutmak, istinca yapmak, yâni avret mahallinin temizliğinde sağ eli kullanmak... Sağ el, daha ziyâde temizlik gerektiren işlerde kullanılmak üzere kirletici kullanışlardan uzak tutulmuştur. Çeşitli rivâyetler, *Resûlullah*'ın sağ elini yeme-içme, elbise verme ve alma gibi işlerde kullandığını belirtir. Temizleme işlerinde de sol elini kullanırdı. İhtiyacı olmadan sağ elle bu yasaklanan şeyleri yapmak Şâfi'ilere göre tenzihen, Hanbelîlere ve Zâhirîlere göre de tahrîmen mekruhtur.

2- Kabın içine soluma meselesine gelince: Başka hadîslerde suyun en az üç solukta içilmesi esastır. Bu durumda kaba soluma şöyle olabilir: Ağzını kaba dayayınca üç ayrı solukta içer ama kabı ağzından ayırmaz ve mecbur kalarak kabın içine solur. Şu halde bu, yasaklanmış olmaktadır. Öyle ise hadîs, suyun üç ayrı fâsılada içilirken acele etmeden, her fâsılada kabın ağızdan uzaklaştırılıp, soluk alıp vererek içilmesini irşad buyurmuş olmaktadır.

۲۸- وعن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [كَانَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْيُمْنَى لِبَطْهَوْرِهِ وَطَعَامِهِ، وَكَانَتْ يَدُهُ الْيُسْرَى لِخَلَائِهِ، وَمَا كَانَ مِنْ أَدَى].
أخرجه أبو داود.

28. (3563)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın sağ eli, suyunu ve yiyeceği (ne değmek) içindi. Sol eli de istinca ve kirletme hâsıl edecek şeyler içindi.” [Ebu Dâvud, Tahâret 18, (33).]

AÇIKLAMA:

İslâm'a göre, sağ ve sol elin kullanılacağı mahaller ve işler birbirinden farklıdır. Nevevî bunu şöyle açıklar: “*Şeriatte kaide şudur: Değer verilen kıymetli, şerefli işler sağla yapılır ve sağdan başlanır. Hakir işler ise sol elle yapılır ve soldan başlanır. Değer verilen amellere elbise, şalvar, mest giymek, mescide girmek, misvak kullanmak, sürme çekmek, turnakları kesmek, bıyık kesmek, saç taramak, koltuk altını yolmak, başı traş etmek, namazda selam vermek, yıkana-cak uzuvları yıkamak, helâdan çıkmak, yemek-içmek, musâfaha yapmak, Haceru'l-Esved'i istilâm ve bu mânâdaki bütün ameller örnektir. Zıddı mânâyı taşıyan amellere de helâya girmek, mescidden çıkmak, sümkürmek, istincada bulunmak, elbise, şalvar, mest çıkarmak ve benzerleri örnek olarak ziredilebilir. Bunlarda solla başlamak, sol eli kullanmak müstehabtır. Bu kaide sağın değeri ve şerefi sebebiyledir.*”

۲۹- وعن ابن مسعود رضی اللہ عنہ یقول: مَا مَسَسْتُ ذَكَرِي

بِيَمِينِي مُنْذُ بَايَعْتُ بِهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَسْلَمْتُ].

فسر ذلك بأنه لم يستنج بها. أخرجه رزين.

29. (3564)- *İbnu Mes'ud radiyallahu anh anlatıyor: "Hz. Osman radiyallahu anh'ı işittim. Diyordu ki: "Resûlullah'a biatta kullandığım sağ elle, müslüman olduğum o günden beri zekerime hiç değmedim."*

Bu söz, "O, sağ eliyle hiç istincada bulunmamıştır" şeklinde tefsir edilmiştir. [Rezîn tahriç etmiştir. İbnu Mâce, Tahâret 15, (311).]

30. 3565 - وعن أنس رضى الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ وَضَعَ خَاتَمَهُ]. أخرجه أبو داود.

30. (3565)- *Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm helâya girince yüzüğünü çıkarırdı."* [Ebu Dâvud, Tahâret 10, (19); Tirmizî, Libâs 16, (1746); Nesâî, Zinet 54, (8, 178).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'in helâya girerken yüzüğünü parmağından çıkarması üzerindeki yazı sebebiyle olabilir. Çünkü yüzüğün üzerinde مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ "Muhammed Resulullah" yazılı idi.

31. 3566 - وعنه رضى الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ]. أخرجه أبو داود.

31. (3566)- *Yine Enes radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm helâya girince: "Allahümme inni eüzü bike mine'l-hubsi ve'l-habâis. (Ya Rabbi! Pislikten ve pisenmekten sana sığınırım)" derdi."* [Ebu Dâvud, Tahâret 3, (4).]

32. 3567 - وزاد في رواية: [إِنَّ هَذِهِ الْحُشُوشَ مُحْتَضِرَةٌ، فَإِذَا أَنَّى أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلْيَقُلْ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ].

32. (3567)- *Bir rivâyette şöyle gelmiştir: "(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştur ki: "Şu kenefler, (cin ve şeytanların) hazır buldukları yerlerdir. Öyleyse biriniz helâya girince: "Eûzu billahi mine'l-hubsi ve'l-habâis" (Pislikten ve pisenmekten Allah'a sığınırım) desin."* [Ebu Dâvud, Tahâret 3, (6).]

AÇIKLAMA

Huşş, esas itibariyle hurma kümesi demektir. Evlerde helâ yapılmazdan önce bunların gölgesinde kaza-yı hâcet yapıldığı için *huşş*, helâ veya kenef mânâsında kullanılmıştır.

İKİNCİ FASIL
İSTİNCADA KULLANILAN ŞEYLER

۱- عن أنس رضی اللہ عنہ قال: [كَانَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَرَجَ لِحَاجَّتِهِ تَبِعْتُهُ أَنَا وَغُلَامٌ مِنَّا مَعَنَا إِدَاوَةٌ مِنْ مَاءٍ يَعْنِي يَسْتَنْجِي بِهِ]. أخرجہ الخمسة إلا الترمذی، وهذا لفظ الشيخين.

1. (3568)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kaza-yı haceti için çıktığı zaman ben ve bizden (Ensardan) bir gulam (oğlan), O’nu tâkip ederdik. Beraberimizde, istinca etmesi için su kabı olurdu.” [Buharî, Vudû 16, 15, 17, 56, Salât 93; Müslim, Tahâret 70, (271); Ebu Dâvud, Tahâret 23, (43); Nesâî, Tahâret 41, (1, 42).]

AÇIKLAMA:

1- Abdest bozduktan sonra yapılan temizliğe istinca denir. Bunun su ile olması efdaldır. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın üç taşla kaba temizliği yaptıktan sonra ayrıca su ile yıkandığı bir çok rivâyetlerde gelmiştir. Sadedinde olduğumuz rivâyet bunlardan biridir. Gerek küçük ve gerekse büyük abdestten sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın su kullandığını te’yid eden çok sayıda rivâyet var, müteakiben bir kısmı kaydedilecektir. Şu halde sünnete ve hem de sağlığa en uygun olanı önce taşla temizleyip, sonra su ile güzelce yıkamaktır. Günümüz şehir hayatında taş mümkün değildir. Ancak bu maksadla hazırlanmış kâğıtlar onun yerini tutar. Başka kâğıtlardan kaçınılmalıdır.

2- Şunu da hemen belirtelim: İstinca da su kullanmak bir vecibe değildir, istihbattır. Hatta su kullanmayan sahâbîler de mevcuttur. İbnu Hacer bazılarını kaydeder:

★ Huzeyfe İbnu'l-Yemân radiyallahu anh, kendisine su ile istincadan sorulduğu vakit: “Elden pis koku çıkmaz” cevabını vermiştir.

★ Nâfi, Abdullah İbnu Ömer radiyallahu anh’ın su ile istinca etmediğini söylemiştir.

★ İbnu’z-Zübeyr radiyallahu anh: “Biz su ile istinca etmezdik” demiştir.

★ İmam Mâlik, Resûlullah’ın su ile istincasını inkâr etmiştir.

Bütün bunlara rağmen, bizzat Buharî ve Müslim’de, Resûlullah’ın istincada

su kullandığı sahîh rivâyetlerde gelmiştir. Bunları İmam Mâlik görmemiş olabilir.

3- Hadîste geçen *gulâm*, daha ziyade *oğlan çocuğu* demektir. Sütten kesilme ile yedi yaş arasındaki oğlan çocukları... Ancak mecaz olarak büyüklere de *gulâm* dendiği olur. *İbnu Mes'ud*, Mekke'de koyun güderken *Resûlullah* ona: "Sen bilgili bir *gulâmsın!*" demiştir. Bu kelime bazan köle mânâsında da kullanılır. Başka rivâyetler, buradaki *gulâmın İbnu Mes'ûd* olduğunu ifade eder. Bu durumda *Hz. Enes'in* "Bizden" kelimesi, "sahâbe" den veya *Resulullah'ın hizmetçileri*'nden, diye anlaşılması muvafık düşecek. Bâzı rivâyetlerde gelen "Ensâr'dan" tasrihi ile bu durum arasındaki tezd, "Ensâr kelimesinin bütün sahâbîlere itlakı câizdir" diye te'vil edilmiştir.

4- Bâzı rivâyetlerde, *Hz. Enes'in*, su kabı ile birlikte bir de değnek (*aneze*) aldığı belirtilir. Bu, ne işe yarıyordu? Üzerine elbisesini koyarak sütre yapmak, zararlı haşerelere karşı korunmak, yeri deşeyip yumuşatmak, istincadan sonra abdest alınca kılınacak namaz için sütre yapmak gibi farklı izahlar yapılmıştır. Sonuncu ihtimali *İbnu Hacer* daha kavî bulur. Zira *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, abdest tazeleyince umûmiyetle iki rek'at nâfile namaz kılardı.

۲- وعن جرير رضى الله عنه قال: [كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَتَى الْخَلَاءَ فَقَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ قَالَ يَا جَرِيرُ: هَاتِ طَهُورًا، فَأَتَيْتُهُ بِالْمَاءِ فَاسْتَنْجَى، وَقَالَ بِيَدِهِ فَذَلِكَ بِهَا الْأَرْضُ]. أخرجه النسائي.

2. (3569)- *Cerîr radiyallahu anh* anlatıyor: "Ben *Resulullah aleyhissalâtu vesselâm* ile birlikte idim. Heiâya gitti ve kaza-yı hâcette bulundu sonra: "Ey Câbir suyu getir!" diye ferman etti. Ben de suyu götürdüm, eliyle istinca etti. Sonra elini yere sürttü." [Nesâî, Tahâret 43, (1, 45); İbnu Mâce, Tahâret 29, (358).]

۳- وَعَنْ سَفِيَانَ بْنِ الْحَكَمِ أَوْ الْحَكَمِ بْنِ سَفِيَانَ التَّقْفِيِّ قَالَ: [كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا بَالَ يَتَوَضَّأُ]. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والنسائي.

3. (3570)- *Süfyan İbnu'l-Hakem* veya *Hakem İbnu Süfyan es-Sakafi* anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm bevledince abdest alır ve (istinca) su kullanırdı." [Ebu Dâvud, Tahâret 64, (166, 167, 168); Nesâî, Tahâret 102, (1, 86).]

AÇIKLAMA:

Hadîste geçen *intidâh*'tan maksadın, su ile istinca olduğu belirtilmiştir. Çoğunlukla âdet taşla istinca yapmaktı, su ile değil. *Resûlullah* farklı davranınca rivâyete sebep olmuştur.

Ayrıca buradaki *intidâh*'tan, istibra denen idrar sızıntısının kesildiğine kanaat getirdikten sonra, tekrar sızıntı mı geldi diye düşülecek vesveseyi bertaraf etmek kasdıyla ferc üzerine su serpmeye işi de anlaşılmıştır. Nevevî, cumhûrun bu kanaatte olduğunu, hadîsten bu ikinci mânâyı anladıklarını belirtir. Yani abdest aldıktan sonra, bilahare sızıntı mı vâki oldu diye bir vesveseye düşmemek gayesiyle çamaşırın ferce degecek kısmına bir miktar su serpilmelidir. Bu, erkeklere has bir meseledir. Zira kadınlar bir müddet bekleyince onlarda idrar sızıntısı hemen kesilir. Erkeklerde ise şahsa, şartlara ve hatta yaşa tâbi olarak az veya çok bir müddet sonra da sızıntı gelebilir. Az miktarda da olsa bu sızıntı abdesti bozar. Şu halde bazı ahvâlde, insan, *sızıntı geldi* diye vesveseye düşebilmektedir. *Resûlullah* bu vesveseyi önlemek için *intidâh* denen, abdestten sonra ferc cihetine su serpmeyi sünnet kılmıştır.

3571 ۴- وعن أبي هريرة رضى الله عنه: [أَتَى النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: جَاءَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِذَا تَوَضَّأْتَ فَاتَّضِحْ]. أخرجه الترمذی.
«الِاتِّضَاحُ» رشّ الماء على الثوب بعد الوضوء لئلا يعرض للمتوضئ
أنه قد خرج من ذكره بلل، وقيل: المراد به الاستنجاء، وكأثوا يستنجون
بالحجارة غالباً.

4. (3571)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* anlatıyor: “*Bana Cibril aleyhissalam geldi ve:*

“*Ey Muhammed, abdest aldın mı intidâhda bulun!*” emretti” dedi.” [Tirmizî, Tahâret 38, (50).]

AÇIKLAMA:

Intidâh -yukarıda da açıklandığı üzere- abdestten sonra elbiseye su serpmektir, maksad abdest alan kimsenin, zekerinden yaşlık geldiğine dair vesveseye düşmesini önlemektir. Mamâfih bundan maksadın su ile istinca yapmak olduğu da söylenmiştir, çünkü o zamanda Araçlar çoğunlukla taşla istinca ederlerdi.

3572 ۵- وعن عائشة رضى الله عنها قالت: [بَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَامَ عُمَرُ خَلْفَهُ بِكُوزٍ مِنْ مَاءٍ، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا عُمَرُ؟ فَقَالَ: مَاءٌ تَتَوَضَّأُ بِهِ، فَقَالَ: مَا أَمَرْتُ كَلِمًا بَلْتُ أَنْ أَتَوَضَّأُ، وَكُو فَعَلْتُ لَكَائِثَ سِنَّةٍ]. أخرجه أبو داود.

5. (3572)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bevletti. Hz. Ömer de arkasında, elinde su kabı olduğu halde durdu. *Resûlullah onu görünce:*

“Bu da ne, ey Ömer?” buyurdular. Hz. Ömer: “Sudur, yıkanırısın!” dedi.
Resûlullah:

“Beñ her bevledişimde abdest almakla emrolunmadım, bunu yapacak olsam bu, (ümmete vacib) bir sünnet olur” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Tahâret 22, (42); İbnu Mâce, Tahâret 20, (327).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'in küçük abdest bozduktan sonra zaman zaman su kullanmadığını görmekteyiz. Her seferinde su kullanmış olsaydı, abdest bozmalardan sonra su kullanmak vâcib olurdu. Ümmet ise her zaman su bulup, su ile istinca yapmada müşkilâta maruz kalırdı.

Hadîste geçen *tevaddu*, abdest almak mânâsında olmamalı; yıkamak, yıkanmak, su kullanmak, istinca etmek gibi mânâlarda anlaşılmalıdır.

Keza *sünnet* kelimesi de, *vâcib olan amel* mânâsında anlaşılmalıdır.

3573 -۶- وعن أنس رضي الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِأَهْلِ قُبَاءَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ الثَّنَاءِ عَلَيْكُمْ فِي الطُّهُورِ، فَمَا ذَاكَ؟ قَالُوا: نَجْمَعُ فِي الْأَسْتِنْبَاءِ بَيْنَ الْأَحْجَارِ وَالْمَاءِ]. أخرجه رزين.

6. (3573)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Kuba ahalisine:

“Allah, temizlik husûsunda sizi övmektedir. Bu neden ileri geliyor?” diye sordular. Onlar:

“Biz dediler, istincada taşla suyu birleştiriyoruz: (Önce taşla silip arkadan da su ile yıkıyoruz.)” [Rezîn tahrir etmiştir. İbnu Kesîr Tefsiri, 3, 456.]

AÇIKLAMA:

Tevbe sûresinin 108. âyeti, o zaman için Medîne'nin banliyösü durumunda olan Kuba köyü ahalisi hakkında nâzil olmuştu. Âyet meâlen şöyledir: “...Orada, arınmak isteyen insanlar vardır. Allah arınmak isteyenleri sever.”

İşte bu âyet üzerine, yukarıdaki rivâyette görüldüğü üzere *Resûlullah*, “bu övgünün sebebi nedir?” diye Kubalılara sormuştur. Onlar da, abdest bozunca önce taşla temizlenip arkadan su ile tahâretlendiklerini söylediler.

3574 -۷- وعن عائشة رضي الله عنها: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا ذَهَبَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْغَائِطِ فَلْيَذْهَبْ مَعَهُ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ يَسْتَطِيبُ بِهِنَّ، فَإِنَّهَا تُجْزِئُهُ]. أخرجه أبو داود والنسائي.

7. (3574)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Biriniz helâyâ giderken beraberinde üç tane de taş götürüp onlarla temizliğini yapsın. Bunlar ona yeterlidir.” [Ebu Dâvud, Tahâret 21, (40); Nesâî, Tahâret 40, (1, 41, 42).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, istinca için üç taşın kifayet edeceğini belirtmektedir. Üç taş kullandıktan sonra bâki kalan bulaşık ma'füvvdür, yâni şer'an affedilmiştir, nama-za mâni değildir. Taştan sonra su da kullanmak müstahsen ve hattâ müstehab ise de vâcib değildir, suyun kullanılmaması şer'î nokta-i nazardan bir kusur sayılmaz. Selef ülemâsının ekseriyeti taş kullanmanın yeterli olacağını ittifakla söylemiştir. *Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Şâfi'î, Ahmed ve İshak* böyle hükmetmişlerdir.

Hadis, istincânın üç taşla olması gerektiğine delildir.

۸- وعن ابن مسعود رضی اللہ عنہ قال: [أتى النبي ﷺ العَائِطَ فَأَمَرَنِي أَنْ آتِيَهُ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ فَوَجَدْتُ حَجْرَيْنِ وَالتَّمَسْتُ الثَّالِثَ فَلَمْ أَجِدْهُ، فَأَخَذْتُ رَوْثَةً فَأَتَيْتُهُ بِهَا، فَأَخَذَ الْحَجْرَيْنِ، وَأَلْقَى الرَّوْثَةَ، وَقَالَ: إِنَّهَا رِكْسٌ]. أخرجه البخارى وهذا لفظه والترمذى والنسائى، وقال: الركس: طعام الجن.

«الرَّكْسُ» شبيه بالرجيع.

8. (3575)- *Ibnu Mes'ud* radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest bozmaya çıkmıştı. Bana üç taş bulmamı söyledi. İkisini buldum, üçüncü taşı aradım fakat bulamadım. Onun yerine bir kurumuş mayıs aldım ve onu getirdim. Taşları aldı, mayısı attı ve:

“Bu necistir!” buyurdu.” [Buharî, Vudû 20; Tirmizî, Tahâret 13, (17); Nesâî, Tahâret 38, (1, 39, 40).]

AÇIKLAMA:

1- Hadîste geçen revs'i mayıs olarak çevirdik, fişkı veya gübre de denebilir. Lügatler eşek, katır ve at gübrelere revs dendiğini belirtirler. Hattâ hadîsin bir veçhinde bunun eşek mayısı olduğu tasrîh edilmiştir.

2- Hadîsten *Tahâvî*, tahâretlenmede taşın illa da üç adet olmasının zarûrî olmadığını istidlâl eder, çünkü *Aleyhissalâtu vesselâm* iki taşı da kabûl buyurmuştur.

3- *Riks* kelimesi, Nesâî'de “cinlerin gıdası” diye açıklanmış ise de *Ibnu Hacer* bunu garipser. *Riksin pislik mânâsında olduğunu* belirtir.

Müteakip rivâyette de görüleceği üzere hayvan mayısı, kemik ve kömürün tahârette kullanılmayacağı açıkça ifade edilmiştir. Bu mesele üzerine başka rivâyetler de gelmiştir.

9- وعنه رضى الله عنه قال: [لَمَّا قَدِمَ وَفَدَ الْجِنُّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّهُ أُمَّتُكَ أَنْ يَسْتَنْجُوا بِعَظْمٍ، أَوْ رُوثٍ أَوْ حَمَمَةٍ، فَإِنَّ اللَّهَ جَعَلَ لَنَا فِيهَا رِزْقًا، فَتَهَانًا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ]. أخرجه الصحاب السنن، وهذا لفظ أبى داود.

و «الْحَمَمَةُ» الفحمة.

9. (3576)- Yine İbnü Mes'ud radiyallahu anh anlatıyor: “Cinlerin hey'eti Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelince:

“Ey Allah'ın Resûlü! Ümmetini kemikle, mayısla veya kömürle istinca yapmaktan nehyet. Zîrâ, Allah onlarda bize bir rızık yarattı!” dediler. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizi, onları tahârette kullanmaktan menetti.” [Tirmizî, Tahâret 14, (18); Nesâî, Tahâret 35 (1, 37); Ebu Dâvud, Tahâret 20, (39); Müslim, Salât 50, (450).]

10- وعن رويغ رضى الله عنه قال: [قال لى رسول الله ﷺ يارويغ: لعلى الحياة ستطول بك بعدى، فأخبر الناس أنه من عقده لحيته، أو تقلد وترأ، أو استنجى برجيع دابة أو عظم، فإن محمداً منه برىء] أخرجه أبو داود والنسائى واللفظ له.

«عَقَدَ لِحْيَتَهُ» أى عاجلها حتى تتعقد وتتجمع، من قولهم جاء فلان عاقداً عنقه إذا لواها. وقيل إن الأعاجم كانت تفعل ذلك فنهوا عن التشبه بهم. «تَقَلَّدَ وَتَرَأَ» كانوا يفعلون ذلك ويزعمون أنها ترد العين، وتدفع عنهم المكاره فنهوا عنه.

و «الرَّجِيعُ» الروث والعدرة.

10. (3577)- *Rüveyfi' radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana:*

"Ey Rüveyfi' dedi, umarım benden sonra çok yaşayacaksın. İnsanlara haber ver ki, kim sakalını kıvrıcık kılar, (atın boynuna) kirış takar, bir hayvan mayısı veya kemikle istincada bulunursa bilsin ki Muhammed ondan berîdir." [Ebu Dâvud, Tahâret 20, (36); Nesâî, Zînet 12, (8, 135).]

•AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, burada bazı yasaklarda bulunmaktadır:

1- Sakalın kıvrıcık kılınması, husûsî muameleden geçirerek salık ve düzgün halinin bozularak kıvrıcık bir mahiyet kazandırılmasıdır. Bazıları savaşlarda sakalları bağlamanın âdet olduğunu; ancak *Resûlullah*'ın, bunu salmalarını emrettiğini söyler. *İbnu'l-Esir*, sakala kıvrıcık şekil kazandırma işini, kibir maksadıyla ve dikkat çekmek, taaccüp uyandırmak için yaptıklarını söyler. Bu sakal modasının Acemlere ait olduğu, onlara benzeme hâsıl olmaması için bu yasağın konduğu da söylenmiştir.

2- Atların boynuna yay takmak da yasaklanmaktadır. Bu yasak, hayvanın boğulma tehlikesiyle karşılaşması veya onların, yayı göz değmesine karşı koymak, bâzı uğursuzlukları defetmek düşüncesiyle takmış olmaları sebebiyle konmuştur. *Zirâ*, İslâm'da bu çeşit inançlara yer yoktur. Hayvanların koşma durumlarında boyunlarındaki yayın nasıl bir tehlike arzedeceği açıktır. *Resûlullah* hayvanların boyunlarına takılan kirışlerin kesilmesini ayrıca emretmiştir.

3- Hayvan mayısı veya kemikle istinca da yasaklanmaktadır. Bunların da sıhhat yönünden bir kısım riski beraberinde getirdikleri söylenebilir. Ancak *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, onların cinlerin yiyeceklerini teşkil ettiklerini söyleyerek yasağın sebebini beyan etmiştir.

YAKIN VE UZAK ÇEVRENİN TEMİZLİĞİ:

Günümüzde ciddî tehlikeler arzeden çevre kirlenmesi meselesine de temizlik bahsinde husûsî bir başlıkla yer vermemiz münâsibtir. Bugün "*çevreciler*"in üzerinde durduğu meselelerden hiç biri İslâmî kaynaklarda ihmal edilmiş değildir. Ancak bunlar, günümüzde olduğu gibi müstakil bir "*çevre kirlenmesi*" başlığı altında değil, değişik bahislerde dağınık olarak gelir. İslâm'ın âyet ve hadislerle temas ettiği çevre meselelerinin birçoğunu *İslâm'da Çevre Sağlığı* adlı müstakil bir çalışmamızda bir arada göstermeye çalıştık. Aşağıda "*yakın ve uzak çevrenin temizliği*" ile ilgili bazı meseleleri topluca vereceğiz. Kaydedilecek hadislerden bir kısmının, daha önce, Arapça metinleriyle geçtiğini de belirtelim.

İslâm dinî, temizliği imanın şartlarından biri kılmıştır. İbâdetlerin kabûl edilmesinin ilk şartı, maddî ve mânevî temizlik olduğu gibi, imanda kemâlin şartı

da temizliktir: Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm bir hadislerinde: “**Temizlik imanın yarısıdır**” buyurur.

Burada ehemmiyeti belirtilen temizlik, mutlaktır. Yâni hem maddî, hem mânevî temizlikler buna dâhildir. Konumuz açısından maddî temizliği açıklamamız gerekirse, bunun başlıca dört kısımda ele alındığı görülür:

- 1- Beden temizliği.
- 2- Elbise temizliği.
- 3- Mekân temizliği.
- 4- Gıda temizliği.

Bu dört kalem maddî temizliğe riâyet edilmediği takdirde ibâdetlerin kabul edilmeyeceği hadislerde beyan edilmiştir.

Biz burada, öbür kalemleri bir tarafa bırakarak *mekân temizliği* üzerinde duracağız.

MEKÂN TEMİZLİĞİ: Mekân temizliği deyince, her müslümanın iyi bildiği bir husus, namaz kılınan yerin maddî yönden de temiz olması gereğidir. Herhangi bir maddî necasetle kirlenmiş bulunan yerde namaz kılınmadığı gibi, umûmiyet itibariyle pis olan yerlerde Allah’ın zikri de yasaklanmıştır. Hadislerde “mezbele, hamam, mezbaha, makbere, deve ağılı hususen belirtilir, buralarda ibâdet yapılamaz.

Ev temizliğinde ısrar eden Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, necîs olduğu beyan edilen köpeğin, bekletilmiş idrarın bulunduğu eve rahmet meleklerinin girmeyeceğini belirterek, bu çeşit mekân ve havayı kirletici şeylerden evin korunmasını emretmiş oluyor. Cemaate gelenin, sarmısak, soğan gibi başkalarını rahatsız edici kerîh kokulardan da kaçınmasını emreden Hz. Peygamber bu vesile ile, insanları rahatsız eden her şeyin, melekleri de rahatsız ettiğini belirtir.

Şu halde mü’min, insanları rahatsız eden her çeşit durumlardan kaçınarak, çevresinde bunlara imkân vermemesi gerekmektedir.

Herkese açık olan yerlerin her yönden temizliği ayrı bir ehemmiyet taşır. Bu sebeple Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, uzak kabîlelere bile yolladığı tamimlerle “mescidlerin temiz tutulmasını” tenbîh eder. Mescid-i Nebevî’nin temizliğinde hassasiyet gösteren Ümmü Mihcen’e gösterilen husûsî alâka bu vesile ile kayda değer: Ümmü Mihcen öldüğü zaman, kendisine haber verilmeden defnedilmiş olduğunu duyunca, duruma üzüldü ve telâfi için, cemaati toplayarak yeniden “cenâze namazı” kıldırır.

AVLU VE MEYDANLARIN TEMİZLİĞİ: Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, sadece beden ve ev temizliği üzerinde durmaz. Âlimlerce, “evin dışı

uzantısı” kabûl edilerek ayrılmaz bir parçası bilinmiş olan “avlular”ın temiz tutulmasına da ayrıca dikkat çeker: *Bezzâr*’ın *Müsned*’inde yer alan bir rivâyette şöyle buyurur:

“Allah pâk ve nazîftir, pâkîk ve nezâfeti sever; kerim ve cömerttir, kerem ve cömertliği sever. Öyle ise, avlularınızı ve boş sâhalarınızı temiz tutun. Yahûdilere de benzemeyin, onlar çöplerini evlerde toplarlar.”

MESİRE (PIKNİK) YERLERİNİN TEMİZLİĞİ: Çevre sağlığı deyince hatıra gelen mühim mevzulardan biri “*mesîre*”dir. Buna yenilerde *piknik* denmektedir. Mesîreye çıkmak, günümüzde bilhassa şehirlerde yaşayanlar için normal hayatın bir parçası, hem de kolay kolay vazgeçilemeyen, nerdeyse zarûri bir parçası hâlini almış durumdadır. Hafta sonlarında, bir haftalık çalışma hayatının sıkıntılarına karşı bir ferahlama, bir dinlenme fırsatı elde etmek üzere, imkân nisbetinde kırlara, suyu, havası ve manzarası daha değişik, daha sâkin yerlere gidilmektedir.

Mesîre yerlerinde en ziyâde aranan husus güzellik, temizlik ve sükûnettir. Ancak ne var ki, çoğu kere buraların daha önce gelenler tarafından çeşitli artıklarla kirletilmiş, koku ve manzarasının bozulmuş olduğunu üzülenek görürüz. Bilhassa yatıp yuvarlanarak oynamayı seven çocuk tâifesi için tehlikeli bir hal arzeden şişe kırıklarından hâli bir köşeyi beyhûde arar dururuz.

Hz. Peygamber’in hadîslerinde uzak çevrenin de her çeşit rahatsızlık verici kirlitmelerden korunmasıyla ilgili emirler gelmiştir. Müslim’in bir rivâyetinde *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* şöyle buyurur: “Lânete uğramışlardan olmaktan sakının.” *Ashâb*: “Bunlar da kim, ey Allah’ın Resûlü?” diye sorunca, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* açıklar:

“Halkın gelip geçtiği yolla, gölgelendikleri (kuytu) yerlerde abdest bozanlardır.”

Bâzi rivâyetlerde “halkın gölgelendiği” kaydı konmaksızın “meyveli ağaçların diplerine” abdest bozmak da yasaklanmıştır.

Şârihlerin de belirttiği gibi, kirletilmesi yasaklanan gölgeden murad, sadece meyveli ağaçların gölgesi değildir. Halkın tenezzüh ve dinlenmek için oturduğu bütün gölgeler yasağa dâhildir. Ağaç gölgesi, duvar gölgesi, kaya vs. gölgesi hepsi birdir. Yeter ki, insanların şu veya bu maksadla iltica ve istifâdeleri bilinir ve görülür olsun. Ayrıca bir mü’min, hadîste ifâde edilen yasağı sadece “*abdest bozma*” olarak anlamaz, her çeşit kirlitmelere teşmîl eder. Zira o devir için şişe, konserve kutusu, kâğıt, paket artığı gibi kirleticiler mevzubahis değildi. Diğer yandan, gelip geçene rahatsızlık veren bir diken, bir dal parçasının, tek kelime ile “*ezâ*”nın bertaraf edilmesinin ehemmiyeti ifâde edilmiştir. Bu çeşit hadîslerin mânâ-yı muhâliflerini arayacak olursak, mesîre yerlerini insanlara -ve hattâ

hayvanlara- rahatsızlık verecek şeylerle kirlenmenin dinen ne kadar büyük bir hata olduğunu anlarız.

YOLLARIN TEMİZLİĞİ: Hadislerde yollarla ilgili tâlimât daha çok yer alır. Yolların genişliğinden inşâsına, temiz tutulmasına, başkalarını rahatsız edecek işgallerden korunmasına kadar pek çok teferruât Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* temas etmiştir. Biz bunlardan sadece, mevzumuzu ilgilendirenlere kısaca temas edeceğiz:

Hadîste ısrarla üzerinde durulan hususlardan bilhassa yolların temizliği ve muhâfazası, konumuzu yakından ilgilendirir. Bir hadîste, rahatsızlık veren şeylerin -ki ezâ diye ifade edilir- yollardan kaldırılması “*imandan bir şûbe*” olarak tavsîf edilmiştir:

“İman yetmiş küsür şûbedir. En üst şûbesi “*ilâ ilâhe illâllah*” sözü, en aşağısı da yoldan “*ezâ*”yı (rahatsız edici şeyi) kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şûbedir.” Bu hadîs farklı tarihlerle birçok hadîs kitaplarında yer alır.

Yine bâzı hadîs kitaplarında yer alan bir rivâyette; yoldan “*ezâ*”yı kaldırmak, “*sadaka*” olarak târif edilir. Bu sadakanın ehemmiyetini belirtmek için Hz. *Peygamber* aynı değerde olan başka “*sadaka*”ları da zikreder: “İki kişi arasında *adâletli iş yapmak*”, “*hayvanını yüklemeye bir kimseye yardımcı olmak*”, “*güzel söz*”, “*namaz için atılacak her adım*” gibi.

Bir hadîslerinde, yolda rastladığı bir ağaç dalını, *insanlara zarar veriyor* diye kesip kaldıran kimsenin, bu ameli sebebiyle cennete gittiğini haber veren *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, bir başka hadîslerinde şöyle buyurur:

“Ümmetimin iyi ve kötü bütün amelleri bana arz edilip gösterildi. İyi amelleri arasında, yoldan atılmış olan “*ezâ*”yı da gördüm. Kötü amelleri arasında ise, (herkesin gözüne çarpan) yere gömülmemiş tükrük de vardı.”

Yine Müslim’de kaydedilen bir rivâyette Hz. *Peygamber*’in, kendisini (cennete götüreceği) faydalı bir amel soran kimseye, şu cevâbı verdiğini görmekteyiz: “Müslümanların yolundan “*ezâ*”yı kaldır.”

EZÂ NEDİR? Yukarıda kaydedilen hadîslerde dikkatimizi çeken bir husus *ezâ* kelimesidir. Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* yoldan temizlenecek şeyin cinsini belirterek “*taş*”, “*diken*”, “*pislik*” vs. demiyor; hepsinin yerine geçecek “*ezâ*” kelimesini kullanıyor. Bu kelime lügat açısından *büyük olmayan zarar ve ayıp (kusur) mânâsına* gelir. Ancak yukarıdaki hadîslerde bununla yoldan gelip geçenlere rahatsızlık veren her şey kastedilmektedir. Bu kelime Kur’ân ve hadîste “*rahatsızlık veren*” şeyler hakkında sıkça kullanılmıştır.

YOLU KIRLETENLERE LÂNET: Yoldan “*ezâ*”yı temizlemek ne kadar ehemmiyetli, ne kadar değerli sevaplı bir amel ise, onu kirlenmek de o kadar kö-

tü ve mezmum bir amel olmaktadır. Yukarıda kaydedilen hadislerde bu mânâ mevcuttur. Ancak, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, "kirletilmesi" için de müslümanları uyarmıştır. "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, onların lânetleri vâcib olmuştur." Müteâkip açıklamalarımız, "ezâ"nın sadece kirletmelerden ileri gelmeyip, haksız işgallerden de ileri gelebileceğini gösterecektir.

Yol dâhil her yerde, her durumda, her halde mü'minleri rahatsız edici şeylerden, yâni "ezâ"dan ümmetini uzaklaştırmak maksadıyla Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Allah mü'mine eziyet edilmesini sevmez."

Bir mü'min, elbette bilerek Rabbinin hoşlanmadığı şeyleri yapmaz. Yapsa ısrar etmez, tevbe edip terkeder.

DÖRDÜNCÜ BAB
ABDEST HAKKINDADIR

(Bu babta üç fasıl var)

★

BİRİNCİ FASIL
ABDESTİN FAZİLETLERİ

★

İKİNCİ FASIL
ABDESTİN SIFATI

★

ÜÇÜNCÜ FASIL
ABDESTİN SÜNNETLERİ

BİRİNCİ FASIL
ABDESTİN FAZİLETLERİ

3578 ۱- عن أبي هريرة رضى الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ، فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَمَالِكٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

قوله «عَلَى الْمَكَارِهِ» معناه أن يتوضأ مع البرد الشديد والعلل التي يتأذى معها بمسّ الماء وما أشبه ذلك من الأسباب الشاقة.

وقوله «فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ» شبه الأعمال المذكورة بمرابطة المجاهدين ونزّها منزلتها.

1. (3578)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Allah’ın hataları silmeye ve dereceleri yükseltmeye vesile kıldığı şeyleri size söylemiyeyim mi?”

“Evet ey Allah’ın Resûlü, söyleyin!” dediler. Bunun üzerine saydı:

“Zahmetine rağmen abdesti tam almak. Mescide çok adım atmak. [Bir namazdan sonra diğer] Namazı beklemek. İşte bu ribâttır, işte bu ribâttır. İşte bu ribâttır.” [Müslim, Tahâret 41, (251); Muvatta, Sefer 55, (1, 161); Tirmizî, Tahâret 39, (52); Nesâî, Tahâret 106.]

AÇIKLAMA:

Ribât, lügat olarak nefsi hapsedmek mânâsına gelir. Ancak, kendisini cihada vermek sûretiyle Allah yoluna hapsedenler için bu tabir kullanılır, böyle kimselelere murâbit denir. Abdestini tam alıp, namazlarını mescidde kılan ve birini kılmınca diğer namazın gelmesini bekleyen kimse de kendini ruhen, kalben Allah yoluna bağlanmış gibidir. Bir nevî murâbittir.

Şüphesiz bu, sulh döneminde böyledir. Savaş, cihad sırasında mücâhid olmak gerekir, onun yerini hiçbir şey tutmaz...

3579 ۲- وعن عقبه بن عامر رضى الله عنه قال: [كَانَتْ عَلَيْنَا رِعَايَةُ الْإِبِلِ، فَجَاءَتْ نَوَيْتِي أَرْعَاهَا فَرَوْحَتْهَا بَعْشِي، فَأَذْرَكْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا يُحَدِّثُ النَّاسَ، وَأَذْرَكْتُ مِنْ قَوْلِهِ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ وُضُوئَهُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ يُقْبَلُ عَلَيْهِمَا بِقَلْبِهِ وَوَجْهِهِ إِلَّا وَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، فَقُلْتُ: مَا أَجُودَ هَذَا فَإِذَا قَائِلٌ يَقُولُ بَيْنَ يَدَيَّ: الَّتِي قَبْلَهَا أَجُودُ، فَتَنَظَّرْتُ فَإِذَا هُوَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَقَالَ: إِنِّي قَدْ رَأَيْتَكَ جِئْتَ آتِفًا قَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيَبْلُغُ أَوْ يَسْبِغُ الْوُضُوءَ، ثُمَّ يَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا فَتَمَحَّتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةَ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ]. أخرجہ الخمسة إلا البخارى، وهذا لفظ مسلم.

وفي رواية أبى داود: [فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ].

وعند الترمذى بعد قوله ورسوله: [اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ].

2. (3579)- Ukbe İbnu Âmir radiyallahu anh anlatıyor: “Üzerimizde develeri gütmeye işi vardı, (bunu sırayla yapıyorduk.) (Bir gün) gütmeye nöbeti bana gelmişti. Günün sonunda develeri kıra ben çıkarıyordum. (Bir gün, nöbetimden dönüşte) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldim, ayakta halka hitab ediyordu. Söylediklerinden şu sözlere yetiştim:

“Güzlerce abdest alıp, sonra iki rek’at namaz kılan ve namaza bütün ruhu ve benliği ile yönelen hiç kimse yoktur ki kendisine cennet vâcib olmasın!”

(Bunları işitince kendimi tutamayıp:) “Bu ne güzel!” dedim. (Bu sözüm üzerine) önümde duran birisi:

“Az önce söylediği daha da güzeldi!” dedi. (Bu da kim? diye) baktım. Meğer Ömer İbnu'l-Hattâb'mış. O, sözüne devam etti:

“Seni gördüm, daha yeni geldin. Sen gelmezden önce şöyle demişti: “Siz-

den kim abdestini alır ve bunu en güzel şekilde yapar, sonra da: “Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhü ve Resûlühü. (Şehâdet ederim ki Allah’tan başka ilâh yoktur ve yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah’ın kulu ve Resûlüdür)” derse, kendisine cennetin sekiz kapısı da açılır; hangisinden isterse oradan cennete girer.”

Ebu Dâvud’un rivâyetinde “...abdesti güzel yaparsa...” denmiştir.

Tirmizî’nin rivâyetinde “...resûlühü (Allah’ın ...Resûlü)” kelimesinden sonra “Allah’ım, beni tevbe edenlerden kıl, temizlenenlerden kıl” duası da vardır. [Ebu Dâvud, Tahâret 65, (169); Tirmizî, Tahâret, 41, (55).]

۳- وعن أبى هريرة رضى الله عنه : [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ أَوْ الْمُؤْمِنُ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلِّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا بِعَيْنِهِ مَعَ الْمَاءِ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، وَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَ مِنْ يَدَيْهِ كُلِّ خَطِيئَةٍ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَشَتْهَا رِجْلَاهُ مَعَ الْمَاءِ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِنَ الذُّنُوبِ]. أخرجہ مسلم، وهذا لفظه، ومالك والترمذی.

3. (3580)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Mü’min -veya müslüman- bir kul abdest aldı mı yüzünü yıkayınca, gözüyle bakarak işlediği bütün günahlar su ile -veya suyun son damlasıyla- yüzünden dökülür iner, ellerini yıkayınca elleriyle işlediği hatalar su ile birlikte -veya suyun son damlasıyla- ellerinden dökülür iner. Ayaklarını yıkayınca da ayaklarıyla giderek işlediği bütün günahları su ile -veya suyun son damlasıyla- dökülür iner. (Öyle ki abdest tamamlanınca) günahlardan arınmış olarak tertemiz çıkar.” [Müslim, Tahâret 32, (244); Muvatta, Tahâret 31, (1, 32); Tirmizî, Tahâret 2, (2).]

۴- وعن عثمان رضى الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِهِ].

4. (3581)- Hz. Osman radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim abdest alır ve abdestini güzel yaparsa hataları vücudundan tırnak diplerine varıncaya kadar çıkar dökülür.”

5 - وفي رواية: [أَنَّ عُمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَوَضَّأَ، ثُمَّ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوئِي هَذَا ثُمَّ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ هَكَذَا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَكَانَتْ صَلَاتُهُ وَمَشِيئُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ نَافِلَةً] أخرجه الشيخان.

5. (3582)- Bir başka rivâyette şöyle gelmiştir: “Hz. Osman radiyallahu anh abdest aldı ve dedi ki:

“Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın şu benim abdestim gibi abdest aldığı, sonra da şöyle söylediğini gördüm: “Kim bu şekilde abdest alırsa geçmiş günahları affedilir, namazı ve mescide kadar yürümesi de nafîle (ibadet) olur.” [Buharî, Vudû 25; Müslim, Tahâret 8, (229).]

6 - وعن عمرو بن عيسى السلمي رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا مِنْكُمْ مِنْ رَجُلٍ يُقْرَبُ وَضُوءُهُ فَيَتَمَضَّمُ وَيَسْتَنْشِقُ فَيَسْتَنْشِرُ إِلَّا خَرَّتْ حَطَايَاهُ مِنْ وَجْهِهِ وَفِيهِ وَخِيَاشِيمِهِ، ثُمَّ إِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ إِلَّا خَرَّتْ حَطَايَا وَجْهِهِ مِنْ أَطْرَافِ لِحْيَتِهِ مَعَ الْمَاءِ، ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ إِلَّا خَرَّتْ حَطَايَا يَدَيْهِ مِنْ أُنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ، ثُمَّ يَمْسَحُ رَأْسَهُ إِلَّا خَرَّتْ حَطَايَا رِجْلَيْهِ مِنْ أُنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ فَإِنَّهُ قَامَ فَصَلَّى فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثَى عَلَيْهِ، وَمَجَّدَهُ بِالَّذِي هُوَ لَهُ أَهْلٌ، وَفَرَّغَ قَلْبَهُ لِلَّهِ إِلَّا انصَرَفَ مِنْ حَطِيبَتِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ]. أخرجه مسلم.

6. (3583)- Amr İbnu Abese es-Sülemî radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

“Sizden kim abdest suyunu hazırlar, mazmaza ve istinşakta bulunur (ağızına ve burnuna su çeker) ve sümkürürse, mutlaka yüzünden, ağızdan, burnundan hataları dökülür. Sonra Allah’ın emrettiği şekilde yüzünü yıkarsa, sakalın (in bittiği mahallin) etrafından su ile birlikte yüzü ile işlediği günahlar dökülür. Sonra dirseklere kadar kollarını yıkayınca, ellerinin günahları su ile birlikte parmak uçlarından dökülür gider. Sonra başını meshedince, başının günahları saçın etrafından su ile birlikte akar gider. Sonra topuklarına kadar ayaklarını yıkayınca, ayaklarının günahları, parmak uçlarından su ile birlikte akar gider. Sonra kalkıp namaz kılar, Allah’a hamd ve senâda

bulunur, O'na layık şekilde tazimini gösterir ve kalbinden Allah'tan başkasını(n korku ve muhabbetini) çıkarırsa, annesinden doğduğu gündeki gibi bütün günahlarından arınır." [Müslim, Müsâfirin 294, (832).]

3584 -v- وعن عبد الله الصنابحي رضى الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ فَمَضْمَضَ خَرَجَتْ الْخَطَايَا مِنْ فِيهِ، فَإِذَا اسْتَنْشَرَ خَرَجَتْ الْخَطَايَا مِنْ أُنْفِهِ، فَإِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتْ الْخَطَايَا مِنْ وَجْهِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَشْفَارِ عَيْنَيْهِ، فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتْ الْخَطَايَا مِنْ يَدَيْهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِ يَدَيْهِ، فَإِذَا مَسَحَ بِرَأْسِهِ خَرَجَتْ الْخَطَايَا مِنْ رَأْسِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ أَدْنِيهِ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ الْخَطَايَا مِنْ رِجْلَيْهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ كَانَ مَشِيئُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَصَلَاتُهُ نَافِلَةً لَهُ].
أخرجه مالك والنسائي.

7. (3584)- Abdullah es-Sunâbihî radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Mü'min kul abdest aldıktan sonra mazmaza yaptı mı (ağızını yıkadı mı) günahlar ağızından çıkar. (Burnunu sümkürdü mü) günahlar burnundan çıkar, yüzünü yıkadı mı günahlar göz kapaklarının altına varıncaya kadar yüzünden çıkar. Ellerini yıkadı mı günahlar tırnak diplerine varıncaya kadar ellerinden çıkar. Başını meshetti mi, günahlar kulaklarına varıncaya kadar başından çıkar. Ayaklarını yıkadı mı, günahlar ayak tırnaklarının altına varıncaya kadar ayaklarından çıkar. Sonra mescide kadar yürümesi ve kılacağı namaz nafil (bir ibâdet) olur.” [Muvatta, Tahâret 30, (1, 31); Nesâî, Tahâret 35, (1, 74); İbnu Mâce, Tahâret 6, (283).]

3585 -8- وعن أبي أمامة الباهلي رضى الله عنه قال: [سَمِعْتُ عُمَرَو بْنَ عَبْسَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ الْوُضُوءُ؟ قَالَ: أَمَّا الْوُضُوءُ، فَإِنَّكَ إِذَا تَوَضَّأْتَ فَفَسَلْتَ كَفِّكَ فَأَنْفَيْهَا، وَغَسَلْتَ وَجْهَكَ وَيَدَيْكَ، إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، وَمَسَحْتَ رَأْسَكَ، وَغَسَلْتَ رِجْلَيْكَ إِلَى الْكَعْبَيْنِ اغْتَسَلْتَ مِنْ عَامَةِ خَطَايَاكَ، فَإِنَّ أُنْتَ وَضَعْتَ وَجْهَكَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَرَجَتْ مِنْ خَطَايَاكَ كَيَوْمِ

وَلَدَيْكَ أُمَّكَ. قَالَ أَبُو أَمَامَةَ: فَقُلْتُ يَا عُمَرُو بْنُ عَبْسَةَ: انْظُرْ مَا تَقُولُ: أَكُلُّ هَذَا يُعْطَى فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ؟ فَقَالَ: أَمَا وَاللَّهِ لَقَدْ كَبَّرْتُ سِنِّي، وَدَنَا أَجْلِي، وَمَا بِي مِنْ فَقْرٍ فَأَكْذِبُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَقَدْ سَمِعْتُهُ أُذْنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ.

وہذا لفظ النسائی، وهو طرف حدیث طویل يتضمن اسلام عمرو بن عبسة، وسيجيء إن شاء الله تعالى في كتاب الفضائل من حرف الفاء.

8. (3585)- Ebu Ümâme el-Bâhilî radiyallahu anh anlatıyor: “Amr İbnu Abese radiyallahu anh’ı dinledim, diyordu ki: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a: “Abdest nasıl alınır?” diye sordum. Şöyle açıkladı:

“Abdest mi? Abdest alınca şöyle yaparsın: Önce iki avucunu tertemiz yıkarsın. Sonra yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini yıkarsın. Başını mes-hedersin, sonra da topuklarına kadar ayaklarını yıkarsın. (Bunları tamamladın mı) bütün günahlarından arınmış olursun. Bir de yüzünü Aziz ve Celil olan Allah için (secdeye) koyarsan, anandan doğduğun gün gibi, hatalarından çıkmış olursun.”

Ebu Ümâme der ki: “Ey Amr İbnu Abese dedim, ne söylediğine dikkat et! Bu söylediklerinin hepsi bir defasında veriliyor mu?”

“Vallahi dedi, bilesin ki artık yaşıml ilerledi, ecelim yaklaştı. (Allah’tan ölümden çok korkar bir haldeyim), ne ihtiyacım var ki, Allah Resûlü hakkında yalan söyleyeyim! Andolsun söylediklerim, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’dan kulaklarımın işitip, hafızamın da zabtettiklerinden başkası değildir.” [Müslim, Müsâfirin 294, (832); Nesâî, Tahâret 108, (1, 91, 92).]

Bu hadîs, Nesâî’nin metninden alınmadır. Amr İbnu Abese radiyallahu anh’ın müslüman oluşunu anlatan uzunca bir hadîsin son kısmıdır. Hadîsi tam olarak, Faziletli Bölümü’nde kaydedeceğiz.

AÇIKLAMA:

1- Müellifimiz, Amr İbnu Abese’nin müslüman oluşuyla ilgili menkıbe’yi Faziletli Bölümünde kaydetmeyi vaadettiği halde, o bölüme baktığımız zaman Amr İbnu Abese radiyallahu anh’la ilgili bir bab koymadığını görüyoruz. Gözden kaçmış olduğu anlaşılıyor. Biz, burada mevzu bahis olan hadîsin Müslim’deki veçhinin burada yer almayan kısmının tercümesini aşağıya koymayı uygun bulduk:

“Ebu Ümame anlatıyor: “Amr İbnu Abese es-Sülemî şunu anlattı:

“Ben cahiliye devrinde bütün insanların dalâlette olduğunu ve asla doğru yolda olmadıklarını biliyordum. Zirâ insanlar putlara taparlardı. Derken işittim ki, Mekke’de bir zât çıkmış, bâzı haberlerde bulunuyormuş. Derhal deveme atlayıp O’na geldim. Bir de gördüm ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gizlenmiş, (henüz açıktan tebliğde bulunmuyor). Kavmi de O’nun aleyhinde pek cür’etkâr. Bunun üzerine O’na acıyıp Mekke’de yanına gittim. Kendisine: “Sen nesin?” dedim.

“Ben peygamberim!” diye cevap verdi. Ben tekrar sordum:

“Peygamber ne demektir?”

“Beni Allah gönderdi!” dedi. Kendisine:

“Peki seni ne ile gönderdi?” dedim.

“Beni sıla-i rahm ile, putları kırmakla, Allah’ı bir bilip hiçbir ortak koşmamakla gönderdi” dedi. Ben tekrar:

“Bu işte seninle olan kimler var?” dedim.

“Bir hür ve bir köle!” cevabını verdi. O gün için, iman edenlerden Resûlullah’la beraber olanlar Hz. Ebu Bekir ve Hz. Bilâl idi, radyallahu anhümâ.

“Sana ben de uyuyorum!” dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

“Bugün için söylediğini yapamazsın. Hâlimi ve insanların halini görmüyor musun? Fakat şimdilik ailene dön. Benim ortaya çıktığımı işittin mi bana gel” buyurdular. Ben de aileme döndüm.

Resûlullah Medîne’ye geldiğinde ben hâlâ âilemde idim. Ben ondan haberler soruyor (gelişmeleri takip ediyordum). Medine’ye gelince de halka sormuştum. Derken, o sıralarda Yesrib ahalisinden bir grup Medîneli yanıma geldi.

“Medîne’ye gelmiş olan şu adam ne yaptı?” diye sordum.

“İnsanlar süratle ona koşuyor. Kendi kavmi O’nu öldürmek istedi, ancak bunda muvaffak olamadılar” diye cevap verdiler. Kalkıp Medîne’ye geldim, doğru huzuruna çıktım. “Ey Allah’ın Resûlü dedim, beni hatırladınız mı?”

“Evet! Sen bana Mekke’de gelen zât değil misin!” buyurdular. Ben:

“Evet!” deyip sözlerime devamla:

“Ey Allah’ın Resûlü! Allah’ın sana öğrettiği ve benim meçhûlüm olan şeylerden haber ver, bana meselâ namazdan bahset!” dedim. Şu açıklamayı lûtfettiler:

“Sabah namazını kıl, sonra güneş doğup yükselinceye kadar namazdan uzak dur. Zira güneş bu doğma anında şeytanın iki boynuzu arasından doğar ve bu esnada kâfirler ona secde ederler. Sonra gölge mızrağa ağuncaya

kadar namaz kıl.⁽⁴²⁾ Zîrâ namaz meşhûd'dur (melekler şahid olurlar), mahzurdur (melekler kılınırken hazır bulunurlar). Sonra tekrar namaz kılmaktan vazgeç, zîrâ bu sırada cehennem kaynatılır. Gölge öne geçti mi tekrar namaz kıl, zîrâ namaz meşhuddur, mahzurdur. Onu ikinciyi kılınmaya kadar kılmaya devam et. Sonra tekrar güneş batıncaya kadar namaz kılmaktan vazgeç, zîrâ güneş şeytanın iki boynuzu arasından batar ve bu sırada kâfirler ona secde ederler!"

Ben tekrar:

"Ey Allah'ın Resûlü! Ya abdest? Bana ondan da açıklamada bulunsanız!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular:

"Sizden kim abdest suyunu hazırlar..."

Hadîsin devamı, yukarıda 3583 numarada kaydettiğimiz şekilde devam eder, buraca tekrar yazmaya gerek görmüyoruz.

2- Hadîste geçen "güneşin şeytanın iki boynuzu arasından doğması" tabiri ile ilgili açıklama daha önce 8. ciltte 2418 numaralı hadîste geçti.

3- Keza meşhud ve mahzûr tabirleri de aynı ciltte 2419 numaralı hadîste açıklandı.

9- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى طَهْرٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ]. أخرجه الترمذی.

9. (3586)- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim abdestli olduğu halde abdest tazelerse, Allah bu sebeple kendisine on (misli) sevab yazar." [Tirmizî, Tahâret 44, (59).]

1) AÇIKLAMA:

Burada, abdestli olduğu halde abdest almak kastediliyor. Böylece Resûlullah daima abdestli bulunmaya teşvik etmiş olmaktadır.

On sevabtan maksad, abdest almanın sevabının on katıdır. Zîrâ sıkça geçtiği üzere, Rabbimiz Teâlâ Hazretleri Kur'an-ı Kerîm'de, her bir hayır amelin on misliyle değerlendirileceği müjdesini vermektedir: *مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَانِهَا* Ancak şunu da belirtelim: On misli sevab asgari miktardır. Kur'an'da sevabın yediyüz misli, otuzbin misli ve hatta hesapsız misli de (*بِغَيْرِ حِسَابٍ*) vaadedilmiştir.

Abdest üzerine abdestin, israf olmaması için önceki abdestle bir namaz kılınmış veya meclis değişmiş olmalıdır. Buna riâyet edilmezse abdest üzerine ab-

(42) Gölgenin mızrağa ağması, mızrağın gölgesinin yere düşmemesi demektir. Zevâl vakti denen tam öğle vaktinde güneş dik olduğu için gölge olmaz. Bu vakit, öğlenin kerâhet vaktidir.

dest israf olacağından mekruh addedilmiştir. Abdest üzerine abdesti, *nûrun ala nûr* diye tavsîf eden rivâyetin merfu (*Resûlullah*'ın sözü) olmadığı belirtilmiştir.

۱۰- وعن أبي سعيد رضي الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ فَقَالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ. كُتِبَ فِي رَقٍّ، ثُمَّ طُبِعَ بِطَابَعٍ، ثُمَّ رُفِعَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَلَمْ يُكْسَرْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ].
 أخرجه رزين.

10. (3587)- *Ebu Saîd radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: “Kim abdest alıp: “*Sübhâneke Allahümme ve bi-hamdike es-tagfiruke ve etûbu* ileyke. (Rabbim seni tenzih ederim, Allah’ım hamdim sanadır, senden bağışlanmak isterim, tevbem de sanadır)” derse, bu bir kâğıda yazılır, sonra bir mühür üzerine nakşedilir, sonra da Arş’ın altına kaldırılır ve Kıyamete kadar (mühür) kırılmaz.” [Rezîn tahrîc etmiştir.]

İKİNCİ FASIL
ABDESTİN SIFATI

3588 ۱- عن حمران مولى عثمان: [أَنَّ عُمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دَعَا بِمَاءٍ فَأَقْرَعَ عَلَى كَفَّيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَعَسَلَهُمَا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْإِنَاءِ فَمَضَمَضَ وَاسْتَنْشَرَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوئِي هَذَا، ثُمَّ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوئِي هَذَا، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غُفْرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ]. أخرجه الخمسة إلا الترمذى، وهذا لفظ الشيخين.

1. (3588)- *Humrân Mevlâ Osman* anlatıyor: “*Hz. Osman radiyallahu anh su istemişti. (Getirdim. Aldı ve) üç kere ellerine dökerek yıkadı. Sonra sağ elini kaba sokup mazmaza ve istinşakta bulundu (ağzına ve burnuna su alıp yıkadı). Sonra üç kere yüzünü, arkasından da dirseklerine kadar üç kere ellerini yıkadı. Sonra başına meshetti, sonra da topuklarına kadar ayaklarını üçer sefer yıkadı ve:*

“*Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı, şu abdestim gibi abdest alırken gördüm. Abdesti bitince de şöyle demişti:*

“*Kim şu abdestim gibi abdest alır, arkasından iki rek'at namaz kılar ve namazda kendi kendine (dünyevî bir şey) konuşmazsa geçmiş günahları affedilir.*” [Buharî, Vudû 24, 28, Savm 27; Müslim, Tahâret 3, 4, (226); Ebu Dâvud, Tahâret 50, (106); Nesâî, Tahâret 27, 28, 93, (1).]

ACIKLAMA:

Hattâbî, kişinin namazda nefesine konuşmasını vesvese olarak değerlendirir. Öyle ise nefesine konuşmaması, imkân nisbetinde vesveseye yer vermemesidir. Bâzı âlimler, “*kendi kendine konuşma*”yı, kişinin namazda irâdî olarak namazın edebine yakışmayacak dünyevî şeyler düşünmesi, zihnini böyle şeylerle meşgul etmesi olarak yorumlar. Esâsen, irâdî olmaksızın zihinden geçen hâtîrât bu ümmetten affedilmiştir, onların sorumluluğu yoktur. Şu halde irâdî olarak na-

maz edebine uygun hâlâtın muhâfazasına çalışılacaktır. O vakit hadîste vaad edilen feyze mazhar olunur inşaallah.

3589 ۲- ولمسلم في أخرى عن ابن أبي مليكة قال: [سُئِلَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الْوُضُوءِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَأَتَى بِمِيضَاءٍ، فَأَصْعَى عَلَى يَدِهِ الْيُمْنَى، ثُمَّ أَدْخَلَهَا فِي الْإِنَاءِ فَمَضَمَصَ ثَلَاثًا، وَأَسْتَنْثَرَ ثَلَاثًا، وَذَكَرَ نَحْوَ مَا تَقَدَّمَ، وَفِيهِ: ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَأَخَذَ مَاءً فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَأُذُنَيْهِ فَعَسَلَ بَطُونَهُمَا وَظُهُورَهُمَا مَرَّةً وَاحِدَةً.]

2. (3589)- Ebu Dâvud'un İbnu Müleyke'den kaydettiği bir başka rivâyette şöyle gelmiştir: "Hz. Osman radiyallahu anh'tan abdest hakkında (nasıl alınacağı) sorulmuştu. Hemen şu istedi ve derhal bir abdest kabı getirildi. Kaptan önce sağ eli üzerine su döktü (ve onu yıkadı), sonra sağ elini kaba batırdı, üç kere mazmaza, üç kere istinşakta bulundu... [önceki hadîste geçtiği üzere zikretti. Hadîste şu ziyâde var]: "Sonra elini daldırıp su aldı ve başına, kulaklarına meshetti, kulakların iç ve dışlarını birer kere meshetti." [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (108).]

3590 ۳- وله في أخرى: [فَأَفْرَغَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى، ثُمَّ غَسَلَهُمَا إِلَى الْكَوْعَيْنِ.]

وله في أخرى: «وَمَسَحَ رَأْسَهُ ثَلَاثًا».

3. (3590)- Yine Ebu Dâvud'un bir diğer rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Sağ eliyle sol eli üzerine su döktü, sonra her ikisini de bileklere kadar yıkadı." [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (109).]

Yine Ebu Dâvud'un bir diğer rivâyetinde "Başını üç kere meshetti" denmiştir. [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (110).]

AÇIKLAMA:

1- 3589 numaralı hadîs'i Teysir müellifi Müslim'in rivâyeti göstermektedir. Ancak gerek tercümede gerekse kaynak kısmında gösterdiğimiz üzere rivâyet Ebu Dâvud'dadır, Müslim'de değil. Bu bir zühuldür.

2- Yine 3589 numaralı hadîsin sonunda *kulağını meshetti* ifâdesinin Arabî aslı, *kulağını yıkadı* şeklinde ifâde edilmiştir. Ancak, şarihlerin de anladığı üzere *mesh* olarak anlamak gereklidir. Abdestte kulağın yıkanması mevzubahis değildir.

3- 3590 numarada kaydedilen "Başını üç sefer meshetti" ifâdesi Hz. Os-

man'ın abdest tarzının bir ihtisarıdır. Yâni diğer uzuvları nasıl yıkadığını anlatmıyor, zîrâ bu bilinmektedir. Ancak başı üç sefer meshetmesi değişik bir tarz. Bu sebeble sadece onun farklı yönünü zikretmiş olmakta. Böylece başa da birkaç sefer ıslak elle değmenin bir mahzuru olmadığı anlaşılmaktadır.

4- وعن عبد خير قال: [أَنَا عَلَى رَضَى اللَّهِ عَنْهُ وَقَدْ صَلَّى فَدَعَا بِطَهُورٍ، فَقُلْنَا: مَا يَصْنَعُ بِالطَّهُورِ، وَقَدْ صَلَّى؟ مَا يُرِيدُ إِلَّا لِيُعَلِّمَنَا، فَأَتَى بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ وَطَسْتٌ، فَأَفْرَغَ مِنَ الْإِنَاءِ عَلَى يَمِينِهِ فَعَسَلَ يَدَيْهِ ثَلَاثًا، ثُمَّ تَمَضَّمَ وَاسْتَنْشَقَ ثَلَاثًا، فَمَضَّمَ وَتَرَّرَ مِنَ الْكَفِّ الَّذِي يَأْخُذُ فِيهِ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَغَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى ثَلَاثًا، وَغَسَلَ يَدَهُ الشَّمَالَى ثَلَاثًا، ثُمَّ جَعَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى ثَلَاثًا، وَرِجْلَهُ الْيَسْرَى ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَعْلَمَ وَضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَهَذَا]. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ لأبي داود والنسائي.

4. (3591)- *Abdu Hayr* anlatıyor: “*Hiz. Ali radiyallahu anh bize geldi ve namaz kıldı. (Namazdan sonra abdest) suyu istedi.*”

“*Suyu ne yapacak, namazı kıldı ya! Herhalde bize öğretmek istiyor!*” dedik. İçinde su olan bir kapla bir leğen getirildi. Kaptan sağ eline su döktü. Üç defa ellerini yıkadı. Sonra üç kere mazmaza ve istinşakta bulundu. Mazmaza ve istinşak su aldığı eliyle yaptı. Sonra üç kere yüzünü yıkadı, sağ elini üç kere yıkadı, üç kere sol elini yıkadı. Sonra elini kaba batırdı, bir kere başını meshetti. Sonra üç kere sağ ayağını yıkadı, üç kere sol ayağını yıkadı. Sonra: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın abdestini bilmek kimin hoşuna giderse, işte o böyledir!*” dedi.” [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (111); Tirmizî, Tahâret 37, (48); Nesâî, Tahâret 75, (1, 68).]

5- وفي أخرى للنسائي: [فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ، وَأَشَارَ شُعْبَةَ مَرَّةً مِنْ نَاصِيَتِهِ إِلَى مُؤَخَّرِ رَأْسِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا أُدْرِي أَرَدْتُمَا أَمْ لَا].

5. (3592)- *Nesâî*'nin bir diğer rivâyeti şöyledir: “*...Başını meshetti.*” -Şû'be, bir defasında alnından başının gerisine kadar (eliyle) işaret etti- sonra dedi ki: “*Ellerini tekrar geri getirip getirmediğini bilmiyorum.*” [Nesâî, Tahâret 76, (1, 68-69).]

3593 ٦- ولأبي داود في أخرى عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: [دَخَلَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَقَدْ أَهْرَاقَ الْمَاءَ فَدَعَا بَوْضُوءَ فَأَتَيْتَاهُ بِتَوْرٍ فِيهِ مَاءٌ، فَقَالَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ: أَلَا أُرِيكَ كَيْفَ كَانَ يَتَوَضَّأُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَأَصْغَى الْإِنَاءَ عَلَى يَدَيْهِ فَعَسَلَهَا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى فَأَفْرَغَ بِهَا عَلَى الْأُخْرَى، ثُمَّ غَسَلَ كَفَّيْهِ ثُمَّ تَمَضَّمَصَ وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَيْهِ فِي الْإِنَاءِ جَمِيعاً فَأَخَذَ بِهِمَا حَفْنَةً مِنْ مَاءٍ فَضَرَبَ بِهَا عَلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ الْقَمَّ إِنْهَامِيهِ مَا أَقْبَلَ مِنْ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ الثَّانِيَةَ، ثُمَّ الثَّالِثَةَ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى قُبْضَةً مِنْ مَاءٍ فَصَبَّهَا عَلَى نَاصِيَتَيْهِ فَتَرَكَهَا تَسِيلُ عَلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا، وَمَسَحَ رَأْسَهُ وَظَهْرَهُ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَيْهِ جَمِيعاً فِي الْإِنَاءِ، فَأَخَذَ حَفْنَةً مِنْ مَاءٍ فَضَرَبَ بِهَا عَلَى رِجْلَيْهِ، وَفِيهَا التَّغْلُ فَعَسَلَهَا بِهَا، ثُمَّ الْأُخْرَى مِثْلَ ذَلِكَ. قَالَ، قُلْتُ: وَفِي التَّغْلَيْنِ؟ قَالَ: وَفِي التَّغْلَيْنِ].

وللنسائي في أخرى: «ثُمَّ تَمَضَّمَصَ وَاسْتَنْشَقَ بِكَفِّ وَاحِدٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ».

6. (3593)- Ebu Dâvud'da, İbnu Abbâs'tan yapılan bir diğer rivâyet şöyle-
dir: "Ali radiyallahu anh yanına girdi. Su dökmüş (küçük abdest bozmuş) idi.
Abdest suyu istedi. İçinde su olan bir kap getirdik. Bana:

"Ey İbnu Abbâs! Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın nasıl abdest aldığını sana göstereyim mi?" dedi. Ben de: "Evet göster!" dedim. Bunun üzerine su kabını elleri üzerine eğdi ve ellerini yıkadı. Sonra sağ elini kaba soktu, onunla diğeri üzerine su döktü, sonra iki avucunu yıkadı. Sonra mazmaza ve istinşakta bulundu. Sonra iki elini birden kaba soktu. İkiyle birlikte su avuçlayıp yüzüne çarptı. Sonra başparmaklarını kulaklarının ön kısmına soktu. Sonra ikinci, üçüncü sefer aynı şeyleri tekrar etti. Sonra sağ eliyle bir avuç su aldı ve bunu alınına döktü ve yüzü üzerinde akmaya bıraktı. Sonra dirseklerine kadar kollarını üçer kere yıkadı. Başını ve kulaklarının arkasını meshetti. Sonra tekrar her iki elini beraberce kaba soktu. Bir avuç su alıp onu pabuç içinde olan (sağ) ayağına vurdu ve o su ile ayağını yıkadı. Sonra aynı muameleyi diğer ayağına, (sola) yaptı."

(Abdullah el-Havlanî) der ki: "(İbnu Abbâs'a) sordum: "Ayaklar ayakkabı

“içinde olduğu halde mi?”

“Evet dedi, ayakkabı içinde olduğu halde.” Ben tekrar sordum:

“Ayakkabı içinde mi?”

“Evet! dedi, ayakkabı içinde!” Ben tekrar sordum: “Ayakkabı içinde mi?”

“Evet! dedi, Ayakkabı içinde.” [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (117).]

Nesâî'nin bir diğer rivâyetinde şöyle denmiştir. “...Sonra bir avuç su ile üçer defa mazmaza ve istinşakta bulundu.” [Nesâî, Tahâret 76, (1, 68).]

AÇIKLAMA:

Hz. Ali radiyallahu anh'ın burada gördüğümüz abdest tarifinde bir-iki noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir:

1- Yüzü yıkarken, avuçlanan suyun yüze vurularak yüzün yıkanması esastır. Bu, müstehab addedilmiştir. Ancak, Şâfi'îlere göre, suyu yüze vurmamak abdestin mendublarından biridir.

2- Kulağın iç kısmı yâni yüze bakan kısmı yüzden sayılmakta ve yüzle birlikte yıkanmaktadır. Baş parmakların kulağa sokulmasının mânâsı budur. Ancak bu husus münakaşalıdır. Bâzi alimler bu ibâreyi “*baş parmağını kulakla favori arasında kalan tüysüz yere (beyazlığa) koydu*” diye anlamıştır. Nitekim bu anlayışta olan *Mâverdi*, kulakla sakalın üst uzantısı arasındaki bu beyazlığı da yüzden saymıştır. Esasen Şâfi'î mezhebinin kabulü de böyledir. *İmam Mâlik*: “*Kulakla sakal arasında kalan beyazlık yüzden değil*” der.

Keza kulağın dış kısmı da başla birlikte meshedilmelidir. *Hasan İbnu Sâlih*, *Sâlih*, *Şa'bi*, *Zühri* böyle hükmederler. *Dâvud-u Zâhiri* de kulakların yüzden olduğuna ve yıkanmaları gerektiğine hükmeder.

Geri kalan ülemâ, kulağı baştan kabûl eder ve başla birlikte meshedilmesine hükmeder.

3- Yüzün yıkanmasından alna dördüncü sefer su dökülmesi, ülemânın icmâına aykırı bir durumdur. Bu, izahı zor bir müşkildir. Üç sefer yıkama sırasında su ulaşmayan bir yer kalmış olabilir, burayı tamamlamak üzere buna yer vermiş olabilir diye bir te'vile gidilmiştir. Bâzi âlimler de: “*Abdest alan kimseye yüzü yıkadıktan sonra alına bir miktar su koyup akıtması müstehaptır*” diye hükmetmiştir. Diğer taraftan *Hz. Hasan*'dan gelen bir rivâyette, *Resûlullah*'ın abdestini alıp tamamladıktan sonra bir miktar suyu alında, secde ettiği yere akıttığını belirtmiştir. Bu iki rivâyet arasında farklılık var: *Hz. Ali* abdest esnasında yapmakta, *Resûlullah* ise abdesti tamamladıktan sonra.

4- Bu hadîs, *Hz. Ali*'nin ayağında ayakkabı olduğu halde ayaklarını yıkadığını ifâde etmektedir. Şârihler: Ayaklar her ne kadar ayakkabı içinde olsa da dö-

külen suyun ayakların altına da üstüne de ulaşmış olmasının mümkün olduğunu belirtirler ve delil olarak rivâyette: “O su ile ayağını yıkadı” denmiş olmasını gösterirler.

Râfîzîler bu hadîsi esas alarak ayağın meshedilmesinin vâcib olduğunu söylemiştir. Bâzıları da, yine buna dayanarak: “Kişi muhayyerdir, dilerse yıkar, dilerse mesheder” demiştir. Ancak ülemâ: “Ayakların yıkanmasından bahseden bundan çok daha kuvvetli deliller varken bununla amel edilemez” demiş, ayrıca az yukarıda kaydettiğimiz üzere, bizzat rivâyet, bu suyun ayağın altına ve üstüne ulaştığını ifâde etmektedir. Ayrıca Hz. Ali’den gelen bir başka rivâyette Hz. Ali: “Bu, hades vâki olmayan (yani abdesti henüz bozulmamış olan) kimsenin abdestidir: *هَذَا وَضُوءٌ مَنْ لَمْ يَحْدُثْ*” demiştir.

Ayakkabının içinde ayağın yıkanması ve dolayısıyla bu hadîste “ayağın meshedilmesi”nin kastedilmediği hususu 3599 numaralı hadîste daha geniş olarak açıklanacaktır.

5- Hadîsin sonunda Abdullah el-Havlânî’nin “Ayaklar ayakkabı içinde olduğu halde mi?” diye üç kere sorması ayakkabının içinde ayak yıkama işinin hayret uyandırmasından ileri gelmiştir. Şunu da belirtelim ki, bâzı şârihler soru sâhibinin Abdullah el-Havlânî değil, İbnu Abbâs olduğunu ve soruyu cevaplayanın da İbnu Abbâs olmayıp Hz. Ali olduğunu söylemiştir (Allahu a’lem).

6- Bu hadîsin zayıf olduğu, başta Buhârî, bâzı âlimlerce belirtilmiştir.

3594 ۷- وعن عبد الله بن زيد بن عاصم الأنصاري رضي الله عنه: [وَقِيلَ لَهُ تَوَضَّأْنَا لَنَا وَضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَدَعَا بِإِنَاءٍ فَفَعَلَ نَحْوَ مَا تَقَدَّمَ، وَفِيهِ: فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ، فَاقْبَلَ بِيَدَيْهِ وَأَذْبَرَ، بَدَأَ بِمُقَدِّمِ رَأْسِهِ، ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاهُ ثُمَّ رَدَّهُمَا حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي بَدَأَ مِنْهُ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ]. أَخْرَجَهُ السُّنَنَةُ.

وفي رواية لمسلم: «وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ ثَلَاثًا».

7. (3594)- Abdullah İbnu Zeyd İbni Asım İbni'l-Ensârî radıyallahu anh'ın anlattığına göre, kendisine:

“Bizim için, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın abdestiyle bir abdest al (da görelim)!” diye talepte bulunuldu. O, hemen bir kap [su] isteyip, önceki hadîste anlatılan şekilde abdest aldı. Abdest alışını anlatan rivâyette şu farklı açıklama var:

“Başını meshettikte ellerini (saçları üstünde) ileri ve geri doğru yürüttü. (Şöyle ki: Mesh amelîyesine) başın ön kısmından başladı ellerini enseye doğru götürdü. Sonra, başladığı yere kadar geri getirdi. Sonra ayaklarını yıkadı.” [Bu-

harî, Vudû 38; Müslim, Tahâret 18, 19, (235, 236); Muvatta, Tahâret 1, (1, 18); Ebu Dâvud, Tahâret 50, (118, 119, 120); Tirmizî, Tahâret 27, 36, (35, 47); Nesâî, Tahâret 80, 81, 82, (1, 71, 72).]

Müslim'in bir rivâyetinde şöyle denmiştir: “Başını üç kere meshetti.”

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîsi Buharî “Başın tamamını meshetme” adını verdiği bir babta kaydeder. Her ne kadar Teyşîr’e alınan veçhinde başın tamamının meshini ifâde eden sarîh bir tabir yok ise de, bâzı vecihlerinde **ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ كُلَّهُ** denilerek tamamının meshi ifâde edilmiştir. Maamafih sadedinde olduğumuz veçhinde mesh, başın ön kısmından “iki elle” başlayıp enseye kadar gidilmesinin zikredilmesi, tamamının meshine delâlet etmektedir. Ayrıca âyet-i kerîmenin **وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ** “Başlarınızı meshedin” (Mâide 6) diye mutlak emretmesi de meshin, başın tamamına şâmil olması hususunda bâzı âlimlere kanaat vermiştir. İmam Mâlik, İbnu Uleyye ve bir rivâyette Ahmed İbnu Hanbel bunlardandır. İmam Şâfi’î, “Ayetin, başın tamamını da, bir kısmını da kastedme ihtimali vardır” der. Hadîsten gelen delile dayanarak “bir kısmının kastedilme” ihtimalini tercîh eder. Hanefî ülemâsı da “bir kısmın meshi”ni esas alır. Ancak “bu kısım”ın miktarı hususunda Şâfi’îler ve Hanefîler farklı görüşlere ulaşırlar. Şâfi’îlere göre ıslak elle saçın tek teline dokunmak yeterlidir. Hanefîler başın dörtte birini kabul ederler.

2- Hadîste meshin önden arkaya mı, arkadan öne mi olacağı çok sarîh değildir. Her iki ihtimali destekleyen yorumlar ve hatta rivâyetler yapılmışsa da rivâyetlerin mecmuundan önden arkaya doğru olma ihtimalinin daha kavi olduğu anlaşılmıştır. “Önden arkaya yapılır, sonra tekrar öne getirilir” diyenler iki ayrı görüşü birleştirmiş olurlar. Biz tercümeyle, bazı ilâve kelimelerle önden arkaya anlaşılacak şekilde netleştirerek yaptık. Âlimlerin tahlillerini vermeyi gereksiz görüyoruz.

۸- وللبخارى رحمه الله: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ].

وفي رواية لأبي داود عن المقدم «بن معدى كرب»: «ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ وَأُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا».

وفي أخرى: «وَمَسَحَ بِأُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا، وَأَدْخَلَ أَصَابِعَهُ فِي صِمَانِي أُذُنَيْهِ».

«وَالصَّمَاخُ»: ثقب الأذن.

8. (3595)- *Buhârî rahimehullah*'ın bir rivâyetinde şöyle denmiştir:

“*Resulullah aleyhissalâtu vesselâm (abdest uzuvlarını) ikişer kere yıkayarak abdest aldı.*” [Buhârî, Vudû 23.]

Ebu Dâvud'un bir rivâyetinde, *Mikdâm İbnu Ma'dikerb*'den şu kaydedilir: “*Sonra başını, içiyle ve dışıyla iki kulağını meshetti.*” [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (121).]

Yine Ebu Dâvud'un bir başka rivâyetinde şöyle denmiştir: “*Kulaklarını içleriyle dışlarıyla meshetti, parmaklarını kulaklarının deliklerine soktu.*” [Ebû Dâvud, Tahâret 123.]

9- 3596 - وعن ابن عمرو بن العاص رضي الله عنهما قال: [جاء أعرابي إلى رسول الله ﷺ يسأل عن الوضوء، فأراه ثلاثاً ثلاثاً، ثم قال: هكذا الوضوء، فعن زاد على هذا فقد أساء وتعدى وظلم]. أخرجه أبو داود والنسائي، وهذا لفظه.

9. (3596)- *Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radiyallahu anhümâ* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir bedevî gelerek, abdestten sordu. Resûlullah ona uzuvların üçer kere yıkanmasını gösterdi. Sonra da:*

“*Abdest işte böyle alınır! Kim buna bir ziyâdede bulunursa, fena bir iş yapmış olur, haddi aşar ve zulmeder*” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Tahâret 51; (135); Nesâî, Tahâret 105, (1, 88).]

Bu metin Nesâî'ye aittir.

10- 3597 - وفي رواية أبي داود: [ثم مسح برأسه، وأدخل إصبعه السبائتين في أذنيه، ومسح بإبهاميه على ظاهر أذنيه، وبالسبائتين باطن أذنيه وفيها: هكذا الوضوء، من زاد على هذا أو نقص فقد أساء وظلم، أو ظلم وأساء:].

10. (3597)- Ebu Dâvud'un bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: “...*Sonra başını meshetti. Şehadet parmaklarını kulaklarına soktu. Başparmaklarıyla kulaklarının dışlarını meshetti. Şehadet parmaklarıyla kulakların içini meshetti...*” Rivâyetin sonunda şu ifade var:

“*Abdest işte böyledir. Kim buna ziyâdede bulunur veya bundan eksilt-*

me yaparsa kötü bir iş yapmış ve zulmetmiş olur -yahut zulmetmiş ve kötü bir iş yapmış olur-.” [Ebû Lâvud, Tahâret 51, (135).]

Nesâî'nin rivâyetinde özetle şöyle denmiştir: “...*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’a bir bedevî geldi ve ondan abdest hakkında sordu. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* abdestin alınışını, uzuvları üçer sefer yıkayarak gösterdi, sonra şöyle söyledi: “Abdest işte böyledir. Kim buna ziyâdede bulunursa kötü bir iş yapmış, haddi aşmış ve de zulmetmiş olur.” [Nesâî, Tahâret 105, (1, 88).]

۱۱- وعن ابن عباس رضى الله عنهما قال: [تَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

مَرَّةً مَرَّةً]. أخرجه البخارى، وهذا لفظه، وأبو داود والنسائى.

11. (3598)- *İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* uzuvlarını birer kere yıkayarak abdest aldı.” [Buharî, Vudû 22; Ebu Dâvud, Tahâret 53, (1,38); Nesâî, Tahâret 84, 85, (1, 73, 74).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyetler, *Resûlullah*’ın abdesti farklı şekillerde aldığını göstermektedir: Bazan uzuvları üçer sefer yıkamış, bazan ikişer, bazan da birer. İçinde bulunduğu şartların bunda tesiri olduğu muhakkak. Ancak, abdest uzuvlarının yıkanmasında kesin bir standart olmadığını ve dolayısıyla üçer, ikişer ve hattâ birer kere yıkamanın câiz olduğunu göstermek için, rivâyetlerde görüldüğü üzere, farklı şekillerde abdest almıştır. Gerçi bu şer’î cevazı, *Aleyhissalâtu vesselâm* şifâhî olarak da duyurabilirdi, ama fiilen göstermenin ayrı bir müessiriyeti var. Suyun dar, vaktin dar olduğu bazı şartlarda, *Resûlullah*’ın bu sünnetine, şeriatımızın bu ruhsatına müslümanlar her zaman mürâcaat edebilirler.

2- Abdestin nasıl alınacağını soran bedevîye *Resûlullah*’ın cevabı şifâhî olmayıp fiilî olması, yâni *Aleyhissalâtu vesselâm*’ın abdest alarak bizzat göstermesi, öğretmede imkân nisbetinde göze hitabetmenin müessiriyetine bir işarettir. Nazarî bilgiye nazaran pratik ve amelî müşâhede metodu, hem öğretme kolaylığı ve hem de tesirli olma avantajı taşımaktadır. Öğretimde imkân nisbetinde bu yoldan istifade edilmelidir.

۱۲- وفي رواية أبى داود عن ابن عباس رضى الله عنهما قال:

[أَتَجِبُونَ أَنْ أُرِيَكُمْ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَتَوَضَّأُ، فَدَعَا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ فَأَعْتَرَفَ غَرْفَةً بِيَدِهِ الْيُمْنَى فَمَضَمَ وَأَسْتَنْشَقَ، ثُمَّ أَخَذَ أُخْرَى فَجَمَعَ بِهَا يَدَيْهِ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثُمَّ أَخَذَ أُخْرَى فَعَسَلَ بِهَا يَدَهُ الْيُمْنَى،

ثُمَّ أَخَذَ أُخْرَى فَعَسَلَ بِهَا يَدَهُ الْيُسْرَى، ثُمَّ قَبَضَ قَبْضَةً مِنَ الْمَاءِ، ثُمَّ نَقَضَ يَدَهُ، ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ وَأُذُنَيْهِ، ثُمَّ قَبَضَ قَبْضَةً أُخْرَى مِنَ الْمَاءِ فَرَشَّ عَلَى رِجْلِهِ الْيُمْنَى وَفِيهَا التَّعْلُ، ثُمَّ مَسَحَهَا بِيَدَيْهِ، يَدٌ فَوْقَ الْقَدَمِ، وَيَدٌ تَحْتَ التَّعْلِ، ثُمَّ صَنَعَ بِالْيُسْرَى مِثْلَ ذَلِكَ.]

12. (3599)- Ebu Dâvud'un bir rivâyetinde İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ şöyle der: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın nasıl abdest aldığı size göstermemi ister misiniz?"

İçinde su olan bir kab istedi, sağ eliyle bir avuç su aldı, mazmaza ve istinşak yaptı, sonra bir avuç daha aldı, bununla iki elini birleştirip (iki eliyle) yüzünü yıkadı. Sonra bir avuç daha aldı bununla sağ elini yıkadı. Sonra bir avuç daha aldı, bununla sol elini yıkadı. Sonra bir avuç su daha aldı, sonra elini çırpıtı, sonra başını ve kulaklarını meshetti. Sonra bir kabza su daha aldı sağ ayağının üzerine serpti, ayağında nalın olduğu halde, sonra onu iki eliyle meshetti, elin biri ayağın üstünde, diğeri de nalının altında. Sonra aynı şeyi sol ayağa yaptı." [Buhârî, Vudû 7; Ebu Dâvud, Tahâret 52, (137); Nesâî, Tahâret 84, 85, (1, 73, 74).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, abdest uzuvlarının birer avuç su ile yıkamaşına örnek olmaktadır. Mazmaza ve istinşakta, her ikisi için bir avuç su kullanılmıştır.

2- Burada, nalın içinde olan ayağına bir avuç su dökmesi, ayağın alt kısmını yıkamadığı mânâsına alınmamıştır. İbnu Hacer: "İki eliyle meshetti demek, suyun ayağın tamamını ihata etmesini kolaylaştırmaktır" der. Nitekim Buhârî, "Nalın İçindeki Ayakların Yıkamaşısı" diye isimlendirdiği bâbta, Abdullah İbnu Ömer'in bu mevzuyu aydınlatan bir rivâyetini kaydedir. Buna göre, Aleyhissalâtu vesselâm, tüysüz nalınlar giymekte ve onlar ayağında olduğu halde (yâni nalınlarını ayağından çıkarmadan) abdest almakta ve ayaklarını da öylece yıkamaktadır.

Buradaki meshetti tabirini, şârihler delketti yani ovdu diye anlarlar. Şu halde, suyun ayağın tamamına ulaşması için eliyle yardımcı olmuştur.

3593 numaralı hadîste de belirtildiği gibi bu hadîs, bazı îzahlara tabi tutulmuşsa da sahîh rivâyetlere muhalefeti sebebiyle şazz ve dolayısıyla amel edilemeyecek kadar zayıf addedilmiştir.

۱۳- وفي أُخْرَى لِأَبِي دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيَّ عَنِ الرَّبِيعِ بِنْتِ مَعُوذِ بْنِ عَفْرَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [فَعَسَلَ كَفَيْهِ ثَلَاثًا، وَوَضَّأَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَمَضْمَضَ

وَاسْتَنْشَقَ مَرَّةً، وَوَضَأَ يَدَيْهِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّتَيْنِ بَدَأُ بِمُوَخَّرِ رَأْسِهِ، ثُمَّ بِمُقَدِّمِهِ، وَبِأُذُنَيْهِ كِلْتَيْهِمَا، ظُهُورَهُمَا وَبُطُونَهُمَا، وَوَضَأَ رِجْلَيْهِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا.]

13. (3600)- Ebu Dâvud ve Tirmizî'nin bir başka rivâyetinde Rübeyyi' Bintu Muavviz İbni Afrân radiyallahu anhâ der ki: "...avuçlarını üç kere yıkadı, yüzünü üç kere yıkadı, bir kere mazmaza ve istinşak yaptı. Ellerini üçer üçer yıkadı. Başını iki kere meshetti. Başının gerisinden başladı, sonra önünden. İki kulağını da (meshetti) içlerini de, dışlarını da. Ayaklarını da üçer üçer yıkadı." [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (126); Tirmizî, Tahâret 25, (33).]

۱۴- 3600 - وفي أخرى: [فَمَسَحَ الرَّأْسَ كُلَّهُ مِنْ قَرْنِ الشَّعْرِ كُلِّ نَاحِيَةٍ لِمَنْصَبِ الشَّعْرِ لَا يُحْرِكُ الشَّعْرَ عَنْ هَيْئَتِهِ].

14. (3601)- Bir diğer rivayette: "Başın tamamını meshetti. Bunu, başın tepesinden başlayıp saçın döküldüğü her tarafa ulaşacak şekilde saçın şeklini bozmadan icra etti" denmiştir. [Ebu Dâvud, Tahâret, 50 (128).]

۱۵- 3602 - وفي أخرى: [فَمَسَحَ رَأْسَهُ، وَمَسَحَ مَا أَمَامَهُ وَمَا أَدْبَرَ، وَصَدَّغِيهِ وَأُذُنَيْهِ مَرَّةً وَاحِدَةً].

وفي أخرى: [مَسَحَ بِرَأْسِهِ مِنْ فَضْلِ مَاءٍ كَانَ فِي يَدِهِ].

15. (3602)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "...Başını meshetti, başın öne gelen kısmını da, arkaya gelen kısmını da, şakaklarını da, kulaklarını da birer birer meshetti." [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (129).]

Bir diğer rivayette: "Elinde arta kalan su ile başını meshetti" denmiştir. [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (130).]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son üç rivâyet ve onların ilâveleri, Resûlullah'ın, abdesti değişik şekillerde aldığını göstermektedir. Bunların hepsi, abdest alma tarzında ruhsattır, kolaylıktır. Söz gelimi 3600'de, uzuvlar üçer kere yıkanırken, mazmaza ve istinşak birer kere, başın meshi geriden öne doğru olmak üzere iki kere yapılır. 3601'de meshin, başın tepe noktasından aşağıya doğru, saçın düzeni hiç bozulmayacak tarzda ve tamamını içine alacak şekilde yapıldığı; 3602'de başın tamamına şâmil bu meshin elde arta kalan ıslaklıkla yapıldığı, yeni bir su alma cihetine gidilmediği belirtilir.

3603 ۱۶- وعن أبي أمامة رضى الله عنه قال: [تَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَيَدَيْهِ ثَلَاثًا، وَمَسَحَ رَأْسَهُ ثَلَاثًا وَقَالَ: الْأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ].

قال حماد: لا أدرى الأذنان من الرأس من قول أبي أمامة أم من قول رسول الله ﷺ؟ أخرجه أبو داود والترمذي وضعفه، وهذا لفظه.

وعند أبي داود قال: «وَكَانَ يَمْسَحُ الْمَأْتِينَ: يَعْنِي الْخُفَيْنِ، وَقَالَ فِيهِ أَيْضًا: الْأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ».

16. (3603)- Ebu Ümâme radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest aldı ve bunu, yüzünü üç, ellerini üç sefer yıkayarak, “Kulaklar baştandır” deyip başını da üç sefer meshederek yaptı.”

Hammâd der ki: “Bu rivâyette geçen “Kulaklar baştandır” ibâresi, Ebu Ümâme'nin sözü mü yoksa Resûlullah'ın sözü mü bilemiyorum.” [Tirmizî, Tahâret 29, (37); Ebu Dâvud, Tahâret 50, (134).]

Bu metin Tirmizî'nindir. Ebu Dâvud'da şu ifade de yer alır: “Göz pınarlarını da meshederdi.” O rivayette: “Kulaklar baştandır” da demiştir.

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet başın üç ayrı sefer meshedildiğini söylemekten başka “kulağın baştan sayıldığı” ifâde etmektedir. Yâni kulaklar yüzün devamı değil, başın bir parçasıdır. Bu tasrihin şu pratik neticesi var: Yüzden sayıldığı takdirde abdest sırasında yüzün tâbi olduğu ahkâma tâbi olması ve dolayısıyla “yıkınması” gerekir. Baştan sayılınca da başın tâbi olduğu ahkâma yâni meshe tâbi olması gerekir. Burada, “kulağın baştan olduğu” tasrîh edilmiş, ancak bu ifâde, râvilerden Ebu Ümâme'nin bir derci mi yoksa Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sözü mü olduğu hususunda şüphe edildiği belirtiliyor. Râvîlerin zaman zaman hadîslere açıklayıcı cümle ve kelimeleri rivâyet sırasında ilâve ettiklerini usûl bahislerinde görmüştük. Bu işe derc, bu çeşit hadîslere de müdrec hadîs denir. Burada olduğu gibi, derc ihtimali olan hadîsler zayıf kabûl edilmiştir.

2- Kulağın baştan mı, yüzden mi olduğu meselesi ihtilâflıdır. Umumiyetle baştan kabûl edilir ve onların yıkınması değil, baş için ıslatılan aynı elle, bir defada başla birlikte meshi esas alınır. Bu sebeple, meshedilmeyecek olsalar abdestin bütünlüğüne halel gelmez, sâdece abdestin sünnetlerinden biri terkedilmiş olur. Kulağın baştan olduğu görüşü, Ebu Hanîfe, İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel radiyallahu anhüm'ün müşterek tercihleridir. Resûlullah'ın ashabından

ehl-i ilm'in çoğu, Süfyan-ı Sevrî, İbnu'l-Mubârek, İshak İbnu Râhuye gibi Tâbi'inden birçokları hep aynı görüşte olmuştur. Bâzı âlimler de: "Kulağın ön kısmı yüzdendir, arka kısmı baştandır" demiştir. İbnu Hacer, "Kulaklar baştandır" hadisinin sekiz ayrı rivayette geldiğini gösterdikten sonra, bu rivayetlerden her birinin, müstakil olarak değerlendirince zayıf olduklarına hükmedileceğini belirtir.

3- Hadîste yer verilen bir diğer husus göz pınarlarının meshedilmesidir. Göz pınarı diye tercüme ettiğimiz *ma'*k kelimesi lügatçiler açısından gözün burna yakın ucunu ifade eder. Ancak şârihler, gözün kulağa bakan ucunun da bu kelimeyle ifade edildiğine dikkat çekerler. Türkçemizde de bu her iki tarafı ayrı ayrı ifade edecek kesin kelimelerimiz yok. Sadece göz pınarı tabirimiz var, bu da yerine göre her iki ucu da ifade etmek için kullanılabilir. Bir de, göz ucuyla bakmak tâbirinde kullanılan göz ucuyla terkîbimiz var ise de kullanılıştta diğerinden kesin bir ayrılık taşımaz.

Tîbî, göz pınarlarının meshedilmesini, suyun oraları yıkamasında mübalağayı sağlamak içindir, çünkü göz, sürme vs. kalıntısından, çapakdan hâli olmaz. Bunlar akıp göz kenarlarında kururlar. Öyle ise bu çeşit katı maddelerin birikme yeri olan göz pınarlarının abdest sırasında, husûsi bir itinâ ile temizlenmesi gerekmektedir. Mezhebimize göre çapaklar, suyun alta geçmesine de mânîdir. Hem abdest hem de gusûl için bir kısım ciddi mahzurlara da sebep olabilirler. Öyleyse hadîs, bunların bertaraf edilmesi için göz pınarlarının meshedilmesini sünnet kılmıştır.

۱۷- وعن جابر رضى الله عنه قال: [أخبرني عمر بن الخطاب رضى الله عنه أن رجلاً جاء إلى رسول الله ﷺ وقد تَوَضَّأَ وَتَرَكَ عَلَى قَدَمَيْهِ مِثْلَ مَوْضِعِ الظَّفْرِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: آرَجِعْ فَأَحْسِنِ التَّوَضُّؤَ. قَالَ: فَرَجَعْتُ تَوَضُّؤًا، ثُمَّ صَلَّى]. أخرجه مسلم وأبو داود.

17. (3604)- Hz. Câbir radiyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ömer radiyallahu anh bana şunu söyledi: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelmişti. Bunun abdest almış fakat ayaklarının üzerinde tırnak kadar bir yeri yıkamadan bırakmış olduğunu gördü. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, adama derhal müdâhale etti:

"Git abdestini güzel kıl!" Adam gidip yeniden abdest aldı, sonra namazını kıldı." [Müslim, Tahâret 31, (243); Ebu Dâvud, Tahâret 67, (171).]

۱۸- ولأبي داود في أخرى، عن بعض أصحاب رسول الله ﷺ: [أن

النَّبِيُّ ﷺ رَأَى رَجُلًا يُصَلِّي فِي ظَهْرِ قَدَمِهِ لَمَعَةٌ قَدَرُ الدَّرْهَمِ لَمْ يُصِيبْهَا الْمَاءُ فَأَمَرَهُ أَنْ يُعِيدَ الْوُضُوءَ وَالصَّلَاةَ.

18. (3605)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivâyetinde Resûlullah'ın ashâbından biri şöyle anlatır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ayağının sırtında dirhem büyüklüğünde bir kısma su değmemiş olduğu halde namaz kılmakta olduğunu görmüştü, derhal abdesti ve namazı iade etmesini emretti." [Ebu Dâvud, Tahâret 173.]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadîs, abdet sırasında cahillik veya dikkatsizlik sebebiyle yıkanması gereken yerlere suyun ulaşmaması halinde, o kuru kalan yer çok küçük de olsa, abdestin sahîh olmayacağını gösterir. Ülemâ bunda ihtilâf etmez.

Ancak, eksikliğin tamamlanması için sadece o uzvun yıkanması yeterli mi, abdest yeniden alınmalı mı meselesinde ihtilâf edilmiştir. Ebu Hanîfe birinci hadîsteki "...güzel kıl" emrini esas alarak, sadece o uzvun yıkanmasını yeterli bulur. "Güzel kıl" emri, eksiği tamamlamakla yerine gelir. Aleyhissalâtu vesselâm abdesti iade etmeyi emretmedi" der. Ebu Hanîfe, abdestte uzuvların peşpeşe yıkanmasını vâcib görmez. Ancak bir kısım âlimler uzuvların yıkanmasının peşpeşe olmasını vâcib görmüştür. Bunlar "Resûlullah sadece o uzvun yıkanmasını emretmedi, "Abdestini güzel yap!" dedi, yâni yeniden al dedi..." şeklinde tevil yaparlar. Kadı İyaz bu görüştedir.

İmam Şâfi'i, kavli-i cedidinde, âyet-i kerîmede zikredilen emri esas almış: "Allah azaların yıkanmasını farz kılmıştır. Kim onları yıkarsa emri yerine getirmiş olur. İster peş peşe yapsın, isterse araya fâsıla koysun farketmez" demiştir. Buna İbnu Ömer'in bir tatbikatını delil göstermiştir: Buhârî, İbnu Ömer'in ayaklarını, diğer uzuvları kuruduktan sonra yıkadığını rivâyet eder. İbnu'l-Müseyyib, Atâ ve bir grup fakih de böyle hükmetmiştir.

İmam Mâlik ve Rebî'a: "Kim bunu kasden yaparsa abdesti iade eder. Kim de unutarak yaparsa bir şey gerekmez" derler. İmam Mâlik'ten: "Aradaki fâsıla yakınsa kalan uzvu yıkayarak abdestini tamamlar, fazla zaman geçmişse yeni baştan abdest alır" dediği de rivâyet edilmiştir.

Katâde ve Evzâi: "Yıkananlar kurudu ise iade eder" demişlerdir. Ancak kurumayı mi'yar almak gerektiğine dâir delil olmadığı belirtilmiştir. Tahâvî: "Abdest uzvunun kuruması abdesti bozan bir hades değildir, nitekim abdest uzuvlarının hepsinin kurumasıyla abdestin bozulduğuna hükmedilmez" demiştir.

Âlimler, bu münakaşayı yaparken, zayıf olması sebebiyle ikinci hadîsi (3605) delil kılmazlar. Halbuki hadîste -ayaktaki kuruluk sebebiyle- hem abdestin hem de namazın "iadesi" sarîh olarak emredilmektedir.

3606 ۱۹- وعن ابن عمرو بن العاص رضى الله عنهما قال: [تَحَلَّفَ عَنَّا النَّبِيُّ ﷺ فِي سَفَرَةٍ سَافَرْنَاهَا فَأَذْرَكْنَا، وَقَدْ أَرْهَقْتَنَا الصَّلَاةَ وَنَحْنُ نَتَوَضَّأُ، فَجَعَلْنَا نَمْسَحُ عَلَى أَرْجُلِنَا، فَتَادَى بِأَهْلَى صَوْتِهِ: وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا].
أخرجه الخمسة إلا الترمذى، وهذا لفظ الشيخين.

19. (3606)- İbnu Amr İbni'l-As radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Beraber olduğumuz bir sefer sırasında, bir ara Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizden geride kaldı, sonra tekrar kavuştu. Bu sırada namaz vakti girmişti. Bizler de abdest alıyor, ayaklarımıza meshediyorduk. (Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm) yüksek sesle nidâ etti:

“Ökçelerin ateşte vay hâline!” Bunu iki veya üç kere tekrarlardı. ” [Buhârî, İlm 3, 30, Vudû 27, 29; Müslim, Tahâret 25-28, (240-242); Muvatta, Tahâret 5, (1, 19); Ebu Dâvud, Tahâret 46, (97); Nesâî, Tahâret 89, (1, 77, 78); Muvatta.]

3607 ۲۰- ولمسلم في أخرى: [تَعَجَّلَ قَوْمٌ عِنْدَ الْعَصْرِ فَتَوَضَّأُوا وَهُمْ عِجَالٌ فَأَتَتْهُنَا إِلَيْهِمْ، وَأَعْقَابُهُمْ تَلُوحٌ لَمْ يَمْسَسْهَا الْمَاءُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ، أَسْبِعُوا الْوُضُوءَ].

20: (3607)- Müslim'in bir diğer rivâyetinde şöyle denir: “Halk ikinci namazı sırasında acele etti ve bir kısmı alelacele abdest aldı. Biz onlara ulaştık. Ökçelerine su değmemiş, parlıyordu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

“Ökçelerin ateşte vay hâline! Abdesti tam alın!” buyurdular. ” [Müslim, Tahâret 26, (241).]

3608 ۲۱- قال الترمذى: [وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ وَبُطُونِ الْأَقْدَامِ مِنَ النَّارِ].

21. (3608)- Tirmizî der ki: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dan şöyle rivâyet edildi:

“Ökçe ve ayak çukurlarının ateşte vay hâline.” [Tirmizî, Tahâret 31, (41).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîste abdest alırken, abdest uzuvlarının dikkatlice yıkanması, kuru, su değmemiş bir nokta bırakılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Âlimler, ökçe

zikredilmiş olmakla birlikte bu hususta (yani iyi yıkanmamakta) ökçeye iştirak eden bütün abdest uzuvlarının aynı tehde dahil olduğunu belirtirler. Ökçenin zikri onların kuru kalmış olmasının görülmesinden ileri gelir.

2- Ökçenin zikriyle ilgili olarak şunu da söyleyebiliriz: *Resûlullah*, abdest uzuvlarının yıkanmasında gösterilmesi gereken titizliğe, en ziyade ihmâl uğraması muhtemel olan uzvu nazara vererek dikkat çekmiştir. Yani, kolda veya yüzde kuru yer kalacak olsa kola da *veyl*, yüze de *veyl* olacaktır, fark yoktur.

3- *Vay haline* diye tercüme ettiğimiz *veyl* kelimesinin mânâsı husûsunda şarihler ihtilâf eder. *İbnu Hacer*, en makbûl görüşün “*cehennemdeki bir vâdinin adı*” olduğunu söyler. *İbnu Huzeyme* der ki: “*Eğer meshetmek, (ayaktaki hadesi bertaraf etmeye yönelik) gâyeyi hasıl etseydi ateşle korkutulmaması gerekir.*” *İbnu Huzeyme*, bu sözüyle Şîilerin kitaplarında, bu mevzuda gelen muhalefete cevap vermiş olmaktadır. Onlar âyette gelen: *وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَتَيْنِ* “...Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip- topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın” (Mâide 6) âyetinin kıraatinin zahirini esas alıp *وَأَرْجُلِكُمْ* (*ayaklarınızı*) lafzını *رُءُوسِكُمْ* (*başlarınızı*) kelimesine atfederek ayakların da baş gibi meshedileceğine hükmederler. Zamanımızda Sünnîler arasında enaniyeti kavi, ilmi sığ, Selefî saygı ve teslimiyeti zayıf veya hiç yok bazıları da bir nevi *teşeyyü* sirayetinin tezâhürü olarak, ayağa meshetmek sûretiyle abdest alınacağı iddiasında bulunmaktadır. Halbuki, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın ne şekilde abdest aldığı bildirilen rivâyetler mütevâtirdir. Çıplak ayağa mesh vermek diye bir mesele mevzubahis değildir. Gerçi 3599 numaralı hadîste ayakkabısını çıkarmadan ayağına su serpmek sûretiyle ayağını yıkaması, *mesh verme* durumunu hatırlatmakta ise de, orada *îzâhı* yapıldığı üzere, ülemâ hem o rivâyeti zayıf addetmiş hem de, onun *mesh mânâsına* gelmeyeceğini göstermiştir.

O rivâyetin ayağa *mesh* vermeyi ifâde ettiğini kabûl edecek olsak bile, sadede olduğumuz hadîs, ökçedeki kuruluğa, daha önceki hadîsler, ayak üzerinde kalan dirhem büyüklüğündeki kuruluğa müsaade etmemektedir. Şu halde ortada bir teâruz var demektir. Deliller teâruz edince işimize geleni değil, objektif kistaslarla kavî olanları, çoğunluk tarafından rivâyet edilenleri tercih etmek gerekmektedir. Ehl-i sünnet ülemâsı mütekaddim ve müteahhiriyle bu meselede ihtilâf etmemiş, “*ayakların yıkanması*” husûsunda icma etmiştir. *Ayaklara meshetmek yeterlidir* iddiası, *Resûlullah*’ın “*Sonradan ihdas edilenler bid’attir, bid’atler dalâlettir, dalâlet ise ateştedir*” tehdîdine giren bir durumdur. Cenab-ı Hak’tan ümmet-î merhûme’yi bu çeşit dalaletlere düşmekten korumasını niyaz ederiz.

Bu mevzuyla *İbnu Hacer* şöyle özetler: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın abdestinin sıfatıyla ilgili mütevâtir rivâyetler O’nun ayaklarını yıkadığını gösterir. *Resul-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm Allah*’ın emrini açıklamakla vazîfelidir

(mübeyyin). İbnu Huzeyme ve başkalarının Amr İbnu Anbese'den rivâyet ettikleri abdestin fazileti ile ilgili uzun bir hadîste şöyle denir: **أَوْفَيْسِلُ قَدَمَيْهِ كَمَا** : "...Sonra da, Allah'ın kendisine emrettiği şekilde ayaklarını yıkardı..." Bu meselede Ashab'ın hiçbirinden muhâlefet sâbit değildir. Sadece Hz. Ali, İbnu Abbâs ve Hz. Enes radiyallahu anhüm'ün farklı görüşleri olmuştur. Ancak bilâhare onlar da görüşlerinden rücû etmişlerdir, bu husûs da rivâyetlerle sâbittir. Abdurrahman İbnu Ebî Leyla der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Ashâb'ı ayakların yıkanmasında icma etmiştir."

Şunu da ilâve etmede fayda var: Ayakların abdestte yıkanmaması İslâm'ın temel espirisine de zıt düşer. Zirâ, abdest uzuvları içinde en ziyade kirlenmeye ve -vücudun ağırlığı yüklendiği için- çokça terleyip pis kokular neşretmeye en müsait olanı ayaktır. Abdest sırasında ayakların yıkanmayıp meshle geçiştirilmesi, mescidleri kısa zamanda girilmez hâle getirir. Halbuki abdestin gayesi temizliktir, pis kokuları asgariye düşürmektir. Abdest cemaat halinde kılınması esas olan ve günde beş vakit bir araya gelecek olan insanları, birbirini rahatsız etmeyecek şartlara sokar. Ayağın yıkanmasının terki, bu gâyeyi önler. Zamanımızda, ayakların yıkanması esas olduğu halde, mescidlerde çoğu kere en ziyâde rahatsızlık duyulan husus ayak kokusudur.

Sünnete, farza aykırı bir anlayışla ayaklara meshetmeyi müdafaa edenlerin dedikleri olduğu takdirde, bir müddet sonra câmilere ayakkabularla girilmesini teklîf etmeleri kaçınılmaz olacaktır, el-iyazu billah!

4- Hadisten şu faideler de çıkarılmıştır:

- ★ Câhil kendi hâline bırakılmaz, öğretilir.
- ★ Menfi fiil inkâr edilirken ses yükseltilir.
- ★ İyi anlaşılması için mesele tekrar edilir.

۲۲- وعن جابر رضى الله عنه: [أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْعِمَامَةِ فَقَالَ: لَا حَتَّى يُمَسَّحَ الشَّعْرُ بِالْمَاءِ]. أخرجه مالك.

22. (3609)- Hz. Câbir radiyallahu anh'tan anlatıldığına göre, kendisine sarık üzerine meshetmekten sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

"Hayır, olmaz, su ile saça değildir!" [Muvatta, Tahâret 38, (1, 35).]

۲۳- وعن ثوبان رضى الله عنه قال: [بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَرِيَّةً فَأَصَابَهُمُ الْبَرْدُ، فَلَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَمَرَهُمْ أَنْ يَمَسَّحُوا عَلَى الْعَصَائِبِ وَالتَّسَاحِينِ]. أخرجه أبو داود.

«الْعَصَائِبُ»: العمام لأن الرأس يعصب بها.
و «التَّسَاجِينُ»: الخفاف لا واحد لها.

23. (3610)- Hz. Sevbân radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir seriyye göndermişti. Askerler soğukla karşılaşmış üşüdüler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a döndükleri zaman, onlara sarıklarının ve mestlerinin üzerine meshetmelerini emretti.”

٢٤- وعن أنس رضي الله عنه قال: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَتَوَضَّأُ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ قِطْرِيَّةٌ فَأَدْخَلَ يَدَهُ تَحْتَ الْعِمَامَةِ فَمَسَحَ بِمُقَدِّمِ رَأْسِهِ وَلَمْ يَنْقُضِ الْعِمَامَةَ]. أخرجه أبو داود.

«الْقِطْرِيَّةُ»: ثوب أحمر له أعلام، وفيه بعض الخشونة، وقيل البرود القطرية: حلل جياذ تحمل من قبل البحرين. قال الأزهرى: وفي البحرين قرية يقال لها قطرية.

24. (3611)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ı abdest alırken gördüm. Üzerinde çizgili kırmızı bir sarık vardı. Elini sarığın altına soktu, başının ön kısmını meshetti, sarığını çözmedi.” [Ebu Dâvud, Tahâret 57, (147).]

ACIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu üç rivâyet, sarık üzerine meshetmekle ilgilidir. Bu mevzuda cevaz ifâde eden ve etmeyen başka rivâyetler de var. Bazıları sarığın üzerine meshetmenin caiz olduğunu söylemiştir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Enes radiyallahu anhüma; Tâbiîn ve Etba’ut tâbiînden Evzâî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye, Ebu Sevr gibi bazıları da sarığa meshin yeterli olacağını söylemiştir.

Sarık üzerine meshin yeterli olmayacağını söyleyenler de var: Ebu Hanîfe, Süfyan-ı Sevrî, İmam Mâlik, İbnu'l-Mubârek, Şâfi’î gibi, cumhûrun görüşü budur.

2- Hadîste geçen *kıtrî*, bir kumaş çeşididir. Sertçe, üzerinde bazı çizgi ve alâmetler olan kırmızı renkli bir kumaş. Bahreyn’de *Kıtr* denen bir karyede îmâl edildiği için *kıtrî* denmiştir.

3- Hadîsten hareketle kırmızı renkli kumaşın sarık olarak kullanılabileceğine hükmedilmiştir. Ancak hadîs zayıftır.

4- Abdest alma sırasında başta sarık kalabilir. Abdest alırken başlarındaki sarıklarının atan müvesvislere, hadîs cevaz hususunda delildir.

۲۵- وعن ثابت بن أبي صفية قال: [قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ وَهُوَ مُحَمَّدُ الْبَاقِرُ: حَدَّثَكَ جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً، وَمَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَثَلَاثًا ثَلَاثًا؟ قَالَ: نَعَمْ].

و في رواية: «مَرَّةً مَرَّةً. قَالَ: نَعَمْ». أخرجه الترمذی.

25. (3612)- Sâbit İbnu Ebî Safiyye anlatıyor: “Ebu Cafer’e -ki Muhammed el-Bâkır’dır- dedim ki: “Hz. Câbir radiyallahu anh, sana Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın uzuvlarını birer birer, ikişer ikişer ve üçer üçer yıkayarak abdest aldığını söyledi mi?”

Bu soruma: “Evet!” diye cevap verdi.”

Bir rivâyette de: “Birer birer yıkayarak abdest aldı mı?” diye sordum; “evet!” diye cevap verdi” şeklinde gelmiştir. [Tirmizî, Tahâret 35, (45, 46).]

۲۶- وعن عبد الله بن زيد رضي الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَقَالَ: هُوَ نُورٌ عَلَى نُورٍ].

26. (3613)- Abdullah İbnu Zeyd radiyallahu anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ikişer ikişer yıkayarak abdest aldı ve: “Bu, nur üzerine nurdur” buyurdu.”

۲۷- وعن عثمان رضي الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأَ ثَلَاثًا ثَلَاثًا، وَقَالَ: هَذَا وَضُوءِي وَوُضُوءُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِي، وَوُضُوءُ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ].

أخرجهما رزين.

27. (3614)- Hz. Osman radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, uzuvlarını üçer üçer yıkayarak abdest aldı ve şöyle buyurdu:

“Bu benim ve benden önceki diğer peygamberlerin ve İbrahim aleyhissalâm’ın abdestidir.” [Rezîn tahrir etmiştir.]

AÇIKLAMA:

Buraya kaydettiğimiz üç rivâyet Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın farklı zamanlarda abdest uzuvlarını birer, ikişer, üçer kere yıkayarak abdest aldığını ifade etmektedir. Hatta bazı rivâyetler, bazı uzuvlarını üç yıkarken, diğer bazılarını iki ve bir yıkayarak karma bir şekilde abdest aldığını göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ FASIL
ABDESTİN SÜNNETLERİ
(Bunlar dokuzdur)

BİRİNCİ SÜNNET:

MİSVAK

3615 ۱- عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: نَوْلًا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ]. أَخْرَجَهُ السُّنَنَةُ، وَهَذَا لَفْظُ الشَّيْخِ.

وَفِي رِوَايَةِ مَالِكٍ: «مَعَ كُلِّ وُضُوءٍ».

1. (3615)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Eğer ümmetimin üzerine zahmet vermeyecek olsaydım, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim.” [Buhârî, Cum’a 8, Temenni 9; Müslim, Tahâret 42, (252); Muvatta, Tahâret 115, (1, 66); Ebu Dâvud, Tahâret 115, (46); Tirmizî, Tahâret 18, (22); Nesâfî, Tahâret 7, (1, 12).]

Bu metin Sahihayn’ın metnidir.

Muvatta’nın rivâyetinde: “...her abdestte...” denmiştir.

3616 ۲- ولأبي داود والترمذى عن زيد بن خالد الجهنى رضى الله عنه قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: نَوْلًا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، وَلَا تُخْرَجُ صَلَاةُ الْعِشَاءِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ].

2. (3616)- Ebu Dâvud ve Tirmizî’nin Zeyd İbnu Hâil el-Cühenî radiyallahu anh’tan kaydettikleri rivâyet şöyledir:

“Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın şöyle söylediğini işittim: “Ümmetime zahmet vermeyecek olsam, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim ve yatsı namazını da gecenin üçte birine kadar te’hîr ederdim.” [Ebu Dâvud, Tahâret.25, (47); Tirmizî, Tahâret 18, (23).]

3617 ۳- زاد الترمذی قال: [فَكَانَ زَيْدُ بْنُ خَالِدٍ يَشْهَدُ الصَّلَاةَ وَسِوَاكُهُ عَلَى أُذُنِهِ مَوْضِعَ الْقَلَمِ مِنْ أُذُنِ الْكَاتِبِ لَا يَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ إِلَّا آسْتَنَ، ثُمَّ يَرُدُّهُ إِلَى مَوْضِعِهِ].

3. (3617)- Tirmizî şu ziyâdede bulundu: “Zeyd İbnu Hâlid, namaza geldiği zaman misvağı kulağının üstünde olurdu, tıpkı kâtibin, kulağı üstündeki kalem gibi. Misvaklanmadan namaza durmazdı. Misvaklandıktan sonra yine yerine koyardı.” [Tirmizî, Tahâret 18, (23).]

3618 ۴- وعن حذيفة رضى الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشْتَوِصُ فَأَهُ بِالسُّوَاكِ]. أخرجہ الخمسة إلا الترمذی.

وهذا لفظ الشيخين «يشووص»: أى يدلک.

4. (3618)- Hz. Huzeyfe radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gece (namaza) kalktığı vakit ağzını misvakla ovalardı.” [Buharî, Cum’a 8, (2, 212), Vudû 73, Teheccüd 9; Müslim, Tahâret 45, (254); Ebu Dâvud, Tahâret 30, (55); Nesâî, Tahâret 2, (1, 8) Bu metin Sahiheyn’e aittir.]

3619 ۵- وعن عائشة رضى الله عنها قالت: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُوضِعُ لَهُ وَضُوءَهُ وَسِوَاكُهُ، فَإِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ تَحَلَّى، ثُمَّ اسْتَاكَ].

5. (3619)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın abdest suyu ve misvâkı (akşamdan hazırlanıp yanına) konulurdu. Gece kalkınca abdest bozar, sonra misvaklanırdı.”

3620 ۶- وفي أخرى: [كَانَ لَا يَرْقُدُ مِنْ لَيْلٍ وَلَا نَهَارٍ فَيَسْتَيْقِظُ إِلَّا تَسَوَّكَ قَبْلَ أَنْ يَتَوَضَّأَ] أخرجہ مسلم وأبو داود، واللفظ له والنسائي.

6. (3620)- Bir diğeri rivâyette şöyle gelmiştir: “(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm) gece veya gündüz yattığında ve kalktığında mutlaka abdest almazdan önce misvaklanırdı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 27, 30, (51, 56, 57); Müslim, Tahâret 45, (253); Nesâî, Tahâret 8, (1, 13), Metin Ebu Dâvud’a ait.]

3621 ۷- وعن رضى الله عنها قالت: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: السُّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْقَلَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ تَعَالَى]. أخرجہ النسائي.

7. (3621)- Yine Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Misvak ağız için temizlik vasıtasıdır. Rab Teâlâ için de rıza vesilesidir.” [Nesâî, Tahâret 5, (1, 10).]

3622 ۸- وعن أبى موسى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَهُوَ يَسْتَنْ بِسِوَاكِ فِي يَدِهِ يَقُولُ: آغِ آغِ، وَالسَّوَاكُ فِي فِيهِ كَأَنَّهُ يَتَهَوَّعُ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِي، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ.

«التَّهَوَّعُ»: التَّقْيُؤُ.

8. (3622)- Hz. Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm’a uğramıştım. Elindeki bir misvakla dişlerini misvaklıyordu ve ü, ü diye bir ses çıkarıyordu, misvak ağzındaydı, sanki kusuyor gibiydi.” [Buharî, Vudû 73; Müslim, Tahâret 46, (255); Ebu Dâvud, Tahâret 26, (49); Nesâî, Tahâret 3, (1, 9).]

3623 ۹- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أَرَانِي فِي الْمَنَامِ أَسْتَاكُ بِسِوَاكِ، فَجَاءَنِي رَجُلَانِ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرَ فَتَاوَلْتُ الْأَصْغَرَ مِنْهُمَا، فَقِيلَ لِي: كَبِّرْ، فَدَفَعْتُهُ إِلَى الْأَكْبَرِ مِنْهُمَا]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

9. (3623)- İbnu Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Rüyamda gördüm ki, bir misvakla dişlerimi misvaklıyorum. İki kişi yanıma geldi, biri diğerinden büyüktü. Elimdeki misvakı onlardan küçük olana uzattım. Bana: “(Büyüğü) büyükle!” dedi. Bunun üzerine misvağı büyük olana verdim.” [Buharî, Vudû 74; Müslim, Rü’ya 19, (2271). Hadisi, Buharî muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir, Müslim ise senetli olarak kaydetmiştir.]

3624 ۱۰- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْطِينِي السَّوَاكَ لِأَغْسِلَهُ فَأَبْدَأُ بِهِ فَأَسْتَاكُ، ثُمَّ أَغْسِلُهُ فَأَدْفَعُهُ إِلَيْهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

10. (3624)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm bana misvağını yıkamam için verirdi. (Teberrük için, yıkamazdan önce kendim kullanırdım, sonra yıkayıp ona verirdim.” [Ebu Dâvud, Tahâret 28, (52).]

AÇIKLAMA:

1- Beden temizliğinde *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın ehemmiyet verdiği hususlardan biri de diş temizliğidir. Sünnete göre, dişleri temizlemenin en pratik ve en müessir vâsıtası misvaktır. Sünnete uygun olan misvâk, *erâk* ağacından yapılan çubuklardan ibârettir; ince lifleri, kendine has kokusu vardır. Kullanılacak çubuğun müstehab şekli şöyledir. Kullanan kişinin serçe parmağı kalınlığında, karışı uzunluğunda ve kuru olmalıdır. Ucu suda ıslatılınca yumuşar.

Su değmeden dişlere vurulur, sürtme işi yukarıdan aşağı değil enlemesine yapılır. Sadece dişlere değil, diş etlerine, dile ve hatta damağa da misvak yapılır, üç su verilir. Hadisler, misvaklarken, çubuğun sertce kullanılmasını tavsiye eder. Müstehab olan her abdest alışta, yatarken, yataktan kalkınca kullanılmasıdır. Misvaktan gâye sadece dişlerdeki kırıntıların, artıkların temizliği değildir.

2- Âlimler misvakın pek çok faydasını sayarlar. Bazılarını şöyle hatırlatabiliriz:

- ★ *Resûlullah*'ın mühim bir sünneti yerine gelmiş olur.
- ★ Allah'ın rızasına vesiledir.
- ★ Ağız temizliğini sağlar.
- ★ Dişleri parlattır, diş etlerini kırmızı kılar.
- ★ Ağız sağlığını sağlar, ağız kokusunu giderir.
- ★ Dişlerin sağlamlığını artırır, diş taşlarını önler.
- ★ Diş etlerini kuvvetlendirir.
- ★ Diş çürümelerini önler.
- ★ Zekâyı artırır.
- ★ Sesi güzelleştirir, konuşmayı kolaylaştırır.
- ★ Göze kuvvet verir.
- ★ Son nefeste kelime-i şehâdeti hatırlattırır.
- ★ İhtiyarlığı geciktirir.
- ★ Mideyi takviye edip, mide hastalıklarını önler.
- ★ Hazmın kolaylaşmasını sağlar.
- ★ Can çekişmeyi kolaylaştırır.
- ★ Bedenin rutubetini keser.
- ★ Sevabı artırarak ömrü bereketli kılar.

Pek çok hastalığın sistemi sindirim ve bilhassa mideden kaynaklandığı göz önüne alınca mide sağlığına fevkalâde te'sir edecek olan ağız temizliği ve onun yegane vâsıtası misvakın faydaları saymakla bitmez. Sadece "Mideyi takviye etmesi"nin hâsıl edeceği neticeler bütün organlarımıza, dolayısıyla hayatımızın seyrine müessirdir.

3- *Resûlullah* misvakın olmadığı durumlarda parmakla da olsa dişlerin ovulmasını tavsiye etmiştir. Fakihlerimiz, *erâk* ağacından yapılan *sünnete muvafık* bulur ise de başkaca sert ağaçtan da misvak yapılabileceğini söylemiş ve hattâ bezle de dişlerin ovulabileceğini belirtmiştir. Bazı yörelerimizde geven kökünden bile misvak yapılmaktadır. *Erâk* ağacından yapılanın yerini tutmasa da naylon fırçalar da kullanılabilir. Şu halde dinimiz *diş temizliğini* esas almış olmakta, bunun en güzel vasıtasının da *erâk* ağacından imâl edilen misvakın olduğunu söylemekte, fakat "illa da bu ağaçtan mamul olanla" diye bir ısrarda bulunmamaktadır. Dindar doktorlarımızın tavsiye ve rehberliğinde imkânımız dâhilinde olan vâsıtalarla behemahal dişlerimizi temiz tutmalıyız.

Resûlullah'tan ağız temizliği ile alakalı olarak kitaplarımızın kaydettiği bazı tavsiyeler:

"Ağızlarınız Kur'an yoludur, onları misvak ile temizleyin."

"Misvak kullandıktan sonra kılınan bir namaz, misvak kullanmadan kılınan namazdan sevab yönüyle yetmişbeş kat üstündür."

"Niye sararmış dişlerinizle yanıma giriyorsunuz? Dişlerinizi misvaklayın."

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gece gündüz, mukim ve sefer halinde misvak kullanmayı hiç ihmâl etmemiştir. *Buharî*'nin bir rivâyeti, ölüm döşeğinde iken bile misvakı ihmâl etmediğini belirtir. Ashab-ı Kiram da misvaka gereken ehemmiyeti vermiştir. Rivâyetler, kulaklarının arkasında misvak taşıdıkları halde yola çıktıklarını belirtir.

4- *Aynî*, misvakın sünnet-i müekkele olduğunu, mendubiyeti husûsunda icmâ vâki olduğunu; *Evzâî*'nin: "O, *abdestin yarısıdır*" dediğini kaydeder.

5- Misvak husûsunda ülemânın ihtilâfı var: Bu neyin sünnetidir?

★ Bazıları, "Abdestin sünnetidir" demiştir.

★ Bazıları, "Namazın sünnetidir" demiştir.

★ Bazıları, "Dinin sünnetidir" demiştir.

Ebu Hanîfe rahimehullâh "Dinin sünnetidir" diyenlerdendir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* pekçok kereler abdeste mukârin olmaksızın da misvak kullandığı için, misvağı, *dinin sünneti* olarak değerlendiren görüş daha kuvvetli ve isabetli

gözükmektedir. Hidâye’de müstehab olduğu ifade edilir. İmam Şâfi’î de böyle hükmetmiştir. İbnu Hazm: “O, sünnettir, her namazda yapılabilirse efdaldır. Cuma günü ise gerekli bir farzdır” der. Ehl-i Zâhirin “vacib” dediği, İshak İbnu Râhûye’nin: “O vâcibtir, kişi kasden terkederse namazı bâtıldır” dediği rivâyet edilmiştir. Nevevî, İshâk’tan yapılan bu rivâyeti yanlış bulur.

ABDESTİN İKİNCİ SÜNNETİ: ELLERİN YIKANMASI

3625 ۱۱- عن أبي هريرة رضي الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَتَابِهِ فَلَا يُغَمِّسْ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا، فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ]. أخرجه الستة، وهذا لفظ مسلم.

وفي رواية لأبي داود: «فإنَّه لا يَدْرِي أَيْنَ كَانَتْ تُطَوِّفُ يَدُهُ».

1. (3625)- Hz. Ebû Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Uykudan uyanınca, sizden hiç kimse, üç sefer yıkamadıkça ellerini kaba banmasın. Çünkü o, ellerinin geceyi (vücudunun neresinde geçirdiğini bilemez.” [Buharî, Vudû 26; Müslim, Tahâret 87, (278); Muvatta, Tahâret 9, (1, 21); Ebu Dâvud, Tahâret 49, (103, 104, 105); Tirmizî, Tahâret 19, (24); Nesâf, Tahâret 1, (1, 6, 7).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Buharî’de biraz farkla şöyle gelmiştir: “...Biriniz uykusundan uyandığı vakit, abdest suyuna batırmazdan önce elini üç kere yıkasın, çünkü ellerin nerede gecelediğini bilemezsiniz.”

İbnu Huzeyme’nin rivâyetinde: “...kabına veya abdest suyuna...” denmiştir. Şu halde kastedilen şey abdest için hazırlanan su veya onun bulunduğu kaptır. Gusül için hazırlanan kaplar -ve kıyasla bütün su kapları- aynı hükme tâbidir.

2- Hadîs, gece uykusundan uyanınca ellerin yıkanmasını âmirdir. Gündüz uykusu da *kaylûle* adı ile meşrû olmasına rağmen be-tahsis gecenin zikri, gâlib duruma göredir. Uyumanın asıl vakti gecedir ve gece uykusu daha uzundur.

3- Cumhur, bu emri *mendub* olarak değerlendirmiştir. Ancak Ahmed İbnu Hanbel “gece uykusu”ndan uyanınca vâcib olduğunu söyler, gündüz için müstehab der. Şayet yıkamadan batıracak olsa ekseriyet suyun necis sayılmıyacağında ittifak ederken; İshâk, Dâvud ve Taberî, “Necis olur” demiştir. Bunlar, böyle bir suyun dökülmesiyle ilgili hadîste gelen emri esas almıştır, ancak cumhur, o hadîsin zayıf olduğunu söyler. Cumhuru, bu emri vâcibe hamletmekten uzaklaş-

tıran karîne, hadîsteki şekk uyandıran durumdur. Zîrâ bir emre şekk ârız oldu mu vücûbu ortadan kaldırır. Burada el'in temiz olması asıldır, geceleyin kirlenmiş olması muhtemeldir. *Bezvâfî* der ki: "Hadîste, bu emrin verilmesinin sebebi necâset ihtimâlidir. Zîrâ Şârî aleyhissalâtu vesselâm, bir hüküm zikreder, arkadan da bir illet kaydederse bu hükmün, o sebep için verildiğine delil olur."

Uyuyanın elinin kirlenmiş olması ihtimali yıkanmasını gerektirirse, uyanık kimsenin eline pislik bulaşmış olabileceğine dair bir şekke düşmesi de elinin yıkanması husûsunda aynı hükmü getirir.

Ebu Avâne, bu hadîsin hükmünün vâcib olmadığına bir başka delil gösterir: *İbnu Abbâs radiyallahu anhümâ'nın* bir rivâyetine göre *Aleyhissalâtu vesselâm* uyanınca doğrudan gidip duvarda asılı bulunan kabın (şenn) suyu ile abdest almıştır.

4- Hadîste geçen *sizden biri* tâbirinden hareketle bu hükmün *Resûlullah'tan* başkasıyla ilgili olduğu söylenmiş ise de, uyanıklık (yakaza) halinde abdestten önce ellerini yıkadığına dair sahîh rivâyetlerde gelen sünneti ile cevap verilmiştir. Öyleyse uykudan sonra müstehab olması evladır. *Resûlullah'ın*, bâzan terki "bunun cevâzını beyan içindir" denmiştir.

5- Şunu da kaydedelim ki, bâzı âlimler: "Bu taabbüdî bir emirdir, elin pislenmesi husûsunda şekke düşene de düşmeyene de, uyanık olana da, uykudan kalkana da gereklidir" demiştir. Bu durumda elin yıkanması takarrüb ve rıza-yı İlahî için yapılmış olacaktır. Bu maksadla yapmak amelin en üstün derecesini teşkil eder.

6- *Üç sefer yıkamak*'la sınırlamanın gözle görülmeyen pislik için olduğu belirtilmiştir. Gözle görülen pislik varsa elbette ki onun izâlesine kadar yıkamaya devam edilecektir. Mamâfih bazı rivâyetlerde, sayı zikredilmeden *yıkama* emri de gelmiştir: "فَلَا يَضَعُ فِي الرُّضْوَةِ حَتَّى يَمْسِلَهَا" "...yıkayınca kadar ellerini abdest suyuna bandırmazın."

Burada nehiy tenzihidir. Yaparsa müstehab terkederse mekruhtur. Üçten az yıkadığı takdirde kerâhet kalkmaz, *Şâfi'i* hazretleri böyle hükmetmiştir.

7- Hadîsteki *el* tabirinden maksad *avuç*'tur. Kollar girmez. Bu tasrihi şunun için yapıyoruz: Hadîslerde bazan el (yed) ile dirseğe kadar olan kısım kastedilir.

Bütün bu söylenenler, uykudan uyananlar hakkındaki hükmüdür. Uyanık olan kimse hakkında da bunu yapmak, *Hz. Osman ve Abdullah İbnu Zeyd'den* gelen bir rivâyete binâen müstehabtır. Şu farkla ki, uyanık kimsenin bu ön yıkamayı terkedip, doğrudan elini abdest için suya banması mekruh değildir, çünkü bunun hakkında nehiy vârid olmamıştır. Ayrıca *Ebu Hüreyre'nin* böyle yaptığı ve terkte bir beis görmediği de rivâyet edilmiştir. Keza *Hz. Bera ve İbnu Ömer'den* de benzeri amel rivâyet edilmiştir.

8- Elin nerede gecelemiş olduğu meselesine gelince: Bundan maksad *bedenin neresinde demektir. İmam Şâfi'î* der ki: “Araplar o zamanda taşla istinca yaparlardı, memleketleri sıcağı, uyuyunca terlemeleri de muhtemeldir. (Uyurken, terin ve kaşıntının sebebiyle) elini kirli yerlerde veya bir sivilce veya bir hayvan kanı veya bir başka pislik üzerinde dolaştırmış olması muhtemeldir. Bütün bu durumlar, elin kirlenmiş olma ihtimalini artırdığı için uyanınca ilk iş, yıkanmasının gereğini ortaya koyar.”

9- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FAİDELER:

- ★ Tam güven vereni esas almalıdır.
- ★ İbadette ihtiyatla amel edilmelidir.
- ★ Utandırıcı hususlar anlaşılacak bir üslubla kinaye yoluyla ifade edilmelidir.
- ★ Necâsetin üç kere yıkanması müstehabtır. Zîrâ necâset vehmine düşülünce üç sefer yıkamak emredilirse, necâset görülünce üç sefer yıkanması evla olur.
- ★ Namaz için ruhsat verilen istinca mahallinin kirli olabileceği kabul edilmiştir.
- ★ Uykudan kalkınca elleri yıkamak gerekir.
- ★ “Erkek uzvuna değmek abdest gerektirir” diyenlerin görüşüne destek var.
- ★ Az su, “abdest almak niyetiyle” içine el sokulmakla mâ-i müstâmel olmaz.

ABDESTİN ÜÇÜNCÜ SÜNNETİ:

İSTİNSAR, İSTİNŞAK VE MAZMAZA

۱- عن أبي هريرة رضي الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْشِرْ، وَمَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ]. أخرجه الستة إلا الترمذی، وهذا لفظ البخاری.

1. (3626)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim abdest alırsa istinsarda bulunsun (sümkürsün), kim taşla istinca yaparsa teklesin.” [Buhârî, Vudû 25; Müslim, Tahâret 20, 22, (237); Muvatta, Tahâret 2, 3, (1, 19); Ebu Dâvud, Tahâret 55, (140); Nesâî, Tahâret 70, 72, (1, 66, 67).]

AÇIKLAMA:

1- *İstinsar*: Burunda olan bir şeyi şiddetle neşretmek, atmak mânâsına gelir ki *sümkürmek* deriz. Mamafih abdest sırasında burna su çekip dışarı salmak sûretiyle burnu temizlemek mânâsına gelen *istinşak* mânâsında *istinsâr* denilmiştir.

Bir başka ifâde ile istinşak, suyu burunda hâsıl edilen hava akımıyla burnun üst boşluklarına çekmek, istinsar da çekilen bu suyu şiddetle dışarı atmaktır. İstinşak'tan maksad burnun içini tanzif etmek; istinsar da, bu dâhilî pislîği su ile dışarı atmaktır.

2- *İsticmâr*: Büyük abdestten sonra *istinca* denen temizliği taşla yapmaya *isticmâr* denmektedir ve bunun 3 veya 5 veya 7 gibi tek sayıda olması tavsiye edilmektedir.

3- Bâzı âlimler, bu hadîsi esas alarak istinşakın (burnu yıkamanın) sahîh olabilmesi için istinsârın yani sümkürlenmenin şart olduğunu söyleyerek bunun vâcib olduğuna hükmetmiştir: *Ahmed İbnu Hanbel*, *İshâk İbnu Râhûye* gibi. Cumhûr ise, istinsârın mendub olduğuna hükmeder. Delilleri, *Resûlullah*'ın bir bedevîye abdesti tarif ederken istinsardan bahsetmediğini gösteren Tirmizî'deki bir rivâyettir: "أَوْضًا كَمَا أَمَرَ اللَّهُ" "Allah'ın sana emrettiği şekilde abdestini al" der ve âyete havâle eder. Ayette ise *istinşak* zikri geçmez.

۲- 3627 - وفي رواية مسلم: [إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ مَاءً، ثُمَّ لِيَنْتَشِرْ].

وفي أخرى: «فَلْيَسْتَنْشِقْ بِمِنْخَرَيْهِ مِنَ الْمَاءِ، ثُمَّ لِيَنْتَشِرْ».

2. (3627)- Müslim'in bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Sizden biri abdest alınca burnuna su çeksın, sonra sümkürsün." [Müslim, Tahâret 20, (237).]

Bir diğeri rivâyette: "...Burun deliklerine su çeksın, sonra sümkürsün" şeklindedir. [Müslim, Tahâret 21, (237).]

۳- 3628 - وفي أخرى لهما وللنسائي: [إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلْيَسْتَنْشِرْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَبِيتُ عَلَى حَيَاثِيهِ].

3. (3628)- *Ebu Hüreyre radiyallahu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki: "Biriniz uykudan uyandığı zaman üç kere sümkürsün. Zîrâ şeytan, burnunun içinde geceler." [Buhârî, Bed'ül-Halk 11, (6, 243); Müslim, Tahâret 23, (238); Nesâî, Tahâret 73, (1, 67).]

AÇIKLAMA:

Şeytanın burunda gecelemeesi, hadîsin zâhirine göre her uyuyana mahsus bir durumdur. Ancak, şeytana karşı korunma tedbirlerine başvurmayan kimselere mahsus olması da muhtemeldir. Nitekim bazı hadîslerde yatmadan önce Ayete'l-Kürsî okuyan kimseye şeytanın yaklaşmayacağı zikredilir. Bir hadîste de "Lâi-

lahe illallahu vahdehu lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve ala külli şey'in kadîr" zikrini günde yüz defa okuyanlara vaadedilen hayırlardan biri de şeytana karşı sığınmak (hırz) olmasıdır.

Hadîste geçen ve burnun iç kısmının "şeytana geceleme yeri (yuva) olması" mefhumunu hakikat olarak anlamak isteyen âlimler olmuştur. Bunlar: "Zîrâ derler, burun, vücudun kalbe açılan yollarından biridir. Nitekim vücudda bununla kuktan başka kalbe açılan menfez yoktur, her taraf kapalıdır. Bir hadîste şeytan kapalı kapıları açamaz denmiş ve esneme esnasında ağzın kapatılması tavsiye edilmiş, sebep olarak da şeytanın girmemesi söylenmiştir. Şu halde bütün bu zikredilenler şeytanın gerçekten burunda gecelediği mânâsını te'yîd eder."

Ancak, bu ifâdeyi bir istiare kabûl edip mânâyı hakîkate değil mecaza hamledenler de olmuştur. Bunlara göre, burnun içinde hâsıl olan pislik şeytana pek muvafık düşer. Çünkü o, bütün pislikleri, kirlilikleri, küfürleri, şerleri sever. Öyleyse istiare yoluyla bunlara şeytan denmiş, orasının şeytana yakışan bir hal aldığı belirtilmek istenmiştir. Öyleyse burnu şeytana lâyük halden kurtarmak gerekir, bu da temizlikle olur. Şu halde burada şeytanın zikri, temizliğe teşvikte müessiriyet kazanmak, o hususta muhatabı ikna içindir.

۴- وعن عبد الله بن زيد رضى الله عنه قال: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

مَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفِّ وَاحِدٍ فَعَلَّ ذَلِكَ ثَلَاثًا]. أخرجه الترمذى.

4. (3629)- Abdullah İbnu Zeyd radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalatu vesselâm'ı bir avuç su ile hem mazmaza hem de istinşak yaparken gördüm, bunu üç kere yapmıştı." [Tirmizî, Tahâret 22, (28).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîsten hareketle bazı âlimler mazmaza ve istinşakın üç avuç su ile yapılacağına hükmetmiştir. Şöyle ki: Bir avuç alıp mazmaza ve istinşak yapacak, bir avuç daha alıp tekrar mazmaza ve istinşak yapacak, üçüncü avuçla da mazmaza ve istinşak yapacak. Böylece mazmaza ve istinşak her seferinde birleştirilmiş olacaktır. Şâfi'î ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir.

Ebu Hanîfe'ye göre ise mazmaza ile istinşak ayrı ayrı yapılmalıdır: Üç avuç su ile üç kere mazmaza yapılır. Sonra da üç avuç su ile üç kere istinşak yapılır.

Bu hükümde, Ka'b İbnu Amr'ın bir rivâyeti esas alınmıştır. Ka'b der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest aldı. Üç kere mazmaza, üç kere istinşakka bulundu. Herbirinde yeni su aldı." Hanefiler bu meselede başka rivâyetleri de delil olarak göstermişlerdir.

Mazmaza ve istinşakı birleştirme ve ayırma hususundaki ihtilaf câiz-değil

şeklinde bir ihtilaf değil, efdaliyete müteallik bir ihtilaftır. Nitekim, birleştirmeyi Hanefiler de tecvîz ederler.

3630 - وعن طلحة بن مصرف عن أبيه عن جده رضى الله عنه قال: [دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ وَالْمَاءُ يَسِيلُ مِنْ وَجْهِهِ وَلِحْيَتِهِ عَلَى صَدْرِهِ فَرَأَيْتُهُ يَفْصِلُ بَيْنَ الْمَضْمُضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ]. أخرجه أبو داود.

5. (3630)- *Talha İbnu Musarrıf an ebîhi an ceddihî radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ın yanına girdim, abdest alıyordu. Su, yüzünden ve sakalından göğsüne akıyordu. Mazmaza ve istinşakın arasını da ayırmıştı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 54, (139).]

Açıklama için önceki hadîse bakılmalıdır.

3631 - وعن علي رضي الله عنه: [أَنَّهُ دَعَا بِوَضْوئِهِ فَمَضْمَضَ وَأَسْتَنْشَقَ وَتَثَرَّ بِيَدِهِ الْبِئْسَرَى، ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا طَهَّرَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ]. أخرجه النسائي.

6. (3631)- *Hz. Ali radiyallahu anh*’tan anlatıldığına göre, su istemiş ve mazmaza ve istinşak yapmış, sol eliyle sümkürmüş sonra da:

“*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*’ı temizliği böyleydi” demiştir. [Nesâf, Tahâret 74, (1, 67).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, abdest alırken sümküreme işinin sol elle olacağını ifade etmektedir.

ABDESTİN DÖRDÜNCÜ SÜNNETİ:

SAKAL VE PARMAKLARI HİLALLEMEK

3632 - عن عثمان بن عفان رضى الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُحَلِّلُ لِحْيَتَهُ]. أخرجه الترمذى وصححه.

1. (3632)- *Osmân İbnu Affân radiyallahu anh*’ın anlattığına göre, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* sakalını hilâlliyor idi.” [Tirmizî, Tahâret 23, (31).]

AÇIKLAMA:

Hilallemek veya *tahlil* etmek, araya geçirmek mânâsına gelir. Sakalın hilâllenmesi, parmakların sakalın arasına sokulmasıdır. Yâni suyun, abdest sırasında sakalın dibine nüfuzunu sağlamak için, parmaklarla sakalı taramak, yollar açıp suyun aralara girmesini sağlamaktır. Parmakların hilâllenmesi de bir elin par-

makları arasına diğer elin parmaklarını sokarak hareket ettirmek, suyun parmak aralarına iyice nüfuzunu ve oraların eksiksiz temizlenmesini sağlamaktır.

Hadis, hilâllemenin meşrûiyetine delâlet eder. Ancak, bunun hükmü hususunda ülemâ ihtilâf etmiştir. Bazıları, hem abdestte hem de gusûlde vâcib olduğuna hükmetmiştir: *Hasan İbnu Sâlih, Ebu Sevr ve Zâhirîler* bu görüştedir.

İmam Mâlik, Şâfi'î, Sevrî ve Evzâ'î gibi bir kısım fukaha, sakalı hilâllemenin abdestte vâcib olmadığını söylemiştir.

İmam Mâlik ve Medîne ülemâsının bir kısmı ise “*cenâbet guslünde de vâcib olmadığını*” söylemiştir.

Şâfi'î, Ebu Hanîfe ve bunların ashabları *Sevrî, Evzâ'î, Leys, Ahmed, İshâk, Ebu Sevr, Dâvud-u Zâhirî, Taberî* ve Ehl-i ilmin ekseriyeti, sakalı hilâllemeyi sadece cenâbet guslünde vâcib görmüştür, abdestte görmemiştir.

İbnu'l-Arabî, sakalın hilâllenmesi hususunda *İmam Mâlik*'ten iki ayrı görüş rivâyet edildiğine dikkat çeker: “*Birine göre, sakal kesif dahi olsa vâcibtir. Diğerine göre sünnettir, çünkü o, bazan batın hükmüne geçer, gözün içi gibi.*”

۲- وعن أنس رضي الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا تَوَضَّأَ أَخَذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَيُدْجِلُهُ تَحْتَ حَنْكِهِ، وَيُحَلِّلُ بِهِ لِحْيَتَهُ وَيَقُولُ: هَكَذَا أَمَرَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ]. أخرجه أبو داود.

2. (3633)- Hz. *Enes radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest alınca bir avuç su alır, onu çenesinin altına tutup onunla sakalını hilâller ve: “Aziz ve Celil olan Rabbim böyle emretti” derdi.*” [Ebu Dâvud, Tahâret 56, (145).]

۳- وعن المستورد بن شداد رضي الله عنه قال: [رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ إِذَا تَوَضَّأَ يُدَلِّكُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ بِخَنْصَرِهِ]. أخرجه أبو داود والترمذی.

3. (3634)- *Müstevrid İbnu Şeddâd radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı gördüm. Abdest aldığı zaman ayaklarının parmaklarını serçe parmağı ile hilâlliyordu.*” [Tirmizî, Tahâret 30, (40); Ebu Dâvud, Tahâret 58, (148).]

۴- وعن لقيط بن صبرة رضي الله عنه قال: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْوُضُوءِ. قَالَ: اسْتَبْعِ الْوُضُوءَ، وَحَلِّلْ بَيْنَ الْأَصَابِعِ وَبَالِغِ

فِي الْأَسْتِنْشَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ ضَائِعًا]. أخرجه أصحاب السنن.
 ﴿إِسْبَاقُ الْوُضُوءِ﴾: إتمامه، وإفاضة الماء على الأعضاء تماماً كاملاً، وزيادة على
 مقدار الواجب.

4. (3635)- *Lakîb İbnu Sabira radiyallahu anh* anlatıyor: “Dedim ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Bana abdestten haber ver!” *Aleyhissalâtu vesselâm*:

“Abdesti tam al, parmaklar arasını hilâle, istinşak’da mübâlağa yap, oruçlu olursan mübalâğa yapma” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Tahâret 55, (142, 143, 144); Tirmizî, Tahâret 30, (38); Nesâî, Tahâret 71, 92, (1, 66, 79).]

ABDESTİN BEŞİNCİ SÜNNETİ: KULAKLARI MESHETMEK

3636 1- عن الربيع بنت معوذ رضى الله عنها قالت: [تَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَذْجَلَ إِصْبَعَهُ فِي جُحْرِي أُذُنِيهِ]. أخرجه أبو داود.

1. (3636)- *Rebî’ Bintu Mu’arrız radiyallahu anhâ* anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest aldı, (bu esnada) elini kulaklarının hücrelerine soktu.” [Ebu Dâvud, Tahâret 50, (131).]

3637 2- وعن نافع قال: [كَانَ آبَنُ عُمَرَ يَأْخُذُ الْمَاءَ بِإِصْبَعِيهِ لِأُذُنَيْهِ].
أخرجه مالك.

2. (3637)- *Nâfi merhum* anlatıyor: “İbnu Ömer, kulakları için suyu parmağıyla alırdı.” [Muvatta, Tahâret 37, (1, 34).]

ABDESTİN ALTINCI SÜNNETİ: ABDESTİ TAM ALMAK

3638 1- عن أبي هريرة رضى الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِنْ أُمَّتِي يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ، فَمَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ].

1. (3638)- *Ebu Hüreyre radiyallahu anh* anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Ümmetim, Kıyamet günü çağırıldıkları vakit ab-

destin izi olarak (nurdan) bir parlaklıkları olduğu halde gelirler. Öyleyse kimin imkânı varsa parlaklığını artırsın.”

۲- [۳۶۳۹] وفي أخرى: [أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَوَضَّأَ فَعَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ حَتَّى كَادَ يَبْلُغَ الْمَنْكَبَيْنِ، ثُمَّ عَسَلَ رِجْلَيْهِ حَتَّى رَفَعَ إِلَى السَّاقَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ أُمَّتِي يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ]. أخرجه الشيخان والنسائي، وهذا لفظ الشيخين.

2. (3639)- Bir diğer rivâyette şöyle gelmiştir: “Ebu Hüreyre radiyallahu anh abdest aldı, yüzünü yıkadı, ellerini yıkadı, ellerini yıkarken nerdeyse omuza kadar yıkıyordu. Sonra ayaklarını yıkadı ve nerdeyse bacaklarına kadar yükseldi. Sonra dedi ki: “Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın, “Ümmetim Kıyamet günü (abdest uzuvlarındaki) parlaklıkla gelir...” Gerisi yukarıdaki gibi devam ediyor.

۳- [۳۶۴۰] ولمسلم في أخرى قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: تَبْلُغُ الْحَلِيَّةُ مِنَ الْمُؤْمِنِ حَيْثُ يَبْلُغُ الْوُضُوءَ].

«الغرة والتَّحْجِيلُ»: بياض في وجه الفرس وقوائمه، وذلك مما يحسنه ويزينه فاستعاره للإنسان، وجعل أثر الوضوء في الوجه واليدين والرجلين كالبياض الذي هو للفرس.

3. (3640)- Müslim’in diğer bir rivâyetinde şöyle denmiştir: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın “...Mü’minin zîneti, abdestin yükseldiği yere kadar yükselir...” [Buhârî, Vudû 3; Müslim, Tahâret 34, 35, 40, (246, 250); Nesâî, Tahâret 110, (1, 94, 95).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm burada abdestin faziletini beyan etmektedir. Ahirette, abdest sebebiyle müslümanlar husûsî bir nurla temayüz edeceklerdir. Bu nur, bazı hayvanların alınlarındaki veya bacaklarındaki beyazlığa benzetilmiştir. Dilimizde sakar veya seki tâbir edilen bu beyaz lekelerin Arapçada karşılığı gurre ve tahcil’dir.⁽⁴³⁾ Gurre, beyazlığa denir. Ayaklarında beyazlığı olan ata da muhaccel denir.

(43) Tahcil, asıl olarak hacî’den gelir. Hacî ayağa takılan halhal’dır, Muhaccel, ayaklarında beyazlık olan at’a denir.

Şu halde Kıyamet günü ellerde ve ayaklarda hâsıl olacak parlaklık *tahcîl*'le, başta hâsıl olacak parlaklık ise *gurre* ile ifâde edilmiştir.

2- *Ebu Hüreyre* hadisinde bu parlaklıkların yükseltilmesi yâni artırılması tavsiye edilmektedir. Bununla abdest sırasında yıkanması farz yerlerin sınırlarını aşarak yıkamak kastedilmiş olmaktadır. Hatta *Ebu Hüreyre radiyallahu anh*'ın ayaklarını baldırlarına kadar, kollarını pazı ve omuzlarına kadar yıkadığı belirtilir. Bunun nihâi hudûdu ihtilâfıdır. Sadedinde olduğumuz hadîste, *Ebu Hüreyre* kollar için omuzlara kadar, ayaklar için dizlere kadar demiştir. Ancak bâzıları, *kollarda pazuların, ayaklarda baldırların yarısına kadar* olacağını, bu hudûdun müstehab olduğunu söylemiştir. "*Bunun muayyen hudûdu yoktur, ayakta topukları biraz geçmek, kollarda da dirsekleri biraz geçmek yeterlidir*" diyen de olmuştur. Bazı âlimler yaz ve kış şartlarına göre bu hudûdun daha uzun ve daha kısa tutulabileceğine de işaret etmiştir.

3- Şunu da kaydedelim ki, *Ebu Hüreyre* hadisindeki: "*Kimin imkânı varsa parlaklığını artırsın*" ibâresinin *Resulullah*'ın sözü değil, *Ebu Hüreyre*'nin sözü olması ihtimaline yer verilmiştir. Bu sebeple fakihler, abdest uzuvlarının "*uzatılması*" meselesinde ısrarlı olmamışlardır.

4- *Halîmî*, *Ebu Hüreyre* hadisiyle istidlâl ederek abdestin bu ümmete has bir imtiyaz olduğunu söylemiş, bu hükme, hadîste *Resûlullah*'ın: "*Bu benim ve benden önceki peygamberlerin abdesidir*" sözüyle itiraz edenlere: "*Rivâyette abdest, önceki ümmetlere nisbet edilmiyor, sadece peygamberlere nisbet ediliyor, önceki ümmetlere emredilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki hem Hz. Peygamber'e hem de O'nun ümmetine emredilmiştir*" diye cevap verilmiştir. Ancak gerek *Hz. İbrahim*'in zevceleri *Hz. Sâra* ve gerekse *Benî İsrail*'den *Cüreyc*'le ilgili kıssalarda *abdest alma namaz kılma* tâbirleri geçmektedir. Bunları da dikkate alan muhakkik âlimler: "*Bu ümmetin imtiyâzı olan husûs, gurre ve tahcîl'dir, abdestin aslı değil*" demiştir.

ABDESTİN YEDİNCİ SÜNNETİ:

SUYUN MİKTARI

3641 - ۱- عن أنس رضي الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَسِلُ

بِالصَّاعِ إِلَى خَمْسَةِ أَمْدَادٍ وَيَتَوَضَّأُ بِالْمُدِّ].

وفي رواية: «بِخَمْسَةِ مَكَائِكَ، وَيَتَوَضَّأُ بِمَكُوكِ».

وفي أخرى: «بِخَمْسَةِ مَكَائِي» أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين.

وفي رواية الترمذی: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: يُجْزَى فِي الْوُضُوءِ رِطْلَانِ مِنْ مَاءٍ».

و عند أبي داود: «وَكَانَ يَتَوَضَّأُ بِإِنَاءٍ يَسَعُ رِطْلَيْنِ، وَيَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ».

المَكْرُوكُ: المَدَّ.

1. (3641)- Hz. Enes radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (miktarca) bir sâ'dan beş müdd'e kadar olan su ile yıkanır, bir müdd su ile de abdest alırdı.”

Bir başka rivâyette: “...beş mekkük ile yıkanır, bir mekkük ile de abdest alırdı” denmiştir.

Bir diğer rivâyette: “...beş...” denmiştir.

Tirmizî'nin rivâyetinde “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Abdest için iki rıtl su kâfidir.”

Ebu Dâvud'un rivâyetinde: “...Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm iki rıtl ihtivâ eden kapla abdest alır, bir sâ' ile gusle derdi” denmiştir. [Buharî, Vudû 47; Müslim, Hayz 51, (325); Ebu Dâvud, Tahâret 44, (95); Tirmizî, Salât 425, (609); Nesâî, Tahâret 59, (1, 57, 58).]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın abdest ve gusülde kullandığı su miktarı belirtilmektedir. Ancak günümüzde ölçü birimleri ne sâ'dır, ne rıtl, ne de mekkuk. Belirtilen miktarları kavramada bu bir zorluk olduğu gibi, şer'î kitaplarımızda müdd'ün, farklı hacimler ihtivâ eden çeşitlerinden bahsedilmesi, mevzumuzun anlaşılmasında bir başka zorluk ortaya koymaktadır.

Rıtl, müdd ve sâ' arasındaki münasebeti ve bunların gram cinsinden miktarını bahsin sonuna bırakarak burada şunu söyleyeceğiz: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, Şafi'ilere göre, abdest suyu 530 gr, yani yarım litreden biraz fazladır. Hanefilere göre ise bir litre kadardır. Efendimizin gusül için kullandığı su ise, Şafi'ilere göre 2, 120 litre ile 2, 650 litredir; Hanefilere göre ise 4, 24 ile 5, 3 litre arasındadır.

2- Sadedinde olduğumuz hadîs, Resûlullah'ın her zaman aynı miktar su ile yıkanmadığını, bazan az, bazan daha fazla su ile yıkandığını göstermektedir. Bu, bir sâ' ile beş müdd arasında değişmektedir. Şu halde bu hususta kesin bir miktar tayin etmek gereksizdir. İsrafa yer vermemek şartı ile su kullanımında serbest davranılabilir.

3642 ۲- وعن سفينة رضى الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُغَسِّلُهُ الصَّاعُ مِنَ الْمَاءِ مِنَ الْجَنَابَةِ، وَيُوضِيهِ الْمُدَّ]. أخرجه مسلم والترمذى.

2. (3642)- *Sefîne radiyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm"ı bir sa' miktarındaki su cenâbetten yıkar, bir müdd su da abdestine yeterdi.* [Müslim, Havz 52, (326); Tirmizî, Tahâret 42, (56).]

3643 ۳- وعن أم عمارة رضى الله عنها: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ فَأَتَى بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ قَدْرُ ثَلَاثِي الْمُدِّ]. أخرجه أبو داود والنسائي.

وزاد: «قَالَ شُعْبَةُ فَأَحْفَظُ أَنَّهُ غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ، وَجَعَلَ يَدْلُكُهُمَا، وَجَعَلَ يَمْسَحُ أُذُنَيْهِ بِاطْنَهُمَا، وَلَا أَحْفَظُ أَنَّهُ مَسَحَ ظَاهِرَهُمَا».

3. (3643)- *Ümmü Ammâre radiyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest aldı. Bu maksadla kendisine içerisinde üçte iki müdd miktarında su bulunan bir kab getirilmişti."* [Ebu Dâvud, Tahâret 44, (94); Nesâî, Tahâret 59, (1, 58).]

Nesâî şunu ilâve etmiştir: "Şu'be der ki: "Ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın kollarını yıkadığını ve onları ovduğunu, kulaklarının iç kısmını meshettiğini öğrendim. Ancak kulakların dışını da meshettiğini bilmiyorum."

3644 ۴- وعن عبد الله بن زيد رضى الله عنه قال: [جَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَخْرَجَنَا لَهُ مَاءٌ فِي ثَوْبٍ مِنْ صُفْرِ قَتَوَضَّأَ]. أخرجه أبو داود.

4. (3644)- *Abdullah İbnu Zeyd radiyallahu anh anlatıyor: "Bize Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gelmişti. Kendisine bakır kapta su getirdik, onunla abdest aldı."* [Ebu Dâvud, Tahâret 47, (100).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs renkçe altına benzeyen sarı renkteki bakır ve tunçtan mâmul kapların kullanılmâsında dinî bir mahzur olmadığını göstermektedir. Sufir hem bakır, hem de tunç mânâsına gelir.

3645 ۵- وعن أبي بن كعب رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ لِلْوَضْءِ شَيْطَانًا يُقَالُ لَهُ الْوَلْهَانُ فَاتَّقُوا وَسْوَاسَ الْمَاءِ]. أخرجه الترمذى.

5. (3645)- *Ubey İbnu Ka'b radiyallahu anh* anlatıyor: “*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Abdest (sırasın)da vesvese veren bir şeytan vardır. Adı da el-Velehân’dır. Öyleyse suyun vesvesesinden kaçının.”* [Tirmizî, Tahâret 43, (57).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîste *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, abdest alırken vesveseye yer vermemek gerektiğini ders vermektedir. Abdest sırasında bir çok kimsede görülen bir vesvese hâline dikkat çekilmektedir. Nitekim bâzı insanlar abdeste başlar fakat bitiremez, uzuvları yeterince yıkamadığı, hatta yıkamaktan unuttuğu, bazı yerleri kuru bıraktığı, üç kere değil de iki veya bir kere yıkadığı vehimlerine düşer. Ezanla abdest almaya başladığı halde farzın son rek’atine yetişir veya hiç cemaate yetişemez. Bilhassa kış şartlarında uzuvların günde bes kere uzun müddet su ile muamele görmesinden hâsıl olan bazı çatlamlar, kanâ alar, hastalıklar da araya girer. Bunları sıkça çevremizde görürüz. Bu çeşit müvesvislere “*Mikroptan korunmak*” gibi bir başka ad altında namazla-niyazla ilgisi olmayan çevrelerde bile sıkça rastlanmaktadır.

Şu halde *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu beşerî zaafa, *su şeytanı el-Velehân’ın vesvesesi* ismini vererek dikkat çekmektedir. *Velehân*, “*aklın gitmesi, duyulan vecd sebebiyle mütehayyir ve şaşkın kalmak*” mânâsına gelen bir masdardır. Ancak, Arapçada masdar isim olarak kullanılabilir. Masdardan yapılan isim mübâlağa ifâde eder. Bu durumda *Velehân* “çokça” vesvese veren”, “aklı çelen”, “şaşkınlaştıran” mânâsına gelir. “*Abdest şeytanı*”nın *el-Velehân* diye isimlendirilmesi, abdest sırasında onun ciddî bir şekilde vesvese vermesinden ileri gelir. Bu sırada nasıl bir vesvese verdiğini yukarıda açıkladık.

2- Ülemâ, bu hadîsin abdest sırasında suyu isrâf etmenin yasaklandığına delil olduğunu belirtir.

İslam fukahâsı, nehir kenarında bile olsa abdest alırken su israfının nehyedildiği hususunda icmâ etmiştir.

ABDESTTE SU İSRAFININ YASAK OLMASINDAKİ MÂNÂ

Asırların verdiği ülfetle ehemmiyeti ve gerçek mânâsı zihin ve amellerimizden çıkmış bulunan dînimizin mühim müesseselerinden biri, abdest alırken suyu isrâf etme yasağıdır. Bu yasağın ruhunda, her çeşit isrâfın yasaklanması, tabi’atın korunması, sevilmesi, sayılması gibi günümüz insanlığının, bâhusus çevrecilerin ısrarla üzerinde durduğu meseleler mündemiçtir. Asrî önemine binaen, bu yasakla ilgili bir yorumumuzu buraya aynen kaydetmede fayda mülâhaza ediyoruz:

“*Atalarımız hayat için ehemmiyetine rağmen bol ve bedâvalığına telmîhan suyu bolluk ve kolaylık sembolü yapmışlar; “Su gibi devlet bulasın” sözü, “su*

kadar kıymetli olan nimetlere, suyun elde edilmesindeki kolaylık ve bollukla ulaşasın” demektir.

Peygamberimiz *aleyhissalâtu vesselâm* sudan pahalı olan eşyada yapılacak israfın fenahlığını ifade için, bu pek ucuz olan suda yapılacak israfın kötülüğünü belirtmede ısrar etmiştir: “**Abdest alırken az su kullanılmalıdır, fazlası israftır, mekruhtur yâni yasaktır.**”

Bu yasak, kanaatimizce, tabiatın israftan korunması mes’elesinde İslâm’ın sunduğu en vurucu, en ikna edici örnektir. Çünkü abdest sırasında su israfının mekruh kınanması, suyun az olması, çölde veya yolda bulunulması gibi yasağı “*makul kılıcı*” bir şarta bağlanmamıştır. Suyun çok bol bulunduğu hallerde de israf mekruhtur Şöyle ki: Bir rivâyette belirtildiğine göre, Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, kendisine abdest hususunda soru soran bir bedeviye, uzuvlarını üçer def’a yıkamak suretiyle abdest almayı fiilen gösterdikten sonra, ilâve eder: “**Abdest böyle alınır, kim buna ilâvede bulunursa kötü yapmış, haddi aşmış ve zulmetmiş olur.**” Hadîste geçen “zulmetmiş olur” tâbiri düşündürücüdür. Şârihlerimizin, “*sevabtan mahrum bırakmakla nefesine zulmetmiştir*” şeklindeki tavzihleri, tâbirden bizim: “*Yersiz kullandığı için eşyaya zulmetmiştir, emânete ihânet ettiği için Mâlik-i Hakîki’ye karşı zulmetmiştir*” mânâ ve hükümlerini de çıkarmamıza mâni değildir.

Şu hadîs bu hususta daha sarîhtir: “*Sa’d abdest alırken Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm çıkageldi. Onun çok su kullanarak abdest aldığı görünce: “Bu israf da ne?” diye müdâhale etti. Sa’d’ın: “Abdestte israf olur mu?” diye sorması üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu açıklamayı yaptı: “Evet, akmakta olan bir nehir kenarında olsanız da!”*”

Yasağın Tahlîli: Abdestle ilgili olarak gelen israf yasağının ciddiyet ve şümlülünü iyici kavramak için mes’ele üzerine şu tahlîli yürütebiliriz:

1- Şurası muhakkak ki, Hz. *Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* her dinî mes’elede olduğu gibi, burada da ciddî ve mühim bir yasağı beyân etmektedir.

2- Yasak, kazanılması için emek ve zahmet gerektirmeyen, para harcanmayan yâni sırf bedâva olan bir nesne mevzubahis edilerek ifade edilmiştir: *Nehirde akan su....*

3- Burada israf edilen su, tabiata hiç bir eksiklik getirmiyor, kirlenme ilâve etmiyor, dengeye te’sir etmiyor.

4- Canlılara zarar vermiyor.

5- İsrafa sebep olan fiil, ahlında farz bir fiildir, keyfi bir iş değildir: *Namaz için gerekli olan temizlik...*

Görünüşe göre, esas maksada bir noksanlık değil, mükemmellik katacak mâ-

hiyettedir: *Abdest uzuvlarının çokça yıkanması*, temizliği artırıcı olabilir, eksiltici değil.

Şimdi düşünelim: Sayılan bu beş hafifletici şarta rağmen, abdest sırasında nehir suyunun fazla kullanılması kesin bir mekruh, nebevî bir yasak olursa, bu şartlara uymayan bir işteki israf ne derece bir yasak olur? Yâni işlenen bir israf:

★ Elde edilmesi zahmet, masraf veya en azından “*zaman kaybı*” gerektiren bir eşya da olsa;

★ Tabiata eksilme, kirlenme getirirse, dengeye te'sir etse;

★ Canlılara zarar verse;

★ Mânâsız, keyfî, zevkî bir maksadla yapılsa;

★ Esas maksada ters düşse.

Yiyecek, giyecek ve diğer günlük istihlâk maddelerinde yapılan israflar gibi.

Kırda gezerken gereksiz yere koparılan bir çiçek, kırılan bir ağaç dalı bile, fazla kullanılan abdest suyu hakkında beyân edilen yasağa kıyasla daha büyük bir cinâyet olur.

Bu mukayese ile gittiğimiz takdirde odun, kömür, elektrik, benzin, kâğıt, kalem gibi masraf ve emek gerektiren, dünyanın tabîî servetine eksilme getiren, istihlâkı tabiatın kirlenmesine sebep olan, insanlara zarar veren maddelerde düşülen israfların dinî açıdan değeri daha iyi anlaşılır.

Nehirde akan suyun abdest sırasında israf edilmesinin yasaklığı vicdanında yer etmiş bulunan bir mü'minin, başka çeşit israflar karşısında ruhunun derinliklerinde nasıl titremeler hissedeceği açıktır.

Şu halde, tabiatın mâkul bir istîmali ve israfla heder edilmekten korunması da, herşeyden önce vicdanların iman ile doyurularak, sünnetinde en güzel örnekler bulunan sevgili Peygamberimize intisab ettirilmesine bağlıdır.

NETİCE olarak şunu söylemek isteriz: Abdestle ilgili olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın ve tek başına alındığı takdirde tam anlaşılamayan bu yasağın mühim gâyelerinden biri de, her gün mübâşeret ettiğimiz eşyaları, başka bir ifâde ile, *bize emânet edilmiş bulunan tabiatı* kullanırken ölçülü olmayı, günde beş kere mü'min vicdanlara hatırlatma ve iktisadlı olmayı, fiillerine perçinlemektir.

Beş kere abdest, beş kere tabiata saygı ve iktisad dersidir.

SA', MÜDD, RİTL:

Bu ölçü birimlerinin mahiyeti hakkında Tecrîd-i Sarfın mütercimi merhum Ahmed Naim Bey'in bir tahkihini aynen kaydediyoruz:

SA': Beş rıtl-ı Bağdâdî ile bir sülüs rıtl $\frac{1}{3}$ istîab eden kaba denir. Bir müdd

de bir sâim dörtte biri miktârıdır. Bu Şâfi'lerden Nevevî'nin verdiği hesaptır. Ancak bu ölçek pek ihtilâflı olduğundan, ihtilâfların derecesini anlamak isteyenler Kamus Tercemesinden müdd, sâ, mekkûk, rıtl kelimelerine mürâcaat edebilirler. Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz hazretlerinin muhtelif miktarlarda su ile abdest alıp iğtisal buyurdıklarına dair diğer pek çok rivâyetler de vardır. Buradaki miktarlar orta yapılı bir kimsenin yıkanacak âzâsı üzerinden akacak suyun en az mikrarını gösterir. Bedenin âzâsı üzerinden su akıttıktan sonra bu miktardan da az su ile hades giderilebilir. İsrâf dedirtmeyecek ziyadesiyle de caizdir. Medîne-i Münevvere'de kullanılan müdd -ki fukahâ arasında "Müdd-ü Nebevî" namıyla marûstur- $1\frac{1}{3}$ rıtl miktarı alan bir hacim ölçüsüdür. Dört müdd, bir

sâ'dır. Ancak müdd ile sâ'in miktarlarını anlamak, mikyâs tutulan rıtlın ne miktar olduğunu bilmeye bağlıdır. Rıtlın ise Bağdâdîsi, Şâmîsi vardır. Yâni birinin kûsûru İran, diğerininki Roma ölçüleri olup hesap edilince takribî bir miktar gösteren iki ölçektir. Rıtl-ı Bağdâdî (130), daha doğrusu İmam Nevevî'nin tahkîkine göre $128\frac{4}{7}$ dirhemdir. Esahh olan, ikinci takdir ise de kesirli olduğundan

buna $1\frac{3}{7}$ dirhem; diğer tabirle bir miskâl katarak kesirsiz (130) dirhem itibâr edilmiştir, deniliyor.

$1\frac{1}{3}$ rıtl olan bir Müdd-ü Nebevî bu hesaba göre $171\frac{3}{7}$ veya (130)

dirhem hesabına göre $173\frac{1}{3}$ dirhem eder ki en doğru hesap ve takdire göre bir

dirhem (3.0898) gram ettiğinden bu miktar su 0,530 yâni yarım litreden biraz ziyadece bir şey tutar. Bu miktar bugün sucuların kullandıkları su bardaklarından üçünün aldığı sudan azdır. Bu İmam Şâfi'î ile Hicaz fukahasının takdîri olup Ebu Hanife ile Irak fukahasına göre ise müdd, iki rıtl olduğundan abdest suyunun miktarı (1,06) litre eder ki, beş kadehten biraz ziyadecedir.

Rıtl-ı Şâmî: Kâmus Tercümesi'nin rıtl maddesinde beyân edildiğine göre (12) okiyye ve her okiyye (40) dirhem olduğundan bu hesaba göre (480) ve bir müdd (620) dirhem olmak lâzım gelirse de yine Kâmus'un mekkûk maddesinde tafsil edildiğine göre bir okiyye $1\frac{2}{3}$ istâr, bir istâr $4\frac{1}{2}$ miskâl, bir miskâl

de $1\frac{3}{7}$ dirhem olduğundan bir rıtl -yine İmam Nevevî'nin bildirdiği üzere-

$128\frac{4}{7}$ ve bir müdd $171\frac{3}{7}$ dirhem olmuş olur. Bu hesaba göre okiyye Kamus

müterciminin rıtl maddesinde dediği gibi kırk dirhem değil, Hicazlıların takdiri-ne göre $10 \frac{5}{7}$ ve Iraklıların takdirine göre $21 \frac{3}{7}$ dirhem olmuş olur. Meğer ki o maddede dirhem nâmiyle gösterdiği, başka ölçü ola.

Resûl-ü Ekrem Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz hazretlerinin -buradaki rivâyete nazaran- abdest suyu işte bu kadar az miktardadır. Gusûl için kullandıkları su da -bu rivâyete nazaran- dörtten beş müdd kadardır ki, o da $685 \frac{5}{7}$ ve $857 \frac{1}{7}$ dirhem eder ki aşağı yukarı (2,120)'den (2,650) litreye kadar eder. Irak fukahâsının müddü iki rıtl itibar ettiklerine göre ise bu miktar takriben (4,24)'den (5,3) litreye kadardır.

ABDESTİN SEKİZİNCİ SÜNNETİ: MENDİL

3646 ۱- عن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خِرْقَةً يَتَشَفُّ بِهَا بَعْدَ الْوُضُوءِ]. أخرجه الترمذی.

1. (3646)- Hz. Aişe radiyallahu anhâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın abdest aldıktan sonra kurulandığı bir bezi vardı.” [Tirmizî, Tahâret 40, (53).]

3647 ۲- وعن معاذ رضی اللہ عنہ قال: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا تَوَضَّأَ مَسَحَ وَجْهَهُ بِطَرَفِ ثَوْبِهِ]. أخرجه الترمذی.

2. (3647)- Hz. Mu'âz radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı gördüm, abdest alınca elbisesinin bir kenarıyla yüzünü siliyordu.” [Tirmizî, Tahâret 40, (54).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyetler Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın abdest aldıktan sonra yüzünü ve kollarını kurutmak üzere mendil (havlu, bez vs.) kullandığını ifade eder. Ancak Tirmizî, bu babta gelen hadîslerin hep zayıf olduğunu söyler ve: “Bu babta Resûlullah'tan hiçbir sahîh rivâyet gelmedi” der.

Yine, Tirmizî'nin bildirdiğine göre, Ashab ve daha sonra gelenlerden bir kısım ilim ehli abdestten sonra kurulanmak için mendil vs. kullanmaya cevaz verirken, diğer bir kısmı ise hiç tecvîz etmemiştir. Tecvîz etmeyenler, Kıyamet günü,

abdest suyunun tartılacağını kabûl ederler. *Zührî* بَعْدَ الْوُضُوءِ الْمَنْدِيلُ يُرْوَنُ لِأَنَّ الْوُضُوءَ يُرْوَنُ “Mendil mekruh addedilmiştir, çünkü abdest suyu (Kiyamet günü) tartılacaktır” demiştir. Bu düşünceye göre, abdest suyu tartılacağına göre onu silerek izâle etmek mekruhtur.

Abdestten sonra kurulanma meselesinin hükmü, görüldüğü şekilde ihtilâflı ise de umumiyetle kurulanmanın cevazına hükmedilmiştir.

ABDESTİN DOKUZUNCU SÜNNETİ:

DUA VE BESMELE

3648 ۱- عن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا وُضُوءَ لَهُ، وَلَا وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ]. أخرجه أبوودود.

1. (3648)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular: “Abdesti olmayanın namazı yoktur. Üzerine Allah’ın ismini zikretmeyen kimsenin abdesti de abdest değildir.” [Ebu Dâvud, Tahâret 48, (101).]

3649 ۲- وعن رباح بن عبد الرحمن بن أبي سفيان بن حويطب عن جدته عن أبيها قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَا وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ]. أخرجه الترمذی.

2. (3649)- Rabâh İbnu Abdirrahmân İbni Ebî Süfyân İbnu Huveytip an ced-dihâ an ebihâ’dan rivâyete göre demiştir ki:

“Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ı işittim. Diyordu ki: “Üzerine Allah’ın ismini zikretmeyen kişinin abdesti yoktur.” [Tirmîzi, Tahâret 20, (25).]

3650 ۳- وعن أبي هريرة رضى الله عنه قال: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ تَعَالَى أَوَّلَ وُضُوءِهِ طَهَّرَ جَسَدَهُ كُلَّهُ، وَإِذَا لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ لَمْ يَطْهَرْ مِنْهُ إِلَّا مَوْضِعَ الْوُضُوءِ]. أخرجه رزين.

3. (3650)- Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ı işittim. Diyordu ki: “Kim abdestinin başında Allah’ı zikrederse bedeninin tamamı temizlenir. Eğer Allah’ın ismini zikretmezse bu kimsenin sadece abdest uzuvları temizlenir.” [Rezîn tahrîc etmiştir. Feyzu'l-Kadir, 6, 128).]

3651 ۴- وعن أبي موسى رضى الله عنه قال: [أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

وَهُوَ يَتَوَضَّأُ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، وَوَسِّعْ لِي فِي دَارِي، وَبَارِكْ لِي فِي رِزْقِي]. أخرجه رزين.

4. (3651)- Ebu Musa radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’a geldim, abdest alıyordu. Şu duayı okuduğunu işittim: “Allahüm-ma’ğfirli zenbî ve vassî’li fi dâri ve bârik li fi rızkî (Allah’ım günahımı mağ-firet et, evimi bana genişlet, rızkımı bana mubârek kıl.” [Rezîn tahrir etmiştir. İbnu’s-Sünnî Amelü’l-yevm ve’l-Leyl, 5, 10).]

AÇIKLAMA:

1- Besmele: Allah’ı, “Bismillahirrahmanirrahim” diye anmaktır. Tesmiye ise Allah’ı herhangi bir ismiyle anmaktır.

2- Abdest alırken besmele çekmenin hükmü münâkaşa edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Zâhirîler, bunu emreden hadislerden hareketle tesmiyeyi abdest için vâcib addetmişler, besmele çekilmeden alınan abdestin abdest sayılmıyacağına hükmetmişlerdir. Bunlar, besmeleyi terk işinde unutarak terkle, kasden âmmden terk arasında fark da görmezler. Ancak diğer üç imam ve bir rivâyette de Ahmed İbnu Hanbel tesmiyeyi müstehab addederler.

Şah Veliyyullah Dehlevî 3649 numaralı hadîsi açıklarken: “Abdestte tesmi-yenin rükün veya şart olmasında bu hadîs nassdır. Ancak, hadîsin “tesmiye ol-mazsa abdest mükemmel olmaz” mânâsında olması da muhtemeldir, ancak böylesi te’villere gönlüm razı olmuyor, çünkü o, lâfza muhâlefet getiren uzak te’viller-den olmaktadır” der. Fakat Aliyyü’l-Kârî, bu ifâdeyi kemâl’in nefyine hamlet-mek gerekeceğinde cezmeder: Burada, ehl-i Zâhir’e muhalif olarak, kemal’in nefyine hamledilmiştir. Çünkü İbnu Ömer ve İbnu Mes’ûd’dan gelen rivâyetler-de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: “Kim abdest alr ve üzerine Allah’ın is-mini zikrederse, bu abdest bütün bedeni için temizlik olur. Kim de abdest alr, üzerine Allah’ın ismini zikretmezse, bu abdest sâdece abdest uzuvları için bir temizlik olur” buyurmuştur.

BEŞİNCİ BAB
ABDESTİ BOZAN ŞEYLER

(Altı Fer'e ayrılan sebeplerle abdest bozulur)

BİRİNCİ FER':

Vücuttan Çıkan Bozucular:

- 1- YEL
- 2- MEZİ
- 3- KUSMUK
- 4- KAN

★

İKİNCİ FER':

KADIN VE FERCE DEĞMEK

- 1- KADINA DEĞMEK
- 2- FERCE DEĞMEK

★

ÜÇÜNCÜ FER':

UYKU, BAYILMA

★

DÖRDÜNCÜ FER':

ATEŞTE PIŞENİN YENMESİ

- 1- ABDEST
- 2- ABDESTİN TERKİ

★

BEŞİNCİ FER':

DEVE ETLERİ

★

ALTINCI FER':

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FER:
VÜCUDDAN ÇIKAN BOZUCULAR

1- YEL:

3652 ۱- عن أبي هريرة رضي الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَا وُضُوءَ إِلَّا مِنْ صَوْتٍ، أَوْ رِيحٍ].

وفي رواية: [إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَوَجَدَ رِيحًا بَيْنَ يَتَيْهِ فَلَا يَخْرُجُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا، أَوْ يَجِدَ رِيحًا]. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذی، وهذا لفظ الترمذی.

1. (3652)- Hz. Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu veselâm buyurdular ki: “Ses ve koku olmadıkça abdest alınmaz.”

Bir rivâyette şöyle gelmiştir: “Biriniz mescidde iken, kabalari arasında bir yel hissetse ses işitmedikçe veya koku duymadıkca dışarı çıkmasın.”

3653 ۲- ولمسلم: [إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ فِي بَطْنِهِ شَيْئًا فَأَشْكَلَ عَلَيْهِ أُخْرَجَ أَمْ لَا؟ فَلَا يَخْرُجَنَّ مِنَ الْمَسْجِدِ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا، أَوْ يَجِدَ رِيحًا].

2. (3653)- “Sizden biri, karnında bir şeyler hissetse ve filen çıkıp çıkmadığı hususunda tereddüd içinde kalsa, bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça mescidden çıkmasın.”

3654 ۳- وعند أبي داود: [إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَوَجَدَ حَرَكَةً فِي دُبُرِهِ أَحَدَثَ، أَوْ لَمْ يُحَدِثْ؟ فَأَشْكَلَ عَلَيْهِ، فَلَا يَنْصَرِفُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا، أَوْ يَجِدَ رِيحًا].

3. (3654)- Ebu Dâvud'da şöyle gelmiştir: “Biriniz namazda iken, dübüründe bir hareket hissetse ve abdestinin bozulup bozulmadığı hususunda tereddüde düşse, bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça mescidi terketmesin.” [Müslim, Hayz 99, (362); Tirmizî, Tahâret 56, (74, 75); Ebu Dâvud, Tahâret 68, (177).]

3655 ۴- وعن عبد الله بن زيد رضى الله عنه قال: [شكى إلى النبي ﷺ الرجل يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَجِدُ الشَّيْءَ فِي صَلَاتِهِ قَالَ: لَا يَنْصَرِفُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا]. أخرجه الحمسة إلا الترمذى.

4. (3655)- Abdullah İbnu Zeyd radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aley-hissalâtu veselâm'a, namazda iken hayaline abdesti bozuldu gibi gelen bir adamdan bahsedilmişti. Şöyle ferman buyurdular:

“Sesi işitip kokuyu duymadıkça namazı sakın terketmesin.”

3656 ۵- وزاد أبو داود في رواية: [إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَوَجَدَ شَيْئًا بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَا يَخْرُجُ حَتَّى يَسْمَعَ فَشِيئَهَا أَوْ طِينَهَا].

«الفشيش» خروج ريح من نحو السقاء، أراد صوت الريح التي تخرج من الإنسان.

5. (3656)- Ebu Dâvud bir rivâyette şu ziyadede bulunmuştur: “Biriniz mescide girince, kabaları arasında bir şey hissedecek olsa, çıkanın sesini işitmedikçe sakın mescidden dışarı çıkmasın.” [Buharî, Vudû 4, 34, Büyü 5; Müslim, Hayz 98, (361); Ebu Dâvud, Tahâret 68, (176); Nesâî, Tahâret 116, (1, 99).]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler namaz esnasında veya mescide girince abdestin bozulduğuna dair vesveseye düşüldüğü takdirde tâkip edilecek yolu göstermektedir. Karşılaşılan duruma vesvese diyoruz. Çünkü, abdestinin bozulduğu hususunda kanaate sâhip olan müslümanın hâli *tereddüt* olmaz, bilir ki abdesti bozulmuştur. Abdesti bozulan, abdest almadıkça namaz kılamaz. Abdestinin bozulduğuna hükmeden kimse- nin ses ve koku duymaya ihtiyacı yoktur. Ya kulağı sağır, burnu hasta olan kimse ne olacak? Şu halde hadis, abdestin bozulduğuna dair kalbe gelecek vesveseyi mevzubahis etmektedir.

Nevevî der ki: “Hadîsin mânâsı şudur: Abdestin bozulması yelin çıkmasına bağlıdır. Bunun sesini işitmek veya kokusunu duymak şart değildir, bu hususta müslümanlar icma eder.”

Sadedinde olduğumuz hadis (3656) İslâm'ın temel prensiplerinden birini teşkil eder ve fıkıhın büyük bir kaidesini vaz'eder. Bu kaide şudur: Eşyanın, hilâfı kesinlik kazanmadıkça aslı üzere devamının esas alınmasıdır. [Bu, Mecelle'de şekk ile yakîn zâil olmaz" diye ifâde edilmiştir.] Öyle ise, asıl ne ise onun varlığı kabul edilir. Bu aslı hal şüphe ile kalkmaz, kesin bilgi ile kalkar. Sadedinde olduğumuz mesele de bu hususla ilgilidir.

"Her kim, abdestli olduğunu yakînen bilip dururken hades vâki oldu diye bir tereddüde düşecek olursa abdestin devam ettiğine hükmedecektir, çünkü içine gelen bu tereddüt, bir vehimdir. Böylesi bir vehmin namazın içinde gelmesiyle dışında gelmesi arasında fark yoktur. Bu görüş, hem bizim mezhebimizin (Şâfiî) ve hem de halef ve selef'ten cumhurların müşterek görüşüdür."

Öyleyse kim abdestli olduğu hususunda kesin bilgisi (yakîni) varken bozulduğuna dair şekke düşecek olursa abdestli olduğuna hükmedip şekke itibar etmeyecek; kim de hades vâki olduğu hususunda yakîni hasıl olur da abdestinin devamı hususunda tereddüde düşecek olursa abdestinin bozulduğuna hükmedecektir.

İbnu'l-Mubârek de şöyle demiştir: "Kişi hades hususunda şekke düşerse, yakîn kesbetmedikçe abdest gerekmez. Yakîni de şöyle anlarız: O hususta yemin edebilmelidir."

۶- وعن علي بن طلق رضى الله عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا فَسَا أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَنْصِرْ فَلْيَتَوَضَّأْ، وَلْيُعِدِّ الصَّلَاةَ]. أخرجه أبو داود، وهذا لفظه.

6. (3657)- Ali İbnu Talk (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz namazda yellenirse derhal namazdan çıkın, abdest alsın ve namazı iade etsin." [Ebu Dâvud, Salât 193, (1005).]

۷- والترمذى ولفظه: [أَتَى أُعْرَابِيٌّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: الرَّجُلُ مِنَّا يَكُونُ فِي الْفَلَاةِ، وَتَكُونُ مَعَهُ الرُّوَيْحَةُ، وَيَكُونُ فِي الْمَاءِ قَلَةً، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا فَسَا أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ، وَلَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ].

7. (3658)- Bu hadisin Tirmizî'deki lâfzı şöyle: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resülü! bizden bir kimse çölde bulunsa, azıcık bir yel kaçırsa, suyu da az ise (ne yapmalıdır)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sizden biri yellenecek olursa abdest alsın. Kadınlara da arkalarından

temas etmeyiniz. Bilesiniz ki Allah hakk(ın sorulması ve açıklanmasıyla ilgili hususlarda sizden) utanma talebinde bulunmaz.” [Tirmizî, Radâ 12, (1164-1166).]

AÇIKLAMA:

1- *Ali İbnu Talk (radıyallahu anh)*'tan gelen bu rivâyet, mühim bir pedogojik prensip vazetmektedir: Hakkı öğrenmede veya öğretmede istihya (utanma) olmamalıdır. Yani hayat için lüzumlu ve gerekli olan bilgilerin öğretilmesinde ve sorup öğrenilmesinde utanma olmamalıdır. Elbette ki utanma ve istihya mekârim-i ahlâktandır, güzel bir haslettir. Ancak dinin öğrenilmesi ve öğretilmesi husûslarında bu olmamalıdır. Bir başka ifâde ile, utanma vesilesi olan meselelerle ilgili sorularımız varsa utanma duygusu bunları sormamıza mâni olmamalıdır veya sorulmuşsa anlaşılacak bir açıklıkla anlatmamıza mâni olmamalıdır. Din-i Mübin-i İslam, bu meselelerin öğretilmesi ve öğrenilmesi mevzu-bahis olduğu vakit utanma ile hareket ederek meselelerin kapalı bırakılmasını meşrû addetmemiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), birçok rivayetlerde görüldüğü üzere, o çeşit meseleleri tebliğ ederken âyet-i kerimeden muktebes olarak (Ahzâb 53) **إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ** diyerek söze başlamıştır. Bu ibârenin: “**Hak meselesinde Allah utanmanızı istemez**” şeklinde tercümesi muvafık düşer.

2- Hadis, ayrıca fikhî olarak, namaz kılarken şu veya bu sebeple yel kaçması vukû bulduğu takdirde abdestin mutlaka bozulacağını, namazdan hemen çıkılması gerektiğini ifâde ediyor. Aslında, yel çıkması namaz dışında vaki olsa yine abdest bozulur. Bu hadis, yelin abdesti bozacağına kesin delildir. Buna zıt olan şöyle bir hadis daha rivâyet edilmiştir: **إِذَا أَخَذْتَ أَحَدَكُمْ وَقَدْ جَلَسَ فِي آخِرِ صَلَاتِهِ قَبْلَ أَنْ يُسَلَّمَ فَقَدْ جَارَتْ صَلَاتُهُ** “**Biriniz namazda son celsede iken selam vermeden önce, abdestini bozan bir hâl vuku bulsa, namazını kılmış sayılır.**” Bu durumda namaz tamam sayılır, çünkü selam vermek namazın vâciblerindendir. Öyleyse, oturmuş olmakla farz yerine gelmiş, farz yerine geldikten sonra vâcib olan selamdan önce abdesti bozulmuştur. Vacibin terki namazda bir eksiklik ise de iptâlini gerektirmez. Gerçi bu hadisin zayıf olduğu da söylenmiştir.

3- Hadiste istihyayı gerektiren bir meseleye daha temas edilmiştir: Kadınlara arka uzuvlarından temas. Bu, âyet-i kerîme ile tesbît edilen temas edebine münafidir. Zira Rabbimiz Teâla Hazretleri bu edebi şöyle tesbît eder: **نِسَاءَكُمْ حَرَّتْ لَكُمْ فَأَتُوا حُرَّتَكُمْ أَلَىٰ نِيَّتِكُمْ** “**Kadınlığınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin**” (Bakara 223). Alimler, burada kadınların çocuk ekilen bir tarlaya teşbih buyrulduğunu, binaenaleyh ekim maksadı esas olan temasın ekim yeri olan ön uzva olacağını irşad edildiğini söylerler. Gerçi *Resulullah* başka hadisleriyle de kadınlara arka uzvundan teması şiddetle yasaklamıştır. Şu halde bu mesele, âyet ve hadislerle kesin ve açık şekilde beyan edilmiştir.

İKİNCİSİ: MEZİ

3659 ۱- عن محمد بن الحنفية قال: [قَالَ عَلِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كُنْتُ رَجُلًا مَدَاءً فَاسْتَحَيْتُ أَنْ أَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِمَكَانِ ابْنَتِهِ، فَأَمَرْتُ الْمُقَدَّادَ بْنَ الْأَسْوَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ]. أخرجہ الستة، وهذا لفظ الشيخين.

1. (3659)- Muhammed İbnu Hanefiye anlatıyor: “Hz Ali radiyallahu anh dedi ki: “Ben mezisi akan bir kimseydim. Bunun hükmü hususunda -kızı hanımım olması sebebiyle- Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'a soramamıştım. Mikdâd İbnu'l-Esved radiyallahu anh'a söyledim, o sordu. Şu cevabı almıştık:

“(Mezisi gelen kimse) zekerini yıkar ve abdest alır.”

3660 ۲- وفي رواية مالك وأبي داود، عن المقداد: [أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَمَرَهُ أَنْ يَسْأَلَ لَهُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ إِذَا دَنَا مِنْ امْرَأَتِهِ فَخَرَجَ مِنْهُ الْمَذْيُ مَاذَا عَلَيْهِ؟ قَالَ عَلِيُّ: فَإِنَّ عِنْدِي ابْنَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَأَنَا أَسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَهُ. قَالَ الْمُقَدَّادُ: فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِذَا وَجَدَ أَحَدَكُمْ ذَلِكَ فَلْيَنْضَحْ فَرْجَهُ بِالْمَاءِ، وَلْيَتَوَضَّأْ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ].

Zad Abu Daoud fi Ahri: [لِيَغْسِلَ ذَكَرَهُ وَأَتَّيْبَهُ].

2. (3660)- Muvatta ve Ebu Dâvud'un rivayetlerinde Mikdâd şöyle demiştir: “Hz. Ali radiyallahu anh, bana, kendisi için Resulullah'tan: “Kadımına yakınlaşınca mezisi akan kimseye ne gerektiği hususunda sormamı söyledi. Ali ilâveten dedi ki: “Zira yanımda Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kızı var, bu sebeple bizzat sormaktan utanıyorum.”

Mikdâd der ki: Ben bu mesele hakkında Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a sordum. Şu cevabı verdi:

“Biriniz buna rastlarsa fercini su ile yıkasın. Namaz abdesti ile abdest alsın.”

Ebu Dâvud bir başka rivâyette şu ziyadeyi kaydeder: “...zekerini ve iki husyesini yıkasın.” [Buhari, Gusl 13, İlm 51, Vudû 34; Müslim, Hayz 17, (303); Muvatta, Tahâret 53, (140); Tirmizî, Tahâret 83, (114); Nesâf, Taharet 112, (1, 96, 97), Gusl 28, (1, 213); Ebu Dâvud, Tahâret 93, (206, 207, 208, 209).]

3661- ۳- وله في أخرى قال علي رضي الله عنه: [كُنْتُ رَجُلًا مَذَاءً فَجَعَلْتُ أَغْتَسِلُ حَتَّى تَشْفَقَ ظَهْرِي، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ أَوْ ذَكَرَ لَهُ، فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ، إِذَا رَأَيْتَ الْمَذَى فَأَغْسِلْ ذَكَرَكَ، وَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، فَإِذَا فَضَخْتَ الْمَاءَ فَأَغْتَسِلْ].

3. (3661)- Yine *Ebu Dâvud*'un bir diğer rivâyeti şöyledir: “Hz. *Ali* rıyallahu anh dedi ki: “Ben mezisi akan bir kimseydim, yıkanmaya başladım. (Sonunda) sırtım çatlayacak hale geldim. Durumu Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'a zikrettim -veya ona zikredildi-. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

“Öyle yapma, (her seferinde yıkanma)! Meziyi gördün mü, zekerini yıka, sonra da namaz abdestiyle abdest al. Ancak meni atacak olursan o zaman yıkan!” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Tahâret 93, (203).]

AÇIKLAMA:

1- Üçü de Hz. *Ali* ile ilgili olan bu rivayetler mezi akıntısının guslü gerektirmediğini ifade etmektedir.

2- Mezî, erkek tenasül uzvundan gayr-ı irâdi olarak gelen renksiz, kaygan ve sünen bir maddedir. Meniden ayırdır. Meni şehvetle ve hızla geldiği halde, bu sızıntı halinde akar.

3- Resulullah aleyhissalâtu vesselâm, mezi sebebiyle yıkanma gerekmiyeceğini, fakat bulaşığının yıkanması gerektiğini belirtmektedir.

4- 3660 numarada *Ebu Dâvud*'un bir rivâyetinde kaydedilen “İki husyesini de yıkasın” ibâresini açıklama sadedinde *Hattâbî* der ki: “Fazladan bir temizlik olarak husyelerin de yıkanmasını Aleyhissalâtu vesselâm emretmiştir. Zira mezi, bazan dağılarak husyelere de değer.” Ve dahi denir ki: “Soğuk su husyelere değince, mezi akıntısını durdurur, bunun için Aleyhissalâtu vesselâm onların yıkanmasını emir buyurmuştur.”

Şunu da belirtelim ki, *Ebu Dâvud*'da *Sehl İbnu Hanif*'ten gelen bir rivâyet, *Sehl*'in mezi elbiseye değince ne yapacağını sorduğunu; Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'ın da: “Bir avuç su alıp mezi bulaşığının değdiği kısma serp, bu sana yeter” dediğini görüyoruz.

Alimler, elbiseye değen mezi hususunda ihtilâf etmiştir:

* Bazıları, “yıkanmadıkça elbise temiz sayılmaz ” demiştir. Şâfiî ve İshâk bu görüştedir.

* Bazıları, “Su çilemek yeterli olur” demiştir. Ahmed İbnu Hanbel böyle diyenlerdendir.

3662 ۴- وعن سهل بن حنيف رضى الله عنه قال: [كُنْتُ أَلْقَى مِنَ الْمَذَى شِدَّةً وَعَنَاءً، وَكُنْتُ أَكْثِرُ مِنْهُ الْإِغْتِسَالَ، فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: إِنَّمَا يُجْزِئُكَ مِنْ ذَلِكَ الْوَضُوءُ، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: فَكَيْفَ بِمَا يُصِيبُ الثَّوْبَ مِنْهُ؟ فَقَالَ: يَكْفِيكَ بِأَنْ تَأْخُذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَتَنْضَحَ بِهَا مِنْ ثَوْبِكَ حَيْثُ تَرَى أَنَّهُ أَصَابَهُ].
أخرجه أبو داود والترمذى.

4. (3662)- *Sehl İbnu Hüneyf radiyallahu anh anlatıyor: "Ben mezi akıntısından epey bir sıkıntıda idim. Bu yüzden sık sık gusül yapıyordum. Sonunda Resullah aleyhissalâtu vesselâm'a bu husustan sordum. Bana:*

"Meziden dolayı sana abdest kâfidir!" buyurdular.

"Ey Allah'ın Resûlü! elbiseye değen meziden ne yapmalıyım?" dedim.

"Bir avuç su alıp, bunu, mezinin değdiğini zannettiğin yerlere serpmen sana yeterlidir!" cevabını verdi. [Ebu Dâvud, Tahâret 83, (210); Tirmizî, Tahâret 84, (115); İbnu Mâce, Tahâret 70, (506).]

AÇIKLAMA:

Açıklama önceki hadîste geçmiştir. Şu kadarını öz olarak söyleyebiliriz: Fuhâhâca "Sidikler, tersler, meniler, bevlden sonra gelen vedî adındaki mâyiler, mülâabe zamanında tenasül uzvundan çıkıp mezî denen rutubetler, ağız dolusu kusuntular, herhangi bir uzuvdan çıkıp akan kanlar, kadınlara mahsus âdet, lohusalık ve istihâze hallerindeki kanlar" necâset-i galizadan (ağır pislik) sayılmıştır. Bunlar temizlenmeden namaz kılınmaz. Sâdece Şâfiîler ile Hanbelîlere göre meni temizdir.

"Necaset-i galiza sayılan bir şeyin katı ise bir miskalden yani yirmi kırattan (bir miskal 1,5 dirhem; 1 dirhem = yaklaşık 3,09 gram eder; 1,5 miskal de 4,6 gram yapar), mâyi ise el ayası sâhasından geniş miktarı, giderilmesi kabil olunca namazın sıhhatine mâni olur. Bu miktarlar ise necâset-i kalîle'dir, namazın sıhhatine mâni olmaz, mâ'füv sayılır."

3663 ۵- وعن عبد الله بن سعد الأنصارى رضى الله عنه قال: [سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَمَّا يُوجِبُ الْغُسْلَ، وَعَنِ الْمَاءِ يَكُونُ بَعْدَ الْمَاءِ، فَقَالَ: ذَلِكَ الْمَذَى، وَكُلُّ فَحْلٍ يُمْدَى فَتَغْسِلُ مِنْ ذَلِكَ فَرْجَكَ وَأَنْثَيْكَ، وَتَوَضَّأُ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ]. أخرجه أبو داود.

5. (3663)- Abdullah İbnu Sa'd el-Ensârî radiyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'dan guslü gerektiren şeyler nelerdir, sudan sonra olan sudan sordum. Şu cevabı verdi:

"Bu mezidir. Her erkek mezi ifrâz eder. Mezi akınca fercini ve husyele-rini yıkarsın, ve namaz abdestiyle de abdest alırsın." [Ebu Dâvud, Tahâret 83, (211).]

3664 ۶- وعن عمر رضى الله عنه قال: [إِنِّي لَأَجِدُهُ يَتَحَدَّرُ مِنِّي مِثْلَ الْحَرِيرَةِ، فَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ ذَلِكَ فَلْيَغْسِلْ ذَكَرَهُ وَلْيَتَوَضَّأْ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ، بِغَيْرِ الْمَذَى]. أخرجه مالك.

6. (3664)- Hz. Ömer radiyallahu anh anlatıyor: "Ben de (meziyi), kendim-den ipek ipliği gibi iner görürdüm. Öyleyse bunu sizden biri görünce (telaşlan-mayıp) zekerini yıkasın ve namaz abdestiyle abdest alsın." -Burada meziyi kastetmiştir.-" [Muvatta, Tahâret 54, (1, 41).]

ÜÇÜNCÜSÜ: KUSMUK

3665 ۱- عن أبي الدرداء رضى الله عنه: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَاءَ قَتَوَضًّا. قَالَ مَعْدَانُ: وَلَقِيتُ ثَوْبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي مَسْجِدِ دِمَشْقَ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: صَدَقَ وَأَنَا صَبِيتُ لَهُ وَضُوءَهُ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

1. (3665)- Ebu'd-Derdâ radiyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm (bir keresinde) kustu ve abdest aldı." Ma'dân der ki: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'ın âzadlısı Sevbân radiyallahu anh'a Şâm câmiinde rastladım. Bu meseleyi ona hatırlattım ve ondan (mahiyetini) sordum. Şu cevabı verdi:

"Doğru söylemiş, o zaman abdest suyunu da Resulullah (aleyhissalatu ves-selam)'ın kendilerine ben dökmüştüm." [Ebu Dâvud, Savm 32, (2381); Tirmizî, Tahâret 63, (87).]

AÇIKLAMA:

Bâzı âlimler, bu hadîsi kusmanın abdesti bozduğu husûsunda delîl kabûl etmiştir. Süfyan-ı Sevri, İbnu'l-Mübarek, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhû-ye, Zührî, Alkame, Esved, Şa'bi, Urvetubnu'z-Zübeyr, Neha'î, Katâde, Evza'î vs.

Bazı âlimler de bu hadîsin kusma sebebiyle abdestin bozulduğuna delil ol-madığını söylemiştir. İmam Mâlik, Şâfi'î gibi.

Bu rivâyeti kusmanın abdesti bozacağı husûsunda delil kabûl edenler **قَاءَ قَوْمًا** ibâresinde; **قَوْمًا** 'nın başında yer alan fe'yi sebebiyye olarak değerlendirmişlerdir. Muhalif görüş sahipleri, o harfi, sebebiyye olarak değerlendirmezler. Bu hükmü te'yid eden başka rivâyetler dahi var ise de, muhalifler onların da zayıf olduğunu ileri sürerler. *Şâfi*'î mezhebinden olan *Nevevî* hazretleri: "Kama, kuma, namazda gülme sebebiyle abdestin bozulacağı veya bozulmayacağı husûsunda sahîh bir hadîs yoktur" der.

Hanefî ülemâsı, ağız dolusu kuma'nın abdesti bozacağını kabul etmiştir.

DÖRDÜNCÜ SEBEP: KAN

3666 ۱- عن المسور بن مخرمة: [أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنَ اللَّيْلِ الَّتِي طَعِنَ فِيهَا فَأَيَّقَظَ عُمَرَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ، فَقَالَ عُمَرُ: نَعَمْ، وَلَا حَظَّ فِي الْإِسْلَامِ لِمَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ، فَصَلَّى عُمَرُ وَجُرْحُهُ يَتَعَبُ دَمًا]. أخرجه مالك.

«يَتَعَبُ»: يسيل.

1. (3666)- *Misver İbnu Mahreme*'nin anlattığına göre: "Ömer İbnu'l-Hattab radiyallahu anh'ın hançerlendiği gece huzuruna girdi ve Ömer'i sabah namazı için uyandırdı. Ömer radiyallahu anh:

"Namazı terkedenin İslam'dan nasibi yoktur!" buyurdu. Sonra Ömer, yarısından kan aktığı halde namaz kıldı." [Muvatta, Tahâret 51, (1, 39-40).]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer'in namaz için uyarılması hâdisesi, hançerlendiği günün sabah namazında olmuştur. Şöyle ki: *İbnu Abdilberr*, *İbnu Abbâs radiyallahu anh'tan şunu nakleder*: "Ömer radiyallahu anh hançerlenince, ben, *Ensâr*'dan bir grupla birlikte onu evine taşıdık. Bir baygınlık geçirdi. Ortalık ağarınca ayıldı. Birisi: "Onu namazdan başka bir maksadla rahatsız etmeyin" dedi. Biz de: "Ey mü'minlerin emîri, namaz (vaktidir)" dedik. Gözlerini meshetti sonra: "Halk namazını kıldı mı?" diye sordu: "Evet!" dedik."

2- *Ebu'l-Velid el-Bâcî*, bu rivâyetten istidlal ederek sabah vaktinin geceden olduğunu söylemiştir. Çünkü rivâyette: "...hançerlendiği gece..." tabiri var. Halbuki o, sabah namazı esnasında hançerlenmiştir. Şunu hemen belirtelim ki, *Misver*'i sabah vakti'ni "gece" diye ifade etmeye sevkeden husûs, Hz. Ömer'in sabah namazını, sabah vaktinin ilk vaktinde kıldırması olmasındandır. Nitekim *Şâfi*'îler de ilk vaktinde yani daha ortalık karanlıkken kılarlar. O durumda, sabah gecenin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ancak ülema büyük ekseriyetiyle, fecr-i sadığın girmesiyle -ortalık henüz karanlık bile olsa- gecenin sona erdiğini, gün-

düzün başladığını kabûl eder. Güneş batıp, akşam namazının girmesine kadar gündüz devam eder. Akşam namazı, ortalık aydınlık olmasına rağmen gecedен sayılır.

3- *Süyûtî*, tembellikle namazı terkedeni tekfir edenlerin bu hadîsin zâhiri-ni esas aldıklarını söyler. Ancak, ülema büyük ekseriyetiyle namazı inkâr ederek terkedenenlerin kâfir olacağına hükmetmiş, tembelliği tekfir sebebi görmemiştir. *İbnu Abdilberr*: “*Namazı terkedenin İslâm’dan nasibi yoktur*” ibâresiyle “*İslâm’dan büyük bir nasibi yoktur*” demeyi kastetmiş olma ihtimâlîne dikkat çeker ve “*Nitekim şu hadîste de böyle bir durum mevzubahistir*” der. لا صلاة ليجار . . . “*Mescide yakın olan ancak mes-cidde namaz kılabilir, emâneti olmayanın îmanı olmaz, hakîki fakir kapı kapı dolaşan kimse değildir.*”

٣٦٧ ٢- وعن جابر رضى الله عنه قال: [خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ ذَاتِ الرَّقَاعِ، فَأَصَابَ رَجُلٌ امْرَأَةً رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَحَلَفَ لَا أَنْتَهِيَ حَتَّى أَهْرِيقَ دَمًا مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ، فَمَخَّرَجَ يَتَّبِعُ أثرَ النَّبِيِّ ﷺ، فَتَنَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْزِلًا فَقَالَ: مَنْ رَجُلٌ يَكْلُونَا؟ فَأَتَتْ دَبَّ رَجُلٍ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، وَرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: كُونَا بِفِمْ الشُّعْبِ، فَلَمَّا خَرَجَ الرَّجُلَانِ إِلَى فِمْ الشُّعْبِ اضْطَجَعَ الْمُهَاجِرِيُّ، وَقَامَ الْأَنْصَارِيُّ يُصَلِّي، فَأَتَى الرَّجُلُ، فَلَمَّا رَأَى شَخْصَهُ عَرَفَ أَنَّهُ رَيْبَةَ فَرَمَى بِسَهْمٍ فَوَضَعَهُ فِيهِ فَتَرَعَهُ حَتَّى رَمَاهُ بِثَلَاثَةِ أَسْهُمٍ، ثُمَّ رَكَعَ وَسَجَدَ، ثُمَّ اتَّبَعَهُ صَاحِبُهُ، فَلَمَّا عَرَفَ أَنَّهُمْ قَدْ نَذَرُوا بِهِ هَرَبَ، فَلَمَّا رَأَى الْمُهَاجِرِيُّ مَا بِالْأَنْصَارِيِّ مِنَ الدَّمَاءِ. قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! أَلَا أَنْبَهْتَنِي أَوَّلَ مَا رَمَاكَ؟ قَالَ: كُنْتُ فِي سُورَةٍ أَقْرُوها فَلَمْ أَحِبَّ أَنْ أَقْطَعَهَا]. أخرجه أبو داود.

«الْإِتْدَابُ»: الإجابة إلى ما يؤمر به الإنسان.

و «الرَّيْبَةُ»: الذى يحفظ القوم ويأتهم بخبر العدو لئلا يهجم عليهم.

2. (3667)- Hz Câbir (radiyallahu anh) anlatıyor: *Resulullah aleyhissalâtu ves-selâm*’la birlikte *Zâtu’r-Rikâ*’ gazvesine çıktık. (Askerlerden) bir kişi, müşriklerden birinin hanımına temasta bulundu. Kocası da: “*Muhammed’in Ashabından*

kan dökmeden geri dönmeyeceğim” diye yemin etti. Evinden çıkıp Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'ı tâkibe koyuldu.

Resulullah aleyhissalâtu vesselâm bir yerde mola verdi ve:

“Kim bizi (nöbet tutup) koruyacak?” diye sordu. Muhâcir ve Ensâr'dan birer adam vazifeyi üzerlerine aldılar. Resulullah aleyhissalâtu vesselâm, bunlara:

“Şu geçidin girişini tutun (orada bekleyin)!” diye ferman buyurdu.

Bu iki zat, geçidin ağzına gelince Muhacirden olanı, yattı. Ensârî de namaz kılmaya başladı.

Derken tâkipçi adam da oraya geldi. (Namazdaki nöbetçinin) silüetini görünce anladı ki, bu, askerlerin koruyucusudur, derhal bir ok attı ve ok, eliyle koymuşcasına hedefini buldu. Ensari oku çıkarıp (namazına devam etti). Müşrik (isabet ettiremedim düşüncesiyle atmaya devam etti.) Öyleki üçüncü okunu da attı. Ensârî de (yaraya aldırmadan) aynı şekilde namazına devam etti. Bir müddet sonra arkadaşı uyandı. (Müşrik bunların iki kişi olduğunu görünce) yerinin farkına vardıklarını anladı ve kaçtı.

Muhâcirden olan zât, Ensarî arkadaşındaki kanı görünce:

“Sübhânallah! Sana ilk oku atınca beni niye uyandırmadın?” diye sordu. Arkadaşı:

“Öyle bir süre okuyordum ki, kesmek istemedim” diye cevapladı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 79, (198).]

AÇIKLAMA:

1- Hâdise'nin Ensârî kahramanı Abbâd İbnu Bişr, Muhâciri kahramanı Ammar İbnu Yâsir'dir.

Abbâd, Ashâb'ın ilklerinden ve büyüklerindedir. Medine'de Mus'ab İbnu Umeyr'in eliyle ilk İslam'a girenlerden biridir. Sa'd İbnu Mu'az, Üseyd İbnu Hudayr radiyallahu anhümâ'dan da önce İslâm'a girmiştir. Bedir, Uhud başta olmak üzere Resulullah aleyhissalatu vesselam'ın katıldığı bütün gazvelere iştirak etmiştir. Kab İbnu Eşref'i öldüren grupta da yer almıştır.

Ashab'ın faziletce önde gelenlerinden biridir. Hz. Aişe: “Ensârdan üç kişi var ki, fazilette kimse bunlardan önde düşünülmemiştir, üçü de Beni Abdî'l-Eşhel'dendir: Sa'd İbnu Mu'az, Useyd İbnu Hudayr ve Abbâd İbnu Bişr ” der. Hz. Aişe'nin rivâyetine göre, Resulullah aleyhissalatu vesselam bir gün Abbad'ın sesini işitir ve derhât şu duayı yapar: **اللَّهُمَّ ارْحَمْنَا** “Rabbim Abbâd'a rahmetini bol kıl!” Enes anlatıyor: “Useyd İbnu Hudayr ve Abbâd İbnu Bişr, zifiri karanlık bir gecede, Resûlullah aleyhissalatu vesselam'ın yanında idiler. Evlerine gitmek üzere huzurdan ayrıldılar. Önlerini, onlardan birinin deyneği ay-

dinlatmaya başladı. Onun ışığında beraber yürüyorlardı. Yolları ayrılınca, her ikisinin de deyneği bunlardan her birinin önlerini aydınlatmaya başladı.”

Abbâd radiyallahu anh, Yemâme Savaşı'nda kırkbeş yaşlarında olduğu halde şehit düşmüştür, Cenab-ı Hak'tan, bu ümmete emsali fedâkar âbid, mücâhitler vermesini ve onu da bizlere şefaatçi kılmasını dileriz.

2 - Hâdise'nin İbnü İshak'taki vechi, bir safhayı, daha açık nakletmektedir: “... (Takipçi müşrik) bir ok attı. Eliyle koymuşcasına isabet ettirdi. Namaz kilmakta olan Ensârî (Abbâd İbnü Bişr), oku çıkardı ve kıyâmda sâbit kaldı. (Müşrik isâbet ettirmedim zanniyle) bir ok daha attı. Onu da eliyle koymuş gibi isabet ettirdi. (Ensârî) oku çekip yanına koydu kıyâmına devam etti. Müşrik bir üçüncü ok daha attı, onu da eliyle koymuş gibi isabet ettirdi. (Ensârî) onu da bedeninden çekti (ve namazına devam etti) sonra rüku ve secdeye gitti...” vak'anın İbnü İshak'taki, rivayetinin son kısmı da burâda kayda değer. Abbâd, muhacir arkadaşının (Ammâr'ın) “Beni niye daha önce uyarmadın?” sorusuna verdiği cevapta şöyle der: “...Bana ard arda ok atmaya devam edince rükuya gittim ve seni uyandırdım. Allah'a kasem olsun, Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'ın beklememi emrettiği bir gediğin korunması mevzubahis olmasaydı, okuduğum sûreyi terkedip kesmemden önce ruhum bedenimi terkederdi..”

Görüldüğü üzere, Ensârî, namazdan aldığı hazzı bozmamak için üç okun verdiği ızdıraba rağmen namazını kesmiyor.

Bu mümkün mü? Bu nasıl bir hâlet, nasıl bir hal ki Kur'an'ın ve namazın zevki üç ok yarasının verdiği acıya ve ızdıraba galebe çalıyor?

Şüphesiz bunu bizlerin anlaması oldukça zor! Bunun için önce Ashâbın yüce makâmını bilmek, idrak etmek ve te'yid etmek gerek. Bu meseleyi anlamamızda bize yardımcı olacak bir açıklamayı Bediüzzaman yapmaktadır. Gerçi onun bu açıklaması ilmi bir açıklama değil, hâli bir beyândır. Fîlen yaşanmayınca anlaşılmaz. Ancak büyüklerimizin hâlle de ilgili olsa anlattıkları bu çeşit hâdiseler de bizim için bir hüccettir, bir ip ucudur. Öyleyse, Sahabe ile âlakâlî bir müşkili-mizin vuzûha kavuşmasında Bediüzzaman'ın şahsî tecrübesinden istifade edeceğiz. Merhûm der ki: “Bir zaman, bir tek tesbihin, bir tek namazda, Sahâbelerin tarz-ı telakkisine yakın bir sûrette bana inkişâfî, bir ay kadar ibadet derecesinde ehemmiyetli göründü. Sahâbelerin yüksek kıymetini onunla anladım.”⁽⁴⁴⁾

Bediüzzaman, burâda atıfta bulunduğu hâletini bir başka yerde biraz daha açar ve der ki: “Bir zaman kalbime geldi, niçin Muhyiddin-i Arabî gibi hârika zatlar Sahâbelere yetişemiyorlar? Sonra namaz için **سَبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ** derken şu kelimenin mânâsı inkişâf etti. Tam manasıyla değil fakat bir parça hakikatı göründü. Kalben dedim: Keşke bir tek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyi idi. Namazdan sonra anladım ki, o hâtıra ve o hal, Sahâbelerin ibadetteki derecelerine yetişilmediğine bir işâddir. Evet, Kur'an-ı Hakîm'in envârıyla hâsıl olan O inkilâb-ı azîm-i ictimâide, ceddal (zıtlar) birbirinden çıkıp ayrılırken, şerler bütün tevâbiyle (kendine tâbi olan şeylerle) zulûmâtıyla ve teferruatıyla ve hayır ve kemâlât bütün envârıyla ve netâiciyle karşı karşıya gelip bir vaziyette ve müheyyic bir zamanda, her zikir ve tesbih bütün manasının tabâkâtını turfanda ve tarâvetli ve taze ve genç bir sûrette ifade ettiği gibi, o inkilâb-ı azîmin tarrakası (gürültüsü) altında olan insanların bütün hissiyatını, letâif-i mâneviyesini uyandırmış, hatta vehim, hayal ve sır gibi duygular hüşyâr ve müteyakkız bir sûrette o zikir, o tesbihlerdeki müteaddit manaları kendi zevklerine göre alır... emer. İşte, şu hikmete

Demek ki, onlar, Rabbülâlemin'in Habibi, Halili olan Fahr-ı Kâinat Efendimiz. Resûl-i Ekrem'le sohbetten, onun tevbiye ve tenvirinden öyle bir feyz, öyle bir kemâl alıyorlar ki, onlar için namaz, bir başka hâlete geçme vesilesi oluyor. Onun tek bir tesbihatı *Bediüzzaman* gibi maneviyat eri, tefekkür piri bir zatın bir aylık namazına bedel olursa bizlerin belki birkaç yıllık namazına bedel olacak bir feyz, bir manevi zevk veriyor demektir. Bunu söylemekle, Sahabenin mevkiini, makamını kavrayabildiğimizi, müşkülümüzü ilmî bir kesinlikle tamamiyle hallettiğimizi iddia etmiş değiliz. Meselenin anlaşılmasına ve birazcık kavranmasına yardımcı olacak ufak bir pencere açmış oluyoruz.

Selef-i sâlihîn'den günümüze milyonlarca İslâm ülemâsının ittifakla Sahâbe hakkında hüsn-ü zanda bulunmuş olması, onları hiçbir istisna yapmaksızın *udûl* kabul etmesi, arkadan gelecek en yüce mertebeye eren bir velinin bile, en âmî bir Sahâbi'nin mertebesine yetişemeyeceği hususunu beyan etmeleri delilsiz, hakikatsiz, hissî bir davranış değildir. Bu ülemâ ordusunun onlar hakkında âyet, hadis ve keşfiyatlarına dayanan bu icma ve ittifakları da *Ashab (radiyallahu anh)*'i anlamada bir diğer penceredir.

Şu halde, kaydettiğimiz bu iki pencerenin aydınlığında bakacak olursak üç ok yarasına rağmen *Abbâd İbnu Bişr (radiyallahu anh)*'in namazına nasıl devam ettiğini anlayabiliriz.

الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ اللَّهُمَّ أَرْزُقْنَا مُحِبِّهِمْ

“Kişi sevdiğiyle beraberdir. Rabbimiz! Kalblerimizi Ashab-ı Kirâm'ın sevgisiyle hayatlandır! Âmin.”

3- Bu hadisten bazı âlimler iki hüküm çıkarmışlardır:

1) Arka ve ön yollardan çıkmayan kan, az veya çok farketmeksizin abdesti bozmuyor, temizliğe mani değildir. *Şafi'i, Mâlik* hazretleri başta olmak üzere bir grup Sahabî ve Tâbiîn ülemâsı: “Vücuddan, iki yol dışında kanın çıkması abdesti bozmaz” diye hükmetmiştir.

İbnu Mes'ud, Sâlim İbnu Abdillâh, İbnu Abbâs, Câbir, Ebu Hüreyre, Hz. Aişe, Hasan Basrî, Kâsım (İbnu Muhammed), Atâ, Tâvus, Mekhûl, Rebî'a, Ebu Sevr, Dâvud, Zâhirî bu görüştedir. *Bagavi*: “Sahâbe ve Tâbiîn'in çoğu bu görüştedir” der.

2) Yaralardan akan kanlar temizdir, yaralı, kan bulaşmasından ma'fuvvudur. Mâlikîler bu görüştedir. Mücahidlerin, yaralarından akan kanlarla ıslanan elbiselerinin içinde namaz kıldıklarını ifade eden çok sayıda rivayet gelmiştir. *Resullullah*'ın namazdan önce kan bulaşığının yıkanmasını veya kanlı elbisenin değiştirilmesini emrettiğine dair rivayet gelmemiştir. Nitekim *Hendek Savaşı* sı-

binâten bütün hissiyatları uyanık ve te tâifleri hûşya olan sahabeler envar-ı umâniyye ve tesbihîyye cümle olan kelimat-ı mübarekeyi dedikleri vakit, kelimenin bütün mânâsiyle söyler ve bütün tetâifiyle hisse alırdı.

rasında yaralanan *Sa'd (radiyallahu anh)* için mescidin içinde çadır kurulmuş, kanları mescide akar olduğu halde orada kalmış ve bu hal üzere vefat etmiştir. *Hz. Ömer*'in de yarısından kanlar akarken sabah namazını kılması da yaradan akan kanın temizliğine gösterilen deliller arasında zikredilir.

Teysir müellifi, abdesti bozan şeyler zımında kandan bahsettiği halde, kaydettiği hadisten kanla abdestin bozulmayacağı hükmü çıkmaktadır. Hemen belirtelim ki, bu bahsi ilgilendiren yegâne rivayet, bu bahse alınmış olan bu iki rivayet değildir. Hanefiler kan meselesinde başka hadislerle amel edip bunları te'vil etmişlerdir. Onlar *Temimü'd- Dârî* ve *Zeyd İbnu Sabit (radiyallahu anhümâ)* tarafından rivayet edilen: **الْوَضُوءُ مِنْ كُلِّ دَمٍ سَائِلٍ** “Akan her kan sebebiyle abdest alınır” hadisini esas almışlardır. *Nasbu'r-Râye*'de başka rivayetler de kaydedilir. Hanefiler buna dayanarak vücuddan kan çıkar ve akarsa bunun abdesti bozacağını kabul eder. Bozmayan miktar, yaranın üzerinden çıkıp etrafa dağılmayan, olduğu yerde kalan katreciktir.

Bazı Hanefiler, *Hz. Enes* hadisine: “*Resulullah*'ın haberi olsaydı abdest tazelemeyi, namazı iade etmeyi emrederdi” diye te'vil getirmiştir. Ayrıca *Câbir* hadisinin zayıflığı da belirtilmiştir.

İKİNCİ FER':
KADINA VE FER'C'E DEĞME

(Bu fer'in iki nevi var)

BİRİNCİ NEV'İ: KADINA DEĞME

3666 ۱- عن عائشة رضی اللہ عنہا: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَبَّلَ أَمْرَأَةً مِنْ نِسَائِهِ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. قَالَ عُرْوَةُ، فَقُلْتُ لَهَا: وَمَنْ هِيَ إِلَّا أَنْتِ؟ فَضَحِكَتْ]. أخرجه أصحاب السنن.

1. (3668)- Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlardan birini öptü, sonra dönüp namaza gitti, abdest tazelemedi."

Urve rahimehullah der ki: "Kendisine: "Bu, sizden başka bir hanımı olma-malı!" dedim, Hz. Aişe gülmekle cevap verdi." [Ebu Dâvud, Tahâret 69, (178, 179, 180); Tirmizî, Tahâret 63, (86); Nesâî, Tahâret 121, (1, 104); İbnu Mâce, Tahâret 69, (502).]

3669 ۲- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہمَا: [أَنَّه كَانَ يَقُولُ: قُبِّلَةُ الرَّجُلِ أَمْرَأَتُهُ وَجَسَّتْهَا بِيَدِهِ مِنَ الْمَلَامَسَةِ، فَمَنْ قَبَّلَ أَمْرَأَتَهُ أَوْ جَسَّهَا بِيَدِهِ فَعَلَيْهِ الْوَضُوءُ]. ومثله عن ابن مسعود. أخرجه مالك.

2. (3669)- İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Erkeğin hanımını öpmesi ve ona eliyle dokunması hep mülame (değme) sayılır. Öyleyse kim hanımını öperse veya eliyle dokunursa abdest alması gerekir." Bu rivayetin bir benzeri İbnu Mes'ud'dan gelmiştir. [Muvatta, Tahâret 64, (1, 43).]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, kadına eliyle dokunarak veya öperek veya bir başka şekilde değme ile ilgilidir. Birinci rivayete göre, kadına öpme dahil, herhangi bir şekilde değme abdesti bozmamaktadır. İkinci rivayete göre ise abdest bozulmakta ve yeniden abdest almak gerekmektedir. Hz. Ali, İbnu Mes'ud, Atâ, Tâvus, Ebu Hanife, Süfyân es-Sevrî birinci hadisteki hükümle amel etmişlerdir. Bu hükmü te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Müslim'de gelen bir rivayete göre,

Hz. Aişe aynen şöyle der: “Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ı yatakta bulamadım. (Karanlıkta sağı solu) yoklarken elim ayaklarının altına rastladı, secdede idi ve şöyle diyordu: “Rabbim, gazabından sana sığınırım...”

Sahiheyn’de gelen bir diğer rivayette Hz. Aişe, ayakları kible istikametinde uzanmış olarak yattığını, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın secdeye giderken, eliyle ayaklarına dürttüğünü, böylece ayaklarını topladığını, fakat sonradan tekrar uzattığını, secde sırasında her seferinde ayağına dürttüğünü ve kendisinin de ayaklarını topladığını ve Resulullah’ın da secde ettiğini nakleder.

Ancak İbnu Mes’ud, İbnu Ömer, Zührî, Mâlik, Evza’î, Şâfiî, Ahmed, İshâk öpmeye abdest gerektiğine hükmetmişlerdir. Bunların da şer’î delilleri var: Âyet-i Kerime’de *أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ* denmiş, bu *لَمَسْتُمُ* şeklinde de okunmuştur. Burada *lems* (değme), abdesti bozan amiller arasında sayılmıştır. Âyet, *lâ-mestüm* diye okununca *cimâ* mânâsına te’vili daha zahir ise de, *lemestüm* diye okununca *elle değmek* mânası daha zâhir olmaktadır ve *cimâ* dışındaki her çeşit değmeler de o mânaya girmekte, dolayısıyla kadına ne suretle olursa olsun “değme”den abdest bozulmaktadır. Yorumunda ihtilâf edilen âyet meâlen şöyle: “Ey iman edenler... Eğer hasta olur, veya bir sefer üzerinde bulunursanız, yahud sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahud da kadınlara dokunup da su bulamazsanız o vakit temiz bir toprağa teyemmüm edin...” (Nisa 43).

İbnu Abbâs (radiyallahu anh) âyetteki *lems*’ten maksadın *cimâ* olduğunda cezmederek bu te’vili reddeder. Ülemâ umumiyetle İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ)’ın te’vilini, Ashabtan diğerlerinin te’viline tercih etmeyi prensip edinmiştir. Çünkü O, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın “Allahım, ona Kur’an’ın te’vilini öğret” duasına mazhar olmuştur. Kur’an’la ilgili tefsirde otoritedir. “Çünkü derler, te’vili ona Allah öğretmiştir.”

Âyette geçen *لَمَسْتُمُ* kelimesinin *cimâ*’dan kinaye olup olmadığı hususunda ülemânın yaptığı ilmî münakaşaya bu kadar işareti yeterli görüyor; delillerine, cevaplarına yer vermiyoruz.

3670 - وعن أبي بن كعب رضى الله عنه: [أَنَّه قَالَ يَارَسُوَالَ اللَّهِ: إِذَا جَامَعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فَلَمْ يَنْزِلْ؟ قَالَ: يَغْسِلُ مَامَسَّ الْمَرْأَةَ مِنْهُ، ثُمَّ يَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي].
أخرجه الشيخان.

3. (3670)- Übeyy İbnu Ka’b (radiyallahu anh) anlatıyor: “Ey Allah’ın Resulü dedim, bir kimse hanımıyla cima yapsa fakat inzal olmasa yıkanması gerekir mi?”

“Kadına değen kısmını yıkar, sonra abdest alır ve namaz kılar!” buyurdular.” [Buharî, Gusl 29, Müslim, Hayz 85, (346).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, inzal vaki olmadıkça boy abdestinin gerekmiyeceğini ifade etmektedir. Bu manayı ifade eden **إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ** “Su, ancak sudan dolayı icabeder” nev’inden başka rivayetler de var. Ancak ülemâ bu hadislerin başka hadislerle neshedildiğinde ittifak eder. Bu nâsihlerden biri şudur: **إِذَا تَقَىٰ إِذَا الْتَقَىٰ** “İki hitan kavuşur ve haşefe kaybolursa, inzal olsa da olmasa da gusül gerekir.”

Burada *hitân* sünnet mahallidir. *İbnu Hacer* iki hitanla erkeğin hitanının kastedildiğini belirtir. Haşefe de baş kısmıdır. Bu durumda erkek uzvunun baş kısmı kadın uzvunda kaybolunca şer’an cimâ hasil olmuştur, inzal olsa da olmasa da farketmez, cimâya terettüp eden ahkam tahakkuk eder. Bu ahkamdan biri yıkanmadır, yani boy abdesti.

Ancak şunu da belirtelim ki, inzal vâki olmadıkça, boy abdestinin gerekmiyeceği kanaatini koruyan Sahabi ve Tâbiñ, -azınlık teşkil etseler de- olmuştur. Hatta *Atâ*’nın şu sözü rivayet edilir: “*İnzal olmasam bile yıkanmadan huzur bulamıyorum, sebebi de bu husustaki ülemânın ihtilâfıdır.*” *İhtilâfu'l-Hadis'te Şâfiî Hazretleri* de şöyle demiştir: “*Su, sudan gerekir*” hadisi sabittir, ancak mensuktur... Bölgemizdeki bazı alimler (Hicazlılar) bize bu meselede muhalefet ederek: “*İnzal olmadıkça gusül gerekmez.*” dediler.”

Belirttiğimiz gibi neshe rağmen bir ihtilaf mevzubahis ise de, cumhur guslün gerekeceğinde ittifak etmiştir.

İKİNCİ NEV': ZEKERE DEĞMEK

۱- عن طلق بن علي رضي الله عنه قال: [قَدِمْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَجَاءَ رَجُلٌ كَأَنَّهُ بَدَوِيٌّ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَا تَرَى فِي مَسِّ الرَّجُلِ ذَكَرَهُ بَعْدَ مَا يَتَوَضَّأُ؟ فَقَالَ ﷺ: وَهَلْ هُوَ إِلَّا مُضَعَّةٌ مِنْهُ، أَوْ قَالَ بَضْعَةٌ مِنْهُ]. أَخْرَجَهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ، وَاللَّفْظُ لِغَيْرِ التِّرْمِذِيِّ.

1. (3671)- *Talk İbnu Ali (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’ın yanına geldik. (Biz huzurlarında iken) bir adam geldi. Sanki o bir bedevi idi.

“*Ey Allah’ın Resülü! dedi, kişi abdest aldıktan sonra zekerine değerse ne gerekir (abdesti bozulur mu, bozulmaz mı?)*” *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* şu cevabı verdi:

“*O, kendisinden bir parça değil midir?*” [Ebu Dâvud, Tahâret 71, (182, 183); Tirmizi, Tahâret 62, (85); Nesâî, Tahâret 120, (1, 101). Bu metin Tirmizi’nindir.]

۲- وعن بسرة بنت صفوان رضی الله عنها: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلَا يُصَلِّي حَتَّى يَتَوَضَّأَ]. أخرجه الأربعة، وهذا لفظ الترمذی.

2. (3672)- *Büsre Bintü Saffân (radiyallahu anhâ)* anlatıyor: “Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Zekerine değen abdest almadıkça namaz kalmazın.” [Tirmizî, Tahâret 61, (82, 83, 84); Muvatta, Tahâret 58, (1, 42); Ebu Dâvud, Tahâret 70, (181); Nesâî, Tahâret 118, (1, 100).]

۳- وعن مصعب بن سعد بن أبي وقاص رضی الله عنه قال: [كُنْتُ أُمْسِكُ الْمُصْحَفَ عَلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ فَاحْتَكَمْتُ، فَقَالَ سَعْدٌ: لَعَلَّكَ مَسَسْتَ ذَكَرَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: قُمْ فَتَوَضَّأْ فَتَوَضَّأْتُ، ثُمَّ رَجَعْتُ]. أخرجه مالك.

3. (3673)- *Mus'ab İbnu Sa'd İbni Ebi Vakkâs (radiyallahu anh)* anlatıyor: “Ben, Sa'd İbni Ebi Vakkâs (radiyallahu anh)'a Kur'an tutuyordum. Bir ara kaşındım. Sa'd:

“Her halde zekerine değdin?” dedi. Ben “evet!” deyince:

“Kalk, abdest al!” emretti. Ben de gidip abdest alıp geri döndüm.” [Muvatta, Tahâret 59, (1,42).]

۴- وعن نافع قال: [كُنْتُ مَعَ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي سَفَرٍ فَرَأَيْتُهُ بَعْدَ أَنْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ تَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى، فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ هَذِهِ لَصَلَاةٌ مَا كُنْتُ تَصَلِّيهَا؟ فَقَالَ: إِنِّي بَعْدَ أَنْ تَوَضَّأْتُ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ مَسَسْتُ فَرْجِي، ثُمَّ نَسِيتُ أَنْ أَتَوَضَّأَ فَتَوَضَّأْتُ وَعَدْتُ لِصَلَاتِي]. أخرجه مالك.

4. (3674)- *Nâfi rahimehullah* anlatıyor: “Ben, bir sefer sırasında İbnu Ömer (radiyallahu anh)'le beraberdim. Güneş doğduktan sonra onun abdest alıp namaz kıldığını gördüm. Kendisine: “Bu, şimdiye kadar kıldığımızı hiç görmediğim bir namaz!” dedim. Şu açıklamayı yaptı:

“Sabah namazı kılmak üzere abdest aldıktan sonra fercime dokundum. Sonra da abdest almayı unuttum (ve namaz kıldım. Şimdi bu durumu hatırlayınca) yeniden abdest alıp namazımı iade ettim.” [Muvatta, Tahâret 60, (1, 42, 43).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen dört hadîs, kişinin cinsiyet organına değdiği takdirde abdestinin bozulup bozulmayacağı ile alâkalıdır. İlk hadis, böyle bir durumda

abdestin gerekmiyeceğini ifade etmekte ise de, diğer üç rivâyet gerekeceğini ifade etmektedir.

Şu halde, ülemânın ihtilâf ettiği bir mesele ile karşı karşıyayız. Nitekim bir kısım ülema *elle zekere değme*'yi, abdesti bozan sebepler arasında görmüşlerdir: Hz. Ömer, oğlu Abdullah, Ebu Eyyub el Ensârî, Zeyd İbnu Hâlid, Ebu Hüreyre, Abdullah İbnu Amr İbni'l-As, Câbir, Hz. Aişe, Ümmü Habibe, Büsre Bintu Saffân, iki rivayetten birinde Sa'd İbnu Ebî Vakkâs; yine iki rivayetten birinde İbnu Abbâs, Urve İbnu Zübeyr, Süleyman İbnu Yesâr, Atâ, Ebân İbnu Osman, Câbir İbnu Zeyd, Zührî, Mus'ab İbnu Sa'd, Saîd İbnu'l-Müseyyeb ve başkaları. İmam Şâfi'î ile Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir. İmam Mâlik'in meşhur görüşü de böyledir.

Diğer bir kısım ülemâ ise zekere değmekle abdestin bozulmayacağına hükmetmiştir. Bunlar da, *Talk İbnu Ali*'den kaydedildiği üzere buna cevaz veren rivâyetlere dayanırlar. *Talk*'ın rivâyetinde Resulullah: كَلِمَةٌ "Kendisinden bir parça değil mi?" demiştir. *Mudğa*, et parçası demektir. Gerçi râvi "bad'a" mı dedi "mudğa" mı dedi mütereddid ise de, ikisi de aynı mânaya gelen müterâdif kelimelerdir. Hz. Ali, Ammâr İbnu Yâsir, Abdullah İbnu Mes'ud, Abdullah İbnu Abbâs, Huzeyfe İbnu'l-Yemân, İmrân İbnu'l-Husayn, Ebu'd-Derdâ, iki rivayetin birinde Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, iki rivayetin birinde Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Saîd İbnu Cübeyr, İbrahim Neha'î, Rebî'a İbnu Ebi Abdirrahmân, Süfyan es-Sevrî, Ebu Hanife ve Ashâbı, Yahya İbnu Ma'in ve Ehl-i Kûfe hep bu görüştedirler.

Talk hadîsini, hadis münekkidleri Büsre hadisinden daha sıhhatli bulmuşlardır. Ancak, Büsre hadisini esas alanlar, *Talk* hadîsinin mensuh olduğunu ileri sürmüşlerdir. Delilleri de *Talk*'ın, Büsre'ye nazaran çok önceleri müslüman olması. Fakat muhakkikler böyle bir gerekçe ile neshe hükmedilemeyeceğini söylemiştir. Yine de Büsre hadîsinin turûkündeki çokluk, bazı şevâhidin varlığı, yukarıda belirtildiği üzere bir kısım ülemânın onunla amel etmesine sebep olmuştur. Ülemamızın cümlesinden Allah razı olsun, onların ihtilâfı ümmete rahmettir.

ÜÇÜNCÜ FER:

UYKU, BAYILMA; KENDİNDEN GEÇME

3675 ۱- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ يَنَامُونَ ثُمَّ يُصَلُّونَ وَلَا يَتَوَضَّئُونَ. قِيلَ: لِقِتَادَةَ: سَمِعْتَهُ مِنْ أَنَسٍ؟ قَالَ: إِنِّي وَاللَّهِ].
أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، وَهَذَا لَفْظُهُ، وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1. (3675)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah’ın ashabı uyurlar, sonra abdest almadan namaz kılarlardı:

(Enes’ten bunu rivayet eden) Katâde’ye:

“Bu sözü Enes’ten bizzat işittin mi?” diye sorulmuştu:

“Vallahi evet!” diye te’yid etti.” [Müslim, Hayz 125, (376); Ebu Dâvud, Tahâret 80, (200); Tirmizî, Tahâret 58, (78).]

3676 ۲- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا: [أَنََّّهُ كَانَ يَنَامُ جَالِسًا، ثُمَّ يُصَلِّي، وَلَا يَتَوَضَّأُ]. أَخْرَجَهُ مَالِكٌ.

2. (3676)- Ibnu Omer (radiyallahu anhümâ)’den anlatıldığına göre, oturarak uyur, sonra kalkar, abdest almadan namaz kılar. [Muvatta,]

3677 ۳- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: الْعَيْنَانِ وَكَأُ السَّهْلِ، فَمَنْ نَامَ فَلْيَتَوَضَّأْ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«الْوِكَاءُ»: مَا يَشُدُّ بِهِ رَأْسَ الْقُرْبَةِ وَنَحْوَهُ.

«وَالسَّهْلُ»: الْإِسْتِ، وَقِيلَ: حَلَقَةُ الدَّبْرِ.

3. (3677)- Hz. Ali (radiyallahu anh) anlatıyor: “Gözler, halkanın bağdır, öyleyse uyuyan abdest alsın.” [Ebu Dâvud, Tahâret 80, (203).]

3678 ۴- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا: [أَنََّّهُ رَأَى رَسُولَ اللهِ ﷺ نَامَ وَهُوَ سَاجِدٌ حَتَّى غَطَّ وَتَفَحَّ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: إِنَّكَ قَدْ نِمْتَ

قَالَ: إِنَّ الْوُضُوءَ لَا يَجِبُ إِلَّا عَلَى مَنْ نَامَ مُضْطَجِعًا، فَإِنَّهُ إِذَا اضْطَجَعَ اسْتَرَحَثَ مَفَاصِلَهُ. أَخْرَجَهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ، وَهَذَا لَفْظُ التِّرْمِذِيِّ.

4. (3678)- *İbnu Abbas (radiyallahu anhümâ)*'in anlattığına göre, *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'ı secde halinde uyurken görmüş ve hatta *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* horlayıp solumuş, sonra kalkıp (abdest almadan) namaz kılmıştır.

İbnu Abbas der ki:

“Ey Allah'ın Resülü dedim, siz uyudunuz, (abdestiniz bozulmuş olmalı değil mi)?” Bana şu açıklamayı yaptı: “Abdest, yatarak uyuyana gerekir. Zira yatarak uyuyunca mafsalları rahâvet basar.” [Tirmizi, Taharet 57, (77); Ebu Dâvud, Tahâret 80, (202); Nesâî, Ezân 41, (2, 30).]

AÇIKLAMA:

1- Uykunun abdesti bozup bozmayacağı meselesi de ülemâ arasında ihtilâf edilmiştir.

Beyhâki, Ebu Hüreyre (radiyallahu anh)'nin şu sözünü kaydeder: “Çömele-
rek (ihtiba) uyuyan, ayakta uyuyan ve secde hâlinde uyuyan kimseye abdest gerekmez. Uyuyan yatacak olursa kalkınca abdest almaktır.” *İbnu Hacer* bu rivâyetin senetce müteber olduğunu ve Hz. *Ebu Hüreyre*'nin şahsî bir açıklaması (mevkuf) olduğunu belirtir.

2- *Tirmizi* hazretleri bu mesele hakkında şu açıklamada bulunur: “Ülemâ uyuyan kimsenin abdesti hususunda ihtilâf etmiştir. Çoğunluk, oturarak veya ayakta uyuyana abdest gerekmiyeceği, sadece, yatarak uyuyana gerekeceği görüşündedir.” *Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel* bu görüştedir. Bazıları: “Ak-lına galebe çalacak (şuurunu kaybedecek) derecede uyursa, artık abdest gerekir” demiştir. *İshâk İbnu Râhûye*'nin görüşü budur.

Şâfi' hazretleri: “Oturarak uyuyup rüya görür veya uyuklama sebebiyle mak'-adı oynarsa abdesti bozulur” demiştir. Esasen bu mevzuda *Şâfi'* hazretlerinden birkaç görüş rivâyet edilmiştir: *İbnu Hacer*'in kaydına göre, *Şâfi'*'nin kavli-i kadîmine göre oturandan başkasının abdesti mutlak olarak bozulmaz. Ancak şu tafsilatı sunar: “Namaz haricinde ise bozulur, dahilinde ise bozulmaz.” Yeni görüşünde: “Yere iyi oturmuş olan kimsenin abdesti uyku ile bozulmaz; iyi oturmayanınki bozulur.” *Şâfi'*den yapılan bazı rivayetleri yorumda âlimler ihtilâf eder.

3- *İbnu Hacer*'in kaydına göre, gerek Sahâbe ve gerekse Tâbiîn'den bazılarının “uyku abdesti bozan bir hadestir” demeye gelen ifadelerle, “azı da çoğu da abdesti bozar” görüşünde olduğunu nakleder. *Ebu Ubeyde* ve *İshak İbnu Râhûye* bu görüştedir. Nitekim *Saffân İbnu Usâl (radiyallahu anh)*'in yaptığı bir ri-

vâyette şu ibare de yer alır: *إلا غائط أو بول أو نوم* ... Bu rivâyette, “küçük abdest, büyük abdest ve uyku” nun arası eşit tutulmakta ve uykuya bir kayıt da getirilmemektedir. *İbnu'l-Münzir*, hadisin “uyku”yu âmm bir tarzda zikretmiş olması sebebiyle bunun da bir *hades* sayılması gereğine meyleder. Bu hadisi *İbnu Hüzeyme* ve bazıları “sahih” addetmiştir.

Halbuki, ayakta veya oturarak uyumanın abdesti bozmayacağına hükmedenler “uyku”nun *hades* değil, *hadesin* sebebi olduğunu benimsemişlerdir.

4- Hz. Ali (*radıyallahu anh*)’nin rivâyetinde, “gözler halkanın bağıdır” denmekte, bununla gözle yel tutma arasındaki irtibat belirtilmektedir. *Halka* diye çevirdiğimiz *seh*, insanın *mak’ad*’ı mânasına geldiği gibi *anüs* mânâsına da gelmektedir. Şu halde, hadiste, uyuyan kimsenin kendisini kontrol edemeyip, bilhassa yel kaçması şeklinde vâki olacak *hadesin* farkına varamıyacağı belirtilmiş oluyor. Bu açıdan, uyku *hades* değil, *hadese* sebeptir -veya *fikhî* tabiriyle *mazannetü’l-hades*’tir-. Şu halde hadis, uyanık kimsenin halkanın bağını tutup dahilden yel çıkmasına mâni olacağını ifâde ediyor. Uyuyunca, müteakip hadiste ifade edildiği üzere mafsallar gevşeyecek ve yel kaçması da olabilecektir.

5- Hülâsa etmek gerekirse bu meselede dokuz görüş ortaya çıkmıştır:

1) Hangi halde olunursa olunsun uyku abdesti bozmaz. Bu görüşte olanlar Hz. *Enes*’ten yapılan şu rivâyete dayanırlar: “*Resulullah*’ın *ashabı* yatsıyı beklerken başları (sağa sola) dalgalanacak kadar uyurlardı, sonra abdest almadan namazlarını kılarlardı.” Bunlara göre “uyku abdesti bozsaydı Allah bunu vahiy ile bildirirdi.”

2) Uyku her durumda abdesti bozar. Az da olsa, çok da olsa farketmez, otururken de yatarken de, hangi hal üzere olunursa olunsun. Bunda *Saffân Hadisi*’ne dayanırlar: “*Biz* seferde iken *Resulullah* bize emirde bulunarak *cenâbet hali* hariç, büyük abdest bozma, küçük abdest bozma, uyuma gibi hallerin hiç birinde mestlerimizi üç gün üç gece çıkarmamamızı söylerdi.”

3) Çok uyku her bir durumda abdesti bozar, azı hiçbir durumda bozmaz. *Sübülü’s-Selam*’da bunların, uykuyu tek başına abdest bozucu görmedikleri belirtilir.

4) Namaz kılan kimseñin hey’eti üzerine dururken uyuyanın uykusu namazı bozmaz: *Rükû*, *sücûd*, *kıyam*, *kuûd* (oturma) halleri gibi... Bu durumlardan birinde uyuyanın namazı bozulmaz. Yan yatarak, sırt üstü yatarak uyuyanın abdesti bozulur.

5) *Rükû* ve *secde* halinde olanın uykusu abdesti bozar. *Ahmed İbnu Hanbel* böyle demiştir.

6) *Rükû* ve *secde* dışındaki uyku abdesti bozar. Böyle diyenler *Ahmed İbnu*

*Hanbel'*in *Zühd'*de bir rivayetini esas alırlar:

إِذَا نَامَ الْعَبْدُ وَهُوَ سَاجِدٌ يَقُولُ اللَّهُ أَنْظِرُوا إِلَيَّ عَبْدِي رُوحَهُ عِنْدِي وَهُوَ سَاجِدٌ لِي
 “Kul secde ederken uyursa Allah-u Zülcelal Hazretleri şöyle der: “Kuluma bakın. Ruhu benim yanımda, kendisi ise bana secde ediyor.”

Burada secde mevzubahistir, kıyasla rükûyu da dahil etmişlerdir.

7) Sadece secde edenin uykusu abdesti bozar. Bu da *Ahmed İbnu Hanbel'*den rivâyet edilmiştir.

8) Namazda, hangi hal üzere uyunursa uyunsun abdest bozulmaz, namazın dışında uyku abdesti bozar. *İmam Şafi'i* ve hatta *Ebu Hanife'*ye de nisbet edilen zayıf bir görüştür.

9) Mak'adı (oturağı) yere sağlam şekilde oturmuş olarak uyuyanın abdesti bözulmaz, aksi halde az uyusa da çok uyusa da; namazın içinde de dışında da olsa bozulur. *Şâfi'*nin görüşü budur.

*Sübülü's-Selam'*da *Emîr el-Yemânî* der ki: “*En doğrusu şudur: İnsanda şuurlu kalmayacak şekilde galebe çalan uyku (en-nevmü'l-müsteğrik), abdesti bozar.*”

Son olarak Hanefilerin görüşünü kaydedelim: “*Yan yatarak veya bağdaş kurarak veya dirseklere dayanarak veya ayakları oturak yerinin altından bir tarafa uzatarak yahut namaz haricinde secde eder gibi bir vaziyette bulunarak uyumak; veya oturup uyuyan kimsenin uyanmaksızın, oturağı, yerinden tamamen yukarı kalkacak olsa abdesti bozulur. Oturağı yere tam yerleşmiş vaziyette oturarak uyumak, namazda iken ayakta veya oturarak veya rükû ve secde halinde uyumak abdesti bozamaz.*”

○ — وعن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة قال: [دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَقُلْتُ لَهَا: أَلَا تُحَدِّثِينِي عَنْ مَرَضِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَتْ: بَلَى، فَقُلْتُ النَّبِيُّ ﷺ، فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟ قُلْنَا: لَا، وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْمِخْضَبِ. قَالَتْ: فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنْوَأَ فَأُغْمِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ، فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟ قُلْنَا: لَا وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْمِخْضَبِ فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنْوَأَ فَأُغْمِيَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ، فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟ قُلْنَا: لَا وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَتْ: وَالنَّاسُ عُكُوفٌ يَنْتَظِرُونَ

رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِصَلَاةِ عِشَاءِ الْآخِرَةِ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

وهو طرف من حديث طويل أخرجاه، وسيجيء في حرف الميم في ذكر وفاة رسول الله صلى الله عليه وسلم من كتاب الموت.

«الْمِخْضَبُ»: المِركن والإِجَانة.

وقوله «لَيْتَوَاءَ»: أى لَيْنُهْض لِيَقُومَ.

5. (3679)- Ubeydullah İbni Abdillah İbni Utbe anlatıyor: “Hz. Aişe (radiyallahu anhâ)’nin yanına girip, kendisine:

“Bana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın hastalığından bahsetmez misiniz?” dedim.

“Elbette” dedi ve anlattı: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın hastalığı ağırlaşmıştı. Bir ara:

“Halk namazı kıldı mı?” diye sordu.

“Hayır ey Allah’ın Resûlü, sizi bekliyorlar” dedik.

“Benim için leğene su koyun!” emrettiler. Dediğini yaptık. Yıkandılar. Sonra kalkmaya çalıştı. Ancak üzerine baygınlık geldi. Az sonra açıldı. Tekrar: “Halk namazı kıldı mı?” diye sordu.

“Hayır, ey Allah’ın Resulü, sizi bekliyorlar!” dedik. Halk oturmuş, yatsıyı kılmak üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ı bekliyordu.” [Buharî, Ezân 51, 39, 46, 47, 67, 68, 70, Vudû 45, Hibe 14, Farzu’i-Hums 4, Enbiya 19 Me-gazî 83, Tıbb 21, İtisâm 5; Müslim, Salât 90, (418); Nesâî, İmamet 40, (2, 101, 102).]

Bu rivâyet Buharî ve Müslim tarafından tahrir edilen uzunca bir rivayetten bir parçadır. Rivayeti tam olarak Resulullah’ın vefatını anlatırken ileride 5403 numarada kaydedeceğiz.

3680 ٦- وعن أسماء بنت أبي بكر رضی الله عنهما: [أَنَّهَا قَالَتْ: فِي صَلَاةِ الْكُسُوفِ قُمْتُ حَتَّى تَجَلَّأَنِي الْمَشْيُ، وَجَعَلْتُ أَصْبُ فَوْقَ رَأْسِي مَاءً. قَالَ عُرْوَةُ رَحِمَهُ اللَّهُ وَلَمْ تَتَوَضَّأْ]. أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانُ.

6. (3680)- Esmâ Bintu Ebi Bekr (radiyallahu anhümâ), küsuf namazıyla ilgili rivayetinde der ki: “... Ben de (Resulullah’a uyarak) namaza durdum. (Namazı öylesine uzattı ki) üzerime baygınlık geldi. Başımın üzerine su dökmeye başladım.”

Urve rahimehullah der ki: “*Abdest almadı.*” [Buharî, Vudû 37, İlm 24, Kûsuf 10, 11, Sehv 9, İtk 3, İ'tisam 2; Müslim, Kûsuf 11, (905).]

AÇIKLAMA:

1- Bu sonuncu rivayet, *Esmâ (radıyallahu anhâ)'nın* uzunca bir rivayetinden bir parçadır. Buharî ve Müslim'de tamamı tahrir edilmiştir. Rivayette, mevzu-muzu ilgilendirmeyen diğer bir kısım teferruat meyanında Hz. *Esmâ'nın*, uzunca kılınan bir kûsûf namazı sırasında üzerine baygınlık geldiği, buna tedbir olarak tepesine su boşalttığı, baygınlıktan sonra abdest tazelemeden namaza devam ettiği anlatılmaktadır. Muhaddisler, hadisin, böyle parçalanarak içindeki fıkha göre parça parça rivayet edilmesini “caiz!” görürler. Hadiste bu davranış çeşidine *taktî'ul-hadis* denir. Birinci ciltte açıklanmıştır (S.111).

2- Burada *Esmâ (radıyallahu anhâ)*, üzerine baygınlık geldiğini söylemektedir. Ancak, akıl ve şuurunu kaybetme derecesinde bir baygınlık değildir. Çünkü kendisine, su dökerek tedavi uygulayabilmektedir. Alimler bu durumu nazar-ı dikkate alarak, hafif baygınlık geçirmek abdesti bozmaz diye değerlendirmişlerdir.

ATEŞTE PİŞENİN YENMESİ

(Bu iki çeşittir: Abdest gerektiren; abdest gerektirmeyen)

BİRİNCİ ÇEŞİT:
ABDEST GEREKTİREN

3661 - ۱- عن أبي هريرة رضي الله عنه: [أَنَّهُ وَجَدَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قَارِظٍ يَتَوَضَّأُ عَلَى الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: إِنَّمَا أَتَوَضَّأُ مِنْ أَتْوَارٍ أُقِطُ أَكَلْتُهَا لِأَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: تَوَضَّؤُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ]. أخرجه الخمسة إلا البخاري، وهذا لفظ مسلم، وله عن عائشة مثله.

«الأتوار»: جمع ثور، وهي: قطعة من الأقط، وهو لبن جامد مستحجر.

1. (3681)- *Ebu Hüreyre (radıyallahü anh)*'den nakledildiğine göre, *Ebu Hüreyre mescidde abdest alırken yanına Abdullah İbnu Kâriz gelir. Ona, Ebu Hüreyre şu açıklamayı yapar: "Bir keş (kurumuş çökelek) parçası yedim, bu sebeple abdest alıyorum. Çünkü ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Ateşte pişen şeyler yiyince abdest alın" değini işittim."* [Müslim, Hayz 90, (352); Nesâî, Tahâret 122, (1, 105, 106); Tirmizî, Tahâret 58, (79); Ebu Dâvud, Tahâret 76, (194). Bu, Müslim'in lafzıdır. Müslim'de Hz. Aîşe'den de buna benzer bir rivâyet mevcuttur.]

AÇIKLAMA:

Ateşte pişen bir nesne yenilince abdest tazelemek gerektiği husûsu münâkaşa edilmiştir. Selef ve halef ülemâsı ekseriyetle ateşte pişen şeyin abdesti bozmayacağına hükmetmiştir. Ancak bir grup ülemâ da sadedinde olduğumuz hadisle amel ederek ateşte pişen yenilince abdest tazelemenin vacib olduğuna hükmetmiştir. *İbnu Ömer, Ebu Talha, Enes İbnu Mâlik, Ebu Musa, Hz. Aîşe, Zeyd İbnu Sâbit, Ebu Hüreyre, Ömer İbnu Abdilaziz, Ebu Kılâbe, Hasan Basrî* ve bazıları bu görüştedir.

Abdest gerekmiyeceğine kâni olan ekseriyet, bunlara birkaç açıdan cevap vermişlerdir:

★ *Nesh: 2684 numaralı Câbir hadisini göstererek sadedinde olduğumuz ha-*

disin neshedildiği söylenmiştir. İşâret ettiğimiz hadisin bazı vecihlerinde Hz. Cabir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son iki icraatından biri, ateşin değiştirdiğinden abdest alma mecburiyetinin terkidir" demiştir.

★ Ateşin değiştirdiğinden abdest emri istihbab ifade eder, vücut değil. Hat-tâbi ve İbnu Teymiye bu kanaattedir.

★ Abdestten murad, bu meselede ağız ve ellerin yıkanmasıdır, namaz abdesti değil. Bu yorum zayıf bulunmuştur.

★ Meseleyi Hülefa-yı Râşîdîn'in tatbikatına bakarak çözmeyi esas alan muhakkik âlimler, onların ateşte pişen bir şey yedikleri zaman abdest tazelemediklerini tesbit ederler. Bir rivayette Hz. Câbir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radiyallahu anhümâ) ile ekmek, et yedim; namaz kıldık, onlar abdest almadılar" der.

Ateşte pişen yenilince abdestin terkiyle ilgili başka rivayetler de var. Bazılarını müteakiben zikredeceğiz. Abdesti gerekli görmeyenler arasında Hz. Ebu Bekr, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Ömer, İbnu Mes'ud, İbnu Abbâs, Âmir İbnu Rebi'a, Ebu Ümâme, Muğire İbnu Şu'be, Câbir, (radiyallahu anhüm); Tâbiîn'den Ubeyde es-Selmânî, Sâlim İbnu Abdillâh, Kasım İbnu Muhammed, Mâlik, Şâfi'i ve ashabı, Hicaz ehli, Süfyan Sevrî, Ebu Hanife ve Ehl-i Kûfe, İbnu'l-Mubarek, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye vs. vardır.

Râcih olan, ekseriyetin tercihi olduğu açıktır.

İKİNCİ ÇEŞİT:

ABDESTİN TERKİ

3682 - عن ابن عباس رضي الله عنهما: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَكَلَ كَتْفَ شَاةٍ

وَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ]. أَخْرَجَهُ السُّنَنُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ، وَهَذَا لَفْظُ الشَّيْخَيْنِ.

وللبخارى أخرى: «أَنَّهُ انْتَشَلَ عِرْقًا مِنْ قَدْرِ».

ولمسلم: «أَنَّهُ انْتَهَشَ مِنْ كَيْفٍ، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ».

«انْتَشَلَ الْعِرْقُ»: أَخَذَهُ بِيَدِهِ مِنَ الْقَدْرِ.

و «الْعِرْقُ»: الْعِظْمُ إِذَا كَانَ عَلَيْهِ لَحْمٌ.

و «انْتَهَشَ اللَّحْمَ»: بَشَّرَ مَعْجَمَةً وَغَيْرَ مَعْجَمَةٍ: أَخَذَهُ بِمَقْدَمِ أَسْنَانِهِ.

1. (3682)- İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) koyun budu yedi ve namaz kıldı, abdest almadı.” [Buharî, Vudû 50, Et’ime 18; Müslim, Hayz 91, (354); Muvatta, Tahâret 91, (1, 25); Ebu Dâvud, Tahâret 75, (187); Nesâî, Tahâret 123, (1, 108).]

Buhari’nin bir başka rivayetinde: “Tencereden eliyle etli kemik aldı” denmiştir:

Müslim’in bir rivayetinde: “Budu kemirdi, sonra namaz kıldı, abdest tazelemedi” denmiştir.

۲- وعن عمرو بن أمية الضمري رضى الله عنه: [أَنَّه رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَحْتَرُّ مِنْ كَيْفِ شَاةٍ بِيَدِهِ فَدَعَى إِلَى الصَّلَاةِ فَأَلْقَى السُّكَيْنَ الَّذِي ...

2. (3683)- Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ı gördüm, elindeki koyun budundan parça kesiyordu, ezan okundu. Hemen et dildiği bıçağı bırakıp namaza koştu, abdest almadı.” [Buharî, Vudû 50, Ezan 43, Cihad 92, Et’ime 20, 26; Müslim, Tahâret 92, (355); Tirmizî, Et’ime 33, (1837).]

۳- وعن جابر رضى الله عنه قال: [خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا مَعَهُ فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَذَبَحَتْ لَهُ شَاةً، وَأَتَتْ بِقِنَاعٍ مِنْ رُطْبٍ فَأَكَلَ مِنْهُ ثُمَّ تَوَضَّأَ لِلظُّهْرِ وَصَلَّى، ثُمَّ انصَرَفَ فَأَتَتْهُ بِعُلَالَةٍ مِنْ عُلَالَةِ الشَّاةِ فَأَكَلَ ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ]. أخرجه الأربعة، وهذا لفظ الترمذى.

ولأبي داود والنسائي قال: [كَانَ آخِرُ الْأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَرَكَ الْوُضُوءَ مِمَّا غَيَّرَ النَّارُ].

«الْقِنَاعُ»: الطبق.

«والعلالة»: بقية الشيء.

3. (3684)- Hz. Câbir (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıktı, beraberinde ben de vardım. Ensârdan bir kadına uğradı. Kadın ona bir koyun kesti. Bir tabak tâze hurma getirdi, ondan yeyip sonra öğle için abdest aldı ve namaz kıldı. Sonra (namazdan) ayrıldı. Kadın ona koyundan arta kalan birşeyler getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu da yiyip ikindiye kıldı, bu sırada abdest almadı.” [Muvatta, Tahâret 25, (1, 27); Tirmizî, Tahâret

59, (80); Ebu Dâvud, Tahâret 75, (191, 192); Nesâî, Tahâret 23, (1, 108). Bu Tirmizî'nin lafzıdır.]

Ebu Dâvud ve Nesâî'nin rivayetinde: “Resulullah'ın son iki icraatından biri, ateşin değiştirdiğinden abdest almayı terketmekti” denmiştir.

3685 ۴- وعن عبيد بن ثمامة المرادى قال: [قَدِمَ عَلَيْنَا مِصْرَ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ ابْنِ جَزِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ فِي مَسْجِدِ مِصْرَ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنِي سَابِعَ سَبْعَةٍ، أَوْ سَادِسَ سِتَّةٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي دَارِ رَجُلٍ فَمَرَّ بِلَالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَنَادَهُ بِالصَّلَاةِ فَخَرَجْنَا، فَمَرَرْنَا بِرَجُلٍ وَبُرْمَتُهُ عَلَى النَّارِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: أَطَابَتْ بُرْمَتُكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، يَا أَبِي أَنْتَ وَأُمِّي، فَتَنَاوَلَ مِنْهَا بَضْعَةً، فَلَمْ يَزَلْ يَمْلِكُهَا حَتَّى أَحْرَمَ بِالصَّلَاةِ، وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ].
أخرجه أبو داود.

4. (3685)- Ubeyd İbnu Sümâme el-Murâdî anlatıyor: “Abdullah İbnu'l-Hâris İbni Cez' (radiyallahu anh), Mısır'a yanımıza geldi. Kendisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından idi. Mısır Camii'nde şu hadisi anlatırken işittim: “Ben, öyle hatırlıyorum ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir adamın evinde oturan yedi kişiden yedincisi veya altıdan altıncısıydım. Derken Bilâl (radiyallahu anh) geçti ve ezan okudu. Biz de çıktık. Giderken bir adama uğradık, tenceresi ateş üstündeydi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: “Tencereni yeterince pişti mi?” diye sordu. Adam:

“Evet, annem babam sana feda olsun!” dedi. Resulullah bunun üzerine bir parça aldı. Çiğnemesi devam ederken namaz için iftitaḥ tekbiri aldı. Ben bu sırada ona bakıyordum.” [Ebu Dâvud, Tahâret 75, (193).]

3686 ۵- وعن سويد بن النعمان رضى الله عنه قال: [خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ حَيِّرٍ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالصَّهْبَاءِ، وَهِيَ مِنْ أَدْنَى حَيِّرٍ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَصْرَ، فَلَمَّا صَلَّى دَعَا بِالْأَطْعِمَةِ، فَلَمْ يُوْتْ إِلَّا بِسَوِيْقٍ فَأَمَرَ بِهِ فَتَرَى، فَأَكَلَ وَأَكَلْنَا، ثُمَّ قَامَ إِلَى الْمَغْرِبِ فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ]. أخرجه البخاري ومالك والنسائي.

«تَرَى»: أى بَلِّ بالماء.

5. (3686)- Süveyd İbnu'n-Nu'mân (radiyallahu anh) anlatıyor: “Hayber Seferine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte çıktık. Hayber yakınlarında olan Sahbâ'ya vardığımız zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindi namazını kıldı. Namaz bitince yiyecek getirilmesini ferman buyurdu. Sadece kavut getirilmişti. Bunun su ile ıslatılmasını emir buyurdu.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, biz de ondan yedik. Sonra akşam namazına kalktı. Ağzını mazmaza etti. Biz de ağızlarımızı mazmaza ettik. Fakat abdest almadı.” [Buharî, Vudû 51, 54, Cihâd 123, Megazî 35, 38, Et'ime 7, 9, 51; Muvatta, Tahâret 20, (1, 26); Nesâî, Tahâret 124, (1, 108, 109).]

3687 - وعن أنس رضي الله عنه: [أن رسول الله ﷺ شرب لبناً فلم يتمضمض ولم يتوضأ وصلى]. أخرجه أبو داود.

6. (3687)- Hz. Enes (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) süt içti. Ne mazmaza yaptı, ne abdest aldı; namazını kıldı.”

AÇIKLAMA:

1- Buraya kaydedilen altı hadisten her biri ateşte pişen bir şey yendikten sonra abdest alınmayacağını ifade eden sünnetleri aksettirmektedir. Bu mesele ile ilgili gerekli açıklamaları 3681 numaralı hadiste yaptığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.

2- Son rivâyetteki yıkama, sadece ağzın yakınmasıdır, abdest değildir. Esâsen ağızda yemek kırıntıları olduğu halde namaza durmayı Resulullah nehyetmiş, melekleri en ziyade rahatsız eden bir durum olarak tavsif buyurmuştur, daha önce kaydettik.

BEŞİNCİ FER:
DEVE ETLERİ

3688 ۱- عن جابر بن سمرة رضى الله عنه [أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَوَضَّأُ مِنْ لُحُومِ الْعَنَمِ؟ قَالَ: إِنْ شِئْتَ فَتَوَضَّأْ، وَإِنْ شِئْتَ فَلَا تَتَوَضَّأْ قَالَ: أَتَوَضَّأُ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَتَوَضَّأُ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ. قَالَ: أَصَلَّى فِي مَرَابِضِ الْعَنَمِ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: أَصَلَّى فِي مَبَارِكِ الْإِبِلِ؟ قَالَ: لَا]. أخرجه مسلم.

1. (3688)- Câbir İbnu Semure (radiyallahu anh) anlatıyor: “Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a gelerek:

“Koyun eti sebebiyle abdest alayım mı?” diye sordu.

“Dilersen abdest al, dilemezsen alma!” diye cevap verdi. Adam bunun üzerine:

“Deve eti sebebiyle abdest alayım mı?” diye sordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sefer:

“Evet, deve eti sebebiyle abdest al!” cevabını verdi. Adam tekrar:

“Koyun ağıllarında namaz kılayım mı?” diye bir başka soru sordu:

“Evet!” cevabını aldı. Tekrar sordu:

“Pekala, deve ağıllarında namaz kılayım mı?”

“Hayır!” buyurdu Aleyhissalâtu vesselam.” [Müslim, Hayz 97, (360).]

3689 ۲- ولأبي داود والترمذى، عن البراء رضى الله عنه. [لَا تُصَلُّوا فِي مَبَارِكِ الْإِبِلِ فَإِنَّهَا مِنَ الشَّيَاطِينِ. وَسُئِلَ عَنْ مَرَابِضِ الْعَنَمِ. فَقَالَ صَلُّوا فِيهَا فَإِنَّهَا بَرَكَةٌ].

2. (3689)- Ebu Dâvud ve Tirmizî’de Berâ (radiyallahu anh)’nın rivayetlerine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:

“Deve ağıllarında namaz kılmayın, çünkü onlar şeytandandır.”

Koyun ağıllarından soruldu:

“Oralarda kılın, çünkü onlar berekettir” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Tahâret 72, (184); Tirmizî, Tahâret 60, (81).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydettiğimiz *Müslim* hadisi, deve etinin abdesti bozacağını belirtiyor. Ancak ülemâ bu meselede ihtilâf eder. *Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Abdullah İbnu Mes'ud, Übey İbnu Ka'b, Abdullah İbnu Abbas, Ebu'd-Derdâ, Ebu Talha (radıyallahu anhüm)* ve *Tâbiîn* ve *Etbaut-Tabiîn*'in cumhuru bu meyanda *Ebu Hanife, Mâlik, Şâfi'i* hazeratı deve eti yemenin abdesti bozmayacağını söylerler.

Ahmed İbnu Hanbel, İshâk, Yahya İbnu Yahya, Ebu Bekr İbnu'l-Münzir, İbnu Huzeyme, İmâm Beyhakî gibi bazı büyükler de deve eti yemenin abdesti bozacağına hükmederler.

Cumhur-u ülemâ, deve etinin abdesti bozacağına hükmedenlere 3684 numara *Hz. Cabir (radıyallahu anh)*'den kaydettiğimiz *Ebu Dâvud* hadisiyle cevap verirler. Orada “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'m en son iki icraatından birinin ateşte pişen şeyi yemek sebebiyle abdest almayı terketmek olduğu” ifade edilmektedir. Dolayısıyla cumhur, o amelle, bu hadîslerin mensuh olduğuna hükmetmiştir.

2- Koyun ve deve ağıllarında namaz kılma meselesine gelince: *Hz. Berâ (radıyallahu anh)*'nin rivayetine göre, koyun ağıllarında namaz kılmak câizdir. Ülemânin hükmü de böyledir, zira aleyhte delil mevcut değildir. Deve ağıllarında namaz mekruhtur. Umumiyetle kerâhet-i tenzîhiyye denmiştir. Ancak deve pisliğine necaset diyenler, pisliğin bulunması halinde, deve ağıllarındaki namaza kerahet-i tahrimiye hükmünü vermiştir. Sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazı âlimler, deve ağıllarının koyun ağılından daha pis koktuğunu sebep göstermiştir. Çünkü necislik yönünden aralarında fark gözetilmemiştir. Yani birinin sidik veya gübresi diğerine göre daha galiz veya daha hafif iddiasında bulunulmamıştır. Sözelimi, *Ebu Hanife* ve *İmâm Şâfi'i rahimehümâllah* her iki hayvanın sidiklerinin necis olduğunu söylerken, *İmâm Mâlik* her ikisinin de temiz olduğunu söylemiştir.

Bazı alimler, hadîste ki yasağın deve ağıllarına kaza-yı hacet için oturmaya müteallik olduğunu söylemiş; bazıları da: “*Develer ürkek olduğu için, namaz kılan kimse endişe içinde namazını kılarak huzur bulamayacak, belki de namazını bozacak; bu sebeple nehiy vârid olmuştur*” demiştir.

Esasen hadîste gelen: “Çünkü onlar şeytandandır” ibâresi bu çeşit mâna-

ları çıkarmaya elverişli mutlak bir ifâdedir. “Develerin şeytandan olması” demek, onlardan şeytana yaraşan kötü işler sudür etmesi demektir. *Veliyyü'd-Dîn el-İrâkî* der ki: “Onlar şeytândandır” sözünün, hakikatı üzere olma ihtimali de var, çünkü onların nefisleri şeytandır, nitekim Kûfe ülemâsı, şeytanı: “İns, cin ve hayvandan her bir mütecâviz, mütemerriddir.” diye tarif etmiştir..” der. Kini, intikamıyla meşhur olan devenin bu mânada şeytan olarak tavsifi lisan-ı nübüvvete pek muvafıktır ve hayatları hep develerle geçen insanlara ihtiyat uyarısı ziyadesiyle yerindedir.

Koyunların bereket olarak yâdedilmesi de onların mizaçlarına muvafık bir tabirdir. Onlarda, develerdeki gibi fitrî bir temerrüd ve tecavüz ve kin yoktur. Mûnis ve uysal hayvanlardır. Hatta, hadisin Şâfiî hazretlerinin kaydettiği veçhinde “*sekine*” tabiri de koyunların tavsifi zımında gelmiştir. Yâni “*sükûnet, emniyet sâhibi mahluklardır*” demek olur. Öyleyse hadis, “*onların içinde namaz kılacak kimse, onlardan tecavüz gelecek endişesine düşmez, namazını bozamaz, huzur içinde kılar*” demek istemiştir.

ALTINCI FER:
MÜTEFERRİK HADİSLER

3690 ۱- عن ابن مسعود رضی اللہ عنہ قال: [كُنَّا لَا نَتَوَضَّأُ مِنْ مَوْطِيءٍ، وَلَا نَكْفُ شَعْرًا وَلَا تَوْبًا]. أخرجه أبو داود.

«الموطئ» ما يوطأ في الطريق من الأذى.

1. (3690)- İbnu Mes'ud (radiyallahu anh) anlatıyor: “Biz, yollarda ayağa bulaşan pislik sebebiyle abdest tazelemezdik.” [Ebu Dâvud, Tahâret 81, (204); İbnu Mâce, İkamet 67, (1041).]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen *mevti*, yollarda ayağa bulaşan pisliktir. *Hattâbî*, İbnu Mes'ud'un “ayağa bulaşan pislik sebebiyle abdesti yenilemezdik, iade etmezdik” demek istediğini belirtir. *İrakî*, buradaki *vudû* (abdest) kelimesinin lügavî mânâsında olma ihtimalini belirtir. Lügatte *yıkamak* mânâsında olduğuna göre “ayağa bulaşan pisliği yıkamazdık” mânâsına gelebileceğini belirtir. *İmam Beyhakî*, “Bundan maksad kuru pisliktir. Yürüyen kimsenin ayakları yoldaki kuru pisliklere değmekle kirlenmiş sayılmaz, Ashab bu nevi pisliklere değdi diye ayaklarını yıkamazlardı” der. Hatta *Marifet* adlı kitabına şöyle bir bab açar: **بَابُ التَّجَاسَةِ الْيَابِسَةِ يَطَّأُهَا بِرَجْلِهِ أَوْ يَجُرُّ عَلَيْهَا تَوْبَةً** “Kişinin üzerine ayağıyla bastığı veya elbisesini değdirdiği kuru pisliğin hükmünü beyan bâbı...”

Tirmizî der ki: “Bu, ilim ehlinde birçoğunun benimsediği görüştür. Derler ki: “Kişi, pis bir yere basarsa, ayağını yıkaması vacib değildir, yeter ki bu pislik yaş olmasın. Yaş ise, sâdece değdiği yeri yıkaması yeterlidir, (abdestini iade etmesi gerekmez).”

3691 ۲- وعن أبي هريرة رضی اللہ عنہ قال: [بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّي مُسْبِلًا إِذَارَةً. إِذْ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَذْهَبَ قَتَوَضًّا. فَذَهَبَ قَتَوَضًّا، ثُمَّ جَاءَ ثُمَّ قَالَ: أَذْهَبَ قَتَوَضًّا. فَذَهَبَ قَتَوَضًّا. ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَالِكَ،

أَمْرُهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ؟ فَقَالَ: إِنَّهُ كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ مُسْبِلٌ إِزَارَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ صَلَاةَ رَجُلٍ مُسْبِلٍ إِزَارَهُ]. أخرجه أبو داود.

2. (3691)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anı) anlatıyor: “Bir adam izarını salmış olarak namaz kılarken, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:

“Git, abdest al!” ferman buyurdu. Adam gitti abdest aldı, sonra gelip [tekrar namaza durdu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar] :

“Git abdest al!” emretti. Adam gitti, abdest aldı, geri geldi. Bir adam:

“Ey Allah’ın Resulü, ona niye abdest almasını emir buyurdunuz?” diye sordu.

“O, dedi, izarını sarkıtmış olarak namaz kılıyordu. Allah, izarını sarkıtan erkeğin namazını kabul buyurmaz!” [Ebu Dâvud, Libas 28, (4086).]

AÇIKLAMA:

1- İzâr: Belden aşağı giyilen libasa denir. Kadınların eteği gibi, veya banyodan çıkınca belden aşağıyı örtmek üzere sarılan uzunca havlu. Erkeklerde bu alt giysinin uzunluğu baldır ortalarına kadar uzamalıdır. Daha uzunlu şer’an hoş karşılanmamıştır. Hele topuklardan aşağı incek kadar uzatılması mekruhtur. İşte *isbâl*, izâr’ın yere degecek kadar uzun tutulmasıdır. Bu, kadınlarda meşrudur. Hatta kadınlarda yere sürünmesine bile cevaz verilmiştir. Ancak erkeklerde bu, kibir alameti, kadınlara benzeme kabûl edilmiş, hoş karşılanmamıştır. Hattâ hadiste: مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الْإِزَارِ فِي النَّارِ “İzar’dan topuklardan aşağı inen kısım ateştedir” buyurulmuştur. Gerçi bu ifade kadınlara da şâmil gözükmekte ise de ülemâ, başka rivayetleri de nazar-ı dikkate alarak kadınların uzatabileceğini belirtmiştir, ancak bu, onlar hakkında da bir cevazdır, vecibe değil. Bu mevzuya libâsla ilgili bölümde (5233-5304) geniş yer vereceğiz (5242. hadis).

2- Burada hatıra gelen bir husûs şudur: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), adama abdest tazelemeyi emretmiştir, ama adam abdestsiz değildir. Yâni, ikinci adamın sorusuna *Aleyhissalatu vesselam*’ın verdiği cevaptan anlıyoruz ki, adam abdestsiz olduğu için değil, izarını uzun giydiği için abdest tazelemeyi emretmiştir. Bu iki durum arasında irtibat bulamayan âlimler şöyle bir izah getirmişlerdir: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona abdesti emretmiştir, ta ki, günahkâr kimselere, hatalarına abdestin bir kefâret olduğunu ve onları hatalara sevkeden gadab ve benzeri şeyleri de izâle ettiğini bildirsin ve bunu içlerine iyice yerleştirsin.”

Tîbî’nin açıklaması da şöyle: “Adam abdestli olduğu halde kendisine abdest emredilmesindeki sır, adamın bu emrin sebebi hususunda tefekkür etmesi ve işlediği fiilin şenâetine (çirkinliğine) ve Cenâb-ı Hakk’ın, -zâhîrî temizlik, batını

temizliğe müessir olmasına binâen- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zâhirî temizlik emrinin bereketiyle bâtınıni da tekebbür ve gurur kirlerinden temizleyeceğine vakıf olmasını sağlamaktır."

Bazı şârihler: "Hadîste, izarı fazla uzatmanın şiddetli bir çirkinlik olduğuna ve Cenab-ı Hakk'ın böyle, elbisesini uzatarak namaz kılanların namazını kabul etmeyeceğine ve bu kimseye namazı da abdesti de iade etmesi gerekeceğine delil var" demiştir.

ALTINCI B A B
MEST ÜZERİNE MESHETMEK

UMÜMÎ AÇIKLAMA

Mesh, Arapçada elle değmek, elle temâs etmek mânâsına gelir. Dînimiz bir kolaylık olmak üzere abdest alırken, mukimlere 24 saat, misafirlere üç gün üç gece olmak üzere, mest üzerinden meshetmeye ve mestleri çıkararak ayakları yıkama zahmetine girmemeye ruhsat tanımıştır. Tanınan bu ruhsat sadece *mest* için değil, onun yerine geçebilecek çizme, potin, bot gibi ayakları topuklara kadar örten her çeşit ayakkabıları ve hatta kendileriyle üç mil kadar yürünebilecek derecede kuvvetli, kalın çoraplar ve konçlu aba terlikler içindir.

Sünnete uygun mesh şöyle yapılır: Mestin üzerine ayağın parmakları ucundan aşık kemiklerini aşmak üzere inciklere doğru, açık vaziyetteki el parmakları sürülür. Sağ ayak sağ elle, sol ayak sol elle meshedilir. Bu maksadla eller, temiz su ile ıslatılmış olmalıdır. Topukları örtmeyen mestlere mesh yapılmaz. Mestlerden birinde, topuktan aşağı kısımda ayak parmaklarından küçüğü ile üç parmak büyüklüğünde yırtık, sökük ve delik varsa mesh câiz olmaz. İki ayaktaki bu yırtıklar cemedilmez, birindeki yırtıklar cemedilir. Mestler bağısız olarak ayakta duracak derecede kalın olmalı, dışarıdan suyu hemen emmemelidir. Meshin yapılabilmesi için, ayağın ön kısmında en az üç küçük el parmağı kadar bir kısım olmalıdır. Ayağın birini yıkayıp diğerini meshetmek câiz olmaz.

۱- عن المغيرة بن شعبة رضى الله عنه قال: [كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا مُغِيرَةُ نَحْدِ الْإِدَاوَةَ؟ فَأَخَذْتُهَا فَأَنْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى تَوَارَى عَنِّي فَقَضَى حَاجَتَهُ، وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ، فَذَهَبَ لِيُخْرِجَ يَدَهُ مِنْ كُمِّهَا فَضَاقَتْ. فَأَخْرَجَ يَدَهُ مِنْ أَسْفَلِهَا فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ فَتَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ وَمَسَحَ عَلَى خُفِّهِ ثُمَّ صَلَّى]. أَخْرَجَهُ السُّنَنُ.

1. (3692)- Muğire İbnu Şu'be (radiyallahu anh) anlatıyor: “Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdim. Bana:

“Ey Muğire, su kabını al!” emretti. Ben de onu aldım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [la tenhaya gittik. O] benim gözümden kayboldu, kaza-yı hâcet yaptı, (geri döndü). Üzerinde Şâmî bir cübbe vardı. (Abdest almak için hazırlık yaptı. Cübbesinin yenlerini çemreyip) kollarını çıkarmaya çalıştı. Ancak (yenler) dardı. Ellerini (yenlerin uç kısmından geri çıkarıp cübbeyi sırtına koyup kollarını) alttan çıkardı. Ben su döktüm, namaz için abdest aldı. Mestleri üzerine meshetti, sonra namaz kıldı.”

۲- وفي أخرى قال: [فَأَهْوَيْتُ لِأَنْزِعَ خُفَّيْهِ. فَقَالَ: دَعَهُمَا فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا]. هذا لفظ الشيخين.

2. (3693)- Bir diğer rivâyette: “Mestlerini çıkarmada yardımcı olmak için eğildim. Bana:

“Bırak onları, zirâ ben, abdestli olarak mestlerimi giyindim” buyurdu ve üzerlerine meshetti.” Bu Sahiheyn’in lâfzıdır.

۳- ولمسلم رحمه الله في أخرى: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَمُقَدِّمِ رَأْسِهِ وَعَلَى عِمَامَتِهِ].

3. (3694)- “Müslim merhumun bir diğer rivâyetinde: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri, başının ön kısmı (alını) ve sarığı üzerine meshetti” denilmiştir.

۴- ولأبي داود في أخرى: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: نَسِيْتُ؟ فَقَالَ: بَلْ أَنْتَ نَسَيْتَ، بِهَذَا أَمَرَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ].

4. (3695)- Ebu Dâvud’un bir diğer rivâyetinde: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri üzerine meshetmişti; ben:

“Ey Allah’ın Resülü! yoksa unuttunuz mu?” dedim.

“Bilakis, dedi, belki sana unutturuldu. Aziz ve celil olan Rabbim, bana böyle emretti.” [Buharî, Vudû 48, 35, 49, Salât 7, 25, Cihâd 90, Megâzi 80, Libâs 10, 11; Müslim, Tahâret 77, 79, 81, 82, (274); Muvatta, Tahâret 42, (1, 36); Ebu Dâvud, Tahâret 59, (149, 150, 151); Tirmizî, Tahâret 72, (97, 98, 99, 100); Nesâî, Tahâret 96, 97, 100, 87, (1, 82, 83, 84, 76).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis mest üzerine meshetmenin câiz olduğunu belirtmektedir. İbnu'l-Mubârek: “Mest üzerine meshetmenin cevazı hususunda Ashabta bir ihtilâf yoktur,

zira kimden bu hususta menfi bir haber gelmişse, aynı zattan müsbet bir haber de sabit olmuştur” der. *İbnu Abdilberr* de: “*Mâlik dışında selef fakihlerinin hiçbirinden bu cevazı inkâr eden rivâyet gelmemiştir*” der ve ilave eder: “*Malik'in de te'yid ettiğine dair sarîh rivayet vardır.*” Şâfiî, Ümm'de Mâlikîlerin meshin cevazını inkâr ettiklerine işaret ederse de bugün Mâlikîlerde iki görüş vardır:

- 1) Mutlak olarak câizdir.
- 2) Mukime değil, müsâfirine câizdir.

2- *İbnu'l-Münzir*, ülemânın mest üzerine meshetmek mi, yoksa mestleri çıkarıp yıkamak mı, hangisi efdal? ihtilâfına düştüklerini belirtir. Ona göre Hâricîlerin ve Râfîzîlerin ta'nı sebebiyle meshin efdal olacağını söyleyen olmuştur. Kâide şudur: “*Muhaliflerin ta'n ettiği sünnetlerin ihyası, terkinden efdaldir.*”

Nevevî der ki: “*Birçok sahabî, sünneti küçük görme sebebiyle olmamak kaydıyla, meshi terkedip, ayakları yıkamak efdal*” demiştir. Nitekim aynı şeyi, sefer sırasında namazı kasretmenin, tamamlamaya efdaliyeti hakkında da söylemişlerdir. Bir kısım huffâz, mest üzerine meshin tevâtürle sâbit olduğunu söylemiştir. *Hasan Basrî* bunun yetmiş Sahâbe tarafından rivayet edildiğini belirtir.

3- *Nevevî*, mesh'in seferde ve hazerde, bir ihtiyaca mebnî olsun olmasın, hatta evinde kalan kadına, yürüyemeyen sakata bile câiz olduğu hususunda icma edildiğini belirtir. Sadece *İmam Mâlik*'ten farklı görüşler rivâyet edildiğine dikkat çektikten sonra: “*Onun mezhebinde de meşhur görüş, diğer mezheplerde olduğu gibidir*” der.

4- Hadîs, *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'in abdest bozmak üzere tenhaya gittiğini, beraberinde abdest suyu taşıdığını, abdest bozduktan sonra hemen abdest alıp, namaz kıldığını gösteriyor. Bu namaz farz namazlardan biri olmayıp, abdest alınca kılınmasını sünnet kılıp tavsiye ettiği *iki rekatlık* abdest namazı olmalıdır.

5- Abdest alırken cübbenin kolu, darlığı sebebiyle yukarıya doğru çemrenememiş, bu sebeple koldan tamamen çıkarılıp cübbe omuzda bırakılıp, kollar cübbenin altından çıkarılmıştır. Bu cübbe'nin önünün kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu hal ihtiyaç durumunda câiz ise de cemaat arasında câiz olmayacağı, böylesi bir giyenmenin meşru sayılmayacağı açıktır.

6- 3693 numaralı rivâyette geçen ibare bazı farklı anlamalara imkan tanımıştır. Şöyle ki: *Resulullah*'ın: “*Ben mestlerimi abdestli olarak giydim*” ibaresini Şâfiîler: “*Abdest tamamlandıktan sonra giydim*” şeklinde anlayarak, abdest tamamlanmadan giyilen mestlere mesh edilemeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. Yani, bir insan abdest alırken ayağından yıkamaya başlasa, ayağının birini yıkayıp kurulasa ve hemen mestini giyse, diğerini de yıkayıp giyince, sonra diğer uzuvlarını yıkasa veya normal sırayla yıkayarak ayaklarına gelse, ayaklarından birini yıkar yıkamaz mestini giyse, sonra diğerini yıkasa ve mestini giyse, bu

abdesti bozulunca, o mestlerin üzerine meshedemez, çünkü mestlerini tam temizlik üzere giymemiştir. Zira ayağın biri yıkanmış, ama diğeri yıkanmadığı için tam temiz sayılmaz, tam temiz sayılmadan mestini giymiş olmaktadır. Tam temiz sayılması için abdest işi tamamen bitmiş olacak. İşte bu durumda giyilen mest Şafilere göre meshetmek için elverişlidir. Bu meselede Mâlikîler, Hanbelîler ve İshak İbnu Râhuye de Şafîî hazretleri gibi hükmetmişlerdir.

Hanefiler bu anlayışta değildir. Abdest tamamlanmadan mest giyilmiş olsa dahi o mest üzerine meshedilebilir; yeter ki, mesti giymezden önce ayak yıkanmış olsun. Süfyan Sevrî, Yahya İbnu Âdem, Müzenî, Ebu Sevr, Dâvud-u Zâhirî de Ebu Hanife gibi hükmederler: *Abdest kemalini bulmadan mest giyilebilir.*

7- Sadedinde olduğumuz hadisin 3694 numaralı veçhinde mest ve sarık üzerine mesh meselesi mevzubahistir. Ülemâ arasında bu, ihtilaflı bir konudur. Şöyle ki:

★ Ahmed İbnu Hanbel'e göre yalnız sarık üzerine mesh caizdir, ancak sarık abdestli iken sarılmış olmalıdır. Hz. Ebu Bekr, Ebu Ümâme, Sa'd İbnu Mâlik, Ebu'd-Derdâ, Ömer İbnu Abdilaziz, Hasan Basrî, Katâde, Evzâ'î, Mekhûl hazretlerinin sarık üzerine meshettikleri rivayet edilir.

★ Bunu bir kısım âlimler caiz görmezler ve **وَأَسْحُوا بِرُؤُسِكُمْ** “Başlarınıza meshedin” (Mâide 6) âyetiyle istidlâl ederler. Bu anlayışa göre sarık üzerine yapılan mesh, başa mesh sayılmaz. Alimler teyemmüm sırasında yüzün üzerindeki örtüye yapılacak meshi teyemmüm için yeterli görmezler, yüze meshetmek gerekir diye hükmederler. Başa yapılacak meshi de buna benzetirler. Bu görüşü müdâfaa eden Hattâbî: “Allah başa meshetmeyi farz kıldı, sarık üzerine meshi bildiren hadis ise te'vile muhtaçtır. Öyleyse, yakinen bilinen bir husus bırakılıp ihtimale amel edilmez” der. Urve, İbrahim Neha'î, Şa'bi, Kasım İbnu Muhammed, İmam Mâlik, İmam Şafîî, Ebu Hanife rahimehümullah sarık üzerine meshi caiz görmezler.

Sarık üzerine meshi câiz görenler iki şart koşarlar:

1) Sarık üst çenenin altına kadar inmelidir, büyük veya küçük olmasının farkı yoktur.

2) Sarık bütün başı kaplamalıdır, bundan sâdece âdete göre, açılması icabeden kulaklar ve başın ön kısmı müstesnadır. Sarık üzerine meshederken başın açık kısımlarını meshetmek müstehaptır. İbnu'l-Münzir: Kalan süve denen külah üzerine meshetmeyi kimsenin tecviz etmediğini, sadece Hz. Enes'ten kalan süve üzerine meshte bulunduğu, rivâyetlerde geldiğini belirtir.

8- “Başının ön kısmına (alnına) ve sarığının üzerine meshetti” ifadesi hakkında Nevevî şu açıklamayı yapar: “Bu hadis, başın tamamına değil, bir kısmı-

na meshetmek yeterlidir” diyen âlimlerimizin delillerindendir. Zira, eğer başın tamamına meshetmek farz olsaydı, Resûlullah bu miktarla yetinmezdi çünkü bir uzuvda hem aslı, hem bedeli meshetmek câiz değildir. Nitekim ayağın birinin üzerindeki meste meshedip, diğerini yıkamak câiz değildir. Başa meshi sarığın üzerinden tamamlamak İmam Şafi’î ve bir grup âlime göre müstehaptır. Bu, temizliğin bütün başa sirayeti için yapılır. Sarık üzerine de mesh için sarığın abdestli giyilmesi, giyilmemesi diye bir şart yoktur. Sadece sarığa meshedip başa hiç dokunmamak bizim mezhebimize göre câiz değildir. Mâlik, Ebû Hanîfe ve ekseri ülemânın görüşü de budur. Sadece Ahmed İbnu Hanbel yalnızca sarık üzerine meshi yeterliği görmüştür. Seleften bir cemaat de bu hususta ona muvafakat etmiştir.” Nitekim onların ismini yukarıda kaydettik.

Kadınların başörtüsü üzerine mesh caiz mi değil mi, bu hususta da ihtilâf edilmiştir. Bir görüşe göre caiz, diğerine göre değildir. Başı korumak üzere sarılan şey üzerine mesh caiz görülmemiş, “çıkarılması zor değildir” denmiştir.

9- Sadedinde olduğumuz hadislerden 3695 numaralı rivâyette Muğîre İbnu Şu’be’nin “ayağınızı yıkamayı gâliba unuttunuz?” sözü üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın: “...Belki sen unuttun...” ifâdesinde kastedilen unutmada nedir? Âlimle: birkaç ihtimal üzerinde durur:

★ Resulullah: “Sen, mest üzerine meshetme cevazını unuttun galiba!” demek istemiş olabilir.

★ Veya: “Sen benim Şârî olduğumu unuttun ve bana unutmaya nisbet ettin” demek istemiştir. Bu mânâda Resulullah’ın unutmasının câiz olmayacağı ifade edilmiş olmaktadır.

★ Veya: “Sen hiçbir ihtimale yer vermeden kesin bir üslûbla bana unutmaya nisbet ettin. Halbuki bunu bana Rabbim vahiyle emretti...” demek istemiştir.

3696 - 5 - وعن بلال رضی اللہ عنہ: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: مَسَحَ الْخُفَّيْنِ

وَالْخِمَارَ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

5. (3696)- Hz. Bilal (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri ve örtüsü üzerine meshetti.”

3697 - 6 - وَفِي أُخْرَى لِأَبِي دَاوُدَ: [كَانَ ﷺ يَخْرُجُ لِحَاجَتِهِ فَآتِيَهُ بِالْمَاءِ

فَيَتَوَضَّأُ وَيَمْسَحُ عَلَى عِمَامَتِهِ وَمَوْقِيهِ].

6. (3697)- Ebu.Dâvud’un rivayetinde şöyle denmiştir: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihtiyacı için (araziye) çıkardı. Ben de O’na su taşırdım. (Kaza-

yı hâcet yapıncâ) abdest alırdı. Bu sırada sarığı ve “bot”ları üzerine meshederdi.” [Müslim, Tahâret 84, (275); Ebu Dâvud, Tahâret 59, (153); Tirmizî, Tahâret 75, (101); Nesâî, Tahâret 86, 96 (1, 75, 81).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetlerin her ikisi de Hz. *Bilâl (radıyallahu anh)*’e aittir. Bunlarda *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’ın kaza-yı hâcetten sonra abdest aldığı ve abdest sırasında hem mest ve hem de sarık üzerinden meshettiği belirtiliyor.

Birinci rivâyette sarık yerine himâr kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime daha ziyade kadın baş örtüsü demektir. Ancak sarık yani *amâme* kastedildiği bellidir. Nitekim başka rivâyetlerde ve mesela ikinci hâdiste *amâme* kelimesine yer verilmiştir.

İkinci rivâyette ise, mest’i ifade eden *huff* yerine *mûk* kelimesi kullanılmış, bununla da mest diye tercümesi yapılan *huff* kastedilmiştir. *Mûk*’un dilimizdeki karşılığı nedir? Biz, kelime farklılığına dikkat çekmek için “bot” dedi isek de günümüzdeki botu anlamamız hata olabilir. *Ahterî*, *mûk*’un Farsça asıllı olduğunu söyler ve bunun mest’in de üzerine giyilen bir ayakkabı çeşidi olduğunu belirtir: “... Acemler iç edik üzerine giyerler...” der.

Şu halde bu rivâyetler, gerek sarık ve gerekse mest üzerine meshetmenin cevazına hükmeden ülemânın delillerinden biridir. Gerekli açıklama 3695 numarada yapıldığı için burada tekrar etmeyeceğiz.

۷- وعن أبي عبيدة بن محمد بن عمار بن ياسر قال: [سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ. فَقَالَ: السُّنَّةُ يَا ابْنَ أُخِي؛ وَسَأَلْتُهُ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْعِمَامَةِ فَقَالَ: أُمِسَّ الشَّعْرَ]. أخرجه الترمذی.

7. (3698)- *Ebu Ubeyde İbnu Muhammed İbni Ammâr İbni Yâsir* anlatıyor: “*Câbir İbnu Abdillâh (radıyallahu anh)*’a mest üzerine meshetme hususunda sordum.

“Ey kardeşimin oğlu, bu sünnettir” buyurdu. Bunun üzerine sarık üzerine meshetme hakkında sordum:

“Saça meshet!” diye cevap verdi.” [Tirmizî, Tahâret 75, (102).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, *Ebu Hanife*, *Mâlik*, *Şâfi*’i başta olmak üzere pek çok ülemânın “sarık üzerine meshetmek câiz değildir” diye verdikleri hükmü te’yid eden rivayetlerden biridir. *Zirâ*, “saçına meshet!” cevabını, sorulan sual çerçevesinde değerlendirince “sarık üzerinden yapılacak mesh caiz değildir” manası çıkar. *Hattâbî* der ki: “Allah başı meshetmeyi farz kılmıştır (Maide 6). Öyleyse başı meshetme hususundaki hadis te’vil götürür. Dinde titiz olan kimse, Allah’ın em-

ri açıkken muhtemel olanla amel edip, amelde riske düşmez. Baş(taki sargı) üzerine meshetme hususunda meste kıyas etmek uzak bir ihtimaldir. Zira mestin çıkarılması, sarığın hilâfına, meşakkate sebeptir.”

3695 numaralı hadiste daha geniş açıkladık.

8 - وعن جرير بن عبد الله البجلي رضى الله عنه [أَنَّهُ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفِّهِ قَبِيلَ: تَفَعَّلَ هَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَالَ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفِّهِ]. أخرجه الخمسة.

قال الأعمش، قال إبراهيم النخعي: فكان أصحاب عبد الله بن مسعود رضى الله عنه يُعجبهم هذا الحديث لأن إسلام جرير رضى الله عنه كان بعد نزول المائدة، هذا لفظ الشيخين.

8. (3699)- Cerir Ibnu Abdillâh el-Becelfi (radiyallahu anh)'nin anlattığına göre, Cerir, abdest alıp mestleri üzerine meshedince, kendisine:

“Mest üzerine mesh mi yapıyorsun” diye sormuşlardır. O da:

“Evet demiştir, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Bevette sonra abdest aldı. (Sıra ayaklarına gelince, yıkamayıp) mestlerinin üzerine meshetti” dedi. [Buhârî, Salât 25; Müslim, Tahâret 73, (272); Tirmizî, Tahâret 70, (93); Nesâî, Tahâret 96, (1, 81).]

A'meş der ki: “İbrahim Nehâ'i dedi ki: “Bu hadis, Abdullah İbnu Mes'ud (radiyallahu anh)'un ashabını taaccübe (hayrete) sevk ediyordu, çünkü Cerir (radiyallahu anh)'in müslüman oluşu Mâide sûresinin nüzülünden sonra idi.”

AÇIKLAMA:

Hadiste, mest üzerine mesh'in cevazı gözükmektedir. Rivayette, Mâide sûresinin zikriyle kastedilen husus sûrenin tamamı değil, abdestle ilgili âyettir: “...Ey iman edenler, namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi -başlarınızı meshedip- topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın” (Mâide 6). Nevevî'ye göre, “Cerir (radiyallahu anh)'in İslâm'a girişi, bu âyetin nüzülünden önce ise, mest üzerine meshetmekle ilgili hadîsin bu âyetle neshedilmiş olma ihtimali ortaya çıkar. Ama, onun İslâm'a girmesi müteahhir olunca, nesh yoktur ve bu hadîsle amel edilir ve hadis, Mâide sûresindeki mezkûr âyette mest giyenlerin kastedilmediğini gösterir. Böylece sünnet, ayet-i kerimeyi tahsis etmiş olur.”

Hadisin müteakip veçhi, *Cerir (radiyallahu anh)*'in Maide sûresinden sonra müslüman olduğunu tasrih etmektedir.

9- **3700** وفي رواية أبى داود قال: [فَمَا يَمْنَعُنِي أَنْ أُمْسِحَ؟ وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَمْسَحُ. فَقَالُوا: إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ قَبْلَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ. قَالَ: مَا أَسْلَمْتُ إِلَّا بَعْدَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ].

9. (3700)- *Ebu Dâvud'un rivâyetinde Cerir şöyle demiştir: "Meshetmekten beni ne alıkoyacak? Zira ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı meshederken gördüm!"*

Bu sözü üzerine *Cerir'e*: "Bu, *Mâide* sûresinin nüzûlünden önceydi" dendi de şu cevabı verdi: "Hayır! Ben kesinlikle *Mâide* sûresinin nüzûlünden sonra müslüman oldum." [Ebu-Dâvud, Tahâret 59, (154).]

10- **3701** وعن بريدة رضى الله عنه [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ: صَلَّى الصَّلَوَاتِ يَوْمَ الْفَتْحِ بِوَضْوَاءِ وَاحِدٍ، وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. لَقَدْ صَنَعْتُ الْيَوْمَ شَيْئًا لَمْ تُكُنْ تَصْنَعُهُ. فَقَالَ عَمْدًا صَنَعْتُهُ يَا عُمَرُ]. أخرجہ الخمسة إلا البخارى.

وليس في رواية الترمذى والنسائى ذكر المسح.

10. (3701)- *Hz. Büreyde (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'nin fethedildiği gün, beş vakit namazın hepsini tek bir abdestle kıldı ve mestlerine meshetti. Hz. Ömer (radiyallahu anh):*

"Bugün, hiç yapmadığın bir şeyi yaptın!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Âmmden (bilerek) yaptım ey Ömer" cevabını verdi." [Müslim, Tahâret 86, (277); Ebu Dâvud, Tahâret 66, (172); Tirmizî, Tahâret 45, (61); Nesâî, Tahâret 101, (1, 86). Tirmizî ve Nesâî'nin rivâyetinde mesh'in zikri geçmez.]

AÇIKLAMA:

Normalde *Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz* her namaz için ayrı bir abdest alırdı. Bu hal, Feth-i Mekke gününe kadar devam etti. O gün tek abdestle bütün namazları kılmıştır.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu birleştirme ve mest üzerine meshetme işini âmmden yani kasdî olarak yaptım" demekle bu iki amelin câiz olduğunu ifade etmek istemiştir, yani "birleştirme ve meshetme amelleninin câiz

olduğunu göstermek için kasden böyle yaptım” demek istemiştir. Şârihler, bu hadisten hareketle: “Büyük ve küçük abdestler sıkıştırmadıkça, bir abdestle istediğin kadar namaz kılabilirsin, bu mekruh değildir” diye hükmetmişlerdir.

Nevevî, Şerhu Müslim’de der ki: “Bu hadiste birçok ilim vardır. Bunlardan birine göre, tek abdestle farz ve nâfile namazlar, hades vâki oluncaya kadar kılınabilir.”

Tahavî, bazı âlimlerin إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاتِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Namaza kalkınca yüzlerinizi yıkayın...” âyetine dayanarak “abdestli de olsa her namazda abdest almak vâcibtir” diye hükmettiğini kaydeder. Ancak bâzı âlimler bunu vâcibe değil, istihbab zımında söylemiş olabileceklerini belirtir. Yâni her namazda abdest tazelemek müstehaptır. Bu hükme itiraz edilemez. Bir abdestle birçok namazın kılınmasının cevazını ifade eden birçok rivâyet vardır. Âyeti de âlimler şöyle te’vil ederler: “[Abdestsiz olduğunuz halde] namaza kalkınca yüzlerinizi yıkayın....” Yâni âyete (abdestsiz olduğunuz halde) ibâresini takdir ederler.

Bazıları âyetteki emrin âmm olduğunu, dolayısıyla abdestsizlere vâcib mânâsında, abdestli olanlara da mendub mânâsında abdest almayı emrettiğini söylemiştir.

Bazıları da: “Bidâyette vücut ifâde etmekteydi, sonradan vücut hükümü nes-hedilerek mendub kılındı” demiştir. Nitekim Abdullah İbnu Hanzala el-Ensari bu yorumu te’vid eden bir rivâyette bulunmuştur:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِالْوُضُوءِ لِكُلِّ صَلَاةٍ طَاهِرًا كَانَ أَوْ غَيْرَ طَاهِرًا فَلَمَّا شَقَّ عَلَيْهِ وَضَعَهُ عَنْهُ الْوُضُوءَ إِلَّا مَنْ حَدَّثَ

“Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdestli abdestsiz herkese, her bir namaz için abdest almalarını emretti. Ama bu, insan üzerine zor gelince, hades vâki olanlar (abdesti bozulanlar) dışındakilerden bu emri kaldırdı.”

۱۱- وعن المغيرة رضى الله عنه قال: [تَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَسَحَ

عَلَى الْجَوْرَيْنِ وَالتَّعْلِينَ]. أخرجه أبو داود والترمذى وصححه.

وقال أبو داود، وكان ابن مهدى لا يحدث بهذا الحديث لأنَّ المَعْرُوفَ عَنِ

المغيرة رضى الله عنه أن النبي ﷺ مَسَحَ عَلَى الْحُفَيْنِ.

قال: وروى هذا عن أبى موسى الأشعري رضى الله عنه عن النبي ﷺ.

أنه مسح على الجورين وليس بالمتصل ولا بالقوى.

قال أبو داود: ومسح على الجوربين على بن أبي طالب وابن مسعود والبراء ابن عازب وأنس بن مالك وأبو أمامة وسهل بن سعد وعمرو بن حريث. وروى ذلك عن عمر بن الخطاب وابن عباس رضی اللہ عنہم.

11. (3702)- Hz. Muğire (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı ve çoraplarının ve ayakkabılarının üzerine meshetti.” [Ebu Dâvud, Tahâret 61, (159); Tirmizî, Tahâret 74, (99) .]

Ebu Dâvud der ki: “İbnu Mehdi, bu hadisi rivâyet etmezdi. Çünkü Muğire (radiyallahu anh)’den bilinene göre Aleyhissalâtu vesselam mestlerine meshediyordu.”

Yine Ebu Dâvud der ki: “Bu hadis Ebu Musa el-Eş’ari (radiyallahu anh) tarafından da rivâyet edilmiştir: “Aleyhissalatu vesselam çorapları üzerine meshetti.” Ancak bu rivâyet muttasıl ve kuvvetli değildir, (zayıftır).”

Ebu Dâvud der ki: “Çorap üzerine Ali İbnu Ebî Tâlib, İbnu Mes’ûd, Bera İbnu Azib, Enes İbnu Mâlik, Ebu Umâme, Sehl İbnu Sa’d ve Amr İbnu Hureys (radiyallahu anhüm ecmain) ecmain de meshetmiştir. Bu tatbikat Ömer İbnu l-Hattâb ve İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ)’dan da rivâyet edilmiştir.”

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın çoraplarının üzerine de meshettiğini göstermektedir. Tahavî ayakkabının da zikredilmiş olmasına rağmen asıl maksadın çorap olduğunu, tek başına çorap üzerine meshedilebileceğinin beyan edildiğini belirtir. Ancak, çorabın yürümeye mukavim olması gerekmektedir. Mukavemet, üç mil kadar yürümeye dayanıklı olarak belirlenmiştir. Çorap üzerine mesheden Sahabelerden on kadarının ismi geçer: Hz. Ali, Ammâr, Ebu Mes’ud el-Ensari, Hz. Enes, İbnu Ömer, Berâ, Bilâl, Abdullah İbnu Ebî Evfa, Sehl İbnu Sa’d, Ebu Umâme, Amr İbnu Hureys, Amr İbnu Abbas (radiyallahu anhüm cemain).

Tirmizî, kalın olması şartıyla; Süfyan-ı Sevri, İbnu l-Mubârek, Şâfi’î, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye gibi pek çok fakihin çorap üzerine meshedileceği görüşünde olduklarını kaydeder. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed de bu görüştedirler. İmam-ı A’zam ise, deriden, kalın ve mest gibi büyük olmasını şart koşmuştur.

Şunu da belirtelim ki, çorap’la ne kastedildiği hususunda ülemâ ihtilâf etmiştir. Bir kısmı bunun deriden, bir kısmı koyun yününden, bir kısmı da keçi kılından, ketenden, ibrişimden olacağını söylemiştir. Resulullah’ın meshettiği çorabın deriden olduğunu iddia eden âlim bile mevcuttur. Şarihlerin çorap için, “De-

ri''den veya ''yün''den veya ''kıl'' dan veya ''pamuk''tan olur'' demeleri, kendi yörelerindeki örf'e göredir.

Aslında hadiste çorap üzerine meshi tecviz eden hadis mutlaklıdır. Hadisin zahirine bakılınca her çeşit çorabın anlaşılması mümkündür. Ancak ülemâ Kur'an'ın zahirine göre, abdestte asıl olanın, ayakların yıkanması olduğunu göz önüne almış, çoraba meshi tecviz eden hadisin, mest üzerine meshe cevaz veren hadis gibi, bütün imamlarca sıhhati hususunda ittifak edilmediğini görerek kayıtsız şartsız çorap üzerine meshetmeyi uygun bulmamıştır. Müslim, bu duruma işâreten, لَا يَتْرُكُ ظَاهِرَ الْقُرْآنِ بِمِثْلِ أَبِي قَيْسٍ وَهَزِيلٍ ''Kur'an'ın zahiri -ki ayağın yıkanmasıdır- Ebu Kays ve Hüzeyl gibi zayıf râvilerin rivayetiyle terkedilmez'' der. Şu halde mest gibi topukları örtecek kadar boylu, üç mil yürümeye tahammül edebilecek kadar sert ve sağlam olmasını şart koşmuştur. Mutlaka deriden olmasını şart koşanlar da olmuştur.

Ülemânın bu husustaki hassasiyet ve ihtilafı göz önüne alınarak çoraba meshetme hususunda çok titiz olmak, fıkıh kitaplarında gelen şartları eksiksiz taşımayan çoraplara meshetmekten kaçınmak yâni bu meselede ihtiyatı esas almak, diyanetimizi şüpheli durumlardan siyanet endişesinin gereğidir. Çorapta aranan şartların tahakkuku da her zaman için şüphe kaynağıdır. Üstelik çabuk kirlenerek fena kokular neşretmeye başlayan ayakları, sağlığımız ve medeni hayatımız için sıkça yıkamaya mecbur iken, son derece kayıtlı ve meşkûk bir cevazı prensip ittihaz ederek meshetmek, başka mazurları peşinde getirecektir.

Rehberimiz Resul-i Ekrem aleyhissalatu vesselam böyle durumlarda şüpheli şeylerden kaçınmamızı tavsiye buyurmaktadır: دَعَا مَا يُرِيكَ إِلَى مَا لَا يُرِيكَ Şunu da belirtelim ki, günümüzde giyilmesi yaygınlık kazanan naylon çoraplar meshedilecek çorap tavsifine uymaz; tek başına dik duracak kalınlıkta değildir.

١٢- وعن أوس بن أوس الثقفي رضى الله عنه قال: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى كِطَامَةَ قَوْمٍ، يَعْنِي الْمِيضَاءَ قَتَوْضًا وَمَسَحَ عَلَى نَعْلَيْهِ وَقَدَمَيْهِ].
أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

الكطامة» آبار متقاربة بعضها مفجور في بعض.

«وَالْمِيضَاءُ» الْإِنَاءُ الَّذِي يَتَوَضَّأُ مِنْهُ كَالْأَدَاةِ.

12. (3703)- Evs İbnu Evs es-Sakafi (radiyallahu anh) anlatıyor: ''Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir kavmin kuyusuna gelmiş, abdest alırken gördüm. Abdestini aldı, ayakkabılarına ve ayaklarına meshetti.'' [Ebu Dâvud, Tahâret 62, (160).]

AÇIKLAMA:

1- “Kuyu” diye tercüme ettiğimiz *kizâme* kelimesi *kezâim*’in müfredi (teki-li)dir. Kizâme birbiriyle irtibatlı olarak kazılan kuyulara denir. Bunlar yakın olarak kazılır, yer altından açılan kanallarla birbirleriyle irtibatlandırılır, birinin suyu diğerini takviye ederek daha fazla birikme sağlanır, meyilli arazilerde aşağıdaki kuyudan su dışarı akar; bir nevi pınar elde edilir. Bu sun’î sisteme *kizâme* denilmiştir.

2- Hadiste geçen *kademeyh* (ayakları...) kelimesini, *İbnu Raslân cevrebeyn* (çorapları...) olarak te’vil eder, yani “ayaklarını *meshetmek*’ten maksad çoraplarını *meshetmektir*” der. *İbnu Kudâme* ise, burada *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’in ayakkabıların ayağın sırtında yer alan kayışlarını *meshettiğinin* ifade edildiğini; dolayısıyla, ayakkabı kayışlarının ve ayağı örten çorapların görülen kısımlarını *meshetmiş* olduğunu belirtir.

Çorap üzerine meshle ilgili açıklama az yukarıda geçti.

۱۳- وعن المغيرة رضى الله عنه: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَمَسُّحُ عَلَى أَعْلَى الْخُفِّ وَأَسْفَلِهِ]. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذی.

13. (3704)- Muğire (*radıyallahu anh*) anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* mestin üst ve aşağı kısımlarını *meshederdi*.”

۱۴- وعند أبى داود [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَسَّحَ عَلَى ظَهْرِ الْخُفِّينِ]. وفى أخرى للترمذی مثله.

14. (3705)- Ebu Dâvud’un rivayetinde şöyle gelmiştir: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* mestlerinin sırtlarına *meshederdi*.”

Tirmizî’nin bir başka rivâyetinde de böyle denmiştir. [Tirmizî 72, 73, (97, 98); Ebu Dâvud, Tahâret 63, (161, 165); Nesâî, Tahâret 63, (1, 62).]

۱۵- وعن على رضى الله عنه قال: [لَوْ كَانَ الدِّينُ بِالرَّأْيِ لَكَانَ أَسْفَلُ الْخُفِّ أَوْلَى بِالْمَسْحِ مِنْ أَعْلَاهُ، وَلَكِنْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَمَسُّحُ أَعْلَاهُ]. أخرجه أبو داود.

15. (3706)- Hz. Ali (*radıyallahu anh*) buyurdular ki: “Eğer din insanın fikrine göre olsaydı, mestin altını *meshetmek*, üstünü *meshetmekten* evlâ olurdu. Ancak ben *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’in mestin üstünü *meshettiğini* gördüm.” [Ebu Dâvud, Tahâret 62, (162).]

۱۶- 3707] وفي رواية قال: [رَأَيْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَوَضَّأَ فَغَسَلَ ظَاهِرَ قَدَمَيْهِ، وَقَالَ: لَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَفْعَلُهُ، وَسَاقَ الْحَدِيثَ].

16. (3707)- Bir başka rivâyette şöyle gelmiştir: “Hz. Ali (radiyallahu anh)’yi abdest alırken gördüm, ayağının sırtını meshetti ve dedi ki: “Eğer ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ı böyle yapar görmeseydim (ayağın altını meshetmeye daha layık düşünürdüm) dedi.”

۱۷- 3708] وفي أخرى [مَا كُنْتُ أَرَى بَاطِنَ الْقَدَمَيْنِ إِلَّا أَحَقَّ بِالْعَسَلِ حَتَّى رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَمْسُحُ عَلَى ظَاهِرِ حُفْيَيْهِ].

17. (3708)- Bir diğer rivayette de şöyle gelmiştir: “Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın ayağın üstünü meshettiğini görünceye kadar, dâima, altını meshetmenin evlâ olduğunu düşünürdüm.” [Ebu Dâvud, Tahâret 63, (162, 163, 164).]

AÇIKLAMA:

1- Her üçü de Hz. Ali (radiyallahu anh)’den yapılan bu rivâyetler, meshetme meselesinde mantık aramamak gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer meshetme hadisesi yani ıslak elle mestlerin üzerine dokunmak bir temizlik ise, bunu ayağın altına yapmak daha uygun olur, çünkü kirlenmeye maruz kısım ayağın altıdır. Hal böyle iken, ayağın altı değil üstü meshedilmektedir. Şu halde bu, dinimizin mü’minlere sağladığı bir kolaylık ve bir ruhsattır. Dinimizin pek çok meselesinde olduğu gibi bunda da Şârî aleyhissalatu vesselam’ın koyduğu düsturlara uymak esastır.

2- Rivâyetin Arapça aslında mesh kelimesi yerine gusl (yıkama) kelimesi geçmektedir. Vekî başta, bütün ülemâ, “bundan maksadın mesh olduğunu” belirtmiştir. Zira zâhir mânasında olduğu şekilde, maksad yıkama olsaydı, ayağın altı ve üstü diye bir ayırım zaten yapılmazdı, çünkü ayak meshedilmediği zaman altıyla üstüyle topluklara kadar yıkanacak ve zerre kadar kuru yer bırakılmayacaktır.

Keza ayakların meshi tabiriyle ayağa giyilen mestlerin meshi kastedilmektedir. Mamaafih, rivâyetin bir veçhinden diğerine, bu kelimelerin her ikisi de, asıl maksadın anlaşılmasına imkan tanıyacak şekilde kullanılmaktadır. İltibasa meydan kalmasın diye yine de açıklamayı uygun gördük.

3- Hadis üzerine *Dehlevî*’nin bir açıklamasını aynen kaydediyoruz: “Şâfi’î merhum der ki: “Mestin üstünü meshetmek farzdır, altını meshetmek ise sünnettir.” Ebu Hanife ise, “sadece üstü meshedilir” demiştir...”

4- Bu hadis, şer’î meselelerde, herkese göre değişebilecek “akıl ve mantığın”

değil, dinin emrettiği şeyin, sünnete uyan tarzın esas alınması gerektiğini anlamada mühim bir örnektir.

18 - وعن شرح بن هاني قال: [أُتِيَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَسْأَلَهَا عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ. فَقَالَتْ: عَلَيْكَ يَا بِنَّ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَاسْأَلْهُ، فَإِنَّهُ كَانَ يُسَافِرُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَسَأَلْتَاهُ فَقَالَ: جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ لِلْمُسَافِرِ، وَيَوْمًا وَلَيْلَةً لِلْمُقِيمِ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ.]

18. (3709)- Şüreyh İbnu Hâni anlatıyor: “Hz. Aişe (radiyallahu anhâ)’ye mest üzerine meshetmekten sormaya geldim. Bana:

“Sana Ebu Talib’in oğlu [Hz. Ali] (radiyallahu anh)‘yi tavsiye ederim, git ona sor. Zira o, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte seyahatlerde bulunmuştur!” dedi. Bunun üzerine gidip ona sordum. Şu cevabı verdi:

“Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (mesh müddetini) yolcu için üç gün üç gece tuttu, mukîm için de bir gün bir gece tuttu.” [Müslim, Tahâret 85, (276); Nesâî, Tahâret 99, (1, 84); İbnu Mâce, Tahâret 86, (552).]

19 - وعن صفوان بن عسال رضى الله عنه قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُنَا إِذَا كُنَّا مُسَافِرِينَ أَنْ لَا نَنْزِعَ خِفَافًا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ إِلَّا مِنْ جَنَابَةِ وَلَكِنْ مِنْ بَوْلٍ وَغَائِطٍ وَتَوَمٍّ]. أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ، وَالنَّسَائِيُّ وَاللَّفْظُ لِلنَّسَائِيِّ.

وَعِنْدَ التِّرْمِذِيِّ: إِذَا كُنَّا سَفْرًا.

19. (3710)- Saffan İbnu Assâl (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolcu olduğumuz zaman, bize mestlerimizi üç gün üç gece, cenâbet hali dışında küçük ve büyük abdest bozma, ve uyku sebebiyle çıkarmamızı emrederdi.” [Tirmizî, Tahâret 71, (96), Da’avât 102, (3529, 3530); Nesâî, Tahâret 98, (1, 83, 84); İbnu Mâce, Tahâret 86, (554).]

ACIKLAMA

1- Bu hadis, yolculuk esnasında meshin üç gün üç gece süreceğini göstermektedir. Mukîm için de bu müddet yirmidört saattir, yani bir gün bir gece. Abdestini almış olarak mestlerini giyen kimse, durumuna göre, bu müddet içerisinde, abdest tazelerken ayaklarını yıkamak mecburiyetinde değildir. Bahsin başında belirtildiği şekilde mestinin üzerinden meshetmesi yıkama yerine geçer. Tirmizî’nin kaydına göre İmam Mâlik “mukîm için de müsafir için de mesh’in nihai hududu yoktur” demiştir. Leys İbnu Sa’d ve Hasan Basrî de bu görüştedir. Şevkânî, As-

hab'tan Hz. Ömer, Ukbe İbnu Amir, Abdullah İbnu Ömer (radiyallahu anhüm ecmaîn)'den de bu manada rivayetler olduğunu kaydeder. Keza Şa'bi, Rebî'a ve İmam Mâlik'in ashabının ekseriyeti bu görüştedir. Bunlar Ebu Dâvud'da gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz Ubey İbnu Ammâre hadîsine (3711) dayanırlar.

2- Hadis, cênâbet halini mesh'ten istisna kılmaktadır. Cünübün yıkanması, ayaklarını da yıkaması gereklidir.

3- Şu da bilinmelidir: Meshetme müddeti mestin giyilme anından başlamaz, hadesin vâki olduğu andan itibaren başlar.

۲۰ - وعن أبي بن عمارة رضى الله عنه، [وَكَانَ قَدْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْقِبْلَتَيْنِ. أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَمْسَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: يَوْمًا؟ قَالَ: وَيَوْمَيْنِ. قَالَ: وَثَلَاثَةً؟ قَالَ: نَعَمْ، وَمَا شِئْتَ]. أخرجه أبو داود.

20. (3711)- Ubey İbnu İmâre (radiyallahu anh) -ki bu Sahâbi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte her iki kibleye namaz kılan ilklerdendir- anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordum:

"Ey Allah'ın Resülü! Mestlerimin üzerine meshedeyim mi?"

"Evet!" buyurdular. Ben tekrar:

"Bir gün mü?" dedim.

"Bir gün!" buyurdular. Ben tekrar:

"İki gün (olsa)?" dedim.

"İki gün!" buyurdular. Ben tekrar:

"Üç gün (olsa)?" dedim.

"Evet! dilediğin kadar!" buyurdular."

۲۱ - وفي رواية قال: [حَتَّى بَلَغَ سَبْعًا؛ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: نَعَمْ مَا بَدَأَكَ، وَقَدْ اخْتَلَفَ فِي إِسْنَادِهِ وَلَيْسَ بِقَوِيٍّ].

21. (3712)- Bir rivayette de "... Hatta yediye kadar ulaştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonunda:

"Evet! Sana uygun geldiği kadar!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Tahâret 60, (158).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, önceki hadisin (3710) açıklamasında da belirttiğimiz üzere, ge-

rek mukîm ve gerekse müsafir için, mesh müddetine sınırsızlık getirmektedir. Kişi ihtiyaç duyduğu müddetçe mestlerine meshedebilecektir. Yine önceki rivâyette belirttiğimiz üzere Sahâbe ve Tâbiinden bazıları bu görüşe uymuştur. Ancak cumhur, hadisteki zayıflığı göz önüne alarak bununla amel etmemiştir. Nitekim Ebu Dâvud da, hadisi kaydettikten sonra şu bilgiyi verir: “*Hadisin senedinde ihtilâf edilmiştir, kuvvetli bir rivâyet değildir, (zayıftır).*”

3713 ۲۲- وعن خزيمه بن ثابت رضي الله عنه. [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: الْمَسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ لِلْمَسَافِرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَنَيْلَةٌ، وَلَوْ اسْتَرَدَّاهُ لَزَادَنَا].
أخرجه أبو داود والترمذی.

22. (3713)- Huzeyme İbnu Sâbit (radiyallahu anh) anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:*

“*Mest üzerine meshetmenin müddeti yolcu için üç gündür. Mukim için bir gün bir gecedir!*” “(Bir başka rivayette şu ziyade gelmiştir):

“*Biz bu müddetin uzatılmasını taleb etseydik, bize mutlaka uzatırdı.*” [Ebu Dâvud, Tahâret 60, (157); Tirmizî, Tahâret 71, (95); İbnu Mâce, Tahâret 86, (553).]

AÇIKLAMA:

İmam Şâfi’î hazretleri hadisin son kısmını şöyle açıklar: “*Bunun mânâsı, “biz bundan daha çok isteseydik “evet!” diyecekti.*”

İbn Seyyidü’n-Nâs der ki: “*Bu ziyâde sâbit olsaydı bile hüccet olamazdı. Zira, bu vakitleme işine konan ziyâde, zanna bağlanmış bir keyfiyettir. Yani şâyet Ahab taleb etmiş olsaymış, Resulullah müddeti artıracakmış. Bu ifâde, Ahab’ın böyle bir talebte bulunmadığı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın da mesh müddetini artırmadığı hususunda açık ve sarihdir. Öyleyse, vukûa gelmediğine delâlet eden bir haberle ziyâde nasıl sabit olur?*”

Şevkânî merhum da şöyle der: “*Rivayetin sahih olduğunu kabul etssek, (yine ziyadeye delil olmaz, çünkü) hadiste ifâde edilen ziyadeyi Sahabe zannetmiş olmaktadır, zanla hüccet sâbit olmaz. Diğer taraftan, mesh müddetinin üç gün üç gece ile sınırlandırıldığı hususunda sahâbeden bir cemaat tarikiyle gelmiştir. Üstelik bunlar, Huzeyme (radiyallahu anh) gibi zanda da bulunmuyorlar.*”

YEDİNCİ BAB
TEYEMMÜM

372
1- عن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ، أَوْ بِذَاتِ الْجَبْشِ انْقَطَعَ عِقْدِي لِي. فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيَّ التَّمَاسِيهِ، وَأَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، وَلَيْسُوا عَلَيَّ مَاءً، وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. فَأَتَى النَّاسُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَلَا تَرَى فِي مَا صَنَعْتَ عَائِشَةُ؟ أَقَامَتْ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ مَعَهُ، وَلَيْسُوا عَلَيَّ مَاءً وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ؛ فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاضَعَ رَأْسَهُ عَلَيَّ فَخَذِي، قَدْ نَامَ. فَقَالَ حَسِبْتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ، وَلَيْسُوا عَلَيَّ مَاءً وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. قَالَتْ: فَعَاتَبَنِي أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ: مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ، وَجَعَلَ يَطْعُنُنِي بِيَدِهِ فِي خَاصِرَتِي فَمَا يَمْتَعِنِي مِنَ التَّحْرُكِ إِلَّا مَكَانُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَيَّ فَخَذِي. فَتَمَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَصْبَحَ عَلَيَّ غَيْرَ مَاءٍ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى آيَةَ التَّيْمُمِ: فَتَيَمَّمُوا].

قال أسيد بن حُضَيْرٍ، وهو أحد النقباء: [مَا هِيَ بِأَوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ. قَالَ: فَبِعَنَّا الْبَعِيرَ الَّذِي كُنْتُ عَلَيْهِ فَوَجَدْنَا الْعِقْدَ تَحْتَهُ]. أَخْرَجَهُ السُّنَنُ إِلَّا التِّرْمِذِي، وَهَذَا لَفْظُ الشَّيْخَيْنِ.

1. (3714)- Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’la bir seferde beraber idik. Beydâ nam mevkiye veya Zâtu’l-Ceyş denen yere gelmiştik ki benim bir kolyem kop(up kaybol)du. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu aramak için kaldı, O’nunla birlikte herkes orada kaldı. Bir su başında da değillerdi. Üstelik beraberlerinde su da yoktu.

Halk Hz. Ebu Bekr (radiyallahu anh)’e uğrayıp:

“Aişe’nin yaptığını gördüm mü! Hem Resulullah’ı, hem de herkesi burada

oyaladı. Bir su başında değiller, beraberlerinde su da yok!" demişler. Resulullah başını dizlerimin üzerine koymuş uyurken Ebu Bekr (radiyallahu anh) çıkageldi.

"Sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı da halkı da, burada hapsettin. Bir su başında değiller, beraberlerinde su da yok!" diyerek, babam beni azarladı ve Allah'ın dilediğince başka şeyler de söyledi. (Öfkesini daha da yenemeyip) eliyle böğrüme böğrüme dürterek (canımı yaktı). Resulullah'ın başı dizimin üzerinde olduğu için kıılmamaya çalıştım.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabaha kadar, susuz olarak uyudu. Sabah olunca Allah Teâla Hazretleri, teyemmüm âyeti'ni inzâl buyurdu: "... Su bulamazsanız temiz toprağa teyemmüm edin, yüzlerinizi ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size zorluk yapmak murad etmez, bilakis sizi temizlemek, ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister, ola ki şükredersiniz" (Maide 6).

Üseyd İbnu Hüdayr -ki (Akabe biatına katılan) nakiblerden biridir- dedi ki: "Ey Ebu Bekr âilesi! Bu, sizin ilk bereketiniz değildir."

(Hz. Aişe) sözüne devam ederek dedi ki: "Bindiğim deveyi dürtüp kaldırdım. (Kaybolan) kolye altında çıktı."

۲- وفي رواية أبي داود قال: [بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أُسَيْدَ بْنَ حُضَيْرٍ وَأُنَاسًا مَعَهُ فِي طَلَبِ قِلَادَةٍ أَضَلَّتْهَا عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَحَضَرَتِ الصَّلَاةَ فَصَلُّوا بِغَيْرِ وُضُوءٍ فَاتَّوَا النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرُوا لَهُ ذَلِكَ فَأَنْزِلَتْ آيَةُ التَّيْمُمِ].

Zad fi roviye: فَقَالَ أُسَيْدٌ يَرَحْمُكَ اللَّهُ، مَا نَزَلَ بِكَ أَمْرٌ تُكْرِهِيْنَهُ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ فِيهِ لِلْمُسْلِمِينَ وَلَكَ فَرَجًا.

«النُّقْبَاءُ» جمع نقيب، وهو المقدم على جماعة يكون أمرهم مردوداً إليه كالعريف وهو أكبر منه، والمراد بالنقباء هنا: سُبَّاقُ الْأَنْصَارِ إِلَى الْإِسْلَامِ فِي الْعَقْبَةِ، جعلهم النبي ﷺ نقباء على قومهم، وكان أسيد منهم.

2. (3715)- Ebu Dâvud'un rivayetinde Hz. Aişe (radiyallahu anhá) der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Üseyd İbnu Hudayr (radiyallahu anh)'la Hz. Enes'i, Hz. Aişe (radiyallahu anha)'nin kaybettiği kolyeyi aramaya gönderdi. Bu esnada namaz vakti girdi. Abdétsiz namaz kıldılar. Gelip durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verdiler. Bunun üzerine teyemmüm âyeti indirildi."

Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: “Üseyd, Hz. Aişe’ye: “Allah sana rahmetini bol kılsın, senin başına hoşlanmadığın her ne gelmiş ise onda Allah senin için de müslümanlar için de bir ferec (sıkıntudan kurtulma) kalmıştır” dedi.” [Buhârî, Teyemmüm 2, Fedailü'l-Ashab 5, 30, Tefsir, Nisâ 10, Mâide 3, Nikâh 65, 125, Libas 52, Hudud 39; Müslim, Hayz 108, (367); Muvatta, Tahâret 89, (1, 53, 54); Ebu Dâvud, Tahâret 123, (317); Nesâî, Tahâret 194, (1, 163, 164).

AÇIKLAMA:

1- *Teyemmüm*: Lügatte kasdetmek, niyet etmek mânâsına gelir. Şer’î bir istilâh olarak, namaz ve benzeri tahâret gerektiren ibadetleri mübah kılmak için abdest veya gusül temizliği yapma niyetiyle elleri ve yüzü meshetmek üzere toprağa kasdetmek demektir. Kelimenin bu mânâda çokça kullanılması sonucu, teyemmüm *elleri ve yüzü toprakla meshetmek* mânâsını kazandı. Kelime, bu kullanışta lügat açısından mecazi bir mânâ taşırsa da, önceki mânâ da şer’î hakikatı ifâde eder.

2- Teyemmüm bir azimet midir, yoksa ruhsat mıdır? bu hususta ihtilâf edilmiştir. Ancak bazı âlimler meseleye bir başka nokta-i nazardan yaklaşarak: “Suyun olmadığı durumlarda azimet, hastalık halinde ruhsattır” demiştir.

3- Teyemmüm hangi durumlarda yapılır, nasıl yapılır? gibi sorularımız müteakip hadislerde gelecek; geniş açıklamayı 3723 numarada yapacağız.

4- İslam ülemâsı, teyemmümün *Muhammed ümmetine* has bir ruhsat, bir rahmet-i ilahî olduğunu belirtirler. Yani Cenab-ı Hak, önceki milletlere tanımadığı bir kolaylığı bu ümmete tanımıştır. Suyun olmadığı durumlarda ibadeti terketmek veya kendini pis bilerek ibadete devam etmek sıkıntısından kurtarmıştır.

5- Bu hâdisenin hangi seferde geçtiği, rivayetimizde belli değil. Ülemâ da bu meselede tam ittifak edememiştir. *İbnu Sa’d*, *İbnu Hibbân*, *İbnu Abdilberr*, hicretin beşinci yılında vukûa gelen *Müreysi* de denen *Beni Müstalik* seferinde cereyan ettiğini cezmen söylerler. *Hz. Aişe* ile ilgili olan *İfk Hâdisesi* de bu seferde cereyan etmiştir.⁽⁴⁵⁾ İfk hadisesinin başlangıcı da *Hz. Aişe (radıyallahu an-hâ)*’nin kaybolan bir kolyesi ile ilgilidir.

İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hâdisenin de Benû Müstalik seferinde geçtiğine dair tahminin doğru olması halinde, bu sefer esnasında kolye kaybolma hadisesinin iki kere meydana gelmiş olacağını söyler. “Çünkü der, bunlar iki ayrı kissadır, zira hâdiselerin muhtevâsında bu husus açıktır.” *İbnu Hacer*, konu üzerindeki ihtilâfı belirterek, “Şeyhlerimizden biri, bunu (yani iki hâdisenin de Benû Müstalik seferinde cereyan etmesini imkansız görmekte ve demektedir ki: “Çünkü Müreysi, Kadîf ile Sakîl arasında Mekke cihetindedir. Bu kissa ise Hayber cihetinde cereyan etmiştir, çünkü *Hz. Aişe*, hadiste: *Beyda ve Zâtü'l-Çeys nâm*

(45) İfk hadisei 4. ciltte 120-132. sayfalarda açıklanmıştır (718 numaralı hadis).

mevkilerini zikretmektedir. Bu iki yer, Nevevî'nin de cezmen söylediği üzere Medîne ile Hayber arasında yer alırlar.”

Bu itirazı kaydeden *İbnu Hacer*, muhtelif kaynaklarda gelen rivâyetlerdeki bir kısım farklılıklara dayanarak ileri sürülmüş olan farklı görüşleri de kaydeder. Açıklamasının başında kendisi kesin bir görüş beyan etmeksizin *İbnu't-Tin*'in cezmen beyan ettiği görüşün haklılığını ihsâs eder. *İbnu't-Tin*'e göre, *Beydâ*, Mekke-Medine yolu üzerinde yer alan Medine yakınlarındaki *Zü'l-Huleyfe*'dir, *Zâtu'l-Ceyş* de *Zü'l-Huleyfe*'nin gerisindedir.

Ancak, bazı alimler de İfk hadisesi ile, sadedinde olduğumuz hâdisenin farklı seferlerde olduğunu söylemiştir. *Taberânî*'nin -az sonra kaydedeceğimiz- bir rivayeti bu meselede sarahat ifade eder.

İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisın bir başka veçhinde yer alan:

قَوْلَهُ مَا نَزَلَ بِكَ مِنْ أَمْرِ تَكْرِهِنَا إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ لَكَ مِنْهُ مَخْرَجًا. وَجَعَلَ لِلْمُسْلِمِينَ فِيهِ بَرَكَةٌ

“...Allah'a kasem olsun, seni üzen bir hâdisе başına gelince Allah ondan sana mutlaka bir çıkış kılmakta ve müslümanlara da onda bir bereket (ve hayır) halketmektedir” ziyâdesini kaydederek: “Bu ziyade, teyemmüm hâdisesinin İfk hadisesi”nden sonra cereyan ettiğini ihsâs eder ve böylece kolye yitirme hadisesinin müteaddid olduğunu söyleyenleri takviye eder” diyerek daha net bir tavır ortaya koyar.

Teyemmüm hâdisesinin, İfk hâdisesinden sonra vukûa gelmiş olacağını te'yid sadedinde *İbnu Hacer*, *İbnu Ebi Şeybe*'nin *Ebu Hüreyre*'den kaydettiği bir hadise atıf yapar. *Ebu Hüreyre* (radiyallahu anh) bu rivayette der ki:

“Teyemmüm âyeti nâzil olunca nasıl (teyemmüm) yapacağımı bilmiyordum.” *İbnu Hacer* der ki: “Bu rivayet, teyemmüm ayetinin *Benî Müstalik* seferinden sonra nazil olduğunu gösterir. Çünkü *Ebu Hüreyre* (radiyallahu anh) yedinci hicrî senede müslüman oldu, halbuki *Benî Müstalik* seferi daha önce vukua geldi, bu hususta hiçbir ihtilaf yok.”

Taberânî hadisine gelince, orada Hz. Aîşe şunları söyler: “Kolye hâdisem vukûa gelip, iftiracılar (ehl-i İfk), dediklerini dedikten sonra, Resulullah (aley-hissalâtu vcsselâm)'la bir başka sefere daha katıldım. Bu defa da yine kolyem kayboldu. Aranması için halk, yolundan kaldı. *Ebu Bekr* bana: “Kızcağızım, her seferinde elâleme sıkıntı ve belâ oluyorsun” diyerek beni payladı. Derken teyemmüme ruhsat veren âyet indi. Bunun üzerine *Ebu Bekr*: اِنَّكَ لَمُبَارَكَةٌ “Sen ne mübareksin!” dedi ve (bu iltifatını) üç kere tekrar etti.”

6- Hz. Aîşe'nin bu rivayetlerde “babam” diye değil de “*Ebu Bekr*” diye söznetmesinde bazı âlimler bir nükte görürler: “Babam demeyişi babalığın şefkat

ve mülayemet gerektirmesindedir. Halbuki Hz. Ebu Bekir, Hz. Aişe'yi hem sözle hem de fiille itab etmiş, te'dib etmiştir. Bu ise şefkate muhaliftir. Bu sebeple Hz. Aişe, babasını zikrederken, bir yabancı yerine koyarak ismini zikretmiştir, "babam" dememiştir.

7- HADİSTE GEÇEN BAZI FEVAİD:

Bu rivayette pek çok istifadeli ibretler, düsturlar var. Mühimlerinden birkaçını kaydedeceğiz:

★ İmam, müslümanların hukukuna itina göstermelidir, bu hukuk az bile olsa. Görüldüğü gibi, Hz. Aişe'nin kolyesi için, ordu yolundan kalmıştır. Bazı rivayetler, bu kolyenin oniki dirhem kıymetinde olduğunu belirtir.

★ Kadın, kocası olsa bile, babasına şikâyet edilebilir. Gerçi rivâyetten, Hz. Ebu Bekr'e şikâyet etmelerinin Resulullah'ın uyumakta olmasından ve uyandırmak istememelerinden ileri geldiği anlaşılmalıdır. Ashab -vahiy gelebilir- düşüncesiyle Aleyhissalatu vesselam'ı uyandırmazlardı.

★ Fiil, sebep olarak nisbet edilebilir. Zirâ halk, hâdiseyi Hz. Aişe'ye nisbet etmiş, "Aişe'nin yaptığını gördün mü?" diye Hz. Ebu Bekr'e şikayet etmiştir.

★ Kişi, kocasıyla beraber olan kızının yanına izinsiz girebilir, yeter ki, kocasıyla mubâşeret hâlinde olmadığı hususunda yakîni olsun.

★ Kişi, kızını te'dib edebilir, kızı evlenmiş, yaşlanmış, evinden ayrılmış olsa bile. Keza kişi, terbiyevî sorumluluğu kendisine ait olan birisini, imam izin vermese de terbiye edebilir.

★ Kendisine gelen zahmet sebebiyle, hareket ettiği takdirde uyuyana rahatsızlık verecek olan kimsenin bu zahmete sabredip kıyıdamaması müstehabtır. Aynı sabrı namaz kılan, Kur'an okuyan, bir ilimle meşgul olan ve benzeri durumdaki kimseler için dahi göstermek müstehabtır.

3716 ۳- وعن عمار بن ياسر رضى الله عنه. [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَرَسَ بِأُولَاتِ الْجَيْشِ، وَمَعَهُ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. فَأَنْقَطَعَ عِقْدٌ لَهَا مِنْ جَزَعِ ظَفَارٍ فَحَبَسَ النَّاسَ أَبْتِغَاءَ عِقْدِهَا ذَلِكَ حَتَّى أَضَاءَ الْفَجْرُ وَلَيْسَ مَعَ النَّاسِ مَاءٌ فَتَغَيَّظَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَيْهَا وَقَالَ: حَبَسْتَ النَّاسَ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ رُخْصَةَ التَّطَهْرِ بِالصَّعِيدِ الطَّيِّبِ فَقَامَ الْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَضَرَبُوا بِأَيْدِيهِمْ إِلَى الْأَرْضِ. ثُمَّ رَفَعُوا أَيْدِيَهُمْ وَلَمْ يَقْبِضُوا مِنَ التُّرَابِ شَيْئًا

فَمَسَحُوا وُجُوهُهُمْ وَأَيْدِيَهُمْ إِلَى الْمَنَاكِبِ، وَمِنْ بَطُونِ أَيْدِيهِمْ إِلَى الْأَبَاطِ].
أخرجه أبو داود والنسائي.

زاد أبو داود قال ابن شهاب في حديث: ولا يعتبر بهذا الناس، قال أبو داود:
وكذلك رواه ابن إسحاق قال فيه عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وذكر ضربتين.
وفي رواية للنسائي: «وَلَمْ يَنْقُضُوا مِنَ التُّرَابِ شَيْئًا».

3. (3716)- Ammâr İbnu Yâsir (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beraberinde Hz. Aişe'nin de bulunduğu bir seferde, Ulat'ul-Ceyş nâm mevkide geceleyin istirahat molası vermişti. Bu esnada Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Yemen boncuğundan mâmul kolyesi koştı. Bunun aranması, askerleri yolundan alıkoydu ve sabah aydınlığı girdi. İnsanların yanında su yoktu. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) Aişe'ye kızdı ve hatta:

“Herkesi yolundan alıkoydun, yanlarında su da yok!” diye çıktı. Derken Allah Teâlâ Hazretleri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, temiz toprakla temizlenme ruhsatını indirdi.

Bunun üzerine müslümanlar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la kalkıp ellerini kaldırdılar. Topraktan hiçbir şey almadılar, yüzlerini ve omuzlarına kadar ellerini meshettiler. Ellerinin içlerinden de koltuk altlarına kadar meshettiler.”

Ebu Dâvud şu ziyadede bulunmuştur: “Bir hadiste İbnu Şihâb der ki: “Alimler bu hadîse itibar etmediler.” Ebu Dâvud der ki: “Hadisi, İbnu İshak da böyle rivayet etti ve rivayette İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan onun “iki vuruş zikrettiğini” kaydetti.”

Nesâ'nin bir rivayetinde “Topraktan hiçbir şey çırpmadılar” denmiştir.

❏ ٤- وفي أخرى لأبي داود: [أَنَّهُمْ تَمَسَّحُوا وَهُمْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالصَّعِيدِ لَصَلَاةِ النَّعْجِ، فَضَرَبُوا أَكْفَهُمْ بِالصَّعِيدِ ثُمَّ مَسَّحُوا التُّرَابَ بِوُجُوهِهِمْ مَسْحَةً وَاحِدَةً. ثُمَّ عَادُوا فَضَرَبُوا أَكْفَهُمْ بِالصَّعِيدِ مَرَّةً أُخْرَى فَمَسَّحُوا بِأَيْدِيهِمْ كُلَّهَا إِلَى الْمَنَاكِبِ وَالْأَبَاطِ مِنْ بَطُونِ أَيْدِيهِمْ].

وله في أخرى قال ابن الليث: «إِلَى مَا فَوْقَ الْمِرْقَعَيْنِ».

«جَزَعُ ظَفَارٍ. وَجَزَعُ أَظْفَارٍ» فَأَمَّا ظَفَارٌ بوزن قَطَامٍ فَهُوَ مَدِينَةٌ بِالْيَمَنِ يَنْسَبُ الْجَزَعُ إِلَيْهَا، وَأَمَّا أَظْفَارٌ فَهُوَ اسْمٌ لِنَوْعٍ مِنَ الْجَزَعِ يَعْرِفُونَهُ.
و «الصَّعِيدُ» التُّرَابُ، وَقِيلَ وَجْهَ الْأَرْضِ.
والمراد «بِالطَّيِّبِ» الطَّاهِرِ مِنْهُ.

4. (3717)- *Ebu Dâvud*'un bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: “*Ashab, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’la birlikte sabah namazı için, toprakla meshlendiler. Bu maksadla avuçlarını toprağa vurup toprakla yüzlerine bir defa meshettiler. Sonra tekrar dönüp avuçlarını toprağa bir kere daha vurup, ellerinin tamamı ile ellerinin içlerinden koltuk altlarına, omuzlarına kadar meshettiler.”

Ebu Dâvud'un bir diğer rivâyetinde, *İbnu'l-Leys*: “*Dirseklerinin yukarısına kadar...*” demiştir.. [*Ebu Dâvud*, Tahâret 123, (318, 319, 320); *Nesâî*, Tahâret 196, 197, 198, (1, 166-168).]

AÇIKLAMA:

1- Başka rivayetlerde, *Hz. Aişe*'nin, mezkur kolyeyi kız kardeşi *Esmâ (radıyallahu anhâ)*'dan âriyeten alıp takındığı belirtilir. Ayrıca bu kolyenin siyahlı beyazlı bir boncuk olup Yemen sahillerinde yer alan *Zafâr* veya (*Zifâr*) şehrinde yapıldığı belirtilir. Kıymeti 12 dirhemdir.

2- *Ulatu'l-Ceys*, 3714 numaralı rivâyette *Zâtu'l-Ceys* ve *Beyda* olarak tesmiye edilen aynı yerin adıdır. *Zülhuleyfe* nam mevki'in gerisinde bir yerin adıdır.

3- *Ta'ris*, gecenin sonunda yolcunun istirahat ve uyumak için konaklamasına denmiştir. Dilimizdeki *mola vermek* tâbiri gece-gündüz ayırımı yapmadan bütün istirahatlar için kullanılır; “gece” ile kayıtladık.

4- Teyemmüm, hadiste yapılan tarife göre önce ellerin dış kısmının bidayetinden başlayıp omuza kadar, sonra da avuç içinin iptidasından başlayıp koltuk altına kadar meshetme şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

5- *Ebu Dâvud*, bu hadise ülemânın itibar etmediğini, yani teyemmüm sırasında omuzlara, koltuk altlarına kadar meshetme cihetine gitmediğini ifade ediyor. Ancak bazı âlimler, *Zührî*'nin bu hadiste tarif edildiği şekilde teyemmümde bulunduğunu rivâyet etmiştir.

6- Bu rivayetin *Nesâî*'de kaydedilen ziyadesinde, eller yere vurulduktan sonra ellere yerden yapışan kaba toprak parçalarının düşmesi için, ellerin şahadet parmakları boyunca birbirine vurulup çırpılmadığı belirtiliyor. Halbuki 3718'de görüleceği üzere bazı rivâyetlerde bunun aksi sabittir, yâni eller önce çırpılıp yerden yapışan kaba parçalar döküldükten sonra mesh'e geçilir. Çırpmanın bazan üflemeyle yapıldığı da zikredilmektedir.

3718 - وعن شقيق قال: [كُنْتُ بَيْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ وَأَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَقَالَ أَبُو مُوسَى: أَرَأَيْتَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ لَوْ أَنَّ رَجُلًا أَجْنَبَ فَلَمْ يَجِدِ الْمَاءَ شَهْرًا، كَيْفَ يَصْنَعُ بِالصَّلَاةِ؟ فَقَالَ: لَا يَتَيَّمُّ وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ شَهْرًا. فَقَالَ أَبُو مُوسَى: كَيْفَ يَهْدِيهِ الْآيَةُ فِي سُورَةِ الْمَائِدَةِ. فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَيَتَيَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَوْ رُخِّصَ لَهُمْ فِي هَذِهِ الْآيَةِ لِأَوْشَكَ إِذَا بَرَدَ عَلَيْهِمُ الْمَاءُ أَنْ يَتَيَّمُوا بِالصَّعِيدِ. فَقَالَ لَهُ أَبُو مُوسَى: وَإِنَّمَا كَرِهْتُمْ هَذَا لِذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ أَبُو مُوسَى لِعَبْدِ اللَّهِ: أَلَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ عَمَّارٍ لِعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَجْنَبْتُ فَلَمْ أَجِدِ الْمَاءَ فَتَمَرَّغْتُ فِي الصَّعِيدِ كَمَا تَمَرَّغُ الدَّابَّةُ. ثُمَّ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ. فَقَالَ: إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَصْنَعَ هَكَذَا، وَضَرَبَ بِكَفَيْهِ ضَرْبَةً عَلَى الْأَرْضِ ثُمَّ نَفَضَهَا ثُمَّ مَسَحَ بِهَا ظَهَرَ كَفِّهِ بِشِمَالِهِ أَوْ ظَهَرَ شِمَالِهِ بِكَفِّهِ، ثُمَّ مَسَحَ بِهَا وَجْهَهُ]. أخرجہ الخمسة إلا الترمذی.

5. (3718)- Şakik merhum anlatıyor: “Ben, Abdullah İbnu Mes’ud ile Ebu Mûsa (radıyallahu anhümâ) arasında idim. Ebu Musa, İbnu Mes’ud’a:

“Ey Ebu Abdirrahmân! Bir adam cünüb olsa ve bir ay boyu su bulmasa ne yapar, namazı nasıl kılar, ne dersin?” diye sordu.

“Suyu bir ay bulamasa da teyemmüm etmez!” dedi. Ebu Musa:

“Pekâla Mâide sûresindeki şu âyete ne dersin: فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَيَتَيَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا...Su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin, yüzlerinizi, ellerinizi onunla meshedin” (Mâide,6).

Abdullâh şu cevabı verdi:

“Bu âyette Ashaba ruhsat verilmiş olsaydı, çok geçmeden su soğuyunca da toprakla teyemmüm etmeye yeltenirlerdi.”

Ebu Musa da ona:

“Siz teyemmümü bu sebeple mi hoş bulmuyorsunuz?” dedi. İbnu Mes’ud “Evet!” deyince, Ebu Musa, Abdullah’a:

“Sen Ammâr’ın Hz. Ömer (radiyallahu anhümâ)’e ne dediğini duymadın mı?”

Dedi ki: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni bir vazifeyle yola çıkar-mıştı. Sefer esnasında cünüb oldum. Su da bulamadım. Bunun üzerine hayvanla-rın bulanması gibi ben de toprağa bulandım. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a gelip durumu kendisine arzettim. Bana:

“Sana şöyle yapman kâfi idi!” dedi (ve gösterdi), iki avucuyla yere bir vurdu, sonra avuçlarını çırttı, sonra soluyla (sağ) avucunun sırtını veya sol avucunun sırtını (sağ) avucuyla meshetti. Sonra da onunla yüzünü de meshetti.” [Bu-hârî, Teyemmüm 7, 4, 5, 8; Müslim, Hayz 110 (368); Ebu Dâvud, Tahâret 123 (321); Nesâî, Tahâret 202, (1, 170).]

۶- [۳۷۱۹] وعند مسلم: [إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ بِيَدِكَ هَكَذَا، ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ الْأَرْضَ ضَرْبَةً وَاحِدَةً. ثُمَّ مَسَحَ الشِّمَالِ عَلَى الْيَمِينِ، وَظَاهِرَ كَفِّهِ وَوَجْهَهُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَوْلَمَ تَرَوْا عُمَرَ لَمْ يَقْنَعْ بِقَوْلِ عَمَّارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا].

6. (3719)- Müslim’in rivayetinde [Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiş olmalı]: “Ellerinle şöyle yapman sana yeterdi.” Sonra (bizzat göstere-rek) ellerini bir kere yere vurdu. Sonra soluyla sağını, yani avucunun içini ve dışını meshetti.”

Abdullah da: “Görmedin mi, Ömer (radiyallahu anh), Ammâr (radiyallahu anh)’ın sözüne kanaat getiremedi” dedi.” [Müslim, Tahâret 110, (368).]

۷- [۳۷۲۰] وفي أخرى: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ هَكَذَا وَضَرَبَ بِيَدِهِ الْأَرْضَ فَفَبَضَّ يَدَيْهِ فَمَسَحَ وَجْهَهُ وَكَفِّهِ]. أخرجه لفظ الشيخين.

7. (3720)- Bir diğer rivayette şöyle geldi: “Resulullah (aleyhissalâtu vesse-lâm): “Senin şöyle yapman sana yeterdi” buyurdular ve (göstermek için) elle-rini yere vurup çırttı, yüzünü ve avuçlarını meshetti.” Bu Sahiheyn’in ibâresidir. [Buhari, Teyemmüm 6; Müslim, Hayz 111, (368).]

۸- [۳۷۲۱] وعن عبد الرحمن بن أبي رزق. [أَنَّ رَجُلًا أَتَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: إِنِّي أَجَبْتُ فَلَمْ أَجِدْ مَاءً؟ فَقَالَ لَهُ: لَا تُصَلِّ. فَقَالَ عُمَرُ: أَمَا تَذْكُرُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ أَنَا وَأَنْتَ فِي سَرِيَّةٍ فَأَصَابَتْنا جَنَابَةٌ فَلَمْ نَجِدْ الْمَاءَ. فَأَمَا أَنْتَ فَلَمْ تُصَلِّ، وَأَمَا أَنَا فَتَمَعَّكَتْ فِي التُّرَابِ وَصَلَّيْتُ؛ فَقَالَ ﷺ: إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ

أَنْ تَضْرِبَ بِيَدَيْكَ الْأَرْضَ ثُمَّ تَنْفُخُ ثُمَّ تَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَكَ وَكَفَيْكَ. فَقَالَ عُمَرُ: أَتَقِي اللَّهَ يَا عَمَّارُ. فَقَالَ: إِنْ شِئْتَ لَمْ أُحَدِّثْ بِهِ. فَقَالَ عُمَرُ: نُؤَلِّيكَ مَا تَوَلَّيْتَ].
أخرجه الخمسة إلا الترمذی، وهذا لفظ الشيخین.

8. (3721)- Abdurrahman İbnu Ebzâ anlatıyor: “Bir adam Hz. Ömer (radiyallahu anh)’e gelerek:

“Ben cünüb oldum, su da bulamadım (ne yapayım)?” diye sordu. Hz. Ömer:

“Namaz kılma!” diye cevap verdi. (Orada bulunan Ammâr radiyallahu anh söze girip):

“Ey mü’minlerin emîri! Hatırlamıyor musun? Ben ve sen bir seriyyede beraberdik. Cenâbet olduk ve su bulamadık. O zaman sen namaz kılmamış, ben ise toprağa bulanarak kılmıştık. (Sonra bu durumu kendisine açınca), Aleyhissalatu vesselam bana:

“Ellerini yere vurup sonra üfleyip sonra onlarla yüzünü ve ellerini mes-hetmen sana kâfi idi” buyurdular” dedi.

Hz. Ömer (radiyallahu anh):

“Ey Ammâr Allah’tan kork!” dedi. Ammâr:”

“Dilersen bu hadisi kimseye söylemiyeyim!” deyince, Hz. Ömer:

“(Vallahi asla! Bu meselede) seni altuna girdiğin sorumlulukla başbaşa bırakıyorum” diye cevap verdi.”

۹- وعند أبي داود: [إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ هَكَذَا، وَضَرَبَ بِيَدَيْهِ

الْأَرْضَ ثُمَّ نَفَخَهُمَا ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إِلَى نِصْفِ الدَّرَاعِ].

وفي أخرى له: «وَلَمْ يَبْلُغِ الْمِرْفَقَيْنِ ضَرْبَةً وَاحِدَةً».

وفي أخرى له: «إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ».

9. (3722)- Ebu Dâvud’da rivayet şöyledir: “.. Sana şöyle yapman yeterli idi” (dedi ve göstermek için) ellerini yere vurdu, sonra onlara üfürüp elleriyle yüzünü ve kollarının yarısına kadar ellerini meshetti.”

Yine Ebu Dâvud’un bir başka rivâyetinde: “...sonra ellerini yere vurdu, sonra birbirine vurarak (yapışan toprak parçalarını) çırptı, sonra yüzünü ve kol kemiğinin ortasına kadar kollarını meshetti, dirseğe ulaşmadı (bütün bu mesh ameliyesini yere) bir vuruşta (yaptı).”

Bir diğer rivâyette: “.... dirseğe kadar” denmiştir.

۱۰- وأخرج الترمذی من هذا الحديث: [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَهُ بِالتَّيْمُمِ لِلْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ. قَالَ: وَقَدْ رَوَى عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: تَيَمَّمْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى الْمَنَاجِبِ وَلَا بَاطِلَ.]

«السَّرِيَّةُ» قِطْعَةٌ مِنَ الْجَيْشِ تَبْلُغُ أَرْبَعِمِائَةً.

وقوله «نَوَيْتُكَ مَا تَوَلَّيْتُ» أَي نَكَلِكُ إِلَى مَا قَلَّتْ وَنَرَدُّ إِلَيْكَ مَا وَلَّيْتَهُ نَفْسَهُ

وَرَضِيَتْ لَهَا بِهِ.

10. (3723)- Bu hadisten *Tirmizî*, şu kısmı tahrir etmiştir: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* kendisine (*Ammâr’a*), yüze ve ellere teyemmüm yapmasını emretti.”

(*Tirmizî*) der ki: “*Ammâr’ın* şöyle söylediği rivâyet edildi: “*Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’la birlikte omuzlara ve koltuk altlarına kadar teyemmüm ettik.” [Buharî, *Teyemmüm* 4, 5, 7, 8; Müslim, *Hayz* 112 (368); Ebu Dâvud, *Tahâret* 123, (318, 319, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328); Nesâî, *Tahâret* 196, 199, 200, (1, 165-170).]

AÇIKLAMA:

1- 3718-3723 numaralar arasında kaydedilen altı rivâyetin hepsi de *Ammâr (radiyallahu anh)*’in teyemmüm yapması ile ilgilidir. Bu hâdise, kitaplarımızda az çok farklarla değişik vecihlerden rivayet edilmiştir. Teysîr, bunlardan bir kısmını yukarıda gördüğümüz üzere nakletmektedir. Bu rivâyetlerden, özetle şu husûsları tesbit etmekteyiz:

1) *Hiz. Ammâr (radiyallahu anh)*, henüz vahiy gelmeden, susuz kaldığı bir sefer sırasında şahsî insiyatifi ile teyemmüme benzer bir tatbikatta bulunarak, bütün vücudunu toprağa bulamıştır. Bu tatbikat da, hayvanlardan mülhem olduğu anlaşılmaktadır. *Zirâ* “*Hayvanların toprağa bulanmaları gibi... bulandım*” demektedir. Durumu *Resulullah’a* anlatınca *Aleyhissalatu vesselam* te’yid etmiş, ancak bütün vücudu bulamadan nasıl teyemmüm edeceğini tarif etmiştir.

2) Teyemmüm hususunda Ashab arasında bazı farklı anlamalar mevzubahis olmuştur. Mesela *Ebu Musa* ile *İbnu Mes’ud*, *Hiz. Ömer*’le *Ammâr* arasında farklı anlamalar olduğu anlaşılmaktadır.

★ *Hiz. Ömer (radiyallahu anh)*’in *Ammâr’a*: “*Allah’tan kork!*” demesini, şârihler *Hiz. Ömer*’in anlatılan hâdiseyi unutmamasına yoraflar. *Ammâr İbnu Yâsir*’in: “*Dilersen bu hadisi kimseye söylemiyeyim*” sözüyle şunu demek istediğini belirtirler: “*Eğer sen, bu hâdiseyi anlatmamamdaki maslahatın anlatmamamdaki*

maslahattan fazla olacağı kanaatinde isen, ben anlatmaktan vazgeçerim. Zîrâ, mâ-siyet olmayan emirlerinde halifemize itaat vâcibtir. Bu sünneti tebliğ işi ise hâsıl olmuştur.”

Hız. Ömer'in böyle bir yasak koymak istemediği, hatırlayamamasına rağmen, Ammâr'a güvenerek, sorumluluğu kendinde olmak kaydıyla, rivâyet etmeye izin verdiği anlaşılmaktadır. Zîrâ Hız. Ömer, rivâyetin Ebu Davud'daki veçhinde geldiği üzere te'kidli bir şekilde yemin vererek Ammâr'ı rivayette serbet bırakır:

كَلَّا وَاللَّهِ لَتَوَيْتِكَ مِنْ ذَلِكَ مَا تَوَيْتَ “Asla (onu rivayetten yasaklamak istemem). Allah'a yemin olsun, sen sorumluluğu üzerine aldıkça biz de seni bu işte yetkili kılacağız.”

Kaydedilen bu ibare kapalı olduğu için, bu mânâyâ biraz yorum katarak ulaşılmıştır. Hadis üzerine Sindi'nin yorumu özde aynı ise de biraz daha açıktır: “Yani “Seni, girişmiş bulunduğun, bildiğin hususlarda tebliğ ve fetva vazifesi ile yetkili (vâli) kıldık.” Sanki, Hız. Ömer, ilk başta hatırlıyamadığını ve dolayısıyla onunla fetva vermesini uygun bulmadığını söylemek istedi; ancak sonradan “Ey Ammâr bununla fetva vermekte serbestsin (sana itimadım var, iyice bilmediğin, hatırlamadığın hususlarda cür'etkâr olmazsın)” demiştir.” (Sindi'nin açıklaması bitti.)

2- 3722 numaralı hadise göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) teyemmümü gösterirken, ellerini kollarının yarısına kadar meshetmiştir, müteakip (3723) numaralı hadise göre ise kolları omuza kadar meshetmiştir. Alimler bu rivâyetleri Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan teyemmüm'ün nasıl yapılacağını görmezden önce, Sahâbe'nin kendi kendilerine kıyas yoluyla yaptıkları teyemmüm tatbikatı olarak yorumlamıştır. Yâni bu tarzları, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara emretmiş olmaksızın onlar ilk başta yapmışlardır. Sonradan Resulullah göstermiş, Ashab da, aşağıda açıklayacağımız tarza uygun olarak tatbik etmişlerdir. Ne var ki muhaddislerimiz, hadisleri mensuttur diye rivayetten vazgeçmeyip, hepsini olduğu şekilde rivâyet etmişler ve eserlerine almışlardır. Bir babta hepsini görmek, şeriatımız için bir zenginlik, ülemamız için bir fazilettir. Birinci cildin 186. sahifesinde belirttiğimiz üzere bilhassa Sünen sahipleri, tek bir fakih tarafından bile amel edilen hadisleri, zıddiyet hadisleri olarak kaydedip zaafına dikkat çekmişlerdir.

Şunu da hatırlatmada fayda var: Fikhî bablarda, öncelikle en sahih, çoğunluk tarafından amel edilen hadisler kaydedilirken müteakiben daha zayıf olan ve zıddiyet hadisi dediğimiz, zaafı sebebiyle amelde terkedilmiş olan hadisler kaydedilir. Bu, Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud ve Tirmizî'de görülen müşterek prensiptir. İstisnâî olarak Nesâî hazretleri, şayet varsa o babın zayıf hadisini önce kaydedip, sonradan daha sahihlerini kaydederek, öncekinin zaafını belirtir. Bu

sözümüz “*Nesâf*’nin bablarda kaydettiği ilk hadisler zayıftır” şeklinde anlaşıl-mamalıdır. Bu yanlışlığa düşülmemesi için “*şâyet varsa...*” dedik. Zira, her bapta zayıf hadis olması gerekmez. Bu husûsların iltibas edilmemesi için Kütüb-i Sitte imamlarının hadis alma ve kitaplarını tanzim etmede takip ettikleri hususiyetler-le ilgili açıklamalarımız birinci ciltten bir kere daha okunmalı ve kavranmalıdır.

3- TEYEMMÜM NASIL YAPILIR?

Teyemmümle ilgili farklı rivayetleri ve gerekli açıklamaları gördükten son-ra, ilmihal kitaplarında açıklanan şekilde nasıl teyemmüm edeceğimizi belirtelim:

Teyemmüme başlarken namaz için niyet edilerek besmele çekilir. Hanbelfi-ler besmeleye “*vacib*” demiştir.

Kollar sıvanmış, parmaklar açılmış olarak eller yeryüzü cinsinden temiz bir şeye (toprak, kum, alçı, mermer, madenî taşlar, kiremit, tuğla, yakut, zümrüt, mercan, kaya tuzu, çamurla sıvanmış duvar) vurulur, ileri sürülüp geri çekilerek kaldırılır. ⁽⁴⁶⁾

Kaldırınca, şâyet ele yapışmış iri toprak vs. parçaları varsa, eller birbirine yanlarıyla vurularak bunlar çırpılır ve dökülmesi sağlanır. Sonra elin içi ile bü-tün yüz meshedilir. Yüzün meshi bir kere olur.

Sonra eller önceki şekilde ikinci sefer toprağa vurulur ve eller çırpılarak ya-pışan iri parçalar silkelendikten sonra sol elin baş parmağını ayırıp, diğer par-makların iç kısmı ile sağ elin dış tarafı parmakların en ucundan başlamak sûretiyle dirseğe kadar meshederek çekmeli, sonra sol el daha dirsekte iken, sağ kolun iç tarafına yönelip, yine sol elin serçe parmağı ile baş parmağını halka edip baş parmağı da beraber olmak üzere, ayası ile, sağ elin dirseğinden itibaren iç tarafı bileğine kadar meshetmeli ve başparmağı daha ileri yürüterek sağ elin başpar-mağının üstünü de mesheylemelidir. Tabii ki, bu esnada sağ elin başparmağı içe-riye doğru meyillendirilecektir, ta ki elin iç kısmına sol el değmesin, ve parmağın dışına sol elin başparmağı rahatça değebilsin.

Sağ elin meshi böylece bittikten sonra, aynı şekilde sağ elin içiyle de sol el meshedilir.

Teyemmümde bu tertibe riâyet edilmeli, araya fâsıla girmemelidir.

Ayak ve başa mesh gerekmez. Parmak araları hilâllenir.

Abdesti bozan haller teyemmümü de bozar. Ayrıca, teyemmümü meşru kı-lan hallerin kalkması da teyemmümü bozar.

(46) Nemli veya yarık toprak ile yer cinsinden olmayan bir şey ile karışık olup o şeye gâlip bulunan toprak ile teyem-müm olabilir. Kurumadıkça çamur ile teyemmüm olunmaz. Külle, demir, altın, bakır gibi eriyerek şekil değiştirmiş madenler-le, incilerle, camlarla, kumaş ve hayvan derileriyle teyemmüm olmaz. Çünkü bunlar yer cinsinden sayılmaz. Ancak üzerlerinde toz varsa olur. *İmam Şafi*’ye göre teyemmüm sadece toprakla yapılır. *İmam Mâlik*’e göre, otlar, ağaçlar ve kar ile de caiz olur.

TEYEMMÜMÜ MEŞRU KILAN SEBEPLER ŞUNLARDIR:

1) Suyun bulunamaması.

2) Suyu kullanmaya manî şer'î bir özrün bulunması:

★ Su bir mil (yani dörtbin adım) uzakta ise yok farzedilir.

★ Su olsa bile yıkandığı takdirde hastalanacak veya hastalığı artacak ise. Bunu tecrübesi veya hâzik müslüman doktorun tavsiyesi ile bilebilir.

★ Bazan su yakındadır, ancak almaya gittiği takdirde mal, can ve ırzına veya emânetinde olan şeye bir tehlike gelmesi ihtimâli vardır. Bu durum da teyemmümü meşru kılar.

★ Bazan de abdest veya gusle yetecek suyumuz olsa bile miktarca azdır, içmeye su sıkıntısı çıkacaktır. Böyle durumlarda da teyemmüm câizdir.

★ Dinimiz, su kullanıldığı takdirde geçen zaman sebebiyle bayram ve cenâze namazı kaçırılacaksa, bu durumda da teyemmümü tecviz etmiştir. Cuma ve diğer namazlar gibi, bedeli veya kazası olan namazlar için teyemmüme cevaz verilmemiştir.

Teyemmüm, duruma göre hem abdest ve hem de gusül yerine geçen bir temizliktir.

Teyemmümle ilgili teferruat için ilmihal kitaplarına bakılmalıdır.

۱۱- وعن عمران بن حصين رضي الله عنهما قال: [رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا مُعْتَزِلًا لَمْ يُصَلِّ مَعَ الْقَوْمِ. فَقَالَ يَا فُلَانُ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَ الْقَوْمِ؟ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَابَتْنِي جَنَابَةٌ وَلَا مَاءَ. قَالَ: عَلَيْكَ بِالصَّغِيرِ فَإِنَّهُ يَكْفِيكَ]. أخرجه الشيخان والنسائي وهذا لفظهم.

11. (3724)- İmrân İbnu Husayn (radiyallahu anhüma) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kenara çekilmiş halkla birlikte namaz kılmayan bir adam gördü.

“Ey fulfilan! Halkla birlikte niye namaz kılmıyorsun?” diye sordu. Adam:

“Ey Allah'ın Resülü, cenâbet oldum, su da yok” deyince:

“Toprağı kullan, o sana yeterlidir” buyurdular.” [Buharî, Teyemmüm 6, 8, Menâkıb 25; Müslim, Mesâcid 317, (682); Nesâî, Tahâret 203, (1, 171).]

۱۲- وعن أبي ذر رضي الله عنه [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ الصَّغِيرَ

الطَّيِّبَ وَضَوْءَ الْمُسْلِمِ وَإِنْ لَمْ يَجِدْ الْمَاءَ عَشْرَ سِنِينَ فَإِذَا وَجَدَ الْمَاءَ فَلْيُمْسَهُ
بَشْرَتِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ]. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذی.

12. (3725)- Ebu Zerr (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “On yıl boyu su bulamasa da, temiz toprak müslümanın abdest suyudur. Suyu bulunca, bedenini onunla meshlesin, zira bu daha hayırlıdır.” [Ebu Dâvud, Tahâret 125, (332, 333); Tirmizî, Tahâret 92, (124); Nesâî, Tahâret 204, (1, 171).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin vürud sebebiyle ilgili bir hâdise var, Teysir müellifi onu tayyetmiş. Şu halde rivayetin aslı şöyle⁽⁴⁷⁾: “Ebu Zerr Hazretleri anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın yanında bir miktar zekat malı (koyun ve deve) toplanmıştı. Bana: “Ey Ebu Zerr, bunları kıra götür otlat!” emrettiler. Ben, Medine’ye üç mil mesafedeki Rebeze’ye gittim. (Yanımda ailem de vardı.) Orada cünüb oldum. İçmeye yetecek kadar suyum vardı. Namazlarımı yıkanmaksızın kılıyordum. (Bu şekilde) beş veya altı gün geçirdim. Sonra Medine’ye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın yanına döndüm.

“Bu, Ebu Zerr midir?” buyurdular, sükut ettim, cevap vermedim. Tekrar:

“Bu, anası kalasica Ebu Zerr değil mi?” buyurdular. Ben:

“Evet ey Allah’ın Resülü, ancak helak oldum!” dedim.

“Niye helak oldun, sebep ne?” diye sordular.

“Ben (kırdâ) suyu içmede kullandım. Beraberimde ailem de vardı. Cünüb oldum, yıkanmadan namaz kıldım” dedim. Bunun üzerine Aleyhissalatu vesselam benim için su emretti. Siyah bir câriye, büyükçe bir tas içerisinde su getirdi. Tas dolu değildi, su, içerisinde çalkalanıyordu. Ben bir devenin gerisinde kuytulamp yıkanarak Resulullah’a geldim.

“Ey Ebu Zerr, buyurdular, on yıl boyu su bulamasan bile, toprak temizdir. Suyu bulunca, vücudunu onunla meshet.”

2- Alimler, toprakla teyemmüm etmenin sefer hâline mahsus bir ruhsat olmadığı hususunu bu rivayetten çıkarmışlardır: Kişi, mukim bile olsa su bulunmadığı takdirde, toprak temizlikte suyun yerine geçebilecek, on yıl boyunca dahi teyemmüm yapabilecektir. Resulullah, Ebu Zerr (radiyallahu anh)’ın teyemmümsüz namaz kılmasını tecviz etmemiştir.

3- Hadisten, ayrıca vaktin çıkmasıyla teyemmümün bozulmayacağı, aynı te-

(47) Rivayet farklılıklarını birleştirerek veriyoruz.

yemmümle birçok vakitlerin namazının kılınabileceği hükmü çıkarılmıştır.

4- Hadisin sonunda geçen “Suyu bulunca, bedenini onunla meshet” ibaresi “su ile yıka (yani su ile guslet, su ile abdest al” demektir. Alimler, bu ibareden: “Abdest ve teyemmüm beraberce caizdir” manasının çıkarılmaması gerektiğine dikkat çektiler.

۱۳- وعن ابن عباس رضى الله عنهما أنه قال، وقد سئل عن التيمم: [إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ فِي كِتَابِهِ حِينَ ذَكَرَ الْوُضُوءَ: فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ. وَقَالَ فِي التَّيْمُمِ: فَاْمَسْحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ. وَقَالَ: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا، وَكَانَ السُّنَّةُ فِي الْقَطْعِ الْكَفَيْنِ: إِنَّمَا هُوَ الْوَجْهُ وَالْكَفَيْنِ، يَعْنِي التَّيْمُمِ]. أخرجه الترمذی.

13. (3726)- İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ) 'a teyemmümden sorulmuştu. Dedi ki:

“Allah Teâla Hazretleri, Kitab-ı Mübîn 'inde, abdesti zikrederken şöyle buyurmuştur:

“Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın.” Teyemmüm hakkında da şöyle buyurdu: فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ “Yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin.” (Yine âyet-i kerime 'de Cénab-ı Hak) şöyle buyurdular: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا “Kadın veya erkek hırsızın elini kesin.” Hırsızın elini kesmede sünnet (bilekten itibaren) avuç kısmı kesmektir (bilek-dirsek arası kesilmez), öyleyse, teyemmüm yapılacak kısım yüz ve (bileğe kadar) ellerdir.” [Tirmizî, Tahâret 110, (145).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, teyemmüm yapılacak uzuvlar hakkında İbnu Abbâs 'ın farklı bir yorumunu göstermektedir: “Eller, dirseğe ‘kadar değil, bileklere kadar meshedilmelidir. Çünkü, Kur'an'da geçen yed-el kelimesinin, hırsızın cezalandırılması bahsinde, bileğe kadar olan kısım olarak anlaşıldığı görülmektedir.” Şu halde İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ), sadece ellerin meshedilmesini teyemmüm için yeterli görmektedir.

۱۴- وعن طارق. [أَنَّ رَجُلًا أُجْنَبَ فَلَمْ يُصَلِّ فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ: أُصِبْتَ. فَأُجْنَبَ آخَرُ فْتَيَّمَمَ وَصَلَّى فَأَتَاهُ فَقَالَ نَحْوَمَا قَالَ لِلْآخَرِ، يَعْنِي أُصِبْتَ]. أخرجه النسائي.

14. (3727)- *Târik* anlatıyor: “Bir adam cünüb oldu ve namaz kılmadı. Sonra Resulullah’a gelerek, durumu O’na arzetti. Aleyhissalâtu vesselam:

“İsâbetli davranmışsın!” buyurdular. Bir diğer zât da cünüb olmuştu, teyemmüm edip namazını kıldı. Sonra o da Resulullah’a gidip durumunu arzetti. Aleyhissalatu vesselam ona da aynı şeyi söyledi, yani “isabetli davranmışsın!” dedi.” [Nesâî, Tahâret 205, (1, 172).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, teyemmüm ayeti nüzul etmiş olsa bile, henüz yeterince taammüm etmemiş olduğu bir zamanda cereyan eden bir vak’ayı haber vermeli. Her iki zât da içtihadla hareket ettiği için, her ikisi de isabet etmiş olmaktadır. Gerçi birinci zat, teyemmüm ederek namaz kılma imkânı varken bunu yapmayıp namazı terketmekle isabetsiz bir içtihadta bulunmuştur. Ancak, Resulullah, cevaplarında umûmî şartları gözönüne almış olmalıdır.

Ülemânın rivâyet hakkındaki yorumu budur.

۱۵ - وعن ابن عباس رضى الله عنهما قال: [أصاب رجلاً جرح على عهد رسول الله ﷺ ثم احتلم. فأمر بالاعتسال فاعتسل فمات. فبلغ ذلك النبي ﷺ فقال: قتلوه، قتلهم الله. ألا سألوا إذ لم يعلموا؟ فإنما شفاء العي السؤال. إنما يكفيه أن يتيمم، وأن يعصب على جرحه خرقاً ثم يمسح عليها ويغسل ساثر جسده]. أخرجه أبو داود.

15. (3728)- *İbnu Abbâs* (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir adam yaralanmış, sonra da ihtilam olmuştu. Kendisine yıkanması emredildi. Adam yıkandı ve öldü. Onun haberi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a ulaşmıştı. (Öfke ile) şunları söyledi:

“Onu öldürmüşler, Allah da onların canını alsın! Madem bilmiyorlardı, niye sormadılar? Bilgisizliğin şifası sualdir. Ona, teyemmüm yeterliydi. Yarasına bir bez sarılmak ve üzerinden meshedilmeli, sonra da bedeninin geri kalan kısmı yıkanmalıydı.” [Ebu Dâvud, Tahâret 127, (337); İbnu Mâce, Tahâret 93, (572).]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Dâvud’da hadisin Hz. *Câbir* (radiyallahu anh) veçinde şöyle denir: “Bir sefere çıkmıştık, bizden birine taş isabet etti ve başı yarıldı. Adamcağız, bilahare ihtilam oldu. Ne yapacağı hususunda arkadaşlarına:

“Benim için teyemmüm etmeye bir ruhsat buluyor musunuz?” diye sordu.

“Sen suyu kullanmaya muktedirsin, sana ruhsat göremiyoruz” dediler. Adam yıkandı ve öldü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın yanına gelince, hâdise haber verildi. (Öfkeyle) şunları söyledi:

“Öldürmüşler! Allah da onları öldürsün! Madem bilmiyorlardı, niye sormadılar. Bilgisizliğin şifası sormaktır. Ona, teyemmüm edip yarasının üzerine bir bez sarması, sonra sargının üzerini meshetmesi, bedeninin geri kalan kısmını da yıkaması yeterliydi.” buyurdular. “

2- Hattabi der ki: “Bu hadîste şu hususlar var:

★ Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bilmeden fetva verenleri ayıplamış, ayrıca aleyhlerinde beddua etmiş ve öldürme günahında bulunmuş olmaları vâdini (tehdid) ifade etmiştir.

★ Hadiste, teyemmüm ve vücudun diğer kısımlarını su ile yıkama işi cem edilmiştir. Bunlardan biri tek başına kâfi görülmemektedir. Ashab-ı Re’y der ki: “Kişinin azalarından birinin az bir kısmı yaralanırsa su ve teyemmüm cem edilir, çoğunluk kısmı yaralanmışsa sadece teyemmüm yeterli olur.” İmam Şâfi’î’ye göre yara az da olsa çok da olsa bedenindeki sağlıklı uzuvlar için teyemmüm kâfi gelmez, mutlaka yıkanmalıdır.”

3- Şevkânî Neylül’-Evtâr’da der ki: “Câbir hadisi, zarar görmekten korkulduğu takdirde, teyemmüme yönelmenin câiz olduğuna delalet eder. İmam Mâlik, Ebu Hanîfe, iki görüşünden birinde Şâfi’î bu görüştedirler. Ancak Ahmed İbnu Hanbel ve iki görüşünün birinde Şâfi’î, zarar korkusuyla teyemmümün câiz olmayacağına hükmederler.” Şevkânî açıklamasına şöyle devam eder: “Hadis, sargılar üzerine meshetmenin vâcib olduğuna da delalet eder. Mamafih bu hükmü te’yid eden daha açık rivayet de gelmiştir. İbnu Mâce, Hz. Ali’den şu hadisi kaydeder: *أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَمْسَحَ عَلَى الْجَبَائِرِ* “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sargıların üzerine meshetmemi emretti.”

Muhaddisler bu hâdise zayıf bulur ise de Ebu Hanîfe ve Yedi Fakihler ve arkadan gelenler, sargıların üzerine meshetmenin vâcib olduğuna hükmetmiştir. Şâfi’î hazretleri bir şartla buna katılır: Onun temizlik üzere konmuş olması ve sargının altında sadece zaruri olan şey bulunmasıdır.

Bunlara göre, mezkur mesh su ile olur, toprakla değil.

Ebu Hanîfe’den rivayet edildiğine göre, meshe gerek yoktur, helal da değildir, tıpkı zorluk arzeden ibadet gibi sâkit olur. Çünkü, yaralı uzuv bir başka uzuv gibidir, abdest âyetinin hükmü bu sakat uzva şâmil değildir.

Hz. Cabir ve Hz. Ali (radıyallahu anhümâ) hadîslerinin senedindeki zayıflık sebebiyle amele elverişli olmadığı belirtilmiş ise de Hz. Câbir hadisinin senedle-

rinin çokluğu onu güçlendirir ve ihticaca elverişli hale getirir. Onu ayrıca Hz. Ali'nin rivayeti de güçlendirir. Ancak Câbir hadisi, gusül, teyemmüm ve meshi birleştirmeye delalet etmektedir.”

3729 ۱۶- وعن عمر بن العاص رضى الله عنه قال: [احتلمت في ليلة باردة في غزوة ذات السلاسل فأشفقت إن اغتسلت أن أهلك. فتيممت ثم صليت بأصحابي الصبح فذكروا ذلك للنبي ﷺ فقال: يا عمر، صليت بأصحابك وأنت جنب؟ فأخبرته بالذي منعني عن الاغتسال، وقلت: إني سمعت الله عز وجل يقول: وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلَمْ يَقُلْ شَيْعًا]. أخرجه أبو داود.

16. (3729)- Amr İbnu'l-As (radiyallahu anh) anlatıyor: “Zâtu's-Selâsil Gazvesi'nde, soğuk bir gecede ihtilam oldum. Yıkandığım takdirde helak olacağımdan korktum. Böylece teyemmüm yapıp, arkadaşlarıma sabah namazını kıldurdum.

Bu hadiseyi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatılır. Bana:

“Ey Amr! Sen cünüb olduğun halde arkadaşlarına namaz mı kıldurdum?” diye sordu. Ben de yıkanmama mâni olan durumu haber verdim ve dedim ki:

“Ben Allah'ın şöyle söylediğini işittim: وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا “Kendinizi öldürmeyin, Allah sizlere karşı rahimdir” (Nisa 29).

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldüler ve hiçbir şey söylemediler.” [Ebu Dâvud, Tahâret 126, (334, 335).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, soğuk şiddetli olduğu takdirde, teyemmümün cevazına iki cihetten delil görülmüştür:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebessüm edip memnûniyet izhâr etmesinden...

2- Amr İbni'l-As (radiyallahu anh)'ı davranışı sebebiyle tashihte bulunmayışından. Resulullah, yanında yapılan veya söylenen bir meseleye müdâhele etmeyip sükût buyurursa, bu Aleyhissalatu vesselam'ın kabul etmesine delil sayılmış ve buna “*takrîri sünnet*” denilmiştir. Çünkü, Resûlullah'ın batılı te'yid ve tasvip edeceği, batıl karşısında sükut edip takrir edeceği kabul edilemez bir haldir. Tebessüm ise, cevaz hususunda, sırf sükût etmekten daha sarih, daha kavi bir delil olur. Resulullah'ın gülmesi, Ashabı'nı, gerektiği zaman isabetle içtihad ederek

problemini çözecek seviyede görmenin memnuniyetinden olabilir. Bu hal Resulullah'ın da şânını yüceltir. Zîrâ kendi terbiyelerinin eseri olmaktadır.

Hattâbi der ki: "Hadiste, Resulullah'ın, suyu kullanma imkânının yokluğunu, suyun yokluğuna denk tuttuğunu, bu imkânsızlığı, beraberinde su olduğu halde susuzluktan korkarak, suyu içmek için saklayıp, telef olmak endişesiyle teyemmümle yetinen insan gibi mülâhaza etmiş olduğunu görmekteyiz."

İbnu Raslân der ki: "Suyu ısıtma imkânı olan kimsenin veya, tehlikeyi bertaraf edecek şekilde tadrîci olarak yıkayabilecek olan kimsenin, -ki bir uzvu yıkar ve onu örter, sonra bir başka uzvu böylece korumalı olarak yıkayıp abdestini tamamlayabilir- teyemmüm etmesi câiz değildir." Ama buna muktedir olamayan kimsenin teyemmüm edip namaz kılacağı ekserî ülemâca kabul edilmiş bir ruhsattır.

Şunu da kaydedelim ki, Hasan Basri ve Atâ rahimehumâllah "ölecek de olsa yıkanmalıdır" derler ve soğuğu özür kabul etmezler. Onlar, İbnu Mes'ud'un, daha önce kaydettiğimiz (3718. hadis) şu sözüne dayanmış olmalıdır: "Bu âyetle onlara (Ashâb'a) ruhsat verilseydi, çok geçmeden, sular soğuyunca da toprakla teyemmüm etmeye yeltenirlerdi."

۱۷- وعن أبي سعيد رضي الله عنه قال: [خَرَجَ رَجُلَانِ فِي سَفَرٍ فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ وَلَيْسَ مَعَهُمَا مَاءٌ فَتَيَمَّمَا صَعِيدًا طَيِّبًا فَصَلَّيَا. ثُمَّ وَجَدَ الْمَاءَ فِي الْوَقْتِ. فَأَعَادَ أَحَدُهُمَا الصَّلَاةَ وَالْوُضُوءَ وَلَمْ يُعِدِ الْآخَرَ. ثُمَّ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَا ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ لِلَّذِي لَمْ يُعِدْ: أَصَبْتَ السَّنَةَ وَأَجْرَاتِكَ صَلَاتِكَ، وَقَالَ لِلَّذِي تَوَضَّأَ وَأَعَادَ: لَكَ الْأَجْرُ مَرَّتَيْنِ]. أخرجه أبو داود والنسائي.

17. (3730)- Ebu Sa'id (radiyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi bir sefere çıktılar. Derken namaz vakti girdi. Beraberlerinde su olmadığı için temiz toprakla teyemmüm ettiler ve namazlarını kıldılar. Sonra vakti içinde su buldular. Bunlardan biri, abdesti de namazı da iâde etti, diğeri iâde etmedi.

Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelince durumu anlattılar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), iâde etmeyene:

"Sünnete isabet ettin, namazın sana yeterlidir!" dedi. Abdesti ve namazı iade eden zâta da:

"Sana iki kat ücret var!" ferman buyurdu." [Ebu Dâvud, Tahâret 128, (338, 339); Nesâî, Gusl 27 (1, 213).]

۱۸- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما: [أَنَّ أَقْبَلَ مِنْ أَرْضِهِ بِالْجُرْفِ فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ بِمَرْبِدِ النَّعَمِ فَتَيَمَّمْ وَصَلَّى ثُمَّ دَخَلَ الْمَدِينَةَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفَعَةً فَلَمْ يُعِدْ].

18. (3731)- *İbnu Ömer (radiyallahu anhüma)*'in anlattığına göre, “*Curuf nâm mevkideki tarlasından dönüyordu. Mirbedü'n-Ne'am (denen deve ağılından) geçerken namaz vakti girdi. Hemen teyemmüm edip namazını kıldı. Sonra Medine'ye döndüğünde güneş henüz yüksekteydi (ve namazın vakti çıkmamıştı). Ama namazını iade etmedi.*”

۱۹- وفي رواية عن نافع: [أَنَّ أَقْبَلَ هُوَ وَابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مِنَ الْجُرْفِ حَتَّى إِذَا كَانَا بِالْمَرْبِدِ نَزَلَ عَبْدُ اللَّهِ فَتَيَمَّمْ صَعِيداً طَيِّباً فَمَسَحَ بِوَجْهِهِ وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْقَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى]. أخرجه مالك. قلت: وأخرجه البخاري في ترجمة، والله أعلم.

19. (3732)- *Bir başka rivayette, (bu hâdiseyi) Nâfi rahimehullah şöyle anlatır: “Ben ve İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ), Curuf nâm mevkiden beraber dönüyorduk. Mirbed'e gelince Abdullah deveşinden inip, temiz toprakla teyemmüm yaptı, yüzüne, dirseklerine kadar ellerine meshetti, sonra namaz kıldı.”* [Buharî, Teyemmüm 3, [önceki rivayet bab başlığında muallak (senetsiz) olarak zikredilmiştir]; Muvatta, Tahâret 90, (1, 56).]

AÇIKLAMA:

1- *Mirbed*, veya *Mirbedü'n-Ne'am*, Medine'ye bir veya iki mil mesafede bir yer adıdır. *Deve ağılı* manasına gelir. Mu'cemu'l-Büldân'da *deve pazarı* mânasına geldiği de belirtilir. *İbnu Hacer* buranın *Medine*'ye bir mil (dörtbin adım) uzaklıkta olduğunu belirtir. Demek ki, develerin korunduğu, yerine göre alım-satımlarının da yapıldığı, Medine dışında bir ağıl-pazar durumunda bir yer olup *Ağıl* veya *Deve Ağılı* diye meşhur olmuştur. Nitekim, bazı şehirlerimizin dışında yakın zamana kadar ve -Erzurum gibi bazılarında hâlen- *hayvan pazarı* adında yerler mevcut olagelmıştır.

Curuf'un da *Medine*'ye üç mil mesafede bir yer olduğu belirtilir.

2- *Ebu'l-Velid el-Bâcî*, *Curuf* ile *Medine* arasında namazı kasretmeyi gerektirecek müsaferet mesafesinin bulunmamasını nazar-ı dikkate alarak bu hadisten, hazerde suyun olmaması durumunda teyemmüm yapılabileceğine delil olduğuna dikkat çeker. Ancak *İbnu Sahnûn*, Muvatta Şerhi'nde babasının şu yorumunu

kaydeder: “*Hadisin mânası, “İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) abdestliydi” demektir. Çünkü o, rivayet edildiği üzere, her namaz için taze abdest alırdı. Böyle olunca, namaz vakti girince, su olmadığı için, abdeste bedel teyemmüm yaptı.”*

Muhammed İbnu Mesleme, “İbnu Ömer, namazın (müstehab olan ilk) vaktini kaçırmaktan korktuğu için Mirbed’de teyemmümle namaz kıldı” der.

El-Bâci, Buharî’nin tercümede kaydettiği -önceki- rivâyeti de gözönüne alarak: “Güneş yüksekte olsa da sararmanın başlamış olması muhtemeldir” veya “İbnu Ömer, vaktin daraldığı zannına düşerek namazı kılmış, sonradan durum tebeyyün etmiş de olabilir” de.: Bazı âlimler İbnu Ömer’in vaktin girmesiyle teyemmümün helal olduğu görüşünde olabileceği te’vilinde de bulunmuştur.

Yeri gelmişken tekrar edelim: Ebu Hanife, Şâfi’î, İmam Mâlik ve ashâbı, hazerde dahi teyemmümün câiz olduğu görüşündedirler. Ebu Yusuf’la Züfer rahimehümâillah, hazerde olan (yani yolcu olmayan) kimsenin vakit çıksa bile suyu buluncaya kadar teyemmüm yapamayacağı kanaatindedir.

3- 3730 numarada geçen hadisteki birkaç noktayı açıklamada fayda var:

★ *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, “Sünnete isabet ettin” sözüyle “Sünnetle sâbit olan, vâcib olan şeriate (hükme) tesadüf ettin” demek istemiştir.*

★ *“Sana iki kat ücret var” sözü: “Sana her iki namazın da ayrı ayrı sevabı var, çünkü her ikisi de sahihtir, her ikisi de sevaba layıktır. Allah hiçbir sahih ve güzel ameli ücretsiz, sevabsız bırakmaz” demektir.*

★ *Hattâbî Meâlim’de bu hadisteki bazı fikhî hükümlere dikkat çeker:*

★★ *Namazı ilk vaktinde kılma hususunda acele davranmak sünnettir, bu hüküm teyemmümle kılınan namazda da, abdestle kılınan namazda da muteberdir. Gerçi bu meselede ülemâ bazı ihtilâfta bulunmamış değildir. Mesela:*

★★★ *İbnu Ömer’in “Vaktin başı ile sonu arasında teyemmüm etmede muhayyerdir” dediği rivâyet edilmiştir.*

★★★ *Atâ, Ebu Hanife, Süfyan, Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir. İmam Mâlik de bir kayıdla aynı görüşü benimser. Onun kaydı: “Su bulma ümidi olmayan bir yerde olunursa, vakit kaybetmeden hemen teyemmüm edip namaz kılmak efdaldir” şeklindedir.*

★★★ *Zührî, “Vaktin çıkmasından korku hâsil olmadıkça teyemmüm edilmez” demiştir.*

Muhayyer bırakanlar, su bulma ümidi melhuz olduğu için su ile abdest almak için te’hirin cevazına hükmetmişlerdir. Değilse, asıl olan, namazı ilk vaktinde kılmaktır.

4- TEYEMMÜMLE NAMAZ KILAN, SONRA SU BULURSA?

Aynı hadiste (3730) geçen, teyemmümle namaz kılıp, sonra vakit çıkmadan suyu bulan kimse hakkında da ihtilaf edilmiştir.

Hattabî bu hususta şu görüşleri kaydeder:

★ *Atâ, Tâvus, İbnu Sîrin, Mekhûl, Zührî*, “*Namazı iade eder*” demiştir.

★ *Evza’î* iadenin müstehab olduğu, vacib olmadığı kanatindedir.

★ *İbnu Ömer*’in hükmüne dayanan bir grup “*İade etmek gerekmez*” demiştir. *Şâ’bî, Mâlik, Süfyân-ı Sevrî, Ashab-ı Re’y, Şâfi’î, Ahmed ve İshâk* hep bu görüşü iltizam etmiştir.

SEKİZİNCİ BAB
GUSÛL HAKKINDA
(Bu babta altı fasıl var)

BİRİNCİ FASIL
CENABETTEN GUSÛL

İKİNCİ FASIL
HAYIZ VE NİFAS'TAN GUSÛL

ÜÇÜNCÜ FASIL
CUMA VE BAYRAMLARDA GUSÛL

DÖRDÜNCÜ FASIL
ÖLÜLERİ YIKAMA VE BU SEBEPLE GUSÛL

BEŞİNCİ FASIL
MÜSLÜMAN OLANIN GUSLÜ

ALTINCI FASIL
HAMAMLAR HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL
CENABETTEN GUSÛL

UMÛMÎ AÇIKLAMA:

Gusl, yıkanmak manasına gelen iğtisal'in karşılığıdır. *Gasl* yıkamak demektir. *Gusl*'ün (yıkanmanın) hakikati: "Suyun âzalar üzerinden akması" diye tarif edilmiştir. Alimler, şer'î guslün tamam olması için azaların "elle de ovulması gerekli midir?" diye ihtilaf etmiş, ekseriyet, "Bu, vâcib değildir" demiştir. İmam Mâlik ve el-Müzenî vâcib olduğunu söylemiştir. İbnu Battâl, bu hususta, yıkanmaları sırasında abdest uzuvlarının üzerinden elin geçmesi gereğindeki icma ile ihticac etmiş ve "Aralarında fark olmaması sebebiyle, kıyas yoluyla, gusûlde de bu vacib olur" demiştir. Ancak, abdest için "elin suya batması yeterlidir" prensibi zikredilerek, böyle bir icmanın olmadığı, dolayısıyla İbnu Battâl'ın yaptığı kıyasın da bâtil olduğu belirtilmiştir.

Dinimizde farz kılınan gusûl cenabetten, hayız ve nifas'tan temizlenmek için yapılan gusûldür.

۱- عن أبي هريرة رضي الله عنه [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شَعْبَيْهَا الْأُرْبَعِ ثُمَّ جَهَدَهَا فَقَدْ وَجِبَ الْغُسْلُ].

زاد في رواية: [وَأِنْ لَمْ يَنْزَلْ] أخرجه الخمسة إلا الترمذی، وهذا لفظ الشيخين.

وعند أبي داود، بعد قوله الأربع: [فَالرَّقَ الْخِتَانَ بِالْخِتَانِ فَقَدْ وَجِبَ الْغُسْلُ].

1. (3733)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkek, kadının dört uzvu arasına çöker ve kadına mübâşeret ederse gusûl vacib olur."

Bir rivâyette de şu ziyade var: "... İnzal olmasa bile."

Ebu Dâvud'un rivayetinde dört uzvu kelimesinden sonra "...hitana (sünnet mahalli) hitanı kavuşturursa, gusûl vacib olur" denmiştir.

۲- وفي رواية مالك، عن عائشة: [إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانَ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجِبَ

الْغُسْلُ فَعَلْتُهُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَغْتَسَلْنَا].

قيل «شُعْبَهَا الْأَرْبَعُ» رجلاها وشَفْرَاهَا، وقيل ساقاها ويداها.

ومعنى «جَهْدَهَا» باشرها.

2. (3734)- İmam Mâlik'in Hz. Aişe'den kaydettiği bir rivayette: "Hitân, hitanı geçince gusül vacib olur, ben ve Resulullah böyle yaptık ve yıkandık" denmiştir. [Buharî, Gusl 28; Müslim, Hayz 87, (348); Muvatta, Tahâret 71, (1, 45, 46); Ebu Dâvud, Tahâret 84, (216); Nesâî, Tahâret 129, (1, 110, 111); İbnu Mâce, Tahâret 111, (610).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, inzâl vâki olmasa da *hitan* denen sünnet mahallinin, yani erkek uzvunun uç kısmının kadının uzvuna girmesiyle gusül gerektiğini belirtmektedir. Yani guslün vücûbu için esas olan, inzâl değil, sünnet mahallinin girmesidir.

Hitân, erkek uzvundaki kısım için kullanılan bir tabirdir. Kadın için de kullanılması, *tağlib* yoluyla. Anne ve babaya ebeveyn denmesi gibi.

2- Hadiste *dört uzuv* diye tercüme ettiğimiz *Şu'abu'l-Erba'* tâbiri geçer. *Şu'ab* şûbe'nin cem'idir. Dilimize girmiş bir tabir olup, bir bütünün bir kısmı, bir parçası mânâsına gelir.

Bu dört uzuvla ne kastedildiği hususunda âlimlerin yorumları muhtelifdir:

- ★ İki el, iki ayaktır.
- ★ İki ayak, iki uyluk (fahz)dır.
- ★ İki ayak, iki dudaktır (şefr).
- ★ Fercin dört bir yanındır.
- ★ Ayaklar, bacaklardır.
- ★ Uyluklar ve dudaklardır.

"Bu tabirden maksad cimadır, Resulullah kinaye ederek, sarahatten kaçınmıştır" denmiştir.

3- Keza *mubâşeret* diye tercüme ettiğimiz tabir, ameli ifade eder, Şarihler, bununla erkek uzvunun dâhil edilmesinin kastedildiğini belirtirler. Şu halde şer'i cima, bu tavsif edilen şekilde tahakkuk etmektedir.

۳ — ومن أبي سعيد رضي الله عنه [أن رسول الله ﷺ: أُرْسِلَ إِلَى رَجُلٍ

مِنَ الْأَنْصَارِ فَجَاءَ وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَعَلَّنَا أُعْجِلْنَاكَ؟ فَقَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: فَإِذَا أُعْجِلْتَ أَوْ أَقْحَطْتَ فَلَا غَسْلَ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ الْوُضُوءُ]. أخرجه الشيخان، وأبو داود، وهذا لفظ الشيخين.

3. (3735)- Ebu Sa'îd (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'dan birine adam göndererek, yanına çağırttı.. Ensârî, başından sular damlaya damlaya geldi.

Aleyhissalatu vesselam:

"Herhalde sana acele ettirdik?" buyurdu. Ensârî:

"Evet ey Allah'ın resulü!" deyince:

"Acele ettirilir veya inzal olmazsan gusletmen gerekmez. Sadece abdest gerekir" buyurdular."

3736 4- وفي أخرى لمسلم: [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ].

4. (3736)- Müslim'in bir diğer rivayetinde: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Suyu (yıkınmayı), su (menin gelmesi) gerektirir" buyurdu" denmiştir.

3737 5- وللنسائي، عن أبي أيوب رضي الله عنه مرفوعاً: [الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ].

«الإقحاط» عدم الإنزال.

5. (3737)- Nesâî'nin Ebu Eyyub (radiyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayette de Resulullah: "Su, sudan dolaydır" buyurmuştur. [Buhârî, Vudû 34; Müslim, Hayz 81-83, (343-345); Ebu Dâvud, Tahâret 84, (217); Nesâî, Tahâret 132, (1, 115).]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son üç rivayet guslün vacib olması için mutlaka inzal olma gereğini ifade etmektedir. Ancak bu hüküm kesinlikle mensuhtur. Bu meselede ülemânın bi'l-icma kabûl ettiği görüş, önceki hadislerde ifade edilen hükümdür: Guslün gerekmesi için, erkek uzvunun baş kısmının girmesi yeterlidir. Sadece Hişam İbnu Urve, A'meş, Süfyan İbnu Uyeyne ve Dâvud-u Zâhîrî'nin neshe kâ- il olmadıkları rivayet edilmiştir. Ashabtan bazılarının da meni gelmediği takdirde cimadan dolayı yıkınma gerekmiyeceği görüşü var ise de; İmam Nevevi, bunların vefatından sonra guslün gerekeceği hususunda ümmet arasında icma vâki olduğunu belirtir. Ebu Hanîfe, İmam Şâfi'î, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel ve bunların tâbileri arasında bu meselede ihtilaf yoktur. Zâhirîlerden birçoğu da bu görüştedir.

2- 3735 numaralı hadisteki vak'anın kahramanı, *Müslim*'in bir rivayetindeki tasrihe göre *İtbân İbnu Mâlik*'tir, Bedir gâzilerindedir (*radıyallahu anh*). *İbnu Hacer*, *İtbân*'ın, Resulullah'ı evinin bir köşesinde namaz kılıvermesi için çağırılardan olduğunu, *Aleyhissalatu vesselam*'ın onun evine gelerek, çağırmasının bu maksadla olabileceğini belirtir. Esasen *Müslim*'in bir rivayetinde vak'a: "*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensar'dan birine uğrayıp, kendisini sesledi (çağırdı)...*" diye başlar.

Mamafih bazı rivayetlerde çağırılan zâtın isminin *Sâlih* olduğu tasrih edilir. *İbnu Hacer*, hâdişenin taaddüd edebileceğine dikkat çeker.

3- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER:

★ Karîneye göre hüküm câizdir. zira *Resulullah* Sahabî'nin geçikmesi ve başından su akma durumunu değerlendirerek, onu acele mi ettirdiğini? ifâde bu yurmuş, o da "*Evet!*" demiştir.

★ Ashab, *Resulullah*'ın çağırısına sür'atle icabet etmektedir, gecikmemektedir.

★ Her an temizlik üzere bulunmak müstehabtır. Zira *İtbân* yıkanmak için geciktiği halde, *Resulullah* itabda bulunmamıştır.

۶- وعن أبي بن كعب رضى الله عنه قال: [إِنَّمَا كَانَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ رُحْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ ثُمَّ نُهِيَ عَنْهَا، وَقَالَ: إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ فِي الْإِحْتِلَامِ].
أخرجه أبو داود والترمذى، وهذا لفظه وصححه.

6. (3738)- *Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh)* anlatıyor: "*Su, sudan gerekir*" hükmü *İslam*'ın *bidayetinde bir ruhsattı. Sonra bundan nehyedildi.*" *Übey* ilaveten der ki: "*Su, sudan gerekir*" hükmü *ihtilâm hakkında muteberdir.*" [Ebu Dâvud, Tahâret 84, (214, 215); Tirmizî, Tahâret 81, (110, 111).]

AÇIKLAMA:

Rivayet, yıkanmanın gerekmesi için inzal olmayı şart kılan hükmün ihtilam hakkında câri olduğunu belirtmektedir. Kişi ihtilam olsa ve fakat inzâl olmasa (meni gelmese) yıkanmak gerekmez.

۷- وعن عائشة رضى الله عنها [إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَّلَ وَلَمْ يَذْكُرِ إِحْتِلَامًا. قَالَ: يَغْتَسِلُ؛ وَعَنِ الرَّجُلِ يَرَى أَنَّ قَدِ احْتَلَمَ، لَا يَجِدُ بَلَلًا؟ قَالَ لَا غُسْلَ عَلَيْهِ. قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ: وَالْمَرْأَةُ تَرَى ذَلِكَ، أَغْلَبَهَا غُسْلٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. النَّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

«الشَّقِيقُ» المثل والنظير.

7. (3739)- Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: “Resulullah’a, “bir kimse elbisesinde ıslaklık bulsa, ancak ihtilam olduğunu hatırlamasa (yıkınması gerekir mi?)” diye sorulmuştu.

“Evet, yıkanmalıdır!” diye cevap verdi. Sonra, ihtilam olduğunu görüp de, yaşlık göremeyen kimseden soruldu:

“Ona gusül gerekmez” dedi. Ümmü Süleym (radiyallahu anhâ) sordu:

“Bunu kadın görecektir, kadına gusül gerekir mi?”

Buna da :

“Evet! Kadınlar, erkeklerin emsalleridir!” diye cevap verdi.” [Ebu Dâvud, Tahâret 95, (236); Tirmizî, Tahâret 82, (113).]

AÇIKLAMA:

1- Yıkınmanın meni gelmesiyle vacib olacağını tesbit eden rivayetlerden biri de budur: Kişi, çamaşırında meni yaşlığı bulacak olsa ihtilam olduğunu hatırlamasa da yıkanmalıdır. Rüyasında ihtilam olsa bile inzal vâki olmasa, yani çamaşırında yaşlık bulamasa, ona da yıkanma gerekmemektedir. Şu halde guslün medârı, meninin gelmesidir.

2- Kadınların ihtilâm olma durumlarında hüküm erkeklerinki gibidir. Resulullah arada fark olmadığını “Kadınlar, erkeklerin emsâlidir” diyerek ifade buyurmuştur. Şakîk aslında annë-baba bir kardeş demektir. Kelime lûgat olarak شَقِيقٌ dan gelir, yani bölünüp ayrılmak, kopmak demektir. Hz. Havva, Hz. Âdem’in eyeğisinden yaratılmış olması haysiyetiyle, kadın erkekten kopan bir parça gibi ifade edilmiştir.

8- 3740 - وعنہا رضی اللہ عنہا: [أَنَّ أُمَّ سُلَيْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْمَرْأَةِ تَرَى فِي مَتَامِهَا مَا يَرَى الرَّجُلُ، هَلْ عَلَيْهَا مِنْ غُسُلٍ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: فَقُلْتُ لَهَا: تَرَبَّتْ يَدَاكِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: دَعِيهَا يَا عَائِشَةُ، وَهَلْ يَكُونُ الشَّبَهُ إِلَّا مِنْ قَبْلِ ذَلِكَ؟ إِذَا عَلَا مَاؤُهَا مَاءَ الرَّجُلِ أَشْبَهَ الْوَلَدُ أَحْوَالَهُ، وَإِذَا عَلَا مَاءَ الرَّجُلِ مَاءَهَا أَشْبَهَ الْوَلَدُ أَعْمَامَهُ]. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، ومالك وأبو داود والنسائي.

8. (3740)- Yine Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: “Ümmü Süleym (ra-

diyallahu anhá) Resulullah (aleyhissalátu vesselâm)'a “Rüyasında, erkeğin gördüğünü gören kadın hakkında sorarak, gusül gerekip gerekmiyeceğini öğrenmek istedi. Aleyhissalatu vesselam:

“Evet!, suyu görürse!” cevabını verdi. Aişe (radıyallahu anhá) [Ümmü Süleym'e yönelip:]

“Allah hayrını versin (neler söylüyorsun)?”⁽⁴⁸⁾ diye ayıpladı. Resulullah (aleyhissalátu vesselâm) [Aişe'ye yönelerek]:

“Ey Aişe, bırak onu, (dilediğini sorsun!) Öyle olmasa (çocuklarda anne tarafına) benzerlik olur mu? Kadının suyu erkeğin suyuna üstün gelirse, çocuk dayılarına benzer; erkeğin suyu kadınınkine üstün gelirse, çocuk amcalarına benzer” buyurdular.” [Müslim, Hayz 33, (314); Muvatta, Tahâret 84, (1, 51); Ebu Dâvud, Tahâret 96, (237); Nesâî, Tahâret, 131, (1, 112, 113).]

3741 ۹- ولمسلم في أخرى: [أَنَّ مَاءَ الرَّجُلِ غَلِيظٌ أَيْضُ، وَمَاءَ الْمَرْأَةِ رَقِيقٌ أَصْفَرُ فَمَنْ أُيْهِمَا عَلَا أَوْسَبَقَ يَكُونُ الشَّبَهُ].

و معنى قولها: «تَرَبَّتْ يَدَاكَ» التمتع والإنكار عليها دون الدعاء.

9. (3741)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şu ziyade var: “...Erkeğin suyu koyu ve beyazdır. Kadının suyu sarı ve akışkandır. Bunlardan hangisi üstün olur veya öne geçerse, benzerlik hâsıl olur.” [Müslim, Hayz 30, (311); Buharî, Menâkıbu'l-Ensâr 49.]]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Buharî ve diğer kaynaklarda muhtelif vecihlerden gelmiştir. Hz. Enes'ten gelen bir veçinde Hz. Aişe, Ümmü Süleym'e, “Allah hayrını versin, kadınları rezil rüsvay ettin” diyerek müdahale etmiştir. Resulullah da: “Allah senin hayrını versin..” diye Hz. Aişe'ye müdahale etmiştir.

Bazı vecihlerde bu soruyu kimin sorduğu belirtilmez, “Bir kadın sordu” denilir.

Bir rivayette, Ümmü Süleym, mezkur soruyu sorduğunu belirttikten sonra, “bundan utandım” der.

2- Hadiste başlıca şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:

★ Kadınlar, zaman zaman meraklarını çeken hacâletâver sorularını Resulullah'a sorabilmektedirler. Aleyhissalatu vesselam bu meselelerde, kadınlara edeb

(48) تَرَبَّتْ يَدَاكَ Sağ elin topraklansın demektir. Aneak, hayret makamında bir tabirdir. Ağır bir beddua sayılmaz. Dilimizdeki Allah hayrını versin tabiri bu makamda kullanılır.

çerçevesinde cevap vermektedir. *Resulullah*'ın, dinlerini öğrenmede utanma duygusunun bir engel teşkil etmemesi için çevresini bu hususta serbest olmaya teşvik ettiğini daha önce belirttik.

★ *Resulullah* kadınların da ihtilam olduğunu belirtmekte, onların menilerinin erkeğinkinden farklı olduğunu, çocukların anne veya baba tarafına benzemesinin, -bazı rivayetlerde erkek veya kız oluşlarının- bu menilerden birinin önce gelme veya üstün gelme gibi durumlarıyla alâkalı olduğunu söylemektedir. Bu meseleyi biraz daha vâzih kılmak için, çocuğun cinsiyeti ve benzemesi üzerine, *İbnü Hacer*'den bilistifade yaptığımız bir tahlili aynen sunuyoruz:

ÇOCUĞUN CİNSİYETİ VE BENZEMESİ

Hadis ve âdâb kitaplarında çocuğun cinsiyeti -ve bâhusus insanlar nezdinde matlûb olan erkek çocuk elde etmek- husûsunda bâzı rivayetler yer almaktadır. Bunlardan bâzıları sağlam bir asla dayanmamakla berâber, bizzat sağlam rivayetlerde yer alanı da mevcuttur.

Sahih rivayetlerde geldiğine göre, *Hz. Peygamber* bir suâle cevap zımında der ki: "Çocuğun anne veya babasına çekmesine gelince, eğer erkeğin suyu, kadının suyunu geçerse, yani daha evvel gelirse سبق çocuk erkeğe çeker, eğer kadının suyu erkeğin suyunu geçerse çocuk kadına çeker." Müslim'in *Hz. Aişe*'den olan tahricinde: "Eğer erkeğin suyu, kadının suyuna galebe çalarsa عالا çocuk amcalarına benzer, kadının suyu erkeğin suyuna galebe çalarsa عالا çocuk dayılarına benzer" denmektedir. Yine Müslim'de *Hz. Peygamber*'in mevlâsı *Sevbân* tarafından rivayet edilen hadiste *Resûl-i Ekrem*: "Erkeğin suyu beyaz, kadının suyu sarıdır, ikisi birleşir ve bu birleşme ânında erkeğin menisi kadının menisine galebe çalarsa عالا Allah'ın izniyle çocuk erkek olur, eğer kadının menisi erkeğin menisine galebe çalarsa çocuk Allah'ın izniyle kız olur" demektedir.

Verdiğimiz misâllerde de görüldüğü üzere erkek veyâ kadın menilerinden birinin diğerine üstün gelme keyfiyeti, farklı rivâyetlerde bazan سبق ve bazan da عالا kelimeleriyle ifade edilmiştir. Mezkûr hadisler İslam ülemâsı nezdinde çeşitli yorumlara sebep olmuştur. سبق ile meninin rahme evvel gelmesi anlaşıldığı gibi, üstün gelme, galebe çalma yâni ulüvv عالا de anlaşılmıştır, ulüvvle de erken gelme سبق kesret ve kuvvetin kastedildiği ileri sürülmüştür. *Nevevî*, "kesret-i şehvet gibi" diyerek kesret ve kuvvetle sadece meninin kesretinden kinâye olmadığına dikkat çeker.

Meseleyi hadisin farklı vecihleri çerçevesinde ele alan *İbnü Hacer*, *Sevbân* tarafından rivâyet edilen: "Erkeğin menisi kadının menisine galebe çalarsa erkek olur.." meâlindeki hadisi "realitedeki müşâhadeye" muhâlif bularak "müşkil olmakla" damgalar: "Bu hadis bir cihetten müşkildir. Zira, hadise göre, er-

keğin suyunun galebe çalması hâlinde çocuğun kız değil erkek olması ve amcalarına benzemesi gerekmektedir. (...) Halbuki müşahademiz bunun hilafını ortaya koymaktadır. Zira çocuk bazan erkek olmakta, amcalarına değil dayılarına benzemektedir." Kurtubi der ki: "Sevbân hadisinin te'vili, ulüvden (galebe çalma, üstün gelme) muradın sebk (evvel gelme) olması ile tebeyyün eder." İbnü Hacer burada ortaya çıkan ihtilâfî hal hususunda şöyle bir izah yapar: "Derim ki: Kurtubî'den naklen söylediğimiz, Hz. Aîşe hadisinde geçen ulüvv kelimesinin te'vilidir. Sevbân hadisindeki ulüvv kelimesi (te'vil olunmaksızın) lügat mânâsında alınmalıdır. Böylece sebk (evvel gelme) çocuğun erkek veya kız olmasına sebep ve alamet olur, ulüvv (üstün gelme) de benzemeye sebep ve alamet olur. (Mesele bu tarzda ele alınınca) yukarıda varlığını öne sürdüğümüz işkâl de ortadan kalkar. Sanki benzemenin sebebi olan ulüvden murad, içerisinde diğerinin kaybolur derecede azınlıkta (mağmûr) kalmasına müncer olacak şekildeki çokluktur. İşte bu çokluk hangi tarafa olursa o cihete benzeme husûle gelmektedir. Mesele böyle olunca karşımıza altı durum çıkmaktadır:

1- Erkeğin suyu önce gelir ve daha çok olur, bu halde çocuk hem erkek olur, hem de baba tarafına benzer.

2- Bunun aksi.

3- Erkeğin suyu önce gelir, kadınınki daha çok olur; bu durumda çocuk erkek olur, fakat anne tarafına benzer.

4- Bunun aksi.

5- Erkeğin suyu önce gelir, miktarca ikisininki de eşit olur; bu halde çocuk erkektir, fakat hiç bir tarafa benzemez.

6- Bunun aksi."

Münâvî, İbnü Hacer'in bu taksimatını tamamlayan bir başka şık ilâve eder: Her ikisi de ayn anda gelirse, çocuk hüsnâ olur.

Cinsiyet mevzuunda bu sahih rivayetlerin dışında umûmiyyetle, "Denir ki" şeklinde tedlîsî bir ifâde ile sunulan rivâyetlerin birinde münâsebete besmele ve -az önce sahih rivâyetten verdiğimiz- dua ile başlayıp, duaya: "Ya Rabbî! Bu münâsebtten bir çocuk verirsen ismini Muhammed koydum derse..." ; bir diğerinde de: "Cimâdan sonra sağ tarafa yatıp hafif uyunursa -İnşâallah çocuk erkek olur" denmektedir.

Cinsiyetle ilgili bu teferruata yer verişimiz, bu konuda âlimlerin düşüncesini belirtmek ve rivâyetlerden sağlam olanını göstermek içindir. Bütün bu izâhlar, görüldüğü üzere, nazardır. Bilhassa cinsiyetin taayyününde, İbnü'l-Kayyim'in dediği gibi "tabii bir sebep göstermek imkânsızdır. Burada tek sebep, Cenâb-ı Hakk'ın meşîetidir." Bu mevzûda günümüz tabâbeti de kesin bir şey söylemek-

ten âcizdir.⁽⁴⁹⁾

۱۰- [3742] وعن أبي هريرة رضى الله عنه. [أن رسول الله ﷺ قال: إن تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ فَأَغْسِلُوا الشَّعْرَ وَأَنْقُوا الْبَشْرَ]. أخرجه أبو داود والترمذی.

10. (3742)- Hz. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Her bir kılın dibinde cünüblük vardır. Saçları yıkayın, deriyi paklayın.” [Ebu Dâvud, Tahâret 98, (248); Tirmizî, Tahâret 78, (106).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis vücudda en ufak bir parçanın yıkanmaması halinde cenabetin devam edeceğini belirtmektedir. Tek bir kıl dibi dahi olsa su mutlaka ulaşmalı, tam temizlik hasıl olmalıdır. Bu hadisten hareketle, bazı âlimler, gusûl sırasında saç örgülerinin açılmasının gerektiğini söylemiştir. Bunlara göre, örgü çözülmedikçe saç cenabetten yıkanmış olmaz. *İbrahim Nehâî* bu görüşte olanlardandır.

Ancak, fukaha kâhîr ekseriyetiyle, “Örgü çözülmese de saç diplerine su ulaşırsa bu yeterlidir” demiştir.

2- Paklamak olarak çevirdiğimiz *inkâ*, deriyi kirlerden, bulaşıklardan temizlemek mânâsına gelir. Şu halde deriye suyun ulaşmasına mâni olacak kirlerin bedenden paklanması gerekmektedir. Aksi takdirde deriye suyun değmesine mâni olan kirlere, cenabetin temizlenmesine de mâni olur.

۱۱- [3743] وعن علي رضى الله عنه [أن رسول الله ﷺ قال: مَنْ تَرَكَ مَوْضِعَ شَعْرَةٍ مِنْ جَنَابَةٍ لَمْ يَغْسِلْهَا فَعَلَّ بِه كَذَا وَكَذَا مِنَ النَّارِ. قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأْسِي، فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأْسِي ثَلَاثًا، وَكَانَ يَجُزُّ شَعْرَهُ]. أخرجه أبو داود.

11. (3743)- Hz. Ali (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Kim, yıkamadan tek bir saç kılının dibini kuru bırakırsa, ateşte nice nice azablara dūçar olacaktır.”

Hz. Ali (radiyallahu anh) der ki: “Bu(nu işitmem) sebebiyle başıma düşman oldum. Bu sebeple başıma düşman oldum. Bu sebeple başıma düşman oldum.” Nitekim Hz. Ali saçlarını keserdi.” [Ebu Dâvud, Tahâret 98, (249).]

(49) Bugünün tıbbî, çocuğun cinsiyetine tesir eden faktörler meselesinde kesin bir şey söylememekte, doğumda erkek nisbetinin çokluğunu “tabii bir kanun” olarak kabul etmekte ve harplerden sonra bu nisbetin arttığını belirtmektedir. (Bak. T.R. Kazancıgil, Kadında Kısırlık İ.Ü. Tıp Fak. Yayını İstanbul, 1958 s. 19..)

AÇIKLAMA:

1- *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* gusül sırasında bütün bedene suyun değmesinin ehemmiyetini vurgulamak için tek bir kıl dibinin ihmal edilmesinin, ateşte nice azablara sebep olacağını dile getiriyor. Kesin bir miktar vermeksizin nice nice diyerek hem miktarca çokluğa, hem de müddetçe fazlalığa ima etmiş olmaktadır.

2- Hz. *Ali (radiyallahu anh)*, *Aleyhissalatu vesselam*'dan bunu işittikten sonra, acaba bir tek kılın dibine suyun ulaşmasına engel mi olur endişesiyle saçını kestirmiştir. Saçını kestirme hadisesini “*Başıma düşman oldum*” sözüyle ifade etmektedir. Bu sözü ile saçını kestirmeyi kasdettiğini, rivayetin son cümlesinden anlamaktayız: “*Nitekim Hz. Ali saçlarını keserdi*” denmektedir.

3- Saç kesme ile ilgili olarak şunu kaydedelim: Dinimiz saçın kesilmesini emretmez. Dileyen keser, dileyen uzatır. Ama başın bir kısmını traş edip, bir kısmını uzatmayı *Resulullah* yasaklamıştır. Kadınların saç kesmesi yasaklanmıştır.

۱۲ - وعن ثوبان رضی اللہ عنہ قال: [استفتی النبی ﷺ عن العسل من الجنابة. قال: أما الرجل فلينشر رأسه فليغسله حتى يبلغ أصول الشعر. وأما المرأة فلا عليها أن لا تنفضه لتعرف على رأسها ثلاث غرقات يكفيها]. أخرجه أبو داود.

12. (3744)- Hz. *Sevân (radiyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*’a cenâbetten temizlenmek hususunda sorulmuştu. Buyurdular ki: “*Erkek ise, saçını açsın ve su kılların dibine varıncaya kadar yıkasın. Kadın ise, saçını(n örgüsünü) açmamasının ona bir zararı yok. Başına elleriyle üç kere su avuçlayıp döksün.*” [Ebu Dâvud, Tahâret 100, (255).]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere bu hadis, kadınla erkek arasında saçı açıp açmama hususunda tefrik yapmaktadır: Erkekler açmalıdır, kadınların açması gerekmez.

Ancak ülemâ kadınlar hususunda ihtilaf etmiş, dört ayrı görüş ileri sürmüştür:

★ Cumhurun görüşüne göre: Kadının hayız ve cenâbetten yıkanmak için saçını çözmesi gerekmez, yeter ki su, içiyle dışıyla saçın her tarafına değmiş olsun. Yani saç diplerine, başın derisine, saçın örülmüş salık haldeki kısmının içine dışına su tamamen ve kesinlikle ulaşacak. Şu halde cumhur suyun her tarafa ulaşmasını esas almıştır. Saç örülmüş vaziyette de olsa bu mümkündür. Bu hükme varmada, 3743 numarada Hz. *Ali (radiyallahu anh)*’den kaydettiğimiz hadisle,

konu üzerine gelen başka rivayetlere dayanılmıştır. Bulardan biri Hz. Ümmü Seleme'den gelmiştir. Ümmü Seleme hadisinde Resulullah: *وَإِغْمِزِي قُرُونِكَ عِنْدَ كُلِّ حَفْنَةٍ* "Suyu her döküşte örgülerini oğuştur" emreder. Başka rivayetler, gusül sırasında *Aleyhissalatu vesselam*'ın saçın derisine değdiğinden emin oluncaya kadar saçlarını parmaklarıyla hilallediğini belirtir.

★ İkinci görüşe göre, kadın da saçını her hâlükârda çözmelidir. Bu, *İbrahim Nehâi*'nin görüşüdür. *İbnu'l-Arabî* onun bu görüşünü: "Her halde, umumî yıkama emrine dayanmaktadır. Resulullah'ın ruhsatını görmemiş olduğu anlaşılıyor, görseydi buna hükmetmezdi" diyerek yorumlar.

★ Üçüncüsü, *Ahmed İbnu Hanbel*, *Hasan Basri* ve *Tâvus*'un görüşüdür. Buna göre: Hayızdan temizlenirken saç açılmalıdır, fakat cenabetten temizlikte açılmasa da olur. Bu görüş mensupları, Hz. *Enes*'ten gelen bir rivayeti esas almışlardır: "Kadın hayızdan temizlenince saçını tamamıyla çözer, hitmi ve üşnân ile yıkar.⁽⁵⁰⁾ Cenabetten yıkanırken başına suyu döker ve çıkar." Hz. *Aişe*'den gelen bir rivayette, hayızdan yıkanırken, Resulullah'ın ona: "Saçını çöz ve yıkan" dediğini göstermektedir. Bu görüş mensuplarının dayandığı başka rivayetler de var.

★ Dördüncü görüşe göre: "Kadınların örülmüş saçlarının bir kısmının içine su ulaşmasa da örgülerini çözmek vâcib değildir. Ama erkeklere ise, içine dışına suyun ulaşması çözmeden mümkün değilse, çözmek vacibtir."

Bu görüş, hem rivayet ve hem de dirayet yönüyle kuvvetlidir. Çünkü sahih rivayetlerin delaletiyle icma, umumî bir şekilde içiyle dışıyla saçın, saç dipleri ve bütün derinin yıkanmasının vacib olduğu hususunda mün'akid olmuştur. Kadın-erkek ayırımı bu hususta yoktur. Ancak, *Şâri aleyhissalatu vesselam*, kadınların örgülerinin açılmaması hususunda ruhsat tanımıştır. Çünkü onlar saçlıdır ve saçları örgülüdür, her seferinde örgüyü bozmaları bir zorluk sebebidir. Bu zorluktan dolayı, onları saçlarını çözmekten affetmiştir. Örgülerin çözülmeme ruhsatı, örgünün iç kısmına suyun değmemesi haline de ruhsat getirmiştir. Ancak, saç diplerine su mutlaka değmelidir. Şu halde ruhsat, sallanan kısım ile ilgilidir. Erkeklerde böyle bir zorluk olmayacağı için, onlar bu ruhsattan hariç tutulmuşlardır. Saçlarının her tarafına su değmelidir.

Bu ruhsatı te'yid eden bir-iki rivayet kaydedelim: "Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) çok örgüsü bulunduğunu zikrederek, "Gusül sırasında bunları açayım mı?" diye sorunca:

"Hayır! başına üç kere su döküp (ovuşturman) yeterli!" diye cevap verir.

Keza Hz. *Aişe*, örgülerin çözülmesi gerektiği kanaatini izhâr eden Abdullah

(50) *Hitmi* ve *üşnân*, bilhassa baş temizliğinde kullanılan bir ot çeşidi.

İbnu Ömer hakkında şunları söyler:

“Şu *İbnu Ömer*’e hayret doğrusu! Kadınlara yıkandıkları zaman örgülerini çözmelerini emretmiş! Bari saçlarını traş etmelerini emretseydi..”

Meseleyle ilgili bu münakaşalardan sonra ilmihale intikal eden nihai hüküm son maddede kaydettiğimize muvafık olarak şöyledir: “Saçların, sakalların, kaşlar ile bıyıkların aralarına ve altlarındaki cilde kadar su geçecektir. Velev ki bunlar pek sıkı bulunmuş olsun. Binaenaleyh bunların araları ve dipleri kuru kalırsa gusl tamam olmuş olmaz. Şu kadar var ki, kadınların aşağıya sarkmış olan saçlarının her halde yıkanması lâzım değildir. Elverir ki, su bunların diplerine yetişmiş olsun. Erkeklerde ise, bir zaruret bulunmadığı cihetle, böyle sarkmış saçların da her tarafını yıkamak icab eder.”

۱۳- وعن عائشة رضی اللہ عنہا. [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ: كَانَ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ بَدَأَ فَعَسَلَ يَدَيْهِ. ثُمَّ يَتَوَضَّأُ كَمَا يَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ. ثُمَّ يُدْخِلُ أَصَابِعَهُ فِي الْمَاءِ فَيُحَلِّلُ بِهَا أَصُولَ الشَّعْرِ. حَتَّى إِذَا ظَنَّ أَنَّهُ قَدْ أَرَوَى بَشْرَتَهُ أَفَاضَ الْمَاءَ عَلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ. ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ]. أخرجہ الستة.

13. (3745)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten gusledince önce ellerini yıkamaktan başladığı, sonra namaz abdesti gibi abdest alırdı. Sonra parmaklarını suya batırır, onlarla saç diplerini hilallerdi. Deriyi ıslattığı kanaati hâsıl olunca tepesinden üç kere su dökerdi. Sonra da bedeninin geri kalan kısımlarını yıkardı. En sonra da ayaklarını yıkardı.”

۱۴- وفي أخرى: [بَدَأَ فَعَسَلَ يَدَيْهِ قَبْلَ أَنْ يُدْخِلَهُمَا الْإِنَاءَ].

14. (3746)- Bir diğer rivayette: “... Suya sokmazdan önce ellerini yıkayarak başlardı” denmiştir.

۱۵- وفي أخرى: [بَدَأَ بِيَمِينِهِ فَصَبَّ عَلَيْهَا مِنَ الْمَاءِ فَعَسَلَهَا ثُمَّ صَبَّ الْمَاءَ عَلَى الْأَدَى الَّتِي يَمِينُهُ وَغَسَلَ عَنْهُ بِشِمَالِهِ]. هذا لفظ الشيخين.

15. (3747)- Bir başka rivayette: “Sağ elini yıkayarak başlar, onun üzerine su döker, sonra sağ eliyle vücudundaki ezâ'nın üzerine su döker, sol eliyle de onu yıkardı..” denmiştir. Bu Sahiheyn'in lafzıdır.

۱۶- وفي رواية أبى داود. قالت عائشة رضی اللہ عنہا: [كَانَ رَسُولُ

اللَّهِ عَلَيْهِ يُفِيضُ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَنَحْنُ نُفِيضُ حَمْسًا مِنْ أَجْلِ الضُّفْرِ].

16. (3748)- Ebu Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: “Hz. Aîşe (radi-yallahu anhâ) der ki: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), başı üzerine üç kere su dökerdi. Biz ise, örmelerimiz sebebiyle beş kere dökerdik.”

۱۷- وفي رواية للشيخين قالت: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ دَعَا بِسِتْيَةٍ نَحْوِ الْجِلَابِ فَأَخَذَ بِكَفِّهِ فَبَدَأَ بِشِقِّ رَأْسِهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ الْأَيْسَرِ. ثُمَّ أَخَذَ بِكَفِّهِ فَقَالَ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ].

17. (3749)- Sahiheyn'in bir rivayetinde şöyle denir: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cenabetten yıkandığı zaman (süt sağılan kab gibi) bir kab (ta su) isterdi. Onu eliyle tutar, başının sağ tarafını yıkayarak başlar, sonra da sol kısmını yıkardı. Sonra iki avucuyla su alır, onlarla başına dökerdi.”

۱۸- وفي أخرى للبخارى، قالت: [كُنَّا إِذَا أَصَابَتْ إِحْدَانَا جَنَابَةً أَخَذَتْ بِيَدِهَا الْيُمْنَى عَلَى شِقِّهَا الْأَيْمَنِ، وَبِيَدِهَا الْأُخْرَى عَلَى شِقِّهَا الْأَيْسَرِ].

«الْجِلَابُ» الحلب، وهو الإناء الذي يحلب فيه.

18. (3750)- Buharî'nin diğer bir rivayetinde (Hz. Aîşe) şöyle demiştir: “(Resulullah'ın zevcelerinden) birimiz cenâbet olduğu vakit, eliyle üç kere başının üzerine su döker, sonra eliyle üç kere sağ tarafına su döker, diğer eliyle de sol tarafına dökerdi.” [Buharî, Gusl 1, 15, 19; Müslim, Hayz 35, (316); Muvatta, Tahâret 67, (1, 44), 80, (1,45); Ebu Dâvud, Tahâret 98, (240, 241, 242, 243, 244), 100, (253); Nesâî, Tahâret 152, 153, 155, 156, 157, (1, 132-135); Tirmizî, Tahâret 76, (104).]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere Hz. Aîşe'den bazı farklarla yapılan bu rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve zevce-i pâklerinin gusül yapışlarını teferruatı ile açıklamaktadır. Bu rivayetleri şöyle özetleyebiliriz:

a) Önce namaz abdesti gibi abdest almak. Bu maksadla:

★ İlk olarak, suyu dökerek ellerini yıkamak.

★ Eza (meni bulaşğını) yıkamak. Bazı rivayetlerde “fercini yıkamak” şeklinde daha açık ifade edilmiştir. Böylece, yıkanma sırasında, kaptan avuçla su alınırken, suyun kirlenme ihtimali bertaraf edilmiş olmaktadır.

★ Temizlenmiş olan elleri suya batırmak suretiyle abdestini almak, müteakiben geleceği üzere ayakların yıkanması guslün sonuna bırakılacaktır (375. hadıs).

b) Yine ellerini batırıp ıslatarak saç diplerini hilâlleyip ıslatmak; böylece yıkamaya geçince dökülen suyun, israf edilmeden başın her tarafına nüfuzunu sağlamak.

c) Üç kere başa su döküp yıkamak. Kadınlar saçları sebebiyle başlarına beş kere su dökmektedirler.

d) Baştan sonra, yine üçer sefer olmak suretiyle vücudun önce sağ, sonra sol tarafı elle ovuşturularak yıkanacaktır. Kuru yer kalmamasına dikkat edilecektir. Hadisin farklı vecihlerindeki ziyadeleri gösteren *İbnu Hacer*, başta da sağdan başlanacağını belirtir. Yani önce sağ taraf, sonra sol taraf olmak üzere baş yıkanacaktır.

e) En sonda ayak yıkanacak, böylece, sıçrantılardan hasıl olan kirlenmeler de son defa temizlenmiş olacaktır.

Vücudun parçalar halinde yıkanmasında iki maksad güdülmüş olsa gerektir:

★ Az su kullanılarak israfın önienmesi..

★ Kuru yer kalma ihtimalinin bertaraf edilmesi. Bu tertibe riayet edilmeden rastgele dökülerek yıkanma durumunda bazı noktaların gözden kaçma ihtimali olduğu gibi, yıkanma sırasında gelecek bu çeşit vehimler sebebiyle daha çok su kullanma da melhuzdur. Halbuki, *Resulullah* yıkanma sırasında da suyun israf edilmesinden sakınmayı prensip ittihaz etmiştir. Vücut parçalar halinde yıkanınca, her bir parça teker teker olunca, dikkatle yıkanmış olmaktadır.

2- Hadislerin ışığında sünnete uygun şekilde guslün nasıl yapıldığını böylece kaydettikten sonra şunu belirtmek isteriz: Gusülde esas olan bütün bedenın yıkanmasıdır. Hanefilerde yıkanması gereken "beden"e ağız ve burnun iç kısmı da dahildir. Bu yıkama, her ne suretle yerine gelse muteberdir, gusül hasıl olur. Sözgelimi, ağız ve burnunu da yıkama şartıyla suyun içine banıp çıkmak sûretiyle her tarafına suyun değmesini sağlayan kimse gusül yapmış sayılır. Ancak, yukarıdaki rivayetlerdeki tertibe göre yapmak sünnettir ve bu tertiple yapmada "sünnet işlemiş olma" sevabı da vardır.

19 - وعن ميمونة رضى الله عنها قالت: [سَتَرْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ

يَعْتَسِلُ مِنَ الْجَنَابَةِ فَمَسَلَ يَدَيْهِ ثُمَّ صَبَّ بِيَمِينِهِ عَلَى شِمَالِهِ فَمَسَلَ فَرَجَهُ وَمَا أَصَابَهُ.

ثُمَّ مَسَحَ بِيَدِهِ عَلَى الْحَائِطِ أَوْ الْأَرْضِ. ثُمَّ تَوَضَّأُ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ غَيْرَ رِجْلَيْهِ.

ثُمَّ أَقَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ ثُمَّ نَحَى رِجْلَيْهِ فَمَسَلَهُمَا، هَذَا غُسْلُهُ مِنَ الْجَنَابَةِ.

أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةَ.

19. (3751)- Hz. Meymune (radiyallahu anhâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten yıkanırken ben O’na perde oldum, (şöyle yıkanmıştı):

Önce ellerini yıkadı. Sonra sağ eliyle (kaptan) solu üzerine su dökerek fercini ve (meniden) bulaşanları yıkadı. Sonra elini duvara -veya yere- sürdü. Sonra namaz abdesti gibi abdest aldı, ancak ayaklarını yıkamayı terketti. Sonra üzerine su döktü. Sonra ayaklarını çekip yıkadı. Aleyhissalatu vesselam’ın cenabetten guslü işte böyledir.” [Buharî, Gusl 1, 5, 7, 8, 10, 11, 16, 18, 21; Müslim, Hayz 4, (317); Ebu Dâvud, Tahâret 98, (245); Tirmizî, Tahâret 76, (103); Nesâî, Tahâret 161, (1, 137), Gusl 15, (1, 204), 22, (1, 208).]

۴۰- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما. [أَنَّ عُمَرَ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ. فَقَالَ: يَبْدَأُ فَيَفْرِغُ عَلَى يَدَيْهِ الْيُمْنَى مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ثُمَّ يَدْخُلُ الْيُمْنَى فِي الْإِنَاءِ. ثُمَّ يَصُبُّ بِهَا عَلَى فَرْجِهِ، وَيَدُهُ الْيُسْرَى، عَلَى فَرْجِهِ، فَيَغْسِلُ مَا هُنَالِكَ حَتَّى يُنْقِيَهُ. ثُمَّ يَضَعُ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى التُّرَابِ إِنْ شَاءَ، ثُمَّ يَصُبُّ عَلَى يَدَيْهِ الْيُسْرَى حَتَّى يُنْقِيَهَا. ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيْهِ ثَلَاثًا، وَيَسْتَنْشِقُ، وَيَتَمَضَّمُضُ، وَيَغْسِلُ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا حَتَّى إِذَا بَلَغَ رَأْسَهُ لَمْ يَمْسَحْ وَأَفْرَغَ عَلَيْهَا الْمَاءَ].
أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ.

20. (3752)- İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “(Babam) Ömer (radiyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a cenâbetten nasıl yıkanacağını sordu. Aleyhissalatu vesselam dedi ki:

“(Kişi) sağ eli üzerine su dökerek başlar, iki veya üç kere döker (ve ovalayıp yıkar). Sonra sağ elini kaba sokar (avuçladığı suyu) ferci üzerine boşaltır, bu sırada sol eli ferci üzerindedir. Dökülen su ile oralarındaki (meni bulaşığı) temizleninceye kadar yıkar. Sonra isterse elini toprağa koyar, sonra sol eli üzerine, temizleninceye kadar su döker. Sonra üç kere ellerini yıkar. İstinjaakta bulunur (burnuna su çekip yıkar). Mazmaza yapar (ağızına su alıp yıkar). Yüzünü ve kollarını üçer kere yıkar. Başına sıra gelince meshetmez, suyu döker (ve bedeninin geri kalan kısmını yıkar).” [Nesâî, Gusl 18, (1, 205, 206).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde gusül yaparken avret yerlerinin yıkanmasından sonra elin

toprağa vurulması mevzubahis edilmekte ve İbnu Ömer'in rivâyetinde "isterse" kaydı geçmektedir. Şu halde bu, şartlara göre, arzuya bağlı olarak yapılabilecek bir ruhsattır. Rivâyetlerden *Aleyhissalatu vesselam*'ın zaman zaman buna yer verdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde sabun kullanmak bunu karşılamadır.

2- Hadiste avret yerinin yıkanmasında "üç kere su döker" denmiyor; "temizleninceye kadar" deniyor. Şu halde üçleme vazgeçilmez bir vecibe değildir. Vicdanın, temizliğin hasil olduğu hususundaki kanaati esastır.

3- Bu rivâyetlerdeki diğer bazı farklı ifadeler gusül işinin icrasında *Resulullah*'ın teferruatta teşeddüt göstermediğini, farzların yerine getirilmesini esas alıp, tâlî hususlarda zamana ve şartlara göre serbest davrandığını ifâde etmektedir.

۲۱- وعن أم سلمة رضي الله عنها قالت: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ إِيَّيْ أَمْرًا أَشَدُّ ضَمَرَ رَأْسِي، أَفَأَنْقِضُهُ لِلْحَيْضَةِ وَالْجَنَابَةِ؟ قَالَ: لَا، إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَحْتَمِيَ عَلَى رَأْسِكَ ثَلَاثَ حَيَّاتٍ ثُمَّ تُفِيضِي عَلَيْكَ الْمَاءَ فَتَطْهَرِينَ]. أخرجه الخمسة إلا البخارى، وهذا لفظ مسلم.

«الحَتْمِي» أخذ الماء بالكفين ورميه على الجسد.

21. (3753)- Ümmü Seleme (radiyallahu anhá) anlatıyor: "(Bir gün) ey Allah'ın Resülü! dedim. Ben çok örgüsü olan bir kadınum. Hayız ve cenabetten yıkanırken örgüleri çözeyim mi?"

"Hayır! buyurdular, başının üzerine, ellerinle üç kere su avuçlayıp dökmek, sonra da bedenine su döküp yıkanman sana yeterlidir." [Müslim, Hayz 58, (330); Ebu Dâvud, Tahâret 100, (251, 252); Tirmizî, Tahâret 77, (105); Nesâf, Tahâret 150, (1, 131).]

۲۲- وعن عبيد بن عمير الليثي قال: [بَلَغَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَأْمُرُ النِّسَاءَ إِذَا اغْتَسَلْنَ أَنْ يَنْقُضْنَ رُءُوسَهُنَّ. فَقَالَتْ: يَا عَجَبًا لِابْنِ عُمَرَ وَهُوَ يَأْمُرُ النِّسَاءَ أَنْ يَنْقُضْنَ رُءُوسَهُنَّ؟ أَفَلَا يَأْمُرُهُنَّ أَنْ يَحْلِقْنَ؟ لَقَدْ كُنْتُ اغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ وَمَا أَزِيدُ أَنْ أَفْرِغَ عَلَى رَأْسِي ثَلَاثَ إِفْرَاغَاتٍ]. أخرجه مسلم.

«أَفْرَعْتُ الْإِنَاءَ إِذَا قَلَبْتُ مَا فِيهِ مِنَ الْمَاءِ.»

22. (3754)- Ubeyd İbnu Umayr el-Leysi anlatıyor: “Hz. Aişe (radiyallahu anhâ)’ye, Abdullah İbnu Ömer’in, kadınlara yıkandıkları zaman örgülerini açmalarını emrettiği haberi ulaşmıştı, şöyle dedi:

“İbnu Ömer’e hayret doğrusu! Kadınlara başlarını çözmelerini emrediyor muş, bir de traş olmalarını emretmiyor mu? Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aynı kaptan (beraberce) yıkanırdık. Ben, başıma üç kere su dökmekten başka birşey yapmazdım (da Resulullah müdahale edip “örgülerini de çöz” demezdi).” [Müslim, Hayz 59, (331).]

۲۳- وعن قتادة رضى الله عنه. [أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُمْ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ طَافَ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

23. (3755)- Katâde rahimehullah anlatıyor: “Hz. Enes (radiyallahu anh) in bize anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) in tek bir gusülle, bütün hanımlarını dolaştığı olmuştur.” [Buharî, Gusl 12, 24, Nikâh 4, 102; Ebu Dâvud, Tahâret 75, (218); Tirmizî, Tahâret 106, (140); Nesâî, Tahâret 170 (1,143).]

۲۴- وعن أبى رافع رضى الله عنه. [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: طَافَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى نِسَائِهِ وَيَغْتَسِلُ عِنْدَ هَذِهِ وَعِنْدَ هَذِهِ. قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَجْعَلُهُ غُسْلًا وَاحِدًا آخِرًا؟ قَالَ: هَذَا أَزْكَى وَأَطْيَبُ وَأَطْهَرُ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ.

«الزُّكَاةُ» الطَّهَارَةُ وَالتَّمَاءُ.

24. (3756)- Ebu Râfi (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gün bütün hanımlarına uğradı. Her birisinin yanında ayrı ayrı yıkandı. Kendisine:

“Ey Allah’ın Resülü dedim; en sonunda bir kere yıkansanız olmaz mı?”

“(Olmasına olur, ancak) böyle yapmak daha temiz, daha hoş ve daha paktır!” buyurdular.” [Ebu Dâvud, Tahâret 86, (219).]

۲۵- وعن أبى سعيد الخدرى رضى الله عنه. [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: قَالَ: إِذَا أُمَّي أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ بَدَأَ لَهُ أَنْ يُعَاوَدَ فَلْيَتَوَضَّأْ بَيْنَهُمَا]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

25. (3757)- *Ebu Sa'îd'i'l-Hudri (radıyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdular ki: “**Biriniz ehline temas eder, sonra tekrar etmek dilerse ikisi arasında abdest alsın.**” [Müslim, Hayz 27, (308); Ebu Dâvud, Tahâret 86, (220); Tirmizî, Tahâret 107, (141); Nesâî, Tahâret 107, (1, 142).]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, kişi cünübken, yıkanmaksızın, müteakip temaslarda bulunabilip bulunamayacağı ile ilgilidir. *İbnu Hacer*'in kaydettiğine göre:

1- Cünüb olan bir kimsenin, yıkanmadan, ikinci kere hanımına temas edebilmesi için yıkanmak gerekmediği hususunda ülemâ icma etmiştir.

2- İki temas arasında abdest gerekli midir? Bu hususta ülema ihtilaf eder:

★ *Ebu Yusuf*, “*bu müstehab değildir*” demiştir.

★ *Cumhur ise*, “*müstehaptır*” demiştir.

★ *Zâhîriler ve Mâlikilerden İbnu'l-Habib*, “*Vacibtir!*” demişlerdir. Bunlar yukarda kaydedilen *Ebu Sa'îd* hadisiyle ihticac etmişlerdir.

★ Bazıları, *Ebu Sa'îd* hadisindeki vudû (abdest) kelimesini lügat mânasında anlayarak, namaz abdestinin değil “*yıkama*”nın kastedildiğini söylerler, ve maksudun “*fercin yıkanması*” olduğunu belirtirler. *İbnu Huzeyme*, bu yıkamanın da bir vecibe değil nebd ifade ettiğine kâildir. Zira *Ebu Sa'îd* rivayetinin bir vecbünde لَأَنَّ الشَّيْءَ الْغُورُ “...zira yıkamak, tekrar dönmeyi daha aktif kılar” buyurmuştur: “*Su halde der, bu yıkama (abdest) emri ‘irşad’ veya ‘nedb’ içindir.*” *Ebu Sa'îd* hadisindeki emrin vücub değil “*nedb*” ifade ettiğinin bir başka delili *H. Aişe*'nin bir rivayetidir:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجَامِعُ ثُمَّ يَغُورُ وَلَا يَقْرَأُ

“*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* temas eder, abdest almaksızın tekrar temas ederdi.”

3- Bu mesele şöyle bir sual ortaya çıkarmıştır: “*Resulullah gecelerini hanımlarıyla taksim etmiş idi. Her kadına bir gece ayırmıştı. Bu durumda, bir gecede hepsini dolaşmak nasıl mümkün olmuştur?*”

Şöyle cevap verilmiştir: “*Taksim meselesinin bir vecibe olması ihtilafıdır. Ebu Sa'îd: ‘Bu Resulullah üzerine vâcib değildi, teberru ve tekerrüm için eşit bir taksime yer vermiştir’ der. Ancak ülemâ çoğunlukla bunun-vâcib olduğunu söyler. Bu durumda Resulullah'ın hepsini dolaşması hanımlarının rızası ile oluyordu.*” *İbnu Abdilberr* der ki: “*Hadisin mânası şudur: ‘Resulullah bunu, seferden döndüğü ve henüz hanımlardan hiç birine muayyen bir gün ayırmamış bulunduğu zamanlarda yapardı. Bu durumlarda hepsini dolaşır, sonra gün taksimi yapar, buna göre yanlarına giderdi. Yine de gerçeği Allah bilir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri hep hürdü. Hürler hakkında Aleyhissalatu*

yesselam'ın sünneti, taksimde adâlet edip hiçbirine günü dışında temas etmemektir.”

3758 ۲۶- وعن عائشة رضی اللہ عنہا. [أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: كَانَ يَغْتَسِلُ وَيُصَلِّي الرُّكْعَتَيْنِ بِصَلَاةِ الْعَدَاةِ، وَلَا أَرَاهُ يُحَدِّثُ وَضُوءاً بَعْدَ الْغَسْلِ].
أَخْرَجَهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

26. (3758)- Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yıkanır, (sabahtan önce) iki rek’at namazla sabah namazını kılar. Gusülden sonra Aleyhissalatu vesselam’ın bir de abdest aldığını zannetmiyorum.” [Tirmizî, Tahâret 79, (107); Nesâî, Tahâret 162, (1, 137); Ebu Dâvud, Tahâret 99, (250).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın gusülden sonra yeniden abdest almadığını, gusül sırasında aldığı abdestle namaz kıldığını ifade etmektedir.

Tirmizî, bu hükmün Sahâbe ve Tâbiünden pekçok zâtin müşterek görüşü olduğunu belirtir. Hadislerin çoğunda gusle başlarken Resulullah’ın abdest aldığı belirtilmiştir. Bu sebeple gusülden önce abdest almak, herkesçe bilinen sünnetlerden biridir. Fakat, rivayetlerde gusülden sonra da abdest aldığına dâir açıklık gelmemiştir. Aksine Hz. Aişe’den *كَانَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَا يَتَوَضَّأُ بَعْدَ الْغَسْلِ* “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gusülden sonra abdest almazdı” dediği rivayet edilmiştir. Öyleyse, gusül esnasında abdesti bozacak bir hal vukû bulmadıkça bu ilk abdest müteber olmakta, onunla namaz kılınabilmektedir.

3759 ۲۷- وعن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [كُنْتُ أُغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ إِيَّائِ وَاحِدٍ مِنْ قَدْحٍ يُقَالُ لَهُ الْفَرْقُ].

قال سفیان رحمہ اللہ: «الفرق» ثلاثة أصع.

27. (3759)- Yine Hz. Aişe anlatıyor: “Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), farak denen tek bir kaptan beraber guslederdik.”

Süfyan der ki: “Bir farak üç sa’dır.”

3760 ۲۸- وفي أخرى عن أبي سلمة قال: [دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. أَنَا وَأُخُوهَا مِنَ الرُّضَاعَةِ فَسَأَلْتَاهَا عَنْ غُسْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْجَنَابَةِ فَدَعَتْ بِإِيَّائِ قَدْرٍ الصَّاعِ فَأَغْتَسَلْتُ، وَبَيْنَنَا وَبَيْنَهَا سِتْرٌ، فَأَقْرَعْتُ عَلَى رَأْسِهَا ثَلَاثًا.

قَالَتْ: وَكَانَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ ﷺ يَأْخُذْنَ مِنْ رُءُوسِهِنَّ حَتَّى تَكُونَ كَالْوَقْرَةِ].
أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ، وَهَذَا لَفْظُ الشَّيْخَيْنِ.

«الْوَقْرَةُ» أَنْ يَبْلُغَ شَعْرُ الرَّأْسِ إِلَى شَحْمَةِ الْأُذُنِ، وَالْجَمَّةُ أَطْوَلُ مِنْ ذَلِكَ.

28. (3760)- Ebu Seleme'nin yaptığı diğer bir rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Aişe (radiyallahu anhâ)'nin yanına girmiştım. Yanımda Hz. Aişe'nin süt kardeşi vardı. Kendisine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in cenâbetten nasıl yıkandığını sorduk. Bir sa' miktarında bir kap getirtti ve onunla yıkandı. Aişe ile aramızda bir perde vardı. (Yıkılırken) üzerine üç kere su döktü ve dedi ki:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevceleri, saçları kulak memesi civarında olması için saçlarının başlarını alırlardı." [Buhârî, Gusl 2; Müslim, Hayz 41, 42, (319, 320); Muvatta, Tahâret 68, (1, 44, 45); Ebu Dâvud, Tahâret 97, (238); Nesâî, Tahâret 144, (1, 127).]

AÇIKLAMA:

1- Birinci rivayet (3759) Hz. Aişe ile Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aynı anda beraberce gusül yaptıklarını ifade etmektedir. İbnu Hacer'in kaydettiğine göre, bazı âlimler bu rivayete dayanarak karı ve kocanın birbirlerinin avret yerlerini görmesinin câiz olduğu hükmünü çıkarmıştır.

2- Bu hadislerden kadın ve erkeğin, birbirlerinin artığını gusül ve abdestte kullanabilecekleri hükmü çıkarılmıştır. Ayrıca hadis karı ve kocanın aynı anda yan yana gusül yapmalarının caiz olduğunu da ifade etmektedir. İmamlardan Ahmed İbnu Hanbel ile Davud Zâhiri'nin kadın önce yıkandığı takdirde, onun artığı ile erkeğin gusledemeyeceği görüşünde olduğu rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel hakkında aksi görüş de rivayet edilmiştir.

3- Farak bir ölçüğün adıdır. Ne miktar hacme sahip olduğu ihtilâflı ise de, sadedinde olduğumuz rivayette Süfyan İbnu Uyeyne üç sa' olduğunu söylemiştir. İki sa' olduğunu söyleyen de var, ancak umumiyetle üç sa' kabul edilmiştir. Rıtl olarak da onaltı rıtl'dır. Bunların değeriyle ilgili uzun açıklamayı daha önce kaydettik. Burada şu kadarını tekrar kaydedelim: 1 sa' = 4 müddür, 1 müdd 530 gr'dır. Böylece 1 sa' 2120 gram civarında yani iki litreyi biraz aşan bir sudur.

Şu halde Hz. Aişe yıkanmada 2,5 litreden az su kullanmıştır. Üç sa' da ortalamaya dokuz litre civarında bir hacimdir.

Büyük şehirlerimizde su sıkıntısının şiddetle hissedilmeye başlandığı zamanımızda, su kullanımında nebevi ölçülere riayetın ehemmiyet ve zarureti ortaya çıkmaktadır.

4- İkinci hadiste, Hz. Aîşe'nin süt kardeşi olarak zikri geçen zatın kim olduğu net olarak bilinmemektedir. Çünkü, biri Kesîr, diğeri Abdullah İbnu Zeyd adında iki süt kardeşi mevzubahistir. Süt kardeşle Hz. Aîşe'ye gelen Ebu Seleme, Hz. Aîşe'nin kız kardeşlerinden Ümmü Gülsüm'ün süt oğludur. Böylece Hz. Aîşe onun teyzesi durumundadır. Kadı İyaz der ki: "Bu iki zat, Hz. Aîşe yıkanırken, mahrem olan yakının, görmesi haram olmayan baş kısmını görmüştür. Zira görmeyecek olsalar onların yanında fiilen göstermesinin bir mânâsı kalmazdı. Göremeyecekleri şekilde olsa, onlar: "Aîşe bize şöyle anlattı" derlerdi." Aradaki perde, mahremlerinin görmesi haram olan kısımların örtülmesi içindir.

Sahâbe-i kirâmı hazerâtının önde gelen fakihlerinden olan Hz. Aîşe'nin, yıkanma sırasında kullanılacak suyun miktarını zihinlerde tesbit maksadıyla böyle fiilî bir gösterme yolunu tercih etmesi, suda israftan kaçınmanın şeriatımız nazârında ne kadar mühim olduğunu ifâde etmesi bakımından cidden mânîdardır.

5- İkinci rivâyetin sonunda geçen "Resulullah'ın zevceleri saçlarını kulak memesi hizasında keserlerdi" şeklinde tercüme ettiğimiz ifade Müslim'deki rivâyete göre, Hz. Aîşe'nin sözü olmayıp râvî'nin (Ebi Seleme'nin) sözüdür. Kadı İyâz merhuma göre, bu ifade Ezvâc-ı Tâhirât'ın irtihal-i Nebî'den sonraki durumunu tasvir etmektedir. Yani muhtemelen onlar, Resulullah (aleyhissalâtu ves-selâm)'in vefatından sonra zineti terkettikleri için saç uzatıp örmekten vazgeçmişlerdir. Zira normalde, saçlarının -o devrin Arap âdeti üzere- uzun ve örgülü olması gerekir. Nitekim 3753 numaralı hadiste Ümmü Seleme (radiyallahu anhâ)'nin saç örgülerinin çokluğunu zikrederek, gusûl sırasında bunları çözüp çözmeyeceği hususunda soru sorduğunu gördük. Ayrıca, Ümmühât-ı Mü'minîn'in Resulullah'ın sağlığında saçlarını kestiklerine dair rivâyet gelmemiştir.

6- Saç tarzını ifade eden vefre'yi, lügâtçılar kulak hizasına kadar uzatma diye açıklarlar. Limme ise, omuza kadar uzanan saça denmiştir. Aksini söyleyenler de olmuştur.

3761 ۲۹- وعن محمد الباقر قال: [كُنَّا عِنْدَ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعِنْدَهُ قَوْمٌ فَسَأَلُوهُ عَنِ الْغُسْلِ؟ فَقَالَ: يَكْفِيكَ صَاغٌ. فَقَالَ رَجُلٌ: مَا يَكْفِينِي. فَقَالَ جَابِرٌ: كَانَ يَكْفِي مَنْ هُوَ أَوْفَى مِنْكَ شَعْرًا وَخَيْرٌ مِنْكَ، يَعْنِي النَّبِيُّ ﷺ].
أخرجه الشيخان والنسائي.

29. (3761)- Muhammed el-Bâkir rahîmehullah anlatıyor: "Hz. Cabir (radiyallahu anh) 'in yanında idik. Yanında gusûlden soran bir grup insan vardı. Şöyle cevap verdi:

“Bir sa’ su sana yeter!” Bir adam:

“Bana kâfi gelmez!” diye itiraz etti. Hz. Câbir:

“Ama, saçı senden daha çok ve senden daha hayırlı olan zâta yetiyordu!” dedi. Onun burada kasdettiği “hayırlı zât” Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) idi.” [Buharî, Gusl 3, 4; Nesâî, Tahâret 144, (1, 128). (İbnu Hacer, bu rivayetin Müslim’de bulunmadığını söyler).]

30. (3762)- وعن عائشة رضی اللہ عنہا قالت: [كُنْتُ أُغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ ﷺ مِنْ تَوْرٍ مِنْ شِبْهِهِ]. أخرجه أبو داود.

30. (3762)- Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: “Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarıdan mâmul bir kaptan su alarak yıkanırđık.” [Nesâî, Tahâret, 47, (98, 99).]

AÇIKLAMA:

Tevr’i, İbnu Hacer “taştan veya bir başka şeyden imâl edilen tencere” olarak açıklar. Tevr’in maddesi olan şebah de bakır gibi sarı renkli bir maden olarak açıklanır. Tunç ve benzeri bir madde olabilir, sarı diye tercüme ettik.

31. (3763)- وعن يعلى بن أمية رضی اللہ عنہ قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَغْتَسِلُ بِالْبِرَّازِ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ. ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ حَيٌّ سَتِيرٌ يُحِبُّ الْحَيَاءَ وَالسَّتْرَ فَإِذَا اغْتَسَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتِرْ]. أخرجه أبو داود والنسائي.

31. (3763)- Ya’la İbnu Ümeyye (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıkta (izârsız) yıkanan bir adam görmüşdü. Derhal minbere çıkarak, Allah’a hamd ve senâda bulunduktan sonra:

“Allah diridir ve ayıpları örtücüdür, hayayı ve örtünmeyi sever. Öyleyse biriniz yıkamca örtünsün” buyurdu.” [Ebu Dâvud, Hamâm 2; Nesâî, Gusl 7, (1, 200).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenâb-ı Hakk’ın Settâr (örtücü) ismini hatırlatarak, o ismin gereği olarak kulların örtünmelerini istediğini belirtmektedir. Şu halde bu emri yerine getirmek, Allah’ın ahlâkı ile ahlâklanmak manasına gelir. Böylece mü’minler haya ve örtünmeye teşvik edilmiş olmaktadır.

32. (3764)- وعن أبي السمح رضی اللہ عنہ قال: [كُنْتُ أُحْدِثُ النَّبِيَّ ﷺ

فَكَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَغْتَسِلَ قَالَ: وَلَنِي قَفَاكَ. فَأَوَّلِيهِ قَفَايَ فَأَسْتَرُهُ بِهِ]. أخرجه النسائي.

32. (3764)- Ebu's-Semh (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’a hizmet ediyordum. Yıkanmak isteyince:

“Bana enseni dön!” derdi. Ben de ensemi dönerdim. Böylece ona perde olurdu.” [Nesâî, Tahâret 143, (1, 126).]

3765 33- وعن أم هانئ بنت أبي طالب رضي الله عنها قالت: [ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتَرُهُ بِثَوْبٍ]. أخرجه مسلم.

33. (3765)- Ümmü Hâni Bintu Ebi Tâlib (radiyallahu anh) anlatıyor: “(Mekke’nin) Fethi gününde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın yanına gittim. O’nu yıkanır buldum. Kızı Fâtuma da bir giyecek ile O’na perde yapıyordu.” [Müslim, Hayz 70, (336).]

3766 34- وعن ابن عباس رضي الله عنهما. [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ: اغْتَسَلَ فَأَتَى بِمَنْدِيلٍ فَلَمْ يَمْسَهُ وَجَعَلَ يَقُولُ بِالْمَاءِ هَكَذَا]. أخرجه النسائي.

34. (3766)- İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yıkanmıştı. (Kürulanması için) bir havlu getirildi. Onunla kürulanmayıp:

“Su(yun) ıslaklığı ile böyle (daha iyi)!” buyurdular.” [Nesâî, Tahâret 162, (1, 138).]

3767 35- وعن ابن عمر رضي الله عنها قال: [كَانَتْ الصَّلَاةُ خَمْسِينَ، وَالغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ سَبْعَ مَرَّاتٍ، وَغُسْلُ الثَّوْبِ مِنَ الْبَوْلِ سَبْعَ مَرَّاتٍ: فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْأَلُ حَتَّى جُعِلَتِ الصَّلَاةُ خَمْسًا وَغُسْلُ الْجَنَابَةِ مَرَّةً وَغُسْلُ الْبَوْلِ مِنَ الثَّوْبِ مَرَّةً]. أخرجه أبو داود.

35. (3767)- İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “Namaz elli vakitti, cenâbetten gusûl de yedi defa idi. Elbiseden sidiğın yıkanması da yedi defa idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (azaltılmasını Cenab-ı Hak’tan) talep ede ede namaz beş’e, cenâbetten gusûl bir’e, elbiseden sidiğın temizlenmesi bir kereye indirildi.” [Ebu Dâvud, Tahâret 98, (247).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, Mirac sırasında cereyan eden hadiseyi kasetmiş olmalı. Ancak, Mirac gecesiyle ilgili rivayette sâdece namaz mevzubahis edilmektedir: Cenab-ı Hak'la mülakât yapmış olarak dönmekte olan Resulullah Hz. Musa'ya uğrar. Hz. Musa: "Rabbin ümmetine ne emretti?" diye sorar. Resulullah: "Elli vakit namaz!" deyince Hz. Musa bunun çok olduğunu söyler, azaltılması için Allah Te-âlâ'ya müracaat etmesini tavsiye eder. Resulullah'ın müracaatı üzerine namaz bir miktar azaltılır. Dönüşte Hz. Musa'ya tekrar uğrar. Hz. Musa miktar için "Ümmetin bunu da yapamaz, tekrar müracaat et, azaltır" tavsiyesinde bulunur.

Resulullah bu şekilde mükerrer müracaatlarda bulunur ve beş'e kadar indirir. Hz. Musa buna da çok derse de Resulullah tekrar müracaat etmekten utanır.

İşte bu rivayette, sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen gusül ve elbise temizliği mevzubahis edilmez.

Dehlevi der ki: "Elbisenin bir kere yıkanması Şafî'nin mezhebine göredir, onlarda üç kere yıkamak mendubtur. Ebu Hanîfe'ye göre görülmeyen pisliğin yıkanması üç kerede tahakkuk eder, bu vâcibdir." Hanefi fakihlerden Burhânud-din el-Merginânî der ki: "Necaset iki çeşittir, görülen ve görülmeyen. Görülenin temizliği, onun izâlesiyle sağlanır. Görülmeyenin temizliği, yıkayanın "pisliğin temizlendiğine dair zann-ı gâlibi" hâsıl oluncaya kadardır. Tekrar, pisliğin çıkması içindir, üç rakamının tesbiti, zann-ı gâlib çoğunlukla üçte hâsıl olduğu içindir. Bu hususu şu hadis de te'yid eder: "Biriniz uykudan uyandırdığı zaman üç sefer yıkamadıkça elini suya batırmasın."

Hadîsin mânası: "Hitmînin yıkandığı su ile yetinirdi (onunla birlikte cenabten de temizlenmeye niyet ederdi)" demektir.

۳۶- وعن عائشة رضى الله عنها قالت: [رُبَّمَا اغْتَسَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ الْجَنَابَةِ ثُمَّ جَاءَ فَاسْتَدْفَأَنِي فَضَمَمْتُهُ إِلَيَّ وَأَنَا لَمْ أُغْتَسِلْ]. أخرجه الترمذى.

36. (3768)- Hz. Aişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: "Bazen Resulullah (aley-hissalâtu vesselâm) cenabetten yıkanır, sonra (üşümüş olarak gelip) bana soku-lup benim ısıtmamı isterdi, ben de O'nu bağrımına bastırıp ısıtıyordum. Bundan dolayı ben ayrıca yıkanmıyordum."

۳۷- وعن رضى الله عنها قالت: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَسِلُ رَأْسَهُ بِالْخِطْمِيِّ وَهُوَ جُنْبٌ يَجْتَرِيءُ بِذَلِكَ وَلَا يَصُبُّ عَلَيْهِ الْمَاءَ]. أخرجه أبو داود.

وَمَعْنَاهُ أَنَّهُ كَانَ يَكْتَفِي بِالْمَاءِ الَّذِي يَغْسِلُ بِهِ الْخِطْمِي فَقَطْ.

37. (3769)- Yine Hz. Aîşe (radıyallahü anhâ) anlatıyor: “Resulullah cenabetten yıkanırken başını hitmî (denen otlâ) yıkardı. Bununla yetinir, (hitmîli su) üzerine ayrıca su dökmezdi.”[Ebu Davud, Tahâret 101, (256).]

AÇIKLAMA:

Hitmî diye de okunabilen *hitmî*'nin temizlikte kullanılan bir bitki olduğu belirtilmektedir. Hadîs, Resulullah'ın cenabetten temizlenirken başını, hitmî otunun karıştırılmış yani içerisine islatılmış bulunduğu su ile yıkadığını belirtmektedir. Onunla yetinip, üzerine su dökmemesi, hususî hazırlanan bu su ile yıkadıktan sonra saf su ile ikinci bir kere yıkamadığını ifade etmektedir. *İbnu Raslân* der ki: “Bu iktifa işi, sidr veya hitmîyi baş üzerine koyup onunla yıkama hâlinde câizdir. Zira bu yıkama yeterli olur, ayrıca sırf yıkamak için bir de ikinci su dökmeğe gerek kalmaz. Ancak sidri suyun içine atar, sonra onunla başını yıkarsa, bu durumda kâfi gelmez, arkadan ayrıca (durulamak için) saf su icâbeder; iltibas edilmemesi için bu husûsa dikkat edilmelidir. Muhtemeldir ki, Aleyhissalâtu ve-selam hitmî karışık olan su ile yıkamazdan önce başını saf su ile yıkayarak başından cenabeti gidermiş, sonra da bedeninin geri kalan azalarını yıkamıştır. Ayrıca hitmînin az olup suyun aslî vasfını fazla değiştirmemiş olması da muhtemeldir.”

İbnu Raslân'ın bu tahdidi, suyun tâhir ve mutahhir (temiz ve temizleyici) olması için aslî vasıflarını muhafaza etme şartına binaen koyduğu izah gerektirmeyecek bir husustur.

İbnu Raslân وَلَا يَصُبُّ عَلَيْهِ الْمَاءَ ifadesinde geçen “aleyhi”deki zamiri iki şekilde te’vil eder: “Baş’a da râci olabilir, hitmîye de raci olabilir. Zamir ‘Baş’a raci olunca mânâ şöyledir: “Hitmî’yi izale ettiği suyu döker, onu izâleden sonra baş üzerine başka bir su dökmez.” Zamir hitmî’ye râci olduğu takdirde mânâ “suyun, bedene taşmasına yer vermezdi” olur.”

Hadisin sonunda kaydedilen açıklamayı, *Münziri*: “Dedi ki” diyerek kaydeder. Buna göre “Hitmî ile yıkanan baş cenabeti gidermemiştir. Hitmî bulaşığının gitmesi için dökülen saf su sırasında cenabetin de gitmesine niyet edilmiştir ve hitmî bulaşığı çıkınca cenabetten de temizlenilmiş olmaktadır. Hitmî bulaşığı gidince, cenâbetten temizlenmek için yeniden yıkanmaya gerek yoktur” demek olmaktadır.

Bu teferruatı bilmekte fayda var. Zira çeşitli kokular, losyonlar, temizlik maddeleri ile karışık haldeki mayilerle cenabetten temizlenirken bunların bilinmesi gerekir. Şeriatımıza göre, bir mâyi temiz bile olsa, içerisine katılan yabancı madde ile temizleyicilik vasfını kaybeder. Söz gelimi gülsuyu ile cenabetten temizlik yapılamaz. Bu, onun pis addedilmesinden dolayı değildir. Dinin koyduğu temizleyicilik vasfı olmamasından dolayıdır. Suyun hem temiz, hem de temizleyici olması için aslî ve tabîî vasıflarını koruması lazım: Rengi, kokusu, tadı, akıcılığı değiş-

memelidir. *İbnu Raslân*'ın açıklamaları ve ileri sürdüğü ihtimallerin hepsi *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'ın hitmî karışık su ile yıkandığına dair çok veciz şekilde gelen rivayeti bu prensip çerçevesinde açma gayretinden ileri gelmektedir.

38- وعنہا رضی اللہ عنہا قالت: [كُنَّا نَغْتَسِلُ وَعَلَيْنَا الضَّمَادُ، وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُجَلَّاتٍ وَمُحْرِمَاتٍ]. أخرجه أبو داود.

38. (3770)- Yine Hz. Aişe (radiyallahu anhá) anlatıyor: “Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın beraberinde ihramlı ve ihramsız her iki durumda da bulduk. Bu esnada saçlarımız yapıştırılmış bulunduğu halde yıkanırđık.” [Ebu Dâvud, Tahâret 100, (254).]

AÇIKLAMA:

Hadîste geçen *zimâd*, lügat açısından sargı mânasına gelir. en-Nihâye’de *İbnu’l-Esir* der ki: “Aslı, bağlamaktır. Rahatsız uzvun bağlandığı beze denmiştir. Sonra yara vs. üzerine, sargısız bile olsa, ilaç koymaya denmiştir.”

Şârihler bu hadiste *zimâd* ile, saçı sâbit tutmak için sürülen maddenin kastedildiğini belirtirler. Bu madde *tiyb* denen kadınlara ait sürünme maddesi de olabilir, başka bir şey de. Fakat rahatsız uzva sarılan bez değil. Bu durumda mânâ şöyle olur: “Biz saç örgülerimizi zamk, *tiyb*, hitmî vs. ile yapıştırır, sonra da yıkanırđık, *tiyb* vs. den sürdüğümüz yapıştırma, tutturma maddesi örgüler açılmadığından, olduğu şekilde kalırđı.”

Mânanın şöyle olabileceği de belirtilmiştir: “Biz yıkanır ve hitmî’nin yıkanıldığı su ile iktifa ederdik de ondan sonra başka bir su kullanmazdık. Yani, hitmîyi temizlediğimiz su ile cenabetten de yıkanmaya niyet eder, sonra gusül için ayrıca başka bir su kullanmazdık.” İstinbat edilen bu mânayı Hz. Aişe’den kaydettiğimiz bir önceki hadis (3769) de te’yid ettiği belirtilmiştir.

39- وعن علی رضی اللہ عنہ قال: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُقْرَأُ الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ مَالَمْ يَكُنْ جُنُبًا]. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للترذی وصححه.

39. (3771)- Hz. Ali (radiyallahu anh) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cünüb olmadıkça her halimizde bize Kur’an okutup ta’lim ederdi.”

40- وفي أخرى للنسائی. [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْرُجُ مِنَ الْخَلَاءِ وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَأْكُلُ اللَّحْمَ وَلَمْ يَكُنْ يَخْجُبُهُ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْءٌ لَيْسَ الْجَنَابَةُ].

40. (3772)- *Nesâî*’nin bir başka rivayetinde şöyle gelmiştir: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâdan çıkınca Kur’an okur, bizimle et yerdi. Cenabet ha-

linden başka hiçbir şey O'nunla Kur'an arasına perde olmazdı." [Ebu Dâvud, Tahâret 91, (229); Tirmizî, Tahâret 111, (146); Nesaî, Tahâret 171, (1, 144).]

AÇIKLAMA:

Bu hadîslerde, *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*'in cünüb hâli dışında yani abdestli veya abdestsiz olduğu halde Kur'an-ı Kerim'i okuduğunu, okuttuğunu haber vermektedir. Helâdan çıkınca veya et yiyince Kur'an okuması, bunun câiz olduğunu göstermek içindir. "Et" yemenin zikredimesi, etin bulaşık bırakan, arkadan eli ve ağzı yıkamayı gerektiren bir bulaşmaya sebep olması sebebiyledir. Böylece bu çeşit bulaşıkların da Kur'an okumaya mânî olmadığı belirtilmiş oluyor, yeter ki cenâbet kirliliği olmasın. Küçük hades'in Kur'an okumaya mânî olmadığı hususunda ülemânın icmandan bile bahsedilmiştir.

Cünübün ve hayızlının Kur'an okuması meselesi biraz ihtilaflıdır. Büyük ekseriyet haram olduğunda ittifak etmiştir. *İmam Mâlik* cünübün tek âyet ve o miktarda Kur'an'ı okuyamayacağını söylerse de hayızlının okuyabileceğini, aksi takdirde Kur'an'ı unutacağını söylediği rivayet edilmiştir. "Çünkü demiştir, hayız müddeti günlerce uzar, cenâbet hali uzamaz." *İkrime ve İbnü'l-Müseyyeb*'in de cünüb'ün Kur'an okumasında beis görmedikleri kaydedilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in cenâbetken okunabileceği iddiası daha ziyade, Müslim'de yer alan bir rivayete dayanır. Orada Hz. *Aişe (radıyallahu anhâ)*: **كَانَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يَذْكُرُ اللَّهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ** *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* **bütün hallerinde Allah'ı zikrederdi**" buyurmaktadır.

"Bütün hallerinde" deyince buna cenâbet hâli de dahildir, *zikrullah*'ın içinde Kur'an kıraati de dahildir.

Keza *İbnu Abbâs*'tan kaydedilecek olan müteâkip rivâyet de bu görüşü teyid edecektir.

Bu iddiaya şu şekilde cevap verilmiştir: Hz. *Aişe*'nin rivayeti, sadedinde olduğumuz *Ali (radıyallahu anh)* hadisiyle tahsis edilmiştir. Yani hadiste geçen *zikrullah* tâbirinin âmm olan mânası tahsis edilerek "Kur'an kıraati dışında kalan zikr" diye anlaşılmıştır. Hatta *Aynî*: "Hz. *Aişe*'nin hadisi, Hz. *Ali*'nin hadisine muâraza etmez, arada bir zıtlık yoktur, zira *Aişe (radıyallahu anhâ)* Kur'an kıraati dışındaki zikri kasetmiştir" der. *Sübülü's-Selam* müellifi de şu açıklamayı yapar: "Hz. *Aişe* hadisini, Hz. *Ali* hadisi ile başka birçok hadîs tahsis etmiştir. Nitekim bu hadîs, büyük ve küçük abdest bozma ve cima halleriyle de tahsis edilmiştir. "Bütün hallerinde" tabiriyle "hallerinin büyük kısmında" demek istemiştir. Nitekim ayet-i kerimede de öyle ifade edilmiştir: **يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِيمَانًا وَقَمُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ** "(Onlar) Allah'ı ayakta, oturarak ve yanları üstüne yattıkları zaman zikrederler" (Â-i İmrân 191).

3773 41- وعن ابن عباس رضى الله عنهما. [أَنَّه لَمْ يَرِ بِالْقِرَاءَةِ لِلْجُنْبِ بِأَسَأَ]. أخرجہ رزین. قلت: وعلقه البخاری، والله أعلم.

41. (3773)- *İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ)*'dan rivayet edildiğine göre, *O cünüb kimsenin Kur'an okumasında bir beis görmezdi.* [Rezîn tahrir etmiştir. Buhârî bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir [Buhârî, (Hayz 7).]

Açıklama için önceki rivayete bakılmalıdır.

3774 42- وعن عائشة رضى الله عنها قالت: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ وَهُوَ جُنْبٌ غَسَلَ فَرْجَهُ وَتَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ]. أخرجہ الستة، وهذا لفظ البخاری.

42. (3774)- *Hiz. Aişe (radiyallahu anhâ)* anlatıyor: *“Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cünübken uyumak istediği takdirde fercini yıkar ve namaz abdestiyle abdest alırdı.”*

3775 43- وفي أخرى لمسلم: [كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يَنَامَ تَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ].

43. (3775)- *Müslim*'in bir rivayetinde: *“... Yemek veya uyumak istediği zaman namaz abdestiyle abdest alırdı”* denmiştir.

3776 44- وله في أخرى عن عبد الله بن أبي قيس قال: [سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ وِثْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ، وَفِيهِ قُلْتُ. كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ فِي الْجَنَابَةِ، أَكَانَ يَغْتَسِلُ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ، أَوْ يَنَامَ قَبْلَ أَنْ يَغْتَسِلَ؟ قَالَتْ: كُلُّ ذَلِكَ قَدْ كَانَ يَفْعَلُ. رَبُّمَا اغْتَسَلَ وَنَامَ، وَرَبُّمَا تَوَضَّأَ فَنَامَ. قُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي الْأَمْرِ سَعَةً].

44. (3776)- *Müslim*'in, *Abdullah İbnu Ebî Kays*'tan yaptığı diğer bir rivayette *Abdullah* der ki: *“Hz. Aişe (radiyallahu anhâ)'ye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vitir namazından sordum...”* Hadisi zikreder. *Hadiste şu ibare de var:*

“Hz. Aişe'ye: “Resulullah cünübken ne yapardı, uyumadan önce yıkanır mıydı? Veya yıkanmadan önce uyur muydu?” diye sordum. Bana şu cevabı verdi: “Bunların hepsini yapardı. Bazan yıkanır ve sonra uyurdu, bazan abdest alır

ve uyurdu.” Bunu işitince:

“Bu meselede genişlik koyan Allah’a hamdolsun!” dedim.”

3777 45- وفي رواية أبى داود عن غضيف بن الحارث قال: [قلتُ لعائشة رضى الله عنها: أَرَأَيْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَغْتَسِلُ مِنَ الْجَنَابَةِ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ أَمْ فِي آخِرِهِ؟ قَالَتْ: رُبَّمَا اغْتَسَلَ فِي أَوَّلِ، وَرُبَّمَا اغْتَسَلَ فِي آخِرِهِ. قُلْتُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي الْأَمْرِ سَعَةً. قُلْتُ: أَرَأَيْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، كَانَ يُوتِرُ أَوَّلَ اللَّيْلِ أَمْ آخِرَهُ؟ قَالَتْ: رُبَّمَا أَوْ تَرَّ أَوَّلَ اللَّيْلِ وَرُبَّمَا أَوْ تَرَّ آخِرَهُ. قُلْتُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي الْأَمْرِ سَعَةً. قُلْتُ: أَرَأَيْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَجْهَرُ بِالْقُرْآنِ أَمْ يَخْفِئُ بِهِ؟ قَالَتْ: رُبَّمَا جَهَرَ بِهِ، وَرُبَّمَا خَفَّتْ بِهِ قُلْتُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي الْأَمْرِ سَعَةً.]

45. (3777)- Ebu Dâvud’un rivâyetinde, Gudayf İbnu’l-Hâris der ki: “Hz. Aişe (radiyallahu anhâ)’ye sordum:

“Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten gecenin başında mı yıkanırdı sonunda mı?”

“Bazan başında, bazan da sonunda yıkanırdı.” dedi. Ben:

“Allahuekber! Bu meselede genişlik veren Allah’a hamdolsun!” dedim ve tekrar sordum.

“Vitr namazını gecenin evvelinde mi kılardı, âhîrinde mi?”

“Bazan evvelinde bazan âhîrinde kılardı” dedi. Ben:

“Allahuekber! Bu meselede genişlik veren Allah’a hamdolsun!” dedim ve tekrar sordum:

“Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur’ân’ı açıktan mı okurdu sessiz mi okurdu?”

“Bazan açıktan okur bazan da sessiz okurdu” dedi. Ben:

“Allahuekber! dedim. Bu meselede kolaylık koyan Allah’a hamdolsun!”

3778 46- وفي رواية الترمذى وأبى داود أيضاً: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتَنَامُ وَهُوَ جُنْبٌ وَلَا يَمَسُّ مَاءً].

قال الترمذی: «وَقَدْ رُوِيَ عَنْهَا أَنَّهُ كَانَ يَتَوَضَّأُ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ وَهُوَ أَصْح.»

46. (3778)- Tirmizî ve Ebu Dâvud'un bir rivâyetinde de şöyle gelmiştir: “Resulullah (âleyhissalâtu vesselâm), cünübken uyur ve hiç suya dokunmazdı.”

Tirmizî der ki: “Hz. Aişe'den, Aleyhissalatu vesselam'ın uyumazdan önce abdest aldığı da rivayet edilmiştir ve bu rivayet en sahih olanıdır.”

٤٧- وفي رواية النسائي: [كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يَشْرِبَ غَسَلَ يَدَيْهِ ثُمَّ يَأْكُلُ أَوْ يَشْرِبُ].

47. (3779)- Nesâî'nin bir rivâyetinde: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemek veya içmek istediği zaman ellerini yıkar sonra yer içerdi” denmiştir. [Buhârî, Gusl 27, 25; Müslim, Hayz 21, (305, 307); Muvatta, Tahâret 77, (1, 47, 48); Ebu Dâvud, Tahâret 88, 90 (222, 223, 224, 226, 228); Salât 343, (1437); Tirmizî, Tahâret 87, (118, 119); Nesâî, Tahâret 163, 164, 165, 166 (1, 138-139), Gusl 4, 5, (1, 199).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler, cenabetten temizlenmezden önce yâni henüz gusül yapmamış iken:

★ Uyunabileceğine,

★ Yiyip içilebileceğine,

delâlet etmektedir. Böylece Hz. Ali (radıyallahu anh)'den Ebu Dâvud ve başka kitaplarda rivayet edilen: **إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ وَلَا خَنْبٌ** “İçinde köpek, resim ve cünüb bulunan eve (rahmet getiren) melekler girmez” hadisinin zayıflığı -veya bazı te'villerle kabûl edilmesi gerektiği- anlaşılmaktadır. Nitekim, Hattabî, bu hadîsin de sıhhatine kâildir ve mânâyı şöyle tevcih eder: “Buradaki cünübten murâd, yıkanmaktan hoşlanmayan ve terketmeyi âdet haline getiren kimsedir, yıkanmayı te'hir eden kimse değildir.” Hattabî hadîsle ilgili açıklamasına devam eder: “...Köpekten de murâd beslenmesine izin verilen köpek olmamalıdır, resim de ayak altına atılmamış canlı resmi olmalıdır.”

2- Cünüb iken, yeme, içme ve uyuma husûslarında dinin sağladığı ruhsat ve kolaylık Ashab arasında sevinmeye ve hamdetmeye vesile olmuştur. Çünkü şartları, bunları gerektirebilir. Derhal yıkanma hususunda kesin emir olsaydı, bazı zorlukları beraberinde getirecekti. Sahâbelerin Allâüekber demeleri taaccüp ifade eder. Beklemedikleri bir lütufla karşılaşmanın sevincini böyle ifade etmek Arapların adetlerindedir.

3- Her şeye rağmen yani yıkanmayı te'hir etmeye, herhangi bir yıkanma ve-

ya abdeste yer vermeden yiyip içmeye ruhsat verilmiş olmasına rağmen avret yerlerinin ve ellerin yıkanması ve hatta abdest alınması müstehabtır. Şunu da belirtelim ki, bu söylenen husus ruhsattır. Azimet,  uslün ta'cilidir. Dinî hayatımızın güçlenmesi için ruhsatlarla değil, azimetlerle amel etme gayretinde olmalıyız. Şu halde guslün tâcili efaldır.

4- Bazı âlimler uyumak niyetiyle alınacak abdestle, yemek içmek niyetiyle alınacak abdest arasında fark görmek istemişler; cumhûr yeme, içme ve uyumada namaz abdestiyle abdest alma gereğine kâil olmuştur. Şevkânî: “Bazan namaz abdestiyle abdest almak bazan da elleri yıkamakla iktifa edilmeli” diye hükme bağlar. Ancak “elleri yıkamak’la iktifa edilecek yıkamanın yiyip içmeye mahsus olduğunu, uyumak için ise namaz abdestiyle abdest almak gerektiğini” belirtir: “Çünkü, der bu hususa temas eden hadisler arasında bir ayrılık yok.”

5- 3778 numaralı hadiste Vitir namazının da te’hir edilebileceğine temas edilmiştir. Vitrin, gecenin evvelinde, ortasında ve ahirinde kılınabileceği başka rivayetlerle sâbittir. İlgili bahiste açıkladığımız için ona girmeyeceğiz.

48- وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال: [ذَكَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ تُصَيَّبُ الْجَنَابَةُ مِنَ اللَّيْلِ. فَقَالَ ﷺ: تَوَضَّأُ وَاغْتَسِلَ ذَكَرَكَ ثُمَّ نَمَ]. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.

48. (3780)- İbnu Ömer (radiyallahu anhümâ) anlatıyor: “Ömer İbnu’l-Hattâb (radiyallahu anh), geceleyin cünüb olduğunu, (ne yapması gerektiğini) sordu. Aleyhissalatu vesselam: “Abdest al, uzvunu yıka, sonra uyu!” buyurdular.” [Buharî, Gusl 27, 25; Müslim Hayz 25, (306); Muvatta, Tahâret 76 (1, 47); Ebu Dâvud, Tahâret 87, (221); Nesâî, Tahâret 167, (1, 140); Tirmizî, Tahâret 88, (120). Bu metin Sahîheyn’e aittir.]

49- وعن نافع قال: [كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ أَوْ يَطْعَمَ وَهُوَ جُنُبٌ غَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ وَمَسَحَ رَأْسَهُ ثُمَّ طَعِمَ أَوْ نَامَ]. أخرجه مالك.

49. (3781)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: “İbnu Ömer radiyallahu anhümâ, cünübten uyumak veya yemek istediği zaman, yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini yıkar, başını mesheder, sonra yer veya uyurdu.” [Muvatta, Taharet 78, (1, 48).]

50- وعن أبي هريرة رضي الله عنه [أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَقِيَهُ فِي بَعْضِ

طُرُقِ الْمَدِينَةِ وَهُوَ جُنُبٌ فَأَنْحَسَ مِنْهُ فَذَهَبَ فَأَغْتَسَلَ. ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ لَهُ: أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ فَقَالَ: كُنْتُ جُنُبًا فَكَرِهْتُ أَنْ أَجَالِسَكَ وَأَنَا عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ. قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةَ، وَهَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ.

«انْحَسَ» أَيْ اسْتَرَّ وَاخْتَفَى.

50. (3782)- Ebu Hüreyre (radiyallahu anh)'nin anlattığına göre: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine sokaklarından birinde kendisine rastlamıştır. Ebu Hüreyre bu sırada cünüb olduğu için, Aleyhissalatu vesselam'ın nazarından sıvışarak gidip yıkanır gelir. Gelince Aleyhissalâtu vesselam:

“Ey Ebu Hüreyre neredeydin?” diye sorar.

“Ben cünübtüm, pis pis sizinle oturmak istemedim” cevabında bulunur. Aleyhissalatu vesselam:

“Sübhânallah! (bilmez misin ki) müslüman pis olmaz!” ferman eder.” [Buharî, Gusl 23, 24; Müslim, Hayz 115, (371); Ebu Dâvud, Tahâret 97, (231); Tirmizî, Tahâret 89, (121); Nesâî, Tahâret 172, (1, 145, 146).]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'ın “Müslüman pis olmaz” sözünden, bazı Zâhiriler “Kâfirin pis olduğu” hükmünü çıkarmışlar ve necâsetu'l-ayn'a nisbet etmişlerdir. Buradan çıkan tabii netice, onların ter ve tükürüklerinin de necis sayılmasıdır. Bu görüşlerini *إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ* “Müşrikler necis (pis)tir” (Tevbe 28) âyetiyle de delillendirmişlerdir.

Ancak cumhûr bu görüşte değildir. Onlar hadisi: “Ondan murad, mü'minin âzaları temizdir, çünkü o pislikten kaçınmayı âdet edinmiştir, müşrik onun hilâfinadır, çünkü onda necasetten korunma gayreti yoktur.” diyerek açıklamışlardır. Yine cumhur, ayeti de şöyle tevil eder: “Ondan murad, onların îtikad ve pisliğe bulaşmaları yönüyle necis olmalarıdır. Nitekim Allah, Ehl-i Kitab'ın kadınlarıyla evlenmeyi mubah kılmuştur. Bilindiği üzere, beraber yatan kimseler kadınların terlerinden sâlim kalamazlar, öyle ise kitâbiye kadının terinden erkeğe bulaşır. Bununla birlikte, erkeğe, kitâbiye kadının guslü sebebiyle ayrı bir gusül gerekmez, onun sebebiyle de tıpkı müslüman kadın sebebiyle yapılan gusül gerekmektedir. Öyleyse, anlaşılır ki canlı olan insan, necisu'l-ayn değildir. Çünkü bu meselede kadınla erkek arasında bir fark mevcut değildir.”

2- Ebu Hüreyre'nin sıvışmasının sebebi, 3784 numaralı hadiste görüleceği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından biriyle karşılaşınca onları eliyle meshedip duada bulunması idi. Ebu Hüreyre de zannediyordu ki, cünüb

kişi hadesle necis olmuştur. *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* mûtaad üzere, bu halde kendisine meshedip dokunacak diye korkmuştu ve koşarak yıkanmaya gitmiştir. Ama *Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)* onun “*ben pisim*” sözünden ortaya çıkan bu anlayışını reddetmiş, “*Sübhanallah!*” diyerek, bu kadar açık bir hususu bilmemesinden duyduğu hayreti ifade buyurmuştur.

3- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FAYDALAR:

★ Bu hadis, mühim işler sırasında temiz olmanın müstehab olduğuna delildir. Ayrıca fazilet ehli kimselere hürmet ve onları büyükleme ve onlarla beraberliği en mükemmel bir hey’etle (kılık-kıyafetle) yürütmenin müstehab olduğuna da delil teşkil etmektedir.

★ Hadiste, tâbi olanların ayrılırken *metbu*’dan yâni tâbi olduğu kimseden izin almasının müstehab olduğu hükmü de çıkarılmıştır. Zîra *Resulullah*, “*Neredeydin?*” diye sormuştur. Buradan anlaşılmasıdır ki, ayrılmazdan (sıvışmazdan) önce O’na, nereye gittiğini haber vermesi gerekirdi.

★ *Metbû*, kendisine tâbi olan kimse sormasa bile, onu doğru olana uyarması gerekir.

★ Yıkanmayı te’hir etmek câizdir.

★ Cünübün teri temizdir, çünkü cenabetle bedeni pis olmuyor.

★ Kadından sağılan süt de pis değildir.

★ Yıkanmazdan önce bir kısım işleri yapmak câizdir.

51- وعن حذيفة بن اليمان رضى الله عنه [أن النبي ﷺ: لَقِيَهُ وَهُوَ جُنُبٌ فَحَادَ عَنْهُ فَأَغْتَسَلَ. ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: كُنْتُ جُنُبًا. قَالَ: إِنْ الْمُسْلِمَ لَا يَنْجُسُ].
أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبو داود والنسائي.

51. (3783)- *Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallahu anh)* anlatıyor: “*Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)*, la bir gün karşılaştığımızda cünüb idim, hemen yolumu çevirip gidip yıkandım. Bilahâre gelince:

“(Böyle sizi görünce alelacele sıvışmamın sebebi) cünüb olmam idi!” dedim. *Aleyhissalâtu vesselam*:

“Müslüman (cenabetle) pis olmaz ki!” buyurdular.”

52- وفي رواية النسائي: [كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا لَقِيَ الرَّجُلَ مِنْ أَصْحَابِهِ مَسَحَهُ وَدَعَا لَهُ. قَالَ: فَأَيُّهُ يَوْمًا بُكْرَةً، فَحَدَّثَ عَنْهُ. ثُمَّ أَتَيْتُهُ حِينَ أَرْتَفَعَ

النَّهَارُ. فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتَكَ فَحَدَّثْتُ عَنِّي. فَقُلْتُ: لِأَنِّي كُنْتُ جُنُبًا فَخَشِيتُ أَنْ
تَمْسِنِي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ.
(حَادِثٌ أَي تَنَحَى).

52. (3784)- Nesâî'nin rivâyetinde hadis şöyledir: “Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ashabından bir erkekle karşılaşınca onu mesheder ve ona dua ediverirdi. Bir gün erken vakitte Aleyhissalâtu vesselam'ı (sokakta) gördüm. Hemen yolumu ondan çevirdim. (Eve gidip yıkandıktan sonra) güneş yükselince yanına geldim. Bana:

“(Sabahleyin) seni görmüştüm, hemen yolunu benden çevirdin!” buyurdular. Ben de açıkladım:

“Çünkü ben cünübtüm (bu halde) bana dokunmanızdan korktum.”

“Şurası muhakkak ki dedi Aleyhissalâtu vesselam, mü'min necis olmaz!” [Müslim, Hayz 116, (372); Ebu Dâvud, Tahâret 92, (230); Nesâî, Tahâret 172, (1, 145).]

AÇIKLAMA için 3782 numaralı hadise bakın.

İÇİNDEKİLER

SİDK (DOĞRULUK BÖLÜMÜ)	5
SADAKA VE NAFKA BÖLÜMÜ	15
Umûmî Açıklama	16
BİRİNCİ FASIL	
SADAKA VE NAFKANIN FAZİLETİ	18
NAFKA	25
İKİNCİ FASIL	
TASADDUK VE İNFAKA TEŞVİK	30
ÜÇÜNCÜ FASIL	
SADAKANIN AHKÂMI	43
SILA-İ RAHM BÖLÜMÜ	55
SOHBET BÖLÜMÜ	62
Umûmî Açıklama	64
BİRİNCİ FASIL	
ERKEĞİN HANIMI ÜZERİNDEKİ HAKLARI	65
İKİNCİ FASIL	
KADININ KOCA ÜZERİNDEKİ HAKKI	76
Ümmü Zerr Hadisi	80
Lâ'net	96
Tekfir	97
İslâm'da Kadının Yeri	100
ÜÇÜNCÜ FASIL	
SOHBET ÂDÂBI	104
İslâmî Terbiyede Mühim Bir Esas: Fıtrî Duyguların Yönlendirilmesi	108
DÖRDÜNCÜ FASIL	
MECLİS (OTURMA) ÂDÂBI	112
BEŞİNCİ FASIL	
ARKADAŞIN VASFI HAKKINDA	125
Kişi Sevdiği İle Beraberdır	129
Sevgi Kurtuluş Vasıtasıdır	131
ALTINCI FASIL	
KARŞILIKLI MUHABBET	133
YEDİNCİ FASIL	
DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA	147

SEKİZİNCİ FASIL	
İSTİ'ZAN (İZİN TALEBİ)	158
İsti'zanla İlgili Bazı Âdâb	168
DOKUZUNCU FASIL	
SELÂMLAŞMAK	169
Batılı Niçin Böyle?	186
ONUNCU FASIL	
MUSÂFAHA (TOKALAŞMA) ÜZERİNE	190
ONBİRİNCİ FASIL	
HAPŞIRMA VE ESNEME HAKKINDA	193
ONİKİNCİ FASIL	
HASTA ZİYARETİ VE FAZİLETİ	199
ONÜÇÜNCÜ FASIL	
BİNME VE TERKİYE ALMA	204
ONDÖRDÜNCÜ FASIL	
KOMŞUYU HİMAYE	206
ONBEŞİNCİ FASIL	
KÜSÜŞMEK HAKKINDA	216
ONALTINCI FASIL	
İNSANLARIN KUSURLARINI ARAŞTIRMAK VEYA ÖRTMEK	221
ONYEDİNCİ FASIL	
KADINA BAKMA HAKKINDA	225
ONSEKİZİNCİ FASIL	
MÜTEFERRİK HADİSLER	237
MEHİR BÖLÜMÜ	
Umûmî Açıklama	243
BİRİNCİ FASIL	
MEHRİN MİKTARI	257
İKİNCİ FASIL	
MEHRİN AHKÂMI	257
AV BÖLÜMÜ	
Umûmî Açıklama	266
BİRİNCİ FASIL	
KARA AVI	267
İKİNCİ FASIL	
DENİZ AVI	275
ÜÇÜNCÜ FASIL	
KÖPEKLER HAKKINDA	280

Çevre Temizliği ve Köpek	282
ALLAH'IN SIFATLARI BÖLÜMÜ	284
MİSAFİRLİK (ZİYAFET) BÖLÜMÜ	295
DAMÂN BÖLÜMÜ	303
TAHARET BÖLÜMÜ	
Umûmî Açıklama	309
BİRİNCİ BAB	
SULARIN AHKÂMI	315
Kulle Nedir?	320
Su Hakkında Son Söz: On Vasıf ve Korunma Tedbirleri	331
İKİNCİ BAB	
NECASETİN İZALESİ	334
BİRİNCİ FASIL	
BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MES'ELELER	335
Su Dökerek Temizlikle İlgili Çıkarılan Hükümler	336
İKİNCİ FASIL	
MENİ HAKKINDA	345
ÜÇÜNCÜ FASIL	
HAYIZ KANI	349
DÖRDÜNCÜ FASIL	
KÖPEK VE DİĞER HAYVANLAR HAKKINDA	351
BEŞİNCİ FASIL	
DERİLER HAKKINDA	356
ÜÇÜNCÜ BAB	
İSTİNCA HAKKINDA	361
BİRİNCİ FASIL	
İSTİNCANIN ÂDÂBI	362
İKİNCİ FASIL	
İSTİNCADA KULLANILAN ŞEYLER	382
Yakın ve Uzak Çevrenin Temizliği	388
Mekan Temizliği	389
Avlu ve Meydanların Temizliği	389
Mesire (Piknik) Yerlerinin Temizliği	390
Yolların Temizliği	391
Ezâ Nedir?	391
Yolu Kirletenlere Lâ'net	391
DÖRDÜNCÜ BAB	
ABDEST HAKKINDADIR	393
BİRİNCİ FASIL	
ABDESTİN FAZİLETLERİ	394

İKİNCİ FASIL**ABDESTİN SIFATI** ..... 403**ÜÇÜNCÜ FASIL****ABDESTİN SÜNNETLERİ (Dokuz Tanedir)** 422

BİRİNCİ SÜNNET: Misvak 422

İKİNCİ SÜNNET: Ellerin Yıkınması 427

ÜÇÜNCÜ SÜNNET: İstinsar, İstınşak ve Mazmaza 429

DÖRDÜNCÜ SÜNNET: Sakal ve Parmakları Hilâllemek 432

BEŞİNCİ SÜNNET: Kulakları Meshetmek 434

ALTINCI SÜNNET: Abdesti Tam Almak 434

YEDİNCİ SÜNNET: Suyun Miktarı 436

Abdeste Su İsrafının Yasak Olmasındaki Mânâ 439

Sâ', Müdd, Rıtl 441

SEKİZİNCİ SÜNNET: Mendil 433

DOKUZUNCU SÜNNET: Dua ve Besmele 444

BEŞİNCİ BAB**ABDESTİ BOZAN ŞEYLER** ..... 446**BİRİNCİ FER': VÜCUDDAN ÇIKAN BOZUCULAR** 447

BİRİNCİSİ: YEL 447

İKİNCİSİ: MEZİ 451

ÜÇÜNCÜSÜ: KUSMUK 454

DÖRDÜNCÜSÜ: KAN 455

İKİNCİ FER': KADINA VE FERCE DEĞME 461

BİRİNCİ NEV': KADINA DEĞME 461

İKİNCİ NEV': ZEKERE DEĞME 463

ÜÇÜNCÜ FER' : UYKU, BAYILMA, KENDİNDEN GEÇME ..... 466**DÖRDÜNCÜ FER' : ATEŞTE PİŞENİN YENMESİ** 472

BİRİNCİ ÇEŞİT: ABDEST GEREKTİREN 472

İKİNCİ ÇEŞİT: ABDESTİN TERKİ 473

BEŞİNCİ FER' : DEVE ETLERİ ..... 477**ALTINCI FER': MÜTEFERRİK HADİSLER** ..... 480**ALTINCI BAB****MEST ÜZERİNE MESH ETMEK** ..... 483**YEDİNCİ BAB****TEYEMMÜM** 499

Teyemmüm Nasıl Yapılır? 511

Teyemmümü Meşru Kılan Sebepler 512

Teyemmümle Namaz Kılan, Sonra Su Bulursa? 521

SEKİZİNCİ BAB**GUSÛL** ..... 522**BİRİNCİ FASIL****CENABETTEN GUSÛL** 523

Çocuğun Cinsiyeti ve Benzemesi 529

İÇİNDEKİLER 557